Micu Secuiu

Studii de istorie

Ediția a II-a, adăugită

ISBN 978-606-8796-03-1

Editura mecAtrin

Brașov
2016

Cuprins:

Cuvânt înainte de **prof. univ. dr. PETRE ȚURLEA** 3

Originea și vechimea obiceiului de a colinda cu turca – prisncii neolitici 4

Desfășurarea și localizarea bătăliilor dintre Radu Paisie și Laiotă Basarab (1544) 64

Hărți 162

Unele considerații privind luptele desfășurate de Matei Basarab în anul 1632 pentru dobândirea tronului 172

Hărți 283

Unele precizări cronologice privind mișcările social – politice desfășurate în ultimul an al domniei lui Matei Basarab 295

Hărți și planuri privitoare la epoca lui Matei vodă Basarab și a lui Vasile Lupu 400

Revoluția de la 1848 în județul Brăila 488

Tehnoredactare computerizată: Secuiu, Micu

Multiplicare:

Un istoric serios

Autorul, coleg al meu din facultatea de istorie bucureşteană, mi-a impus mereu prin seriozitatea vorbei şi a faptei, prin profunzimea cercetării ştiinţifice. Cu studii de referinţă – consemnate chiar în tratate ale Academiei Române – îl consider un membru marcant al breslei istoricilor. Prietenia lui, de peste cincizeci de ani, mă onorează. Pentru oricine, lectura lucrărilor sale aduce o îmbogăţire spirituală de necontestat. Şi, cine ar refuza o asemenea îmbogăţire?

prof. univ. dr. Petre Ţurlea

Originea şi vechimea obicciului de a colinda cu turca – prisncii neolitici

Unele consideraţii de paleoetnografie pe marginea unei piese arheologice din colecţia muzeului Brăilei – descoperită la Lişcotcanca.

Practicarea pe teritoriile carpato-danubiene, în preajma Crăciunului, a unui colindat cu o mască de turcă, brezaie, cerb, cerbuţ, capră, clanţă, boriţă, bouriţă, vacă, văcuţă[1] este atestată documentar destul de târziu (în Transilvania abia din secolul al XVI-lea, iar în zonele extracarpatice din sec. al XVII-lea). Dar chiar simplul fapt că obiceiul era condamnat de biserica creştină şi de autorităţi dovedeşte că acesta era mult mai vechi, fiind de origine precreştină, „păgână”[2]. În limitele ariei geografice avute în vedere (adică dacă ne gândim doar la ţara noastră), acceptarea acestui fapt implică o vechime a tradiţiei ce ar depăşi 1600 sau chiar 2000 de ani. (Cele două repere cronologice sunt stabilite funcţie data de pătrundere a creştinismului în regiunea noastră pe care o acceptăm; acest reper cronologic poate fi pus în legătură fie cu presupusa călătorie a apostolului Andrei în Scythia Minor, fie cu primele urme arheologice ce indică certa – şi necontroversata – existenţă a unor comunităţi creştine în ţinuturile fostei Dacii. Nu este locul de a intra în controversele legate de acceptarea uneia sau alteia dintre cele două opinii.)

Încercând să explice geneza turcei, cercetătorii mai vechi au susţinut „importul” obiceiului de la populaţii cu care românii şi strămoşii acestora au venit în contact de-a lungul timpurilor. S-a vorbit astfel de o geneză sub influenţă

---

[1] I. Muslea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului; din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Haşdeu*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1970, p. 315.

[2] Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români*, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 1997, p. 370 şi 373 (nota 12 bis), pp. 374 – 375 (la moartea turcii cei prezenţi recunosc că este păgână), p. 377 (turca legată de diavol) etc.; Tr. Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Ţara Oltului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 12, 26, 37 şi 148; Romulus Vulcănescu, *Măştile populare*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 138 şi 140.

slavă, ceea ce implica o origine mai recentă a datinii (ulterioară secolului al VI-lea, data pătrunderii slavilor la noi), sau de una survenită prin filieră greco-romană, ceea ce împingea originea tradiției până prin ultimele secole ale erei precreştine. Au fost însă şi voci care au avut în vedere ipoteza unei origini traco-dacice (ipoteză care plasa apariția jocului în epoca fierului), sau chiar a unei origini indo-europene (fapt care, după criterii arheologice, împingea preluarea obiceiului de către localnici spre începutul epocii bronzului)[3]. Traian Herseni[4], H. H. Stahl[5], Romulus Vulcănescu[6], etc. susțin ideea caracterului autohton al obiceiului, interpretându-l ca pe o expresie spirituală a unei societăți agraro-păstoreşti primitive (deci neolitice) sau, chiar în parte, a unor tradiții vânătoreşti (ceea ce ar împinge lucrurile până în paleoliticul superior). De altfel cu mult înainte Romul Vuia lega dansul de un foarte cunoscut desen rupestru din grota Trois Frères, de epocă paleolitică, care înfățişa un bărbat purtând o mască de cerb, reprezentare cunoscută din lucrările de specialitate sub denumirea de „Vrăjitorul". Singurul argument pe carel invoca în favoarea asocierii pe care o făcea fiind acela că diversele tipuri de măşti de turcă ar putea fi, în esența lor, asimilate unor măşti de cerb, mai mult sau mai puțin stilizate. (De altfel în favoarea unei asemenea asimilări a măştilor se exprimă şi B. P. Haşdeu[7].) Dar simpla asemănare a măştii nu ne poate spune nimic despre asemănarea semnificațiilor religioase, magice, rituale sau sociale care stăteau în spatele celor două manifestări. Să nu uităm că la ora actuală dansuri ale

---

[3] Vezi o istoriografie a problemei în Tr. Herseni, *op. cit.*, pp. 5-61.

[4] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 94 (îşi întemeiază analiza pe studiul colindelor ce însoțesc practicarea obiceiului).

[5] Stahl, H. H., *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, Revista de etnografie şi folclor, tom 10, nr2/1965.

[6] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 43.

[7] I. Muslea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 315.

cerbului sunt atestate pe toate continentele, dar semnificaţia lor mitică diferă de la o regiune la alta. Deci sub măşti mai mult sau mai puţin asemănătoare se execută dansuri care, în ochii oamenilor care le practică, îmbracă forme, semnificaţii şi scopuri cu totul diferite. Deci o mască de cerb poate indica un simplu dans menit a asigura prolificitatea unei vânători în proiect, dar poate fi şi accesoriul unui dans în cinstea unor spirite, a unor idoli sau a altor forţe transcendentale, ori poate avea în spatele său un complex mitic foarte alambicat şi semnificaţii magice sau religioase greu de imaginat. Deci privind lucrurile formal, din exterior, din unghi pur coregrafic, putem avea impresia că în toate cazurile ne-am afla în faţa aceluiaşi fenomen. În realitate însă toate aceste manifestări nu au în fond nimic comun în esenţa lor, în afara unor aproximative asemănări a unor elemente de costumaţie şi de coregrafie.

Singurele argumente invocate de autorii citaţi pentru a demonstra apariţia acestor tradiţii pe teritoriile noastre în epoca preistorică sunt deducţii logice elaborate fie în temeiul interpretării unor pasaje din colindele de Crăciun, fie pe baza evocării unor practici complementare colindatului, precum aruncatul boabelor asupra alaiului turcii. Un argument direct, arheologic, care să confirme asemenea geneză preistorică, lipseşte până acum.

*

Parese că o plăcuţă de argilă găsită de arheologi la Lişcoteanca (jud. Brăila) ar putea umple acest gol al argumentaţiei. Pentru a înţelege însă rostul acestei „plăcuţe", care este departe de a fi un unicat, trebuie avute în vedere câteva caracteristici ale măştii-costum de turcă.

Stabilirea acestor caracteristici poate însă da naştere unor controverse, având în vedere marea diversitate a

măştilor ce pot fi asociate cu obiceiul turcii, în condiţiile în care este destul de greu de deosebit ceea ce este străvechi, de ceea ce este recent şi ceea ce este tradiţional de ceea ce reprezintă inovaţia spontană (particulară) a creatorului individual din ultimele secole.

În general „rochia" sau „cămaşa" măştii-costum este realizată din **două straturi**; dedesubt se găseşte un **strat suport** în formă de sac, confecţionat fie dintr-o singură pânză albă, fie din câteva feţe de masă cusute între ele, de regulă albe şi ele. Pe deasupra se adăugă o serie de accesorii decorative care acoperă parţial sau în întregime acest suport inferior. Aceste elemente formează stratul superior. Se impune a menţiona faptul că, în cazul că stratul inferior nu este acoperit integral de cel superior, există preocuparea creatorului popular de a înlocui pânza albă, de suport, cu o ţesătură mai complexă, decorată din ţesere cu felurite motive color, în structura cărora merită menţionată predominarea culorii roşii.

Evident că ne putem întreba: „de ce era necesară structurarea costumului mască în două straturi?" (Astăzi găsim şi măşti formate dintr-un singur strat, acesta fiind alcătuit dintr-o ţesătură policromă, decorată cu motive geometrice tradiţionale. Monostratul astfel ornat pare însă o inovaţie recentă, aşa că nu-l voi lua în discuţie decât în mod excepţional, atunci când voi analiza motivele decorative ale ţesăturii, care probabil vor să sugereze formele şi aspectul decoraţiei aplicate iniţial pe stratul suport al măştii.)

Dacă acceptăm că stratul decorativ (stratul al doilea) era dintru început textil (format din batiste colorate, franjuri, bentiţe, sau diferite petice policrome – cum e realizat azi), stratul suport nu prea ar fi fost necesar, ba chiar era lipsit de rost. Aceasta întrucât materialele textile se puteau coase direct între ele, iar prin coasere o croitoreasă îndemânatică şi cu imaginaţie putea obţine efecte chiar mai interesante decât

atunci când totul se aplica prin fixare parțială pe un fond alb sau bej, care ici-colo mai ieşea şi la vedere, alterând în parte „frumusețea" decorației policrome acoperitoare. (În general pânza de cânepă, zisă albă, mai rar cea de in, erau de fapt uşor gălbui sau bej). Deci, întrucât elementele de decorație textilă se puteau coase direct între ele, fără un suport, existența stratului inferior ne duce la ideea că la origine stratul superior era format din piese netextile, care nu se puteau asocia altfel între ele decât prin fixare pe o pânză suport. Deci suportul era de neevitat numai dacă elementele aplicate pe el, fiind netextile, nu se puteau coase între ele, ci pentru cuplare trebuiau aplicate pe ceva. Ori există şi acum costume-mască ce includ în repertoriul lor decorativ elemente netextile ce implică utilizarea unui suport.

Este foarte adevărat că astăzi se folosesc în mod predominant ca accesorii decorative obişnuite basmale, panglici colorate, hârtie colorată, curele țintate, şiraguri de felurite piese (ca nişte mărgele supradimensionate), franjuri de lână[8], clopoței, zurgălăi, stuf[9], etc. În zona Mureşului superior pe cămaşă se aplică însă şi rondele de iască numite „prisnei"[10], iar pe alocuri chiar mici plăcuțe de lemn pătrate sau aproximativ rotunde, mai rar de o formă mai

---

[8] Tudor Pamfilie, *op. cit.*, p. 368, 375 etc. Chiar şi această sumară înşirare sugerează împletirea de elemente a căror vechime – sub raportul originii – este foarte diferită. Curelele țintate, prin utilizarea metalelor, presupun o vechime ce nu poate trece de epoca fierului, iar hârtia nu a putut fi adăugată ornamentației decât foarte recent, (la sfârşitul sec. al XIX-lea sau chiar în sec. al XX-lea).

[9] Vezi http://www.crestinortodox.ro/craciun/anul-nou/anul-nou-obicciuri-anul-nou-68376.html - în acest caz poate fi vorba de o interferență locală cu jocul paparudelor.

[10] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 138 (este vorba de tăieturi din burcți de mesteacăn). Dicționarele româneşti nu reţin cuvântul cu acest sens, ci doar termenul de «prisnel, prisnele», dar cu totul alt înțeles. Deci cuvântul, atât cu înțelesul cât şi cu pluralul menționate în textul de mai sus, priveşte o formă lexicală neînregistrată de dicționare.

pretenţioasă (atunci când materialul o impune). Latura acestor piese (sau după caz, diametrul lor) este în jur de 10 – 12 cm, rar mai mare. Ori atunci când mă refer la elemente netextile ce implică obligatoriu o pânză de suport pentru a putea fi fixate, mă refer tocmai la acest tip de mască cu prisnei.

Deci existenţa unei cămăşi albe, nedecorate, utilizată ca suport, ar sugera că acest costum-mască cu „prisnei" ar fi fost forma primitivă, originară a măştii de turcă, suportul alb menţinându-se şi mai târziu, chiar atunci când, odată cu trecerea timpului, au fost adoptate accesorii decorative textile pentru stratul superior care-l făceau inutil pe cel inferior. Faptul că la multe măşti (poate tocmai la cele mai conservatoare) suportul era lipsit de o decoraţie proprie (era o simplă pânză sau cămaşă albă), presupune că iniţial stratul de „prisnei" era atât de dens (piesele nu erau atât de distanţate ca astăzi, ci erau foarte apropiate), încât lipsa unei decoraţii a suportului era ascunsă.

Deci probabil că această mască cu „plăcuţe" (cu prisnei foarte apropiaţi) este nu numai forma cea mai conservatoare a costumului, dar este totodată şi forma cea mai apropiată de originalul străvechi (de bună seamă preistoric). Este drept că astăzi, cum se vede din imaginile următoare (figura 1 şi 2), datorită distanţării „prisnei"-ilor, pânza suport (devenită în mare parte vizibilă) este întregită cu motive decorative color pentru a spori efectul estetic, iar printre prisnei sunt trase şiraguri de piese alb-negre.

Merită a insista asupra acestui din urmă tip de mască şi în general asupra costumelor a căror decoraţie (fie şi ţesută) prezintă o ornamentare cu motive geometrice romboidale, pătratice sau „solzoase". Figurile 1 şi 2 redau aspectul acestui tipul de „cămaşă" a cărei suprafaţă este acoperită pe toată întinderea ei cu plăcuţe pătratice sau romboidale de iască sau de lemn. Actualmente plăcuţele sunt vopsite

policrom, pe suprafaţa lor putând fi trasate, tot cu vopsea, felurite alte elemente decorative, ca spre exemplu cercuri întregi, semne solare, linii diagonale sau chiar segmente de cerc cu centrul în fiecare din cele patru colţuri (cum se poate observa în unele figuri). Prin alăturarea mai multor plăcuţe cu acest ultim motiv decorativ (sferturi de cerc cu centrul în colţurile plăcii pătratice sau romboidale), aşezându-le asemeni unor plăci de faianţă pe un perete, dacă sunt destul de apropiate, se obţine efectul unor aproximative cercuri întregi. (Vezi reconstituirile din figurile 9-10.)

Pe margini – de obicei pe colţuri – plăcuţele (când sunt realizate dintr-un material mai dur) sunt prevăzute cu orificii fine care permit coaserea lor alăturată pe pânza suport, pe care s-o îmbrace parţial sau în întregime. În cazul plăcuţelor de iască asemenea orificii speciale nu erau necesare, acestea putând fi străpunse cu acul oriunde îi era mai la îndemână croitoresei. Suprafaţa cămăşii ne apare astfel ca fragmentată într-o mulţime de **pătrate, romburi** sau **cercuri.** Distincţia dintre pătrat şi romb este greu de făcut de către privitor, căci pătratele pot crea impresia de succesiune de romburi atunci când sunt astfel aşezate încât una din diagonale să cadă pe verticală. Deci prin răsucire orice pătrat poate apărea ca romb.

Mai ales atunci când plăcuţele sunt aşezate astfel încât să se evidenţieze ca romburi – şi sunt foarte apropiate – ansamblul poate sugera întrucâtva o falsă structură solzoasă, chiar dacă „solzii" nu se suprapun, ci doar se alătură. Există totuşi şi măşti de turcă confecţionate din material textil a căror decoraţie sugerează o astfel de structură „geometrică"[11] romboidală sau pătratică, poate tocmai în amintirea decoraţiei originare de prisnei.

[11] Vezi nota 15

Fig. 1. *Costum de turcă cu „prisnei" aflat în colecția muzeului de etnografie de la Reghin*

Fig. 2. *Costum de turcă cu „prisnei" aflat în colecția muzeului de etnografie din Târgul Mureș*

Fig. 3. *„Prisnei" de formă pătratică (sau romboidală, funcție de unghiul din care sunt priviți), care se aplică pe cămașa măștii din zona Mureșului superior. De remarcat că pe colțurile unora dintre piese sunt trasate sferturi de cerc, cu centrul în fiecare dintre colțuri. Pe alți „prisnei" sunt trasate în locul curbelor, linii oblice, care formează cu laturile fiecărui colț triunghiuri isoscele, cu unghiul drept în vârf. (Detaliile sunt desprinse de pe masca de la Muzeul etnografic din Reghin.) După cum se vede din imagini, actualmente pânza suport e țesută color și cu modele iar, printre prisneii, acum destul de distanțați, sunt așezate șiraguri de piese alb-negre.*

Interesantă sub raportul geometrizării ornamentației este descrierea cămășii turcii (brezaiei) din părțile Muscelului. Aici, pe suportul de pânză al cămășii se așează „de sus până jos ... basmale, ce nu se potrivesc două la

culoare, aşezate **ca solzii la un peşte**, aşa că se zăreşte doar câte un colţ din ele."[12] Ideea unei decoraţii care să sugereze delimitarea unor pătrate sau romburi în structura suprafeţei stratului decorativ[13] – chiar şi atunci când acesta este realizat din cârpe – este sugerată şi în descrierea măştii din multe alte regiuni, detaliul fiind departe de a constitui o excepţie. Astfel în Ţara Oltului pe cămaşă se cos „cârpele şi betele de la fete, (încât) o ocoleşte cu cârpe de nu se mai vede alb, cârpele cusute una lângă alta; pe spinare, cu **curele** cu nasturi, **puse încrucişate pe pânzătură**"[14] (adică pe cămaşa albă de suport). Curelele, fiind aşezate încrucişat, delimitau automat pătrate sau romburi. Alteori – spre exemplu în zona Ialomiţa sau pe valea Trotuşului[15] – „cămaşa" este confecţionată dintr-o scoarţă (velinţă) în a cărei ţesătură se pot distinge motive romboidale. Deci aici nu mai distingem două straturi, ci masca se rezumă la o cămaşa realizată într-un singur strat dintr-o pânză policromă, pe care erau realizate din ţesătură motive gen romb sau pătrat.

Desigur se poate ridica întrebarea: de unde această preocupare pentru obţinerea unor efecte geometrice a decoraţiei care să sugereze pătrate sau romburi? Să fie vorba de dorinţa de a sugera o fiinţă (un fel de dragon) cu cap de cerb sau de capră şi corpul acoperit cu solzi? Sau faptul se datorează pur şi simplu împrejurării că iniţial masca era realizată cu mijloace care sugerau implicit şi involuntar acest aspect geometric (fără trimitere la un monstru solzos),

---

[12] Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 377.
[13] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 11.
[14] Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 368.
[15] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, vezi imaginile de la pp. 96-97 (care privesc zona Ialomiţei) şi respectiv cele de la pp. 112-113 (care privesc valea Trotuşului).

iar cu ajutorul materialelor actuale se încerca doar imitarea aspectului originar al costumului?

Merită evidențiat faptul că un costum decorat cu plăcuțe (prinei), chiar la mişcări de mică amplitudine ale dansatorului, va provoca un zgomot aparte, poate întrucâtva ciudat şi poate strident (prin lovirea plăcilor între ele dacă acestea sunt din scoarță sau din lemn). Acesta se adăuga clămpănitului, tot ritmic, produs prin izbirea voluntară a „maxilarelor" de lemn care închipuiau capul de capră al măştii. Costumul cu plăcuțe din material mai dur, prin sunetul său caracteristic care evidențiază ritmul mişcărilor turcaşului, nu mai are nevoie de clopoței sau zurgălăi – evident, accesoriu de epocă mai târzie – pentru a produce un zgomot care să atragă atenția celor din jur. Ba, dimpotrivă foşnetul acestuia este mai ciudat, mai neobişnuit, poate chiar puțin sumbru şi deci mai impresionant decât sunetul sprințar şi vesel de clopoțel.

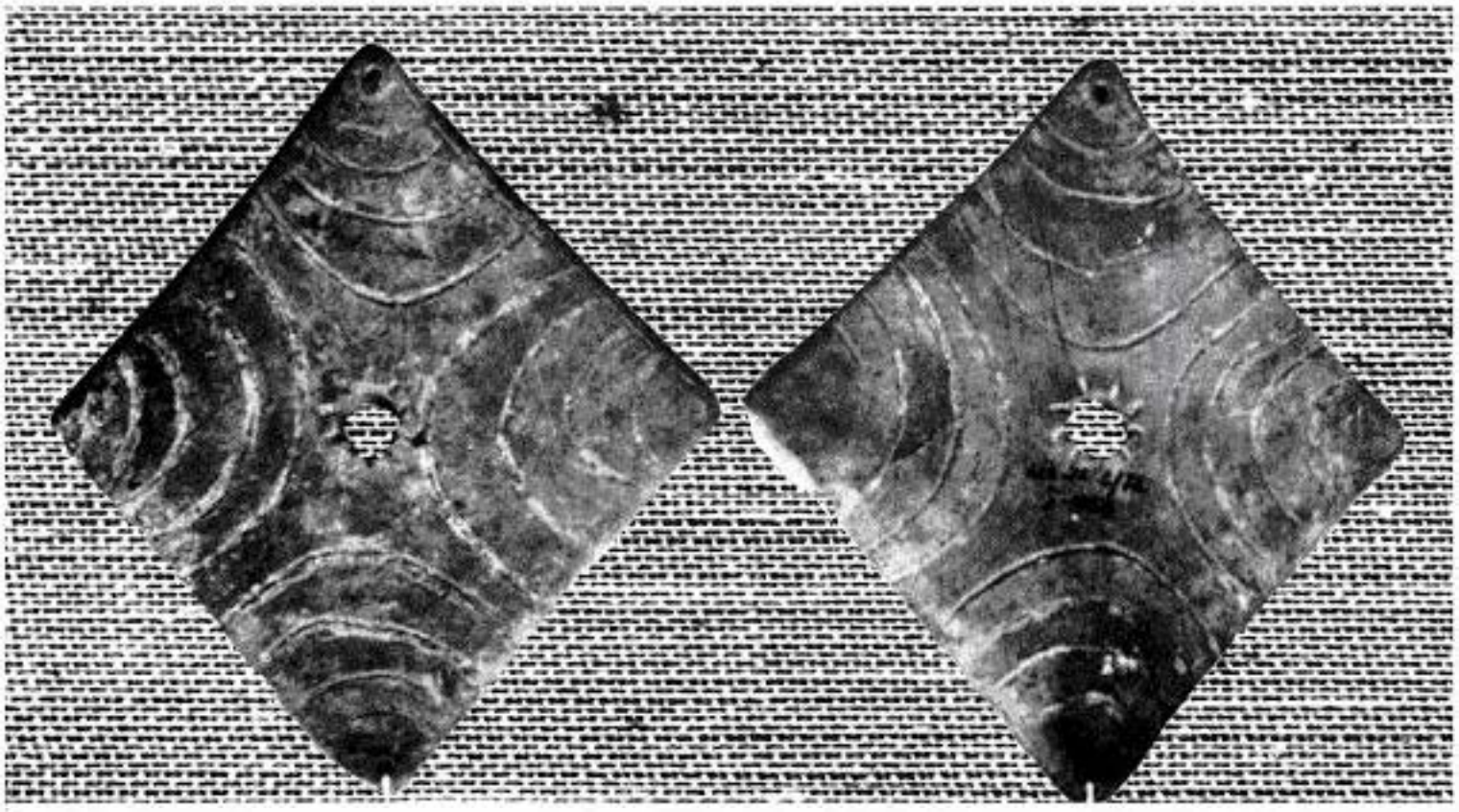

Fig. 4. *Plăcuța gumelnițeană de ceramică descoperită la Lişcoteanca, județul Brăila (avers şi revers), posibil prisnei neolitic. Pe pagina de titlu se poate vedea numai aversul. Piesa se află în colecția muzeului Brăilei.*

De modelul de mască „cu plăcuțe" poate fi legată o interesantă piesă ceramică de epocă gumelnițeană descoperită de arheologi pe teritoriul județului Brăila, în cursul săpăturilor de la Lişcoteanca (vezi figura 4 şi imaginea de pe pagina de titlu). Este vorba de o plăcuță aproape rectangulară (poate puțin romboidală) din ceramică, decorată prin incizare, lucrată dintr-o pastă de bună calitate, acoperită cu un strat de slip fin. În jurul fiecărui colț au fost trasate patru segmente de cerc concentrice cu centrul în fiecare dintre colțuri, delimitând câte patru benzi. Spațiul mărginit de primul şi al treilea arc de cerc fusese vopsit cu roşu. Liniile incizate fuseseră evidențiate cu pastă alb-gălbuie. Culoarea de ansamblu este roşu-cărămizie.

Descoperitorul a socotit plăcuța ca fiind o **piesă de cult** sau un **ceas**. Orificiul circular central, în jurul căruia erau trasate pe prelungirea razelor câteva liniuțe foarte scurte incizate, a fost interpretat ca simbolizând discul solar şi razele sale. Cele patru zone delimitate prin sferturi de cerc, conform acestei interpretări, ar putea simboliza anotimpurile. „Această piesă a servit fie pentru practicarea unui ritual religios legat de cultul soarelui, fie pentru determinarea unor anumite perioade ale zilei sau anului şi atunci a avut rol de calendar-ceas"[16]. Însă arcele de cerc sunt în număr de 16 pe fiecare față, iar nişte marcaje în formă de „V" plasate pe canturi, apar numai pe trei dintre laturi, fiind grupate câte 5, 5 respectiv 6; toate aceste marcaje, prin număr şi prin modul grupării lor, pot fi cu greu puse în legătură cu nişte elemente temporale care să privească fie subdiviziuni ale zilei, fie subdiviziuni ale anului. De aceea interpretarea dată acestei piese arheologice este mai mult decât discutabilă.

[16] N. Harțuche, F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Muzeul Brăilei, f.a., p. 117.

Analizând aceeaşi piesă, cercetătorul I. T. Dragomir o consideră un **pandantiv**, asociindo cu alte piese similare realizate fie din lut, fie din gresie verzuie, dar cu formă romboidală mult mai pronunțată şi de dimensiuni ceva mai mici[17], descoperite în alte aşezări din vecinătate (vezi figura 5). Aceste piese sunt socotite ca fiind caracteristice exclusiv aspectului cultural Stoicani-Aldeni[18], a cărui extindere teritorială include sudul Moldovei (județele Vrancea şi Galați), nord-estul Munteniei (județele Brăila şi Buzău) şi sudul Basarabiei, iar cronologic se înscrie părții finale a eneoliticului. Între plăcuțele romboidale, enumerate de cercetătorul I. T. Dragomir în această ordine de idei, figurează şi plăcuța descoperită la Lişcoteanca, căreia i se atribuie aceeaşi destinație ca şi celorlalte, adică era socotită un fel de pandantiv aplicat pe gât.

Ideea utilizării ca pandantive a acestor piese romboidale i-a fost sugerată cercetătorului de câteva figurine de epocă, pe gâtul cărora se putea vedea incizat un element decorativ romboidal de la colțurile căruia erau trasate linii verticalc paralele în sus şi în jos[19] Vezi figura 6.

In ciuda acestor reprezentări grafice a căror evidență nu poate fi pusă în discuție, utilizarea ca pandantiv aplicat pe gât **a unei părți a pieselor** arheologice în discuție apare totuşi ca discutabilă din minimum două motive. În primul rând este vorba de dimensiuni. Spre exemplu piesa de la Lişcoteanca are latura de aproximativ 10 cm, iar diagonalele de peste 14 cm, depăşind astfel în lățime diametrul obişnuit al gâtului, dar şi lungimea anterioară a acestuia, fiind deci

---

[17] Dragomir, I.T., *Eneoliticul în sudestul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Editura Academici RSR, București, 1983, p. 99, 104, 109; Fig. 56 (pozițiile 11, 14, 15) p. 180; Fig. 57 (pozițiile 1-3) p. 181.

[18] *Ibidem*, p. 99.

[19] *Ibidem*, p. 99, 102, 104; fig. 51 (pozițiile 12 – 16) p. 175; fig. 55 (poziția 9) p. 179.

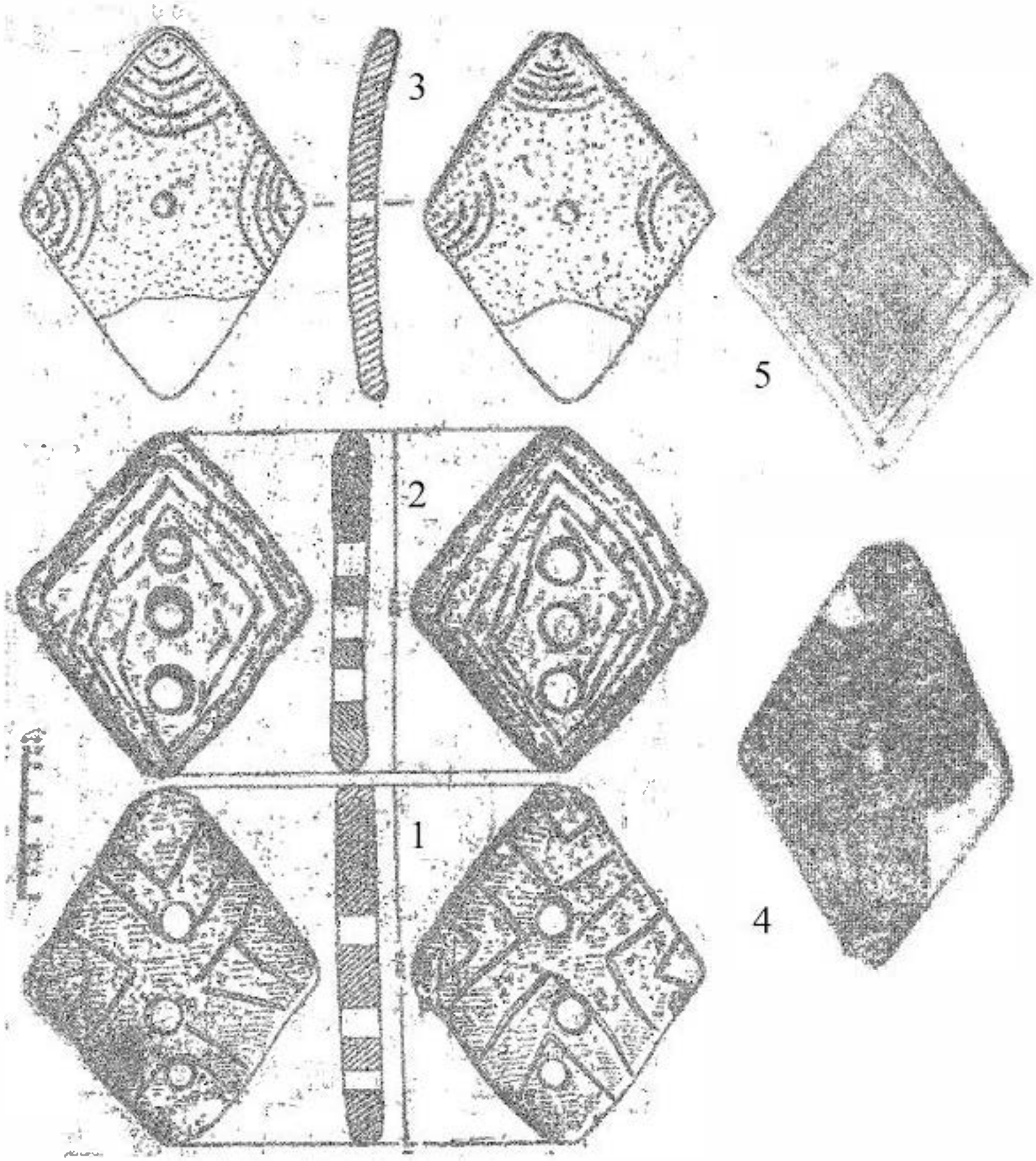

Fig. 5. *Plăcuțele romboidale prezentate de cercetătorul Dragomir, I.T., în studiul* Eneoliticul în sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni, *Editura Academiei RSR, București, 1983, Fig 57, p. 181 (pozițiile 1-3); Fig 56, p. 180 (pozițiile 14, 15 în original / aici poz. 4 și 5). Piesele provin de la: 1 – Bîrlălești-Stamița, 2.- Igești, 3 - Lățești, 4 – Stoicani, 5.-.Dodești*

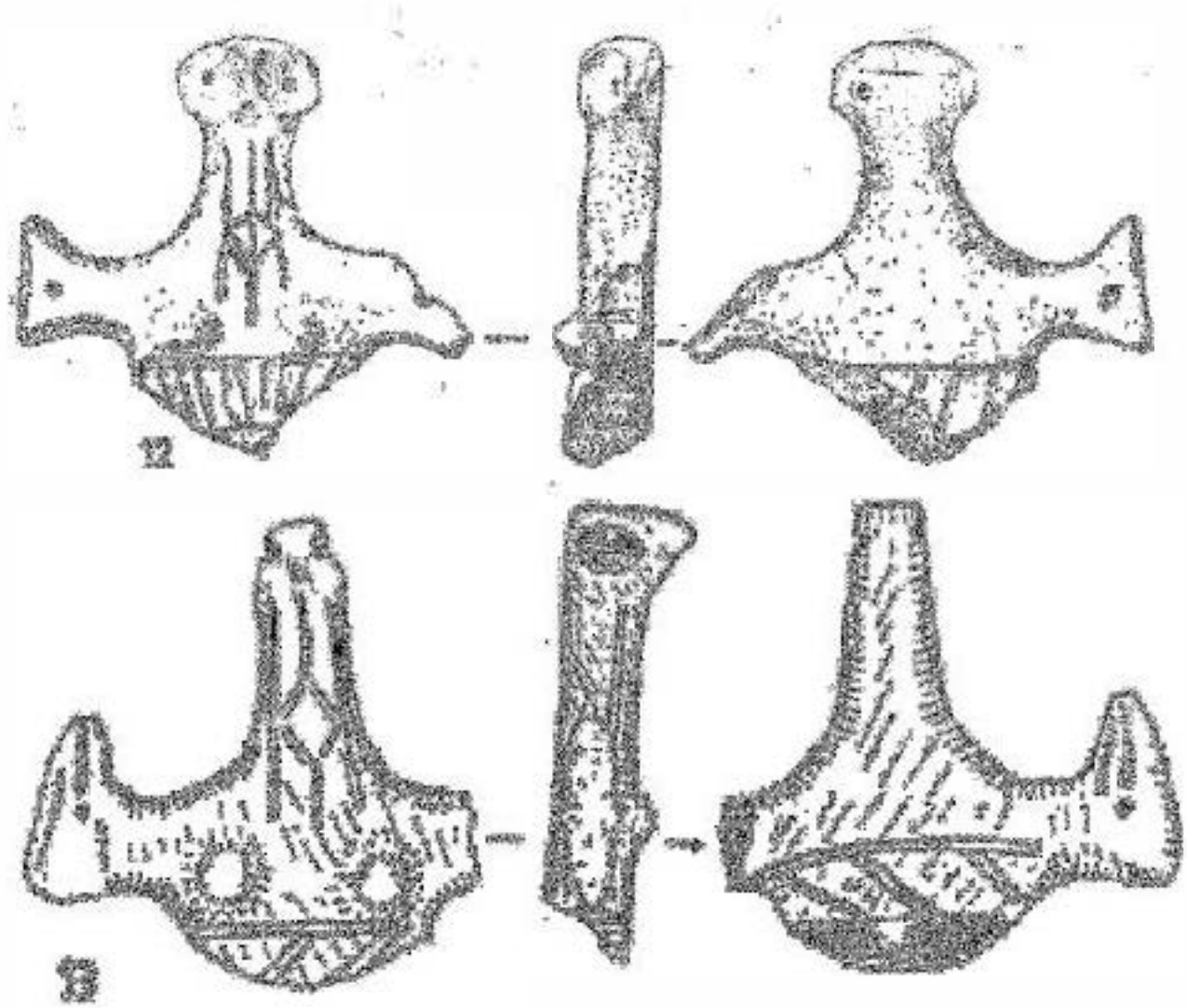

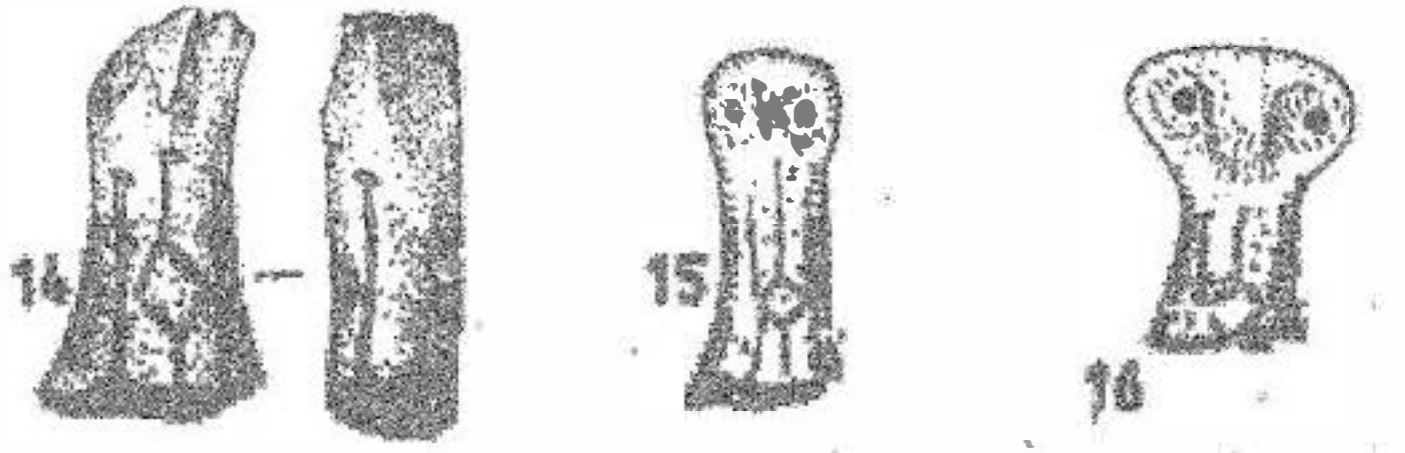

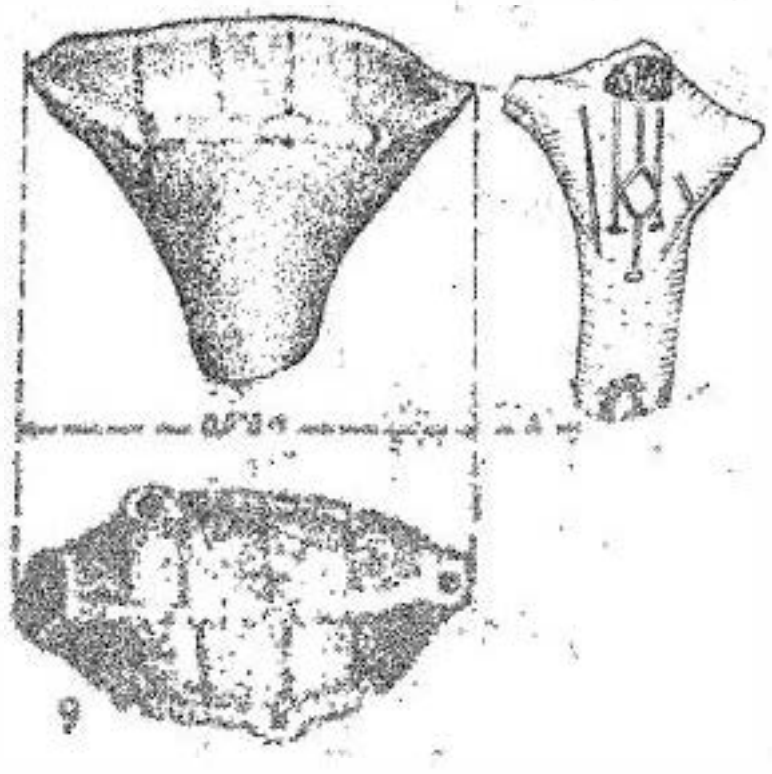

Fig. 6. *Fragmente de figurine antropomorfe feminine împodobite pe gât cu medalioane romboidale (după I. T. Dragomir,* **op. cit.,** *p175, parțial fig. 51, p 179, parțial fig. 55). Piesele 9, 12, 14, 15, 16 provin de la Suceveni, iar 13 de la Stoicani.*

destul de incomod – chiar imposibil – de purtat pe gât. (Piesa de la Lişcoteanca nici nu încape sub bărbie; lungimea gâtului de la baza maxilarului până la capătul superior al sternului este în general de 7-9 cm, iar diagonala plăcuței de lut este de 14 cm!). Iar din figurine rezultă că lățimea pandantivelor închipuie abia ceva mai mult decât o treime din diametrul gâtului. Ori diametrul gâtului privit din față nu depăşeşte în general 9 – 10 cm. Asta ar sugera că pe diagonala orizontală pandantivele au o lățime de cel mult 4-5 cm. În nici un caz nu poate fi vorba de 14 cm (plăcuța de la Lişcoteanca), dimensiune ce depăşeşte chiar lățimea unui gât neobişnuit de gros.

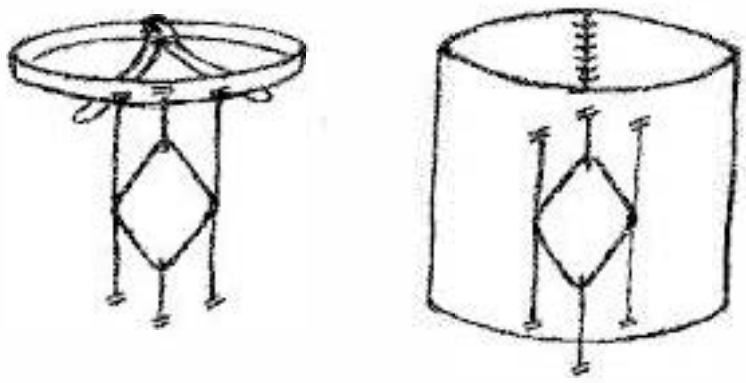

Fixare cu ajutorul unei bentițe-zgardă înguste.

Fixare cu ajutorul unei bentițe-zgardă late.

Fig. 7. *Modalități probabile de fixare a pandantivelor pe gâtul purtătoarelor*

Deci respectând proporțiile dintre desenele de pe figurine şi dimensiunile unui gât real, înseamnă că pandantive pot avea cel mult jumătate sau chiar numai o treime din dimensiunea pieselor arheologice descoperite. Prin dimensiunile lor, piesele ar fi cel mult adecvate spre a fi fixate la nivelul pieptului ca nişte engolpioane[20].

[20] De menționat că există figurine care poartă pandantive pectorale de formă romboidală, datate în perioade apropiate celeia în discuție. Un

Pe de altă parte poate isca discuții dispoziția orificiilor de pe plăcuța de la Lişcoteanca, căci amplasarea acestora nu corespunde modului de fixare sugerat de reprezentările de pe figurine (este vorba de cele trei linii verticale ce pornesc de la colțurile romburilor desenate pe gâtul figurinelor; vezi fig. 6). Suspendarea pandantivelor pe gât în poziția de pe figurine presupune nu numai o dimensiune mult mai redusă a acestora, dar şi o bentiță-zgardă de care plăcuța să poată fi agățată. Modul cum s-ar putea face fixarea cu astfel de mijloace este sugerat de reprezentările ipotetice din figura 7. Dar orificiile de pe plăcuța de la Lişcoteanca nu satisfac condițiile unei astfel de montări. Pe cele patru colțuri placa are orificii în plan orizontal, care unesc canturile convergente. În colțul de sus şi de jos se adaugă însă şi câte un orificiu care străbate placa transversal, dinspre față spre spate, orificiile fiind pe aceste două colțuri duble şi perpendiculare unul pe celălalt, fără a se întretăia. (Vezi figura 8)

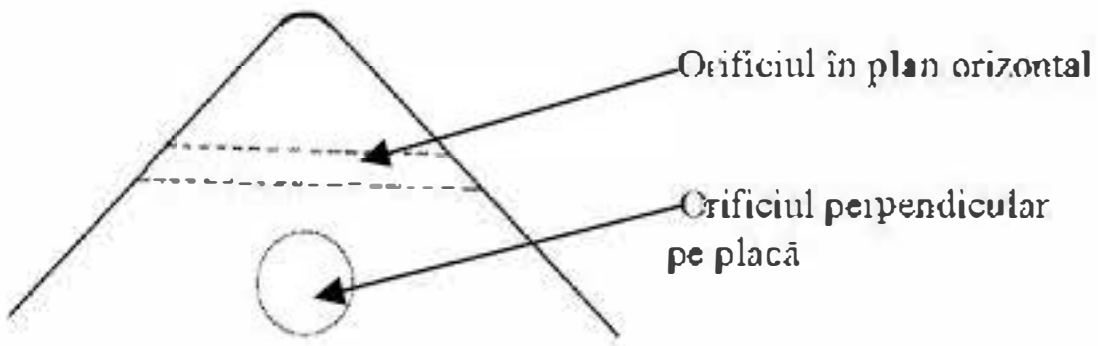

Fig. 8. *Orificiile din colțul de sus al plăcuței de lut descoperite la Lişcoteanca. Situația e identică la colțul de jos. Pe colțurile laterale nu există decât orificiul din plan orizontal.*

model din epoca bronzului este prezentat în Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Ed. Junimea, Iaşi, 1978, fig 17.

Aceste găuri duble nu se justifică nici în cazul montării pe gât, şi cu atât mai puțin în postura de pandantiv pectoral. În ambele cazuri se remarcă un exces de orificii.

Dacă totuşi plăcuța de la Lişcoteanca ar fi aplicată pe gât nu ar rezulta în nici un caz o reprezentare ca aceea de pe statuetele de lut. Practic colțul superior ar trebui fixat imediat sub suprafața inferioară a maxilarului, iar firul de fixare vertical superior, existent pe reprezentări (vezi fig 6), nu ar mai avea unde să evolueze (deci ar trebui să lipsească din desen). Colțul inferior ar bate pe coşul pieptului, deci nici firul vertical inferior, ce se vede pe statuete sub forma unei linii coborâtoare ataşate acestui colț, nu ar avea cum să mai fie localizat pe gât. Cum diagonala orizontală este tot de circa 14 cm, colțurile laterale ale plăcii ar fi proiectate în afara lățimii gâtului (nu în interiorul său, ca pe figurine), iar firele de fixare a acestor colțuri nu numai că nu ar putea fi proiectate pe gât, dar nu ar apărea nici ca paralele cu diagonala verticală. Cele două fire laterale ar trebui să apară ca fiind înclinate, ca laturile unui trapez isoscel, unind colțurile exterioare ale plăcii cu marginile superioare ale gâtului, care este mai îngust decât placa. Deci firele laterale de sus nu ar apărea numai ca înclinate față de verticală, dar nici nu s-ar proiecta pe gât, ci în afara acestuia, încât reprezentarea lor nici nu s-ar putea face pe figurine (decât printr-o stilizare denaturantă).

Ori în reprezentările din figura 6 ne înfățişează nişte fire perfect paralele şi proiectate pe gât şi nu în afara acestuia. Condițiile de aspect sugerate desen ar fi întrunite numai dacă diagonala plăcuțelor nu ar depăşi pe verticală 4-6 cm, iar pe orizontală 4 cm.

De altfel se poate pune totuşi întrebarea dacă reprezentările romboidale aplicate în partea centrală a gâtului statuetelor de lut nu au cumva o cu totul altă semnificație. Oare nu cumva romburile de pe figurine nu

închipuie un pandantiv, ci o intenție de a sugera mărul lui Adam – acesta fiind accentuat eventual la oamenii din epocă şi cu ajutorul unui tatuaj (care ar explica şi liniile verticale conexe)? Afirmația nu trebuie să apară ca hazardată, chiar dacă reprezentările par feminine, căci figurinele hermafrodite nu lipsesc totuşi din plastica epocii[21], deşi semnificația lor este departe de a fi lămurită.

În plus, chiar acceptând că inciziile de pe figurine reprezintă pandantive destinate fixării pe gât, trebuie accentuat faptul că acestea ar trebui să fie în realitate mult mai mici decât piesele arheologice scoase din săpături, iar orificiile destinate fixării ar fi trebuit să fie altfel gândite, cum am subliniat anterior. Toate acestea ar sugera că cel puțin o parte a plăcuțelor în discuție ar fi putut servi unui alt scop, că ele erau poate altfel utilizate decât sub formă de pandantive pentru gât.

Oricum reprezentările romboidale par să nu fi avut numai o valoare pur estetică pentru viețuitorii din vremea civilizației gumelnițene, ci par să fi închipuit şi nişte simboluri aparte, cu semnificații mult mai profund înrădăcinate în sistemul lor de gândire şi credințe. Faptul e acceptat de multă vreme de arheologi. M. Gimbutas vorbind de semnificația rombului, arată că aceasta trebuie legată de credințe de origine neolitică ce au în vedere graviditatea sau fertilitatea solului[22]. Forme geometrice întrucâtva similare ca aspect, precum plasa ori tabla de şah sunt indicate de Gimbutas ca simboluri acvatice[23]. În majoritatea mitologiilor cunoscute nouă rombul are din cele mai vechi

---

[21] Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alex. Vulpe (coordonatori), *Istoria românilor*, vol I, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p 154 şi urm.; p. 183.

[22] Marija Gimbutas, *Civilizație şi cultură*, Editura Meridiane, București, 1989, p. 82.

[23] *Ibidem*, p 88.

timpuri semnificaţia de principiu feminin, mergând până la a semnifica expres vulva. Având acest din urmă sens, rombul pare să fi semnificat o intrare (respectiv o trecere iniţiatică) spre pântecele lumii, intrarea spre tărâmul forţelor htoniene[24].

Gama de simboluri şi semnificaţii ce se împletesc în decoraţia plăcilor e mult mai complexă, şi pare-se că nici un element nu e gratuit. Liniile în formă de „V" de pe canturile plăcuţei de la Lişcoteanca pot fi legate eventual de „emblema zeiţei pasăre"[25].

Culoarea roşie a plăcilor de lut ars, alocuri chiar accentuată în mod voit, fiind culoarea sângelui, a reprezentat din timpuri imemorabile simbolul vieţii, a închipuit un principiu vital primar sau un simbol al focului. Roşul deschis simboliza diurnul, lumina solară, acţiunea, principiul masculin, un stimul tonifiant[26].

Segmentele concentrice de cerc existente pe unele dintre plăcuţe, care prin alăturare puteau sugera cercuri întregi, nu par a fi un element decorativ ales la întâmplare. Cercul sugera perfecţiunea şi infinitul, căci cercul nu era numai o formă perfectă, dar nu i se putea stabili nici un început şi nici un sfârşit. El simboliza totodată roata timpului care se învârteşte la nesfârşit. Formele concentrice sugerau nişte ierarhii create, o explozie, o expansiune[27]. În plus cercurile concentrice, arcurile multiple sunt socotite a fi legate şi de un cult al regenerării.[28] Orificiul central, înconjurat de raze poate fi un simbol solar, etc. simbol de

---

[24] Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *Dicţionar de simboluri*, vol III, Ed. Artemis, Bucureşti, 1994-1995, p. 169.
[25] Marija Gimbutas, *op. cit.*, p 79.
[26] Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *op. cit.*, vol III, p. 171.
[27] *Ibidem*, vol I, pp. 294-297.
[28] Marija Gimbutas, *op. cit.*, p 81.

care se leagă şi alte elemente, precum însăşi simbolul cerbului.

Albul cu care unele cercuri erau evidenţiate putea duce cu gândul la moarte, la ideea de sfârşit, la fantasme, la spectru sau năluci, putea simboliza şi înfruntarea morţii, sau lupta cu moartea[29].

Cum am precizat deja, acoperirea unui suport textil cu plăci romboidale, mai ales dacă acestea sunt destul de apropiate, sugerează de fapt privitorului o suprafaţă solzoasă. Un aspect solzos (o platoşe solzoasă) e sugerat, cum au remarcat unii etnologi, chiar de modul cum sunt îmbinate elementele textile ale stratului superior al măştii[30]. Desigur ne putem întreba dacă aspectul „solzos" al costumului-mască primitiv nu e cumva legat şi de un cult al şarpelui sau al unui dragon cu cap de bovină, de caprină sau de cervid, şi dacă personajul întrupat de mască nu face parte din această categorie de fiinţe fantastice? Interesant este că s-ar putea ca în unele timpuri şi în unele zone geografice capul „dragonului" să fi avut aspect de cap de lup[31] sau chiar de cap de vulpe[32]. Unii specialişti au legat capul de lup de mitul dacic al lupului. Desigur e vorba numai de supoziţii...

Se poate remarca în plus că, poate prin coincidenţă (să fie oare numai coincidenţă?), ornamentaţia piesei de la Lişcoteanca (fig. 4), dar şi a aceleia scoase la lumină la Lăţeşti (fig. 5, poziţia 3), are o surprinzătoare asemănare cu cea a unora dintre plăcuţele măştii de turcă de la muzeul etnografic din Reghin (fig. 3), constând din aceleaşi cercuri concentrice trasate în jurul colţurilor. Există evident şi deosebiri. Acestea privesc natura materialului folosit – iască

[29] Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *op. cit.*, vol I, pp. 75 – 76.
[30] Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 377.
[31] *Ibidem*, p. 380.
[32] *Ibidem*, pp. 379-380.

acum, respectiv ceramică în vechime – şi modul realizării desenelor – pictate cu vopsea la masca modernă, incizate în lut în cazul pieselor scoase din săpături, iar în cazul piesei de la Lişcoteanca, în plus, curbele sunt evidenţiate şi cu puţină pastă alb-gălbuie.

Analizând cu atenţie plăcuţa neolitică – cu deosebire orificiile aflate pe colţuri – ajungem, inevitabil la concluzia că nu putea fi altfel folosită decât asemenea plăcuţelor (prisneilor) de la masca modernă de turcă, adică era destinată a fi cusută pe un suport textil, dar nu singură, ci alăturându-i-se o mulţime de alte plăcuţe similare, asemeni aşezării plăcilor de faianţă pe un perete. Este evident că cele două mici orificii perpendiculare pe suprafaţa frontală a plăcuţei, aflate în colţuri opuse, erau menite fixării piesei, sus şi jos pe un suport textil. Plăcuţa era deci în aşa fel poziţionată încât diagonala ce unea cele două colţuri cu orificii perpendiculare pe avers, menţionate anterior, să apară ca verticală (astfel plăcuţa era aşezată în poziţie de romb). Montarea plăcuţei astfel încât cele două orificii transversale să cadă de-a lungul verticalei şi nu a orizontalei dă mai mare stabilitate plăcuţei pe suportul pe care e cusută. Dacă montarea s-ar fi făcut cu orificiile pe orizontală, colţul de sus, rămas liber, ar fi tins să atârne în afară, ceea ce dădea o mai mare instabilitate plăcuţei, accentuându-i balansul, ceea ce putea stânjeni dansatorul şi dezveli suportul. Deci cele două orificii transversale sugerează modul de poziţionare.

Plăcuţa mai era prevăzută în toate cele patru colţuri cu orificii orizontale oblice (paralele cu aversul), care unesc laturile ce formează colţul (vezi fig. 8). Menirea lor era aceea de a permite legarea împreună a colţurilor celor patru plăci alăturate (vezi fig. 9 şi 10) pentru a asigura oarecare „planeitate" cămăşii măştii, în timpul ce dansatorul se mişca.

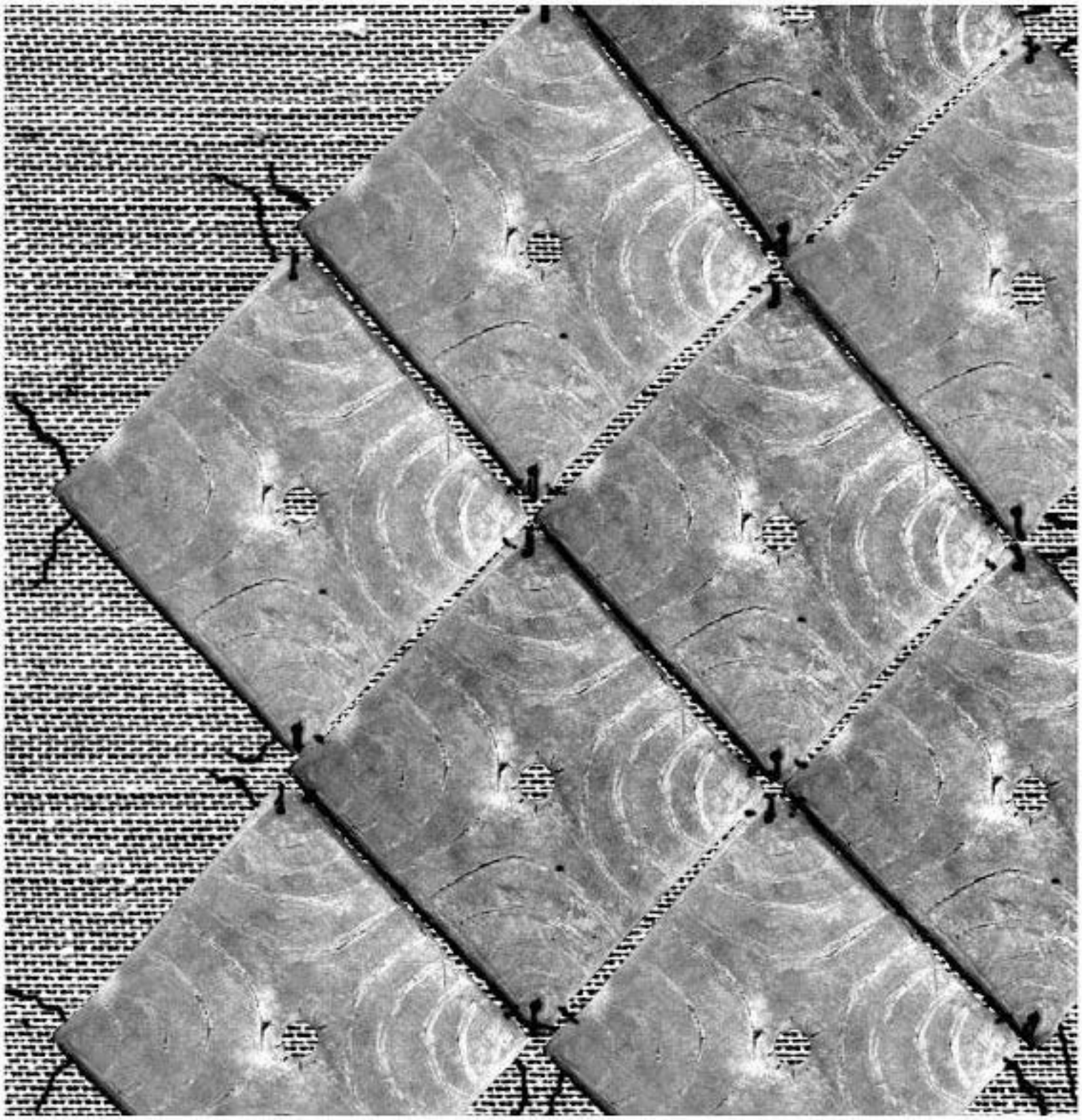

Fig. 9. *Asamblare ipotetică a plăcuțelor de la Lișcoteanca pe un suport textil Colțul de sus și de jos sunt cusute pe suport. Colțurile celor patru plăci învecinate sunt legate între ele pentru a menține „planeitatea" suprafeței în ansamblul ei, prevenind crearea de deschideri între plăci (una coborându-și colțul, iar cea alăturată ridicându-și-l), ceea ce ar fi scos la iveală suportul nedecorat.*

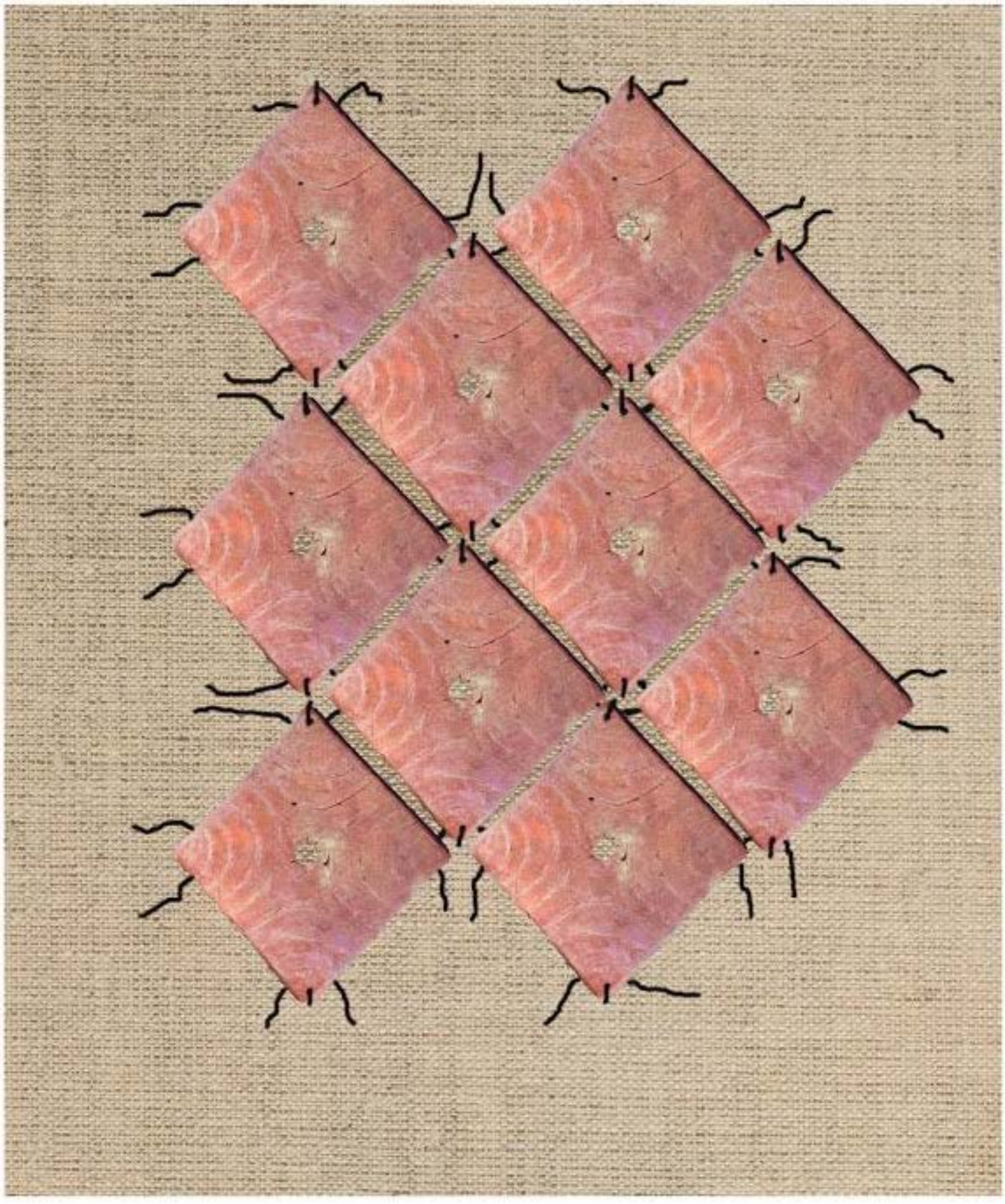

Fig. 10. *Altă versiune a ipoteticei asamblări a plăcuțelor de la Lișcoleanca pe un suport textil și a modalității de legare a colțurilor între ele.*

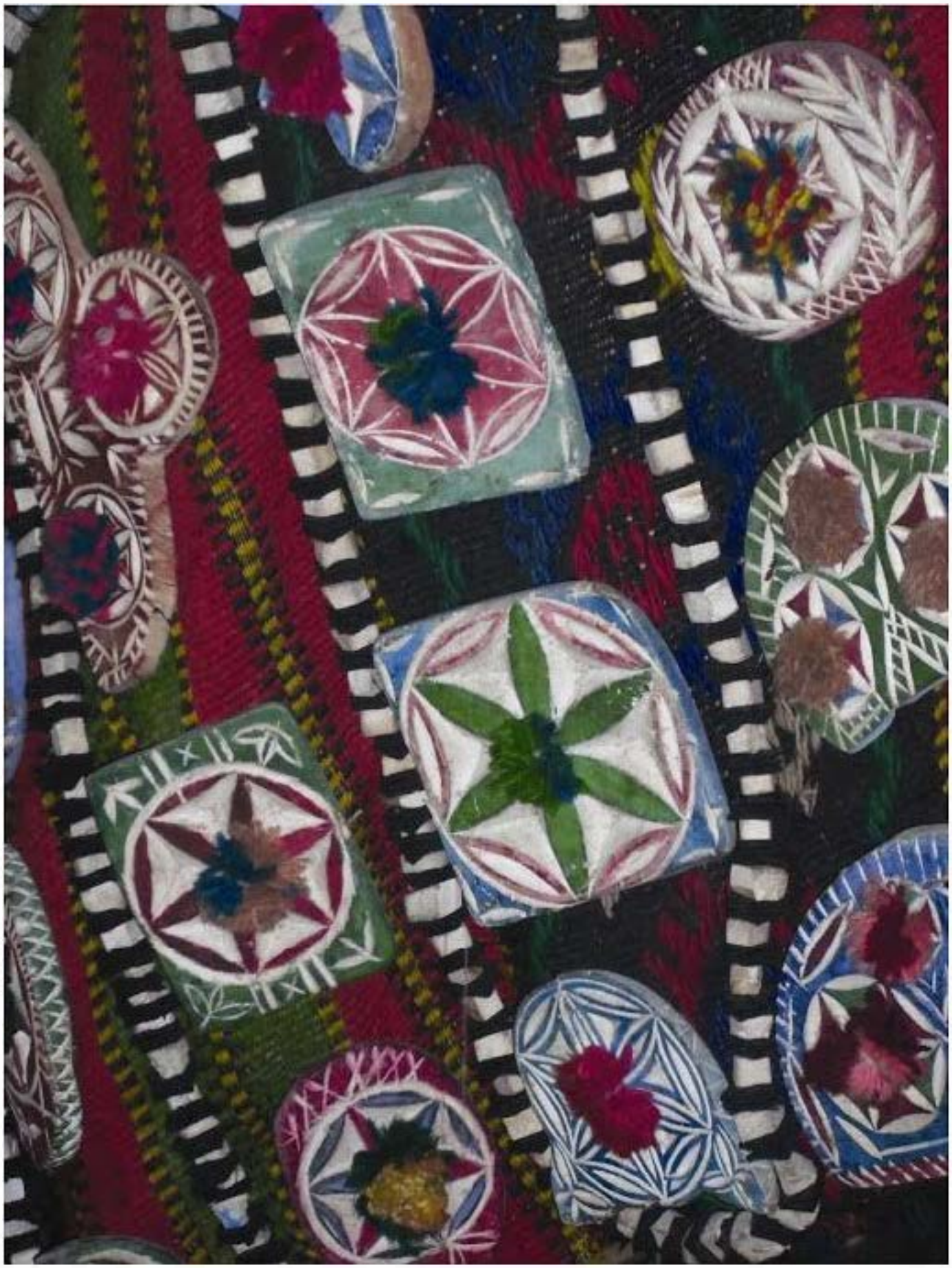

Fig. 11. *Detalii ale unei măşti actuale de turcă, mască existentă în colecţia muzeului etnografic din Târgul Mureş. Se evidenţiază „prisnei" de iască aplicaţi pe „pânzătura" , care nu este albă, ci ţesută cu fire color şi decorată modele specifice.*

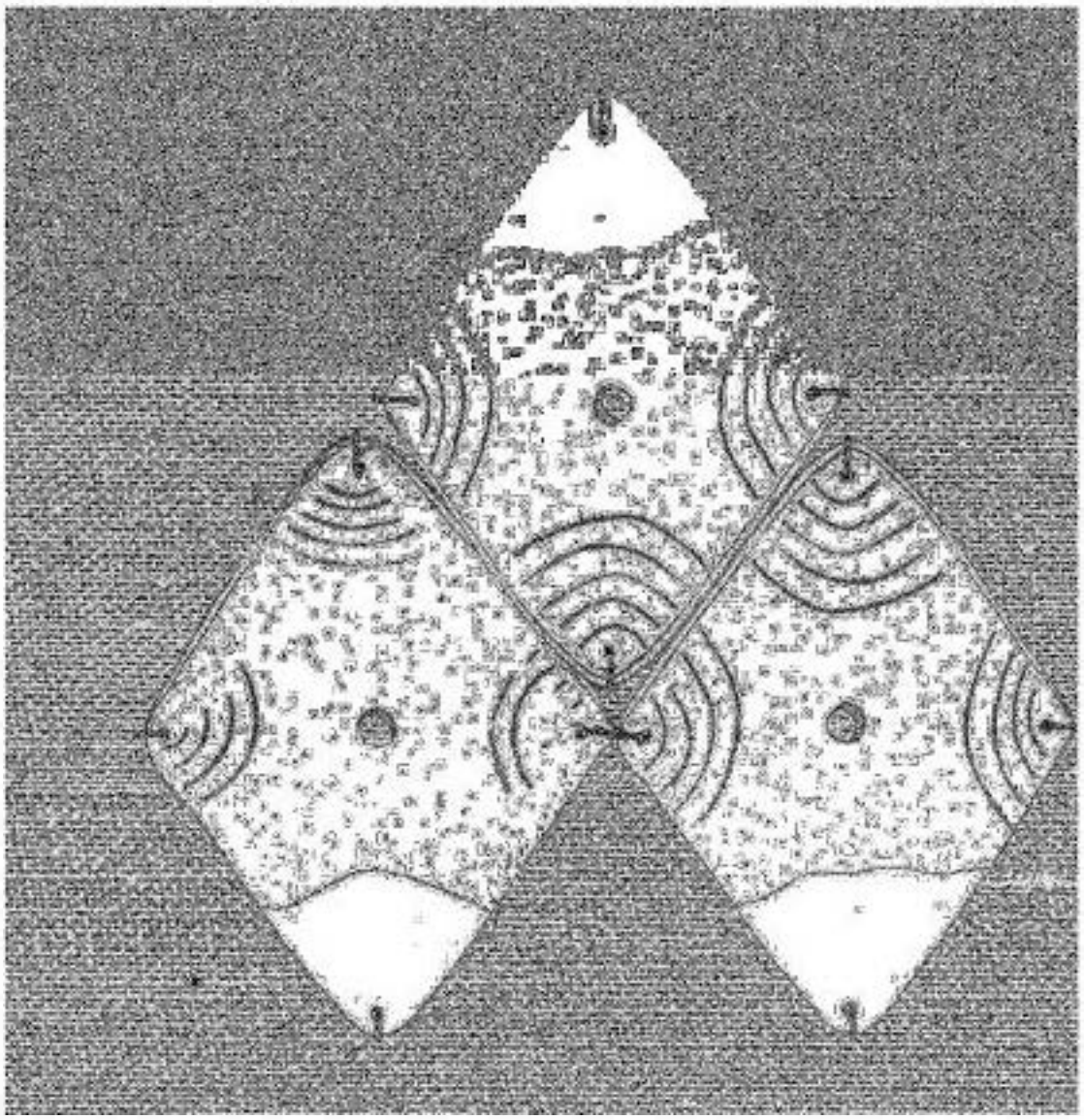

Fig. 12. *Posibilă versiune a unei asamblări ipotetice pe un suport textil a unor plăcuțe romboidale de genul aceleia descoperite la Lățești. În cazul plăcuțelor de acest tip s-ar părea că fixarea e realizată prin coaserea acestora pe suport textil prin mijlocirea tuturor celor 4 orificii de pe colțuri (în acest caz orificii perpendiculare pe avers).*

Dacă nu ar fi fost reunite colțurile plăcii de la Lişcoteanca, plăcile se puteau balansa în jurul „axei verticale" de fixare, depărtându-se de suport, dezvelindu-l astfel şi creând goluri (deschideri) prin care s-ar fi văzut pânza de suport, lipsită de decorațiuni. Dacă cele 4 colțuri învecinate se legau între ele, (eventual trecând firul şi prin pânza-suport) plăcile erau împiedicate a balansa independent, şi nu puteau descoperi suportul. De altfel

pentru a da un efect mai deosebit, mai pestriț, mai „decorativ", de acest fir ce unea colțurile învecinate puteau fi prinşi ciucuri colorați. Concepând utilizarea plăcuței în acest fel – prin fixare pe un suport textil –, atât dimensiunea plăcii cât şi numărul şi poziționarea orificiilor ne apare pe deplin justificată. Un efect similar e obținut în cazul plăcuței de la Lăţeşti prin coaserea tuturor colțurilor direct pe suportul textil – vezi fig. 12.)

Nici în cazul pieselor lipsite de găuri de coasere pe colțuri, fixarea nu este imposibilă. O serie de piese aveau mai multe găuri destul de mari pe axa centrală (spre exemplu piesele de la Bîrlăleşti-Stanița şi Igeşti). Ori prin acestea se putea trece un şnur de fixare, care putea lega piesa de suportul textil. Unele obiecții pot însă provoca piesele fără găuri pentru ață pe colțuri şi cu o singură gaură centrală. Ele pot ridica întrebarea: cum şi pe unde se pot fixa pe suportul textil? Sau, existând dificultăți de fixare, menirea acestui grup de plăcuțe e complet diferită? Ei bine, este posibilă fixarea şi prin acel unic orificiu central! Pentru aceasta se ia un boț de lut sau o pietricică mai mare decât orificiul central şi se îmbracă într-un petic de pânză, ale cărei margini se strâng mănunchi (ca o pungă care ar urma să fie legată) şi se trec prin orificiul central al prisnelului ca un fel de „tijă" textilă. Ori aceste „capete" de pânză se pot coase apoi pe pânza suport. Astfel prisnelul rămâne fixat. Prinderea exclusiv centrală face însă ca, în timpul mişcărilor dansatorului, să apară posibilitatea ca piesele să se mişte, răsucindu-se în jurul „tijei de pânză", încât se pot lovi între ele dacă sunt prea apropiate. Probabil asta explică de ce la majoritatea pieselor au fost adăugate pe colțuri alte găuri de fixare, care să împiedice răsucirea sau alte mişcări nedorite, care puteau deveni stânjenitoare sau puteau duce la spargerea plăcuțelor, lovindu-se între ele.

Plăcile (prisneii) din vechime par a fi fost mai apropiate între ele decât cele de la măştile din zilele noastre (prima dovadă ar fi tocmai faptul că iniţial stratul suport era nedecorat, situaţie ce se poate explica numai prin aceea că el oricum nu era vizibil şi deci decorarea nu avea rost). Îndepărtarea în zilele noastre a plăcuţelor de iască (a prisneilor) scoate la iveală suportul, care ca atare trebuie decorat, pentru a înlătura inesteticele intervale albe, vide, ce se iveau printre plăcuţe (prisnei). Intervalele astfel apărute sunt umplute, cum se vede din imagini, cu şiraguri de componente alb/negre şi de modelele decorative color de pe cămaşa suport, realizate din ţesătură. Deci suportul tradiţional monocrom – simplă cămaşă albă – este azi înlocuit la măştile moderne cu o pânză bogat decorată prin ţesere, care prezintă drept caracteristică aparte predominanţa culorii roşii. Abia peste aceasta sunt fixaţi prisneii.

Mai marea apropiere a plăcuţelor (prisneilor) în vechime mai e sugerată de alte două elemente:

1. sferturile de cerc incizate pe plăcuţe, cu centrul pe fiecare dintre colţuri (de pe plăcuţa de la Lişcoteanca – fig. 9 şi 10 – sau cea de la Lăţeşti– fig. 12), puteau sugera cercuri întregi numai dacă acestea erau asociate câte patru, asemenea plăcilor de faianţă pe un perete, desenul uneia continuându-l pe al celeia învecinate.
2. orificiile în plan orizontal de la plăcuţa de la Lişcoteanca (vezi fig. 8) au sens numai dacă acceptăm că erau menite a lega între ele colţurile celor patru plăci convergente fixate pe pânzătură (conform reconstituirii din figurile 9 şi 10. Ele nu erau menite unei coaseri mai mascate pe suport (care să ascundă aţa, ca să nu apară pe aversul plăcii), pentru că în acest caz cele două orificii perpendiculare pe placă nu au sens, căci ele anulau efectul de mascare a cusăturii, pe care-l puteau realiza celelalte orificii.

Dacă sunt cusute pe o pânză în formă de sac câteva zeci de astfel de plăcuțe de lut obținem o „cămaşă" de turcă, foarte asemănătoare ca aspect cu modelul de mască cu prisnei, care poate fi admirat la muzeul etnografic din Reghin. ● asemenea „cămaşă" decorată cu plăci de argilă producea desigur un zornăit destul de puternic şi sumbru la fiecare mişcare a celui care o purta, zgomot de natură să impresioneze privitorii. De menționat că ea ar fi avut o culoare predominant roşie, fapt ce poate explica preferința pentru această culoare a celor care realizează astăzi măşti-costum de turcă[33]. În fond roşul e socotit în neolitic o culoare a vieții şi a viului. Alăturarea acestor plăcuțe dădea şi efectul geometric, acel fals aspect de „solzos", care apare adeseori şi la masca modernă şi poate explica preferința actuală pentru acest model decorativ.

Toate aceste detalii evidențiază numeroase asemănări ce există între cămaşa de turcă actuală şi un posibil costum ritualic de epocă gumelnițeană. Ca atare plăcuțele romboidale în discuție par să fi jucat rolul unor prisnei de lut. (Este vorba deci de piesele de dimensiuni mai mari, nu de cele mici, care probabil aveau într-adevăr rol de pandantiv.) Posibil că masca, în ansamblul ei, încerca să închipuie un animal fantastic solzos, cu cap de cervidă, bovină sau caprină şi cu îmbrăcăminte de lut, poate tocmai pentru că ieşise din pământ. Corespondența dintre desenul romboidal al unei decorații şi simbolistica structurii solzoase a fost demult remarcată şi evidențiată ca situație generală, fără trimitere expresă la turcă[34].

Tendința de geometrizare şi preferința pentru culoarea roşie din costumul de astăzi, care apar persistent în unele zone, nu-şi pot găsi o explicație sau o semnificație în practica actuală, putând apărea ca un „accident" sau un

[33] Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 372, 379, 380, etc.
[34] Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *op. cit.*, vol III, p. 245.

simplu capriciu decorativ. Dacă această predispoziție, azi inexplicabilă, este însă corelată cu ceea ce ar putea să fi fost costumul ancestral „de lut ars", ea îşi găseşte nu numai un sens şi o justificare, ci chiar o semnificație mai profundă, corelându-se cu o mitologie străveche.

Acceptând deci ideea întrebuințării unor asemenea plăcuțe ceramice în acest sens, admitem totodată ideea existenței în epoca gumelnițeană a unei rochii similare celei de turcă şi implicit a unui dans similar. (Descoperirile enumerate de I. T. Dragomir în lucrarea menționată ar sugera că în locul plăcuțelor ceramice se puteau utiliza şi plăcuțe realizate din alte materiale, precum gresie verzuie[35].) În aceste condiții este îndreptățită presupunerea unei corespondențe între dansul şi costumul gumelnițean şi turca de astăzi, ceea ce ar conferi dansului o vechime documentată arheologic de minim 5700 – 6600 de ani, originea sa fiind foarte probabil şi mai veche! (Poate merită să fie menționat detaliul că încă din cultura Vinča este atestată o mică statuetă de bărbat ce poartă o mască de capră. Neoliticul şi eneoliticul european cunosc mai multe statuete de acest fel, care închipuie bărbați ce poartă măşti de țap sau de taur.[36] Din păcate în momentul de față ne lipsesc dovezi care să demonstreze indubitabil că asemenea statuete trebuie puse în legătură cu practicarea dansului turcii. De menționat că în unele regiuni de la noi şi turcaşul actual poate fi îmbrăcat într-un cojoc întors pe dos – ca o costumație alternativă la rochia tradițională;[37] ca atare nici astăzi nu lipseşte o travestire mai „naturalistă", deci cu un grad mai redus de stilizare.)

Dacă plăcuța gumelnițeană de la Lişcoteanca ar fi un caz singular, desigur valoarea şi aplicabilitatea acestor

[35] I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 104.
[36] Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 96; vezi şi p. 104.
[37] Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 382, 385.

afirmații s-ar restrânge foarte mult, putându-se considera că se referă la un caz excepție, deci au o aplicabilitate strict particulară. Dar lucrurile nu stau așa. Din aceeași arie geografică și din aceeași epocă au mai fost recoltate și alte câteva piese similare. (Precum am mai menționat este vorba de aspectul cultural Stoicani-Aldeni.)

Prezența pe o arie mai întinsă a acestor plăcuțe-prisnei ar sugera faptul că practica rituală de care, foarte probabil, erau legate, era destul de răspândită în epocă. Ea reprezenta un element al vechii civilizații preindo-europene, după cum o numește Marija Gimbutas[38].

Aceste piese atestă însă numai faptul că un dans, care implica o mască-costum asemănătoare celei purtate de turcaș, se practica curent în eneolitic, nu că dansul ar fi apărut în această epocă. Dar dacă acest dans era în epoca gumelnițeană un obicei practicat curent, faptul presupune automat că geneza sa trebuie situată într-o perioadă anterioară, perioadă greu de documentat deocamdată prin materiale arheologice.

Menținerea peste mileniile următoare a tradiției acestui dans, atestat în epoca gumelnițeană, permite tragerea unor concluzii care depășesc cu mult cadrul unei problematici stricte, restrânse de paleoetnografie. Persistența dansului presupune în primul rând o continuitate de locuire, o continuitate umană în zonă, continuitate pe care invazia indo-europeană nu a întrerupt-o. Invazia a remodelat cel mult structurile sociale și lingvistice ale comunităților, fără să poată sufoca spiritualitatea acestora, care astfel a supraviețuit, răzbătând prin stratul noii civilizații ce s-a suprapus „vechii culturi europene". Desigur că dacă în urma cuceririi s-ar fi produs „rupturi" etnice, adică exterminări masive de populație, obiceiul s-ar fi pierdut odată cu stingerea purtătorilor miturilor respective, căci cuceritorii nu

[38] Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 76 și urm.

le-ar fi perpetuat. Asta în primul rând pentru că nu le-ar fi cunoscut; dar chiar cunoscându-le cumva, le-ar fi respins, fiind contrare propriilor lor credinţe şi mitologii (fiind expresia unei credinţe străine, a unei credinţe „păgâne", care mai aparţinea pe deasupra unui popor de supuşi, de servi!).

Amănuntul acesta, aparent nesemnificativ, ne dă deci o imagine a procesului de indo-europenizare, care din perspectiva acestor observaţii ne apare ca un proces de convieţuire şi de asimilare, de simbioză a două etnii, între care nu sunt totuşi excluse luptele. Dar în esenţa ei cucerirea nu a însemnat exterminare ci subordonare şi convieţuire.

Continuitatea umană este sugerată şi pentru perioadele următoare; schimbările etnice ce au urmat, romanizarea şi românizarea, desfăşurate pe fondul cuceririi romane şi ulterior a invaziilor migratorilor, s-au dovedit constant procese de sinteză (de convieţuire şi asimilare) şi nu de eliminare şi substituire a vechiului locuitor prin noul venit. Deci nu ne aflăm în faţa unor abandonări integrale a unor întregi zone geografice.

*

● altă problemă care ne poate trezi interesul în contextul unei asemenea analize este aceea a semnificaţiei mitice şi ritualice originare a dansului în discuţie.

Astăzi jocul caprei (turcii) e acceptat ca unul dintre obiceiurile legate de sărbătorirea Crăciunului şi a Anului Nou, fiind deci asimilat în parte sărbătorilor creştine din această parte a anului, deşi în esenţa sa este total exterior creştinismului, motiv pentru care de altfel autorităţile religioase au fost înclinate – cum am mai precizat – să-l respingă în măsura în care le-a stat în puteri. Deci rămâne în afară de orice îndoială certitudinea că tradiţia este de origine

păgână şi nu avea, la origine cel puțin, nici o legătură cu tradițiile creştine[39].

Totuşi racordarea obiceiului acestuia la sărbătoarea Crăciunului nu poate fi un fapt accidental; el duce evident la presupunerea că din vremuri străvechi obiceiul se practica în această parte a anului. Şi tocmai coincidența cronologică a favorizat asimilarea. Dar de ce să fi fost aleasă din vremuri imemorabile ziua de 25 decembrie sau o dată foarte apropiată de aceasta? Faptul desigur că nu este deloc întâmplător – putând fi vorba de un ritual de aniversare a solstițiului de iarnă. De altfel în vechile culturi solstițiul era un eveniment astronomic care a impresionat spiritul uman; i s-au dat adânci şi complexe semnificații, generând variate implicații pe plan mitic şi ritualic. Este poate de ajuns a aminti în acest sens cultul lui Mithras, respectiv al lui Sol Invictus. Solstițiul de iarnă deschidea poarta spre faza luminoasă a ciclului existențial, fază care, după o părere foarte răspândită, ar deschide lumea întunericului şi implicit sălaşurile morților, fiind un prilej al renaşterii lor temporare.[40]

Până la data solstițiului de iarnă (21 sau 22 decembrie) zilele devin tot mai scurte, întunericul se extinde, devine amenințător ca o prevestire a sfârşitului, ca o victorie a nopții şi întunericului asupra zilei şi a luminii. Deodată, trecând pragul solstițiului, ziua iese învingătoare şi îşi reîncepe creşterea. Este victoria luminii asupra întunericului, este începutul unui nou ciclu existențial, e momentul unei regenerări şi pentru acest nou început, prin jocul turcei, este implorată grația forțelor transcendentale ocrotitoare ale comunităților neolitice.

Semnificația solstițiară originară poate fi dedusă şi dintr-un vechi obicei care ne apare azi ca destul de ciudat şi

---

[39] Vezi nota 2

[40] Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *op. cit.*, vol III, p244.

inexplicabil, dacă e raportat la realităţile şi spiritul modern, creştin, dar care capătă sens dacă acceptăm că este supravieţuirea accidentală, izolată, a unui ritual străvechi de solstiţiu. Este vorba de obiceiul blojului care astăzi ne mai este semnalat doar în ţinutul Hunedoarei[41], dar care probabil în vechime era mult mai extins sub raport teritorial. Personajul premergea şi prevestea venirea „cerbului" sau a „turcii". El îşi înnegrea faţa cu scrum, iar pe umeri purta traista plină cu cenuşă din care arunca din când în când un pumn asupra celor din jur.[42] În perioadele timpurii ale ritualului, prin negreala pe care o afişa, personajul putea simboliza noaptea care se credea învingătoare asupra zilei şi-şi proclama victoria printre oameni, aruncând asupra acestora cenuşa ca simbol al întunericului. Dar împotriva simbolului nopţii învingătoare, a blojului, se ridica turca, slujitoarea zeiţei naşterii şi vieţii şi implicit apărătoarea luminii şi a vieţii, forţa care asigura renaşterea ciclurilor existenţiale. Ea pornea pe urmele blojului, îl urmărea şi-l alunga din comunitate, aducând cu sine victoria zilei şi zăgăzuirea nopţii. Deci această tradiţie hunedoreană ne-ar sugera că semnificaţia turcii includea la origine şi o componentă cosmică, tradiţia fiind menită nu numai să marcheze un fenomen astronomic – solstiţiul –, ci era preocupată să-i dea acestuia o dimensiune mitică şi umană.

Cum odată cu solstiţiul începea un nou ciclu solar (un nou an solar), aniversarea acestui eveniment astronomic implica şi o formă de cult solar – de care poate fi legată „bîruirea" blojului. De altfel orificiul central al plăcuţei descoperite la Lişcoteanca, înconjurat de o serie de „raze" incizate, a fost interpretat de descoperitor tot ca un simbol legat de un cult solar. În acelaşi sens converg şi părerile lui

---

[41] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 53, 54; I. Muslea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 319 (în Hateg).

[42] T. Pamfile, *op. cit.*, p. 274.

Tr. Herseni, care, analizând textul colindelor de Crăciun, socoteşte că poate identifica în acestea reminiscențe de cult solar[43]. Toate aceste detalii subliniază tenta solstițiară a jocului; deci acesta era închinat unei zeități ancestrale a cărei mitologie se lega de solstițiu, de naşterea unui nou ciclu existențial. Asociațiile ce se pot stabili sunt însă mult mai complexe; solstițiul este văzut în general ca un motiv „mitic" de „tipul naşterii", motiv transfigurat apoi de creştinism în „naşterea Domnului".[44]

Deci regenerarea comunității, perpetuarea acesteia era conjugată cu renaşterea zilei, ca simbol al vieții; şi exact cum ziua înfrângea noaptea, întunericul şi moartea, pentru a exista în vecie, la fel trebuia să renască şi comunitatea întru eternitate.

Interesante controverse s-au purtat de-a lungul vremii în legătură cu semnificația măştii care reprezintă turca. Nimeni nu se îndoieşte că este vorba de o închipuire zoomorfă, dar atunci când se încearcă identificarea cu un anume animal părerile se împart. Unii o consideră ca întruchipând un cerb, o căprioară, o capră, un taur, un bour, un zimbru sau chiar o vacă. R. Vulcănescu face chiar o distincție clară între mai multe tipuri de măşti, separând net masca de cerb de cea de turcă, iar în cadrul acestui din urmă tip deosebeşte mai multe specimene precum:

- cel de turcă – inițial mască de caprină sau ovină, contaminată de o mască de bovidee sau/şi de cervide[45];
- cel de brezaie – poate inițial o mască de „pasăre solară", ulterior contaminată de alte influențe[46].
- cel de boriță[47], formă zoomorfă al cărei prototip e imposibil de definit.

---

[43] Tr. Herseni, *op. cit.*, pp. 209 - 217.
[44] *Ibidem*, p. 91.
[45] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 137.
[46] *Ibidem*, p. 139, 149.

O serie de alţi cercetători sunt însă mai rezervaţi, neacceptând separări atât de tranşante. Astfel Tr. Herseni se întreabă dacă sub marea varietate de denumiri ale jocului (capră, turcă, boriţă, brezaie, cerb, cerbuţ, turcă, vacă etc.) se ascund „măşti deosebite sau (e vorba) de aceeaşi mască numită diferit după impresia făcută asupra spectatorilor, în ipoteza că sensul primitiv s-a pierdut de-a lungul vremurilor".[48]

Pornind cu deosebire de la B. P. Haşdeu, s-a încetăţenit ideea – reluată ulterior de numeroşi etnologi – că prototipul de animal ce stă la baza măştii ancestrale ar fi fost cerbul. Acelaşi lucru l-ar sugera şi D. Cantemir[49], deşi unii autori sunt convinşi că, în cazul său, la mijloc nu este vorba decât de o confuzie.[50] De altfel autorii care identifică în mască, ca posibil prototip, cerbul, asociază turca cu „dansul cerbului", cunoscut şi practicat până într-o epocă târzie a evului mediu în mai multe zone ale Europei.

Reprezentările mitice ale cerbului pot fi închipuite ca o încrengătură extrem de complexă, care îi împletesc sensurile cu cele ale altor simboluri şi credinţe. El poate fi simbol al fecundităţii, al ritmurilor creşterii, al reînnoirii ciclice, vestitor al luminii, simbol al soarelui ce răsare (deci până la un punct simbol solar), mediator între cer şi pământ. Iar coarnele sale rămuroase au dus din vechime la ideea că poartă pe frunte arborele vieţii[51]. Acest complex de semnificaţii care i se atribuie încă din cele mai vechi timpuri justifică cu atât mai mult ideea că animalul simbolizat de

---

[47] *Ibidem*, p. 142.
[48] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 11.
[49] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1973, pp. 342-343.
[50] Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 137.
[51] Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *op. cit.*, vol I, pp. 290-291.

mască ar fi un cerb (sau că numai capul măştii ar putea semnifica un cerb).

Dificultăţile de identificare a prototipului zoologic se datorează desigur împrejurării că, încă de la origini, creatorii măştii nu urmăreau să realizeze o totală identitate cu un animal anume, căci fiinţa pe care încercau a o întrupa nu aparţinea „regnului zoologic, ci ordinului mitologic"[52] cum, pe bună dreptate, afirmă Tr. Herseni. De aceea identitatea formelor exterioare nu era imperativ necesară, fiind îngăduită orice stilizare, căci rezultatul nu trebuia să întrupeze un animal anume, ci „ceea ce imaginaţia şi credinţa face din el".

Totuşi ar fi indicii că prototipul aparţinea într-adevăr ordinului cervidelor. Nu este vorba numai de faptul că în zona Haţeg, Hunedoara, Orşova, Caraş, centrul Moldovei în mod expres masca poartă numele de cerb sau cerbuţ, dar adesea aici capul măştii este înzestrat cu coarne naturale de cerb sau – citându-l pe Cantemir – acesta este realizat efectiv dintr-o „căpăţână de cerb cu coarne mari"[53]. În unele zone costumul este dotat şi cu o coadă de iepure, menită să o sugereze pe cea a cervidelor[54], nou indiciu pentru identificarea ipoteticului ordin zoologic de apartenenţă al personajului mitic.

Merită a fi menţionat şi faptul că însăşi capetele de lemn foarte stilizate, prevăzute cu „cloanţă", ar sugera acelaşi lucru. Este vorba de modelele dotate – în chip de coarne – cu patru beţe (deci două rânduri de coarne), ceea ce contravine aparent oricărui prototip zoologic real şi ca atare nu-şi găseşte justificare şi explicaţie. Dacă însă admitem că suplimentul de coarne dorea pur şi simplu să sugereze nişte coarne rămuroase – precum cele de cerb – această „eroare

[52] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 162.
[53] D. Cantemir, *op. cit.*, p. 343.
[54] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 11.

numerică" capătă sens. S-ar fi putut recurge la acest substitut fie din lipsa unor coarne rămuroase autentice, fie din dorința de a realiza o stilizare mai convențională, întrucât creatorul se gândea nu la un animal autentic, ci la o ființă miraculoasă ce se transfigurează în animal.

S-ar putea ca atare ca nu măştile inițiale de capră, taur, pasăre, etc. să se fi contaminat cu elemente de cervid, ci procesul să fi fost invers. E posibil deci ca masca inițială de cervid să fi fost contaminată treptat de alte influențe; iar pe de altă parte din lipsa unei țeste naturale de cerb, dar şi din dorința unei reprezentări abstracte, să se fi ajuns, printr-o stilizare cu tendințe simplificatoare tot mai accentuate şi mai convenționale, până la capul de lemn cu un aproximativ cioc de pasăre, cu numai două coarne drepte realizate din două bețe, forma cea mai răspândită astăzi (una din formele de stilizare intermediare fiind probabil capul cu patru coarne).

De altfel merită a mai fi menționat şi faptul că între colindele care însoțesc obiceiurile de turcă, foarte frecvente sunt acelea care au ca personaj central cerbul. Aceste colinde se întâlnesc chiar şi acolo unde jocul poartă alte denumiri decât acela de cerb sau cerbuț. (Colindele cu cerb sunt atestate inclusiv în zona geografică în care au fost descoperite plăcuțele romboidale aparținând aspectului cultural Stoicani-Aldeni, care au fost comentate anterior.[55])

Există, e drept în număr redus, colinde în care personajul principal este capra / țapul, dar textul seamănă izbitor cu cel al colindelor cu cerb, părând o simplă adaptare a acestora la alt subiect. Iar colindele cu bovidee sunt extrem de rare. Trimiterile frecvente ale textului la cerb ar sugera deci că masca are ca prototip acest animal, indiferent de denumirea regională a tradiției. Cele menționate sunt

[55] Vasile Adăscăliței, *Jocul cerbului în Moldova*, Revista de etnografie şi folclor, tom 13, nr.5/1968, pp. 421-422.

numai câteva indicii care ar sugera că prototipul originar pentru mască a fost cerbul.

Acceptarea acestei alternative este de natură să semnaleze o nouă contradicție. Personajul simbolizat de turcă pare de gen feminin şi nu masculin, iar cerbul este totuşi un simbol masculin! Ideea caracterului feminin al măştii este justificată în primul rând prin aceea că majoritatea denumirilor pe care le poartă masca sunt feminine. În plus în unele zone ale țării apare şi un bărbat al „brezaei”[56] fapt care accentuează ideea că masca întrupează o ființă de gen feminin. Mai mult chiar, toți analiştii colindelor asociate turcii au subliniat că reprezentarea creştină a „madonei cu pruncul” se suprapune foarte probabil unei străvechi zeități „născătoare de fiu” de origine păgână[57], fapt care – pe lângă coincidența cronologică deja menționată – ar fi favorizat asimilarea acestei tradiții ca obicei de Crăciun!

Se naşte deci firesc întrebarea: cum este posibil ca un principiu feminin să fie reprezentat printr-o mască cu tentă masculină (de cerb şi nu de cerboaică)?! Lucrurile aparent ireductibile îşi pot găsi totuşi o explicație. Cercetând simbolurile şi zeitățile neolitice, arheologii au ajuns la concluzia că cerbul poate simboliza „arhaici dătători ai vieții, bunici, mame gravide”, semnificație care probabil i-a fost atribuită încă din paleoliticul superior[58]. Din această postură pare-se că ulterior cerbul devine epifanie a zeiței „naşterii şi vieții” (a „dătătoarei de viață”)[59]; la rândul ei această zeiță nu este decât o ipostază a zeiței „Atoatedăruitoare”, a zeiței „Mame”. Aceasta a fost închipuită în mai multe posturi; ea nu este numai

---

[56] I. Muslea, Ov. Bîrlea, *op. cit.*, p. 318.
[57] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 268, 269.
[58] Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 82.
[59] *Ibidem*, p87, 97.

identificabilă cu zeița „naşterii şi vieții", ci poate apărea şi ca zeiță-pasăre, ori ca „madonă cu pruncul" (ca de exemplu în cazul piesei descoperite la Rast, în aria culturii Vinča)[60], sau ca nud rigid („Moartea sau Doamna Albă")[61].

Ipostaza de zeiță-pasăre a putea explica de ce în unele situații masca cu tentă predominantă de cerb (ori de capră sau bovină) este înzestrată cu un bot prelung care ar sugera mai degrabă un cioc de pasăre. Ar fi poate de menționat şi faptul că pe trei laturi ale plăcuței de la Lişcoteanca au fost trasate prin incizare mai multe semne în forma literei „V", semne interpretate de arheologi drept embleme ale zeiței-pasăre[62], amănunt care ar putea sugera cu atât mai mult interferențe ale plăcuței cu un cult al zeiței „Atoatedăruitoare" prin intermediul fațetei ei de zeiță-pasăre. Deci apariția unor elemente aviare în structura unei măşti închipuind în esență un mamifer este explicabilă din perspectiva acestei viziuni asupra credințelor neolitice.

In ce priveşte ipostaza de „madonă cu pruncul" a zeiței „Atoatedăruitoare", aceasta ar argumenta presupunerea etnologilor că imaginea Sfintei Marii cu pruncul Iisus se suprapune în colinde unei zeități păgâne străvechi cu trăsături de „născătoare".

Nu este de omis nici faptul că animalul sacru al zeiței „Atoatedăruitoare" este berbecul, ceea ce ar putea explica uşurința cu care reprezentarea acesteia a evoluat de la reprezentarea directă spre o substituire a ei cu chipul animalului sacru asociat ca epifanie[63].

Interesant este că rombul (deci forma caracteristică a plăcuțelor în discuție, atribuite aspectului cultural Stoican-Aldeni) pare să fi fost asociat în simbolistica neolitică ideii

---

[60] M Petrescu-Dîmbovița, Alex. Vulpe (coordonatori), *op cit*, p 181.
[61] Marija Gimbutas, *op. cit.*, pp. 83 - 92.
[62] *Ibidem*, p 79.
[63] *Ibidem*, p 97.

de graviditate şi fertilitate a solului – deci prezintă interferenţe cu zeiţa „naşterii". De altfel pe un vas Vinča simbolul zeiţei „naşterii" apare asociat cu o decoraţie gen plasă, cât şi cu modelul tablei-de-şah[64] – simboluri ce par a exprima semnificaţia de „izvor" sau de „apă a vieţii"[65]. Toate aceste tendinţe de geometrizare (dincolo de semnificaţiile ce li se pot atribui) nu sunt însă străine, sub raportul aspectului, decoraţiei „cămăşii", realizate din plăci de argilă, sau a geometrizării costumelor actuale. Deci turcaşul neolitic, dar şi cel actual, poartă o mască a cărei înfăţişare ne duce cu gândul la una din epifaniile zeiţei neolitice a „naşterii şi vieţii" şi anume cerbul. (Insist asupra detaliului că masca de turcă poartă în multe regiuni ale ţării două rânduri de coarne de lemn, dorind probabil să se sugereze prin aceasta nişte coarne rămuroase – deci coarne de cerb şi nu de capră!)

În temeiul acestor observaţii faptul că o mască de cerb (deci un principiu masculin) semnifică un principiu feminin nu trebuie să mai surprindă. Cerbul (dar şi cerboaica, ursul iar în alte regiuni chiar şi elanul[66]) este o epifanie a zeiţei neolitice a naşterii şi vieţii, zeiţă care la rândul ei nu este decât o ipostază a „Mamei universale" („Marea Mamă" sau „Atoatedăruitoarea")[67]

Judecând superficial lucrurile s-ar putea susţine că obiceiul din unele regiuni de a înlocui „cerbul" mitic stilizat printr-un „urs"[68], n-ar contrazice în principiu ideea dezvoltată anterior, ci mai degrabă ar susţine-o şi ar întări-o, căci între epifaniile amintitei zeiţe a naşterii şi vieţii figurează şi acest animal. În realitate însă faptele nu sunt

---

[64] *Ibidem*, p 88.
[65] *Ibidem*, p 97.
[66] *Ibidem*, p 87.
[67] M. Petrescu-Dîmboviţa, Alex. Vulpe (coordonatori), *op cit*, p 181.
[68] T Pamfile, *op.cit.*, p 385.

atât de clare dacă avem în vedere că în majoritatea cazurilor ursul nu-şi desfăşoară jocul în mod independent, ci el este însoţit de moşi şi este tratat ca un simplu animal, aflat în proprietatea unor ursari care dau cu el simple spectacole de dresură. Deci el este menit doar să facă giumbuşlucuri de animal dresat şi nu e privit ca un simbol cu semnificaţii misterioase mai adânci (tocmai pentru că – dacă odinioară vor fi fost – astăzi ele sunt cu totul pierdute şi pot fi doar presupuse de cercetători, în baza unor speculaţii similare celor menţionate mai sus). În asociere cu moşii, ursul din perioada solstiţiului de iarnă pare în majoritatea cazurilor o improvizaţie modernă. Vechimea umblatului cu ursul, ca echivalent al turcii, chiar şi atunci când animalul nu este asociat cu moşii, este greu de dovedit, căci chiar şi în această situaţie ursul este însoţit de un stăpân (de ursar), ceea ce cred că contravine ideii originare în perimetrul căreia turca (fie şi cu chip de urs) nu trebuie să aibă stăpân, care să o poarte de lanţ. Însoţitorii trebuia să întruchipeze nu dresorii ursului, stăpânii acestuia, ci suita sa de adoratori şi scutieri, care să dea măreţie cortegiului zeităţii. Prezenţa în acest context ideatic a unui urs însoţit de un ursar-dresor, ne duce mai degrabă cu gândul la pastişarea spectacolelor de bâlci oferite în trecut de ţiganii ursari şi nu la ideea unei reminiscenţe dintr-un ritual precreştin. Am putea vorbi de un „joc al ursului" ca substitut al turcii numai atunci când obiceiul ar pune în lumină un animal independent, căruia însoţitorii să nu-i apară ca un fel de stăpâni, ci ca un alai de subordonaţi sau mai degrabă ca un cortegiu de adoratori.

Acceptând deci identificarea turcii cu una din epifaniile zeiţei neolitice a naşterii şi vieţii s-ar putea concluziona că dansul ar putea să fi fost un ritual prin care comunitatea mulţumea zeiţei că, graţie intervenţiei ei, ziua, implicit lumina şi ciclurile vieţii, pot renaşte. Era deci o sărbătoare a victoriei vieţii asupra întunericului şi morţii; iar

elogiul zeiței se făcea prin invocarea epifaniilor ei, în unele locuri a cerbului, în altele a berbecului, iar alocuri poate a ursului (în acest din urmă caz cu rezervele exprimate anterior).

Unele semne de întrebare poate ridica şi faptul că în unele zone masca este asimilată – cu deosebire capul acesteia – unei păsări[69]. Dar, după cum am mai arătat anterior, zeița „naşterii şi vieții" este o posibilă ipostază a zeiței „Atoatedăruitoare", zeiță care poate lua şi chipul „zeiței-pasăre", ceea ce ar explica nu numai interferențele ce privesc aspectul măştii, ci ar justifica chiar apariția unei măşti exclusiv de pasăre, care cel mai adesea nu poate fi definită sub raportul apartenenței la o specie zoologică anume. În cazul în care pasărea este identificabilă cu barza – legată cumva de tradiții de naştere şi maternitate, deşi e greu de spus cu certitudine din ce epocă datează asocierea – lucrurile ar putea părea că nu contrazic defel raportarea la zeița neolitică. Problema datei şi considerentelor ce stau la baza substituirii în unele regiuni a cerbului, ca simbol al turcii, prin urs sau pasăre (barză) poate reprezenta însă o altă temă de cercetare, care nu intră în preocupările prezentului studiu.

După cât se pare, chipul de cervid al epifaniei zeiței menționate se împletea cu o adorare a strămoşilor reali sau totemici ai comunității umane respective. În sprijinul ideii asocierii turcii cu zeița naşterii, dar şi a omagierii strămoşilor, merită a fi menționată în plus şi o precizare ce poate fi găsită între altele şi în studiul lui T. Pamfile, la care s-a făcut trimitere de mai multe ori.

Acesta menționează un obicei care nu poate fi privit decât ca supraviețuirea unei străvechi reminiscențe, întrucât azi ne apare ca inexplicabil şi lipsit de sens; dar dacă acceptăm să-l relaționăm cu masca de cerb, ca epifanie a

[69] T. Pamfile, *op. cit*, p. 372 (nota), p. 379, 380 (barza), etc.

zeiței neolitice a naşterii şi vieții, el capătă deodată înțeles şi nu ne apare deloc lipsit de logică şi semnificație. Este vorba de faptul că în Țara Oltului colindătorii, ajunşi sub ferestrele familiei care va fi colindată, întreabă nu de capul familiei, ci de prunc, iar „gazda din casă spune de obicei (nu cumva ar fi mai corect spus: după obicei?) numele celui mai mic (dintre copii), pe care îl vor colinda". Cel întrebat şi cel care dă răspunsul – fapt cât se poate de semnificativ din punctul de vedere al demonstrației noastre – nu este, în spiritul gândirii de astăzi, capul familiei, adică tatăl, ci mama.[70] Această situație ar fi de natură să ne evoce nu numai nişte relații matriarhale străvechi, ci şi un ritual ancestral prin care noii născuți, sau în orice caz ultimii veniți în comunitate, sunt recunoscuți şi acceptați formal de aceasta. Ori acest accent pus pe mamă şi pe ultimul născut ne conduce indubitabil spre aceeaşi asociere a turcii cu zeița neolitică a naşterii şi vieții.

Acceptând deci ideea că turca reprezintă o epifanie a zeiței naşterii şi vieții, practica colindării celui din urmă născut capătă o profundă semnificație, apărând ca o reminiscență a unei practici ancestrale, legate de conservarea vechilor structuri sociale. Cerbul, simbolizând totodată şi strămoşii, ca arhaici dătători ai vieții[71], era totodată poate şi o reminiscență a unui cult totemic, împletind în sine mai multe simboluri legate de naşterea, perpetuarea şi supraviețuirea comunității. Din perspectiva elementelor prezentate turca ne apare, pe lângă o sărbătoare solstițiară (deci o sărbătoare a anului solar) şi ca un ritual de recunoaştere a noilor născuți de către strămoşii reali şi de către cei totemici, sub patronajul zeiței naşterii şi vieții, a căror binecuvântare era astfel adusă pruncului. Asocierea urărilor de bine şi a binecuvântării strămoşeşti cu solstițiul

[70] *Ibidem*, p. 368; Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 14, 122, 123.
[71] M. Gimbutas, *op. cit*, p. 82.

de iarnă nu era probabil deloc întâmplătoare, căci era un prilej de a ura noilor membri ai comunității să crească odată cu noul ciclu solar şi totodată existențial, asemeni zilei şi luminii, învingând răul, întunericul şi moartea. În spiritul gândirii magice a epocii trebuie să acceptăm că asocierea dintre creşterea zilei şi urările făcute noului prunc era de natură să dea acestora din urmă forță de împlinire. Turca era deci o ceremonie ce ridica o punte între generații, o punte ce trebuia să asigure, în momentul fast al renaşterii zilei, continuitatea comunității în vecie.

Nu trebuie omis nici amănuntul că sărbătorile Crăciunului implică chiar şi în zilele noastre elemente care privesc cultul morților. Astfel, de exemplu, în momentul când colindătorii trec prin casa pe care o cinstesc, pe masa din încăpere sunt aşezați şi colacii morților[72] – e drept că alături de hrana pentru gazdă şi pentru oaspeți. De altfel există credința că de Crăciun se deschid mormintele şi ies în lume strigoii (duhurile morților), umblând apoi printre cei vii vreme de doisprezece zile.[73] După scurgerea acestui interval de timp, conform unui alt obicei, flăcăii prind „a bate tufa", pentru a alunga sufletele morților, silindu-le să se întoarcă în lumea lor[74]. Componenta actuală a sărbătorilor de iarnă legată de cultul morților nu-şi găseşte justificare în credința creştină, neputând fi decât expresia unei mitologii autohtone ancestrale. Împletirea ei cu tradițiile turcii nu poate fi întâmplătoare. Nu trebuie uitat în acest sens că cerbul, – prototipul zoologic care stă la baza măştii ce închipuie turca – aşa cum am mai precizat, era în neolitic un simbol care semnifica arhaicii dătători ai vieții, dar şi strămoşii mai apropiați, precum bunicii. Deci masca putea implica încă de la origini şi o componentă de cult al

[72] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 255.
[73] *Ibidem*, p.92.
[74] *Ibidem*, p.277.

strămoşilor (al morţilor), element ce a supravieţuit în unele zone ale ţării, împletindu-se cu tradiţia creştină care a asimilat obiceiul turcii. Deci era firesc , în logica unor vremi apuse, ca odată cu un simbol ce întrupa strămoşii, să se considere că însăşi aceştia îşi fac apariţia printre cei vii, simbolul deschizându-le calea şi călăuzindu-i în lume.

De altfel nici obiceiul blojului nu poate fi socotit de tot străin de ideea deschiderii mormintelor. Lumea morţilor este o lume a întunericului, lume simbolizată de bloj. Victoria sa, este în fond o deschidere a acestei lumi a tenebrelor şi un prilej de eliberare a sufletelor care hălăduiesc acolo. Deci apariţia blojului putea fi semnul unei ipotetice deschideri a mormintelor. El, tocmai prin aparenta victorie a nopţii asupra zilei, victorie pe care o simboliza, dădea dezlegarea pentru ştergerea graniţei dintre lumea aceasta şi cea de dincolo. Spiritele strămoşilor ajungeau astfel printre cei vii, polarizându-se în final în jurul fiinţei mirifice – cerbul – care le simboliza. Astfel se înlesnea o „întâlnire între generaţii". Deci între aceste două obiceiuri aparent separate (ieşirea morţilor din gropile lor şi bloj) există totuşi o posibilă comunicare, după cum aceasta putea exista între spirite şi figura cerbului-turcă! În contextul acestei reprezentări trebuie situat şi obiceiul de a colinda pe ultimul născut (deci sfera comunicării strămoşi-urmaşi trebuie lărgită şi mai mult, căci pe fragmentul acestui traiect de idei se realiza întâlnirea generaţiilor extreme – cei plecaţi cu cei abia veniţi!). Numai în condiţiile eliberării spiritelor strămoşilor şi a hălăduirii lor printre cei vii, noii membri ai comunităţii, de curând născuţi, le puteau fi prezentaţi şi li se putea cere recunoaşterea acestora şi binecuvântarea pentru ei. În contextul acestor reprezentări concentrice „întâlnirea între generaţii" căpăta astfel o mare concreteţe şi verosimilitate, înscriindu-se unei întregi mitologii.

Turca materializa totodată şi ideea coborârii divinității în mijlocul oamenilor (sub chipul unei epifanii şi nu sub înfățişarea ei reală), pentru ca, însoțită de suita sa de colindători – recrutată dintre feciori –, să treacă pe la casele sătenilor spre a-i binecuvânta pe ei şi toate ale lor, spre a le aduce în noul an solar sănătate şi belşug, asigurând fecunditatea animalelor domestice, cât şi rodnicia livezilor, grădinilor şi câmpurilor.[75]

Aruncatul boabelor asupra cortegiului turcii, practicat adesea, poate fi tot o reminiscență a unor tradiții agrare străvechi[76] (de origine neolitică), care trebuia să asigure rodnicie pământului şi turmelor comunității; într-un fel această practică se poate conjuga cu miturile legate de zeița naşterii şi a vieții – de care sămânța, de orice fel ar fi fost, poate fi firesc legată. Deci şi acest obicei converge spre ideea adorării aceloraşi simboluri anterior evocate, susținând şi întregind raționamentele anterior elaborate.

Din săpăturile arheologice au fost scoase figurine zoomorfe, unele reprezentând cerbi, tauri, berbeci sau urşi; mai rar s-au găsit figurine ce reprezintă bărbați purtând măşti ce semnificau animale (mai ales tauri sau țapi). Desigur că la prima vedere am fi tentați să asociem aceste piese arheologice cu dansul turcii şi cu miturile care sunt legate de personajul central al obiceiului (mai ales bărbații travestiți ar putea fi decretați turcaşi). Totuşi nu se poate ignora faptul că soliditatea argumentelor care ar putea fundamenta o asemenea asociație rămâne discutabilă, deşi poate raționamentul în sine nu ar trebui respins cu totul. Oricum aceste reprezentări ar putea însă la fel de bine să stea în legătură cu alte practici cultice legate de adorarea animalelor, sau puteau fi simple jucării.

---

[75] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 151, 155, 163, 238, 242, 272.
[76] Stahl, H. H., *op. cit.*

*

În final s-ar impune evidenţierea câtorva concluzii.

1. Obiceiul colindatului cu turca are o origine mult mai îndepărtată decât aceea indicată de documentele scrise. Faptul că obiceiul este de natură precreştină şi că ritualul se practica înainte de apariţia creştinismului este demult acceptată. În acest context poate fi avansată presupunerea că plăcuţele de lut descoperite în săpături puteau avea menirea de a decora o mască-costum poate similară „cămăşii" de turcă cu prisnei, ca acelea existente astăzi în colecţiile etnografice de la Reghin sau Târgu Mureş, doar că prisneii erau realizaţi sub formă de plăcute de lut şi nu din plăcuţe de iască. Acceptând asemenea ipoteză este de presupus că în teritoriile carpato-danubiene obiceiul turcii se practica curent în neolitic. De vreme ce masca ancestrală prezintă unele asemănări cu cea de azi, iar unele practici actuale, îşi pot cu greu găsi o explicaţie în spiritul modern, dar capătă semnificaţie dacă se raportează la nişte realităţi neolitice, este de presupus că între turca de azi şi ritualul neolitic este o certă descendenţă.

De vreme ce obiceiul pare destul de răspândit în perimetrul aspectului cultural Stoicani-Aldeni, e de presupus că geneza sa s-a produs într-o perioadă anterioară culturii Gumelniţa, ajungând acum la o adevărată înflorire. În acest sens începuturile obiceiului s-ar putea situa chiar în perioadele timpurii ale neoliticului sau chiar într-o epocă imediat anterioară acestuia. Această epocă imediat anterioară ar putea fi chiar paleoliticul superior, dacă acceptăm o posibilă corelaţie cu reprezentările grafice de genul celeia ce reprezintă „vrăjitorul" travestit de la Trois Frères (deocamdată dovezile privind o posibilă corelaţie cu acest desen, reprezentând un dansator îmbrăcat într-o blană de cerb, sunt insuficiente pentru a fundamenta o

demonstrație credibilă). Oricum, chiar dacă acceptăm o origine paleolitică a dansului, cămaşa cu „prisnei de lut" nu poate fi decât o inovație a neoliticului, care înlocuia blana folosită anterior.

2. Acceptând descendența turcii din obiceiul practicat în neolitic, este de presupus că sub raportul conținutului mitic turca trebuie corelată la origini cu credințele despre zeița „Atoatedăruitoare" sau zeița „Mamă", în primul rând în ipostaza de zeiță a „naşterii şi vieții" datorită faptului că personajul aflat în centrul ritualurilor este o epifanie a acestei zeițe. Nu trebuie exclusă şi o componentă care privea cultul strămoşilor, căci cerbul putea simboliza în epoca preistorică şi strămoşii ca arhaici dătători ai vieții. Poate chiar din această perspectivă cerbul devenise epifanie a zeiței naşterii. Nu trebuie scăpată din vedere nici o posibilă componentă cosmică a obiceiului, prin semnificațiile şi implicațiile umane care par a fi fost atribuite solstițiului de iarnă.

Probabil că între zeița „naşterii şi vieții" şi solstițiu – ca moment al renaşterii zilei şi implicit al naşterii unui nou ciclu existențial – era stabilită din vechime o anume interdependență, de natură să explice data calendaristică a sărbătorii în discuție. „Creştinarea" obiceiului a făcut însă ca semnificația originară să se estompeze cu totul. Datei solstițiului – ca fapt astronomic de reîncepere a unui nou ciclu solar (a unui nou an solar) – i se suprapune în era creştină evenimentul naşterii lui Iisus, iar chipului zeiței „naşterii şi vieții" i se suprapune chipul Maicii Domnului. Astfel conținutul vechilor colinde păgâne suferă o transfigurare în spirit creştin, acestea schimbându-şi total semnificația şi conținutul ideatic.

3. Ritualurile implicate de practicarea obiceiului aveau totodată în vedere şi recunoaşterea de către ancestralii strămoşi dătători ai vieții, ca membri îndreptățiți ai

comunității, a celor născuți pe parcursul anului în curs. Prilejul întâlnirii între generații era înlesnit şi de presupusa ieşire din morminte a strămoşilor, ieşire ocazionată de trecerea de la un ciclu existențial la altul.

4. Deşi obiceiul este legat de simboluri ce semnifică diferite animale (cerb, capră, urs, bour, zimbru, vacă sau păsări precum barza), deşi la origine poate să fi avut şi o anume tentă totemică, el nu este totuşi legat de un cult veritabil al animalelor, în sensul în care acesta era practicat în alte societăți arhaice (de ex. în Egipt boul Apis, crocodilul; în India – vaca, etc.). El nu a fost nici un simplu dans magic menit să asigure succesul la vânătoare – cum s-ar putea crede, simplificând lucrurile şi asimilând masca cu un cerb sau un urs oarecare, numai bun de vânat. Turca nu a fost nici un simplu dans magic păstoresc, menit să sporească prolificitatea turmelor – cum s-ar putea susține în acelaşi spirit pragmatic, pe baza unui raționament simplist, identificând şi în acest caz masca cu o capră sau o bovină domestică oarecare. În toate cazurile masca nu închipuie un animal concret, propriu-zis, din lumea zoologică, ci duce cu gândul la un animal „minunat" care nu este ceea ce pare; aceste întruchipări nu sunt ceea ce sunt, ci sunt ceea ce imaginația şi credința face din ele[77], deci ființe cu puteri supranaturale, zeități care, prin întrupare, pot lua înfățişări diferite.

Deci turca nici la origine nu a fost un simplu dans totemic şi nu a implicat un simplu cult al animalelor. Ea a fost dintru început, în esență, un dans cu o mitologie mai complexă, care împletea reprezentările despre zeița naşterii, cu unele viziunii cosmice şi cu elemente alte cultului strămoşilor, totul proiectat pe fondul griji comunității pentru supraviețuirea şi perpetuarea ei. Masca nu încerca deci să

[77] Tr. Herseni, *op. cit.*, p. 162.

întrupeze o ființă din regnul zoologic, ci una fantastică de ordin mitologic.

5. Multe dintre obiceiurile practicate astăzi în legătură cu turca ne apar acum ca disparate, ca evoluând de sine stătător, pe baza unor ipotetice explicații mitice particulare cu contexte paralele. În realitate lucrurile par a nu se fi înfățișat așa la origini. Obiceiul de a închipui turca sub masca unui cerb, obiceiul de a colinda pe ultimul născut, ideea unei născătoare care răzbate din colinde, obiceiul blojului, credința că morții ies din morminte în preajma acestor sărbători de iarnă se conjugă în cadrul aceluiași suport mitic, îmbinându-se într-un tot unitar de gândire, credință și practici rituale, lăsând impresia derivării acestei diversități de imagini dintr-un fond mitic unic străvechi, astăzi uitat. Toate aceste obiceiuri, idei și practici, privite prin prisma istorică anterior evocată, par a nu fi apărut și evoluat divergent, ci la origini ne apar ca întru totul armonizate și concordante, ca elemente bine conjugate ale unei narațiuni unice, foarte unitare în structura ei de idei.

6. Obiceiul are un caracter preindo-european, fiind prin aceasta o dovadă a continuității de locuire pe aceste meleaguri dinspre neolitic spre epocile următoare.

7. Obiceiul demonstrează caracterul asimilator al procesului de indoeuropenizare.

8. Dacă acceptăm ideea unei descendențe neolitice a obiceiului și a unui măști originare decorate cu plăcuțe de lut, atunci elementele specifice măștii moderne precum predominarea culorii roșii și tendința de a „geometriza" decorația (sugerând romburi, pătrate sau structuri solzoase la cămășile cu un singur strat), utilizarea în unele cazuri a unor plăcuțe (prisnei) aplicate pe pânza suport, devin nu numai explicabile, ci chiar pe deplin justificate și nu ne mai apar ca simple accidente sau capricii decorative particulare, inovatoare, ale creatorului popular actual. În această

perspectivă tot justificată ne apare şi existența unui strat (a unei cămăşi, a unei pânzături) cu rol de suport, dar lipsit totodată de orice fel de elemente decorative. Dar s-ar putea ca preferința pentru culoarea roşie din structura măştii actuale să nu fie legată în primul rând de dorința simbolizării sângelui şi de semnificațiile acestuia – deşi o asociere de acest gen nu trebuie nici ea exclusă, căci este de remarcat că pe unele plăcuțe romboidale de lut s-a aplicat ocru roşu[78], ceea ce evidențiază dorința de a accentua roşul lutului ars. Pe plăcuța de la Lişcoteanca intervenția ceramistului neolitic pentru a sublinia culoarea roşie este evidentă şi a fost menționată şi anterior. Dar e posibil ca în plus preocuparea pentru culoarea roşie să fie legată şi de faptul că materialul folosit la origine pentru decorarea măştii era prin natura sa roşu (este vorba de plăcuțele de lut ars). Iar mai târziu, când plăcuțele de lut au fost abandonate, s-a dorit sugerarea aspectului originar al măştii prin culoarea predominant roşie a componentelor rămase şi prin elemente care sugerau o structură geometrică romboidală a decorului în ansamblul său (efect obținut cu ajutorul unor batiste cusute ca să apară ca solzii de peşte, sau prin țeserea de motive romboidale pe pânzătură, sau prin demarcare de romburi prin mijlocirea unor curele țintate încrucişate, etc.).

9. Semnificațiile străvechi au fost demult uitate, mai ales că peste vechile mituri s-au suprapus alte credințe, ultima dintre ele fiind creştinismul, care însă nu a putut – şi în fond nici nu a dorit – să asimileze pe deplin acest obicei. Desigur că la origine dansul a avut un repertoriu propriu de colinde şi urări, inspirate de mitologia ancestrală. Treptat acestea au fost înlocuite cu altele noi, reprezentând ideologia şi spiritul vremurilor care au urmat şi care aveau tot mai puține elemente comune cu textele originare. În plus s-au adăugat noi personaje, noi măşti. Aspectual chiar

[78] Dragomir, I.T., *op cit*, p. 104.

măştile iniţiale s-au schimbat, îndepărtându-se tot mai mult de înfăţişarea originară (de exemplu decoraţia frecventă azi, realizată din benzi de hârtie colorată nu poate fi decât de origine foarte recentă). De aceea elementul originar, dacă a reuşit cumva să supravieţuiască, devine tot mai greu de identificat.

Alter und Herkunft des Hirschtanzes (Turca- oder Ziegentanzes)

(Kurzfassung)

Der TurcaTanz ist mit dem – in Zentral-Europa in älteren Zeiten bekannten – Hirschtanz zu vergleichen und wird in Rumänien zwischen Weinachten und dem Neuen Jahr vorgetragen. Seine vorchristliche Herkunft (das heißt zugleich ein Alter von mindest 1500 – 2000 Jahre) ist allgemein von allen Forscheren erkannt. Seine Entstehung ist aber bestritten; einige Ethnologen rechnen den Brauch von slawischem Abstamme; aber andere von ihnen rechen ihn von griechischer oder römischen Herkunft; weitere betrachten ihn als dako-trakisch (also indogermanisch), oder sogar der Neusteinzeit angehörig (also vorindogermanisch). Um diese Behauptungen zu begründen werden gewöhnlich verschiedene Abschnitte der Lieder vorgerufen (auf rumänisch „colinde" genannt), welche das Vortragen des Tanzes begleiten.

Zur Feststellung der Herkunft könnte aber auch ein archäologisches Stück beigelegt werden. Es handelt sich nämlich um eine rhombusförmige gebrannte Leimplatte, mit Seiten von je rund 10 cm. (siehe Titelbild und Bild 4), welche bei Lişcoteanca, Bezirk Brăila, ausgegraben wurde.

Das Stück gehört zu der Gumelnița Kultur, dem sogenannten Stoicani-Aldeni Aspekt. Weil auf dem Hals einiger kleinen Leimstatuetten derjenigen Zeit eine rhombusförmige Darstellung aufgezeichnet war, rechneten die Forscher diese Plättchen ein Halsschmuckstück zu sein. Es ist aber zu bemerken dass, zum Beispiel, das Plättchen von Lişcoteanca viel zu groß dazu ist. Die Länge eines normalen Halses ist auf der Vorderseite von rund 7-9 cm. (der Durchmesser ist auch nicht größer), so dürften die Überecklinien der rhombusförmigen Halsschmuckstücke höchstens 4-6 cm betragen. Aber die Diagonale der erwähnten Leimplatte ist von 14 cm! So ist es ausgeschlossen dass diese Platte als Halsschmuck verwendet konnte sein. Selbst die auf den Ecken befindlichen Löcher sind nicht geeignet zur Befestigung auf ein Halsband, in der Art wie diese auf den Statuetten dargestellt sind. Bei einer Übereckbreite der Platte von 14 cm, welche über den Durchmesser eines normalen Halses viel herausragt, könnte die Befestigungsart nicht so aussehen wie sie auf dem Hals der Leimstatuetten dargestellt ist. Da erscheinen bei jedem Eck längere senkrechte Befestigungsfäden (siehe Bild 6). Bei einer Platte mit Überecklinien von 14 cm können die Projektionen der mitten Fäden vom oberen und unteren Eck, wie auch die von den Seitenecken, nicht mehr auf den Hals fallen; und die letzteren könnten auch nicht als gleichlaufend mit den ersten erscheinen.)

Die Löcher der Platte von Lişcoteanca sind auch nicht geeignet damit diese als Brustschmuck (an einer Halskette) getragen werden kann. Alles dieses weist darauf hin dass diese Plättchen zu etwas anderem dienten.

Die heutigen Turca-Masken, welche den Tänzer ganz verkleiden und mit, auf einen Leinensack, aufgenähten viereckigen Feuerschwamm-Plättchen verziert sind, könnten eine Erklärung der Verwendung anbieten (siehe Bild 1, 2

und 11). Die Leimplatten konnten in selber Art auf ein Leinentuch aufgenäht werden – siehe Bild 9, 10 und 12 – um eine Maske zusammen zu stellen (die Löcher von den Ecken weisen darauf hin). Wenn man diese Realität gelten lässt, muss man annehmen dass es vor 5700 – 6600 Jahren eine Maske gab, welche der Turca-Maske ähnlich war. Und wenn es eine Maske dieser Art gab, sehr wahrscheinlich gab es auch einen ähnlichen Tanz. Aber da zu dieser Zeit der Tanz schon weit in Brauch war, heißt es dass sein Ursprung tiefer in Zeit verschoben werden muss.

Es erhebt sich aber die Frage: welche Mythos standen hinter diesem Brauch in der Jungsteinzeit. Die Maske könnte als Ausgangspunkt zu einer Antwort dienen; leider aber ist auch das durch die Maske dargestellte Tierprototipp bestritten. Einige Ethnologen rechnen es handele sich um einen Hirsch, andere meinen es ginge um eine Ziege, oder ein Stier, eine Kuh, ein Auerochs, oder sogar ein Vogel (selbst der Namen des Tanzes in verschiedenen Gebiete des Landes unterstützt diese auseinanderstrebende Meinungen). Doch im Wesentlichen scheint es um eine stilisierte Hirschmaske zu gehen. Gründe dazu wären: der Namen der Maske in einigen Gegenden, die Maske welche natürliche Hirschhörner trägt (erwähnt noch im 18 Jahrhundert von D. Cantemir), der Masken-Holzkopf mit vier Holzhörner (welche wahrscheinlich ein Paar zweigige Hörner darstellen wollen).

Es ist aber bekannt dass der Hirsch die Epiphanie der „Geburts- und Lebensgöttin" ist (Erscheinungsform der „Großen Mutter"); und auf diesem Grund könnte der Tanz mit dieser Göttin in Verbindung gestellt werden. Die Idee ist unterstützt auch durch den Brauch – in Haţeg und Hunedoara üblich – dass die herumziehenden Jungendlichen ihre Weihnachtslieder nicht dem Hausherren widmen, sondern dem Letztgebornen Nachfolger. Die Forscher

rechnen dass die Übernahme des Brauches von dem Christentum als Weihnachts-Fest möglich war weil dahinter auch in vorchristlichen Zeiten eine Geburt und eine Heilige Mutter stand (eventuell eine heidnische Madonna mit ihrem Sohn), Umstand welcher zu selber Urgöttin leitet (Andeutungen wären in den Hinterbliebenen heidnischen Abschnitte der Weihnachtslieder zu erkennen).

Das Datum der Urfeier war der zweite Faktor welcher die christliche Übernahme ermöglichte. Aber es ist nicht zu vergessen dass der 25 Dezember ungefähr der Winter-Sonnenwende markiert – also den Anfang eines neuen Sonnenjahrs (der genau Datum wäre 21 – 22 Dezember). So ist der Tanz auch mit Elementen eines Sonnenkultus in Verbindung zu stellen. Die Sonnensymbole von de Leimplatte von Lişcoteanca und der „blojul", welcher in einigen Gegenden noch als Teil des Tanzes erscheint, unterstützen die Behauptung und ergänzen das Bild der Urmythologie. Andere Handlungen, welche mit der Gelegenheit des Tanzes vorgebracht werden, weisen auch auf Elemente des Totenkults und Befruchtungsrituale. Dieses wären einige Koordinaten der ehemaligen Mythologieelemente welche man dem Turca-Tanz zu Grunde legen dürfte.

Bibliografie

1. Adăscăliței, Vasile, *Jocul cerbului în Moldova*, Revista de etnografie şi folclor, tom 13, nr5/1968.
2. Bârlea, Ov., *Colindatul în Transilvania*, Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, (1965-1967), Cluj, 1969.

3. Bârlea, Ov., Muşlea, I., *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Haşdeu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970.
4. Brătulescu, Monica, *Câteva consideraţii asupra colindelor cu cerbi*, Revista de etnografie şi folclor, tom 14, nr. 2/1969.
5. Burada, T. Theodor, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iaşi, 1915.
6. Caraman, Petru, *Substratul mitologic al sărbătorilor la români şi slavi*, Iaşi, 1931 (Extras din „Arhiva", vol. XXXVIII – 1931)
7. Caraman, Petru, *Colindatul la români, slavi şi la alte popoare. Studiu de folclor comparat*, Editura Minerva, Bucureşti, 1983.
8. Chevalier, J., Cl., Gheerbrant, A., *Dicţionar de simboluri*, vol I-III, Ed. Artemis, Bucureşti, 1994-1995 (Trad. Daniel Nicolescu, Mihaela Slăvescu, Doina Uricani, Olga Zaicik, Laurenţiu Zoicaş).
9. Dăncuş, Mihai, *Jocuri cu măşti – capra (contribuţii)*, Comunicări ştiinţifice pe teme de folclor, Sighetu Marmaţiei, 1970 – 1971.
10. Dragomir, I.T., *Eneoliticul în sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1983.
11. Gimbutas, Marija, *Civilizaţie şi cultură*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1989.
12. Gipson, Clare, *Semne şi simboluri*, Ed. Aquila '93, Oradea, 1998 (Trad. Odine Fodor).
13. Harţuche, N., Anastasiu, F., *Catalogul selectiv al colecţiei de arheologie a Muzeului Brăilei*, Muzeul Brăilei, f.a.
14. Herseni, Tr., *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de*

feciori din Țara Oltului, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977.

15. Jula, N, Mănăstireanu, V, *Tradiții și obiceiuri românești. Anul nou în Moldova și Bucovina*, EPL, București, 1968.
16. Miloșescu, Pantelimon, *Datini strămoșești de Crăciun și Anul Nou*, Editura pentru Turism, București, 1990.
17. Nistor, Francisc, *Iarna maramureșeană*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
18. Oprescu, G., (sub îngrijirea), *Istoria teatrului în România*, vol. I, *De la începuturi până la 1848*, Editura Academiei RSR, 1965.
19. Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la români*, Editura Saeculum I.O., București, 1997
20. Stahl, H. H., *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, Revista de etnografie și folclor, tom 10, nr2/1965.
21. Vulcănescu, Romulus, *Măștile populare*, Editura Științifică, București, 1970.
22. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academici RSR, București, 1985.

DESFĂŞURAREA ŞI LOCALIZAREA BĂTĂLIILOR DINTRE RADU PAISIE ŞI LAIOTĂ BASARAB (1544)[1]

Cronicile noastre interne prezintă obişnuit domnia lui Radu Paisie în numai două alineate. Primul descrie urcarea la tron şi conflictul cu o seamă de boieri răzvrătiţi, iar al doilea competiţia pentru tron dintre el şi un anume Laiotă Basarab. Despre acest pretendent la tron nu se cunosc de fapt alte informaţii decât cele care privesc încercarea sa de a-l înlătura din scaun pe Radu Paisie şi de a-i lua locul. Cu toate acestea acest pasaj al cronicii a iscat o seamă de controverse, deşi nu se referă la un fapt de primă însemnătate al istoriei noastre. Controversele au în vedere localizarea şi datarea evenimentelor amintite în cel de al doilea alineat al textului. Lucrurile s-au încurcat în

---

[1] Articolul a fost publicat într-o primă formă sub titlul „*Încercări de localizare a luptei dintre Radu Paisie şi Laiotă Basarab de la Fântâna Ţiganului din 15 octombrie 1544*" în revista Istros, nr. V, Muzeul Brăilei, Brăila, 1987, pp. 257 - 262. Prezentul text reprezintă o versiune revizuită şi actualizată.

momentul când alături de textele cronicilor au apărut unele hrisoave care se referă la aceste împrejurări.

Spre a clarifica lucrurile se impune efectuarea unei analize critice a informațiilor oferite de izvoarele istorice care ne stau la îndemână, privitoare la acest episod al istoriei Țării Românești.

Cronicile interne arată că, la o dată neprecizată în text, au venit asupra domnului nişte boieri răzvrătiți dimpreună cu Laiotă Basarab, ajutați fiind şi de nişte haiduci recrutați din Ardeal. (Citatul încadrează însă între execuția lui Toma banul din 1536 şi a vel logofătului Vlaicu, survenită probabil în toamna lui 1540, elemente care ar putea da o sugestie asupra încadrării în timp.) La o locație neindicată în text, se dă o întâie bătălie în cursul căreia domnul este înfrânt şi alungat. El îşi găseşte refugiul la Nicopole. După două luni revine în țară şi înfruntă rivalii într-o a doua luptă care se dă la **Fântâna Țiganului**. (O altă versiune mai veche a cronicii reduce acest termen la o singură lună.[2]) De astă dată Paisie învinge şi-şi reia domnia, iar opozanții pier în majoritate, în frunte cu Laiotă Basarab. Nu se precizează dacă toți sunt ucişi pe câmpul de luptă, sau dacă nu cumva unii sunt prinşi şi executați ulterior.[3] În lista partizanilor morți figurează pe primul loc Stroe Pribeagul.

Cronicarul sas **Johann Filstich** va relua mai apoi descrierea evenimentelor, prezentându-le exact aşa cum sunt

---

[2] Virgil Cândea, *Letopisețul Țării Românești (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în Studii. Revistă de istorie, anul XXIII (1970), nr. 4, p. 685.

[3] *Istoria Țării Românești, (1290—1690), Letopisețul cantacuzinesc*, Ed. critică îngrijită de C. Grecescu şi D. Simionescu, Ed. Academiei RPR, București, p. 48 şi 207. Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. critică îngrijită de C. Grecescu, Ed. Academiei RPR, Bucureşti, 1963, p. 46.

narate în cronicile interne muntenești, pe care de altfel le folosește drept sursă de inspirație.[4]

Relatarea sasului **Hieronimus Ostermeyer**, contemporan cu evenimentele, prezintă faptele în esența lor cam în același spirit, sugerând însă în plus că lucrurile s-ar petrece în 1544, când un Basarab voievod plecă din Caransebeș împotriva lui Paisie, însoțit fiind de husari și de trabanți. Alungă vremelnic domnul, dar sfârșește prin a fi înfrânt într-o a doua luptă, în cursul căreia va fi și ucis dimpreună cu mulți dintre susținătorii săi. Lipsesc alte precizări spațiale.[5] Față de cronicile țării apar mici deosebiri. Prima o reprezintă încadrarea evenimentelor în timp (anul 1544). O alta constă în enumerarea forțelor pe care se sprijină Laiotă. Apoi este indicat locul de plecare al răzvrătiților. Iar în locul haiducilor ardeleni și a boierilor munteni răzvrătiți, pe care se întemeiază, sunt amintiți doar o seamă de husari și de trabanți, ceea ce i-a făcut pe unii analiști să se întrebe dacă este vorba de același eveniment descris de cronicile muntenești, sau ne găsim în fața unor întâmplări diferite, petrecute la alte date decât acestea.[6]

Întrebarea a devenit și mai stăruitoare când au fost aduse în discuție informațiile oferite de alt cronicar ardelean, **M. Miles**. Acest autor, fără a indica vreo dată, precizează că un Basarabă, ajutat de niște secui și de boieri munteni răzvrătiți alungă doi domni munteni ce-și dispută puterea, dar va domni numai trei zile, fiind izgonit la rându-i fără a fi ucis. Se va reîntoarce în Ardealul din care plecase.

---

[4] Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*, Ed. Științifică și Eciclopedică, București, 1979, p. 117.

[5] Aolf Arnbruster, *Dacoromano – Saxonica. Cronicari români despre sași. Românii în cronica săsească.*, București, 1980, p. 203 (citat după *Quellen*, vol IV, p. 505.)

[6] Gh. Dobrescu, *Radu vistiernul din Goleşti și lupta de la Fântâna Țigamului*, în Buletin științific. Studii istorice. Universitatea din Pitești, 2004–2005, nr. 3-4, pp. 15-38.

Alte amănunte lipsesc. Însă informaţia, fiind adusă târziu în discuţia istoriografiei (numai cu câteva decenii în urmă), este puţin folosită de cercetători. Cel care a pus-o în circulaţie[7] socoteşte că pasajul se referă la aceiaşi invazie din 1544 la care s-ar referi şi cronicile interne anterior menţionate, cât şi Ostermeyer. La fel crede şi C. Rezachevici, dar socoteşte îndoielnică, chiar suspectă, afirmaţia că domnia pretendentului a fost de numai 3 zile.[8] Cum forţele pe care se bazează Laiotă sunt cele indicate de cronica internă (dar deosebite de cele enumerate de Ostermeyer), cum durata stăpânirii e de numai 3 zile, iar despre Laiotă se spune că scapă cu viaţă, refugiindu-se în Ardeal, unii autori socotesc că Miles s-ar referi nu la o acţiune din 1544, ci la una anterioară.[9] Judecând astfel lucrurile s-ar ajunge la concluzia că între Laiotă şi Paisie nu sau dat numai cele două lupte din 1544, unanim acceptate, ci au existat şi unele înfruntări anterioare. Deci Miles s-ar referi la una din bătăliile acestea premergătoare, care scapă celorlalte cronici. Prin urmare numărul războaielor dintre cei doi ar fi în număr de 3 sau 4. (Trebuie deci adăugată încă o invazie şi încă o alungare a pretendentului.) Speculaţiile au mers până acolo încât s-a socotit că cronicile interne, când se referă la invazia lui Laiotă susţinut de haiduci (ca la Miles), ar avea în vedere această primă năvălire. Deci motivul asocierii (dintre Miles şi cronicile interne) îl reprezintă tipul de ostaşi pe care acesta i-a luat în soldă. În atacul al doilea, după Ostermeyer, pretendentul la tron era ajutat de trabanţi şi husari. În urma unei confuzii, legată şi de o tendinţă de comprimare a faptelor, cronicile interne ar

---

[7] Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 203.

[8] C. Rezachevici, *Enciclopedia domnitorilor români. Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova (a. 1324 – 1881), vol. I, sec. XIV – XVI*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 217.

[9] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 19-20.

omite acest atac secund (indicat de Ostermeyer), contopindu-l într-un singur act cu cel dintâi, sugerat de Miles. În continuare, în temeiul aceleiaşi confuzii, cronicile interne ar descrie înlăturarea lui Laiotă nu după prima năvală, ci după cea de-a doua încercare a sa.[10]

Dar aceste contraziceri derutante dintre izvoarele scrise se accentuează şi mai mult când luăm în considerare şi actele interne care se referă la aceste înfruntări armate.

Astfel ni se păstrează un hrisov din 17 noiembrie 1538 prin care Radu vistierul <Furcă zis şi Furcovici> este răsplătit de Paisie prin dăruirea unor sate „pentru slujba pe care mi-a slujit-o cu dreaptă slujbă, când a venit Laiotă Basarabă şi cu Stroe <Pribeagul> la Fântâna Ţiganului, de s-au bătut cu domnia mea. Şi încă i-am dat şi la nuntă, când i-am dat pe jupaniţa Caplea"[11] În prima clipă toponimul amintit în text ne-ar duce cu gândul la faptul că ar fi vorba de lupta indicată în cronici. (Cum au socotit de altfel numeroşi istorici de-a lungul vremii.) Numai că, în urma confruntărilor surselor de care dispunem în momentul de faţă, s-a stabilit cu destulă certitudine că bătălia aceasta din urmă s-a petrecut în 1544 şi nu anterior. Datarea hrisovului ar duce însă la concluzia că actul se referă la o înfruntare desfăşurată mai înainte. Dar în urma diversităţii de păreri descrise mai sus e cazul să ne întrebăm la care din cele patru posibile lupte se referă documentul? Din text nu rezultă clar nici dacă e vorba de una din invaziile lui Laiotă, sau de una din luptele de izgonire a sa.

Documentul a stârnit dintru început multe suspiciuni şi controverse, căci s-a observat că datarea sa ridică probleme. Conform editorilor care au alcătuit ultima

---

[10] *Ibidem*, pp. 32 – 38.

[11] *Documenta Romaniae historica., B (Ţara Românească)*, vol. IV, Ed. Acad. RSR, Bucureşti, 1981, doc. 69, pp. 91-92.

colecție de documente ce-l include, el ar fi fost scris în 17 noiembrie 1538. Ori transcrierea datei în caractere latine nu pare a fi tocmai corectă. Analizând versiunea slavă a textului, aşa cum e prezentată în culegerea de documente menționată, putem remarca uşor că în finalul textului e indicat leatul 7046 şi nu leatul 7047. Deci actul nu datează din 1538, ci din 17 noiembrie 1537, conform acestei consemnări. Comparând componența sfatului domnesc cu lista martorilor citați în hrisov, este vădit că datarea acestuia este total greşită, chiar şi dacă îi aplicăm această corecție. Dregătorii înscrişi în finalul înscrisului nu figurau însă toți în sfat, nici în anul 1537 şi nici în 1538, ceea ce face ca actul să ne apară ca fiind un fals. Şocant este şi un alt amănunt. Cum se vede chiar din citatul prezentat mai sus, în uric este amintit Stroe, supranumit Pribeagul, care ridică împotriva lui Paisie un rival, pe Laiotă, acordându-i acestuia un sprijin total. Ori şi din alte surse ştim că Stroe este unul din cei mai înverşunați dușmani ai lui Paisie, motiv pentru care de altfel a susținut pe acest adversar al domnului. Ori, dovedindu-se hiclean prin acest gest, domnul nu-l mai putea accepta pe acest boier în sfatul țării. Pentru actul său de trădare, dacă nu reuşea să scape în străinătate, ar fi fost cel puțin întemnițat, dacă nu chiar executat. Ori surpriza o constituie faptul că în anii 1537-1538 Stroe, în loc de a fi condamnat, este menținut în dregătoria de mare paharnic! El deține netulburat această dregătorie din data de 18 aprilie 1536 până în 27 mai 1539.[12] Dacă însă, cum zice dania, l-ar fi ajutat pe Laiotă în 1537 sau 1538 în încercarea de a smulge tronul lui Paisie, acest lucru n-ar fi fost cu putință, fiind contrar oricărei logici. Deci în mod categoric în tot răstimpul cât este atestat ca dregător, este exclus ca Stroe să

[12] *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Româneşti în secolele XV–XVII*, în Studii şi materiale de istorie medie, vol. IV, (1960), p. 578.

fi fost amestecat în vreun act de uzurpare dimpreună cu Laiotă.

Văzând că anii din datare sunt incorecți, dar ignorând prezența lui Stroe în sfatul țării până în mai 1539, s-a încercat o redatare a documentului. Întrucât în danie Radu era indicat cu titlul de vistier, s-a lansat ideea de a data războaiele în perioada în care boierul deținea această dregătorie, sau într-o perioadă foarte apropiată acesteia. Ca vistiernic e amintit în documente între 27 februarie 1529 şi 24 noiembrie 1533, dar va apărea în sfatul domnesc ca fost vel vistiernic şi în primăvara lui 1534.[13] De aceea unii autori au propus anul 1534 pentru expedițiile lui Laiotă, iar pentru a-şi susține părerea au mers până la a inventa chiar o domnie a lui Paisie în acest an, deşi era ştiut că acesta, de fapt, vine la tron abia în anul următor! Astfel în 1903 **Ilie Nicolescu**, bun cunoscător al genealogiei Goleştilor, având în vedere hrisoavele de donație ale lui Radu Paisie către vistierul Radu Furcă sau Furcovici (17 noiembrie 1538 <1537?> şi 23 octombrie 1546 <1542-1543?>), de autenticitatea cărora nu se îndoieşte, datează luptele pe vremea când boierul deținea dregătoria cu care e menționat în acte, adică susține că prima luptă se dă în 1534 în cursul unei închipuite prime domnii a lui Paisie. La început, influențat de aceste acte de donație, însuşi Iorga ar fi considerat că luptele s-au dat în 1534 – spune genealogul pentru a-şi susține presupunerea. Ba, în temeiul acelorași hrisoave socoteşte că în cronici s-a produs o inversare a localizării luptelor, prima dintre ele şi nu a doua petrecându-se la acea Fântână a Țiganului

[13] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească şi Moldova. Sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedică Română. Bucureşti, 1971, p. 83.

amintită în cronici şi hrisoave.[14] Mai târziu şi **C. C. Giurescu**, în sinteză sa de istorie românească vorbeşte şi de o întâie domnie a lui Laiotă la 1534, însă luptele le situează ca petrecându-se abia după zece ani.[15]

Alţii, acceptând că Paisie nu putea fi domn în 1534, au optat pentru anul real de început al domniei lui Paisie – adică 1535 –, când amintirea slujbei de vistier ce o deţinuse boierul era încă proaspătă. De aceea câteva decenii conflictul dintre cei doi e plasat constant la această dată. Chiar C. C. Giurescu va reveni la un moment dat asupra opiniilor amintite mai sus şi va socoti şi el luptele ca întâmplate în 1535.[16] Afirmaţia se dovedeşte însă ilogică, căci dacă Stroe Pribeagul ar fi participat în acest an la un complot împotriva lui Paisie, este de neconceput ca în 1536, drept răsplată că l-a trădat, domnul să-l ridice la dregătoria de mare paharnic, încredinţându-şi în mâinile sale chiar viaţa. (Să nu uităm că paharnicul oferea băutura domnului şi pentru a-l asigura că nu-l otrăveşte lua credinţa. Deci cum era să pună în asemenea slujbă pe cineva care-şi dovedise necredinţa?!). De altfel la o analiză atentă se putea constata că nici boierii puşi ca martori nu apăreau, cu dregătoriile invocate, în sfatul domnesc din 1535 şi nici în anii imediat următori. Deci era exclus ca, de la începutul domniei până la destituirea din funcţie (27 mai 1539), vel paharnicul Stroe, zis ulterior Pribeagul, să fi fost implicat într-un act de uzurpare a domnului Radu Paisie. Constatarea a trezit în mod firesc impresia de fals a hrisovului.

---

[14] Ilie Nicolescu, *În jurul lui Basarab Laiotă din prima jumătate a secolului XVI*, în Literatura şi arta română, anul VII (1903), nr. 10-12, p. 651 şi 654.

[15] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, Buc., 1940, p. 164. *Ibidem*, vol II, ediţia a II-a, Ed. All, Bucureşti, 2007, pp. 119-120.

[16] *Idem*, *Istoria pescuitului şi piscicultuii din România*, vol. I, Bucureşti, 1964, p. 158.

Oricum, dacă acceptăm că documentul este real, conceperea sa nu putea fi decât ulterioară datei de 27 mai 1539. O presupunere de acest gen lansează Gh Dobrescu, făcând o încercare de datare a hrisovului la 17 noiembrie 1539 pe baza analizei efectuate asupra sfatului domnesc amintit în act[17]. Autorul socoteşte că martorii invocaţi sunt exact membrii sfatului domnesc din noiembrie 1539. Privind însă cu atenţie lista pe care chiar el o avansează, constatăm totuşi că apar unele neconcordanţe. E drept că cei implicaţi în răscoala antidomnească a banului Şerban Izvoranu lipsesc dintre martori. Dar e de remarcat că între cei prezenţi se strecoară nume care nu prea aveau ce căuta acolo cu dregătoriile ce li se ataşează. Astfel stolnicul şi comisul sunt indicaţi greşit. În loc de Albu Rogoz, stolnic apare Dragu, care fusese deja destituit. Drept comis apare un Radu în loc de Badea. Iar un Radu apare în dregătoria de comis numai în 153● şi respectiv în 1549. În ce priveşte paharnicul, acesta lipseşte cu totul. Deci eşuează şi încercarea de a plasa actul în cea de a doua jumătate a anului 1539 pe baza analizei componenţei sfatului.

Pornind de la informaţiile oferite de Ostermeyer şi de la indicaţiile pietrelor tombale ale lui Stroe şi cea a lui Stanciu, asupra cărora atrage atenţia N. Iorga, unii istorici au socotit că actele ar fi putut fi alcătuite în cursul lui 1544, deci după luptele atestate documentar ca petrecându-se în acest an. Ideea o regăsim spre exemplu la I. C. Filitti, care, pe la 1922, pornind de la indicaţiile lui Ostermeyer, cum că luptele trebuia să se fi dat prin primăvara anului respectiv (prin aprilie), apreciază că data hrisoavelor lui Radu vistierul se impune a fi corectată, fiind preschimbată în

[17] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 26 (Aici se face analiza componenţei sfatului domnesc între 27 mai 1539 şi 25 iunie 154●.)

octombrie, respectiv noiembrie 1544.[18] După vreun deceniu opinia este susținută şi de Stoica Nicolaescu.

Dar nici încercările de a data actul în anii următori lui 1539, prin raportare la componența sfatului domnesc, nu au dat rezultat. Lipsa dintre martori a banului Şeban şi a paharnicului Stroe nu dă notă de autentic documentului. Aceştia erau duşmani binecunoscuți ai domnului şi un eventual falsificator, ştiind acest lucru, evident că s-ar fi ferit să-i treacă de martori, cu atât mai mult cu cât în danie se spune explicit că Stroe tocmai se ridicase contra lui Paisie. În rest, o seamă dintre martori nu se potrivesc cu nici unul dintre sfaturilor domneşti ale acestei perioade. Deci vorbind de erorile de datare e clar că la mijloc nu poate fi vorba de o simplă greşeală de neatenție sau necunoaştere a grămăticului alcătuitor al hrisovului, care a trecut anul în chip eronat. Dacă ar fi fost aşa, atunci lista martorilor ar fi trebuit să corespundă componenței sfatului dintr-o perioadă oarecare. Ori, cum am arătat deja, lucrul acesta nu s-a putu dovedi. Prin urmare nu numai data, ci şi restul uricului devine suspect. Toate acestea confirmă ideea că hrisovul este un fals de epocă, cum demonstrează de altfel şi C. Rezachevici.[19]

În ciuda acestor evidențe, o seamă dintre medievişti noştri au socotit că hrisovul din 1538 - şi nici celălalt - nu trebuie omise din studiile lor. Astfel, influențat de aceste hrisoave, pe care se fereşte să le numească răspicat falsuri, **N Stoicescu** emite părerea că s-ar putea să se fi petrecut 3 bătălii între Paisie şi Laiotă.[20] Prima indicată de actul din 1538, a doua de cel din <1542-1543> şi în fine o a

---

[18] I. C. Filiti, *Craioveşti*, Bucureşti, 1922, pp. 315 – 318.

[19] C. Rezachevici, *op. cit.*, pp. 218-219.

[20] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, ediția a IV-a, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 19, vol. II, p. 418, nota 54 redactată de N. Stoicescu.

treia în 1544, cea amintită de Osterneyer. Fiind vorba de o simplă notă marginală, istoricul nu se preocupă de adâncirea lucrurilor, încât prezentarea rămâne confuză. Ideea este însă reluată şi în tratatul de „**Istorie a românilor**" editat de Academia Română. Conform acestei lucrări, un prim atac al lui Stroe Pribeagul se petrece în 1539, împletindu-se cu răscoala boierilor condusă de Şerban Izvoranu. Se sfârşeşte cu o victorie la Fântâna Ţiganului. Urmează o a doua bătălie în <1542-1543> şi apoi o a treia la 1 octombrie 1544 la care participă şi Laiotă Basarab şi care are loc din nou la Fântâna Ţiganului.[21] Semnificativ este faptul că, admiţând că aceste acte sunt autentice, numărul luptelor cu Stroe şi Laiotă creşte substanţial, variind între 3 şi 6. (Dacă în fiecare caz avem de a face cu o victorie a lui Liotă, urmată de o nouă bătaie de alungare, numărul ar fi de 6. Dacă socotim că primele două atacuri au fost respinse din start, sau punem la îndoială existenţa unuia, numărul total al luptelor poate scădea la trei sau patru.)

Mergând pe calea opiniilor mai sus citate, prin 2005, **Gh. Dobrescu** a emis ipoteza că prima luptă dintre Laiotă şi Paisie s-ar fi dat între 28 mai 1539 (cu o zi înainte Stroe mai este atestat ca membru al sfatului, deci asta exclude ridicarea contra lui Paisie) şi 10 iunie 1539, când se ştie sigur că Paisie se afla fugit la Nicopole (ajunsese în ajun aici, prin urmare înfrângerea sa trebuia să se fi petrecut în zilele anterioare). Deci se presupune că înfruntările s-ar fi petrecut pe fondul răscoalei banului Şerban Izvoranu, cu mersul căreia se împletesc.[22] Autorul urmează deci îndeaproape ideea expusă în tratatul de istorie al academiei. El crede că în ultimele zile ale lunii mai 1639, când Izvoranu declanşează răscoala, în înţelegere cu acesta,

---

[21] *Istoria românilor*, vol. IV, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 424.

[22] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 15 - 38.

probabil spre a-i sprijini acțiunea, unii răzvrătiți se îndreaptă spre Ardeal spre a aduce ajutoare şi de aici, în vreme ce banul se duce în Oltenia spre a-şi mobiliza forțele de acolo. Stroe, fiind unul din cei plecați în Ardeal, acționează mai rapid decât banul şi trece cu o oaste pe valea Prahovei în Muntenia. (Ideea o regăsim şi la Filitti, care explică prin aceasta plasarea luptei la Mislea.) În aceste condiții Paisie, care trimisese oaste împotriva răzvrătiților olteni, cu soldații ce-i rămăseseră încearcă să iasă înaintea invadatorilor din Ardeal ca să le taie calea. În mod ciudat cară după sine la luptă şi un convoi de căruțe care transportă tezaurul țării, fără teama că l-ar putea pierde plimbându-l astfel şi fără să aibă în vedere că un atare transport trudnic îi încetinea mersul şi-i stânjenea manevrele, scăzându-i şansele de victorie. (Se poate afirma – lucru neluat în calcul de autor – că vistieria a fost luată din Târgovişte, ca nu care cumva să cadă, în lipsa domnului, în mâna banului răzvrătit, al cărui atac survenea cumva din spate, de vreme ce Paisie părăsea capitala, îndreptându-se spre Mislea-Prahova.) Întâlnirea cu Laiotă se petrece în preajma mânăstirii pe care o înălțase în satul Mislea Prahova, pe locul unui cătun numit Fântâna Țiganului. Este înfrânt de invadatori, fuge la Nicopole, iar tezaurul pe care-l cărase după sine e atacat de invadatori cu intenția de a-l prăda. Conform unui document ulterior (datat 1546), care, după părerea aceluiaşi autor, se pare că se referea tot la aceste împrejurări, Radu Furcă, fostul vel vistier, dar în momentul respectiv clucer, ajutat numai de ceata sa, reuşeşte să țină piept armatei învingătoare (pe care Paisie cu întreaga oastea ce o avea cu el - net superioară numeric - nu izbutise s-o înfrângă). Drege carele cu tezaurul şi aduce convoiul la Nicopole. Pe tot drumul, nu mai este stânjenit de învingători, care, cu nonşalanță, lasă să le scape tezaurul, păzit doar de ceata de slujitori ai clucerului Radu Furcă. Laiotă se instalează domn la Târgovişte. Apoi

citându-l pe sasul M. Miles, autorul socoteşte că Laiotă domneşte numai trei zile, fiind alungat din tronul abia cucerit de celălalt pretendent, banul Radu Izvoranu, ce vine asupră-i din Oltenia. Laiotă, însoţit şi de Stroe, părăseşte tronul fără luptă, refugiindu-se în Ardeal, unde va sta până în 1544 când încearcă din nou s ă-l uzurpe pe Paisie. Autorul socoteşte că informaţiile date de M. Miles îi susţin presupunerile. Acesta spune că Laiotă e ajutat de haiduci secui şi boieri trădători, lucru care corespunde cu informaţia cronicilor interne privind prima luptă. Apoi se afirmă că Laiotă intervine în lupta dintre doi voievozi ce-şi dispută domnia. Ori în concepţia autorului cei doi rivali ar fi Paisie şi banul Şerban Izvoranu, deci o nouă confirmare a afirmaţiilor cronicarului ardelean. Pornind de la ideea prezenţei unor haiduci secui alături de Laiotă, se emite apoi părerea că invazia se face din Ţara Bârsei, ceea ce face credibilă amplasarea luptei la Mislea (localitatea aflându-se pe traseul ce unea punctele de plecare ale celor doi combatanţi: Târgovişte şi valea Prahovei). Se contestă cu totul afirmaţia lui Ostermeyer că la această vreme răzvrătiţii ar fi venit din Caransebeş. Dacă se întâmpla aşa, Laiotă ar fi fost obligat să treacă prin Oltenia unde ar fi dat peste banul Şerban Izvoranu, nu numai răzvrătit, ci şi doritor de a pune mâna pe scaunul domnesc. Deci pretendentul Laiotă ar fi trebuit în acest caz să se confrunte mai întâi cu celălalt pretendent la tron, banul, care-i era rival. Ori, până să-l înfrângă pe Paisie, ar fi însemnat să-l bată mai întâi pe banul Şerban ca să poată trece spre capitală. De aceea Gh. Dobrescu contestă pe Ostermeyer, socotind că acesta se referă la 1544, deci la o expediţie ulterioară, în vreme ce M. Miles, se referă la întâmplări petrecute mai devreme. Numai că ideea aceasta a anteriorităţii relatărilor lui Miles presupune că înaintea celor două lupte atestate în cronicile noastre s-ar mai fi petrecut minim încă una sau două lupte

între Laiotă şi Paisie. La această concluzie duc de altfel, aşa cum am văzut şi mai sus, şi încercările de corectare a datării actelor de donaţie ale vistierului Radu. (Nu este deci vorba numai de actul din 1538, ci, după cum voi arăta în continuare, alături de actul acesta există şi un altul din 1546, redatat 1542-1543, care aminteşte şi el de aceste lupte.) Mergând pe aceeaşi linie a luării în consideraţie a daniilor clucerului Radu, dar recunoscând caracterul greşit al datărilor lor, spre deosebire de Stoicescu (dar apropiindu-se de concepţiile tratatului academiei), Gh Dobrescu, plasează cea dintâi luptă, cum am spus, pe fondul răscoalei banului Şerban, în mai-iunie 1539. De menţionat că el, deşi nu se îndoieşte de autenticitatea actului datat 1546, socoteşte însă că acesta nu se referă la un alt rând al luptelor dintre cei doi rivali, ci face trimitere la aceeaşi luptă din 1539, pe care o are în vedere şi prima donaţie.

În privinţa alungării lui Laiotă după această primă încercare – deci în privinţa celei de a doua lupte din prima fază a confruntării – din lipsa unor date concrete se sugerează că Laiotă a fugit din ţară fără luptă. (Gh Dobrescu spune că Şeban banul „l-a alungat peste munţi", Laiotă fiind „nevoit să se retragă".[23] Deci din aceste afirmaţii este cu totul neclar ce crede autorul că s-a întâmplat de fapt. S-a dat o bătălie între cei doi răzvrătiţi, sau Laiotă fuge în chip laş, fără luptă, din faţa unui rival şi asta după ce-l bătuse în chip răsunător pe domnul legiuit? Întâmplările acestea scapă atenţiei observatorilor sibieni şi braşoveni, spune drept scuză autorul, fiind estompate de răzvrătirea banului Şerban cu care se confundă. Iar cronicile interne sunt mult mai superficiale şi inexacte în acest punct, ele neamintind nici măcar răscoala banului. Aşa că în acest vălmăşag, pe care oricum îl omit cu totul, nu e de mirare că nu le reţine atenţia şi participarea lui Laiotă.

[23] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 35.

Faptul că Miles vorbeşte de o domnie de numai 3 zile, ar sugera că intervenţia lui Şerban Izvoranu survine imediat după victoria lui Laiotă. Deci înfrângerea lui Laiotă nu se datorează lui Paisie, care nici nu avea cum interveni în atât de puţin timp cu ajutor turcesc. Meritul aparţine prin urmare banului Şerban. Că lucrurile ar sta aşa ar arăta-o documentele braşovene şi sibiene care vorbesc de o scurtă stăpânire a lui Izvoranu asupra ţării. Altă confirmare a existenţei acum a unei prime lupte a lui Laiotă, ar fi afirmaţia lui Miles că Laiotă se întoarce viu în Transilvania. Deci, după părerea lui Gh Dobrescu nu poate fi vorba de luptele amintite de cronicile interne, căci, conform acestora, după victoria asupra lui Paisie, Laiotă domneşte 1 - 2 luni, iar după aceea piere în lupta de reîntronare a lui Paisie. Deci nu mai ajunge în Ardeal. În concluzie Miles vorbeşte de alte lupte ale lui Laiotă, nu de cele din 1544. Ori acestea nu se puteau petrece decât în 1539, favorizate de răscoala banului Şerban susţine în articolul său Gh. Dobrescu.

În concluzie se poate spune că autorul crede în existenţa a trei războaie între Laiotă şi Paisie, primul petrecut în 1539, iar celelalte, conform indicaţiilor lui Ostermeyer, în 1544. El descrie în articolul său numai acest dintâi război, singurul petrecut, după credinţa sa, la Fântâna Ţiganului. Celelalte din 1544, de care nu se ocupă, s-au dat în locuri neidentificate, iar dacă toponimul în discuţie e amintit în legătură cu ultimul dintre ele, faptul s-ar datora unei confuzii făcute de cronicarii munteni. De altfel acceptând pentru 1544 drept sursă pe Ostermeyer, acceptă că răzvrătiţii în frunte cu Stroe Pribeagul vin din Caransebeş, deci atacă cetatea de scaun din vest, lucru care face improbabilă o luptă la Mislea Prahova, aflată la câţiva zeci de kilometri est de oraş. Cum Mislea este departe şi de drumul care leagă Nicopole de Târgovişte, nici cea de a doua luptă din 1544 nu se poate petrece acolo. Probabil din

această cauză socoteşte greşită precizarea cronicilor că ultima luptă s-ar fi dat la Fântâna Ţiganului.

Mai există un hrisov de danie al clucerului Radu, datat în 1546 şi el legat de luptele cu Laiotă. Mai detailat voi reveni asupra sa mai târziu. Deşi hrisovul e atribuit lui Paisie el e datat după mazilirea acestuia. Deci un nou document suspect. Atunci când editorii au încercat să-l dateze după membrii sfatului amintiţi ca martori, au constat că trebuie să-l înscrie anilor 1542-1543. Semnificativ este că propunând asemenea datare, practic editorii sugerau existenţa unei lupte cu Laiotă care s-ar fi dat înainte de 1544, deci mai devreme decât bătăliile clasice amintite în cronici şi datate după Ostermeyer şi pietrele de mormânt ale lui Stroe banul şi Stanciu vistireul. Deci această datare ar opta tot pentru existenţa a mai mult decât două lupte cu Laiotă. Prin urmare războiul trebuind să fie anterior anului 1542, s-ar putea crede că actul susţine într-un fel ideea unor lupte ce s-ar fi putut desfăşura în 1539. Dar actul acesta - şi datarea sa pretins corectată - pot trezi suspiciuni, făcându-l susceptibil de a fi socotit şi el un fals.

În demonstraţia lui Gh. Dobrescu apar totuşi câteva elemente care nu-i susţin teza. În primul rând apare ca foarte ciudat faptul că, spre a-l ajuta pe ban, Stroe aduce din Ardeal un contracandidat pentru aspirantul la tron, adică practic îi opune un adversar. E un mod neobişnuit de a ajuta pe cineva. Explicaţia ar fi că se urmărea dispersarea forţelor lui Paisie. Laiotă, înşelat asupra rolului de marionetă care i se rezerva, urma să fie manevrat doar pentru a sprijini, fără să-şi dea seama, planurile banului, urmând a fi abandonat după aceea, când nu se mai dovedea necesar. La fel de ciudat este faptul că autorul susţine că după alungarea lui Laiotă pleacă şi Stroe cu el în Ardeal. Dacă acesta era înţeles cu banul ca să-l folosească pe Laiotă doar ca pe o marionetă, pentru a slăbi şi dispersa forţele lui Paisie, de ce

fugea cu învinsul şi nu rămânea alături de învingătorul pe care-l sprijinise prin acest dublu joc viclean şi care, firesc, ar fi trebuit să-l recompenseze?

Apoi trebuie avut în vedere timpul prea scurt de care dispune Stroe pentru pornirea atacului lui Laiotă. Dacă pe 27 mai 1539 paharnicul se mai afla în sfatul domnesc, înseamnă că la această dată nu se petrecuse nimic în ţară, lucrurile părând calme. Deci abia după această dată s-a putut porni răscoala banului (cel devreme în 28-29 mai). Oricum în 31 mai braşovenii nu ştiau de vreo disensiune, ei socotind că era linişte în ţară, însă în 2 iunie sibienii ştiau de existenţa unor neînţelegeri dintre ban şi domn, dar nu aveau habar de vreo intervenţie a lui Laiotă Basarab.[24] Iar pe 10 iunie un român duce la Sibiu vestea că Radu Paisie trecuse deja Dunărea, fapt ştiut de a doua zi şi de braşoveni. Deci, acceptând lucrurile cum le prezintă Gh. Dobrescu, în intervalul 31 mai şi 10 iunie trebuia ca Stroe Pribeagul să plece din Târgovişte, să ajungă în Ardeal, să-l întâlnească pe Laiotă, să pună la punct intervenţia şi mobilizarea armatei, să treacă muntele cu oastea, fie şi pe la Prahova, care va fi fost drumul cel mai scurt, dar era şi cel mai dificil, să dea bătălia, Paisie să aibă timp să ajungă la Dunăre, iar munteanul care aflase de ajungerea domnului să aibă vreme să sosească la Sibiu. Practic deci această multitudine de fapte trebuia să se petreacă în maxim 10 - 12 zile, lucru destul de puţin probabil că poate fi realizat într-un răstimp atât de scurt. Numai călătoriile în discuţie implicau fiecare pierderea a 1-2 zile, fără a mai vorbi de preparativele ce trebuiau desfăşurate. De aceea se poate pe bună dreptate presupune că Stroe nu a avut timpul material de a pune acţiunea la punct, chiar dacă ar fi fost înţeles cu Laiotă de mai înainte, iar acesta ar fi avut forţele gata mobilizate de

[24] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 208. *Quellen*, II, pp. 618-619, respectiv Hurmuzaki, XI, p. 856.

atac. Iar a amâna evenimentele într-o perioadă ulterioară a anului 1539 este cu neputință, căci documentele sibiene şi braşovene dovedesc fără putință de tăgadă că după 2 iunie banul Şerban Izvoranu preia controlul Țării Româneşti, stăpânind-o ca un adevărat domn, iar pe la 19 iulie Paisise revine la tron.[25]

În plus surprind şi alte afirmații din articolul menționat. Se afirmă că răsculații vin pe drumul Prahovei, ceea ce nu poate fi exclus. Dar se afirmă că drumul acesta este „cel mai scurt şi mai uşor accesibil ... cel mai utilizat de pretendenții la tronul muntean"[26] Ori e ştiut că scurt o fi fost, dar de accesibil în nici un caz. E cunoscut că până prin secolul al XVIII-lea nici vorbă să existe un drum prin zonă. Abia la această dată se încearcă construirea unuia, dar numai pe anume porțiuni. (Integral va fi realizat după unii abia în secolul al XIX-lea!) În secolul al XVI-lea şi al XVII-lea exista o simplă cărare care străbătea muntele, destul de dificilă mai ales din cauza urcuşului pieptiş de la nord de pasul Pedeal (până spre Timişul de Sus de astăzi) şi datorită strâmtorilor văii Prahovei de din sus de Posada, unde apa trebuia traversată de mai multe ori prin albie. Pe potecă se putea trece cel mult călare, mărfurile fiind aduse din Braşov până la Câmpina (ulterior până la Comarnic) nu cu ajutorul căruțelor, ci în spinarea cailor, în samare.[27] De altfel, chiar mai târziu, comandanții militari evitau pe cât posibil să străbată drumul acesta spre Ardeal tocmai datorită acestor dificultăți. Astfel e ştiut că Mihai Viteazul, în 1599 (deci după puțin mai mult de jumătate de secol), deşi avea tabăra

---

[25] C. Rezachevici, *op. cit.*, pp. 208-213.

[26] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 25, 34.

[27] Laurențiu Rădvan, *Drumuri de țară şi drumuri de oraş în Țara Românească în secolele XVII-XVIII*, în Orașul din spațiul românesc între orient şi occident, Ed. Universității Al. I. Cuza Iaşi, p. 76. Pavel Binder, *Drumurile şi plaiurile Țării Bârsei*, în Studii şi articole de istoric, XIV (1969), pp. 211-212.

aşezată chiar pe Prahova (la Ploieşti), nu va trece în Ardeal urcând de-a lungul râului, ci va folosi drumul Teleajenului şi al Buzăului.[28] Iar jumătate de secol mai târziu Rakoczi, în 1655, pornind o expediție împotriva soldaților munteni răsculați, va intra în țară pe drumul Teleajenului,[29] pentru a se întoarce după câteva săptămâni în Ardeal pe la Bran[30], deşi nici acest drum nu era chiar lesnicios, căci pe la Orății carele trebuiau trecute cu frânghiile. Culmea este că, atunci când alegea ca drum de întoarcere Branul, Rakoczi se găsea şi el pe Prahova, asemenea lui Mihai Viteazul! Deci în ambele cazuri (la venire şi la plecare) „scurtul şi accesibilul" drum al Prahovei era evitat de voievodul Ardealului, deşi i-ar fi fost mai la îndemână (cel puțin la întoarcere, când se găsea, cum am spus, în cantonament chiar pe Prahova)!

În ce priveşte faptul că drumul Prahovei ar fi „cel mai utilizat de pretendenții la tronul muntean" e de remarcat că în cronicile țării se vorbeşte în mod explicit într-un singur caz de folosirea sa de răzvrătiții contra domniei. E vorba de adversarii lui Mircea Ciobanul care îl atacă pe domn prin 7055, după ce trec munții „pre gura Prahovei»[31] cu intenția de a ajunge la Bucureşti. Cum evenimentul este apropiat în timp de cele în discuție, s-ar putea spune că susține ideea lui Gh Dobrescu. Pare-se însă că drumul e folosit de astă dată tocmai pentru că, neuzual fiind, un atac dinspre această parte nu era de aşteptat, putându-se conta pe efectul surprizei.

În sfârşit nu e un gest tocmai firesc ca domnul să plece la război cărând după sine, hai-hui prin țară, la

---

[28] *Istoria militară a poporului român a poporului român*, vol. III, Ed. Militară, București, 1987, pp. 183-184.

[29] Lidia A. Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară? 1655. Țara Românească*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1968, p. 127.

[30] *Ibidem*, doc XLII, p.240.

[31] *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 49. Radu Popescu, p. 52.

îndemâna inamicului, tot tezaurul său, urcat într-un convoi de care. Oare nu se gândea că riscă să-l piardă plimbându-l, ba punându-l pe deasupra la îndemâna inamicului? Nu avea în vedere faptul că un atare transport trudnic îi încetinea şi-i îngreuna mersul dând un câştig adversarului? Nu se gândea că ar putea fi o ispită pentru propria oaste, pentru ţăranii din ţinuturile parcurse, pentru tâlharii care desigur nu lipseau nici ei (în condiţiile în care domnul era şi aşa lovit de primejdia unui atac, deci era ameninţat de primejdie şi avea atenţia îndreptată în altă parte)?

Din toate aceste elemente incocate cred că rezultă că redatarea daniilor (a celei din 1538/37 în 1539, respectiv a celeia din 1546 în 1542-1543), nu rezolvă problema autenticităţii acestora, după cum nici existenţa unei expediţii a lui Laiotă la data propusă nu poate fi susţinută. Deci de la începutul domniei lui Paisie până în 1539 este exclusă orice confruntare cu Laiotă Basarab şi cu Stroe Pribeagul şi – în temeiul celor anterior arătate – puţin probabilă în perioada imediat următoare. Deci singurele lupte ce au putut avea loc între cei doi nu pot fi decât cele din 1544.

Revenind la documentul din 17 noiembrie 1538 <1537> merită să fie menţionat în plus şi amănuntul că domnul afirmă că l-a dăruit cu ocini pe Radu şi cu prilejul nunţii sale. Din text ar rezulta că aceasta s-ar fi petrecut anterior emiterii hrisovului (în text apare drept datare anul 1537-1538). Oare cu adevărat să fi fost anterioară nunta lui Radu Furcă cu Caplea din Goleşti? Unii istorici consideră că da. Atrage însă atenţia un act din 1 iunie 1541, deci ulterior daniei în discuţie şi implicit presupusei căsătorii, în care jupânița Caplea, soţia lui Radu Furcă, este înfiată de mătuşa ei călugăriţă şi de fiica acesteia, adică de propria-i verişoară.[32] (Însă o copie este datată 1 septembrie). Deci, zice C. Rezachevici, nu poate fi vorba de vreo nuntă

[32] *D.R.H. seria B, vol. IV*, doc. 110, pp. 139-141.

anterioară lui 1538, căci e absurd ca o femeie măritată, aşezată la casa ei, să fie adoptată de o mătuşă şi de o verişoară, care - evident cea din urmă - îi este şi apropiată ca vârstă. Nunta nu poate fi decât ulterioară adopției.[33] Însă acestei observații Gh. Dobrescu îi răspunde că într-un act din 29 aprilie <1541 - 1544> Radu Furcă se alătură unui anume Borcea, care este soțul verişoarei care-i înfiază după câteva luni nevasta, cei doi acționând împreună, în mare frăție, pentru recuperarea unor părți de moşie care aparțineau familiei Goleştilor.[34] (Cei doi vor fi rude, prin faptul că soțiile lor sunt verişoare de gradul unu.) Ori dacă nu era căsătorit cu Caplea din Goleşti, zice Gh. Dobrescu, cum de se amesteca Radu în treburile unor străini cu care nu era încă neam? De unde până unde se alătura lui Borcea, dacă nu era legat de el prin vreo relație de rudenie? Deci intervenția lui Radu ar indica faptul că era deja rudă cu Goleştii (prin urmare era căsătorit cu Caplea) la data emiterii actului amintit adineauri (deci în 1541, deşi datarea e nesigură, putând fi inclus întreg intervalul până la 1544).[35]

Trebuie remarcat din capul locului că înscrisul din 29 aprilie este o copie neglijent scrisă, incompletă, care între altele omite menționarea anului scrierii şi a sfatului domnesc care consfințeşte actul. În condițiile astea datarea nu se poate face decât arbitrar, în urma unor raționamente pe cât de relative, pe atât de discutabile. Deci practic nici măcar nu se poate dovedi că acest act ar fi anterior sau posterior celui de „înfiere" din 1 iunie1541. Editorii îl consideră anterior celuia de înfiere pentru că în condica mânăstirii Vieroş e

---

[33] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 219. C. Bălan, *Recenzii şi prezentări la D.R.H. seria B, vol. IV*, în Studii şi materiale de istorie medie, vol X (1983), pp. 145-146.

[34] *D.R.H. seria B, vol. IV*, doc. 109, pp. 138-139.Cum voi arăta mai încolo moşia nu e bun comun al Golcştilor ci este parte a zestrei Caplei, care devine soția lui Radu Furcă.

[35] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 26.

trecut înaintea uneia dintre copiile păstrate ale actului din 1 iunie (1 septembrie?) 1541. Dar plasarea în diferite alte condici a celorlalte copii ale hrisovului din 1 iunie 1541 nu susține presupunerea vreunei anterioități, ci dimpotrivă.[36] De aceea probabil editorii îl circumscriu unui larg interval de timp, ales destul de arbitrar - în condițiile în care martorii sunt omişi, şi anume îl înscriu în răstimpul anilor 1541 – 1544, fapt ce nu ne îngăduie să facem o echivalare în timp a celor 2 hrisoave. Deci, dacă se admite chiar de editori ca posibil anul 1544, anterioritatea invocată nu are o bază serioasă. De altfel actul aminteşte de satul Mărăcineni, sat care e menționat şi în actul din 1 iunie 1541, aflându-se deci în centrul disputei dintre Caplea şi mătuşa ei (urmând a reveni celei dintâi) cum zice actul. Deci pare-se că satul nu e revendicat de Borcea împreună cu Radu în temeiul unei armonioase stăpâniri comune a bunurilor Goleştilor, ci actul din 29 aprilie închipuie un episod al luptei dintre cei doi pentru recuperarea satelor furate de Borcea din zestrea Caplei şi înstrăinate apoi. Aceasta explică alăturarea lui Radu Furcă (apărător al constituirii zestrei alesei sale) de Borcea, aflați însă pe poziții contrare, de înfruntare, şi nicidecum legați printr-o solidaritate întemeiată pe o mai veche înrudire cu acesta.[37]

---

[36] *D.R.H. seria B, vol. IV*. A se compara observațiile editorilor la doc. 109, p. 139 cu cele de la doc. 110, p. 141.

[37] Este semnificativ că Mărăcinenii sunt atestați în 30 ian. 1577 ca aparținând fiilor Caplei şi ai lui Radu Furcă. La acest sat se adaugă şi „din Crăcean toată **partea lui Borcea**". Detaliile ne indică indirect o parte a zestrei mamei lor, pe care ei o moştenesc, susținând afirmațiile de mai sus. *D.H.R.*, Vol. VIII, Doc. 47. din 30 ian. 1577, pp. 74-78. Deci actul din 29 aprilie <1541-1544> nu este dovada unei alianțe şi a unei prietenii între Radu Furcă şi Borcea (ajunşi anterior rude), cum crede Gh. Dobrescu, ci este expresia unui conflict între cei doi, Radu încercând să-şi silească viitoarea rudă să restituie viitoarei soții, pentru refacerea zestrei, moşiile pe care i le furase şi le

E firesc să ne întrebăm totodată care este rostul acestei neobişnuite „înfieri" de către o verişoară şi soţul acesteia, faţă de care diferenţa de vârstă nu putea fi prea mare. Citind actul înfierii constatăm că la moartea tatălui Caplei, soţul verişoarei acesteia şi-a îngăduit să ia mătuşii rămase în viată (adică mamei Caplei) o seamă de scule de aur şi de argint, sate şi ţigani, lucruri între timp vândute, dar care ar fi trebuit să intre în zestrea Caplei. Brusc, în 1541, se pune problema restituirii către fata celei jefuite a bunurilor luate cu japca de nepotul abuziv. În acest context se produce „adopţia" jefuitei de către soţia jefuitorului, lucru greu de crezut ca fiind posibil şi logic! Este evident un aranjament, şi încă unul foarte ciudat! Ce putea semnifica acest lucru? Probabil unul singur. În acest moment s-a pus probabil problema constituirii zestrei Caplei, lucru în care a intervenit Radu Furcă, candidat la mâna acesteia. Având în faţă un bărbat şi încă unul destul de îndrăzneţ şi energic, cum ar dovedi-o modul salvării tezaurului lui Paisie, şetrarul Borcea (nepotul silnic) nu se mai poate sustrage de a da socoteală pentru abuzurile făcute şi se vede silit să înapoieze Caplei (desigur pentru zestre) toate bunurile jefuite. Cum acestea fuseseră vândute, şetrarul se vede silit să „dea sat pentru sat din a lui dedină". De bună seamă, cum arăt într-o notă anterioară, Mărăcinenii e unul din satele furate şi înstrăinate de Borcea, sat care trebuie recuperat pentru întregirea zestrei Caplei din Goleşti. Pare-se şi mătuşa (soacra lui Borcea, ajunsă călugăriţă) şi fiica ei (soţia aceluiaşi) erau implicate în acest jaf de familie (pe care-l susţinuseră şi profitaseră de pe urma sa) şi aveau deci de pierdut cu prilejul acestei reconstituiri a zestrei. Pentru a nu pierde de tot bunurile care trebuiau înapoiate, se recurge la această adopţie formală. Nepoata călugăriţei (respectiv

înstrăinase. De altfel actul din 1 iunie 1541, amintit în text, explică pe larg cum se petrecuseră aceste furturi din zestrea Caplei.

verişoara fiicei ei) fiind declarată fiică, cel puţin formal, intra, cum scrie în act, în posesia bunurilor jefuitoarelor. (Caplea „să fie ... peste toate ocinele şi satele şi ţiganii".) Dar ca mame adoptatoare ale Caplei, cel puţin cât trăiau, cele două femei avntajate de jaf păstrau unele drepturi asupra bunurilor asupra cărora se înstăpâniseră silnic. Deci le cedau numai parţial. Ori dacă femeile jefuite (mătuşa Neacşa şi fiica ei Caplea) nu avuseseră până atunci tăria de a se împotrivi acaparatorului nepot Borcea, însemna că în acest moment intervenise cineva care s-a priceput să pună piciorul în prag rudelor nesăţioase. Acesta nu putea fi decât viitorul ginere al Neacşăi, adică Radu Furcă, care, luptând pentru zestrea alesei, lupta de fapt pentru sine. Iar dacă acesta intervenea, nu o putea face decât din momentul când se punea problema reconstituirii zestrei viitoarei sale soţii, deci înainte de a se căsători şi nu după aceea! De bună seamă problemele zestrei nu se discută la câţiva ani după încheierea căsătoriei, ci ele se definitivează înainte de încheierea ei. Deci şi actul aşa zisei înfieri, şi cel legat de procesul care angaja laolaltă pe Borcea şi pe Radu Furcă dovedesc că însurătoarea nu era încă realizată, ci se găsea în curs de perfectare la această dată şi că părţile luptau pentru refacerea zestrei fetei, mariajul neputând fi deci încheiat cu câţiva ani înainte, cum susţin unii autori[38], ci e realizat după aceea (deci după 1541). La câţiva ani după realizarea măritişului problema zestrei n-ar mai fi fost actuală şi evident nu mai avea rost să fie discutată (era chiar anapoda să mai fie discutată), ea fiind o problemă care trebuie rezolvată anterior căsătoriei, cum impune tradiţia, şi nu după aceea. Ori dacă abia pertractările de căsătorie şi de recuperarea zestrei se desfăşoară acum (în vara sau toamna[39]

[38] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 26.

[39] Să nu uităm că unele copii ale actului sunt datate 1 septembrie, cum am arătat deja. *D.R.H. seria B, vol. II*, doc. 110, p. 141.

lui 1541), iar căsătoria e ulterioară acestei date, e nefiresc să credem ca domnul Paisie l-a dăruit pe Radu în 1538 „cu ocazia însurătorii", deci cu câțiva ani mai înainte de realizarea efectivă a acesteia (petrecută după 1 iunie/1 septembrie 1541). Acest amănunt face şi el suspect actul din 17 noiembrie 1537/8, chiar dacă-l redatăm 1539, cum propune Gh Dobrescu, căci referirea la căsătorie este evident un element fals, evenimentul petrecându-se cu adevărat după 1 iunie/1 septembrie 1541, deci mult ulterior.

Sunt autori care susțin că o dovadă a autenticității actului în discuție îl reprezintă hrisoavele de întărire a proprietăților menționate în el, în folosul fiilor fostului vistiernic. Astfel un uric din 7 aprilie 1572[40] confirmă moşiile primite de Radu prin actul din 1538. Dovada autenticității actului ar reprezenta-o faptul că noul document repetă datele din documentul controversat, ba alocuri adăugă chiar unele amănunte în plus. Ori documentul prezintă lucrurile destul de sumar, iar repetiția este destul de vagă. Nu se mai vorbeşte de slujba făcută domnului Paisie la război, ci se spune doar că dania s-a făcut „pentru dreptcredincioasă slujbă ce i-a slujit şi ... încă la nunta lui". Că în discuție e actul din 1538 o dovedesc satele amintite în noul hrisov. Deci Gh Dobrescu susține că prin stăpânirea efectivă a ocinilor şi prin această întărire se confirmă şi se consfințesc cele afirmate în uricul din 1538, demonstrându-se astfel autenticitatea înscrisului. Lucrul însă nu este neapărat o probă a adevărului. E drept că se vorbeşte de cumpărarea moşiilor de Paisie, de dăruirea lor către Radu vistierul, de dăruirea făcută cu prilejul nunții acestuia cu Caplea. Interesant este însă faptul că nu se aminteşte nici o vorbă despre vreun război al lui Paisie la care să se fi remarcat Radu Furcă, stârnind generozitatea domnului. E ciudat faptul că se insistă asupra cumpărării moşilor de către

[40] *D.R.H. seria B, vol. VII*, doc. 91, pp. 118-120.

Paisie, dar tocmai motivul donației către Radu e amintit în termeni foarte vagi, în condițiile în care nu trecuseră decât 28 de ani de la războaiele lui Paisie şi de bună seamă, unii dintre cei prezenți le apucaseră. La fel de surprinzător e faptul că în această întărire Radu Furcă nu mai e amintit ca vistier, ci în calitate de clucer, dregătorie pe care o deținuse de fapt sub Paisie. S-ar părea că unele din afirmațiile laudative din actul supus întăririi sunt uşor diminuate, de parcă ar fi fost socotite nişte exagerări.

Dar existența în întărire a unor afirmații care repetă spusele din vechiul act din 1538 este pe deplin explicabilă şi nu dă acestuia credibilitate mai mare. Domnul spune răspicat că „domnia mea am văzut şi am citit cartea de cumpărătură şi de miluire a răposatului Radu voievod". Deci el a văzut actul fals, pe care l-a luat de bun (fără a sesiza erorile de datare) şi l-a reprodus parțial, ca justificare a întăririi ce o făcea. De subliniat deci că la 1572 actul exista deja, fiind redactat mai înainte. În hrisov se adaugă unele amănunte în plus, dar acestea privesc exclusiv motivele pentru care jupânița Marga vinde ocinile lui Paisie: trebuia să-şi răscumpere băieții căzuți prizonieri la turci. (Dacă luăm de bune presupunerile, nu lipsite de logică, ale lui Gh Dobrescu, că feciorii Margei sunt întemnițați de turci laolaltă cu ceilalți participanți la răscoala banului Şerban fugiți la Poartă, atunci vânzarea moşiilor către domn nu a putu avea loc decât după sfârşitul verii anului 1539, iar dania s-a putut face numai după aceea, în intervalul toamnă 1539 – febr 1545.) Această apreciere contrazice şi ea data de pe document, fie ea în versiune slavă (1537) sau latină (1538).

Caracterul real al tranzacției dintre Marga şi Paisie – despre care cei prezenți îşi mai aduc probabil aminte – nu confirmă şi nici nu infirmă autenticitatea daniei către Radu vistierul sau a comentariilor legate de căsătoria Caplei.

Deci toate aceste consideraţii nu contrazic ideea emisă de C. Rezachevici, cum că actul din 17 noiembrie 1537 sau 1538 este un fals de epocă.

Interesant este şi un alt act de întărire din 30 decembrie 1576. În principal el se referă la o altă danie primită de clucerul Radu, despre care va fi vorba în continuare. În a doua parte a acestui act se întăresc şi două ocine ce apar în actul din 1538 (Urâţii şi balta Bistriţei-Bistreţului). Şi acestea sunt declarate o miluire făcută de Paisie. Ciudat este însă modul cum se justifică această danie din urmă. Nu se mai evocă în cazul acestor sate vitejia arătată la Fântâna Ţiganului, ci se vorbeşte doar de „credincioasă şi dreaptă slujbă (ca şi în cuprinsul întăririi din 1572 amintită mai sus) şi cu sângele vărsat prin ţări străine." Fraza surprinde prin acea invocare impersonală a slujbei făptuite şi prin referirea la sângele vărsat prin ţări străine, ceea ce pare mai degrabă o suită de metafore menite să evoce la modul general măreţia actului de slujire, care a implicat jertfire de sine. În cel mai bun caz, dacă e să luăm în sens propriu expresia, prin această formulă s-ar sugera că Radu participă la vreuna din expediţiile din Transilvania sau Moldova la care Paisie a fost silit să ia parte cu unele corpuri de oaste. Oricum, legat de satele din urmă, nu se mai scapă nici o vorbă de Fântâna Ţiganului. Această diminuare a afirmaţiilor din documentul din 1538 (începută în 1572) ar sugera că există nişte rezerve ale auditorului faţă de modul cum s-a dobândit această milostenie. Ciudat este că această milostenie nu mai este legată de actul de eroism al lui Radu şi nici de Fântâna Ţiganului. Asemenea referiri (la eroismul lui Radu) se fac în actul din 1576 numai privitor la donaţiile amintite în prima jumătate a documentului, unde se repetă afirmaţiile din uricul din <1542-1543>. Satele obţinute prin dania din 1538 sunt tratate osebit de cele dintâi şi cu motivaţie destul de seacă.

În uricul din 1576 justificările invocate repetă deci considerațiile şi atitudinea ponderată din întărirea din 17 aprilie 1572 – prezentată mai sus. Afirmațiile din uricul din urmă sunt repetate aproape fără modificări şi în întărirea din oct 1572.[41] (sunt omise numai referirile legate de căsătoria cu jupânița Caplea.) Surprinzător este că într-o întărire anterioară (din 1568), motivația daniei e şi mai simplist prezentată, autorul mulțumindu-se să declare sec că Paisie „a miluit" pe Radu Furcă, fără a invoca vreo justificare.[42] (De altfel din întărire e omisă şi siliştea Bistrețului.) Ba mai mult, în 1574 nu se mai vorbeşte de vreo danie oferită drept recompensă pentru servicii deosebite aduse domnului de Radu Furcă, ci de faptul că acesta **ar fi „cumpărat** de la răposatul Radu voievod Călugărul" o parte din Urâții şi o parte a bălții Bistrețului, terenuri ce se adăugau unor locuri din zonă stăpânite mai dinainte[43]. (Din nou este omisă siliştea Bistrețului.) În fața tuturor întăririlor acestora ne încearcă senzația că afirmațiile laudative din actul supus întăririi sunt uşor diminuate, de parcă ar fi fost socotite nişte exagerări. Această minimalizare a motivației care să justifice donațiilor făcute prin hrisovul datat 1538 se regăseşte deci în toate acte de întărire ce ni s-au păstrat.

În plus impresia este că întăririle amintite pornesc de la premiza că în lupta invocată în actul din 1538 Radu nu s-a remarcat în mod deosebit. Deci nu ar fi vorba de aceeaşi luptă în care a salvat vistieria țării (acțiune evocată în actul din 1546 - respectiv <1542-1543> după redatare), ci de o alta, unde nu a reținut în nici un fel atenția, prin nici un gest ieşit din comun. Cum în actul din 1546 se spune explicit că acolo este vorba de prima confruntare cu Stroe Pribeagul, ar rezulta că în actul din 1538 nu se face referire la aceasta, ci

---

[41] *D.I.R.*, Vol. VII - Doc. 121, din 9 oct 1572, pp. 159-160.
[42] *D.I.R.*, Vol. VI – Doc. 98, din 25 aug 1568 pp. 121-122.
[43] *D.I.R.* Vol. VII – Doc. 185, 3 scpt. 1574-1577, pp. 244-245.

la alta. Concluzia ar fi că dania din 1538 s-ar referi la lupta a doua, în care Radu, chiar dacă şi-a arătat destoinicia nu a ieşit totuşi în vreun fel în evidenţă; de aceea repetiţia în întăririle ulterioare a celor scrise iniţial în danie nu au mai fost socotite semnificative şi s-a trecut peste ele, fără a le mai aminti. (Dar nu trebuie uitat că în dania din 1538 se spune că lucrurile s-au petrecut atunci când „a venit Laiotă Basarabă şi cu Stroe <Pribeagul> la Fântâna Ţiganului", prin urmare au invadat ţara, deci se sugerează că ar fi vorba de prima luptă, cea de alungare a lui Paisie. Şiragul afirmaţiilor care se repetă ne apare de aceea destul de confuz şi contradictoriu.)

Deci raportând observaţiile acestea la informaţiile din cronici, s-ar putea zice că dania din '38 aminteşte lupta a doua, pe care cronicile o localizară la Fântâna Ţiganului. Desigur că presupunerea şochează cu atât mai mult cu cât pretind aici că primul act se referă la lupta a doua, iar al doilea act (cel datat 1546) face aluzie la lupta dintâi. Totuşi eschiva repetată a întăririlor ulterioare, atunci când se referă la dania satelor Urâţii şi balta Bistriţei-Bistreţului, nu cred că merită să fie ignorată şi să se omită interpretarea ei. Oricum dania acestor sate e privită întotdeauna separat de a celorlalte şi nu e legată niciodată de vreo faptă de eroism ieşită din comun.

Poate şi altă observaţie merită a fi amintită în acest context. În dania din 1546, care în mod sigur pretinde a se referi la invazia lui Laiotă (la prima luptă), culmea este că nu se aminteşte numele pretendentului la tron, ci se vorbeşte exclusiv de o năvală a paharnicului Stroe Pribeagul. Deci Laiotă este pur şi simplu ignorat, de parcă persoana sa nu conta. În schimb în actul din 1538 numele său e trecut pe primul loc, iar Stroe e amintit abia după aceea. Ce semnificaţie ar putea avea acest lucru? Ar întări ideea că actul din 1538 se referă la războiul al doilea. În primul

război adversarul real era Stroe, Laiotă fiind la acea dată un fugar oarecare, poate cu aere domneşti, dar căruia nu merita să i se dea prea mare atenţie, fiind un personaj prea neînsemnat. Însă după aceea, chiar dacă nu domnise decât o lună sau două, fiind fost domn, dobândise ceva prestanţă, devenise un personaj mai important, demn de luat în seamă de astă dată. Astfel e trecu în act şi încă înaintea lui Stroe.

Oricum din toate acestea tragem ***concluzia*** *că daniile pretins obţinute în 1538, nu sunt legate de aceeaşi luptă în urma căreia sunt obţinute cele amintite în actul din 1546. În actul din 1538 se vorbeşte de o luptă de la Fântâna Ţigamului, dar mi pare a fi aceea în care a fost salvată vistieria, ci o alta, în care clucerul Radu a arătat o vitejie obişnuită, nu ieşită din comun. Cum despre lupta în care e salvată vistieria se spune în mod expres în actul din 1546 că este prima confruntare cu uzurpatorii, s-ar putea înţelege că satele amintite în hrisovul din 1538 sunt pretins dăruite în urma celei de a doua lupte, când Paisie îşi reocupă tronul. Afirmaţia pare hazardată, căci pare absurd ca în primul act să se evoce lupta a doua, iar în cel de al doilea să se descrie lupta dintâi.*

Ideea aceasta nu este tocmai nouă. Pe la 1913 **Virgil Drăghiccanu**, socoteşte că actul din 17 noiembrie 1538, vădit greşit datat, s-ar referi la lupta a doua, iar celălalt la bătălia dintâi, mod cum va gândi majoritatea istoricilor în perioada interbelică, ei urmând spusa cronicilor interne.[44]

Un alt document care pretinde a oferi amănunte asupra luptelor dintre Radu Paisie şi Laiotă Basarab îl reprezintă actul de danie al celui dintâi în folosul aceluiaşi Radu Furcă, pe care în trecere l-am amintit deja. Actul este datat la 23 octombrie 1546. În el se precizează că Radu a

[44] Virgil Drăghiceanu, *Curţile boiereşti. I. Goleştii*, în Convorbiri literare, anul XLVII (1913), nr. 8, p. 725.

fost răsplătit „pentru dreapta slujbă pe care mi-a slujit-o când a fost cea dintâi luptă cu Stroe Pribeagul şi ne-a doborât Stroe şi s-a spart oastea şi s-au împrăştiat toţi şi au fugit toţi şi au lăsat vistieria domniei mele şi au început să jefuiască vistieria domniei mele şi au spart căruţele. Iar Radul vistierul nu a lăsat vistieria domniei mele, ci a scos-o cu bărbăţia sa şi a dres căruţele şi a adus toată vistieria la domnia mea la Turnu Nicopolului."[45]

Primul lucru care surprinde şi la acest act este data, care este vădit greşită, căci la 23 octombrie 1546 Radu Paisie nu mai era domn de mai bine de un an şi jumătate. Pe baza membrilor sfatului, editorii au redatat actul, presupunând că a fost emis la 23 octombrie <1542 sau 1543>. Între hrisovul acesta şi cel din 1538 nu poate fi făcută o apropiere în timp, căci sfatul domnesc la fiecare are o componenţă distinctă . Deci nu se poate presupune că ar fi fost date deodată, sau la un scurt interval unul după celălalt.

Şocant este că, luând de bun actul cu datarea sa corectată <1542-1543>, luptele dintre Laiotă şi Paisie trebuie reamplasate în timp. Acestea nu puteau avea loc în 1544 cum indică Ostermeyer şi sugerează pietrele tombale ale lui Stroe şi cea a vistiernicului Stanciu, ci trebuie să se fi petrecut cu cel puţin 2-3 ani mai devreme, lucru pe care-l sugera şi celălalt act de danie menţionat anterior. Numai că actul acesta ar sugera trecerea unui răstimp chiar mai îndelungat între faptele eroice petrecute şi obţinerea daniei (timp ce poate fi apreciat chiar la dublu, faţă de actul din 38)! În plus în cazul hrisovului din 1538 nu se ştia clar la care luptă se referă, la prima, care a dus la înlăturarea lui Paisie, sau la a doua, de restaurare a domnului. În privinţa aceasta se puteau face numai presupuneri. (Şi cum am arătat deja, acestea nu au lipsit, fiind destul de contradictorii.) Desigur că Radu Furcă participase la ambele lupte şi dacă în

[45] *D.R.H. seria B, vol. IV*, doc. 133, pp. 166-167.

prima şi-a dovedit zelul, nu avem nici un motiv să presupunem că în cazul celei de a doua nu l-ar fi slujit pe Paisie cu aceeaşi râvnă. Doar că probabil nu a reţinut atenţia printr-un nou act ieşit din comun. Comportamentul său a fost probabil unul curajos, dar obişnuit. Formula uzitată de document, – şi anume „slujba pe care mi-a slujito cu dreaptă slujbă" – se potriveşte la fel de bine pentru participare la oricare dintre cele două lupte şi este valabilă pentru majoritatea slujitorilor. Profitând de această stare de confuzie, unii cercetători au socotit (mai ales în temeiul expresiei „când a venit Laiotă Basarabă") că actul din 1538 se referă la primul război, la care face trimetere expresă şi actul al doilea (cazul lui Filitti). Motivul invocat era şi acela că informaţia provine dintr-un act anterior aceluia din 1546, în care se evocă prima luptă. Deci actul din 1538 nu se putea referi decât fie la acelaşi eveniment, fie la unul anterior acestuia şi în nici un caz la unul posterior celui descris în actul din 1546. În plus actul de vitejie dovedit de Radu vistierul în prima luptă a eclipsat participarea la lupta următoare şi de bună seamă, fiind un act deosebit, numai acesta s-a socotit că merită să fie lăudat. Deci, au presupus mulţi istorici, în ambele danii se elogiază aceiaşi faptă, dar în termeni diferiţi. Alţii însă, în temeiul acestei confuzii au socotit că în hrisovul dintâi se face referire la lupta a doua, aceea de restaurare a lui Paisie, argumentându-şi afirmaţia prin aceea că e invocat topicul Fântâna Ţiganului pe care cronicile îl amintesc legat de lupta din urmă. La acesta se pot adăuga argumentele citate mai sus, şi anume că în actele de întărire ale donaţiilor primite prin primul act nu se mai aminteşte nici de eroismul lui Radu şi nici de vreo luptă de la Fântâna Ţiganului. Ba, după cum am precizat, se vorbeşte de vărsare de sânge prin ţări străine! Oricum, indiferent de lupta la care se referea actul din 1538, el elimina din discuţie încadrarea temporală a lui Ostermeyer.

După cum am spus, acelaşi lucru îl face şi actul din 1546 sau <1542-1543>. Din acesta rezultă neîndoios că lupta descrisă în el este cea dintâi care a avut loc între Stroe Pribeagul (de bună seamă aliat cu Laiotă) şi Paisie. Deci înfruntarea aceasta poate fi identificată cu cea dintâi amintită de cronicile interne. Un motiv de apropiere ar fi şi acela că nici în cronici şi nici în hrisov nu se indică locul de desfăşurare al luptei acesteia. Documentul ne descrie numai cum s-a desfăşurat o parte a confruntării prin prisma actului de eroism al vistierului.

Analizând actul trebuie să remarcăm că întâmplarea descrisă e greu de crezut. Oare cum putea un clucer, numai cu ceata sa, să facă ceea ce nu izbândise oastea întreagă a unui domn, dispunând de forţe net superioare. (Superioritatea e indiscutabilă, chiar dacă acceptăm părerea lui Gh Dobrescu, după care, războiul desfăşurându-se pe fondul răscoalei banului Şerban Izvoranu, Paisie a trebuit să-şi dividă oastea trimiţând o parte în Oltenia împotriva răzvrătiţilor. Oricum ce-i rămăsese din armată era mult mai mult decât ceata clucerului său!) Deci e ciudat că, dispunând de forţe mult diminuate faţă de cele de care dispunea domnul (de zeci sau poate de o sută de ori mai mici), boierul reuşeşte să facă faţă unei armate învingătoare în luptă.

Există totuşi nişte posibile explicaţii, care fac credibil succesul spectaculos al lui Radu Furcă. (Pot fi imaginate deci unele scenarii verosimile care explică actul de eroism al lui Radu.) Dar pentru aceasta trebuie să pornim de la ideea că bătălia s-a dat pe undeva pe lângă cetatea de scaun, unde se găsea şi tezaurul.

Primul dintre aceste scenarii porneşte chiar de la un document, şi anume de la hrisovul din 1 februarie 1751 care spune explicit: „ungurii făcând năvală asupra cămărilor şi căruţelor cu banii domnii, spărgând şi

jefuind"[46]. *Este ştiut de asemenea că în oastea lui Laiotă se afla un contingent important de haiduci, ori aceştia îşi luau câştigul numai din prada de război.*

Pornind de la afirmaţiile din cele două propoziţii anterioare, putem presupune că după victorie, armata învingătoare a lui Laiotă s-a dezorganizat, oştenii repezindu-se ca lăcustele asupra târgului şi a palatului domnesc, dezlănţuind jaful care le răsplătea efortul (ei renunţând la urmărirea duşmanului, lucru greu de acceptat). Această năvală probabil a antrenat la jaf şi celelalte corpuri de oaste, creând o stare de anarhie generală. Năvălitorii nu s-au gândit cu toţii la vistieria închisă la palat, ci s-au repezit asupra târgului, împrăştiindu-se, încât numai o foarte mică parte a lor a ajuns dintru început la curtea domnească, mai ales că nu cunoşteau configuraţia aşezării. În această atmosferă de dezorganizare, Radu fost vistiernic, în acea clipă doar clucer, nu mai avea în faţă o oaste unitară, închegată, ci doar cete individuale izolate de lacomi prădători, deci a avut de înfruntat numai o mică parte a oştirii inamice, de aceea a putut-o răzbi. Surprinzător este că s-a putut vârî între inamici, cot la cot cu aceştia, fără să le stârnească indignarea şi fără a avea de a face cu o întâmpinare violentă(!!??). Boierul, cunoscând bine Curtea, spre deosebitore de ceilalţi jefuitori care merg la întâmplare, a putut ajunge direct la vistierie şi a putut scăpa cu ea printre cetele mici, individuale de jefuitori. Acţiunea sa devine astfel în parte verosimilă, deşi chiar şi aşa este destul de greu de acceptat sau de crezut, cu toate că s-ar zice că un document o confirmă.

E totuşi greu de închipuit (dacă nu chiar absurd) că dintr-o armată învinsă şi pusă pe fugă se desprinde o

[46] Vezi prezentarea şi comentarea mai detaliată a actului câteva pagini mai încolo.

ceată nu prea numeroasă, care se amestecă cu învingătorii, care ar fi trebuit s-o urmărească şi s-o ciomăgească, ba ea cutează chiar să se ia la harță cu aceştia, care sunt mult mai numeroşi, iar în final mai plecă din mijlocul mulțimii puse pe jaf şi cu o grămadă de averi încărcate în căruțe care, evident, se deplasează greu şi încet!

Mai logic şi mai uşor de acceptat ar fi un alt scenariu al evenimentelor, puțin deosebit de relatarea documentului citat.

Pornim tot de la ideea unei lupte lângă Târgovişte şi anume la acea Fântână a Țigamului de lângă Heleşteul domnesc (iaz şi cătun) aşezat pe Ilfov, pe drumul spre Bucureşti. În momentul când armata lui Paisie e pusă pe fugă, aceasta se risipeşte, fiecare apucând pe unde poate şi i se pare a fi mai la adăpost. Grosul pare-se că o ia spre sud, ajungând în final la Turnu Măgurele/Nicopole. Dar posibil ca aceia aflați pe aripile laterale ale frontului să fi fugit într-o parte sau cealaltă ca să scape de urmăritori. Fiind cete mai mici nu au atras prea mulți urmăritori, aceştia lansându-se împotriva centrului, deci împotriva grupului principal mai masiv, pornit spre sud, care-l avea în centrul său pe Radu Paisie. În această împrejurare Radu Furcă şi ceata sa, aflat în marginea aripei de est şi-a putut căuta scăparea fugind spre est, adică spre Ialomița, în lungul căreia trecea un drum ce ajungea în final la Silistra. Fugind spre est, la cel mult 2 – 3 km depărtare de câmpul de luptă fugarii dau de satul Ulmi sau de Târgul de Afară şi de drumul Buzăului care vine spre cetatea de scaun. Distanța dintre Ulmi şi oraş este de vreo alți 2 km. Deci de pe câmpul de bătaie până în capitală sunt vreo 4 – 5 km, distanță pe care, mergând pe jos, în ritm normal, un om o poate străbate în cel mult o oră. Dar să nu uităm că ceata lui Radu fugea, deci distanța e parcursă mai repede, fără a mai vorbi de alternativa că însoțitorii cluceruIui puteau fi

călare. Asta presupune că în cel mult jumătate de oră puteau ajunge în fuga lor la palat, implicit la vistierie.

Putem presupune că micuța ceată a scăpat de urmăritori, aceştia pornind în urma cetei principale care-l avea în mijlocul ei pe dommul fugar. Ori urmărirea putea să se prelungească pe mai mulți zeci de kilometri, durând deci câteva ore. Iar reîntoarcerea spre capitală dura şi mai mult, căci la întoarcere oştenii nu mimai că erau obosiți, dar nu mai au motiv de grabă. Aceasta duce la ideea că din capitală au lipsit un număr destul de mare de ore atât soldații lui Paisie, cât şi cei ai lui Laiotă. Ori Radu şi ai săi, văzându-se scăpați de sub controlul inamic, au avut timpul necesar pentru a putea încărca vistieria în căruțe şi au putut dispărea cu ea, evitând cu grijă drumul pe care se puteau întoarce învingătorii, care vor sosi probabil câteva ore mai târziu. Făcând un astfel de ocol, vor ajunge în cele din urmă la Nicopole, la Paisie. Scenariul astfel imaginat explică şi împrejurarea că întreaga oaste a lui Paisie nu a putut răzbi invadatorii, în vreme ce o mică ceată desprinsă din aceasta (reprezentând foarte probabil nici măcar o sutime din ea) izbuteşte totuşi să le facă față. Scenariul nu este infailibil, el neflind o dovadă absolută a desfăşurării luptei pe malul Ilfovului, deşi el putea funcționa eficient numai dacă lupta se da lângă capitală.

Mulți istorici tind a situa războiul în apropiere de localitatea Mislea din județul Prahova. Localitatea este în linie aeriană la circa 30 km de Târgovişte, pe teren însă, din cauza ocolişurilor pe care trebuie să le facă, drumul ajunge la vreo 50 km. Cum este improbabil ca tezaurul şi cămările vistieriei să fi fost la Mislea, s-ar presupune că actul eroic al lui Radu Furcă s-a petrecut tot la Târgovişte, legat de curtea domnească. Oare cele două scenarii imaginate mai sus se pot potrivi situației în care lupta s-a dat la Mislea? Aflat în extrema aripei apusene a oştilor lui Paisie, Radu

putea fugi lateral spre vest când a început risipirea oştii înfrânte. Avea de parcurs 30 – 50 de kilometri până în capitală. Evident dacă erau pe jos, oştenii săi ar fi putut ajunge în cel mai bun caz decât după o zi şi ceva sau două zile, dacă mi mai mult. Ori asta însemna că mi mai puteau face nimic, inamicii fiind între timp pe deplin înstăpâniţi, controlând situaţia. Dacă erau călare, puteau ajunge în aceeaşi zi. Prima versiune a scenariului a sosirii inamicilor şi a fugarilor în acelaşi timp după 50 de kilometri de mers, spre a jefui în comun târgul este puţin probabilă, căci reîntâlnirea unor vrăjmaşi pe neaşteptate, la câteva ore după luptă, ar fi provocat o reacţie violentă de îngrijorare a învingătorilor. Mărunta ceată ar fi fost spulberată. Era posibilă şi varianta ca Radu să sosească primul, dar el putea atinge oraşul abia când Laiotă abandona urmărirea lui Paisie, şi oştile sale se îndreptau spre cetatea de scaun, la sudul căreia se aflau. În această situaţie timpul disponibil al lui Radu pentru capturarea vistieriei şi fuga din târg se reducea substanţial (probabil la mai puţin de jumătate, faţă de situaţia descrisă anterior), şansele de reuşită scăzând în mod proporţional. Deci acest scenariu are o probabilitate de reuşită mult mai mică decât în prima situaţie, dar mu poate fi exclus cu totul. De altfel adăugând şi celelalte argumente prezentate în text privind improbabilitatea localizării luptei la Mislea, concluzia converge spre ideea că lupta lângă Târgovişte este mai credibilă.

Oricum, localizările propuse de I. Nania mu pot intra în discuţie legat de aceste posibile scenarii (şi admiţând din nou că tezaurul e la Târgovişte), căci ar presupune că Radu Furcă, contrar logicii, în loc să urmeze un drum care să-l ducă spre un adăpost salvator la Dunăre, fuge în direcţie potrivnică, adică în spatele inamicului (ocolindu-l cumva), şi parcurge după aceea o distanţă de 30 - 50 km până în capitală. Apoi intrat în posesia tezaurului,

schimbă direcţia de mers şi ocoleşte din nou inamicul, care se reîntoarce în cetatea de scaun. Pentru a doua oară trece prin rândurile sale (acesta fiind orientat acum invers) sau alăturea cu el, pentru ca în final să poposească la Dunăre. Ori toate aceste manevre mi sunt de acceptat.

Dar poate fi acceptată ideea că, după ce scapă din bătălia de pe Ilfov, (cea de lângă cetatea de scaun, de pe drumul Bucureştiului), Radu Furcă intră în posesia tezaurului, iar apoi o ia pe drumul Slatinei, de la care se abate în cele din urmă, spre a o lua spre sud, adică spre Dunăre. Dacă luăm în considerare asemenea alternativă, era firesc să fie preferat drumul spre Găieşti, căci pe celălalt se produsese retragerea lui Radu Paisie, care era urmărit de oştile invadatoare, deci acolo clucerul (fostul vistier) ar fi dat peste inamici, prin rândurile cărora n-ar fi putut trece cu mica sa ceată. Ori pe drumul Slatinei şi pe deviaţia spre Turnu <Măgurele> era ferit de asemenea neplăceri. Dar, pornind de la această eventualitate, apare şi o altă surpriză. Afirmaţiile de tradiţie folclorică ale lui I Nania[47]*, privind cărăuşia unor comori, care ar fi trecut prin satul din Leşile (de fapt Balomireşti) şi Negraşi şi – în parte cel puţin – au fost aruncate într-un lac spre a scăpa de urmăritori, capătă credibilitate, înscriindu-se unei posibile realităţi. Deci răzvrătiţii repezindu-se după Paisie, teremul din spatele lor (deci capitala) rămânea disponibil pentru manevrele lui Radu Furcă. El va fugi apoi spre Găieşti cu tezaurul, iar vrăjmaşii, abia după întoarcerea din urmărire, îşi dau seama de ce s-a întâmplat în lipsă şi pornesc în căutarea fugarului care le-a scăpat, iar acesta, înţelegând că e primejduit, încearcă să ascundă comoara, aruncând-o în lac, de unde va fi recuperată mai târziu. Poate că nu a*

[47] I Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date între Radu Paisie şi Laiotă Basarab*. Revista istorică, seric nouă, tom V, nr. 1-2, 1994, p. 159.

fost abandonată integral, de vreme ce documentele spun că aceasta a fost adusă la Turnu. Dacă partea mai sus menționată a legendelor, astfel adaptată, poate părea viabilă, restul explicațiilor din articolul citat nu-și găsesc justificare. Două obiecții se opun celorlalte afirmații. În primul rând e firesc să ne punem întrebarea ce căutau căruțele cu odoare și bani la Leșile, unde, chipurile, s-a dat lupta. Ce rost ar fi avut ca „în urma lui vodă Călugărul" să vină „nu pe drum, ci prin păduri (!), căruțele cu cămara domnească"?[48] *Apoi chiar pe un drum de țară normal ar fi fost foarte dificil umbletul lor, mai ales în condițiile nesigure ale unui război. Atunci cum ar fi fost posibilă circulația la mare distanță a unui convoi de care încărcate cu poveri, acesta umblând însă la nimereală prin pădure, prin îngustimile dintre copaci sau peste rădăcinile aflate la suprafața solului?! Apoi în al doilea rând, dacă Paisie era înfrânt și o luase la fugă, urmărit îndeaproape de învingători, ar fi însemnat ca tezaurul să rămână cumva în urmă. Deci Radu Furcă, rămas și el cumva în urmă (care, după cum rezultă din documente, a luat totuși parte la luptă, și nu conducea de mai-nainte convoiul), ar fi trebuit să caute căruțele prin păduri, și apoi să le treacă printre inamicii aflați în față-i. (Susținătorii opiniilor lui Nania ar putea sugera că, tocmai pentru a-i ocoli, boierul erou a trecut convoiul de pe valea Mozacului, de-a lungul căreia fugea probabil spre sud Paisie, pe Valea Dâmbovnicului, aflată alături, sârguind a-l urma pe aici pe cel învins, scăpat cumva pe acest șleah de sub controlul lui Laiotă. Ori cum tezaurul nu avea ce căuta prin pădurile din jurul Mozacului, acceptarea trecerii sale prin aceste locuri, nu poate fi legată decât de o luptă purtată lângă Târgoviște.*

Chiar dacă povestea eroică a lui Radu Furcă este greu credibilă, totuși ceva trebuia să fi fost adevărat, căci

[48] *Ibidem*, p.157.

este la fel de greu de crezut că legenda actului eroic din 1544 putea fi avansată domnului şi sfatului țării după numai 32 de ani de la desfăşurarea evenimentelor, în condițiile în care mulți din cei aflați de față trăiseră evenimentele şi deci le cunoşteau! Desigur fiece familie boierească îşi avea legendele ei, pe care şi le crease şi le păzea cu grijă, şi-şi avea şi propria optică asupra domnilor de odinioară şi a faptelor acestora, cum pe bună dreptate ne avertizează del Chiaro.[49] Desigur asemenea legende includ şi destule elemente subiective, lucruri aduse din condei. Totuşi atât documentele de familie (mai ales cele false), cât şi cronicile pe care le conservă neamul respectiv, în ciuda exagerărilor şi a tendențiozității lor, vor păstra pe undeva şi un grăunte de adevăr. Altfel ele nu puteau fi atât de uşor acceptate de către cei care trăiseră evenimentele! De bună seamă întâmplarea cu salvarea tezaurului este o legendă de familie de acest gen, dar cuprinde incontestabil o fărâmă de adevăr, deci este firesc să fie repetată cu mândrie de urmaşi, desigur cu unele variațiuni, spre a obține unele avantaje la procesele ce le aveau.

Ori de vreme ce legenda s-a impus, având răsunet în epocă, pe ea se puteau broda daniile false în discuție, căci aceasta fiind ştiută şi acceptată, putea da credibilitate şi născocirilor. Valabilitatea legendei nu autentifică însă posesia satelor, iar falsul legat de posesie nu anula fărâma de adevăr a legendei.

Întăririle daniilor, cerute fiind de Goleşti, este firesc să repete legendele familiei. La orice proces se repetă, adevărate sau nu, datele ce avantajează partea. Repetarea nu indică autenticitatea integrală a donațiilor inițiale, după cum nici nu o neagă, ci dovedeşte doar că domnul a luat de bun

---

[49] Anton Maria del Chiaro, *[DESCRIEREA ȚĂRII ROMÂNEŞTI]*, în Călători străini despre Țările Române, Bucureşti, 1983, vol. VIII, p. 381.

înscrisul, fie el fals sau nu. **De precizat deci că minciuna inventată de aceste falsuri de bună seamă nu privea fapta de curaj a clucerului Radu, ci exclusiv motivația privitoare la posesia anumitor sate.**

Şi în cazul actului din 23 octombrie <1542-1543>, pentru a-i demonstra autenticitatea, au fost invocate de istorici hrisoavele pentru întărirea unor moşii către fii fostului vistier, sau în favoarea mânăstirii Vieroş, acte date în faţa sfatului ţării şi a domnului. În fiecare dintre acestea se menţiona modul cum au fost dobândite ocinile respective de către Radu Furcă. Dar şi în acest caz informaţiile din actele de întărire sunt luate din hrisovul care nouă ne apare ca suspect. Faptul că domnul care face întărirea îl acceptă de bun, fără a observa erorile din el nu ne poate convinge că ne aflăm în faţa unui înscris cu adevărat autentic. Doar că aceste hrisoave complică întrucâtva lucrurile.

Un prim document din această serie de acte întărire este hrisovul de din 30 decembrie 1576, care aminteşte două din cele trei sate menţionate în hrisovul din <1542-1643> (Poienari şi Căpăţâneni), descriind împrejurările în care au dobândite. În document se precizează că satele sunt obţinute de „Radul marele clucer" ... „cu credincioasă şi dreaptă slujbă şi cu sângele vărsat în luptă la Fântâna Ţiganului, când s-a bătut Radul voievod cu Stroe Pribeabul."[50] (Trebuie amintit că în partea a doua a actului se vorbeşte şi de două sate provenite din dania din 1538 - Urâţii şi balta Bistriţei-Bistreţului -, dar despre acestea se precizează că, deşi sunt primite „de Radul mare clucer, în zilele răposatului Radul voievod", dăruirea lor nu se face în temeiul aceluiaşi motiv, ci pentru „credincioasă şi dreaptă slujbă şi cu sânge vărsat prin ţări străine." Deci între cele două donaţii se face o distincţie clară. Despre semnificaţiile acestor deosebiri şi separaţii am vorbit deja, aşa că nu mai revin.)

[50] *D.R.H. seria B, vol. VIII*, doc. 42, pp. 65-69.

Interesant este că în pasajul menționat în alineatul anterior ni se oferă nişte detalii în plus față de cele existând în uricul inițial din 1546 <1542-1543>. (Prin enumerarea satelor este limpede că domnul Alexandru Mircea, în prima parte a întăriri sale, se referă exclusiv la cea de a doua danie.) Trebuie subliniat că în actul din 1546 <1542-1543> se evocă fapta de eroism al lui Radu Furcă, fără a indica însă locul unde s-a dat bătălia. De astă dată, în hrisovul de întărire, locul e menționat în chip desluşit - şi anume Fântâna Țiganului. Deci acelaşi loc ca acela menționat în primul act de danie (cel din 1538). Oare să fie vorba de o greşeală? Greu de crezut, căci de la luptele menționate nu trecuseră decât treizeci şi doi de ani, deci o seamă dintre cei prezenți în sfat le apucaseră şi ar fi înghițit mai greu o născocire de asemenea răsunet, dacă în ea nu era cuprins şi un grăunte de adevăr, de care auziseră în tinerețe. Deci, dincolo de erorile de datare şi de suspiciunea de fals ale actului inițial, **avem toate motivele să credem, după cum scrie în hrisovul de întărire, că prima luptă s-a dat cu adevărat la Fântâna Țiganului** şi că vel clucerul Radu Furcă a avut un rol în salvarea vistieriei domnului.

Ideea desfăşurării primei lupte în acest loc nu este nouă. În 1903, Ilie Nicolescu[51], pornind de la donația din 1538, propune inversarea localizării bătăliilor față de modul cum sunt prezentate în cronicile interne. Deci pe prima o plasează la Fântâna Țiganului de la Mislea, iar pe cea de a doua o crede desfăşurată într-un loc neprecizat. Mai apoi I. C. Filitti, luând de bun acelaşi act, susține şi el această opinie. [52] Deci în ambele cazuri concluzia pare apropiată de cea prezentată în alineatul precedent, numai că motivația

---

[51] Ilie Nicolescu, *În jurul lui Basarab Laiotă din prima jumătate a secolului XVI*, în Literatura şi arta română, anul VII – 1903, nr. 10-12, p. 660.

[52] I. C. Filiti, *Craioveştii*, Bucureşti, 1922, pp. 315 – 318.

invocată este alta. După mai mult de un deceniu, Stoica Nicolaescu împărtăşeşte şi el unele idei ale antemergătorilor săi, menţionaţi mai sus, numai că încearcă o localizare a ambelor lupte. Pe prima o situă lângă cetatea de scaun şi pe a doua la Fântâna Ţiganului de la Mislea Prahova.

Interesant este că satele stăpânite în temeiul daniei din 1546 <1542-1543> par a avea un statut cam confuz, căci la un moment dat, în cursul primelor trei decenii de după mazilirea lui Paisie, se află în stăpânirea lui Manta Grecul, care le dăruieşte mânăstirii Iezer. În orice caz aceşti proprietari pare-se că îi prezintă lui Alexandru Mircea o sumă de acte de stăpânire carel conving că dreptatea ar fi a lor. Ulterior domnul revine, anulează hrisovul dat anterior mânăstirii Iezer şi întăreşte satele fiilor lui Radu Furcă şi mânăstirii Vierăş (Vieroş). Problemele şi conflictele legate de aceste sate par a fi destul de vechi şi stăpânirea lor destul de incertă, fapt ce poate explica şi de ce a fost necesară confecţionarea unui fals credibil. E greu de spus când au început disensiunile care au impus producerea actului de danie, dar oricum la această dată (1576) el exista, căci domnul declară că „am văzut domnia mea cartea lui Radu voievod".

Donaţiile, cum am precizat mai devreme, fuseseră chipurile făcute de Paisie, şi conform înscrisurilor iniţiale, erau dăruite clucerului Radu Furcă drept răsplată pentru sârgul dovedit în luptele de la Fântâna Ţiganului. Dar din acest act rezultă că numai satele din dania a doua răsplătesc eroismul dovedit cu salvare vistieriei. Dania dintâi nu este legată de aceleaşi împrejurări, în ciuda faptului că în actul iniţial se invocă tot o luptă la Fântâna Ţiganului. Stărui asupra faptului că acum (în 1576) elementele legate de lupta din acest dintâi act (din 1538) sunt cu totul ignorate, invocându-se ale motive de danie. Faptul duce la ideea că

lupta evocată în această danie inițială nu e aceeaşi cu cea din celălalt înscris (din 1546).

În hrisovul de întărire se vorbeşte apoi de sângele vărsat pentru domn la Fântâna Țiganului. (Lăsăm acum de-o parte referirea la sângele pierdut în țări străine, afirmație legată de satele dobândite în 1538.) Lucrul sugerează că boierul ar fi fost rănit în luptă. Din pasajele citate anterior (care privesc vărsarea de sânge în străinătăți) răzbate însă o anume uşurință cu care se vorbeşte de sângele vărsat în slujba domnilor, expresia părând mai degrabă o formulă uzuală specifică actelor de cancelarie, decât exprimarea unei realități efective. Probabil că uneori formula „sângele vărsat" devine o metaforă gratuită pentru a sublinia zelul şi mărimea jertfei făcută în servirea domnului. De aceea nu putem fi siguri de fiecare dată când se uzitează expresia că e vorba cu adevărat de rănirea celui în cauză.

În 19 octombrie 1585 aceleaşi sate pretinse de mânăstirea Iezer sunt întărite din nou mânăstirii Vieroş. De astă dată motivația este că au fost dobândite „cu sângele vărsat a amândurora <Radu Paisie şi Radu clucerul Furcă > la Fântâna Țiganului, când s-a bătut Radul voievod cu Stroe Pribeagul."[53] Deci, dacă nu luăm formula drept metaforă, ar însemna că atât Radu Furcă, cât şi Radu Paisie ar fi fost răniți amândoi în luptă. Oricum nu putem avea o certitudine. Poate fi deci vorba de o rănire reală, dar şi numai de o figură de stil menită a sublinia sacrificiul extrem şi dificultățile imense întâmpinate de cei doi. Mai semnificativ este însă un alt aspect. Din nou s-ar deduce din act că prima luptă, cea indicată ca atare în actul din 1546, s-ar fi desfăşurat la Fântâna Țiganului. Insistența aceasta ne face să ne întrebăm dacă nu cumva prima luptă – şi nu cea de a doua – s-a

[53] *Documente privind istoria României, seria B, Țara Românească, veacul al XVI-lea*, vol. III, Editura Academiei R. P. R., Bucureşti, 1951, p. 210.

desfăşurat în locul indicat de toponim şi deci dacă nu cumva cronicile interne fac o confuzie, inversând lucrurile, cum de altfel au şi presupus unii istorici. Dar cum am indicat la comentarea hrisovului datat în 1538, s-ar părea că acesta se referă totuşi la a doua luptă, nu la prima. Deci invocând toponimul în discuţie, actul din 1538 confirmă spusa cronicilor. De aici am putea trage concluzia că nici cronicile nu greşesc, că nu fac vreo inversiune, ceea ce ar însemna că ambele lupte, şi cea de alungare a lui Paisie şi cea de restabilire a sa în tron, se dau în acelaşi loc.

Conflictul pentru satele dobândite prin a doua donaţie se va prelungi vreo două secole, ceea ce dovedeşte precaritatea stăpânirii lor şi sugerează de ce ar fi fost necesară confecţionarea unor falsuri.

Prin actul din 1 februarie 1751 cele două mânăstiri, Vieroş şi Iezer, tranşează încă odată problema stăpânirii satelor în dispută. Hrisovul prin care se consacră din nou dreptatea primei mânăstiri conţine câteva amănunte demne de luat în seamă. În primul rând atrage atenţia pasajul care descrie fapta de eroism a lui Radu Furcă. „... Aceste moşii mai nainte vreme au fost domneşti. Apoi în zilele Radului voievod Călugărul ridicându-se un Stroe Pribeagul de au venit cu unguri aicea în ţară cu care făcând Radul voievod mare război **la Fântâna Ţiganului** şi fiind Radul voievod biruit de unguri au fugit la Turnul Nicolpoii, iar ungurii făcând mare **năvală asupra cămărilor** (*sublinierea mea*) şi căruţelor cu banii domnii, spărgând şi jefuind. Atunci, Radul vistierul ... fiind acolo la război n-au fugit şi el după, ci cu vărsare de sânge, au stătut împotriva ungurilor, de **scos toate cămările** (*sublinierea mea*) şi căruţele cu bani şi le-au dus după domnie. Atunci, Radul voievod, după vrednicia

slujbei ce au arătat Radul vistierul, l-au dăruit cu aceste moşii .... cu **hrisovul domniei sale de la leat 7055**."[54]

În acest document am evidenţiat expresiile care suscită un comentariu, fiind relevante pentru analiza asupra evenimentelor petrecute.

În primul rând aici se spune răspicat faptul că episodul salvării tezaurului, despre care documentul din 1546 afirmă explicit că a survenit în primul război, s-a desfăşurat indiscutabil la Fântâna Ţiganului. Astfel se lămureşte definitiv omisiunea din înscrisul din 1546, în care lupta nu este localizată. Orice incertitudine în această privinţă este înlăturată. O problemă însă rămâne, care a fost amintită şi la documentele anterioare. Dacă primul război s-a desfăşurat în acest loc, oare cronicele interne, când îl atribuie celui de al doilea război, fac o confuzie, ori au şi ele dreptate? Răspunsul l-am dat mai sus; este posibil ca şi hrisoavele urmaşilor lui Fucovici şi cronicile să aibă dreptate, ambele bătălii desfăşurându-se în acelaşi loc.

Interesant este de asemenea că, din nou, Radu Furcă nu mai e amintit cu dregătoria de mare clucer (ca în întăririle anterioare), ci cu aceea de vel vistier. Ce semnificaţie poate avea acest lucru? De bună seamă se invocă dregătoria de vistier pentru a justifica mai bine pricina intervenţiei sale atât de riscante pentru salvarea tezaurului, căci în temeiul acestei dregătorii avea datoria de a-l apăra. În calitate de clucer nu avea nici o treabă şi nici o competenţă privind averile din haznalele domneşti.

Reţine atenţia şi un alt amănunt. Este prima dată când ni se sugerează o posibilă localizare pe hartă a acestei Fântâni a Ţiganului. Documentul menţionează că ungurii au făcut „mare **năvală asupra cămărilor** şi căruţelor cu banii

---

[54] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 21. Stoica Nicolaescu, *Mânăstirea Vieroş ctitoria marilor şi vitejilor boieri din Goleşti*, Bucureşti, 1936, pp. 13-14.

domnii." Deci rezultă că sunt **atacate cămările cu bani, nu numai căruțele**. Cum voi arăta mai departe, pe la 1900 s-a socotit că Fântâna Țiganului ar fi fost amplasată în apropierea satului Mislea, deci în vecinătatea mânăstirii ridicate de Radu Paisie. În 1965, găsindu-se pe teren un toponim similar celuia în discuție, s-a emis părerea că locația cu acest nume trebuie situată în preajma satului Leşile de pe valea Mozacului. Ipoteza din urmă părea cu atât mai de luat în seamă cu cât în acest loc se descoperise şi un mormânt colectiv, grupând în jur de două sute de schele, ceea ce pe bună dreptate putea sugera un câmp de bătaie; iar pe deasupra era situat pe un posibil drum dintre cetatea de scaun şi Nicopole, puncte din care plecau cei doi adversari în cursul celei de a doua înfruntări.

Dar ambele locații se află la circa 30 de kilometri depărtare de cetatea de scaun, în linie aeriană. (Prima la răsărit, cealaltă la apus de Târgovişte.) Însă pe teren drumul depăşeşte în ambele cazuri 50 de kilometri, datorită ocolişurilor ce se impun a fi făcute. Dar ce cămări cu bani domneşti se puteau găsi în cele două locații? Evident nu putea fi vorba de aşa ceva. Astfel de cămări se puteau găsi numai în palatul domnesc. Ori această observație duce la o singură concluzie – şi anume aceea că lupta s-a dat în imediata vecinătate a cetății de scaun.

De altfel tot episodul cu salvarea tezaurului duce la aceeaşi concluzie. Când s-a mai pomenit ca un cap încoronat să pornească la război târând după sine un convoi de care, trase eventual de boi, în care să-şi încarce tot tezaurul țării, fără teama că l-ar putea pierde plimbându-l astfel, ba punându-l în acest chip la îndemâna adversarilor. Oare domnul nu se gândea la riscul unei înfrângeri, sau cel puțin a unei retrageri în cursul căreia putea pierde averea, fiind apoi, în acțiunile următoare, lipsit total de mijloacele necesare acoperirii cheltuielilor care surveneau pentru a

susține în continuare lupta? Oare un comandant nu lua în calcul faptul că tezaurul scos astfel la vedere trebuia temeinic păzit nu numai de inamic, ci chiar de proprii oşteni, ceea ce i-ar fi impus să rupă o parte a oştirii spre a asigura straja convoiului? Oare putea scăpa din vedere faptul că o atare plimbare (un atare transport trudnic) îi încetinea enorm înaintarea şi-i stânjenea manevrele, scăzându-i şansele de victorie? Orice domn şi-ar fi pus tezaurul la adăpost şi nu l-ar fi târât în câmp, la 50 de kilometri depărtare de orice loc mai ferit. Deci e greu de acceptat ideea că un domn, în cazul nostru Paisie, s-ar fi hazardat să-şi expună tot tezaurul pe câmpul de luptă! În plus dacă tot tezaurul era adunat într-un convoi, învingătorii nu s-ar fi împrăştiat după jaf, divizându-se în zeci de mici cete, ci s-ar fi concentrat cu toții asupra căruțelor. Atunci ceata lor ar fi fost net superioară celei a clucerului Radu Furcă, iar acesta n-ar fi avut cum să-i facă față. Dacă întreaga oaste a domnului nu putuse ține piept năvălitorilor, nu e de acceptat că o fărâma a acesteia poate să-i dovedească. Dacă acceptăm că lupta s-a dat lângă cetatea de scaun lucrurile devin mai verosimile.[55]

---

[55] Documentul din 1751 spune explicit că au fost atacate căruțele şi cămărilc visticrici. Anterior am prezentat scenariile posibile după care s-a putut petrece salvarea tezaurului. O primă versiune a acestora era legată de ideea că lupta s-ar fi dat lângă Târgoviște. În această situație am prezentat două alternative. Prima este cea sugerată chiar de documentul din 1751, cum că ungurii lui Laiotă a trecut la jefuirea tezaurului (cămări și căruțe), iar ceata lui Radu Furcă s-a amestecat printre inamicii cu care fusese în luptă și de care fusese înfrântă şi pusă pe fugă și le-a smuls acestora prada, situație absurdă, căci nu este de crezut că o mică ceată a celor bătuți și alungați intră între învingători şi se mai şi ia la harță cu aceştia. A doua alternativă de scenariu pornea de la ideea că, atunci când oastea lui Paisie intră în risipă, Radu cu ai săi reuşesc să fugă spre est, spre Ialomița și scapă de urmăritori, care au atenția ațintită asupra corpului principal de oaste pornit spre sud. Astfel ajung în preajma satului Ulmi, de lângă capitală, în care se întorc, aflându-se la o aruncătură de băț de

Deci aceste raționamente şi tot şirul de documente care vorbesc de salvarea tezaurului ne duc la aceeaşi constatare – şi anume că lupta nu se putea desfăşura la Mislea, la Leşile sau în alt loc, departe de cetatea de scaun. Luptele trebuie să se fi dat pe undeva foarte aproape de Târgovişte şi implicit nu prea departe de palat, singurul loc în care în mod sigur se puteau găsi cămările vistieriei. E absurd să ne închipuim că Paisie era preocupat de sportul plimbării vistieriei prin țară.

Stărui asupra faptului că această opinie este şi mai temeinic susținută de faptul că hrisovul din 1751 vorbeşte explicit de **cămările** cu bani atacate de invadatorii învingători. Ori cămări ale vistieriei se puteau găsi la Leşile sau la Mislea? Fie chiar şi în mânăstirea ctitorită de domn în acest din urmă loc? Greu de crezut şi destul de puțin probabil. Deci acest document accentuează şi mai mult credința că lupta dintâi trebuie să se fi desfăşurat undeva nu prea departe de palatul domnesc, deci pe undeva pe aproape

---

aceasta. Drumul parcurs fiind de numai câțiva kilometri, pot ajunge destul de repede la palatul domnesc, în cel mult o oră mergând normal pe jos, dacă nu mai puțin (dacă erau călare drumul putea fi parcurs în cel mult jumătate de oră). În acest timp inamicii urmăresc fugarii lui Paisie, operație care desigur a durat mai multe ceasuri, timp suficient ca Radu şi ai săi să încarce tezaurul şi să fugă cu el, ocolind drumul pe care era de aşteptat ca inamicul să se întoarcă într-un târziu. Cele două alternative am încercat apoi să le adaptez situației în care lupta s-ar fi dat la Mislea-Prahova, ajungând la concluzia că în această situație foarte probabil Radu nu ar fi avut destulă vreme pentru a-şi realiza planul până la sosirea inamicilor în Târgoviște, dar putea totuşi încerca să o facă; astfel alternativa nu poate fi exclusă cu totul, dar este foarte puțin probabilă. În sfârşit am analizat în ce măsură cele 2 alternative ar fi fost posibile a se realiza dacă lupta se dădea în locațiile propuse de I. Nania, iar vistieria era la Târgoviște; concluzia a fost că alternativele salvării tezaurului sunt imposibil de realizat în această ultimă situație.

de cetatea de scaun. Prin concluziile ce se pot trage, merită să se dea toată atenţia amănuntelor din acest document!

Atrage de asemenea luarea aminte şi precizarea că donaţia se bazează pe „**hrisovul** domniei sale <a lui Radu Furcă> **de la leat 7055**"[56] pe care urmaşii lui Radu şi mânăstirea Vieroş îl prezentaseră spre dovadă domnului şi sfatului ţării, ca să-şi susţină cauza. Ori atrage atenţia leatul actului avansat drept mărturie şi anume 7055, adică anul 1546, an în care Radu Paisie nu mai domnea! Ori aceasta este datarea pe care o regăsim pe documentul de danie iniţial, pe care, pe bună dreptate, o considerăm incorectă şi care a stârnit suspiciunea de fals. Întrucât actualmente actul ni s-a păstrat doar sub forma unei copii în condica mânăstirii Vieroş se consideră obişnuit că greşeala de datare s-ar datora copistului care a făcut neatent transcrierea, originalul nesuferind de o asemenea eroare. Dar lucrurile nu stau aşa. Cum rezultă indubitabil din document din 1751, domnului i s-a prezentat un act datat 7055, adică datat evident greşit. Aceasta presupune fie că domnului nu i-a fost prezentat vreun act original, ci numai înscrisul din condica mânăstirii, fie că i s-a prezentat originalul, dar şi acesta era prost datat. De altfel dacă acceptăm informaţia lui Ostermeyer şi înscrisurile de pe pietrele de mormânt ale lui Stroe Pribeagul, atunci luptele cu Laiotă nu s-au putut desfăşura decât în 1544. Atunci cum se poate data în anii 1542-1543 un act de donaţie care răsplătea o faptă ce va surveni doi ani mai târziu?! Adică darul s-a făcut anticipat, prevăzându-se războiul ce va veni şi rezultatul său? E neclar deci cum de ştiau alcătuitorii hrisovului iniţial povestea unui fapt eroic – salvarea tezaurului domnesc – care urma să se petreacă abia mai târziu? Deci chiar dacă membri sfatului domnesc sunt

[56] Gh. Dobrescu, *op. cit.*, p. 21. Stoica Nicolaescu, *Mânăstirea Vieroş ctitoria marilor şi vitejilor boieri din Goleşti*, Bucureşti, 1936, pp. 13-14.

înscrişi corect pentru anii 1542-1543, datarea nu se poate face în acest răstimp din cauza conţinutului actului care contrazice temeinicia unei astfel de tentative de corecţie. Acest amănunt întăreşte ideea că data greşită nu reprezintă o eroare de transcriere a copistului mânăstirii Vieroş, ci că ea exista în original, care din aceste considerente nu poate fi şi el decât un fals de epocă, asemenea actului din 1538.

Deci actele de întărire menţionate nu dovedesc temeinicia şi autenticitatea celor două donaţii, ci arată doar că domnii de mai târziu s-au lăsat înşelaţi de nişte falsuri abil ticluite, dar totuşi contestate, de vreme ce procesele dintre mânăstirea lezer şi Vieroş se prelungesc vreme de câteva secole.

Ne putem întreba şi de ce au fost imaginate falsurile. Probabil la mijloc au fost unele promisiuni de răsplată ale lui Paisie, făcute clucerului său pentru eroismul pe care-l dovedise şi despre care pare-se că mersese vestea, fiind un lucru cunoscut şi acceptat în epocă. (Idee confirmată de pomenirea întâmplării în actul din anul 1576, destul de apropiat de evenimente.) Din păcate, după victoria asupra lui Laiotă, grijile lui Paisie s-au abătut în altă parte, fiind presat în lunile următoare să-şi trimită fiul ostatic la Poartă, iar curând după aceea pare-se că-i ajunge la ureche şi vestea că se punea la cale mazilirea sa. Sub presiunea acestor griji, probabil nu şi-a ţinut făgăduielile faţă de clucerul său, acestea trecând pe un plan secund; iar curând după aceea de altfel domnul e mazilit efectiv (februarie 1545). În această situaţie e posibil ca Radu Furcă să fi hotărât să corecteze lucrurile, ducând el la îndeplinire cele ce-i fuseseră făgăduite, dar nu şi împlinite. Evident este o simplă presupunere. Oricum întăririle din 1572 şi 1576 sugerează că aceste hrisoave erau realizate la data respectivă, căci domnul declară că le-a văzut, întemeindu-şi hotărârile pe ele.

Însă pare-se că proprietatea satelor amintite în cele două urice era destul de controversată în epocă, ceea ce făcea utile nişte acte false de danie. Legat de satele de danie din 1538 constatăm că mânăstirea Tismana avea anume drepturi de stăpânire şi exploatare în zonă. Astfel nu numai că deţinea dreptul de a vămui peştele scos din balta Bistreţului, dar deţinea chiar şi o parte a bălţii, cât şi silişte a Bistreţu şi asta încă înainte de 1538! Ori în 1538 silişte a e donată lui Radu Furcă. Dar ulterior silişte a Bistreţu (devenită apoi sat) este atestată ca fiind a mânăstirii[57], iar în întăririle date urmaşilor lui Radu Furcă şilişte a când apare ca fiind a lor, când nu, astfel încât menţiunea silişte i în dania din 1538 apare ca fiind oarecum ciudată. (De exemplu în întărirea din 1568 e omisă; citată în aprilie 1572, dar omisă din nou în octombrie 1572, decembrie 1576 şi ianuarie 1577.) Pare-se un interes al lui Radu era în zonă, el deţinând anterior pare-se o parte din satul Urâţii.

În privinţa satelor din cealaltă danie (din1546 - redatată 1542-43) lucrurile par şi mai confuze şi poate de aici nevoia falsului (insist că la 1576 falsul exista). Dacă în 1546 (respectiv 1542-43) tot satul Căpăţâneni e donat lui Radu Furcă, în 15 martie 1544 jumătate din Căpăţâneni e dăruită lui Drăghici spătar şi Udrişte vistier chiar de către Radu Paisie![58] Deci acceptând redatarea ar însemna că cei doi au fost miluiţi după Radu Furcă din darul făcut acestuia. Apoi în 1556 toate cele trei sate (Cheiani Poenari Căpăţâneni) **cu tot hotarul** sunt întărite lui Radu mare paharnic şi altor proprietari, **fiind „vechi şi drepte ocine** şi dedine"[59]. Ulterior - probabil prin vremea lui Petru vodă

---

[57] Tismana este anterior anului 1538 stăpâna silişte i: *D.H.R.* vol. III – doc. 116 şi 151. Ulterior îi este întărită stăpânirea satului Vol. V – Doc 42, din 21 oct 1554-1557, pp. 43-44; Vol. VIII – Doc 13.

[58] *D.H.R.* Vol. IV – Doc. 159, din 15 mart 1544, pp. 195-196

[59] *D.H.R.* Vol. V - Doc 71, din 4 mai 1556, pp. 73/74

(1559-1568) - satele sunt date lui Manta Grecul care le dăruieşte mânăstirii Iezer (cum rezultă din întărirea din 1576). Oricum în 1565/6 satele Poenari, Căpăţâneni sunt întărite m-rii Iezer.[60] În 1576 sunt atestate ca fiind ale fiului lui Radu Furcă; acesta le dăruise însă mânăstirii Viaroşi, căreia îi sunt întărite[61]. Urmează un lung şirag de procese între cele două mânăstiri. Pe parcursul vremii o parte a satelor sunt recunoscute ca fiind ale lui Ivaşco fiul lui Radu Furcă şi implicit ale mânăstirii Viaroşi. (Întăririle din ian 1577[62] sau 11 iul 1577[63])

Dar găsindu-ne în faţa unor falsuri ne punem firesc întrebarea: oare conţinutul acestor acte trebuie respins în întregul său, ori anumite detalii pot fi totuşi reţinute? Şi care sunt acestea? E neîndoios că un fals reuşit, pentru a fi credibil, trebuie să îmbine nişte elemente adevărate, verosimile, eventual bine cunoscute tuturor, cu elementele contrafăcute. Ori tocmai elementele credibile fac ca şi cele născocite să fie luate de bune. Fără ele de regulă falsul nu are nici o şansă de a fi luat în serios. Dar care va fi fost elementul real, credibil, adevărat din aceste înscrisuri?

În cazul celor două acte (cel din 1538 şi cel datat 1546) foarte probabil elementul real „este justificarea daniei lui Radu Paisie" prin „participarea lui Radu vistier alături de domn la bătălia de la Fântâna Ţiganului".[64] Deci, mergând pe această idee a lui C. Rezachevici, înseamnă să acceptăm din cele două documente – şi din întăririle făcute acestora – informaţiile privind locul şi modul desfăşurării luptelor cu Laiotă Basarab. Din privilegiului al doilea (datat 1546) şi din şiragul de hrisoave ce-l întăresc rezultă clar că **prima**

---

[60] *D.H.R.* Vol. V - Doc 326, din 1565-1566, p 364.
[61] *D.H.R.* Vol. VIII - Doc 42, din 30 dec 1576, pp. 65-69.
[62] *D.H.R.* Vol. VIII - Doc 47, din 30 ian 1577, pp. 74-78.
[63] *D.H.R.* Vol. VIII - Doc. 87, din 11 iul 1577, pp. 143-144.
[64] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 219.

luptă dintre Laiotă şi Paisie se desfăşoară la **Fântâna Ţiganului**, pe undeva **prin vecinătatea Târgovişteî**, adică pe aproape de cămările tezaurului domnesc. De asemenea real pare a fi fost şi **gestul eroic al lui Radu Fucovici**, căci cu ocazia actelor de întărire din secolul al XVI-lea faptele sunt acceptate fără rezerve, chiar de către aceia care în tinereţe apucaseră a trăi evenimentele în discuţie (de la 1544 la 1576 – data primului act de întărire – trecuseră numai 32 de ani). Evident că în 1576 erau destui aceia care, în viaţă fiind, apucaseră luptele dezlănţuite de Laiotă, iar dacă zvonul despre isprava lui Radu n-ar fi existat, nu ar fi fost acceptat cu atâta uşurinţă de domn şi mai ales de sfat.

În ce priveşte dania dintâi, datată 1538 sau 1537 şi hrisoavele ei de întărire. s-ar părea că se referă la lupta a doua (în ciuda expresiei: „când a venit Laiotă Basarabă"). Localizarea e indicată numai în actul iniţial, întăririle făcute mai apoi hrisovului trecând-o sub tăcere, după cum omit şi orice altă explicaţie privind evenimentul în sine (adică nu mai vorbesc de faptul că dania ar fi legată de războiul cu Laiotă şi Stroe Pribeagul). Interpretând astfel documentul din '46 şi întăririle sale, am putea spune că ele susţin ideea că afirmaţiile cronicilor, cum că lupta a doua s-a dat la Fântâna Ţiganului, nu sunt greşite.

Dar datarea iniţială a celor două acte, cât şi încercările de a le redata (postdatarea celui dintâi şi antedatarea celui de al doilea) duc automat şi irevocabil la ideea că între Laiotă şi Paisie s-au desfăşurat minim 3, maxim 6 lupte. O primă luptă ne este sugerată de actul din 1538 (fie că data este sau nu corectată). Despre aceasta nu putem şti dacă a fost victorioasă sau nu. Dacă Laiotă a fost învins, atunci în faza asta s-a dat o singură luptă. Dacă însă acceptăm că M. Miles, în citatul său, s-ar referi la această luptă, ar însemna că a existat după 3 zile o replică a lui Paisie (după Gh Dobrescu a banului Şerban Izvoranu) în

cursul căreia a fost înfrânt. Deci în faza asta e incert dacă au fost 1 sau 2 lupte.

În temeiul datărilor şi redatărilor daniei a doua (din 1546) se pot emite trei ipoteze:

I. Prima ar fi că dania din 1546 se referă la aceiaşi pereche de lupte (din 1537 sau 1539) la care face aluzie şi dania dintâi (părere susținută după unii istorici şi prin opiniile lui Miles). Deci în lumina acestei viziuni ante 1544 s-au dat cel mult două lupte (1 sau 2 lupte, a doua fiind replica lui Paisie, nedoveditä documentar, dar deductibilă logic).

II. Dacă acceptăm redatarea daniei din 1546 la 1542-1543 atunci putem presupune că după atacurile amintite în prima danie a urmat o scurtă pauză, după care s-a dat un nou atac al lui Laiotă, sigur victorios de astă dată, ceea ce implică o replică, tot victorioasă, a lui Paisie. Deci în această ipostază la cele 1-2 lupte ale primei faze trebuie să adăugăm încă 2 lupte ale fazei a doua (total 3 sau 4 până la această dată).

III. Dacă însă, contrar componenței listei martorilor, acceptăm datarea în 1544 a ambelor danii (propusă de unii istorici precum I. C. Filitti sau Stoica Nicolaescu), atunci acestea nu indică nişte lupte petrecute în anii anteriori, ci le au în vedere exclusiv pe cele 2 recunoscute de cronici. Deci în acest caz faza unu şi doi lipsind (dintre 1537 – 1542), numărul de lupte suplimentare din aceste etape e zero (iar totalul luptelor dintre Paisie şi Laiotă se reduce la două). Deci lupta din dania din 1538 e transferată în 1544, an în care este aşezată, dar înaintea ei, şi lupta din dania din 1546. Deci se consideră că nu există ca fapt separat prima luptă – cea legată de dania din 1538, de regulă pusă în legătură cu afirmațiile lui Miles. În sfârşit indicațiile lui Ostermeyer, privind evenimentele din1544 pot fi interpretate în două feluri; fie socotim că sunt două lupte suplimentare adăugate acelora din faza I

şi II (deci sunt per total 5-6 lupte), fie le identificăm cu afirmaţiile din cronica ţării, şi luptele din cele 2 danii în discuţie (deci socotim că daniile incorect datate şi false fac aluzie numai la luptele din 1544). Deci în această ultimă interpretare numărul luptelor se reduce la două.

Deci făcând un total, în temeiul acceptării sau neacceptării vreunora din datările şi redatările propuse, numărul luptelor poate fi de 2 (dacă refuzăm redatările), 3, 4, 5 sau chiar 6, situaţie care devine de-a dreptul absurdă!

Alături de cronici şi de aceste documente, faţă de care trebuie să fim totuşi circumspecţi, putem folosi drept izvoare şi unele inscripţii care ni s-au păstrat. E vorba în primul rând de înscrisurile de pe cele două pietrele de mormânt ale lui Stroe Pribeagul. Din texul acestora ne interesează cu deosebire data decesului, întrucât cronica spune că a pierit în cursul celei de a doua lupte cu Laiotă – când Paisie a fost restaurat –, sau curând după aceea. Deci inscripţia ne ajută să datăm cea de a doua luptă. În temeiul acestor pietre tombale, dar influenţat şi de informaţiile lui Ostermeyer, Nicolae Iorga, prin 1908, stabileşte data luptei a doua (cea de restaurare a lui Paisie) la 15 octombrie 1544, părere pe care o păstrează şi în lucrările ulterioare.[65] Pare-se că în aceste aprecieri nu ia în calcul cele două acte de donaţie ale lui Radu Furcă, care din cauza erorilor de datare i se par probabil suspecte. În acelaşi sens ne este de ajutor şi inscripţia pietrei tombale a vistierului Stanciu, publicată de Grigore Tocilescu, a cărui moarte survine pe 1 octombrie 1544.[66] Deci cele două inscripţii confirmă datele cronologice oferite de Ostermeyer (rămân însă discutabile

[65] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, vol. II, Bucureşti, 1908, pp. 48-50. *Idem*, *Istoria Românilor*, vol. IV, *Cavalerii*, ediţia a II-a, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 298.

[66] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, vol. II, p. 254.

ziua şi luna desfăşurării luptelor, aici chiar inscripţiile pot isca unele semne de întrebare). Oricum părerea lui N. Iorga se impune, devenind aproape unanimă până aproape de zilele noastre.

C. C. Giurescu, după ce în sinteza sa acceptă data de 1544[67], îşi reconsideră mai apoi părerile datând luptele în 1535[68]; probabil socoteşte că pietrele de mormânt indică o prindere ulterioară a lui Stroe Pribeagul şi a lui Stanciu vistierul, căci într-un document din 16 apr 1543 rezultă că domnul cere să i se dea pe mână contra plată nişte boieri trădători,[69] iar faptul îi putea privi pe cei doi. Putem presupune că s-a dat curs cererii şi că aceştia au încăput pe mâna lui Paisie şi şi-au găsit sfârşitul după aceea, fiind executaţi. (Evident că e ignorat şi Ostermeyer.)

Poate inerită consemnată şi opinia lui Virgil Drăghiceanu care, pe la 1913, reanalizând inscripţiile pietrelor de mormânt ale lui Stroe Pribeagul, ajunge la concluzia că lupta a doua s-ar da la 15 octombrie 1542.[70]

Mai recent, I. Nania, care plasează luptele în 1537, consideră că inscripţia pietrei tombale a lui Stroe, nu se referă la înmormântarea propriu-zisă, care s-ar fi petrecut în 1537, ci are în vedere o reînhumare a rămăşiţelor boierului,

---

[67] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, ediţia a II-a, Ed. All, Bucureşti, 2007, pp. 119-120.

[68] C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului şi pisciculturii din România*", vol. I, Bucureşti, 1964, p. 158.

[69] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti, Acte şi scrisori (1527-1572)*, vol. I, Bucureşti, 1929, p. 33.

[70] Virgil Drăghiceanu, *Curţile boiereşti. I. Goleştii*, în Convorbiri literare, anul XLVII (1913), nr. 8, p. 725.

permisă de canoanele bisericeşti după 7 ani de la prima îngropare[71].

Valoare documentară o au şi toponimele găsite pe teren şi unele tradiţii populare păstrate. În acest sens merită menţionată cu deosebire descoperirea autorilor Marelui dicţionar geografic al Românei, care pe la 1900 stabilesc existenţa unei localităţi izolate în vecinătatea mânăstirii Mislea, ctitoria lui Radu Paisie, localitate care poartă numele de Fântâna Ţiganului. Numele cătunului şi faptul că aceasta se află lângă o ctitorie a lui Paisie au dus imediat la ideea că aici s-a desfăşurat lupta amintită în cronicile interne. ● altă probă în afară de toponim nu exista pentru a susţine presupunerea.[72]

De menţionat este că acest toponim nu e unic în ţară. El mai apare şi în alte locuri. Chiar pe aceiaşi pagină a dicţionarului e amintită o moşie din judeţul Covurlui (prin zona Galaţiului) care poartă acelaşi nume. De aceea existenţa unui toponim nu ne poate da vreo certitudine, mai ales când nu cunoaştem vechimea acestuia. S-ar putea ca respectiva denumire să fi apărut într-o vreme mai apropiată de noi, deci să nu dateze din secolul al XVI-lea. De altfel în 1965 I. Nania descoperă toponimul şi pe aria satului Leşile, comuna Teiu, pe valea Mozacului, judeţul Argeş. Descoperirea alături de fântână a unui mormânt colectiv ce cuprindea peste 200 de schele, a unor vârfuri de lance, a unei potcoave masive, şi a unor monede din 1543 au dus inevitabil la ideea că ne găsim în faţa unui câmp de luptă.

---

[71] I. Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date între Radu Paisie şi Laiotă Basarab*, Revista istorică, serie nouă, tom V, nr. 1-2, 1994, p. 159.

[72] George Ion Lahovari, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. III, Ed. „Socec", 1900, p. 373, (art. Fântâna Ţiganului).

Iar toponimul şi monezile au dus imediat la gândul că ne aflăm în faţa locului unde s-a desfăşurat bătălia dintre Paisie şi Laiotă indicată în cronici. De altfel după câteva decenii I. Nania, bazându-se pe nişte tradiţii populare orale, crede că a fi identificat pe valea Dâmbovnicului şi alt loc care purta denumirea de Fântâna Ţiganului[73]. Nişte discutabile tradiţii folclorice îl determină să susţină că aici s-ar fi dat cea de a doua luptă susţinută de Laiotă, cea dintâi desfăşurându-se în primul loc ce-l descoperise pe valea Mozacului. Deci invocarea toponimelor s-a făcut în intenţia de a localiza luptele. Valoarea acestor toponime atestate abia la sfârşitul secolului XIX sau în secolul XX rămâne din păcate discutabilă, în primul rând pentru că nu putem şti de când datează (adică nu ştim dacă nu cumva sunt ulterioare secolului al XVI-lea). Dar şi acceptarea lor prin prisma actelor scrise pe care le deţinem devine discutabilă. Dacă actul de eroism al lui Radu Furcă este real – şi avem toate motivele să-l credem, fiind luat în serios chiar în sfaturile domneşti din secolul al XVI-lea – atunci devine inexplicabil cum acesta poate salva tezaurul, care nu avea de să se afle în satul Mislea (fie şi la mânăstire), pe valea Mozacului sau a Dâmbovnicului, lucru asupra căruia am stăruit mai devreme, de aceea nu mai revin! Cum am arătat deja, în documentul din 1751 se arată că Radu Furcă salvează nu numai carele, ci şi **cămările** cu bani. Dar ce cămări se puteau afla în aceste locaţii indicate de toponimele menţionate, sau în imediata lor vecinătate?! Drept care aceste propuneri de localizare nu pot fi privite decât cu oarecare suspiciune.

Ori cămări ale vistieriei nu se puteau afla decât în palatul domnesc, ceea ne sugerează că lupta trebuie să se fi desfăşurat pe undeva pe lângă cetatea de scaun, de unde

[73] Ion Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date între Radu Paisie şi Laiotă Basarab*, în Revista istorică, seria nouă, tomul 5, 1994, nr. 1-2, pp. 155 - 160.

palatul era uşor accesibil. Deci documentele care vorbesc despre salvarea tezaurului (şi a cămărilor) duc la ideea că luptele din cursul primului război s-au dat la o Fântână a Ţiganului aflată în imediata vecinătate a capitalei. Desigur că documentele pe care ne întemeiem pentru a face această afirmaţie sunt false, dar nu ne îndoim de faptul că legenda privind desfăşurarea războiului, care-l avea în centru pe clucerul Radu, circulase în epocă, de vreme ce membrii sfatului, la numai trei decenii după evenimente, o iau în serios.

Poate isca unele nedumeriri faptul că, legat de salvarea tezaurului, nu sunt amintite numai nişte cămări, ci şi nişte căruţe. Foarte probabil că Radu Paisie, temându-se de o posibilă înfrângere, făcuse unele pregătiri de fugă, adică adunase nişte căruţe, pe care, în parte cel puţin, le şi încărcase, ţinându-le pe picior de plecare, spre a putea lua cu sine, în pripă, ceva avere. Ideea însă nu poate justifica presupunerea că Paisie ar fi plecat la luptă târând după el tezaurul şi alte bogăţii, ducându-le la Mislea sau la Leşile, sau pe alte coclauri, primejduindu-le astfel! Nici un conducător nu plimbă tezaurul hai-hui prin ţară, luându-l eventual cu sine chiar şi pe front!

*

Concluzia acestei lungi analize ar fi că între Paisie şi Laiotă s-au desfăşurat numai două lupte care, au avut loc în mod indubitabil în 1544, cum o afirmă Ostermeyer şi o sugerează pietrele tombale citate. Deci aceste surse se susţin între ele, oferind o dată greu de contestat. Faptul că Stanciu vistierul moare pe 1 octombrie, iar Stroe Pribeagul pe 15 octombrie sugerează că cel puţin al doilea nu a murit pe câmpul de luptă, ci ulterior. (Dacă amândoi mureau pe câmpul de luptă, data decesului trebuia să fie aceeaşi.

Evident, întârzierea de 2 săptămâni în cazul lui Stroie putea fi interpretată şi în sensul că acesta fusese doar rănit, murind mai târziu. Dar se poate presupune şi că a fost luat prizonier şi executat după aceea.) Dar pe piatra tombală a celui dintâi se precizează că acesta a fost prins ca însoţitor al lui Laiotă „şi aşa **l-a tăiat** Io Radu Voevod Călugărul"[74]. Deci se arată limpede că acesta a fost executat şi prin urmare n-a murit în cursul bătăliei. Atunci cu atât mai puţin se poate presupune că Stroe ar fi murit în timpul confruntării. Aceste observaţii ne duc inevitabil la ideea că lupta s-a dat cu ceva vreme mai înainte. Deci formula din cronici că în luptă „au perit" nu trebuie înţeleasă în sensul că şi-au pierdut viaţa în luptă, ci că şi-au găsit sfârşitul în legătură cu aceste evenimente (fiind executaţi ulterior de învingător pentru actul lor de hiclenie). De altfel versiunea mai veche a cronicii nu foloseşte termenul de „au pierit" ci afirmă că „a fost biruitor Radu voievod <Călugărul> şi a **omorât** pe Laiotă şi Stroe şi Manole şi Mihali"[75]. (Prin această înşirare ni se indică şi boierii care au formau sfatul domnesc al lui Laiotă, boieri pe care-şi întemeiase stăpânirea.)

Din motivele anterior amintite se dovedeşte întemeiată opinia lui C Rezachevici care socoteşte că pătrunderea lui Laiotă are loc după 27 aprilie 1544[76] (cum sugerează de altfel textul lui Ostermeyer), acesta venind în Ţara Românească din Caransebeş, ajutat de husari şi trabanţi, la care cronicile interne adaugă şi nişte haiduci şi o seamă de boieri răzvrătiţi care-l aveau în frunte pe Stroe Pribeagul, pătimaş adversar al domnului. Pornind din Caransebeş Laiotă şi ai săi traversează de bună seamă muntele prin nordul Olteniei şi se îndreaptă asupra cetăţii de scaun.

---

[74] N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, vol. II, p. 254.
[75] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 685.
[76] C. Rezachevici, *op. cit.*, pp. 216 - 217.

Intrarea în Muntenia nu o puteau face decât pe la Râmnicu Vâlcea sau pe la Slatina. Lupta se dă probabil pe aproape de Târgovişte, la o Fântână a Ţiganului, iar Paisie e pus pe fugă, el ajungând curând la Nicopole. Cu acest prilej Radu Furcă se evidenţiază prin reuşita salvării tezaurului domnesc (care se putea găsi de bună seamă numai la curte, nu aiura). Recuperat, vel clucerul i-l duce lui Paisie la Dunăre. Cel puţin aşa susţin documentele boierului. Din acestea s-ar putea înţelege chiar că Paisie ar fi fost rănit în cursul înfruntării. Oricum pe 5 mai 1544 Paisie se afla în mod sigur la „Vadul Nicopolei”[77] căci emite aici un hrisov dimpreună cu boierii de sfat care-l însoţiseră.

După o lună (conform unei versiuni mai vechi a cronicilor interne, care e mai credibilă[78]), sau după 2 luni (conform versiunilor mai noi ale cronicilor, de aceea mai puţin credibile[79]), Paisie, primind ajutor turcesc, porneşte împotriva rivalului său pe care - conform spusei cronicilor - îl biruie tot „la Fântâna Ţiganului”, deci pare-se în acelaşi loc din preajma Târgovişteі, dacă e să le dăm crezare atât lor, cât şi hrisoavelor lui Radu Furcă. Cu acest prilej vor pieri atât Laiotă cât şi principalii săi susţinători. (Prin a pieri înţelegându-se în mod indistinct, fie că mor în luptă, fie că ajung prizonieri, fiind tăiaţi mai târziu.)

De menţionat că, în temeiul materialelor prezentate până aici, afirmaţiile lui M. Miles nu se justifică. E vorba de faptul că domnia lui Laiotă ar fi fost de numai trei zile şi că Laiotă scapă cu viaţă, refugiindu-se în Ardeal. În numai 3 zile Paisie n-ar fi avut timp ca să se refugieze la Nicopole, să trateze cu turcii primirea unui corp de oaste necesar redobândirii scaunului, apoi acesta să fie organizat şi dotat cu cele necesare drumului şi luptelor, iar apoi să străbată

---

[77] *D.R.H. seria B, vol. II*, doc. 160, pp. 196-197.
[78] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 685.
[79] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 48 şi 207. Radu Popescu, p. 46.

drumul înapoi până la Târgovişte. Şi aceasta în condiţiile în care, pe deasupra, domnul fugar îşi îngăduia să ţină (la Turnu Măgurele/Nicopole) sfaturi tihnite în cursul cărora să dea urice, aşa cum am arătat (la 5 mai). Chiar dacă am accepta că documentul emis de Paisie în 14 mai ar fi fost scris în 1544[80] la Târgovişte tot nu s-ar susţine ideea unei domnii de numai trei zile a lui Laiotă. Dar documentul în cauză este datat greşit, fiind plasat în 14 mai 1545, adică după mazilirea lui Paisie. Anul 1544 i s-a atribuit de editori, fiind convenit funcţie de componenţa sfatului. În plus nu se indică locul unde a fost emis, putând fi dat înainte de plecarea de la Nicopole sau în drum spre cetatea de scaun.

Durata de o singură lună a stăpânirii lui Laiotă este demonstrată de faptul că la 2 iunie 1544 Paisie dădea un nou hrisov în care se precizează explicit că acesta „ s-a scris în cetatea de scaun Târgovişte".[81] Între 27 aprilie şi 2 iunie nu putem intercala decât o lună, fapt ce confirmă precizarea cronicii interne în versiunea ei cea veche.

Prezenţa lui Paisie în capitală la începutul lui iunie confirmă indubitabil faptul că Stroe Pribeagul, devenit ban al Craiovei sub Laiotă, şi Stanciu, devenit vel vistier, au fost capturaţi în viaţă şi că au fost executaţi pe rând în toamna anului respectiv (la 1 şi respectiv 15 octombrie), cum am arătat cu alte argumente şi mai sus. Aceştia fuseseră principalii sfetnici ai lui Laiotă, cum rezultă din acest loc al cronicii (care descrie a doua bătălie) şi din inscripţiile pietrelor de mormânt a celor doi. S-ar putea ca însuşi Laiotă să fi căzut prizonier, căci, după cum am afirmat mai sus, versiunea veche a cronicii ţării foloseşte formula „a omorât" atât pentru Stroe şi Stanciu, despre care ştim sigur că au fost executaţi ulterior luptelor, cât şi pentru Laiotă.

---

[80] *D.R.H. seria B, vol. II*, doc. 161, pp. 197-198.
[81] *Ibidem*, doc. 162, pp. 198-199.

*

O altă preocupare legată de deslușirea evenimentelor petrecute în 1544 privește de bună seamă încercarea de a localiza bătăliile.

Cronicile țării, cât şi documentele lui Radu Furcă şi ale urmaşilor săi, atunci când se referă la evenimentele în discuție, se mulțumesc a cita cunoscutul toponim de **Fântâna Țiganului**, fără vreo altă referire geografică de natură să permită o localizare exactă pe hartă. (Poate excepție face documentul din 1751 care vorbeşte de existența în apropierea câmpului de bătaie a unor cămări cu vistieria domnului.) După jumătatea secolului al XIX-lea, **Dionisie Fotino** încearcă o circumscriere mai precisă pe teren, sugerând că războiul s-a desfăşurat „la Fântâna Țiganului în județul Dâmboviței"[82]. Dar istoricul nu oferă un argument care să-i susțină opinia, încât aceasta rămâne nu numai confuză, dar localizarea este şi foarte imprecisă, căci întinderea de referință inclusă e mult prea largă, întrucât cuprinde întinderea unui întreg județ.

Cum ceva mai târziu Marele dicționar geografic al României – cum arăt în continuare – identifică la Mislea-Prahova o Fântână a Țiganului şi cum dicționarul îl invocă pe Fotino pentru a-şi susține opinia (cum c-ar fi vorba de toponimul invocat de cronici), s-ar putea trage concluzia că, de vreme ce istoricul citează pentru localizare județul Dâmbovița, acesta ar confunda Mislea de Dîmbovița (sat care există cu adevărat, vezi hățile de la fig. 1 şi 2 de la sfârşitul articolului), cu cea de Prahova, despre care desigur că el nu cunoştea nimic, informațiile descoperite de dicționar fiind ulterioare. Este mai degrabă de crezut că

---

[82] Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau Transilvaniei, Terei Munteneşti şi a Moldovei*, traducere de George Sion, tom II, Bucureşti, 1859, p. 51.

istoricul avea unele informații despre existența unei Fântâni a Țiganului pe undeva pe aproape de cetatea de scaun, lucru care-i fusese sugerat poate de cronica lui Radu Popescu,[83] care menționează că de la fântâna în discuție până la Târgoviște sunt crucificați o seamă de cazaci căzuți prizonieri după lupta de la Finta, pe care-i vede un inspector turc care vine de la Dunăre (deci din sud). Ori afirmațiile acestea ale cronicarului dau de înțeles două lucruri. Primul, că fântâna nu se găsea la distanță prea mare de fosta capitală, căci decorarea drumului nu se putea face pe un traseu prea lung. Iar direcția din care vine capugiul duce la presupunerea că fântâna ar trebui să se afle undeva în sudul orașului; deci, evident, o astfel de localizare nu putea cădea decât pe teritoriul județului Dîmbovița, cum zice Fotino. Poate că pe observații de acest gen se întemeiază precizarea istoricului amintită mai sus („Fântâna Țiganului în județul Dâmboviței"). O asemenea presupunere e mai acceptabilă decât aceea că istoricul ar fi știut dinainte cele descoperite de autorii dicționarului geografic cu aproape jumătate de secol mai târziu, dar că ar fi confundat cele două locații Mislea. Dacă încuviințăm presupusele opinii inspirate de Rdu Popescu, este de crezut că se gândea la Fântâna Țiganului de pe Ilfov, a cărei existență încearcă s-o dovedească în continuare prezentul articol.

Cum am mai spus, prima propunere serioasă de localizare pe teren a bătăliei a doua o fac autorii „**Marelui dicționar geografic al României**" pe la 1900. Aceștia constată existența în apropierea satului Mislea din județul Prahova a unei mici localități izolate numită „Fântâna Țiganului". În mod surprinzător în vecinătate se găsea și o mănăstire ctitorită de Radu Paisie. Probabil că datorită acestui toponim și a ctitoriei lui Paisie aflată în zonă, autorii dicționarului au socotit că lupta cu Laiotă Basarab, amintită

[83] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 107

în cronici, trebuie localizată aici. Ei spun că în acest loc „Radu vodă Călugărul se bate cu Laiotă Basarab la 1535. Radu-vodă bate pe Laiotă Basarab şi-l taie, împreună cu toţi boierii lui, după cum spune Fotino."[84] Dar prezenţa toponimului era singurul argument al autorilor, căci cel de al doilea pe care-l invocă, referirea la Fotino, se dovedeşte fără obiect, istoricul făcând în fond trimitere în cartea sa la o locaţie nedefinită din judeţul Dâmboviţa, care evident nu avea vreo legătură cu Mislea din Prahova, la care se referea dicţionarul.

Deşi lipsită de argumente probatorii, identificarea a fost imediat acceptată de toţi istoricii noştri pentru localizarea celei de a doua bătălii dintre Paisie şi Laiotă Basarab. Aceştia şi-au însuşit-o fără rezerve,[85] părerea dominând istoriografia noastră până în 1965 când se avansează prima dată o nouă opinie.

Ce şanse avea însă această localizare ca să fie socotită pe deplin întemeiată? In primul rând trebuia dovedit că denumirea exista în secolul al XVI-lea. Dar faptul rămâne incert, el neputând fi demonstrat nici în sensul existenţei şi nici în cel al inexistenţei ei. Ceea ce ştim sigur este că numele e atestat la sfârşitul secolului al XIX-lea, fără însă a putea preciza data apariţiei sale.

O altă modalitate care ne-ar putea ajuta să verificăm dacă localizarea este verosimilă sau nu, ar fi aceea de a stabili dacă se găsea pe posibilul traseu al celor doi

---

[84] George Ion Lahovari, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. III, Ed. „Socec", 1900, p. 373, (art. Fântâna Ţiganului).

[85] O. G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Bucureşti, 1937, p. 213; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, Buc., 1940, p. 164; *Documente privind Istoria României. B. Ţara Românească*, veacurile XIII – XVI, Indicele numelor de locuri, p. 55; *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei RPR, Buc., 1962, p. 1094.

combatanți, îngăduindu-le să se întâlnească. Dacă acceptăm informațiile din actele de danie ale lui Radu Furcă - şi cele de întărire a acestora - ar însemna că şi prima luptă, nu numai a doua, se dă la Fântâna Țiganului (lupta prin care Paisie e alungat). Deci analiza are sens şi în cazul acestei înfruntări. Ceea ce ştim cert legat de această întâie încleştare este că în 15 martie 1544 Paisie se găsea sigur la Târgovişte, el dând un hrisov la această dată în care se spune explicit că acesta e redactat în cetatea de scaun.[86] În ce-i priveşte pe răzvrătiți, aceştia plecau, după Ostermeyer, din Caransebeş. Întrucât după Miles Laiotă e însoțit de o seamă de haiduci secui, s-a emis însă şi părerea că acesta ar fi putut pleca din ținuturile secuieşti, deci la trecea munților ar fi pornit din Țara Bârsei. Luând în calcul aceste două posibile alternative constatăm că localizarea luptei la Mislea e verosimilă numai dacă pornim de la opinia că Laiotă şi răsculații săi picau asupra capitalei din răsăritul Munteniei. Abia în această situație localitatea se găsea între ei. În această situație Laiotă trebuia să fi trecut munții ori pe valea Prahovei, ori pe cea a Teleajenului (pe la Tabla Buții). Dar pe la acea vreme peste munte pe Prahova trecea doar o potecă desul de accidentată, care abia de putea fi străbătută pe jos, sau, în cel mai bun caz, călare. Căruțe nu puteau trece. Deci, din aceste motive, de regulă drumul e ocolit de armatele invadatoare. Conform cronicilor însă drumul e folosit în 7055 de boierii răsculați, ridicați împotriva lui Mircea Ciobanul, urmaşul lui Radu Paisie. Deci în principiu drumul nu poate fi exclus din calcul, deşi probabilitatea utilizării sale este scăzută. Drumul Teleajenului era mult mai accesibil, iar din jos de Ploieşti se întâlnea de altfel cu drumul Prahovei. Cel de-al treilea drum, cel care cobora pe valea Buzăului, sigur nu putea fi folosit de răsculați, făcând un ocol mult prea mare spre răsărit, ceea ce ar fi întârziat înfruntarea cu domnul, dând posibilitate

[86] *D.R.H.*, vol. VI, Doc. 159, pp. 195-196.

acestuia să-şi mobilizeze şi să-şi organizeze mai temeinic forţele. Deci întâlnirea e posibilă numai dacă acceptăm interpretarea dată informaţiilor lui Miles, cum că intrarea se face din Ţara Bârselor pe cele două drumuri menţionate. Totuşi nu trebuie să uităm că precizările de detaliu ale acestuia sunt totuşi cam dubioase. Oricum alternativa nu trebuie exclusă din discuţie.

Dacă acceptăm însă informaţiile culese din Ostermeyer, ar rezulta că răsculaţii veneau din Caransebeş, deci dinspre Oltenia, prin urmare din apusul capitalei. În această situaţie combatanţii nu aveau ce căuta la Mislea decât dacă Paisie ar fi încercat să fugă, căutând să scăpare spre Ardeal, fie pe valea Prahovei, fie pe cea a Teleajemului. Dar cum documentele spun că până la locul luptei era însoţit de care cu tezaurul (!!) ar rezulta că ar fi năzuit spre valea Teleajenului, căci de-a lungul Prahovei nu putea trece căruţe peste munte. Dar lucrul ne apare ca absurd (atât prin prezenţa căruţelor, cât şi prin direcţia est apucată). Se ştie sigur că în urma primei lupte Paisie se refugiază spre Nicopole, iar drumul spre aceasta localitate se află în direcţie opusă. Ori dacă domnul se simţea ocrotit la Dunăre, e îndoielnic să-şi fi început fuga pe un drum al Ardealului! Adică spre un loc unde-şi aveau sălaşul potrivnicii, care puteau să fi lăsat susţinători în urmă! Deci având în vedere asemenea considerente, şansa ca această primă luptă să se fi dat la Mislea e destul de scăzută şi improbabilă. Dar localizarea aici este greu de crezut şi din alt motiv. Hrisoavele de danie vorbesc de jefuirea vistieriei domnului, a cărei prezenţă pe câmpul de luptă în această locaţie e greu de explicat. Ce putea căuta vistieria la vreo 50 km. depărtare de palatul domnesc şi cum de puteau fi aici cămările vistieriei? Afirmaţia ar fi avut sens dacă Radu încerca să fugă cu averile sale în Ardealul din care veneau răzvrătiţii (însă în condiţiile în care aceştia ar fi plecat din

Caransebeş şi nu din ţara Bârsei). Ori nimic nu sugerează intenţia de a ceda tronul fără luptă şi dorinţa de a ajunge în Ardeal, ideea la care renunţă pe parcurs spre a se întoarce din drum şi, trecând pe lângă agresori, să se refugieze în final la Nicopole. Deci în loc să fugă de adversarul ce-l învinsese, luând-o înainte ca să scape, el se întorcea din drum, luând-o parţial înapoi pe lângă inamicul care controla situaţia, riscând o nouă ciocnire cu acesta. Lucrul nu e de fel verosimil. Oare când eşti urmărit şi alungat de o oaste care te-a înfrânt, te mai întorci spre aceasta?! În temeiul unor asemenea considerente desfăşurarea primei lupte la Mislea este mai mult decât improbabilă, în condiţiile acceptării plecării răsculaţilor din Caransebeş.

În ce priveşte lupta a doua, trebuie avut în vedere că de astă dată Paisie pleca de la Nicopole, iar Laiotă era acela care se găsea la Târgovişte. Ori Mislea era în afara traseului care unea cele două localităţi. (Era departe spre răsărit de acesta.) Pentru ca lupta să se dea aici însemna că Laiotă ar fi fost hotărât să abandoneze tronul şi lupta şi că acum el încerca să fugă spre Ardeal pe drumul dificil al Prahovei, sau pe cel mai lesnicios al Teleajenului. Ori nimic nu ne îndreptăţeşte să credem că Laiotă ceda tronul adversarului său de bună voie, abandonând orice rezistenţă şi fugind grăbit spre Ardeal. Această observaţie face şi ea improbabilă desfăşurarea şi a celei de a doua lupte la Mislea.

Prin urmare nici în prima luptă şi nici în cea de a doua, Mislea nu avea şansa de a se fi găsit pe traseul celor două tabere combatante. Deci probabilitatea ca vreuna dintre lupte să se fi dat aici este nulă (făcând abstracţie de cele spuse despre Miles).

Cum arătam mai sus, în anul 1965 **I. Nania** reia discuţia privind localizarea luptelor în discuţie bazându-se

de astă dată pe nişte descoperi arheologice proprii. [87] Pe raza satului Leşile, comuna Teiu, aşezare aflată pe valea râului Mozacu, va descoperi un mormânt colectiv în care fuseseră îngropate vreo două sute de schelete, iar alături nişte morminte medievale individuale. De asemenea în acest loc sunt scoase la iveală nişte vârfuri de lance din secolul al XVI-lea sau plasabile în răstimpul dintre secolul al XIV-lea şi al XVI-lea şi o potcoavă plată, lucrată dintr-o singură placă masivă, specifică modului de potcovire pentru luptă. Descoperirilor li se adăugă şi un nasture de argint găsit într-unul din mormintele individuale din vecinătate, care prezenta trăsături specifice sec. al XVI-lea. În plus găseşte urmele unor locuinţe distruse de incendiu şi doi dinari habsburgici din 1543. Deci descoperirile indică neîndoios urmele unui câmp de luptă din secolul al XVI-lea sau dintr-o perioadă imediat anterioară. Surpriza a fost că alături de oseminte a fost identificată şi o fântână pe care localnicii o numeau „Fântâna Ţiganului". Toponimul, mormintele, cele două monede şi vârfurile de lance au dus imediat la ideea că locul este acela menţionat în cronici sub această denumire şi care privea cea de a doua luptă dintre Radu Paisie şi Laiotă Basarab. În plus autorul şi-a dat seama că prin zonă trece un drum care în evul mediu îngăduia realizarea unei călătorii de la Nicopole la Târgovişte. Cum Paisie venea de la Dunăre dinspre acest oraş şi se îndrepta spre cetatea de scaun, cu gând de a se răfui cu rivalul său, o posibilă confruntare la această „Fântână a Ţiganului" devenea cu atât mai credibilă.

De altfel autorul îşi susţine părerea demonstrând imposibilitatea desfăşurării luptei a doua la Mislea (la această luptă referindu-se din start articol). O înfruntare se putea petrece aici, se arătă în text, numai dacă Laiotă fugea din faţa adversarului .Aceasta însemna că Paisie ataca de

[87] I. Nania, *Date privind lupta de la Fântâna Ţiganului*, în „Studii şi articole de istorie", vol. VII, Bucureşti, 1965, pp. 373 – 380.

fapt din urmă un convoi de băjenari. Ori din actul de danie al lui Radu Furcă din 1538, care amintea şi el lupta de la Fântâna Ţiganului, rezulta că Laiotă nu fugea de adversar, ci venea („a venit") asupra sa. De altfel nici cronicile nu ne sugerează că ar fi fost vorba de masacrarea unui convoi de băjenari, aflaţi în retragere, ci formulările permit să se presupună că este vorba de o rezistenţă reală, pregătită şi susţinută cu toate forţele sale de către Laiotă Basarab. Deci, din aceste motive, fuga era exclusă. Concluzia firească era că desfăşurarea bătăliei în apropierea localităţii Mislea din jud. Prahova este mai mult decât improbabilă, dar mai mult decât verosimilă la noua locaţie propusă de I Nania. Ideea lansată a fost îmbrăţişată cu repeziciune de majoritatea istoricilor întrucât urmele arheologice, cu deosebire monezile de epocă, atestate ca având circulaţie în Ardealul din care veniseră susţinătorii lui Laiotă, făceau datarea mai mult decât verosimilă.[88]

Nu putem omite însă şi unele rezerve pe care descoperirile amintite le generează. Pentru datarea rămăşiţelor un rol decisiv l-au avut cele două monede găsite în zonă. Prima e inscripţionată cu anul 1543. Data e vizibilă. Pe cealaltă data nu e lizibilă, moneda fiind puţin deteriorată. Dar aspectul ei nu lasă îndoieli asupra identităţii cu cea dintâi. Semnificativ este că provin chiar din epoca în care s-a desfăşurat războiului. Numai că se iveşte o altă problemă. Una dintre monede a fost găsită într-un vas ceramic depus, foarte probabil, într-o măgură de hotar şi prin urmare este de pus în legătură cu un act de hotărnicie petrecut pe aproape de jumătatea secolului al XVI-lea, cum afirmă de altfel şi I. Nania în articolul menţionat. Deci, deşi e apropiată în timp de vremea războaielor lui Paisie, nu are nici o legătură cu

[88] C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 242. *Istoria românilor*, vol. IV, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 851.

bătăliile în discuţie. Această observaţie ne îndreptăţeşte să ne întrebăm dacă nu cumva şi prima monedă a avut aceeaşi menire, fiind legată de acelaşi act de hotărnicie, fiind deci îngropată în aceleaşi împrejurări precum cea din urmă şi nu reprezenta un obiect pierdut în timpul vreunei confruntări. De altfel nici resturile unei gospodării care prezintă urme de incendiere nu pot fi puse neapărat în legătură cu vreun război, pârjolul putând avea cu totul alte cauze.

În plus şi în acest caz (similar situaţiei de la Mislea Prahova) toponimul de „Fântâna Ţiganului e atestat târziu (adică în secolul al XX-lea), fără a avea certitudinea că el exista în acest loc şi în sec. al XVI-lea. Deci apariţia sa ar putea fi ulterioară acestei epoci. Apoi, în afară de monede, celelalte urme materiale păstrate nu permit decât o încadrare cronologică destul de aproximativă a descoperirilor. Multe nici n-au putut fi studiate direct, ele pierzându-se înainte de sosirea cercetătorilor. După aspect, proveniența majorităţii obiectelor păstrate poate fi cuprinsă în intervalul destul de larg dintre secolele XIV – XVI. Autorul însuşi precizează că vârfurile de lance descoperite arată că acestea îşi găsesc „analogii în secolele XIV – XVI"[89], cadru temporal mult prea cuprinzător ca să poată indica cu precizie şi în chip neîndoios o luptă anume. Deci singurul motiv care ne poate îndreptăţi să socotim aceste locuri drept posibilul câmp de bătaie din 1544 este toponimul de Fântâna Ţiganului. Dar nu avem cum şti dacă aceasta exista sau nu în secolul al XVI-lea!

În concluzie, oasele şi resturile de arme ce s-au găsit nu trebuie să fi aparţinut neapărat celor căzuţi în lupta de la 1544, ci pot fi urmarea unei alte ciocniri, poate chiar una de mai mică însemnătate, neînregistrată în cronici, sau pot fi consecinţa jefuirii unui sat, urmată de masacrarea

[89] I. Nania, *Date privind lupta de la Fântâna Ţiganului*, „Studii şi articole de istorie", vol. VII, Bucureşti, 1965, p. 377.

celor prinşi. Că luptele pot fi mai multe decât cele cunoscute, o demonstrează nu mai departe decât omiterea din cronici a înfruntărilor lui Paisie cu banul Şerban Izvoranu sau mai apoi cu acel Ivan Viezure, despre care nu ştim mare lucru. Deci chiar în vremea acestei domnii s-au desfăşurat mai multe bătălii descoperite accidental, despre care avem informaţii nesatisfăcătoare, ele neputând fi nici precis datate şi nici localizate pe teren. Atunci cu atât mai mult trebuie să acceptăm că, în răstimpul celor trei secole în care se pot încadra obiectele găsite, s-au petrecut nenumărate lupte care nu au fost consemnate în cronici şi documente. E drept că nici un document nu aminteşte de lupta de pe valea Mozacului şi totuşi, incontestabil, ea a existat! Ea poate fi una dintre aceste înfruntări anonime uitate de istorie, care s-au petrecut între secolele XIV - XVI. Deci nimic nu ne îndreptăţeşte să ataşăm osemintele de la Leşile uneia dintre luptele reţinute de cronici.

Dar trebuie menţionat că ulterior (în 1994) I. Nania îşi schimbă parţial părerea privind luptele dintre Radu Paisie şi adversarul său.[90] În primul rând reconsideră datarea războaielor, plasându-le în anul 1537. Ideea nu este nouă. August Treboniu Laurian, încă pe la jumătatea secolului al XIX-lea, opta pentru încadrarea evenimentelor în acest an, fără însă a-şi justifica în vreun fel alegerea.[91] Însă cum am demonstrat în paginile anterioare, urmând în mare raţionamentele emise de C. Rezachevici, petrecerea războaielor la această dată este imposibilă. În plus, cum bine

---

[90] I. Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date de Radu Paisie şi Laiotă Basarab*, în Revista istorică, serie nouă, anul V (1994), nr. 1-2, pp. 155 – 160.

[91] August Treboniu Laurarian, *Istoria Românilor*. Iaşi, 1853, partea a III-a, p. 54.

arată istoricul, acest an e foarte tihnit pentru Paisie, care stă netulburat în scaun, neexistând perturbări de nici un fel.[92]

Nania încearcă apoi şi o nouă localizare a luptelor. În articolul în discuţie socoteşte că lângă satul Leşile de pe valea Mozacului nu s-a dat cea de a doua luptă (ţinând cont de ordinea indicată de cronicile interne), cum susţinuse mai înainte, ci cea dintâi, a cărei localizare cronicile nu o fac. (Respectivul punct topografic, găsindu-se, socoteşte autorul, pe drumul Slatina-Târgovişte, era posibil să fi fost atins de răsculaţii care veneau din Oltenia. Atacatorii nu aveau însă cum să întâlnească în cale celălalt reper spaţial, cel de pe Dâmbovnic, el fiind aşezat puţin lateral faţă de acest drum; în schimb acesta se găsea pe drumul care ducea la Nicopole, de unde venea Paisie în cel de al doilea război, motiv de a considera că aici trebuia localizată lupta a doua. Aceste raţionamente de justificare a ordinii luptelor faţă de nişte ipotetice drumuri, care azi nu se mai pot regăsi în forma descrisă de autor, este ea însăşi discutabilă, cele două sate găsindu-se în linie aeriană la o distanţă de doar vreo 3 - 4 km. Deci marea apropiere a satelor face ca poziţionarea lor faţă de un drum sau celălalt să nu se prea justifice, iar de aici nici legarea de prima sau a doua luptă pe baza criteriului drumului să nu aibă susţinere.)

În temeiul unor tradiţii populare orale (de altfel discutabile prin arbitrarul lor), autorul identifică în zona Negraşului [deci pe valea superioară a Dâmbovnicului (Drâmbovnicului?)] chiar existenţa unei a doua Fântâni a Ţiganului, azi dispărută, argument în plus de a socoti că aici s-ar fi dat cea de a doua bătălie, cea menţionată ca atare în cronici, în urma căreia e restaurată stăpânirea lui Paisie. C. Rezachevici se arată însă sceptic, căci „tradiţia locală, ... chiar dacă păstrează un sâmbure real, ... după 450 de ani nu mai poate constitui un izvor istoric." Respingând ideea unei

[92] C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 219.

lupte desfăşurate pe Dâmbovnic, istoricul menţionat socoteşte că între cei doi rivali s-a dat o singură bătălie la Fântâna Ţiganului - şi aceasta cu foarte puţin timp înainte de 2 iunie 1544[93]. Iar legat de prima luptă, cronicile interne tac în privinţa localizării ei, iar actul de donaţie al lui Radu Fucovici din 1546[94], e drept că precizează că se referă în mod expres la cea dintâi luptă şi o descrie chiar (lăudând actul de eroism al dregătorului), nu menţionează totuşi locul unde s-a desfăşurat aceasta. În aceste condiţii, din lipsă de izvoare, C Rezachevici socoteşte că din păcate câmpul de bătaie unde s-a petrecut această dintâi confruntare nu poate fi identificat. Deci în discuţie nu poate intra decât o singură Fântână a Ţiganului, cea care stă în legătură cu cea de a doua bătălie între cei doi rivali.

Aplicând deci acelaşi criteriu logic de verificare a localizării bătăliilor ţinând seamă de traseul combatanţilor - criteriu folosit anterior la comentariile legate de Mislea -, trebuie să admitem că Leşile se putea găsi pe traseul răsculaţilor, dacă aceştia veneau din Caransebeş şi treceau în Muntenia pe la Slobozia. Drumul Slobozia – Târgovişte putea într-adevăr trece pe la Leşile, unde s-au găsit neîndoios urmele unui câmp de bătaie. Inexplicabil rămâne un singur lucru. Ce căuta convoiul cu căruţele vistieriei în vecinătatea unui sat lipsit la vremea aceea de orice însemnătate? Era dus în câmp la îndemâna vrăjmaşului? (De fapt în vecinătatea actualului sat exista un alt sat azi dispărut.) Cum însă satul Negraşi se găsea la numai câţiva kilometri (cca. 3 – 4 km în linie aeriană) SV de Leşile, şi el poate fi legat de drumul Slatinei, deci raţionamentele pentru Leşile sunt valabile şi pentru el; justificarea că e departe de

---

[93] C. Rezachevici, *lucr. cit*, pp. 218 - 219.

[94] *D.R.H., B (Ţara Românească)*, vol. IV, doc. 133, pp. 166-167. (Amintesc că autorii culegerii de documente datează actul în 23 octombrie 1542 – 1543.)

drumul Slatinei şi aparţine exclusiv drumului spre Nicopole nu prea se justifică datorită apropierii (vezi fig. 7). Dacă însă Laiotă intra în Muntenia pe la Râmnicu Vâlcea, atunci şi Leşile şi Negraşi se găseau în afara oricărui traseu posibil care putea fi urmat de invadatori.

În ce priveşte al doilea război, amplasarea luptelor în locaţia indicată de Nania este verosimilă, ea putând fi socotită ca aflându-se pe un drum posibil care unea Nicopole cu Târgovişte. Cum am spus însă mai sus, mica distanţă dintre satele Leşile şi Negraşi face ca opinia legării exclusivă a unui sat de un drum şi a celuilalt de alt drum nu prea se susţine. În plus obiecţia istoricului C Rezachevici e îndreptăţită, atunci când socoteşte că o tradiţie folclorică de peste patru secole devine mai mult decât îndoielnică şi nu merită a fi luată în seamă. Acest fapt scoate din start din discuţie Fântâna de pe valea Dâmbovnicului (azi inexistentă pe teren). În ce priveşte fântâna de la Leşile, abstracţie făcând de faptul că nu putem dovedi existenţa toponimului încă din secolul al XVI-lea, nu o putem respinge ca posibilă locaţie pentru nici una din cele două lupte. Aşezarea se putea găsi cu adevărat pe traseul urmat de cei doi adversari în cursul ambelor confruntări. Deci aceasta e singura locaţie care se justifică a fi luată în discuţie, şi aceasta datorită urmelor arheologice găsite aici.[95]

---

[95] Sintetizând concluziile care se pot trage pe marginea celor două articole ale lui I Nania, putem conchide în primul rând că articolul întâi, prin materialul arheologic menţionat, sugerează probabilitatea desfăşurării unei lupte în evul mediu în zona satului Leşile. Toponimul de Fântâna Ţiganului şi nişte monede pot duce chiar la presupunerea că ar putea fi vorba de lupta lui Radu Paisie, fără a oferi totuşi o certitudine. Legendele menţionate în articolul al doilea se referă doar la trecere unui convoi care transporta comori prin zonă, legat de o fugă, după o luptă cu personaje incerte cu nume fictive. Identificarea personajelor din legendă cu Laiotă, Paisie, iar a poveştii cu transportul comorii cu legenda faptei de eroism a lui Radu Furcă

sunt simple presupuneri, verosimile poate, dar care ar trebui demonstrate. Concluziile extrase de astă dată de autor rămân de aceea discutabile din mai multe motive. În primul rând e hazardat să legăm localitatea Negraşi de drumul Nicopolei, iar Leşile de cel al Slatinei. Un drum direct şi continuu (fie şi de ţară, total neamenajat) între Slatina – Leşile – Găieşti spre Târovişte azi nu există. Harta Google, pentru acest traseu recomandă un drum care trece în acelaşi timp prin Negraşi şi apoi prin Leşile. De altfel azi drumul Turnu Măgurele Negraşi pentru a ajunge prin zonă la Găieşti trece şi prin Leşile. Deci în zilele noastre ambele localităţi sunt incluse în cele două drumuri. Deci legarea uneia de prima luptă, a celeilalte de a doua, pe motiv că ar aparţine unor trasee diferite nu se susţine din cauza apropierii între ele. Prin urmare încercând a localiza fiecare din cele două lupte dintre Laiotă şi Paisie funcţie de traseul urmărit de combatanţi, trebuie să conscinnăm că în cazul ambelor expediţii era posibilă o confruntare la oricare din cele două localităţi. Desigur, cum am mai spus, afirmaţiile de mai sus nu exclud existenţa unei alte reţele de căi de comunicaţie în zonă în evul mediu, căci atunci orice drum, chiar cel zis principal, era total neamenajat, un simplu loc de trecere mai bătătorit, care putea urmări direct direcţia care urma a fi străbătută, abaterile fiind impuse doar de existenţa mlaştinilor care trebuiau ocolite, de vadurile apelor curgătoare care trebuiau căutate, sau de desişuri de pădure care erau greu de străbătut de o căruţă. În rest, în câmpie deschisă, drumul se putea îndrepta direct spre destinaţie. De aceea, cu atât mai mult atribuirea unui sat unui drum (al Slatinei), iar celălalt altuia (al Nicopolei) nu prea se susţine. Localităţile fiind apropiate între ele, drumurile spre cele două direcţie se pot diferenţia greu în zonă. Apoi legenda comorilor transportate pe aici şi aceea a desfăşurării aproape concomitent în regiune a unor lupte se exclud reciproc. E neverosimil ca după o luptă eşuată în zonă (în oricare din cele două localităţi), Furcă, din tabăra înfrânţilor să fugă la Târgovişte, iar nu la Nicopole, separându-se de ceilalţi pribegi, ia tezaurul şi vine cu el spre câmpul de bătaie de pe care fugise şi iese cu el în întâmpinarea urmăritorilor lui Paisie, care era firesc să se întoarcă la un moment dat din drum. Normal ar fi fost nu să caute apropierea unor asemenea locuri unde risca să fie jefuit de cei care-i veneau din faţă, ci să fie preocupat să le ocolească. Iar, ideea că nu s-a dus la Târgovişte, ci tezaurul era deja aici, iar Furcă pune doar mâna pe el în timpul luptei, îl ia şi fuge, e absurd, căci vistieria ţării nu avea ce căuta pe un câmp de bătaie oarecare, depărtat de orice loc

Trecător a fost lansată şi ideea unei alte locaţii. La un moment dat istoricul **C. C. Giurescu,** după ce acceptase în sinteza sa de istorie desfăşurarea luptelor conform

---

de păstrare, cât de cât ocrotit. Deci prezenţa căruţelor în trecere mai degrabă ar contrazice decât ar susţine ideea că, doar cu foarte puţin timp înainte de trecerea convoiului, aici s-a dat un război. Deci după orice logică, dacă prima luptă se dădea în zonă, un convoi civil cu bunuri de preţ ar fi ocolit locul plin de inamici şi nu l-ar fi căutat. Dacă acceptăm însă că lupta s-a dat în altă parte, spre pildă pe Ilfov, drumul acesta spre Nicopole ar fi fost liber, ferit de inamici, şi deci disponibil pentru convoi, fără a fi ameninţat de riscuri prea mari. Deci trecerea sa pe aici devine verosimilă. **Deci acceptând a identifica povestea despre comori cu isprava lui Furcă, faptul mai degrabă ar sugera că bătălia dintre cei doi domni s-a dat altundeva, nu aici, iar drumul spre Nicopole era liber şi sigur**. Apoi ciudat mai este că presupusul convoi ar fi trebuit să fie întâmpinat din faţă de duşmanii care se întorceau din urmărea lui Paisie, năzuind a ajunge la Târgovişte. Cu toate acestea legenda spune că inamicii vin din urmă (lucru pentru care ar fi trebuit ca aceştia să încarge de pe câmpul de luptă în cetatea de scaun, trecând pe lângă convoi fără să-l observe, apoi descoperindu-i plecarea să se întoarcă). Apoi legenda locală spune că, spre a fi salvate, comorile au fost aruncate într-un lac, iar cea a lui Radu Furcă afirmă că boierul a ajuns cu ele la destinaţie. Deci, în măsura în care acceptăm că informaţia mai păstrează valenţe istorice reale după câteva secole de la cele întâmplate, interpretarea legendelor ar sugera mai degrabă că luptele nu s-au dat pe valea Dâmbovniculuı şi nici pe a Mozacului, ci în altă parte, pe aici drumul spre Nicopole fiind liber, de aceea Radu Furcă l-a şi ales. Apoi mersul convoiului în ascuns prin pădure spre a se feri de inamicii aflaţi în faţă de asemenea poate stârni suspiciuni, o călătorie în asemenea condiţii nefiind lesne de făcut. Lăstărişul dintr-o pădure de câmpie îngăduie libera circulaţie numai a călătorilor care merg pe jos şi doar întrucâtva a călăreţilor, necum a unor căruţe, care ar voi a o lua oricum printre copaci, la întâmplare. Carele au totuşi nevoie de ceva spaţiu de trecere, deci de o anumite rarişte, fiind legate de o cale mai frecventată (un şleah preexistent), pe care să fi fost înlăturate desişurile şi împiedicate să reapară. Apoi pe un pământ nebătătorit, deci în afara unui şleah frecventat, roţile unor căruţe greu încărcate lăsau un făgaş vizibil care nu le permitea fuga în ascuns, fiind deci uşor de urmărit.

cronicilor şi a actelor de donaţie, datarea după Iorga şi localizarea propusă de dicţionarul geografic[96], îşi va reconsidera părerile. Astfel în 1964, în ce priveşte data, revine la anul 1535, iar în privinţa localizării, plasează lupta în perimetrul satului Ţigăneşti, actualmente alipit satului Ciolpani din apropiere de lacul Snagov. Deci în viziunea sa bătălia trebuie amplasată la nord de Bucureşti. (vezi fig. 1 şi 2.) El bănuieşte că aici, pe lângă un eleşteu domnesc (amintit în unele cronici în asociaţie cu toponimul în discuţie), ar fi existat şi un loc supranumit Fântâna Ţiganului[97]. Presupunerile sale se întemeiază exclusiv pe un şirag de deducţii logice, pornind de la numele străvechi al satului la care se referă (Ţigăneşti), sat azi dispărut, numele fiindu-i conservat numai de mânăstirea aflată în zonă. În temeiul acestor deducţii extinde numele de Ţigăneşti şi la alte locaţii, inclusiv la o fântână imaginară, neatestată nici în documente, nici pe teren. În zona mânăstirii Ţigăneşti sunt într-adevăr unele iazuri şi desigur o seamă de fântâni, dar nimic nu susţine deducţia că vreuna din aceste ape ar fi fost vreodată heleşteu domnesc, sau că vreo fântână ar fi purtat vreodată numele în discuţie. De altfel amplasarea putea trezi şi alte rezerve, fiind aşezată lateral faţă de orice drum direct dintre Nicopole şi Târgovişte. E drept că pe parcursul unei călătorii între cele două localităţi se putea trece şi pe aici, dar pentru asta trebuia făcut un oarecare ocol spre răsărit. În anul următor celuia în care-şi lansase opinia, apărând articolul lui I. Nania, îşi însuşeşte părerea acestuia şi renunţă la ambele localizări avute anterior în vedere. (E vorba de

---

[96] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, partea I, Buc., 1940, p. 164. *Ibidem*, vol II, ediţia a II-a, Ed. All, Bucureşti, 2007, pp. 119-120.

[97] *Idem*, *Istoria peşcuitului şi piscicultuni din România*, vol. I, Bucureşti, 1964, p. 158.

Mislea din Prahova şi de Ţigăneştii alipiţi astăzi la Ciolpani.)[98]

*

Ne putem întreba totuşi dacă nu există unele indicaţii prin cronici, care, cercetate cu oarecare atenţie, ar putea să ne dea unele sugestii de localizare a luptelor desfăşurate în 1544.

Analizând cronicile interne, putem constata că acestea amintesc toponimul în discuţie în trei împrejurări diferite. Prima dată toponimul este invocat în legătură cu lupta din 1544[99], când logica impune să considerăm că localitatea trebuie să se afle undeva între Târgovişte şi Nicopole, având în vedere punctele de plecare ale celor doi rivali. În 1544[100] ştim sigur că Radu Paisie venea de la Nicopole, unde fusese alungat vremelnic de Stroe pribeagul, aliat cu Laiotă Basarab. Iar Laiotă se găsea în momentul respectiv la Târgovişte, proaspăt uns domn.

Cum a demonstrat I. Nania, plasarea la Mislea Prahova a câmpului de bătaie este deci total exclusă, localitatea fiind cu totul în afara traseului impus de logica evenimentelor. În plus Mislea sugera că Laiotă fugea, ceea ce nu poate fi real. La fel de exclusă este şi localizarea luptei la Ţigăneşti – Ciolpani, acest sat aflându-se nu numai lateral în raport cu traseul Nicopole –Târgovişte, dar aici nu găsim nici o dovadă palpabilă de localizare, încât autorul însuşi renunţă la teza pe care a iniţiat-o. În schimb sugestia lui I. Nania, privitoare la satul Leşile, pare verosimilă, aşezarea aflându-se pe un posibil traseu urmat de combatanţi. Dar nu

---

[98] C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *op cit.*, p. 242.

[99] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 48 şi 207. Radu Popescu, p. 46.

[100] Privitor la datarea luptei în discuţie vezi C. Rezachevici, *op cit.*, p 217 şi urm.

este obligatoriu şi nici cert, întrucât deosebiri între condiţiile oferite de drumurile „principale" ale epocii în raport cu cele „secundare", sătești, nu există, toate fiind de pământ, simple şleahuri, fără amenajări speciale. Probleme ridicau cel mult bălţile, mlaştinile şi evident apele curgătoare care întretăiau calea. (Călătorii erau siliți să aibă în vedere cel mult vadurile pe unde se putea face traversarea albiilor fără prea mari dificultăți.) În rest drumurile se prezentau peste tot la fel, ca simple ulițe sătești de pământ. Alegerea traseului depindea de cât de bine cunoşteau călătorii meleagurile pe care le străbăteau, sau de cât de pricepută era călăuza care-i conducea. Ea cântărea câte avantaje şi dezavantaje prezenta trecerea printr-un sat sau prin altul, funcție de ținta propusă. Ca atare devierile de la aşa-zisul drum „principal" (adică mai cunoscut şi mai utilizat de călători) – atunci când se spera într-un avantaj tactic – se făceau fără regretul pierderii unor condiții mai confortabile de transport. De altfel, nu traseul urmat de Radu Paisie l-a îndrumat pe I. Nania spre cercetările de la Leşile, ci descoperirile accidentale făcute aici i-au sugerat ca posibil acest drum, afirmațiile făcute în acest sens nefiind decât o ipoteză de lucru şi nu un fapt în afara oricărei discuții. Aşa încât, în aceeaşi măsură în care era utilizat drumul propus în lucrarea menționată, puteau fi folosite şi o mulțime de alte drumuri, ca spre exemplu acela care, pornind de la Nicopole, trecea, prin Turnu şi Ruşii de Vede (sau Alexandria), spre Bucureşti – drumuri indicate de altfel de toți autorii de hărți ca fiind, în epocă, unele principale. Cum ținta era Târgovişte, iar un ocol inutil prin Bucureşti nu era de dorit, drumul acesta putea fi părăsit fără dezavantaje serioase, cam de dincolo de râul Argeş, spre a devia spre nord şi a întâlni şleahul care, pornind din capitala noastră de azi, se îndrepta spre reşedința domnească de atunci (drum socotit şi el, în epocă, drept principal). Vezi fig. 1 şi 2. Apoi înaintarea ar fi putut continua spre nord, de-

a lungul acestui drum. Dacă Radu Paisie ar fi urmat această cale, atunci logica ar impune ca Fântâna Ţiganului să se găsească pe undeva la sud de Târgovişte, pe drumul spre Bucureşti. Textul cronicilor care consemnează lupta din 1544 nu îndreptăţeşte însă formularea vreunei concluzii, nici în favoarea plasării lângă cetatea de scaun, dar nici la Leşile.

A doua oară, în ordine cronologică, este amintită Fântâna Ţiganului în legătură cu lupta de la Finta din 17 mai 1653, când cronicarul mărturiseşte că Matei-vodă „cu biruinţă s-au întors la scaun în Târgovişte, ducând mulţi robi moldoveni şi cazaci, pe care i-au tăiat **de la Fântâna Ţiganului până la Târgovişte**"[101]. Indicaţiile acestui pasaj ar sugera că toponimul trebuie căutat undeva pe drumul dintre Finta şi Târgovişte şi încă la distanţă nu prea mare de localitatea din urmă. E greu de închipuit că Matei vodă a efectuat „ornarea" menţionată a şleahului până dincolo de Găeşti, la satul Leşile, distanţă de peste 50 kilometri. De asemenea e lipsit de logică să ne închipuim că a făcut lucrul acesta pe drumeagurile care duceau la ctitoria lui Paisie de la Mislea. Şi până acolo era o cale de peste 50 de kilometri (în ambele cazuri în linie aeriană până la Târgovişte sunt circa 30 de kilometri; pe teren însă, din cauza unor inevitabile ocolişuri, distanţa este mult mai mare); şi în plus ce semnificaţie putea avea expunerea celor executaţi în lungul întortocheturilor acestui drum? De altfel nici numărul prizonierilor nu i-ar fi permis să „orneze" un spaţiu de peste 50 km. (indiferent că vorbim de Leşile sau de Mislea)! O asemenea direcţie de expunere a celor executaţi, spre cele două locaţii amintite adineauri, nu are sens! De altfel şi logica ar sugera că domnitorul îşi „decorează" cu învinşii calea întoarcerii sale victorioase şi nu un alt drum, la întâmplare, bătut arar de călători. În plus este de presupus că „ornarea" drumului nu s-a făcut numai din răzbunare sau din

[101] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 107.

motive decorative, ci probabil pentru ca eventualul ceauş venit în inspecție de la Înalta Poartă, văzând groaznica privelişte, să fie încredințat de deplinătatea victoriei obținute de Matei şi de tăria stăpânirii bătrânului domn.[102] Deci expunerea celor executați avea de bună seamă în vedere mai ales calea pe care ar fi urmat să vină trimisul otoman. Cele trei trasee – cel din 1544, cel dinspre Finta şi cel pe care putea veni slujbaşul otoman în control – puteau avea o porțiune comună, pe traiectul căreia să fie situată Fântâna Țiganului, numai dacă, pe ultimii lor kilometri, rutele ar fi urmat drumul Bucureşti – Târgovişte. Mai sus am arătat că, în principiu, calea urmată de armate în 1544 era posibil să fi urmat ruta Tumu, Ruşii de Vede (sau Alexandria), valea Argeşului, Dâmbovița, valea Ilfov, Târgovişte. (Vezi şi fig. 2 din anexă). Dar nici pentru evenimentele din secolul al XVIIHea ruta nu apare ca ilogică sau imposibilă. Examinând harta se poate, observa existența unor drumuri locale care, pornind de la Finta, se îndreaptă spre vest şi, traversând vadul Ialomiței, intersectau drumul Bucureşti – Târgovişte undeva pe la sud de reşedința domnitorului (prin zona satului Brăteştii de Jos, sau chiar mai la sud de el). Iar faptul că inspectorul turc care venea de la Dunăre ar fi urmat acelaşi drum este mai mult decât probabil şi nu cred că mai trebuie demonstrat. Faptul că tocmai în această zonă de la sud de cetatea de scaun Matei şi-a executat adversarii pare cu atât mai verosimil cu cât tradiția consacrase aceste meleaguri sudice unor scopuri funeste de acest gen. La Ulmi era în vechime locul de execuție al condamnaților la moarte[103], iar ceva mai spre vest, pe teritoriul satului

---

[102] De altfel cronicarul Radu Popescu (la pag. 107) precizează că cei executați au fost văzuți de „un turc mare, ce venise de la împărăție ca să vază de gâlcevile ce s-au făcut".

[103] *Marele dicționar geografic al României*, ed. „Socec", vol. V, Bucureşti, 1902, p. 686 (art. Ulmi).

Brăteştii de Jos – pe locul unde odinioară se puteau vedea urmele unui iaz şi ale unui cătun, ambele numite Heleşteul Domnesc – se spune că Vlad Ţepeş ar fi tras în ţeapă pe Hamza paşa şi pe cei vreo 20 000 de soldaţi ai săi, turcii rămânând multă vreme expuşi spre vedere[104]. În plus poate reţine atenţia şi precizarea Letopiseţului cantacuzinesc că Matei-vodă a înălţat două movile din trupurile celor pieriţi în lupta de la Finta. Una se găsea – cum era firesc –, chiar la Finta, pe câmpul de bătaie (unde fuseseră desigur strânse leşurile împrăştiate pe câmpul de luptă)[105]. Cealaltă movilă e ridicată „din jos de Târgovişte, lângă drumul cel mare"[106], adică în vecinătatea drumului ce ducea din cetatea de scaun spre Bucureşti. Ce sens ar putea avea această movilă de vreme ce în aceste locuri nu se dăduse nici o luptă care să explice proveniența cadavrelor? Aparent nici unul, lucrurile

---

[104] *Ibidem*, vol. I, Bucureşti 1898, p. 631 (art. Brăteştii de Jos); vol. II, Bucureşti, 1899, p. 237 (art. Cazaci); vol. III, Bucureşti, 1900, p. 701 (art. Heleşteul Domnesc. Satul, azi dispărut, mai exista deci la 1900.) Satul Heleşteul Domnesc apărea şi pe harta rusească din 1835, fiind format la data respectivă dintr-un grup de 30 de case. (C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 223.) După alte păreri, întemeiate tot pe tradiţii locale, Hamza paşa ar fi fost executat în punctul „La Ţapa", aflat pe teritoriul satului Siliştea, comuna Lucieni, deci cu câţiva kilometri mai spre sud-vest, pe malul drept al Dâmboviţei. Locul însă nu este prea departe de drumul Târgovişte - Bucureşti, încât practic raţionamentul nu-şi schimbă prea mult sensul, chiar dacă acceptăm şi această ipoteză. (Vezi: G. Mihăilescu, E. Fruchter, C. Manolescu, *Tîrgovişte, ghid de oraş*, Ed. Sport-Turism, f.a., p. 18.)

[105] Movila mai apărea în 1912 pe hărţile serviciului geografic al armatei, însă cu denumirea greşită de „Movila lui Mihai Vitcazul", conform Colonel I. Atanasiu, *Bătălia de la Finta*, Târgovişte, 1912, p. 43, nota 1. În momentul de faţă ea a dispărut fiind luată de apele Ialomiţei. Vezi: Mihăescu, Gabriel; Manolescu, Constantin; Zăvoianu, Ion, *Dîmboviţa : Ghid turistic al judeţului*, Editura: Sport-Turism, Bucureşti, 1978, p. 87.

[106] *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 112.

părând fără înțeles. Dar dacă coroborăm această informație cu cea mai sus citată, extrasă din Radu Popescu[107], amănuntul capătă sens. In această movilă erau desigur depuși cei executați după luptă, pe distanța de la Fântâna Țiganului până la Târgoviște. Localizarea foarte precisă a celei de a doua movile de cadavre ne orientează spre locul unde trebuie căutată fântâna în discuție: undeva „din jos de Târgoviște", lângă drumul mare care duce spre București. În plus informația suplimentară a lui Radu Popescu – care continuă fraza parțial citată anterior –, cum că cei schingiuiți de domnitor „i-au văzut un turc mare, ce venise de la împărăție ca să vadă de gâlcevile ce s-au făcut"[108], îndrumă și ea spre aceeași localizare. Turcul venea fie dinspre Giurgiu, fie dinspre Silistra (pentru alternativa din urmă sugestia are în vedere poziția privilegiată a pașei de aici în raport cu domnitorii români) și era firesc să se apropie de Târgoviște dinspre sud sau dinspre sud-est și în nici un caz dinspre satul Leșile, de pe valea Mozacului, ori dinspre Mislea. Deci el, de bună seamă, ajungea în cele din urmă în „drumul cel mare" dinspre București.

De altfel un document de epocă (din 2 iulie 1667), până acum nepublicat, precizează că în apropiere de Târgoviște exista la data respectivă o „**Movilă a Cazacilor**". Indicația confirmă presupunerea că cei executați după luptă, ale căror leșuri au fost expuse de-a lungul drumului, în majoritate cazaci, au fost înmormântați într-o movilă aflată lângă cetatea de scaun. Astfel opiniile din alineatele anterioare se confirmă.[109]

---

[107] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 107.

[108] *Ibidem.*

[109] Arhivele statului București, fond Episcopia Argeșului, XLV/5. Documentul a fost citat de N. Stoicescu, în monografia *Matei Basarab*, Ed. Acad. RSR, București, 1988, pag. 196, nota 354 bis.

În sfârşit, pentru a treia oară, toponimul este amintit în legătură domnia lui Constantin Brâncoveanu. Domnul „aflându-se toată vara (anului 1696 – n.a.) cu pace la Târgovişte, îndemnatu-s-au a face **heleşteul cel mare de la Ilfov lângă Fântâna Ţiganului,** care mai înainte vreme era făcut de răposatul Constantin-vodă cel Bătrân"[110]. De astă dată apar neaşteptate precizări spaţiale. Locul căutat se găseşte aproape de Târgovişte, căci altfel cronicarul n-ar fi socotit şederea domnitorului în acest oraş ca un motiv de a se ocupa de eleşteu. Iazul şi Fântâna sunt aşezate pe cursul râului Ilfov, afluent al Dâmboviţei, de-a lungul căruia se întinde drumul Bucureşti – Târgovişte.

În plus identificarea este favorizată de raportarea la un mare heleşteu domnesc din această zonă. Ori tradiţia locală păstrează amintirea mai multor iazuri pe Ilfov[111].

---

[110] Cronica lui Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, ed. îngrijită de M. Gregorian, Ed. pt. literatură, Bucureşti, 1961, vol. II, p. 86.

[111] Un document din 30 martie 1661 arată că Matei Basarab făcuse un heleşteu „la Tufe, în Elfov (Ilfov), împotriva Târgovişteî". (N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I. Ţara Românească*, 1970, vol. I, p. 377, nota 4). Eleşteul de lângă cătunul Heleşteul domnesc nu pare să fie acelaşi cu eleşteul lui Matei, căci nu se prea poate spune despre el că e „împotriva Târgovişteî". Expresia sugerează o mai mare apropiere de oraş. De altfel nici referirea legată de Brâncoveanu nu pare a avea legătură ce cele două locaţii menţionate anterior, căci se vorbeşte de un eleşteu făcut de „Constantin-vodă cel Bătrân". De altfel localitatea Heleşteul domnesc şi eleşteul de acolo cad la distanţă de câţiva kilometri de drumul Bucureşti-Târgovişte, deci nu erau vizibile pentru un trimis turc. [Vezi şi figura nr.3 <harta Specht - 1791>, dar şi fig. 4 şi 5. De altfel şi pe harta rusească din 1835 mai exista indicat satul Heleşteul Domnesc, chiar pe malul Ilfovului, la nord de satul Băteştii de Jos. C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 223. Deşi omis de harta Szathmari – 1864, cătunul mai exista totuşi la 1900, fiind amintit de *Marele dicţionar geografic al României*, ed. „Socec", vol. III, Bucureşti, 1900, p. 701 (art. Heleşteul Domnesc) şi vol II, p. (articol Cazaci)].

Astfel pe teritoriul satului Brăteştii de Jos se afla înainte vreme chiar un cătunul numit **Helesteul Domnesc**, amintit şi mai sus. Despre acest cătun s-au păstrat informaţii până destul de târziu, plasarea sa pe hartă nemailăsând loc de discuţii.

Ca atare faptele converg spre a demonstra că Fântâna Ţiganului atestată în cronici se găsea pe undeva în jurul Târgovişteі, pe malul Ilfovului, în preajma unui iaz domnesc de odinioară.

Rămân totuşi încă unele aspecte de lămurit.

In primul rând dacă în toate cele trei cazuri amintite de cronici este vorba de acelaşi punct topografic. Evident, toponimul Fântâna Ţiganului poate apărea concomitent în mai multe colţuri ale ţării. Faptele o dovedesc indubitabil, azi el fiind atestat la Leşile, la Mislea-Prahova, în ţinutul Galaţiului şi pare-se că şi pe valea Dâmbovnicului – şi nu este exclus să apară şi în alte locuri –, în vreme ce, undeva pe Ilfov, din sus de Brăteşti, el nu s-a păstrat, dar existenţa sa aici în secolele trecute nu poate fi pusă la îndoială pe baza izvoarelor istorice anterior enumerate. Simpla atestare a denumirii în lista toponimelor actuale nu este deci un argument suficient, care să justifice o localizare istorică! Existenţa azi a unui toponim nu ne spune nimic despre momentul apariţiei sale; unele pot fi vechi de secole, altele pot fi recente, legate de întâmplări mai apropiate de noi. Pentru a accepta un toponim ca fiind vechi este neapărat necesară o atestare documentară sau arheologică a acestuia.

În concluzie deci, în zona apropiată de Târgovişte, pe Ilfov, par să fi existat mult mai multe elcştee în epoca medievală. De altfel pe harta Szathmari din 1864 (fig. 4) observăm în dreptul satului Colanu existenţa unor lacuri sau bălţi chiar lângă fostul drum al Bucureştiului, situaţie care poate întări ideea existenţei în evul mediu a mai multor iazuri în zonă. În acelaşi loc, pe harta Specht – 1791 (fig. 3) se poate remarca amănuntul că Ilfovul face mai multe ramificaţii, ceea ce indică un curs lent şi o tendinţă de băltire.

În cazul ultimelor două mențiuni culese din cronicile interne, deşi provin din izvoare diferite, identificarea poate fi lesne acceptată. Referirile converg, fiind distanțate în timp cu numai 43 de ani (1653 – 1696). În fond locația avută în vedere de citatul despre execuția prizonierilor de către Matei vodă şi cea la care face referire cronica lui Brâncoveanu, pot fi situate fără rezerve alăturea de drumul mare care ducea din Târgovişte spre Bucureşti, destul de aproape de cea dintâi localitate. Motivele care ne fac să credem acest lucru sunt multiple. Cum am arătat deja, este verosimil ca drumul de întoarcere al lui Matei-vodă de la Finta să fi trecut pe ultimii săi kilometri pe aproape de heleşteul de pe Ilfov, amintit de Radu Greceanu ca fiind făcut de Constantin cel Bătrân. În plus domnul era interesat ca să impresioneze pe ceauşul Porții ce urma a veni în inspecție, iar acesta era desigur aşteptat să-şi facă intrarea în cetatea de scaun pe drumul cel mare care venea dinspre Bucureşti. Chiar mențiunea că Matei face unui eleşteu pe Ilfov „împotriva Târgoviştei", cum arătam într-o notă, întăreşte ideea apropierii spațială dintre Fântâna lui Matei şi cea a lui Brâncoveanu.

În cazul cronicii lui Radu Popescu (deşi e vorba de acelaşi autor), întrucât cele 2 mențiuni (din 1544 şi 1653) sunt distanțate între ele cu peste un secol, identitatea localizării ar putea fi pusă sub semnul îndoielii. Să fie vorba în al doilea caz de altă Fântâna? Analizând textul lui Radu Popescu răspunsul pare mai degrabă negativ.

Punctul topografic Fântâna Țiganului de pe drumul Târgovişte – Bucureşti, din apropiere de cursul Ilfovului era cu siguranță bine cunoscut tuturor în epocă, găsindu-se la marginea unui drum principal al vremii, care era străbătut curent de toți călătorii care ieşeau din cetatea de scaun spre a se îndrepta spre sudul țării, sau veneau în cetatea de scaun

din această parte. De bună seamă el era bine cunoscut şi autorului documentului fals datat în 1538, sau acelora care contrasemnau întăririle daniilor lui Radu Furcă din 1576, 1585 sau 1751. (De menţionat că primele trei acte provin din acelaşi secol cu menţiunea cronicii, diferenţele în timp fiind de 30-50 de ani.) Astfel încât dacă falsificatorul actului din 1538, redactorii întăririlor sau cronicarul, când alcătuiau textele respective ar fi ştiut de existenţa a două-trei locuri omonime deosebite, dacă în epocă erau deci cunoscute două-trei Fântâni ale Ţiganului, atunci desigur că aceştia, în mod spontan, spre a preveni o confuzie a localizărilor, ar fi fost tentaţi să facă o distincţie între ele, adăugind că într-un caz e vorba de Fântâna de la Ilfov, iar în celălalt de cea de pe Mozacu, Mislea sau din altă parte. Deci s-ar fi precizat că lupta nu s-a dat la Fântâna de la Ilfov, tuturor cunoscută (întrucât se găsea în marginea unui drum foarte intens umblat în sec XVI şi XVII), ci în alt loc, spre pildă lupta s-a dat la Fântâna Ţiganului de pe valea Mozacului – dacă la acea vreme aceasta exista. Foarte probabil că dacă autorii nu au simţit nevoia de a face vreo distincţie de acest fel, putem trage concluzia că nici unul dintre ei nu se gândea la altă locaţie a Fântânii Ţiganului decât la aceea tuturor cunoscută şi că deci nu socoteau că există riscul vreunei confuzii (probabil tocmai pentru că nu cunoşteau un alt loc cu acest nume).

Cum am arătat deja, actul din 1751 prin precizarea că după lupta de la Fântâna Ţiganului, când Paisie o pornise în pribegie spre Nicopole, ungurii încearcă a jefui cămările vistieriei, sugerează aceeaşi apropiere a câmpului de desfăşurare a bătăliei de palatul domnesc şi deci implicit de Târgovişte. De altfel referirile la salvarea vistieriei de clucerul Radu Furcă duc şi ele la ideea apropierii palatului, nefiind de crezut că un domn pleacă la luptă cărând după sine un convoi de care încărcate vârf cu toate avuţiile sale.

De altfel Constantin Rezachevici, analizând posibila localizare a luptei de la Fântâna Ţiganului, menţionează un argument în plus, care susţine şi el că înfruntarea trebuie să se fi petrecut pe lângă Târgovişte, nu departe de valea Ilfovului. Istoricul arată că „plasarea bătăliei la sud de Târgovişte pare mai apropiată de realitate, în lumina obiceiului domnilor români de a nu ceda reşedinţa domnească fără luptă, dând de multe ori o bătălie (adesea chiar cea hotărâtoare) la porţile acesteia."[112]

Deci nu numai analiza cronicilor interne, dar şi cea a documentelor de cancelarie, cât şi raţionamentele logice ne îndrumă spre ideea că Fântâna Ţiganului trebuie să se găsească pe undeva în imediata vecinătate a cetăţii de scaun. După cum am afirmat în paginile anterioare, putem presupune că şi Dionisie Fotino s-a gândit la aceeaşi localizare a Fântânii (implicit a luptei), susţinând deci părerea expusă în prezentul articol, atunci când spune că aceasta se situa în judeţul Dâmboviţa.

Proba verosimilităţii acestei ipoteze se poate face aplicându-i-se şi ei criteriul de verificare folosit şi la analiza locaţiilor anterior puse în discuţie. Adică este vorba de a analiza dacă această localizare din urmă se găseşte pe posibilul traseu al combatanţilor. In cazul primei lupte, cea care a dus la alungarea lui Paisie, domnul legiuit se găsea la Târgovişte, iar răzvrătiţii veneau din Ardeal. Ostermeyer informează că aceştia plecau din Caransebeş, ceea presupune că treceau muţii spre Oltenia, de unde veneau asupra capitalei. Dacă făceau acest drum pe sub munte atunci treceau Oltul pe la Râmnicu Vâlcea coborând spre cetatea de scaun pe drumul Argeşului pe care-l întâlneau la un moment dat în cale. În această situaţie evident că domnul, aşteptându-i, ar fi ieşit din cetate, căutând în jur un loc favorabil în care să-i poată înfrunta. În această situaţie

[112] C. Rezachevici, *op cit.*, p 218.

putem spune că Fântâna Ţiganului de lângă Ilfov putea fi un loc de întâlnire între adversari. În plus o înfruntare aici făcea posibil şi asaltul împotriva vistieriei domnului (amintit stăruitor în hrisoavele legate de numele lui Radu Furcă).

Din Oltenia răsculaţii puteau urma însă şi un alt drum. Puteau coborî spre Slatina, pe unde să pătrundă în Muntenia. De aici li se deschideau două posibilităţi. Fie să urmeze calea sugerată de Nania, adică să se îndrepte direct spre capitală pe drumul prin Găieşti (atingând şi Leşile), fie să urmeze drumul Bucureştilor, iar după trecerea Argeşului să cotească spre nord pentru a ajunge în drumul cel mare al Târgovişte. Dar indiferent de calea ce ar fi urmat-o, Fântâna Ţiganului de din jos de cetatea de scaun poate fi socotită ca fiind aproape de traseul combatanţilor, deci nu poate fi respinsă ca posibil câmp de bătaie. Deci e verosimil ca prima bătălie să se fi desfăşurat aici.

Dacă acceptăm ideea că răsculaţii coborau din secuime, iar plecarea se făcea din Ţara Bârsei (luând drept sursă pe Miles), trecerea munţilor se putea face prin trei locuri. Pe la Bran (drumul cel mai frecvent folosit în epocă), pe valea Prahovei (drumul cel mai puţin uzitat pe atunci), ori pe valea Teleajenului. Dacă treceau pe la Bran lucrurile nu se schimbau în mod semnificativ faţă de cele spuse anterior, acest drum atingând marginea cetăţii de scaun cam pe unde intra în târg şi drumul Argeşului (pe care răsculaţii ar fi venit dacă treceau pe la Râmnicu Vâlcea). Lucrurile se schimbă întrucâtva dacă socotim că Laiotă şi ai săi ar fi coborât pe celelalte două drumuri. (Lucru presupus de Gh Dobrescu, dar legat de o presupusă expediţie din 1639.) În acest caz veneau spre capitală din est, iar punctul în discuţie, de pe valea Ilfovului, s-ar fi aflat de cealaltă parte a târgului. Deci o confruntare aici e mai puţin probabilă, căci invadatorii ar fi ajuns aici abia după ce treceau târgul şi palatul prin vârful spadelor. Dar ideea unui atac dinspre

această parte se întemeiază numai pe afirmaţia lui M. Miles că Laiotă recrutase „haiduci secui". E drept că în cronicile interne se vorbeşte tot de primirea în slujbă a unor haiduci, dar Radu Popescu[113] nu indică nici un fel de etnie a acestora, iar Letopiseţul cantacuzinesc[114] vorbeşte de „haiducii din Ţara Ungurească", deci din nou nu se precizează etnia, în Ardeal şi Ungaria locuind şi alte neamuri, nu numai secui. De altfel, cum arată N. Stoicescu, haiducii nu sunt numai secui. Haiducii „erau oameni liberi, veniţi din diferite părţi, din Ungaria, Serbia şi chiar români"[115]. Deci haiduci puteau fi recrutaţi şi în Caransebeş, fără a fi secui. Din această cauză e hazardat să susţinem că în prima luptă răsculaţii trebuia să vină asupra capitalei neapărat din est.

În ce priveşte lupta a doua, Laiotă se găsea la Târgovişte, iar Paisie venea dinspre Nicopole. Drumul clasic pe care-l putea urma acesta din urmă era acela care lega Nicopole de Ruşii de Vede (sau Alexandria) şi de Bucureşti. După traversarea Argeşului, trecerea prin Bucureşti fiind ocolitoare, oastea lui Paisie putea coti spre nord-est, evitând târgul, şi-şi putea continua mersul până ce atingea drumul cel mare spre Târgovişte, pe care urca apoi în continuare. Era însă posibil şi drumul propus de I. Nania, cel care urca spre nord până ce întâlnea şleahul Slatina-Găieşti, pe care-l urma apoi mai departe până în cetatea de scaun. În ambele cazuri este posibil şi verosimil ca lupta să se fi dat lângă Târgovişte, din jos de târg.

Deci posibila amplasare a Fântânii Ţiganului din sus de Ilfov, pe aproape de târg, făcea posibilă întâlnirea combatanţilor atât în prima luptă, cât şi în cea de a doua. Este un argument în plus, care face şi mai credibilă ideea că

---

[113] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 46.

[114] *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 48.

[115] N. Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Editura Militară, 1968, p. 171.

cele două lupte dintre Radu Paisie şi Laiotă Basarab, desfăşurate în anul 1544, au avut loc la **Fântâna Ţiganului, aflată între Ilfov şi cetatea de scaun a Târgovişlei, pe lângă drumul cel mare ce cobora spre Bucureşti**.

În concluzie acceptăm cronologia domniei lui Paisie aşa cum a propus-o C. Rezachevici într-o lucrare de mare amploare, citată deja.[116] Socotim că între Laiotă Basarab şi Radu Paisie s-au dat numai două lupte şi în nici un caz mai multe. Acestea s-au petrecut în 1544 şi în nici un caz mai devreme. Apreciind cele două acte de danie ca false şi cu o datare imposibilă (1538 şi 1546), eliminăm automat ideea unor alte bătălii decât cele cuprinse în cronici.

După C. Rezachevici prima bătălie s-a dat între 27 aprilie şi 5 mai 1544, dar locul ei de desfăşurare n-ar putea fi identificat. Aici ar fi de adăugat că, în temeiul întăririlor făcute pentru daniile primite de Radu Fucovici, trebuie să acceptăm că şi această întâie luptă se dă la Fântâna Ţiganului, „împotriva" Târgovişlei, terminându-se cu victoria lui Laiotă care ia domnia. Paisie fuge la Nicopole. Trebuie să fie acceptată şi legenda actului de curaj al clucerului Radu Furcă, care salvează tezaurul. Repetarea detaliului în întărirea din 1576, în faţa celora care trăiseră evenimentele, e o dovadă că legenda circulase la vremea aceea şi era unanim acceptată. Posibil că în cursul luptei Paisie să fi fost rănit; poate şi Radu Furcă.

În ce priveşte cea de a doua înfruntare, aceasta se petrece înainte de 2 iunie 1544, la aceeaşi Fântână a Ţiganului, aflată prin apropiere de Târgovişte. În acest punct cronicile interne nu fac vreo confuzie. Dania din 1538 le întăreşte spusa. Cu acest prilej Radu Paisie îşi recucereşte scaunul, iar Laiotă este înfrânt. În urma bătăliei Stroe Pribeagul şi Stanciu vistierul sunt luaţi prizonieri, fiind

[116] C. Rezachevici, , *op. cit.*, pp. 192 - 223.

executaţi ulterior. Nu este exclus ca însuşi Laiotă să nu fi căzut în luptă, ci să fi fost prins şi executat mai apoi.

În ce priveşte localizarea toponimului Fântâna Ţiganului, avut în vedere de documente lui Radu Furcă şi de cronicile interne în legătură cu evenimentele din anii 1544, 1653 şi 1696 putem trage următoarele concluzii:

1. Fântâna trebuie să fie pe undeva pe drumul Târgovişte – Bucureşti (pentru că numai aici Matei putea expune pe cei executaţi în vara lui 1653 şi numai aici îi putea vedea ceauşul turc venit în inspecţie). Alte drumuri sunt excluse pentru aceste evenimente.
2. De asemenea distanţa până la Târgovişte nu putea fi deosebit de mare, având în vedere că expunerea celor executaţi nu se putea face pe o mare depărtare şi pe un drum oarecare.
3. Movila Cazacilor, locul de înhumare a celora executaţi de la Fântână până la cetate, conform documentelor, se află în faţa Târgovişţei, alăturea cu drumul Bucureştiului. Detaliul ne sugerează şi el apropierea Fântânii, aflată undeva mai spre sud.
4. Apropierea de Târgovişte e sugerată şi de documentul din 1751, care vorbeşte de vecinătatea cămărilor vistieriei. Acestea trebuiau să se găsească la palat, neexistând cetăţi precum Neamţ şi Suceava, ca în Moldova, unde Lupu îşi ascunsese tezaurul.
5. E în vecinătatea Ilfovului, căci altfel Brâncoveanu nu ar fi refăcut pe acolo un eleşteu mai vechi. De asemenea eleşteul nu era departe de târg, altfel domnul nu-şi petrecea anume acolo vara, pentru a supraveghea lucrările. (Tot pe acolo a făcut şi Matei Basarab un iaz, acesta

aflându-se pe „Elfov, împotriva Târgoviştei"). Pare-se locul preferat ar fi în zona satului Colanu de mai târziu.

VERLAUF UND ORTBESTIMMUNG DER, ZWISCHEN RADU PAISIE UND LAIOTĂ BASARAB, ENTFALTETEN SCHLACHTEN (1544)

Kurzfassung

Die zehnjährige Regierung Radu Paisie (1535 – 1545) kannte viele schwierige Momente. Einer von diesen entscheidenden Umständen war auch der Streit mit Laiotă Basarab. Diesem gelang es sogar für kurze Zeit den Thron zu erhalten. Allgemein ist es angenommen dass zwischen Radu Paisie und Laiot ă Basarab zwei Schlachten stattgefunden haben, welche sich, gemäß dem sächsischen Chronik-Schreiber Ostermeyer, im Jahre 1544 verliefen. Nach der ersten Schlacht erwarb Laiota den Thron und sein Gegner rettete sich durch die Zuflucht zu Nikopolis. Dieser verspätete aber nicht mit seinem Zuschlage. Nach einem Monat wurde Laiotă Basarab niedergeworfen und getötet im Laufe der Schlacht welche, gemäß den Chroniken, bei Fântâna Ţiganului (Zigeuners Brunnen) stattfand.

Es gibt aber einige Gabe-Urkunden an Bojaren Radu Fucovici, als Belohnung seiner Tapferkeit welche er in diesen Kriegen erwiesen hatte, welche aber die Sachen ins unklare schieben. Es ist aber zu bemerken dass auf beiden Urkunden das Datum falsch ist. Bei einer näheren Betrachtung merkt man dass auch die Zeugen welche in den Urkunden erwähnt sind, zu keinem fürstlichen Rat richtig angepasst werden können. Im Fall der zweiten Urkunde haben die Herausgeber der Urkunden-Sammelung doch einen Datum vorgeschlagen, welcher auf ersten Blick gültig scheinen könnte <1542-1543>. Aber gegenüber der allgemeinen Entwickelung Paisies Herrschung, ist auch dieser unglaublich und nicht annehmbar. Aus diesen

Bemerkungen entstellt es sich dass beide Urkunden sicher gefälscht sind. Trotz diesem Zustand scheinen, wenigstens teilweise, die Informationen über die Heldentat des Radu Furcă, welche in erster Schlacht stattfand, wahr zu sein. Die Sache ist glaublich denn die darüber entstandene Legende ist in den Urkunden von 1576 und 1585 erwähnt und vom fürstlichen Rat als ernst aufgenommen, Sache welche unglaublich wäre wenn die Legende nicht vorher zirkuliert hätte, denn im Rat von 1576 befanden sich Menschen welche die beschriebene Umstände in ihrer Jugend erlebten und hätten eine klare Lüge von einer wahren Heldentat unterscheiden können. Also dieser Teil der Urkunden – grade wenn ansonsten diese gefälscht sind – muss man als gültig annehmen.

Auf Grund dieser Urkunden, auch auf Grund der rumänischen Chroniken kann man auf den Entschluss kommen dass es zwei Schlachten zwischen Laiotă und Paisie gab. Es sind in keinem Fall drei oder mehrere, wie man verstehen konnte, wenn man die Datums, der ins Gespräch gebrachten Urkunden, als richtig betrachten möchte.

Aus den Urkunden ergibt es sich zugleich dass beide Schlachten am selben Ort stattfanden, nämlich an einer Stele Fântâna Țiganului (Zigeuners Brunnen) genannt.

Weiter stellt sich die Frage wo sich dieser Ort befinden könnte. Seine Bestimmung auf der Landkarte erhob aber, im Laufe der Zeit, einige Kontroversen. Nach dem Jahre 1900, auf den Vorschlag „Des großen geographischen Wörterbuch Rumäniens", meiste Historiker rechneten die Schlacht hätte sich neben Mislea (Bezirk Prahova) abgespielt, wo es einen kleinen Weiler mit diesem Namen gibt.

Aber im Jahre 1965 I, Nania entdeckte ein Grab mit 200 Skeletten welches hinwies dass dort möglichst eine

Schlacht stattgefunden hätte. Dieser Ort lag neben dem Dorf Leşile, Gemeinde Teiu, Bezirk Argeş. In der nähe befindet sich ein Brunnen welcher von den Ansässigen Fântâna Ţiganului ernannt wird. Auf Grund dieser Behauptung zog Nania die Schlussfolgerung hier hätte die zweite Schlacht zwischen Laiotă und Paisie stattgefunden, nicht bei Mislea. Die Meinung war in desto glaublicher, wo sich dieser Ort, von ihm entdeckt, auf dem Weg zwischen Târgovişte und Nikopolis befand - also auf dem Weg auf welchem sich die zwei Gegner begegnen mussten. Mislea steht ganz weit außer dieser Strecke und deswegen wäre hier die Schlacht möglich gewesen nur wenn Laiotă aus der Hauptstadt weggelaufen wäre, um seinem Gegner zu entgehen. Aber anscheinend hatte dieser nicht im Sinn seine Herrschung so leicht aufzugeben.

In den gegenwärtigen Zeilen, gehen die Vorschläge zur Ortbestimmung von der Verzeichnung und Analyse aller Umstände aus, in welchen der Ortsname „Fântâna Ţiganului" in verschiedenen Chroniken und Urkunden erwähnt wird. Wenn man untereinander alle diese Informationen gegenüber stellt, beweißt es sich dass der gesuchte Ort unweit im Süd-Westen der Stadt Târgovişte steht, auf dem Laufe des Flusses Ilfov, entlang dem ehemaligen Wege nach Bukarest.

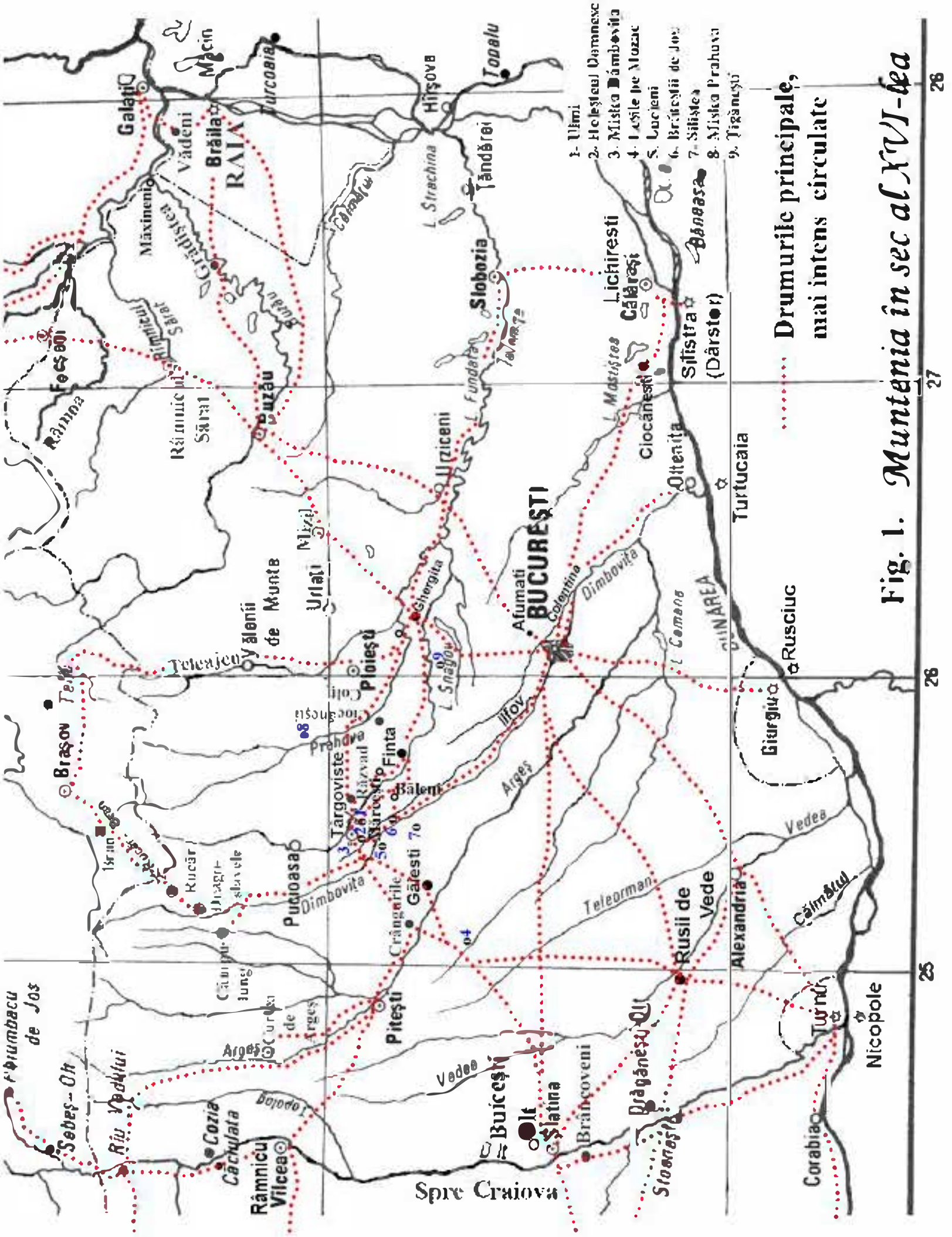
Drumurile principale,
mai intens circulate
1- Ulmi
2- Hotelul Domnesc
3- Mistra Dâmbovița
4- Casile de Mozac
5- Lucieni
6- Brătcuții de Jos
7- Silistea
8- Mistra Prahova
9- Țigănești
Galați
Brăila
RAIA
Hîrșova
Topalu
Măxineni
Vădeni
Tăndărei
Slobozia
Lichiresti
Călărași
Banasa
Siliștea
(Dârstor)
Focșani
Râmnicu Sărat
Buzău
Ulmi
Ulmeni
Ciocănești
Oltenița
Turtucaia
Afumați
BUCUREȘTI
Colentina
Dimbovița
Ploiești
Târgoviște
Prahova
Ialomița
Argeș
Pitești
Găești
Rusii de Vede
Alexandria
Giurgiu
Rusciuc
Vedea
Teleorman
Călmățui
Turnu
Nicopole
Corabia
Brâncoveni
Slatina
Buicești
Râmnicu Vâlcea
Spre Craiova
Brașov
Târgu Jiu
Sebeș-Olt
Rîu Vadului
Cozia
Căciulata
Bujoreni
Curtea de Argeș
Câmpulung
Dâmbovița
Pucioasa
Moreni
Târgșor
Finta
Bălenii
Ghergița
Snagov
Ilfov
Comana
Mostiștea
Fundata
Ialomița
Strachina
Urziceni
Mizil
Ulmi
Teleajen
Valenii de Munte
Ramna
Rîmnicul Sărat
Buzău
Gârlișteanca
Rîmnicul
Sărat
Buzău
Siret
Dunărea
Fig. 1. Muntenia în sec al XVI-lea
25
26
27
26

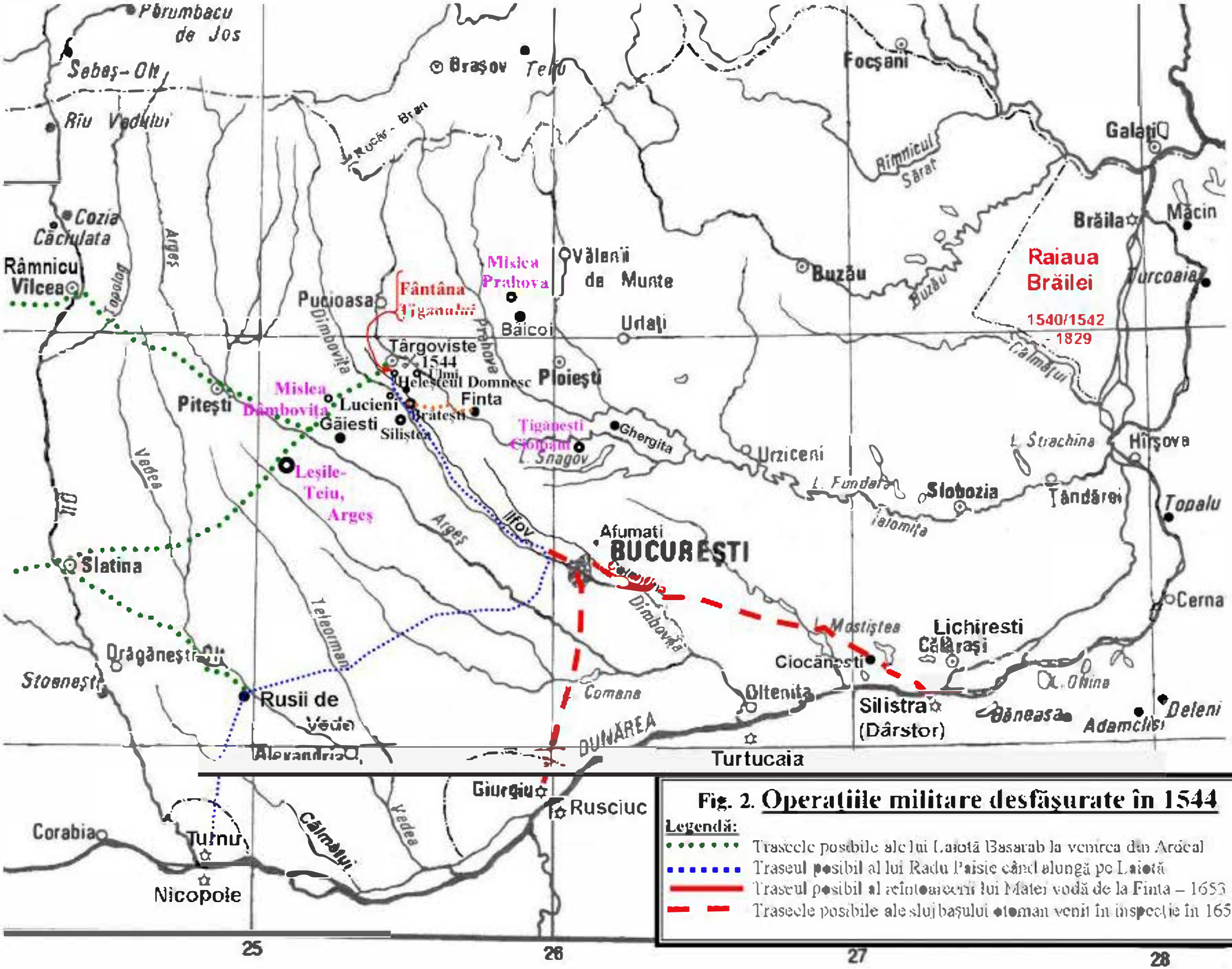

Fig. 2. Operaţiile militare desfăşurate în 1544

Legendă:

- Traseele posibile ale lui Laiotă Basarab la venirea din Ardeal
- Traseul posibil al lui Radu Paisie când alungă pe Laiotă
- Traseul posibil al reîntoarcerii lui Mateiu vodă de la Finta – 1653
- Traseele posibile ale slujbaşului otoman venit în inspecţie în 1653

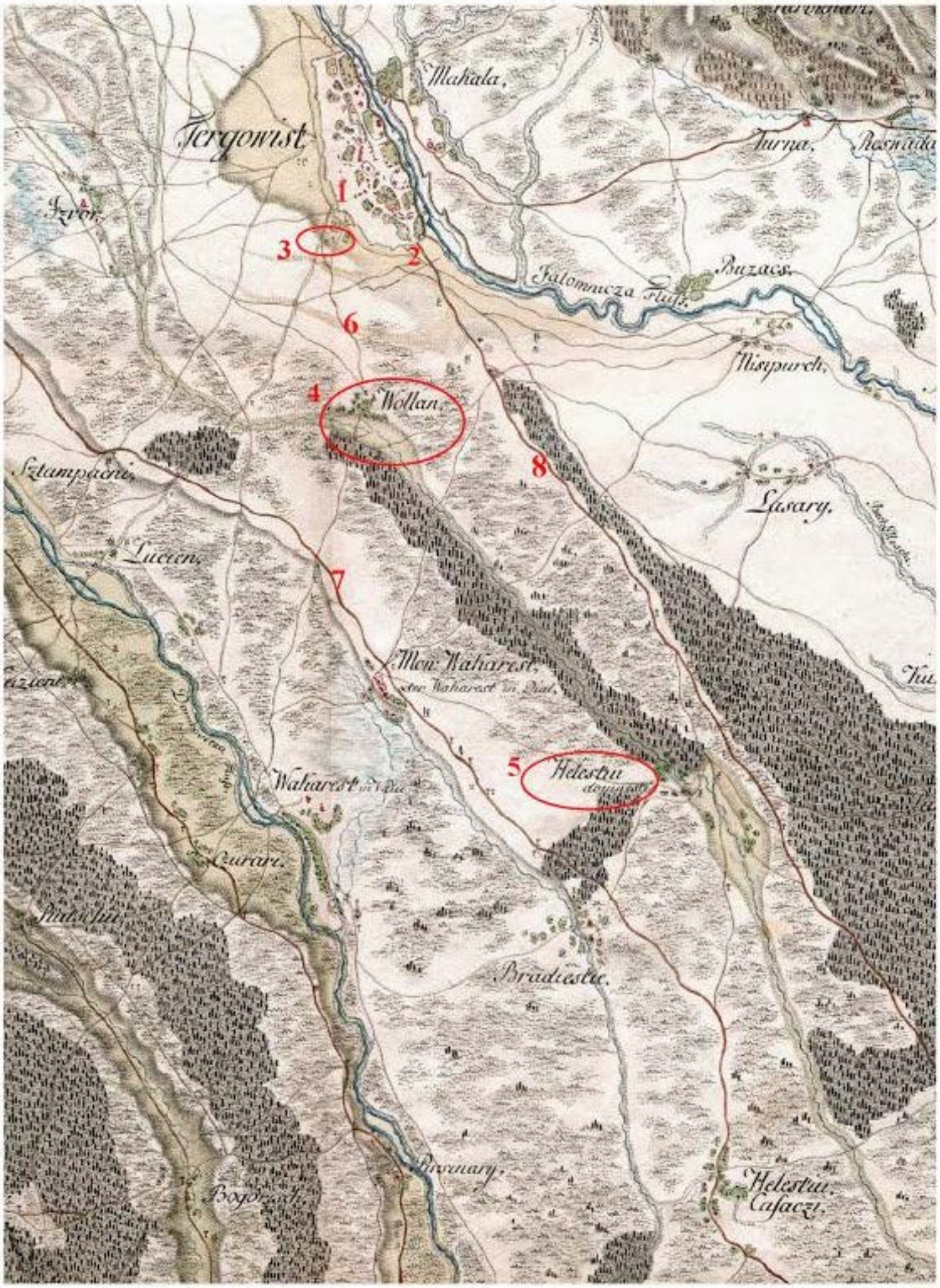

Fig. 3.
Târgoviștea și împrejurimile, conform hărții Specht (1791), pagina 60, una din cele mai vechi reprezentări cartografice ale zonei.

Legenda la fig. 3.

1. Poarta Bucureştiului. Palisadele care apar pe hartă sunt ridicate abia în al cincilea deceniu al sec. al XVII-lea; deci în sec. XVI poarta nu exista, dar din acest loc pornea vechiul drum al Bucureştiului, care continua pe traseul marcat cu 6, indicat la 1791 ca drum secundar, pentru a se reuni cu drumul 7, socotit principal de cartograf, drum care poate fi numit al Dâmboviţei, de-a lungul căreia cobora spre sud. Acesta e drumul folosit în secolul al XVI-lea pentru a ajunge la Bucureşti.)

2. Poarta Buzăului. În sec. al XVI-lea şi al XVII-lea de aici începea drumul care ducea la acea vreme spre Buzău. El se prelingea de-a lungul Ialomiţei, pe care o traversa la un moment dat. Cum arată harta, în sec. al XVIII-lea el devine drumul principal spre Bucureşti, marcat pe hartă cu 8. I-am putea numi drumul Ilfovului, el urmând cursul acestui râu, căruia i se alătură. De menţionat că drumul 6 trece Ilfovul pe la Colanu (transcris Wollan, notat cu 4), într-un loc unde valea este foarte largă, iar râul se răsfiră în mai multe braţe. De altfel pe harta din 1864 în zona acestui sat este indicată existenţa unor bălţi şi lacuri, fiind deci prielnică creării unor eleşteie.

3. Se remarcă existenţa mai multor cruci, două chiar sub palisade şi una puţin mai îndepărtată, încercuită şi marcată cu 3. Putem presupune că este crucea aşezată pe movila mortuară, ridicată de Matei Basarab în 1653 (amintită în documente ca movila cazacilor). Motivele pe care se întemeiază presupunerea vor fi expuse la figurile următoare.

5. Satul Heleşteul Domnesc (transcris Helestiu domnesti), lângă care, de bună seamă în secolul al XVII-lea exista şi un eleşteu cu acest nume, care însă pare să-şi fi încetat existenţa. Dar valea lărgindu-se în zonă, crearea acestuia era favorizată. De menţionat însă că satul e departe şi de drumul cel vechi, cât şi de cel nou, care duceau la Bucureşti.

Menţionez că harta, dimpreună cu o seamă de sugestii, mi-a fost pusă la dispoziţie de domnul Bogdan Condurăţeanu, managerul Proiectului România Digitală.

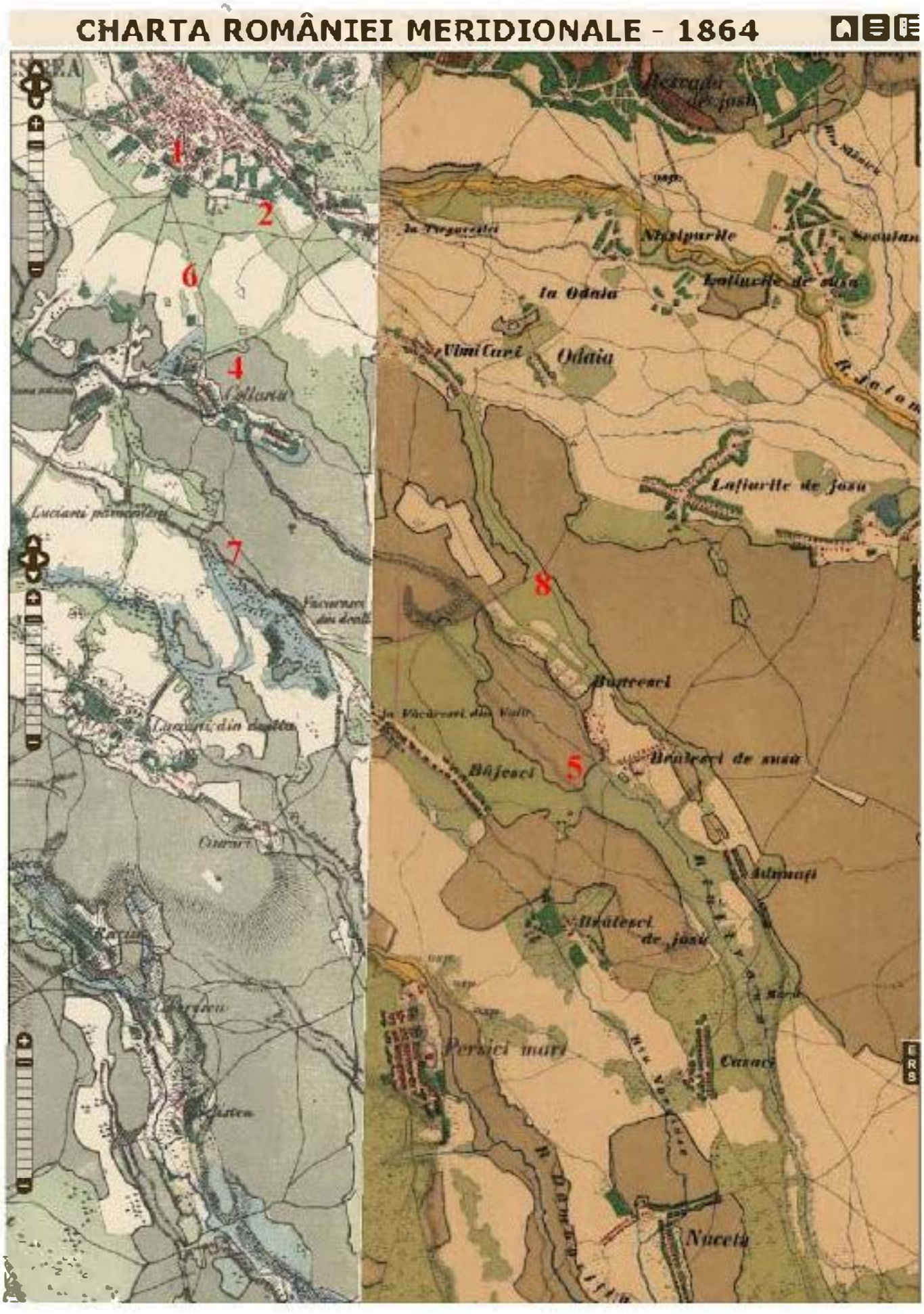

Fig. 4. Târgoviștea și împrejurimile după harta Szathmari (1864).
Vezi http://www.charta1864.ro/chartax.html.

Legenda la fig. 4. (numerotarea reia elementele hărţii anterioare)
1. Poarta Bucureştiului. Vechile palisade din sec. al XVII-lea continuă să apară pe hartă, deşi par în parte dărâmate. Drumul (6) spre Bucureşti prin satul Colanu pare abandonat, ca de altfel şi cel numit la figura anterioară „al Dâmboviţei" (7). Aceste drumuri apar doar ca nişte căi de legătură între satele învecinate, de aceea nu mai prezintă continuitate.
2. Poarta Buzăului pare să fi devenit de fapt poartă a Bucureştilui, căci drumul **8**, cu trecere prin Ulmi, pare, prin caracterul său continuu, a fi folosit pentru accesul la noua capitală.
4. În sudul şi vestul satului Colanu se pot distinge o seamă de bălţi, mlaştini şi lacuri, care nu apar pe harta din 1791. Aceste elemente indică faptul că zona e favorabilă pentru crearea de eleştee, acestea existând de bună seamă în perimetrul său.
5. Satul Heleşteul Domnesc a dispărut, după cum pare să nu mai există nici vreun eleşteu în zonă. Satul însă mai poate fi văzut pe harta rusă din 1835 (vezi (C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 223.). Ciudat este că la 1900 *Marele dicţionar geografic al României*, ed. „Socec", vol. II, Bucureşti, 1899, p. 237 (art. Cazaci); vol. III, Bucureşti, 1900, p. 701 (art. Heleşteul Domnesc) amintesc totuşi de existenţa sa.
Nici crucea marcată pe harta Specht cu 4 nu mai apare de astă dată, ceea ce nu înseamnă că a dispărut, căci vom vedea că pe hărţi ulterioare ea apare totuşi.

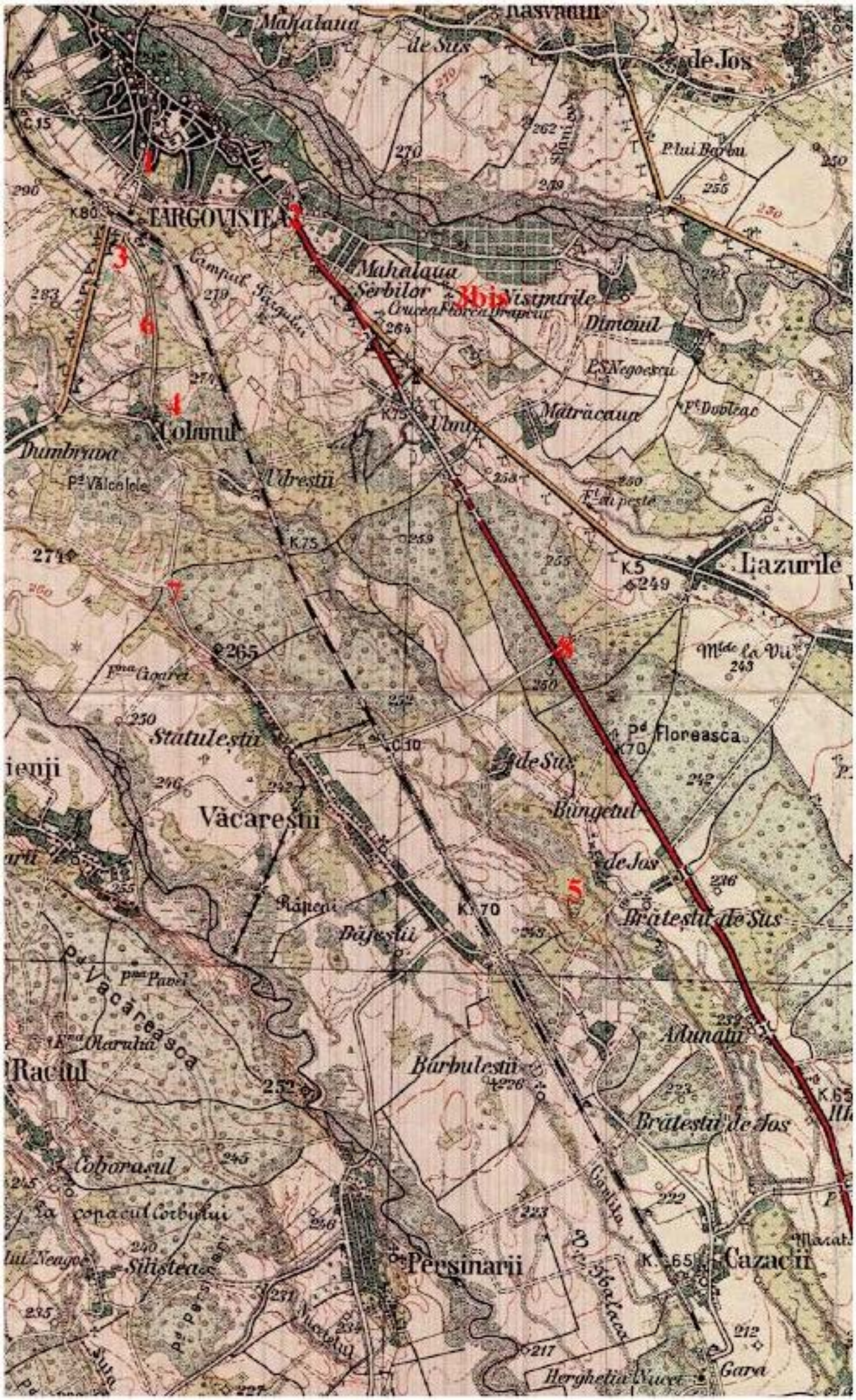

Fig. 5. Fragment al planșei XI-G, al hărții topografice tipărite de Serviciul Geografic al Armatei la 1912/1916.

Legenda la fig. 5. (numerotarea reia elementele hărţilor anterioare)
1. Ieşirea din Târgovişte spre Colanu, care are aspect de drum local (**6** şi 7), menţinut doar pentru a realiza legătura între sate. Dar atrage atenţia că alăturea cu începutul acestui drum apare crucea indicată şi de harta Specht-1791 (marcată cu **3**). Că nu e vorba de o biserică, cu un marcaj neclar, ne sugerează semnul indicat cu **3bis**, despre care se spune clar pe hartă că e vorba de o cruce. Ce ne face să presupunem că această cruce ar putea fi aceea care fusese înălţată pe „movila (gorganul) cazacilor" ucişi de Matei Basarab? În primul rând pentru că se găseşte în zona în care documentele sugerează că ar trebui căutată. Apoi pe planşa alăturată, XI-H, a aceleiaşi hărţi (*vezi imaginea planşei mai încolo, la p. 418, la secţiunea „Hărţi şi planuri privitoare la epoca lui Matei vodă Basarab şi a lui Vasile Lupu", grupul de reprezentări privind Finta*), este menţionată existenţa – la data întocmirii hărţii – a gorganului ridicat deasupra trupurilor celora căzuţi în lupta de la Finta, movilă funerară ridicată cu cel mult o lună-două înainte de „movila cazacilor". Ori dacă se păstrase movila de la Finta (dar fără monument funerar), nu este exclus ca să se fi păstrat crucea pusă deasupra cazacilor morţi, probabil în număr mai mic.
5. Urmele satului Heleşteul Domnesc, ca şi eleşteele din zonă par a fi dispărut. La 1900 cătunul pare-se mai exista totuşi (conform afirmaţiilor Marelui dicţionar geografic al României).
8. Drumul care trece prin Ulmi a devenit drumul principal care duce la Bucureşti.

Prezenta hartă mi-a fost pusă la dispoziţie tot de domnul Bogdan Condurăţeanu.

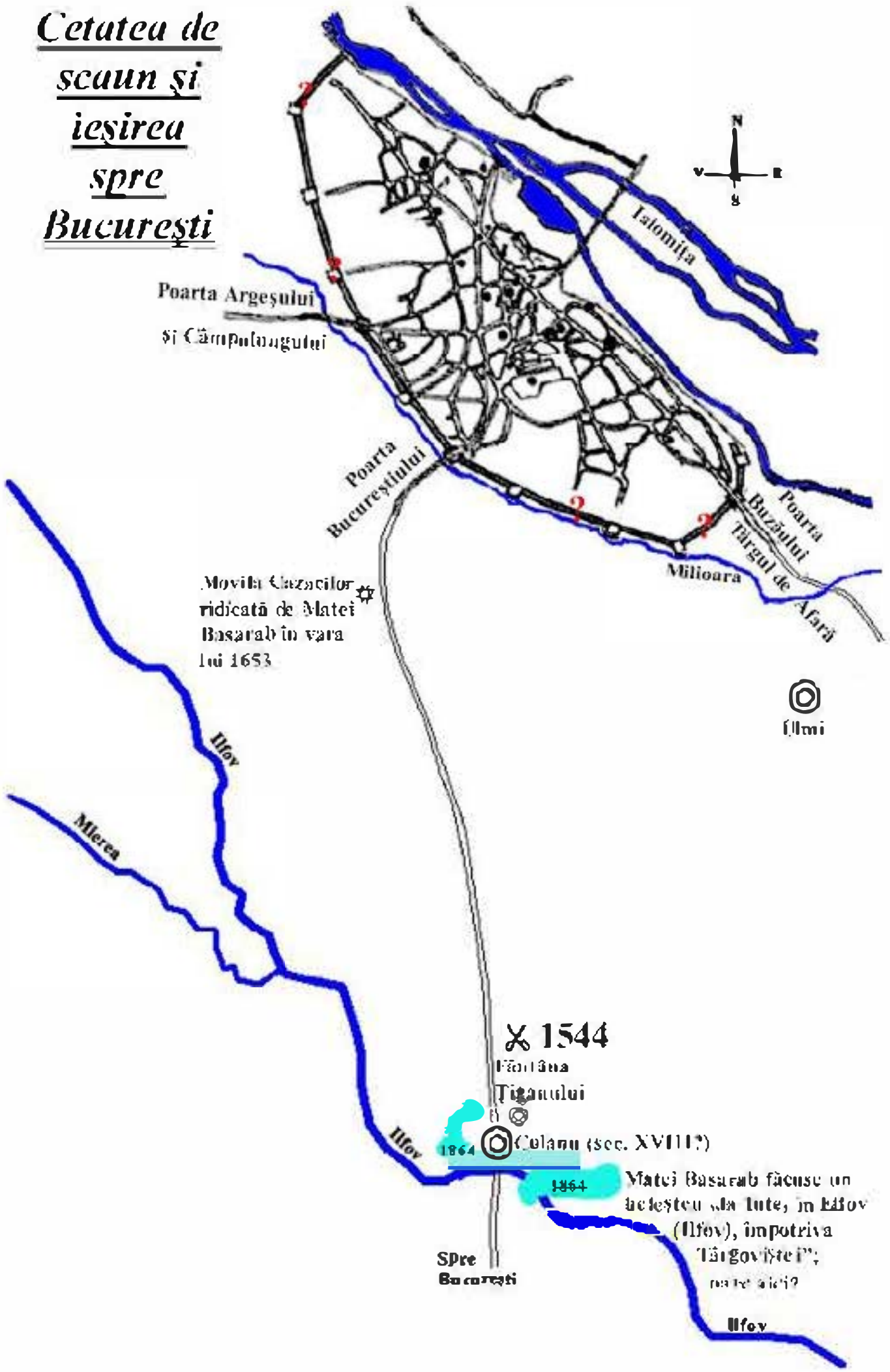

Fig. 6. Sinteza elementelor prezentate pe hărțile anterioare.

Fig. 7. Localizarea luptelor dintre Radu Paisie şi Laiotă Basarab după I. Nania (pe harta Google)

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND LUPTELE DESFĂȘURATE DE MATEI BASARAB ÎN ANUL 1632 PENTRU DOBÂNDIREA TRONULUI[1]

I. Luptele de la Schela Ciobanului (Bechet), poate și de la Mânăstirea Sadova – sept 1632

Detaliile evenimentelor care au marcat începutul domniei lui Matei Basarab sunt şi azi plasate sub semnul a numeroase incertitudini, îndoieli, neclarități şi contestări. Unul dintre aceste detalii controversate e generat de pisania mânăstirii Sadova din jud. Dolj, care menționează nişte lupte pe care Matei Basarab le-ar fi purtat la Schela Ciobanului (Bechet), anterior anului 1633, cu nişte forțe turceşti rămase neidentificate. (Conform textului ar fi vorba de două confruntări.) În timp ce, în mod singular, istoricul C. C. Giurescu acceptă şi inserează ca atare evenimentele în circuitul nostru istoric, alții au acceptat faptul în sine, dar deschid o dispută în jurul datei desfăşurării luptelor. In

[1] Articolul a fost publicat în rezumat în revista Istros, nr. VI, Muzeul Brăilei, Brăila, 1992, pp. 135 – 153 (textul) şi pp. 395 – 396 (una din hărți). Prezentul text reprezintă o versiune revizuită.

sfârşit, un al treilea grup de cercetători, de altfel acesta e majoritar, contestă categoric şi cu totul existenţa evenimentelor. Obiecţiile lor sunt sintetizate de medievistul N. Stoicescu în monografia pe care o dedică domniei lui Matei Basarab[2].

Textul care a generat atâtea controverse şi dispute e următorul: „îndemnatu-s-au ... Matei Basarab voievod ... de au zidit ... această ... mănăstire ... după ce **a biruit pe turci la Schela Ciobanului, unde, având mare strâmtoare de către dânşii în două rânduri şi scăpând cu toată oastea întru acest sfânt locaş** ce (= unde) era făcută o bisericuţă de lemn ...1633 august 26"[3].

Deci pisania ne vorbeşte de două înfruntări petrecute la Schela Ciobanului, pe aproape de Dunăre, unde Matei ar fi înfruntat repetat o oaste otomană, lucrurile petrecându-se anterior datei menţionate, probabil în vara sau toamna anului dinainte. E deci de presupus că în prima ciocnire viitorul domn s-a văzut respins şi s-a retras spre Mânăstirea Sadova. Apoi, reluând ofensiva, izbuteşte să-şi dovedească vrăjmaşul. Acestea sunt deci faptele larg controversate de istoriografia problemei.

Textul este pictat pe un perete din pronaosul bisericii, indubitabil mult ulterior construcţiei, poate reproducând identic înscrisul original, înlăturat la vreo restaurare, sau poate rezumând doar o tradiţie populară locală, orală. S-a găsit şi un fragment de inscripţie cioplit în piatră, dar textul, confuz şi incomplet, amintind însă de Preda Brâncovanu, pare ulterior inscripţiei iniţiale din 1633.

Datorită condiţiilor în care e realizată şi păstrată pisania, aceasta şi implicit conţinutul ei sunt puse sub

---

[2] N. Stoicescu, *Matei Basarab*, Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1988, p. 24 şi următoarele.

[3] V. Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Ed. Sport-Turism, Buc., 1982, p. 94.

semnul îndoielii. Istoricii au invocat în plus şi numeroase alte motive pentru a evidenţia faptul că textul trebuie privit cu rezervă, motiv pentru care informaţiile conţinute nu este indicat a fi asimilate de istoria românească.

Un prim motiv invocat ar fi acela că, aşa cum am arătat deja, textul este doar pictat pe tencuiala peretelui pronaosului, şi aceasta la o dată neîndoios ulterioară ridicării bisericii. Conţinutul inscripţiei ar fi poate exact şi credibil dacă ar reproduce identic un text mai vechi (adică textul original), şters în cursul unor eventuale lucrări de renovare. Dar nu avem nici o dovadă concludentă în acest sens, iar analiza critică a textului pare-se că nu confirmă presupunerea. E mai credibil că textul se bazează pe consemnarea aproximativă a unor tradiţii conservate pe cale orală, ceea ce ridică serioase semne de întrebare asupra fidelităţii cu care sunt respectate realităţile din trecut. Ori privind textul din această perspectivă el devine îndoielnic ca izvor istoric, iar informaţiile conţinute pot fi socotite simple născociri.

Spre a pune în lumină lipsa de veridicitate a inscripţiei se arată în plus că incinta vechii mânăstiri – ridicată atunci în jurul unei bisericuţe de lemn – era nu numai neîncăpătoare pentru o armată, dar, pe deasupra, nici nu oferea măcar serioase posibilităţi de apărare.

In sfârşit, nici un alt izvor istoric nu aminteşte de bătălia de la Schela Ciobanului şi deci nu se confirmă în nici un fel din altă sursă existenţa unei atari bătălii[4]. Deci, pentru istorici, un nou motiv de a socoti pisania o banală contrafacere.

Apoi intervalul prea scurt de la luarea domniei până în clipa isprăvirii lăcaşului creează şi el suspiciuni[5], durata fiind mai scurtă de un an! (Lucrarea e inaugurată la 26

---

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*

august 1633, Matei ocupând pe deplin tronul abia prin septembrie 1632.). Argumentul este demn de luat în seamă dacă avem în vedere că în acest interval de timp domnul este foarte ocupat, fiind prins de chestiuni grave, decisive pentru viitorul său. În primul rând este vorba de preparativele pentru lupta cu Radu Iliaş, celălalt pretendent (adică spionarea mişcărilor acestuia, pregătirea oştilor în vederea unei confruntări armate, tratativele cu boierii munteni fugari, adversari ai lui Matei); la asta se adaugă apoi lupta însăşi. În continuare trebuie să sârguiască pentru obţinerea confirmării din partea Porţii, scop în care – între 16/26 decembrie 1632 şi 10/20 martie 1633 – Matei face o vizită la Constantinopol, deci lipseşte efectiv din ţară. În sfârşit, în jurul datei de 26 august 1633, când s-ar fi inaugurat – conform pisaniei – lăcaşul de la Sadova, Matei îşi mobiliza oastea spre a participa la expediţia lui Abaza paşa asupra Cameniţei. În acest scop se pune în mişcare încă de la 28 august 1633[6], iar la 20 septembrie 1633 se întâlnea deja cu Abaza la Galaţi[7]. Deci cu atâtea griji pe cap, care îi captează toate preocupările, desigur că nu-i ardea de a ţine un jurământ făcut poate sub presiunea ameninţărilor de moment, cu atât mai mult cu cât jurământul nu implica nici un termen de finalizare! Ori tot şiragul acesta de obiecţii nu poate fi socotit lipsit de temei.

Şi dacă ar fi să întregim această suită de afirmaţii, este cazul să ne amintim şi de secătuirea rezervelor băneşti ale domnului şi de imensele datorii pe care le contractase spre a se consolida în tronul atât de greu câştigat, datorii atât de mari încât – după spusa cronicii – i-au fost necesari şase

---

[6] *Istoria Ţării Româneşti, 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ed. G. Grecescu şi D. Simionescu, Ed. Acad. RPR, 1960, p. 105; V. Nicolae, *op. cit.*, p. 94.

[7] *Letopiseţul cantacuzinesc*, pp. 103-105

ani ca să le poată onora[8]. Deci se poate concluziona că lipseau în aceste momente şi mijloacele materiale necesare realizării proiectului unei ctitorii.

N. Stoicescu adaugă şi alte obiecţii, care nu sunt direct legate de pisanie. El respinge eventualitatea unei lupte cu otomanii în acest loc şi mai ales în împrejurările din 1632 (şi prin aceasta respinge implicit şi pisania), întrucât Matei - în acele momente – "se străduia să câştige confirmarea turcilor pentru domnia sa cea nouă"[9] şi ca atare nu se putea angaja în acţiuni care să nemulţumească autorităţile şi să-i compromită prin aceasta eforturile. Iar în alt loc argumentează lipsa de veridicitate a textului şi prin aceea că viitorul domn nu putea avea în zonă un adversar demn de luat în seamă întrucât „paşalele din regiunea de margine a Imperiului Otoman fuseseră câştigate de partea lui Matei”[10].

Aceste raţionamente derutante creează desigur rezerve serioase faţă de veridicitatea pisaniei, fără să se poată însă constitui într-un verdict definitiv de condamnare, care să o elimine pentru totdeauna din atenţia istoricilor. Că trăinicia acestor speculaţii e doar aparentă nu e greu de dovedit, fapt ce va fi demonstrat în continuare.

In primul rând faptul că nici un alt izvor nu aminteşte de aceste lupte nu înseamnă neapărat că ele nu au existat. In fond cunoaştem destule situaţii când acceptăm un eveniment ca atare, deşi ne este atestat numai prin mijlocirea unui singur izvor. Nu mai departe decât discuţia dintre Matei Basarab şi beiul Orşovei, desfăşurată la Cornu, e amintită de un singur izvor (*Letopiseţul cantacuzinesc*). Oare acesta e un

---

[8] Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor ţării Româneşti*, ed. G. Grecescu, Ed. Acad. RPR, Buc. 1963, p. 98.

[9] N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I-Tara Românească*, vol. 2, 197o, p. 611, nota 9.

[10] Idem, *Lupta lui Matei din Brâncoveni pentru ocuparea tronului Ţării Româneşti*, în Revista de istorie, XXXV, 1982, nr. 9, p. 996.

motiv de a ignora această informaţie, eliminând-o din circuitul nostru istoric?! Apoi, numai privitor la domnia lui Matei, putem găsi în această cronică sau în lucrarea lui Georg Kraus zeci de alte detalii care nu sunt repetate de alte surse istorice. Ori e cazul să le respingem pe toate numai pentru că nu sunt reluate în alte izvoare? În plus putem respinge a priori informaţiile conservate de tradiţia orală a unei aşezări, sau cele conservate de texte redactate într-o epocă ulterioară desfăşurării evenimentului, chiar după câteva secole? Dacă mergem pe această idee ar trebui să respingem şi informaţiile din scrierea lui Ion Neculce, *O seamă de cuvinte*. (Informaţiile despre Ştefan cel Mare sunt consemnate cu o întârziere de circa două secole şi – pe deasupra – majoritatea dintre ele, nu se găsesc consemnate în alte izvoare istorice!). Deci argumentele de contestare de această natură rămân ipotetice atunci când nu sunt întărite de dovezi de o natură mai certă, care să dovedească indubitabil contrafacerea.

Apoi invocarea timpului prea scurt - insuficient deci - pentru realizarea construcţiei, invocarea faptului că domnul era cu totul prins de alte griji, mult mai însemnate, care priveau obţinerea învestiturii, sau acuzarea lipsei de mijloace băneşti sunt şi ele argumente de contestare cu o valoare extrem de scăzută şi ca atare devin discutabile. Astfel e ştiut că nici un domn nu supraveghea el însuşi, direct, lucrările pe care le iniţia, ci trecea, de regulă, asemenea griji în seama unui ispravnic. Iar alegerea şi verificarea periodică a acestuia (care poate nici nu avea loc vreodată) nu cereau, evident, prea multă vreme! Deci sarcina domniei într-o asemenea situaţie consta în fond numai în a numi un ispravnic şi în a-i asigura acestuia mijloacele necesare împlinirii lucrării. Ori aceste lucruri se puteau realiza în numai câteva minute printr-o simplă dispoziţie orală adresată unor dregători din imediata sa intimitate. Deci oricât de ocupat era domul

acesta putea porunci unui boier să meargă la Sadova să se ocupe de reconstrucție, iar concomitent să-i spună vistiernicului să-i verse banii necesari.

Se poate însă invoca împrejurarea că în acest moment domnul e lipsit de fonduri, căci concomitent face cheltuieli atât de mari ca să obțină tronul, încât i-au fost necesari şase ani ca să poată onora toate datoriile contractate[11]. Realitatea este însă că investițiile pentru construcție nu erau atât de mari, pe cât s-ar putea crede. Astfel o echipă de câțiva meşteri, ajutați eventual – după obiceiul epocii – de țăranii dependenți ai vreunui sat al mânăstirii sau al domnului, putea realiza edificiul în acest interval de timp, fără a răpi prea multă vreme şi atenție voievodului şi chiar fără a crea prea mari dificultăți băneşti. Cheltuieli deosebit de mari pentru materiale de construcție nu se impuneau; lemn (pentru grinzi, şindrilă, uşi, podele, etc.) se găsea din belşug pe moşiile domneşti şi cele personale ale lui Matei. In unele sate izolate mai există şi azi obiceiul de a arde pe loc cărămizile, în lutăria din marginea aşezării respective; deci şi acestea se puteau realiza pe atunci fără investiții deosebite.

Transporturile le făceau de regulă țăranii dependenți, aceştia oferind şi rezervele de forță de muncă brută, necalificată, ce se mai cerea. Ori lucrul acestora era gratuit. In esență, deci, o plată specială o impunea numai personalul calificat, câțiva meşteri zidari, dulgheri, sculptori. Ori e de neconceput că domnul, în ciuda dificultăților financiare pe care le întâmpină, n-ar fi putut plăti câțiva lucrători (câțiva meşteri zidari, câțiva dulgheri, un sculptor şi eventual un pictor - deşi pictura se putea face şi ulterior), când îşi permitea să întrețină, chiar în această vreme, în lux şi strălucire, la Constantinopol, vreme de câteva luni, o suită de

[11] Radu Popescu, p. 98.

600 de persoane[12]. De menționat de altfel că, după cum argumentează între alții şi D. Bălaşa, construcția nu a fost terminată de Matei, ci posibil să fi fost isprăvită de Preda Brâncoveanu, fiind o ctitorie comună[13], fapt care - dacă e real - ar pleda şi el pentru înălțarea bisericii în grabă şi într-o atmosferă dominată de restricții băneşti (şi s-ar constitui implicit într-un argument că lucrarea trebuie legată de aceşti ani de început). De asemenea rezultă de aici, că în lipsa domnului avea cine se ocupa de şantierul de construcție (Chiar dacă Preda Brâncovenu nu era el cel numit ispravnic în aceste împrejurări!)

Nici considerentele de ordin militar – lipsa unor fortificații, care să asigure o apărare satisfăcătoare, sau dimensiunile reduse ale incintei, insuficiente ca să poată adăposti o oaste – nu sunt argumente imbatabile, care să contrazică conținutul pisaniei. Desigur că, pentru o armată urmărită de un inamic îndârjit, retragerea în spatele unor poziții întărite este o necesitate de prim ordin. Nu aceeaşi este însă situația când rezultatul luptei rămâne nedecis, când victoria adversarului e departe de a fi fermă, când oastea acestuia nu este suficient de numeroasă şi în plus operează pe un teritoriu străin, plin de capcane, care nu îi este bine cunoscut, iar cel urmărit şi-a păstrat forțele aproape intacte.

---

[12] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. IV, p. 198; N. Stoicescu, *Lupta lui Matei ...*, p. 33.

[13] D. Bălaşa, *Mănăstirea Sadova*, în Mitropolia Olteniei, 1971, nr. 11-12, p. 853; V. Nicolae, *op. cit.*,p. 94. Dar însăşi construcțiile întreprinse aici par să indice că anterior Matei a avut prilejul să se convingă nemijlocit – la fața locului – de importanța strategică a zonei respective şi s-a gândit s-o exploateze neîntârziat. (La fel s-a întâmplat la Tismana sau la Măxineni. Vezi N. Iorga, *Istoria Românilor*, VI, p. 87 – 88, respectiv I. Cândea, *Date noi despre restaurarea ctitoriei domneşti de la Măxineni la jum. sec. al XIX-lea*, în Istros, V, Brăila, 1987, p. 263). Faptul pledează deci şi el în favoarea unei lupte desfăşurate aici în anii anteriori.

In asemenea caz urmărirea nu ia amploare, sau este chiar cu totul abandonată, fiind prea periculoasă pentru cel ce-o întreprinde; ca atare învinsul (urmăritul) se poate rezuma – fără să se expună la riscuri prea mari – la o simplă retragere strategică de natură să-l scoată din raza imediată de acțiune a adversarului. Deci din capul locului trebuie remarcat că, pentru a opta în favoarea unei opriri în zona Sadovei, Matei nu trebuie neapărat să găsească aici o fortăreață cuprinzătoare şi inexpugnabilă. Contrar primei impresii – legate de imaginea modestei mânăstiri de lemn – pe aceste meleaguri existau totuşi bune posibilități de apărare oferite chiar de natură. Regiunea este o zonă de luncă – adesea amenințată de inundațiile râurilor care curg prin preajmă; e vorba de Jiu şi de Jieț, ultimul, făcând multe meandre şi rupându-şi adesea vaduri de scurgere direct spre Jiul învecinat; la aceasta se adaugă existența unor dune fluviatile. Intr-un cuvânt toate aceste caracteristici presupun o mare mobilitate a înfățişării terenului şi – evident – devine greu să ne imaginăm cum arăta regiunea cu peste trei secole şi jumătate în urmă. Dar, după cum ne informează un document din 1761, în jurul mânăstirii se întindeau o seamă de bălți "şi din vechime ele au fost împreunate, de rămânea mânăstirea în ostrovi, peste care şanțu au fost şi pod în scripeți de-l ridica noaptea"[14] Dacă acceptăm opinia lui D. Bălaşa, că urmele conductei de apă, consolidate cu cărămizi, trebuie pusă în legătură cu sistemul de fortificație amintit mai sus, alimentând şanțurile din jurul mânăstirii cu apă[15], atunci (datorită amplorii) categoric aceste complexe lucrări hidrotehnice sunt ulterioare anului 1633, căci este greu de crezut că o modestă şi insignifiantă mănăstire, întocmită din lemn, lipsită de fortificații solide, a fost prevăzută cu complexe lucrări hidrotehnice, temeinic lucrate din zidărie,

[14] D. Bălaşa, *op. cit.*, p. 850.
[15] *Ibidem*, p. 854 şi nota 28.

cu poduri rabatabile, etc. Deci, în mod sigur, toate aceste elemente de apărare nu existau înainte de domina lui Matei. Dar din textul documentului ar rezultă însă că şanţurile lucrărilor hidrotehnice ulterioare legau între ele nişte bălţi preexistente pe unele laturi ale lăcaşului. Prin adăugirea şanţurilor se înlocuia o izolare parţială cu una integrală şi permanentă, tăindu-se căile de acces reprezentate de grindurile ce duceau spre lăcaş. Din documentul citat rezultă deci neîndoios că nu era vorba de şanţuri săpate sistematic pe cele patru laturi, într-un teren uscat, şanţuri care se puteau umple şi goli după voie şi împrejurări printr-un sistem hidrotehnic controlat şi manevrat din interior; era vorba de banale şanţuri de racordare a bălţilor preexistente. Dar, foarte probabil, chiar şi aceste simple canale de legătură sunt ulterioare înnoirii mânăstirii de către Matei. (Dacă se va dovedi totuşi că aceste amenajări sunt realizate în vremea lui Matei, faptul ar reprezenta un argument în plus care să ne dovedească că domnului i se oferise prilejul de a întrevedea utilitatea strategică a locaşului într-o epocă anterioară – eventual chiar în cursul controversatelor lupte de la Schela Ciobanului – şi a luat măsuri pentru o mai eficientă exploatare a avantajelor terenului. Deci chiar aceste lucrări de amenajare ar pleda în favoarea unei lupte desfăşurate aici.)

Totuşi, chiar dacă aceste amenajări de apărare sunt ulterioare lucrărilor de construcţie din 1633, este demnă de reţinut afirmaţia de la început – şi anume că în vechime în zona lăcaşului Sadovei abundau bălţile, mlaştinile, ostroavele, hăţişurile de tot felul. Pentru cel ce cunoştea această configuraţie, ea putea oferi locuri bune de refugiu, colţuri bine apărate natural, ascunzişuri ferite de accesul unor nedoriţi. Şi foarte probabil Matei era în situaţia de a cunoaşte meleagul, căci, aşezământul fiind ridicat de strămunii săi, desigur că-l cutreierase cândva. Însă pentru un

străin necunoscător, acelaşi ţinuturi ameninţau să devină o cursă fatală. Din toate detaliile acestea rezultă că un asemenea loc întortocheat de retragere poate fi socotit ca nimerit spre a scăpa de un adversar care îţi este pe urme, ascunzişurile sale ajutându-te să ieşi din impas. Deci nu mănăstirea cu modesta bisericuţă de lemn, ci aceste hăţişuri băltoase ofereau apărare şi un spaţiu de refugiu îndestulător pentru un grup destul de numeros de fugari – şi asta mai ales pe timp de vară. De altfel şi tradiţia orală locală susţine că oastea s-a retras în pădurea din apropierea mânăstirii, confirmând ideea că nu edificiul, ci condiţiile naturale au oferit adăpost şi apărare oştirii lui Matei[16].

Ori – acceptând că lupta aceasta ar fi avut cu adevărat loc – forţele otomane cu care e de presupus că s-a ciocnit Matei nu puteau fi prea numeroase, fiind vorba numai de trupele de care dispunea un sangeacbei din jurul principatelor. In plus acest corp de oaste invadator – mai potrivit pentru organizarea unei ambuscade, decât pentru o bătălie propriu-zisă – acţiona pe un teren străin, ostil, nu tocmai bine cunoscut, pe care nu putea fi dispus să se hazardeze prea adânc în condiţiile în care – după prima izbire – era departe de a fi produs pierderi serioase inamicului.

Ca atare retragerea acestuia în spatele unor fortificaţii, poate primitive prin caracterul lor natural, dar inexpugnabile în fond prin caracterul de capcană al bălţilor şi mlaştinilor, impuneau agresorului să continue urmărirea cu multă prudenţă sau chiar să suspende pentru moment operaţiile începute. Drept care nu este tocmai neverosimil ca Matei să fi recurs la această retragere spre Sadova, nu atât pentru că ar fi căutat un loc puternic apărat, unde să poată rezista unui asediu amplu şi îndelungat, cât mai ales spre a-şi crea un răgaz ca să poată reflecta asupra a ceea ce avea de

[16] I. Lupaş, *Studii*, vol. I, p. 144, nota de subsol.

făcut în continuare. Se impunea în primul rând să iscodească drumurile, pentru a evita o capcană nu numai din partea celui care-l atacase, ci şi a lui Abaza paşa însuşi, care – într-o asemenea atmosferă de incertitudine şi tensiune – putea fi suspectat că s-ar deda la un joc dublu. (De altfel slujbaşul otoman era cunoscut, încă de pe vremea când era dregător în Asia, ca mare uneltitor şi fire de intrigant imprevizibil.) Şi asta cu atât mai mult cu cât nu e exclus ca Matei să fi aflat şi de rivalul tăbăcar de la Râmnic, care se pare că-l abordase şi pe Abaza paşa spre a-i cere sprijinul pentru înscăunare, motiv în plus să-l suspecteze şi pe acest paşă, pretins prieten, că urzeşte ceva în ascuns. (De altfel şi jocul duplicitar al paşei Orşovei – de care va fi vorba mai departe – îndemna la prudenţă.)

Abia după deplina clarificare a situaţiei, după recâştigarea încrederii în paşa Silistrei, e posibil ca Matei să fi reluat drumul spre Nicopole, spulberând de astă dată din cale pe cei care continuau să-l pândească la Dunăre, sperând să-l poată opri sau chiar captura în cursul unei noi ambuscade. (De aceea poate inscripţia vorbeşte de o a doua încercare la care e supus Matei în aceste împrejurări – adică vorbeşte de cel de „al doilea rând" al „strâmtorii" pe care acesta o înfruntă.)

Totuşi, deşi în principiu asemenea eventualitate e posibilă – cum am arătat –, unii istorici consideră improbabile nişte lupte cu turcii în aceste momente (1632), căci – după cum declară N. Stoicescu – Matei se străduia să câştige confirmarea turcilor pentru domnia sa cea nouă"[17], deci se găsea în situaţia unui solicitant umil, care imploră să fie acceptat. Prin urmare era interesat să nu angajeze o luptă cu forţele otomane locale, întrucât ţinea să menajeze relaţiile cu Poarta spre a-i câştiga bunăvoinţa şi nicidecum

[17] N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I - Ţara Românească* vol. II, 1970, p. 611, nota 9.

să supere pe padişah! Deci ar fi ilogic să credem că, aflat în această postură de implorare umilă, ar fi fost înclinat să irite pe cei a căror bunăvoinţă voia s-o obţină.

In ce priveşte însă acest raţionamentul, nici el nu este invulnerabil şi ferit de critici. Unii istorici socotesc pe drept cuvânt că urcarea la tron a lui Matei echivalează cu o adevărată revoluţie, întrucât aceasta se făcea împotriva voinţei sultanului şi a celor din imediata sa apropiere. Să nu uităm că în aceste împrejurări fostul agă se ridică împotriva firmanului de domnie dat lui Radu Iliaş, fapt ce prilejuieşte o adevărată manifestare de independenţă a ţării! Deci toate dovedesc că Matei nu este genul solicitantului umil; el înţelege să-şi impună voinţa, înfruntând dârz orice opoziţie. Ori – în condiţiile în care viitorul domn ajunsese în conflict cu autorităţile centrale — nu mai avea prea mare însemnătate menajarea relaţiilor cu nişte demnitari locali, dacă aceştia îi stăteau împotrivă, periclitându-i planurile.

Că nu s-a gândit la asemenea menajamente umile şi că nu ezită în faţa celor care prin atitudinea lor inflexibilă ameninţă să-i spulbere planurile, o dovedeşte faptul că alungă din cetatea de scaun pe schimni-ceauşul trimis de Poartă ca să-l susţină pe Radu[18], şi-şi asumă neîntârziat riscurile unui asemenea gest. Iar când (după câteva săptămâni) acelaşi personaj se afla în tabăra adversarilor, va lupta împotrivă-i; e drept că după capitularea insului (care trădează trecând în cursul luptei de partea lui Matei) – spre a evita inutile complicaţii – domnul "nu i-au bântuit nimic", mai ales că dregătorul turc îi va închina "steagul împărătesc"[19]. Ori dacă, întâmpinând împotrivire, nu a ezitat a afişa între 17-20 septembrie şi respectiv în 21 octombrie

[18] I. Lupaş, *Începutul domniei lui Matei Basarab şi relaţiunile lui cu Transilvania*, în Analele Acad. Române, M.S.I., S.N., III, tom XIII, 1933, p. 352.

[19] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 103.

(în timpul luptei) o atitudine intransigentă faţă de trimisul special al Înaltei Porţi, apoi, ar fi neverosimil să credem că ar fi pregetat s-o facă doar cu câteva săptămâni mai devreme. Şovăind nu ar fi avut decât de pierdut şi nimic de câştigat!

Alţi istorici, pentru a argumenta netemeinicia afirmaţiilor din pisanie despre cele două „strâmtori" au susţinut între altele şi că "paşalele din regiunea de margine a Imperiului Otoman fuseseră câştigate de partea lui Matei"[20] şi deci acesta nu avea practic adversar în jurul său. Analizând concret situaţia, constatăm că nu putem subscrie fără rezerve nici acestei opinii. Date sigure nu avem în fond decât în ce-l priveşte pe Abaza paşa şi pe beiul de Orşova.

Dacă în legătură cu atitudinea prietenească a lui Abaza nu cred că mai sunt multe comentarii de făcut, situaţia fiind demonstrată şi acceptată de istoriografie, în privinţa atitudinii paşei de Orşova s-ar impune totuşi unele precizări şi clarificări. Letopiseţul cantacuzinesc e singurul izvor care menţionează acest personaj şi relaţiile sale cu Matei, fapt ce sugerează, prin detaliile date în legătură cu aceste evenimente, că autorul textului se găsea în respectivul moment în suita lui Matei şi că era destul de iniţiat în secretele şi intimităţile acestuia. Cronica lasă într-adevăr impresia că beiul de Orşova i-a fost extrem de binevoitor lui Matei, întâmpinându-l încă de la Cornea, unde era hotarul sangiacului său[21], cu plocoane şi cu bani[22]. Să nu uităm însă

---

[20] N. Stoicescu, *Lupta lui Matei din Brâncoveni pentru ocuparea tronului Ţării Româneşti*, în Revista de istorie, tom 35, 1982, nr. 9, p. 996. Idem, *Matei Basarab*, Ed. Acad., Buc., 1988, p. 25.

[21] Privitor la hotarele dintre Transilvania, paşalâcul Timişoarei şi principatul Ţării Româneşti în această regiune vezi: Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, Ed. Sport-Turism, Buc., 1981, p. 121; *Atlas pentru istoria României*, Ed. Didactică şi pedagogică, Buc., 1983, p. 38. Ulterior hotarul se va muta spre răsărit; *ibidem*, p. 40. Unii istorici însă, anticipând, cred că ţinutul

că toate analele aulice, fiind scrise de susținătorii regimului, sunt angajate şi elogioase, prezentând în culori cât mai luminoase persoana monarhului şi faptele sale, ba transfigurând şi retuşând uneori convenabil întâmplările concrete, sau cel puțin relatând din desfăşurarea lor numai laturile convenabile, şi omițându-le discret pe celelalte, care puteau fi stânjenitoare. E firesc deci să suspectăm şi această cronică de astfel de tendințe şi ca atare suntem datori a analiza episodul întâmplat în satul Cornu (Cornea) şi sub raportul unei asemenea eventualități.

Istoricii care s-au oprit asupra acestui episod al biografiei lui Matei, acceptând că beiul Orşovei era cu totul câştigat de viitorul domn, au susținut, ca o concluzie firească a unei asemenea prietenii, că oştile au urmat în continuare drumul ce străbătea culoarul Timiş-Cerna, – de altfel singura cale de circulație cu adevărat convenabilă prin care se putea trece spre Oltenia, mai ales când era vorba de o oaste care era încărcată cu poveri (arme, muniție şi provizii). De din jos

---

Caransebeşului s-ar fi găsit deja în 1632 "sub stăpânire turcească" (C. Rezachevici, *Începuturile epocii lui Matei Basarab şi Vasile Lupu în lumina relațiilor cu Imperiul Otoman şi cu Transilvania*, în Revista de istorie, tom 35, 1985, nr. 9, p. 1005;) Alți istorici demonstrează, nu fără temei, că ținutul Caransebeşului nu intra sub administrație directă otomană, rămânând ardelenesc până spre jumătatea secolului al XVII-lea. Astfel I. Sîrbu ştie că în epoca lui Matei regiunea ține de Transilvania, dieta legiferând încă pentru ea. (I. Sîrbu, *Misteiu-vodă Băsărabăs auswärtige Beziehungen, 1632-1654*, Leipzig, 1899, p. 22; vezi şi trimeterile bibliografice de la aceeaşi pag., nota 4 şi 6). De altfel şi *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 100, menționează că abia popasul de "la Cornu (este) pre locu turcesc". Se subînțelege deci că oraşul Caransebeş nu era pe un astfel de loc. Vezi şi *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. RPR, Buc., 1964, p. 35. Aici se precizează că anexarea se produce în 1658; *Călători străini*, vol. VI, p. 329.

[22] P. Cernovodeanu, *Campania de înscăunare a lui Matei Basarab (aug. – sept. 1632)*, în AIIA – Iaşi, XXIV/1, 1987, p. 314, evocă „deplina aderare... (a paşei Orşovei) față de acțiunea lui Matei."

de la vărsarea Cernei oastea şi-ar fi urmat înaintarea spre Orşova şi apoi, trecând de-a lungul Dunării, a ajuns în final în Oltenia[23]. N. Iorga, nu numai că acceptă fără rezerve acest parcurs – singurul care putea să apară ca logic în acest context de date –, dar consideră chiar – omiţând îndelungatul popas de la Prejna – că ar fi continuat călătoria de-a lungul fluviului până la vărsarea Oltului[24]. Merită să fie subliniat faptul că acesta ar fi fost drumul pe care logica l-ar fi impus în condiţiile în care acceptăm că beiul era aliatul fără rezerve al lui Matei, cum socoteşte toată istoriografia română.

Citind însă cu atenţie izvorul care ne furnizează informaţia, avem o neaşteptată surpriză: Matei, dimpreună cu toată oastea sa, nu a urmat drumul lesnicios - cel impus de logică - ci, contrar aşteptărilor, de la Comea **părăseşte sangeacul reîntorcându-se în Transilvania** şi traversează pieptiş muntele (plaiul)[25] - adică se abate de la culoarul Timiş-Cerna, spre a o lua pieptiş peste crestele munţilor!

---

[23] I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 24; N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 13. În ce priveşte motivele care îndrumă spre alegerea traseului părerile sunt variate. N. Iorga, *op. cit.*, vol. IV, p. CLXVI, socoteşte că Matei preferă a trece prin Banat, apoi pe la Orşova pentru a nu-şi compromite găzduitorul (pe Rakoczy), raţionament întemeiat dacă avem în vedere că astfel intrarea în Oltenia se putea face de pe „pământ turcesc" (prin sangeacul Orşovei), evitând greşcala din anul anterior, când trecuse prin pasul Vâlcanului, deci intrase în Oltenia din Ardeal. N. Stoicescu, *Matei Basarab*, p. 24, nota 73, crede că e preferat traseul acesta pentru că permite efectuarea de recrutări în Banat şi evită trecătorile păzite din nordul Olteniei. P. Cernovodeanu, *Campania de înscăunare*, p. 313, adaugă şi dorinţa de a contacta paşii din jurul Ţării Româneşti, de a-şi întâlni partizanii din Oltenia, de a evita repetarea crorilor survenite în cursul campanici eşuate din 1631.

[24] N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 13.

[25] Pentru sensul noţiunii de plai - în zona Olteniei – vezi pe lângă explicaţiile *Dicţionarului explicativ al limbii române*, Ed. Acad. RSR, 1975 şi I. Conea, *Plaiul şi muntele în istoria Olteniei*, în vol. Oltenia, Craiova,1943, p. 78, cât şi nota 2 de la aceeaşi pagină.

Autorul ne spune clar că trecerea se face peste "plaiul Drinovului"[26], iar o cronică ardelenească - care reia de fapt Letopisețul cantacuzinesc – transformă această indicație toponimică în "pasul Drenovului"[27]. De bună seamă e vorba de vârful/dealul Drena de azi[28], din vecinătatea punctului de

---

[26] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. loo. P. Cernovodeanu, *Campania de înscăunare*, p. 315, socotește că toponimul Drinov este rezultatul transcrierii greșite a numelui muntelui Daranin (sau Dărăscu), ori a vârfului Doran, puncte topografice aflate la câțiva kilometri sud de muntele Domogled (de lângă Băile Herculane), care formau hotarul dintre sangeacul Orșovei și Oltenia.

[27] Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1976, p. 167. De menționat că un vârf Drena se găsește la nord-est de satul Plugova, la vreo 11 – 12 km sud de Cornea. Pe lângă dealul Drena trece un drum (mai degrabă potecă) ce leagă Ardealul cu Oltenia. (vezi Harta topografică: 1/100 000, ed. 1915, foaia Vârciorova.) Într-o altă versiune cronica afirmă: "de la Cornu (emigranții) au trecut muntele dincoace". (I. I. Georgescu, *O copie necunoscută a Letopisețului cantacuzinesc*, în Mitropolia Olteniei, XIII, 1961, nr. 7 – 9, p. 535). Dacă acceptăm afirmația, înseamnă că emigranții, trecând prin această zonă (de la Cornea spre vârful Drena) – ceea ce mi se pare verosimil –, au părăsit în fapt pământul „turcesc", și au revenit în principatul Transilvaniei, (în colțul aflat în extremul său de sud-vest) și abia de aici, după alți 14 – 15 km., ating granița Olteniei (traversând abrupta vale a Cernei) cam prin regiunea pe unde, înfrânți, fugiseră în sens invers, în 1631, ca să scape de poterile lui Leon. Astfel beiul lăsa superiorilor săi impresia că și-a făcut datoria, și a respins răzvrătiții, împingându-i înapoi în Transilvania, de unde vor intra, e drept, în Țara Românească, dar după ce ieșiseră de sub controlul său. Deci formal răzvrătiții nu intră în Oltenia prin ținuturile sale, ci din Transilvania, prin urmare lui nu i se putea reproșa nimic!

[28] Traversarea muților în 1631, conform tradiției locale, s-ar fi făcut pe aceeași potecă, al cărei curs, după trecerea râului Cerna, urma valea Gaura Fetei. Afirmația s-ar baza pe o tradiție locală, care însă este nesigură, dacă nu chiar îndoielnică, având în vedere că de la petrecerea evenimentelor și consemnarea informației au trecut peste 370 de ani. Luând însă de bună afirmația, se poate presupune că traseul era cunoscut lui Matei Basarab din anul anterior. Matei s-ar fi

întâlnire cu paşa (dar al cărui nume apare într-o versiune slavizată, tendința de slavizare fiind destul de frecventă în regiune). Prin acest loc trece o cărare care, mergând spre răsărit, trece peste granița Transilvaniei acestei vremi. Vezi harta anexă nr. 1, dar mai ales 2, 3, 4 şi 5, care prezintă situația la scară mărită. Deci călătorii părăsesc drumul comod al văii Timiş-Cerna şi se abat spre munții învecinați, renunțând la a străbate în lung sangeacul în care tocmai pătrunseseră, lucru ciudat dacă beiul le era peste măsură de binevoitor.) Parcurgerea noului traseu nu era de fel uşor de realizat, căci o armată, oricât de mică ar fi fost, nu se putea lipsi de o seamă de bagaje. Ori noul drum trece printr-o zonă destul de accidentată a văii superioare a Cernei, cu diferențe mari de nivel, pe unde căratul oricărei poveri devine o problemă.

Acest traseu neaşteptat şi nespus de trudnic ne schimbă însă complet optica asupra întâlnirii care a avut loc la Cornu. Abandonarea drumului lesnicios şi abordarea acestui traseu neaşteptat de dificil, precum şi părăsirea sangeacului Orşovei creează dimpotrivă impresia că tratativele de la Cornea nu au fost prea cordiale, beiul ieşind înaintea oaspeților nu cu brațele deschise, ci cu intenția de a scăpa de ei. E vădit că beiul nu-i permite lui Matei să treacă mai departe pe drumul mare. Întâlnirea are loc chiar la hotarul nordic al ținutului administrat de el, încât avem deodată sentimentul că otomanul i-a ieşit în întâmpinarea lui Matei nu animat de simțăminte binevoitoare, prietenești, nu din curtoazie, ci ca să-i taie drumul încă de la capăt şi să-l

---

retras cam tot pe aici după înfrângerea din 1631, cu sprijinul unui localnic, „stari (bătrânul) Stoica" – *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 98. Conform tradiții orale amintite, ar fi însă vorba de un anume Duncea (cel bătrân) din Izverna. Vezi: ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA Seria ISTORIE, anul X, 2005, nr.10, Epoca lui Matei Basarab - Studii și comunicări – X, Mite Măncanu, *Lupu Buliga - căpitanul lui Matei Basarab*, p. 109.

împiedice să-i traverseze sangiacul; de bună seamă nu era de acord ca o oaste străină (şi încă a unor răzvrătiţi neagreaţi de autorităţile superioare) să treacă chiar pe sub zidurile reşedinţei sale, fapt ce-ar fi fost inevitabil dacă emigranţii urmau drumul obişnuit, drum presupus de istorici a fi cel urmat în fapt. Admiţând trecerea rebelilor risca să fie acuzat de lipsă de iniţiativă, de incapacitate militară, de neglijenţă şi slăbiciune în apărarea ordinii locale, fapt ce i-ar fi provocat serioase neplăceri (mergând până la a fi sancţionat). Motivele invocate mai sus, care determină atitudinea atât de confuză a paşei, pot fi doar presupuse, neexistând dovezi desluşite care să le susţină.

Probabil animat de asemenea calcule, slujbaşul otoman a ieşit deci înaintea micii oştiri invadatoare, poate ca s-o oprească sau cel puţin s-o abată din drum. Însă de bună seamă nu dispunea de forţe suficiente spre a li se putea opune ferm cu armele. Deci, nefiind sigur de o victorie militară asupra intruşilor, se putea gândi să-şi atingă ţelurile printr-o mică viclenie, motiv pentru care acceptă a porni nişte tratative, rezolvând pe cale paşnică disensiunile. Poate că şi propunerile avansate de Matei cu acest prilej să fi fost tentante, încât să fi căutat împreună cu acesta o soluţie de compromis. Sau poate că pur şi simplu a preferat să evite o vărsare de sânge inutilă, în condiţiile în care negocierile nu numai că nu-i erau refuzate, ci, dimpotrivă, dorite şi poate era chiar ispitit cu unele făgăduieli generoase de recompensare, după ce Matei va ajunge domn.

Fapt cert este că beiul a recurs la tratative şi pare-se că în cele din urmă s-a ajuns la un compromis convenabil pentru ambele părţi. Beiul făgăduia ca, în schimbul acceptării pretenţiilor pe care le ridica, să dea sprijin material răzvrătiţilor (inclusiv bănesc), dar aceştia nu continuau drumul spre Orşova, compromiţându-l, ci o

coteau peste munte, lăsând impresia că intră în Oltenia prin Ardeal.

Cum Matei nu era desigur dispus să-şi abandoneze proiectele la primul obstacol, după ce el şi cei din jurul său investiseră atâta în ele, beiul a avut de întâmpinat o dârză rezistenţă din parte-i. Un conflict armat părea deci inevitabil, dar nici una dintre părţi nu-l dorea. Deci singura cale de a-l evita o reprezentau discuţiile. Cu acest prilej poate că turcul s-a lăsat convins de elocinţa lui Matei, dar mai ales de unele făgăduieli ale acestuia. Pe de altă parte nici Matei însuşi nu era interesat să-şi macine forţele într-o luptă înainte de a ajunge în ţară şi nici nu dorea să aibă un duşman în spate, fiind astfel dispus la concesii, în măsura în care acestea nu îi anihilau planurile, ci dimpotrivă!

Văzând perseverenţa nedoriţilor oaspeţi, beiul, ca să ajungă la un acord – sau mai degrabă, la un compromis – s-a arătat dispus să compenseze cu oferte materiale pretenţia sa dezavantajoasă de a opri înaintarea intruşilor. (Silirea emigranţilor de a traversa crestele reprezenta o problemă serioasă pentru aceştia, căci a străbate plaiul cu poverile în spate, poveri care nu puteau lipsi unei oştiri, oricât de mici ar fi fost, nu putea fi decât o trudă deloc ispititoare). Ofertele paşei sunt puse în evidenţă cu mândrie de autor, spre a sublinia prin aceasta vaza celui pe carel slujea, cât şi a taberei din care făcea el însuşi parte. Beiul oferă deci în acest context plocoane şi bani împrumut. (Posibil însă ca banii să nu fi fost împrumutaţi efectiv acum, ci doar făgăduiţi.) Iar dacă Matei acceptă să abandoneze un drum comod în favoarea unuia plin de dificultăţi – fie şi în schimbul unor compensaţii materiale – dovedeşte că şi dregătorul otoman era neînduplecat în pretenţia sa de a i se ocoli sangeacul.

Ne putem desigur întreba: de ce vorbeşte cronica numai de un succes nemărginit (de banii şi plocoanele primite), fără să releve faptul că răzvrătiţii sunt siliţi să

părăsească drumul mare pentru a escalada nişte văi prăpăstioase şi dificile? (De fapt schimbarea de traseu e totuşi sugerată de cronică prin indicarea lapidară a toponimului "plaiul Dri(e)novului"/Drena ca loc de traversare; sau în cealaltă variantă menționată se precizează că "de la Cornu (emigranții) au trecut muntele dincoace". Deci nu au mers de-a lungul văii pe care se găseau, ci au trecut imediat muntele![29] Dar afirmațiile acestea pot fi socotite ermetice, deci interpretarea lor ne poate apărea ca discutabilă.) Motivele omisiunii unei explicații explicite sunt totuşi de înțeles. Probabil că autorul nu doreşte să ştirbească renumele celuia pe care-l slujeşte şi nici pe cel al taberei din care face parte. Drept care sunt reținute numai detaliile convenabile (adică relatarea pe larg numai a avantajelor obținute) şi sunt omise cu bună ştiință detaliile penibile (de exemplu, în cazul nostru, indicarea dificultăților traseului urmat în continuare). Totuşi uneori, ca şi în acest caz, mărturisirile ocolite transpar fără voie (de astă dată ele concretizându-se în referirea de trecere a plaiului). Practica este obişnuită în astfel de lucrări, care ridică osanale mai marilor zilei.

Deci acolo unde până acum, în mod obişnuit, istoricii au văzut numai nețărmurită prietenie şi revărsare de solicitudine, în realitate pare să fi fost o atitudine rezervată, circumspectă, plină de suspiciuni şi de neîncredere. Din pasajele citate pare să transpară o prudentă reținere a beiului, un calcul prevăzător şi pragmatic spre a evita un amestec prea direct care-i putea cauza neplăceri. Deci acesta nu dorea să fie implicat fățiş, iar dacă accepta să dea un ajutor, intervenția sa trebuia să rămână în umbră, ascunsă.

Este puțin probabil că, în ceea ce a întreprins, beiul să fi avut consimțământul superiorului său de la Timişoara. De altfel în cadrul relațiilor ierarhice beii îşi permiteau deseori

[29] Vezi notele anterioare, 26 şi 27.

destule libertăți față de superiorii lor, iar aceste împrejurări sunt o dovadă în acest sens. Oricum paşa Timişoarei pare să nu fi avut vreun amestec direct în evenimentele din Muntenia, de care nu a părut prea interesat. De altfel în privința sa nu numai că cronica tace cu totul, dar precipitarea evenimentelor nici nu i-a lăsat vreme paşei de Orşova pentru consultări cu acesta. Concluzia ar rezulta din aceea că, chiar dacă au existat şi unele discuții anterioare între beiul Orşovei şi Matei (lucru puțin probabil), un compromis efectiv - sau un acord - nu s-a putut realiza decât la Cornea, când primul a fost pus în fața faptului împlinit (al sosirii emigranților) şi trebuia să găsească o ieşire convenabilă imediată în fața unei stări de fapt iminente. Ori în această situație este puțin probabil că paşa de Orşova a avut vreme să se consulte cu superiorul său.

Iar de o aprobare de la Constantinopol nici nu poate fi vorba; faptele exilaților se vor afla în capitala imperiului abia după câteva săptămâni, iar poruncile venite de aici, atunci când vor sosi, vor fi cu totul potrivnice lui Matei, deci sunt exact contrarii hotărârilor beiului de Orşova! De altfel padişahul (la momentul traversării sangeacului Orşovei de către emigranți) era pe punctul de a da firman de domnie lui Radu Iliaş, fapt pe care îl va şi face în săptămânile următoare. Ori dispozițiile sale, deşi ulterioare, nu rămân necunoscute autorităților locale din zonă, căci în mod curent înalta Poartă obişnuia să le se adreseze direct autorităților locale[30].

În concluzie deci, în urma tratativelor de la Cornea, viitorul domn renunța la traversarea sangeacului – scutindu-l pe bei de neplăceri –, în schimb acesta îi oferea sprijin material şi mai ales bănesc, mai greu de depistat şi deci de natură de a-l implica mai puțin (cu atât mai avantajos cu cât

[30] Mehmet Ali Ekrem, *Civilizația turcă*, Ed. Sport-Turism, Buc., 1981, p. 110.

urma să-i fie restituit ulterior şi desigur nu fără câştig). Deci în cazul beiului de Orşova ne găsim în faţa unei atitudini oscilante, duplicitare, a unei vădite eschivări, care este foarte departe de angajarea deplină, necondiţionată evocată obişnuit în studiile istorice dedicate temei. De ce a acceptat Matei condiţiile puse de bei? Probabil spre a-şi menaja forţele şi spre a nu-şi crea un duşman în spate. Ori dacă beiul era atât de rezervat şi duplicitar acum, la începutul lunii august, când Matei era încă un anonim, necunoscut Porţii, e greu de crezut că-l va sprijini serios (adică ferm şi pe faţă, cum face Abaza) mai târziu când autorităţile centrale vor cere în mod expres ca să fie arestat şi înlăturat. Însă foarte probabil că acordurile încheiate, avantajele care i se promiseseră, îl vor determina pe paşă să rămână neutru şi în viitor, ignorând dispoziţiile primite de la centru.

Astfel singurul susţinător cu adevărat loial, angajat deplin şi cu convingere alături de Matei, care nu se refugiază în eschivări prudente şi angajamente sforăitoare dar formale, este numai Abaza paşa, beilerbeiul de Silistra.

Un alt bei care putea interveni în destinele Olteniei era cel de Nicopole (subordonat paşei de Silistra fiind inclus în eialetul de Silistra-Oceacov). În condiţiile în care Abaza îşi va muta temporar reşedinţa în această cetate (în septembrie 1632), beiul subaltern a fost constrâns să se alinieze superiorului său, indiferent de convingerile sale personale. (Un dezacord nu e totuşi exclus, tătarii din Bugeac – şi ei subordonaţi, fie şi numai formal, beiului din Silistra[31] – o vor demonstra, prin înregimentarea lor în tabăra adversă, a lui Radu Iliaş). Este posibil de altfel ca, în tot cursul lunii august, nici măcar subalternii să nu fi cunoscut adevăratele intenţii şi sentimente ale lui Abaza. În august, când acesta îi scrie lui Rakoczi, foloseşte un asemenea ton încât s-ar crede

[31] *Călători străini despre ţările Române*, vol. VI, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1976, p. 331.

că-i este de-a dreptul ostil lui Matei[32], deşi la data respectivă acordurile dintre el şi răzvrătit trebuia să fi fost de mult definitivate. Nici căimăcămia munteană şi nici acel schiniceauş aflat la Bucureşti nu-i bănuiesc rolul de vreme ce, până în clipa când îl primeşte pe Matei la Nicopole, îl declară pe Rakoczi singurul protector al rebelului[33]. (Deci şi paşa de Orşova, despre care s-a discutat mai sus, este omis din lista persoanelor ce-l protejează pe Matei aga.) Deci beilerbeiul Abaza se ferea şi reuşise să se ascundă cu destul succes, încât nu-i de mirare dacă unii subalterni, neştiind adevărul, acţionează în contratimp cu şeful lor ierarhic. În plus este cu putinţă ca eventualele disensiuni să fi fost încurajate de împrejurarea că Abaza fusese numit beilerbei de mai puţin de un an[34] iar funcţia sa era ea însăşi o creaţie recentă[35], încât din ambele motive nu apucase să-şi consolideze poziţia.

In privinţa atitudinii celorlalţi bei, nici un izvor nu afirmă nimic; e drept că nu se menţionează acte ostile, dar nici gesturi de complezenţă nu sunt amintite. Ori tăcerea poate ascunde orice atitudine (uneori, cum am văzut, chiar în spatele vorbelor se ascunde altceva decât voiesc ele să exprime), de la simpatie la ostilitate, inclusiv indiferenţă. Deci ostilitatea nu este exclusă.

De altfel ultimul bei – dintre cei aliniaţi de-a lungul hotarelor ţarii – care putea interveni nemijlocit în sudul

---

[32] I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 21.

[33] *Ibidem*, p. 24 şi p. 25, nota 2.

[34] A. Decci, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc. 1978, p. 346. N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches, vol. III, Gotha, 1910, p. 387.*

[35] A. Ghiaţă, *Toponimie şi geografie istorică în Dobrogea medievală şi modernă*, în Analele Academici Române, M.S.I., seria 4, tom 5, p. 43. Aici se arată că cialetul de Silistra-Oceacov (Ozü) s-a format în deceniul al treilea al sec. al XVII-lea, sau mai bine zis acum şi-a reconturat hotarele extinzându-se spre apus.

Olteniei este beiul de Vidin. O putea face în primul rând pentru că era situat în vecinătatea imediată a acestor locuri şi putea – ba era chiar dator – să exercite asupră-le o supraveghere directă, răspunzând pentru menținerea ordinii de aici.

Deci întreprinzând un tur de orizont asupra Olteniei, putem conchide că numai trei sangeacbei puteau interveni nemijlocit aici: cel din Orşova, cel din Vidin şi cel de Nicopole. Cu beiul de Orşova se ajunsese la un compromis - iar, prin deplasarea sa la Nicopole, Abaza a neutralizat orice inițiativă a aceluia din această reşedință de sangeac, chiar dacă ar fi avut vreuna. (De altfel merită a insista asupra detaliului că sangeac-beiul de Nicopole îi era subordonat paşei de Silistra-Oceakov, motiv ca să nu fie suspectat de intenții ostile lui Matei, pentru a nu se pune rău cu superiorul. Afirmația din urmă este însă departe de a fi o certitudine, căci atâția subalterni păstrează destule resentimente secrete față de şefii lor. Şi nu se poate şti care e situația în acest caz.)

Desigur se pune întrebarea dacă Abaza paşa îl putea cumva constrânge pe beiul de Vidin să se alinieze dorințelor sale sau dacă, cel puțin îl putea influența cumva. În condițiile lunilor august – septembrie 1632 Abaza s-a temut probabil de intervenția acestui vecin pe care nu avea cum să-l influențeze direct, sangeacul acestuia neintrând sub autoritatea sa[36], el rămânând dependent de eialetul Rumeliei (vezi şi harta nr. 1).

---

[36] I. Totoiu, în *Istoria României*, vol. II, Ed. Acad., f.a., p. 807 – 808, consideră că Vidinul intra în cialetul de Silistra-Oceacov. A. Ghiață, *Toponimie şi geografie istorică în Dobrogea medievală şi modernă*, în Analele Academici Române, Memoriile Secției de Științe Istorice, seria 4, tom 5, 1980, p. 43, întemeindu-se pe Evlia Celebi, corectează informația, arătând că în zona Dunării au fost smulse Rumelici şi alipite noului eialet numai sangeacurile de Silistra şi Nicopol, Vidinul păstrându-şi vechiul statut.

După opinia lui I. Totoiu, noul eialet de Silistra - Oceacov (Özü), format la începutul sec. al XVII-lea prin desprinderea unor sangiacuri din cadrul Rumeliei, se întindea "spre apus până la Porţile de Fier", conducătorul acestei noi unităţi administrative având în subordinea sa „sangiacbeii de la Vidin, Nicopole ..." şi "ţinea sub supraveghere ţările române, pe tătari, pe cazaci şi pe poloni"[37]. Totuşi presupusa subordonare administrativă invocată de autorul în discuţie rămâne ipotetică şi recent A. Ghiaţă aduce unele precizări în plus. La începutul sec. al XVII-lea – "încă de pe la 1610-1611" – este atestat eialetul de Özü (Oceakov), iar în deceniul al treilea al acestui secol (deci nu cu mult înainte de anul 1631, spre sfârşitul căruia Abaza este numit în funcţie[38]) sangiacul de Silistra şi cel de Nicopol – pentru a le menţiona numai pe cele care intră în sfera noastră de interes – sunt trecute «în componenţa acestuia, fiind smulse beilerbeiului eialetului Rumeliei»[39]. De menţionat că Vidinul, contrar părerii lui Totoiu, este

---

37 *Istoria României*, vol. II, Ed. Acad. RPR, Buc., pp. 807 – 808; *ibidem*, vol. III, Buc. 1964, pp. 32 – 33.

38 A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1978, p. 346; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. III, Gotha, 1910, p. 387.

39 Anca Ghiaţă, *Toponimie şi geografie istorică în Dobrogea medievală şi modernă*, în Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice, seria 4, tom 5, 1980, p. 43, (vezi şi nota 10). Încadrarea în sistemul administrativ - teritorial regional al sangiacului de Vidin a stârnit controverse. Astfel în secolul trecut Zinkeisen, în *Geschiche des Osmanischen Reiches in Europa*, Gotha, vol. III,1858, p. 13, îl socoate ca aparţinând paşalâcului Timişoarei, din 1574 fiind smuls Rumelici. O altă lucrare, de astă dată engleză, divizând Rumelia în trei regiuni (una centrală, alta dreaptă şi în sfârşit una stângă), include Vidinul în regiunea Rumelia centrală. Însă, după un firman din sec. al XVIII-lea Vidinul figura în regiunea din dreapta. (Kabrda, *Les ansiens registres turcs pour l'histoir de la Bulgarie*, în Archiv Orientalni, XIX, 1951, nr. 3 – 4, p. 374, nota 62.)

omis - păstrându-şi vechiul statut – iar Evlia Celebi o confirmă în scrierile sale[40]. Deci Abaza nu era superiorul paşei de Vidin şi nu-şi putea exercita autoritatea asupră-i în virtutea unor drepturi ierarhice, iar dacă voia să-l influenţeze o putea face numai prin intimidare.

Probabil că din aceste considerente (care se adaugă celorlalte motive deja enunţate) Abaza se va muta la Nicopole, sperând că prezenţa sa aici îl va intimida pe beiul Vidinului, paralizându-i orice iniţiativă. Dar de vreme ce nu a reuşit să şi-i alinieze nici măcar pe tătari, care-i erau formal subordonaţi (care din poruncă imperială se aliază cu Radu – adversarul lui Matei), e puţin probabil că a reuşit să se impună fată de un dregător, care nu depindea de el în nici un fel. Şi asemeni tătarilor, – care ne oferă o paralelă semnificativă –, foarte probabil că nici beiul de Vidin nu cuteza să sfideze poruncile sultanului şi ale vizirului (potrivnice lui Matei), aşa cum îşi permitea Abaza – rebel ce-şi câştigase un adevărat renume de nesupus de pe vremea guvernării sale din Asia Mică. Din aceste considerente intervenţia în Oltenia a beiului de Vidin (ostilă lui Matei) nu este exclusă, iar dacă din jos de mânăstirea Sadova au avut loc nişte lupte, acestea nu puteau fi decât urmare a iniţiativei sale.

Iar dacă beiul de Orşova îşi permite o sumă de iniţiative proprii şi o anume libertate de acţiune, nu avem nici un motiv să refuzăm a le presupune şi accepta în cazul celui de Vidin, mai ales când acesta, prin ceea ce întreprindea, nu făcea decât să execute dispoziţiile superioare, venite din capitală (unde între timp se aflase de nedorita iniţiativă a emigranţilor, întâlnirea de la Cornu petrecându-se cu aproximativ o lună şi ceva mai devreme). In ce priveşte îndrăzneala şi iniţiativa, ele nu par să fi lipsit

[40] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VI, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1976, p. 328 şi p. 331.

acestor dregători locali de margine. Nu numai Abaza o dovedeşte prin cariera sa asiatică de zurbagiu şi uneltitor imprevizibil, dar ceva mai mult de un secol şi jumătate mai târziu, o va ilustra chiar un paşă de tristă amintire al Vidinului, Pasvan Oglu. De aceea să nu ne închipuim că paşa de Silistra, nou numit – şi încă în fruntea unei formaţiuni recent create sau reorganizate –, se putea impune uşor vecinilor. (Să nu uităm că adesea noul creează – în aproape toate domeniile vieţii – o anume reacţie de rezervă sau chiar o rezistenţă făţişă, motiv în plus de desolidarizare a vecinilor de Abaza, mai ales când mai intră în discuţie şi un act de nesupunere faţă de însăşi voinţa sultanului!)

De altfel este şi mai probabil că paşa de Vidin nici nu ştia – până în clipa când Abaza îl va căftăni pe cont propriu pe Matei – de atitudinea şi intenţiile acestuia, după cum, este puţin probabil s-o fi ştiut-o chiar subalternii direcţi ai aprigului beilerbei. Cum remarca încă I. Sîrbu[41] în lucrarea sa de doctorat, în august 1632, când Abaza îi scria lui Rakoczi, deşi avea toate motivele să-l creadă pe crai profund angajat alături de Matei, redacta un mesaj foarte circumspect, care, nu numai că ascundea protecţia făgăduită agăi din Brâncoveni, dar lăsa chiar impresia că i-ar fi ostil, având de gând să dea curs poruncilor primite de la Istambul de a-l impune la tron pe Radu Iliaş. Deci Abaza nu avea încredere nici măcar într-unul din aceia care păreau a fi de aceeaşi parte a baricadei, alături de el! Ori că Rakoczi era un simpatizant recunoscut al lui Matei nu pare să fi fost un secret în acel moment. Faptul e demonstrat de boierii munteni din ţară şi de schimni ceauşul ajuns la Bucureşti, care se plâng Porţii împotriva lui Rakoczi[42] tocmai din acest motiv. E greu de crezut că Abaza nu ştia şi el acest lucru şi totuşi îşi disimula intenţiile faţă de crai.

---

[41] I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 21.

[42] *Ibidem*, p. 24.

De altfel şi Rakoczi, animat de acelaşi spirit de prevedere, răspunde la fel de prudent. Deşi dat de gol de boierii munteni sau de schimni-ceauşul Porţii şi desigur şi de alţii, în scrisoarea către Abaza el se străduieşte să-şi mascheze pe cât posibil amestecul în acţiunile emigranţilor, ceea ce ne face să credem că ori nu avea încredere în acest complice turc al lui Matei, ori încă nu-şi putea da seama care îi era rolul; ori poate ambele motive îl îndemnau în aceiaşi măsură la o atitudine circumspectă. Desigur că Abaza, dacă se ascundea faţă de cineva pe care-l suspecta ca fiind protectorul lui Matei, e de presupus că, cu atât mai mult, îşi disimula sentimentele favorabile lui Matei şi faţă de subalternii săi direcţi de la Silistra (cât şi faţă de celelalte autorităţi din cetăţile de la Dunăre). Făcea desigur aceasta ca să prevină eventuale reclamaţii la autorităţile superioare şi implicit dejucarea planurilor pe care abia de le urzise.

Merită menţionat şi amănuntul că în cursul lunii august – deşi înţelegerea cu Matei trebuie să fi fost de mult perfectată – nici boierii de la Bucureşti şi nici funcţionarul otoman prezent aici nu bănuiesc adevărul despre vederile lui Abaza, întrucât petiţiile lor îl indică pe Rakoczi drept unic mentor al lui Matei. Pe Abaza îl vor acuza abia ulterior, după vizita viitorului domn la Nicopole[43].

Deci, neavând cum cunoaşte atitudinea reală a lui Abaza până spre sfârşitul lui septembrie, neînchipuindu-şi măcar că intră în conflict cu acesta, nefiindu-i nici subordonat, neacceptând totodată nici propunerile lui Matei, este firesc ca beiul de Vidin să fi înţeles să dea curs fără rezerve poruncilor primite din capitală – de a-l captura şi de a-l preda Porţii pe rebel. (În cursul lunii august, cât Matei poposeşte la Prejna, desigur că autorităţile centrale aflaseră de rebeliune şi apucaseră să dea dispoziţiile de contracarare a acţiunii, poate şi sub presiunea domnului Alexandru Iliaşi,

[43] *Ibidem*, p. 24 şi p. 25, nota 2.

care lupta ca să obţină firman de domnie pentru fiul său în Ţara Românească). De altfel de vreme ce tătarii – care erau subordonaţi, fie şi numai formal, paşei de Silistra[44] – acceptă să execute dispoziţiile venite de la centru, sfidându-şi astfel superiorul direct, de ce să ne îndoim că beiul de Vidin s-ar fi sfiit la rându-i s-o facă? (De frica vecinului în nici un caz nu va fi ezitat!)

Matei putea stabili contacte cu paşa de Vidin abia după ce intrase în Oltenia (poate pentru că nu dispunea de un alt mijlocitor precum popa Ignatie Sârbul de la Nicopole, ca în cazul lui Abaza). Deci dacă contactarea avea loc abia acum, ea se petrecea după ce Poarta luase cunoştinţă de actul său de răzvrătire şi după ce poruncise măsuri împotrivă-i[45]. În această situaţie oscilaţii, ca acelea ale beiului de Orşova nu mai erau posibile, nemaiavând acoperire şi scuză.

Nu este exclus ca lucrurile să fi fost întărâtate şi de un obscur pretendent la tron, care curta la acea vreme paşalele de la Dunăre. Este vorba de un tăbăcar din Râmnicul Vâlcea, care îşi procurase nişte hrisoave în temeiul cărora se pretindea de os domnesc şi reuşise să câştige o vreme şi bunăvoinţa lui Abaza paşa[46]. Cum detaliile întâmplării sunt prezentate destul de confuz este totuşi cu putinţă ca, atunci când s-a văzut abandonat de Abaza, tăbăcarul să fi apelat la

---

[44] *Călători străini*, vol. VI, p. 331. Evlia Celebi enumără între sangiacurile subordonate paşei de Silistra şi pe "tătarii din Bugeac".

[45] Că poruncile pentru prinderea lui Matei sunt o realitate o dovedesc: N. Iorga, *Studii şi doc.*, IV, p. 194 – 195; E. Ilurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, III, Buc., 1900, p. 116; I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 21; etc.

[46] Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei, 1608 – 1665*, Ed. Acad., Buc., 1965, pp. 88 – 89; *Cronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive annales hungarici*, ed. J. Trausch, partea II, Coronae, 1848, p. 6 – 7. Întrucât o sumă de inexactităţi viciază naraţiunea despre Stenomire unii istorici au pus la îndoială întregul pasaj. (N. Stoicescu, *Lupta lui Matei*, p. 996, nota 49).

beiul de Vidin, aţâţându-l împotriva lui Matei, grăbind astfel întreprinderea unei acţiuni de intervenţie.

Totalitatea raţionamentelor anterior înşirate nu demonstrează în fapt decât un singur lucru şi anume că nu există motive suficiente spre a respinge categoric informaţiile conţinute în pisania mânăstirii Sadova. Dimpotrivă, tradiţia conservată din generaţie în generaţie în acest locaş şi transpusă în inscripţia menţionată – poate chiar inspirată de o inscripţie similară mai veche, azi pierdută – foarte probabil porneşte de la un adevăr, căci, dacă o istorioară e lesne de încropit, este îndoielnic că autorul unei atari opere este preocupat să ticluiască şi indicaţii cronologice şi geografice precise! (Ori textul ne precizează fără echivoc un loc de derulare al faptelor – Schela Ciobanului – şi o dată proximă care îşi propune să coboare cu exactitatea până la indicarea zilei: 26 august 1633 – data inaugurării locaşului! Ori o atare scrupulozitate este nefirească pentru cineva care inventează, fără a urmări să tragă vreun folos din asemenea precizie.)

În plus, întrucât o parte a pisaniei – cea care se referă la construcţia de lemn preexistentă – a fost confirmată documentar de hrisoave ulterioare ale lui Matei,[47] respingerea restului textului (a restului propoziţiei!) trebuie făcută cu prudenţă şi nu fără o temeinică justificare. De vreme ce o parte a propoziţiei e confirmată de izvoare istorice autentice, ce ne îndreptăţeşte să respingem ca neconfirmate informaţiile cuprinse în restul propoziţiei?!

Singurul care a încercat să introducă aceste evenimente în circuitul istoriografiei noastre a fost C. C. Giurescu. Acest istoric nu numai că a considerat ca verosimile bătăliile în discuţie, dar crede că ciocnirile n-au „putut avea loc ... decât cu prilejul venirii lui (Matei) din

[47] D.Bălaşa, *op.cit.*, p. 85● (doc din 2 martie 1646).

Ardeal, prin Banat, în 1632"[48]. Din păcate însă – împiedicat de caracterul lucrării sale, care se dorea o operă de sinteză cu caracter general – autorul nu intră în detalii şi explicaţii, care s-ar fi putut constitui în argumente care să-i susţină opinia, ci referirea reprezintă în ansamblul lucrării sale istorice o simplă digresiune, cu totul colaterală. Oricum această părere pare întemeiată pe considerente de ordin logic şi intuitiv.

D. Bălaşa este dispus şi el să accepte textul ca real, în articolul pe carel închină mânăstirii Sadova. Numai împrejurările, anterioare anului 1633, în care se produce ciocnirea cu otomanii sunt diferit înţelese. Domnia sa crede că adversarul lui Matei era "un oarecare pretendent susţinut de grupuri izolate de turci"[49]. (Posibil că se gândea la acel Stenemire, tăbăcar din Râmnicul Vâlcea; oricum nu o spune explicit.) Invocând un "pretendent" rival, este de înţeles că are în vedere anii imediat anteriori înălţării locaşului, ani în care ctitorul mânăstirii se angajase în competiţia pentru tron (deci 1631 – 1632. De fapt în discuţie nu putea intra decât anul al doilea, cum se va demonstra în continuare). După aceea însă, acceptând că în 1632 nici un paşă dunărean nu este potrivnic lui Matei, Bălaşa revine, arătând că "luptele acestea cred că au avut loc mult mai devreme, în perioada în care el (Matei) nu aspira la domnie"[50], deci cu mult înainte de 1631. Deci dacă – după părerea sa – data limită inferioară, de după care se puteau petrece evenimentele este foarte laxă, ea putând coborî chiar cu câteva decenii faţă de data ctitoriei, data limită superioară, până la care puteau avea loc faptele este în fond clară. Luptele nu pot fi evident ulterioare anului 1633 – anul cu care e datată pisania care consemnează întâmplările în discuţie. La această din urmă idee subscriem cu totul.

---

[48] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea I, Buc. 1942, p.65.
[49] D.Bălaşa, *op.cit.*, p. 853.
[50] D. Bălaşa, *lucr. cit.*, p. 854, nota 27.

În situație în care – după unele păreri – intervalul cronologic al datării poate include câteva decenii, o altă chestiune ce ne poate preocupa este aceea de a stabili ceva mai exact data în jurul căreia s-au putut desfăşura luptele de la Schela Ciobanului. Din cele arătate mai sus vedem că suntem puşi în fața unor datări contradictorii. Spre a găsi o soluție, se impune să începem prin a verifica dacă în biografia lui Matei Basarab putem întâlni o perioadă de timp când s-a aflat în fruntea unei oşti în zona Sadovei şi a Bechetului şi – odată delimitate aceste momente – să analizăm dacă în contextul politic care le corespunde erau sau nu posibile conflicte de genul celora descrise.

Dar în prealabil trebuie să ştim cu precizie ce fel de conflict vrem să identificăm: un conflict între armate regulate sau un banal jaf la drumul mare organizat de simple cete de lotri ce se dau drept turci; deci se impune să clarificăm de ce calibru puteau fi inamicii lui Matei în incidentul menționat de pisanie. ● clarificare în acest sens ne aduce poate chiar pisania. Vorbind de „toată oastea" şi de „mare strâmtoare ... în două rânduri"[51], inscripția sugerează că incidentele armate amintite de inscripție sunt de mai mare amploare. Se vorbeşte de oaste şi de lupte repetate, deci este exclus să fie vorba de un banal atac la drumul mare, întreprins de câțiva lotri sud-dunăreni, prezentați – justificat sau nu – drept turci. Aceştia nu şi-ar fi repetat atacul, după un prim eşec, după ce se dusese vestea despre isprava lor şi oamenii din zonă intraseră în gardă! Ne găsim fără nici o îndoială în fața unor ciocniri între armate propriu-zise[52].

---

[51] *Ibidem*, p. 854.

[52] P. Cernovodeanu, *Campania de înscăunare*, pp. 315 – 316. socotește că în aug-sept. efectivele lui Matei trebuie să fi fost foarte reduse încât de o eventuală „bătaie cât de cât mai înseinnată, cu o armată otomană regulată nu poate fi vorba"; ca

Odată această problemă clarificată trebuie să analizăm dacă pentru deceniile imediat anterioare anului 1631 avem atestate conflicte armate în zonă, la care să fi participat Matei, fiind totodată şi comandant al forţelor armate româneşti. Ori, pentru intervalul în discuţie, nu avem informaţii asupra vreunor evenimente care să ne facă să presupunem măcar că Matei Basarab s-ar fi putu afla în fruntea unei oşti cu care să fi fost implicat în desfăşurarea unor operaţii militare în sudul Olteniei[53]. În tot acest răstimp nu ne sunt semnalaţi domni care, prin atitudine politică sau măsuri de altă natură (economice, administrative) să fi intrat în conflict cu autorităţile otomane locale (de la Nicopole, Vidin sau Orşova – singurele care puteau interveni nemijlocit în Oltenia) şi nici cu cele centrale, care să fi dictat măsuri represive în zona care ne interesează. Iar ca faptul să se fi întâmplat în perioada cât a fost agă (18 mart. – ante l oct. 1628[54]), deci când avusese în mod sigur trupe sub comanda sa, este de asemenea exclus.

---

atare adversarii nu pot fi decât „bande răzleţe de turci rebeli ieşiţi de sub autoritatea lui Abaza paşa şi care comiteau prădăciuni". Părerea nu se justifică, căci în 1631 Matei dispunea de suficiente forţe ca să înfrunte oastea lui Leon vodă (care nu poate fi tratată drept o bandă răzleaţă de jefuitori), deşi nu a organizat ample recrutări în Ardeal ca în anul următor şi traversase în grabă Oltenia (rezervându-şi puţin timp atragerii forţelor locale). Ori în 1632 – când face pregătiri mai ample şi evită greşelile din anul precedent (întreprinde recrutări în Ardeal şi-şi rezervă peste o lună, la Prejna, pentru mobilizarea oltenilor) – nu e de crezut că adună sub steagurile sale forţe inferioare celor din anul anterior. Privitor la posibilele forţe de care dispune vezi detaliile prezentate în continuarea articolului.

[53] N. Stoicescu, *Dicţionarul marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV - XVII*, Ed. Enciclopedică Română, Buc., 1971, pp. 208 – 209.

[54] *Ibidem*, p. 209.

Rămân deci în discuție anii 1631 şi 1632 când Matei într-adevăr se găsea realmente în fruntea unor oşti şi acestea hălăduiau, cel puțin vremelnic, şi prin Oltenia.

În ce priveşte anul 1631, adică în cursul primei incursiuni împotriva lui Leon vodă, este în afară de orice îndoială că Matei comandase trupele emigranților, recrutate în Ardeal. Dar urmărind pe hartă posibilul traseu urmat de boierii munteni rebeli, reîntorşi din Ardeal, constatăm că chiar şi traseul cel mai sudic, pe care l-am putea imagina pentru oastea emigranților, nu putea trece – nici la ducere şi cu atât mai puțin la întoarcere – atât de aproape de Dunăre[55].

---

[55] Istoriografia noastră, pornind de la I. Sîrbu, *op. cit.*, p. 14, nota 5, a socotit că de la Tg. Jiu emigranții se îndreaptă spre Craiova şi de aici spre capitală. I. Sârbu crede că în satul Ungurenii, ținând de comuna Ghercești, sat aflat acum în jud. Dolj, iar înainte în Romanați (la vreo 15 km nord de drumul Craiova-Slatina) s-ar fi produs prima ciocnire cu forțele lui Leon. Acelaşi traseu nc este sugerat şi de cronica banului M. Cantacuzino, care precizează că emigranții "au trecut în țară la Craiova. După aceasta unindu-se cu oştile ce se cheamă roşii au plecatu" asupra Bucureştiului. (Frații Tunusli, *Istoria politică şi geografică a Țerei Românești de la cea mai veche întemeiere până la anulu 1774*, tradusă de G.Sion, Buc., 1863, p. 144.). N. Iorga apreciază că lupta s-a dat la aceeaşi localitate din județul Romanați, numai că el socoteşte că aga Matei şi emigranții trec pe sub munte spre Olt, iar în continuare coboară de-a lungul acestui râu spre Slatina, iar de aici trec spre cetatea de scaun, deci nu trec pe la Craiova. (N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 8.) Iorga ignoră că pe traseul Oltului propus de el putem întâlni un alt Ungureni, mult mai spre nord – care azi şi-a schimbat denumirea în Băbeni, sat prin care emigranții treceau fără voie dacă ar fi urmat traseul indicat de el. Dar localitatea Ungureni invocată de I. Sîrbu nu mai apare pe traseul său, satul fiind plasat total în afara sa. Mai mult chiar, satul apare în fond în spatele emigranşilor, ci trebuind să se întoarcă din drum spre ajunge la locul bătălici, ceea ce face discutabile presupunerile topografice propuse. Realitatea este că pe intervalul Târgu Jiu–București numărul localităților Ungureni este mult mai mare, iar unele dintre ele pot fi puse în legătură cu evenimentele din 1631 chiar cu mai mult temei

Practic oastea condusă de Matei nu avea ce căuta în 1631 prin zona Sadovei sau pe la Schela Ciobanului (Bechet)! (Vezi şi harta nr. 1.) Ar fi fost vorba de un ocol de-a dreptul catastrofal pentru succesul luptelor avute în vedere în acel an.

Concret emigranţii îşi începeau atacul asupra lui Leon vodă traversând munţii pe la pasul Vâlcanului. De aici coborau spre Tg. Jiu unde avangarda lor întâlneşte solii domnului care tocmai le veneau în întâmpinare. Propunerile acestora sunt respinse. Ei înaintează până la un sat Ungureni (a cărui localizare este până astăzi controversată). Aici urmează o luptă în cursul căreia forţele domnului sunt învinse. Leon înaintează până la Prisiceni unde îşi plăteşte şi-şi reorganizează oastea. E de presupus că localitatea (aflată cam în sud-vestul Bucureştiului, pe malul Argeşului), se va fi aflat în calea intervenţioniştilor. Evenimentele se încheie cu lupta din sudul capitalei, unde Matei şi susţinătorii săi sunt înfrânţi şi puşi pe fugă. Ei se îndreaptă după toate probabilităţile spre Oltenia, traversând munţii spre Ardeal pe la Tismana.

Drumul spre capitală pare să fi fost străbătut în grabă, fără popasuri îndelungate şi fără abateri laterale şi alte tărăgănări. Dacă punctul de plecare şi cel de sosire sunt acceptate în istoriografia noastră ca fiind certe, localităţile intermediare (şi implicit traseul urmat) nu pot fi fixate la fel de sigur. Astfel toponimul Ungureni (care indică locul unei confruntări care trebuie să se fi aflat pe acest traseu) este şi astăzi foarte răspândit pe întinsul ţării[56], în spaţiul dintre Tg.

---

decât cele două sate invocate mai sus. Lista localităţilor cu acest nume poate fi găsită în: I. Iordan, P. Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Ed. Acad. RSR, Buc., 1974, p. 256, coloana II. De menţionat că din listă lipsesc totuşi unele sate dispărute între timp.

[56] I. Iordan, P. Gâştescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, p. 256.

Jiu şi Bucureşti, putând reţine atenţia mai multe sate cu acest nume. (Unele poartă acest nume şi acum, unele au dispărut între timp, iar altele şi-au schimbat numele. E cazul satului Moi de pe Jiu sau al satului Băbeni de pe malul Oltului, ambele numite prin secolul al XVII-lea Ungureni.)

Astfel nişte sate cu acest nume pot fi identificate chiar în apropiere de Tg. Jiu, – deci în preajma locului acelei prime ciocniri cu solii lui Leon, şi prin aceasta ele sunt mai susceptibile de a fi puse în legătură cu evenimentele care ne interesează. Un prim sat cu acest nume se află pe teritoriul comunei Dăneşti de azi (deci la circa 8 kilometri sud – est de Tg. Jiu şi la circa 5 km sud de drumul care duce concomitent spre Râmnicu Vâlcea, dar şi la Craiova, dar ocolind prin Tg. Cărbuneşti (Tg. Gilort). Drumul clasic e comun pentru ambele direcţii, bifurcându-se abia pe aproape de Gilort. Cum drumurile principale nu se deosebeau pe atunci prin vreun fel de amenajări speciale de drumurile „comunale" (ambele reprezentând un şleah cât de cât bătătorit), nu putem exclude că nişte călători care cunoşteau bine locul puteau pleca spre Târgul Gilort nu pe drumul spre Râmnic (cum afirm mai sus), ci o puteau scurta calea prin Dăneşti. Celălalt sat, se află chiar pe drumul ce coboară de-a lungul Jiului spre Craiova, în zona comunei Bâlteni (actualmente satul şi-a schimbat numele, chemându-se Moi şi e situat la circa 25 de kilometri sud de Tg. Jiu, chiar pe malul Jiului). Cele două localităţi, prin poziţiile lor pe hartă, ne sugerează două trasee posibile pe care pe care emigranţii le-ar fi putut uma în direcţia Bucureştilor. Ambele localităţi puteau duce spre Craiova, fie direct de-a lungul Jiului, fie de-a lungul Gilortului şi apoi a Jiului. Prima dinte aşezări ne poate însă sugera şi calea spre Oltul de sub munte şi Râmnicu Vâlcea (cale preferată de N. Iorga).

Cercetând în continuare traseul de la Craiova spre Bucureşti, traseu pentru care optează I. Sîrbu, iar în urma sa majoritatea istoricilor, înregistrăm o altă localitate omonimă în nordul judeţului Dolj de azi, aşezată nu departe spre nord de drumul Craiova – Slatina – Bucureşti, sat cuprins în zilele noastre în perimetrul comunei Ghercești. Asupra acestei aşezări şi-a oprit atenţia I. Sîrbu (aparţinând la vremea sa judeţului Romanaţi), identificând-o cu cea indicată de cronică, idee ce-o putem regăsi apoi şi la alţi istorici. Opţiunea se explică poate prin aceea că acest sat este situat mai aproape de Brâncoveni - locul de baştină al lui Matei - şi cercetătorii, fără să o mărturisească deschis, au socotit că viitorul domn a găsit nimerit prilejul ca să treacă şi pe la moşiile sale. În plus opţiunea pentru acest traseu se formează şi sub influenţa detaliului că lupta finală s-a dat în sudul Bucureştiului, pe lângă drumul Craiovei.

Dacă urmăm celălalt traseu posibil spre Bucureşti, de-a lungul munţilor ne îndreptăm în direcţia Oltului. După ce trece pe lângă Ungurenii din comuna Dăneşti (sat amintit deja, dar omis de istorici), ajuns pe malul Oltului, drumul se bifurcă din nou. O ramură se îndreaptă spre nord, spre Râmnicu Vâlcea, iar alta se îndreaptă spre sud, de-a lungul Oltului pentru ca din faţa oraşului Slatina să se reunească cu traseul sugerat de I. Sârbu, spre a se îndrepta apoi pe „drumul Craiovei" spre capitală. Pentru acest traseu optează N. Iorga. Trebuie remarcat că pe acest traseu, la sud de Râmnicu Vâlcea, exista un sat Ungureni (azi comuna Băbeni), prin care, călătorii care parcurgeau acest drum, erau obligaţi să treacă. N. Iorga ignoră acest sat, totuşi nimic nu ne împiedică să credem, că dacă aceasta era ruta emigranţilor, atunci acesta putea fi satul indicat de textul cronicii ca loc al luptei cu rebelii.

Totuşi lista alternativelor de a ajunge la Bucureşti nu se încheie aici. Mergând spre Olt pe drumul de sub munte

era posibil ca invadatorii să fi abordat şi deviaţia spre Râmnicu Vâlcea, iar de aici, trecând Oltul, să fi îndreptat spre Argeş, pentru a coborî în continuare de-a lungul râului spre capitală. Pe acest traseu, de fapt lateral cu el, remarcăm existenţa a cel puţin patru sate Ungureni. Două dintre ele, cele din nordul Olteniei, au fost deja menţionate: Ungurenii de Dăneşti şi Ungurenii – Băbeni. Apoi trecând Oltul, în drum spre Argeş, lăsăm în stânga, pe valea râului Vedea, alt Ungureni, în extremitatea nordică a judeţului Olt, în perimetrul comunei Topana. E puţin probabil ca satul din urmă să aibă vreo legătură cu evenimentele din 1631, fiind situat mult lateral faţă de drumul obişnuit şi – din cauza văilor şi a dealurilor din zonă – e ocolit de regulă de călătorii ce se află în drumul spre Argeş. (Drumul de la Râmnicu Vâlcea spre Argeş e puţin probabil să se fi scurtat vreodată pe aici). Coborând însă de-a lungul Argeşului spre Bucureşti remarcăm în sfârşit o a patra aşezare omonimă aflată în extremitatea sudică a judeţului Dâmboviţa, pe teritoriul comunei Corbii Mari. Satul e situat chiar pe malul Argeşului, deci e imposibil de evitat de către aceia care ar fi coborât de-a lungul apei spre cetatea de scaun şi – amănunt ce merită a fi reţinut – se află la circa 40 de kilometri nord de satul Priseceni (Prisăceni) de odinioară, cuprins acum în comuna Buturugeni, judeţul Giurgiu, dar în vechime aparţinător de judeţul Vlaşca. Această aşezare din urmă este fără nici o îndoială locul unde s-a oprit Leon vodă spre a ţine sfat şi a-şi plăti oastea, căci celelalte localităţi omonime (una situată în judeţul Teleorman pe lângă satul Călmăţuiu, iar cealaltă în vecinătatea Târgovişte[57]), datorită situării lor cu totul lateral faţă de orice posibil drum Tg. Jiu – Bucureşti, sunt excluse. Deci trecând prin Ungurenii de la Corbii Mari,

[57] *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului*, vol. IV, (1633 – 1639), Buc. 1981, doc. 3, respectiv vol. III (1621 – 1632), Buc., 1977, doc. 47.

emigranţii conduşi de Matei, dacă recurgeau la acest traseu, puteau ajunge la Prisecenii amintiţi de cronică şi întâlnind drumul Craiovei (pe care se retrăsese Leon în capitală) puteau urma această cale pentru a se întâmpina aici cu Leon şi a da lupta din sudul cetăţii de scaun.

Traseul prin cetatea băniei a fost probabil preferat de istorici întrucât trece pe aproape de Brâncoveni (deci pe la moşiile lui Matei), iar pe de altă parte, impunând traversarea Olteniei, înlesneşte în mai mare măsură împlinirea intenţiei de a recruta roşii din acest ţinut, cum ne sugerează M. Cantacuzino[58], care de altfel declară explicit că refugiaţii trec prin Craiova. În plus, faptul că lupta finală se desfăşoară lângă locul unde drumul Craiovei pătrunde în capitală (mai precis în marginea sudică a Bucureştiului în spaţiul dintre drumul Craiovei şi cel al Giurgiului) a întărit şi el ipoteza asupra venirii emigranţilor dinspre bănie. Insă nu trebuie uitat că locul bătăliei nu este stabilit de emigranţi, funcţie de traseul lor, ci de Leon vodă, care după toate aparenţele nu era prea sigur de victorie. Voievodul putea alege această locaţie drept câmp de bătaie nu pentru că inamicii ar fi venit permanent pe drumul Craiovei, iar el dorea să le stea neapărat în cale, ci pentru că locaţia era aproape de drumul Giurgiului, iar în caz de eşec putea fugi mai uşor spre sud, spre a-şi găsi un refugiu în raiaua de pe malul fluviului.

Din păcate până acum traseul pe sub munte şi apoi pe valea Argeşului nu a fost luat nici odată în seamă de istorici, deşi cum se vede e presărat de numeroase sate Ungureni.

Iar după ce rebelii au fost înfrânţi la Bucureşti, în drumul lor precipitat de întoarcere ce-i duce spre mânăstirea Tismana, un ocol pe la Dunăre este de asemenea total exclus, ba apare chiar de-a dreptul absurd.

---

[58] Fraţii Tunusli, *op. cit.*, p. 144.

În concluzie deci, practic în 1631 nu sunt posibile decât trei drumuri spre Bucureşti, care ar fi putut fi urmate de rebeli. Primul este cel indicat de I. Sârbu şi acceptat în general de istoriografia românească (Tg. Jiu, Craiova, Slatina, Bucureşti), care este şi drumul care face cea mai amplă arcuire spre sud, dar trece foarte departe de Schela Ciobanului şi de Sadova. Al doilea ar fi cel sugerat de Iorga (Tg. Jiu spre Olt, Ungureni-Băbeni, ocol pe la Ungurenii Gherceşti, Slatina, Bucureşti) şi ultimul, cel propus în alineatele precedente (Tg Jiu, Râmnicu Vâlcea, Uungureni-Corbii Mari, Priseceni, Bucureşti). După înfrângerea de la Bucureşti, în fuga spre Tismana, urmăriți de poterile lui Leon vodă, e absurd să credem că emigranții ar fi putut alege un drum ocolit pe la Bechet, care i-ar fi expus inutil, transformându-i în victime sigure! Chiar dacă ar fi intenționat să fugă în Imperiu n-ar fi avut pricină să ajungă pe aici. Deci imaginarea unui posibil traseu de retragere pe la vărsarea Oltului sau a Jiului nu are nici o noimă! Ori, indiferent pe care din cele trei trasee descrise mai sus l-am lua în considerare pentru fugă, pe nici unul partizanii lui Matei nu aveau cum şi de ce să ajungă în zona Bechetului! Deci din aceste motive nu se poate presupune că, nici la venire şi nici la întoarcere, Matei ar fi putut avea în 1631 vreo ciocnire de-a lungul Dunării oltene cu nişte cete turceşti.

Prin cele prezentate mai sus rezultă că o acțiune armată în 1631, dar şi în anii anteriori, este exclusă, ea fiind posibilă numai după această dată. Dar nici evenimentele primei părți ale anului 1633 (până la 26 august, data pisaniei) nu ne îndrumă spre ideea unei călătorii a lui Matei în regiunile sudice ale Olteniei.

Ca atare rămân în discuție numai două alternative: fie că nu e vorba decât de o ciocnire minoră, nu cu o armată, ci cu nişte lotri oarecare, incident survenit pe parcursul

vreunei călătorii de afaceri anterioare refugierii în Ardeal (versiune respinsă însă mai sus), fie că faptele s-au petrecut în anul 1632, singurul interval de timp în care Matei putea ajunge prin preajma fluviului, pe la Bechet, în fruntea unei oşti.

Insă este firesc să ne întrebăm dacă ne sunt atestate nişte împrejurări care să-l fi silit pe Matei să străbată în 1632 regiunea Bechetului. La nivelul informaţiilor de care dispunem azi, aceste împrejurări se reduc de fapt la o singură alternativă şi anume călătoria, deja menţionată, pe care Matei o face la Nicopole, spre a primi caftanul ce i-l oferea Abaza paşa. Este singura situaţie când avea motive să se apropie de Dunăre şi – pe deasupra – s-o facă tocmai prin această zonă. După ce poposise aproape o lună la Prejna, în colţul nord-estic, muntos, al Olteniei, Matei a coborât pe afluenţii Jiului şi apoi pe Jiu până la Craiova. De aici i se oferea o triplă posibilitate; fie să traverseze judeţul Romanaţi şi să coboare de-a lungul malului stâng al Oltului până la Turnu Măgurele (eventual cu o deviere pe la Brâncoveni, pe la moşiile sale); fie să urmeze firul Jiului în continuare până spre vărsare şi apoi pe cel al Dunării, până la gura Oltului, cu trecere pe la Sadova şi Bechet; fie să treacă de la bănie spre Caracal, Corabia pentru a ajunge la raiaua Turnu.

De ce va fi preferat Matei a doua cale – cum ar sugera pisania de la Sadova – şi nu a urmat vreuna din căile celelalte, şi cu deosebire pe prima, care-i permitea să treacă pe acasă, ar putea constitui obiectul unei alte întrebări. Posibil că, pe de-o parte, malul Oltului i se părea prea expus eventualelor forţe pe care le-ar fi putut atrage asupră-şi, forţe trimise de căimăcămia de la Bucureşti şi de acel schimniceauş venit de la Poartă. In condiţiile în care era încredinţat de bunăvoinţa lui Abaza paşa şi a beilor ce-i erau subalterni – în urma demersurilor întreprinse pe lângă ei –, drumul de-a lungul Jiului i se părea desigur mult mai lipsit de riscuri.

Este drept că informații exprese asupra tratativelor cu pașii de la Dunăre avem numai în legătură cu Abaza (asupra tratativelor cu beiul de Orșova am insistat anterior), dar este de presupus că nu a neglijat nici pe ceilalți sangiacbei din vecinătate, deși de dovezi concrete nu dispunem azi.

Din informația pisaniei de la Sadova s-ar putea deduce însă că beiul de Vidin – singurul care putea supraveghea eficient Oltenia – nu s-a lăsat câștigat de Matei, dar este posibil să-și fi disimulat ostilitatea în speranța de a-l putea atrage pe rebel într-o cursă, și prin aceasta de a-l captura și a-l preda la Constantinopol – conform instrucțiunilor primite de la centru[59]. Chiar deplasarea lui Abaza la Nicopole dovedește două lucruri. Pe de-o parte arată că Matei încă nu se considera atât de sigur pe sine încât să cuteze a traversa Muntenia – înfruntând căimăcămia de la București, îndrăzneală pe care o dobândește însă mai apoi, la vreo săptămână după căftănire. Pe de altă parte din această întâmplare deducem și că pașa de Silistra nu avea încredere în beiul de Vidin, a cărui influență ținea să-o contrabalanseze prin prezența sa în imediată vecinătate. Dar poate se deplasase chiar cu intenția de a-l intimida pe acesta prin venirea sa. Nu este exclus – cum am mai spus – ca în ațâțarea tensiunilor să fi avut totuși un rol și acel tăbăcar ajuns pretendent la tron, care fugise poate de la Silistra la Vidin, după ce se convinsese că Abaza pașa fusese câștigat de rivalul său.

Neintuind duplicitatea beiului de Vidin, Matei s-a apropiat foarte probabil de Dunăre, nu numai ca să treacă

---

[59] Că aceste porunci de capturare a lui Matei sunt o realitate, vezi de exemplu I. Sîrbu, *op. cit.*, pp. 20 - 21 și pp. 27 - 28; V. Motogna, *Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, în Cercetări istorice, XIII - XVI, 1937 -1940, nr. 1 - 2, p. 460; E. Hurmuzaki, *Fragmente din istoria Românilor*, vol. III, Buc., 1900, p. 116. Poruncile se adresau lui Cantemir Mârza, hatmanul tătarilor din Bugeac, lui Alexandru Iliaș, domnul Moldovei, craiului Ardealului și lui Abaza pașa.

direct spre Nicopole, ci poate şi cu intenţia de a stabili un contact direct cu beiul de Vidin venit poate la Rahova[60], aşa cum procedase la Cornu (Cornea) cu beiul de Orşova –, dar a avut surpriza de a constata că e pe punctul de a cădea într-o ambuscadă. A replicat prompt şi s-a retras, probabil puţin derutat, clătinându-i-se încrederea nu numai în paşa de Vidin, dar poate şi în cel de Silistra, venit, cum am spus, la Nicopole. S-a oprit în expectativă, adăpostit de ostroavele şi bălţile aflate în împrejurimile mânăstirii Sadova, pe care probabil le cunoştea dinainte, clădirea bisericii celei vechi fiind ctitorită de strămoşii săi. Inamicul, probabil nu prea numeros şi nesigur în terenul străin pe care se afla, după acest prim eşec, nu a îndrăznit să-l urmărească pe terenul plin de capcane naturale din jurul mânăstirii, cu atât mai mult cu cât adversarul scăpase teafăr, cu forţele integre, ceea ce nu era de subestimat, fiind vorba de trupe adunate nu numai în Transilvania, ci şi în cursul îndelungatei şederi din nordul Olteniei. In zilele următoare, prin iscoade, viitorul domn s-a edificat desigur asupra celor întâmplate, asupra dimensiunilor reale ale pericolului ce-i stătea în faţă, a făcut desigur şi un nou sondaj asupra atitudinii lui Abaza paşa – popa Ignatie Sârbul de la Nicopole (mijlocitor între ei) aflându-se alături de el în aceste împrejurări, ba încă şi la mare cinste, cum o dovedeşte un document de epocă[61]. Liniştit, ba şi încurajat de cele aflate, Matei reia desigur călătoria, deşi la Dunăre îl pândeau în continuare inamicii, dar de astă dată şi-a tăiat ferm drum printre ei, în cea de-a doua înfruntare amintită de pisania de la Sadova, ajungând cu bine la Nicopole. Prezenţa acestor inamici în continuare

---

[60] Cetatea Rahovei, la data desfăşurării acestor evenimente, nu prezenta un interes militar deosebit, fiind în stare de ruină. (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. VI, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc., 1976, p. 7o4.)

[61] *D. R. H.*, B, vol. XXIV, pp. 23o - 234.

pe malul românesc (e vorba de paşa de Vidin, singur sau dimpreună poate cu acel aventurier Stenemire) poate deci explica acel „al doilea rând al marei strâmtori" de care a avut parte Matei – amănunt de care vorbeşte pisania[62].

Însă trecerea pe aici rămâne numai probabilă, nu sigură, căci pentru a se ajunge de la Prejna la Nicopole, drumul de la Craiova la vărsarea Jiului nu era obligatoriu. De la Craiova se putea urma şi drumul de-a lungul Oltului sau cel ce trecea prin Caracal şi Corabia (Vezi harta nr. 1). Totuşi afirmaţia cronicii, cum că boierii „au luat pre Matei aga cu sila, *neajuns la casa lui* (*sn.*), de l-au dus la Mehmet Abaza", sugerează fără urmă de îndoială ocolirea curţilor de la Brâncoveni[63], deci elimină automat traseul de-a lungul Oltului. Puţin probabilă este şi trecerea pe la Caracal. De ce să fi preferat Matei primul traseu, pe Jiu, când cel de al doilea, pe Olt, îi oferea prilejul de a trece pe acasă? Posibil că pe malul Oltului se simţea mai expus ameninţărilor căimăcămiei de la Bucureşti. Că se temea de reacţia ei nu încape îndoială, căci acesta este unul din motivele pentru care Abaza s-a mutat la Nicopole, scutindu-l pe Matei de a traversa Muntenia. (Un al doilea motiv a fost desigur dorinţa lui Abaza de a controla direct evenimentele de dincolo de Olt). Probabil din acelaşi motive Matei respinge şi traseul pe la Caracal, pentru a fi cât mai departe de Bucureşti.

I. Lupaş crede că luptele ar fi avut loc la sfârşitul lui octombrie sau mai târziu, "cu trupe turceşti care au venit în ajutorul lui Radu."[64] De la centru este exclus ca să fi fost trimis vreun corp de oaste, căci nici un raport diplomatic nu o sugerează măcar, deşi aceste acte amintesc multe alte

---

[62] Pentru textul inscripţiei vezi D.Bălaşa, *op. cit.*, p. 854, sau V.Nicolae, *op.cit.*, pp. 93 - 94.

[63] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 100.

[64] I. Lupaş, *Studii, conferinţe şi comunicări istorice*, I, Buc., 1928, p. 143.

demersuri mult mai mărunte, petrecute în acest răstimp. Prin urmare operaţia, desfăşurându-se în sudul Olteniei, nu putea fi întreprinsă decât din iniţiativa forţelor locale şi cu resursele acestora, adică cei ce puteau interveni „la sfârşitul lui octombrie sau mai târziu" erau doar beiul de Vidin sau cel de Nicopole. Ori este îndoielnic că aceştia ar fi cutezat s-o facă după victoria lui Matei, când acesta îşi demonstrase forţa şi în plus îşi putea concentra toate rezervele împotriva lor.

De altfel beiul de Nicopole trebuie din capul locului eliminat din listă, căci iniţiativa şi libertatea sa de acţiune erau îngrădite de dependenţa sa de Abaza, pe care-l găzduise până în ajunul acestor întâmplări şi deci e în afară de orice îndoială că în octombrie ştia prea bine că superiorul său era un partizan convins al lui Matei. Deci singurul care poate fi suspectat că putea interveni era paşa de Vidin. Dar rămas singur, deci redus exclusiv la forţele sale, e îndoielnic că beiul de Vidin dispunea de efective suficiente spre a cuteza să înfrunte un domn victorios. În sfârşit de o nouă rezistenţă a turcilor înregimentaţi în oastea moldovenească a lui Radu Iliaş nu poate fi vorba, aceştia predându-se lui Matei la Dudeşti, iar cei care eventual n-au făcut-o erau simpli fugari hăituiţi prin ascunzişuri. Ideea unei intervenţii a beilor din vecinătatea Olteniei este de admis numai concomitent cu atacul lui Radu Iliaş, pe care să-l susţină printr-o ofensivă dinspre apus. Posibil ca asemenea temeri de ajutor să fi existat în mod real, având în vedere că în octombrie poruncile sultanului, de a-l prinde pe Matei devin mai categorice. Probabil aceasta explică de ce Abaza va trece la un moment dat Dunărea pe la Giurgiu (însă în 15 noiembrie se afla încă la Rusciuc, unde se întâlnea cu Matei)[65]. Evident, şi deplasarea la Rusciuc nu e lipsită de semnificaţie, fiind expresia unei intenţii şi a unei atitudini pe

[65] I Sîrbu, *op. cit.*, p 25; *Letopiseţul cantacuzinesc*, p.103.

care paşalele din jur trebuia s-o priceapă. Dar Abaza nu se aşează aici cu gândul de a interveni efectiv în lupta cu Radu Iliaş (nici n-a făcut-o de altfel), căci o angajare atât de făţişă ar fi fost o sfidare fără egal a padişahului, situaţie care nu i-ar mai fi lăsat vreo posibilitate (oricât de ipocrită) de a disimula încălcarea poruncilor împărăteşti.

Trecerea Dunării survine de fapt la câteva săptămâni după luptă şi paşa nu o face pentru a controla mai bine situaţia, căci lucrurile se limpeziseră odată cu fuga lui Radu, iar în Moldova începuse o agitaţie contra domnului, încât o nouă intervenţie din această parte nu era de aşteptat. De altfel dacă ne gândim la un control, pe acesta Abaza îl putea exercita la fel de bine şi de la Rusciuc. Nu e de crezut nici că ar fi urmărit să-l intimideze pe Radu Iliaş în noiembrie! ● revenire a acestuia nu mai era de temut în condiţiile în care tatăl său risca să-şi piardă el însuşi tronul. Rămâne deci o singură explicaţie: Abaza trecuse în raia ca eventuali conaţionali, dispuşi să se amestece în situaţia din Muntenia, să înţeleagă că, înainte de a-l lovi pe Matei, vor avea de a face cu el. Şi nu e de crezut că gestul nu i-ar fi fost înţeles şi luat în seamă de paşii din regiune! Acest fapt face improbabil un atac dinspre partea lor după lupta de la Dudeşti. În plus în timpul bătăliei principale de la Dudeşti (deci la finalul lui octombrie) nu e de crezut că Matei s-ar fi dispensat de o parte a trupelor sale spre a le trimite în Oltenia! Sau că ar fi urmărit nişte cete de pribegi moldoveni, învinşi în luptă (sau aliaţi de-ai lor), care, zăpăciţi de împrejurări, în loc să caute adăpost la Alexadru Iliaş, sigurul dispus să-i ocrotească, au luat-o razna, întraiurea, exact în direcţie contrară aceleia care le putea garanta un refugiu şi-o izbăvire. Deci eventuala datare a luptei de la Schela Ciobanului în „luna octombrie sau mai târziu" este total improbabilă.

În urma tuturor celor prezentate până aici, singura alternativă viabilă de datare a luptei de la Schela Ciobanului este legată de călătoria de la Prejna spre Nicopole a emigranților lui Matei, călătorie care s-a petrecut probabil cu puțin înainte de jumătatea lunii septembrie a anului 1632.

In ce priveşte presupunerea că evenimentele legate de luptele de la Schela Ciobanului au fost agitate de un rival pretendent la tron nu trebuie nici ea eliminată din discuție, căci (cum am amintit deja) în perioada 1631-1632 Matei pare-se că a avut cu adevărat un rival, în persoana unui oarecare Stenemire sau Stenomine, tăbăcar din Râmnicu Vâlcea, care ar fi cumpărat ocazional la Sibiu nişte acte în temeiul cărora s-a autodeclarat de os domnesc. După cât se pare a şi apelat la sprijinul paşei de Silistra, Abaza Mehmed, spre a obține tronul[66]. Din păcate atât cronica lui Georg Kraus – cât şi Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, singurele texte care amintesc de această întâmplare, relatează evenimentele acelor ani foarte confuz, cu vizibile erori, încât este greu de spus în ce măsură acest personaj a avut sau nu o existență reală şi dacă este sau nu implicat într-o acțiune împotriva lui Matei. Admițând că totuşi a avut o existență reală, nu este exclus să fi încercat să cointereseze unele paşale locale să-l captureze pe Matei, care, aflat deja în țară – e drept însă la Prejna –, devenise un rival stânjenitor cu atât mai mult cu cât atrăsese de partea sa pe Abaza, de la care Stenemire însuşi nădăjduise la ajutor, cum sugerează izvoarele. Totuşi întrucât prin august Abaza pare a fi fost atras de partea lui Matei, foarte probabil Stenemire nu se putea găsi în acest moment la curtea acestuia (căci nu mai putea spera ca de aici să pornească cu oastea otomană a lui

---

[66] Georg Kraus, *Cronica Transilvanei*, 1608 - 1665, Ed. Acad. RPR, Buc., 1965, pp. 88 - 89; *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive annales hungarici*, ed. Jasephus Trausch, partea II, Coronac, 1848, pp. 6 – 7.

Abaza, spre a captura pe Matei dimpreună cu rebelii săi). Dacă Stenemire era acela care în august–septembrie 1632 a uneltit şi a acţionat efectiv contra lui Matei în Oltenia, atunci trebuia să o facă de la curtea şi cu sprijinul unei alte căpetenii dunărene, neputând fi în nici un caz vorba de beileibeiul de Silistra. Aceasta ne-ar sugera că, dacă Stenemire a existat cu adevărat, atunci în această vreme el nu putea să fie sprijinit decât de paşa de Vidin. Abia ulterior, văzând că la Vidin nu primeşte sprijin suficient pentru a-şi realiza planurile, s-ar putea să fi trecut din nou la Silistra, fapt verosimil, căci e ştiut, că puţin mai târziu, după intervenţia lui Abaza în Polonia, relaţiile acestuia cu Matei s-au alterat o vreme.

În orice caz atitudinea istoriografiei noastre faţă de acest personaj este contradictorie, unii acceptându-i existenţa fără rezerve[67] alţii însă îndoindu-se de întreaga întâmplare[68]. Din nefericire cele două cronici care ne transmit informaţia – inspirate foarte probabil de aceeaşi sursă – comit vizibile erori. Înlăturarea lui Leon vodă este plasată în circumstanţe şi la o dată ce nu corespund în mod evident realităţii. (Domnul e mazilit în iulie 1632, iar textul afirmă că moare în tron în martie 1633, dată la care, de fapt, Matei se reîntorcea de la Poartă confirmat ca domn). In plus sunt omise toate ştirile asupra lui Radul Iliaş şi a conflictelor sale cu Matei, drept care relatarea despre înscăunarea acestuia din urmă e mult simplificată, el apărând ca recunoscut de Poartă la recomandarea şi la insistenţele lui Rakoczi I. Cronicarii menţionaţi, ignorând total contribuţia lui Abaza paşa la întronarea lui Matei, puteau crede că acesta ar fi susţinut în toamna lui 1632 un contracandidat. Evident că având această imagine de ansamblu denaturată şi narând lucrurile prin

---

[67] C. Rezachevici, *Începuturile epocii lui Matei Basarab*, p. 1007, nota 29, sau P. Cernovodeanu, *Campania de înscăunare*, p. 316.

[68] N. Stoicescu, *Lupta lui Matei...*, p. 996, nota 49.

prisma pe care aceasta optică falsă o generează, au strecurat şi în elementele de detaliu numeroase denaturări. Astăzi lucrurile deduse sau presupuse de cronicari, sunt foarte greu de separat de faptul obiectiv, de întâmplarea autentică, reală.

Dacă acceptăm ca exact anul 1633, ca dată la care să se fi petrecut evenimentele legate de tăbăcar, – aşa cum apare indicat în relatarea din cronici –, atunci acestea nu ar fi putut surveni decât după expediţia lui Abaza paşa în Polonia, când survine o alterare a relaţiilor sangeacbeiului cu domnii români, care, prin lipsa lor de solicitudine şi prin manevrele la care au recurs, au avut un rol decisiv în compromiterea întreprinderii. Miron Costin spune răspicat că "nu-i prea trăgea inima pre munteni...", încât turcii îi ameninţă "cu săbiile zmulte", fără rezultat însă. Iar Abaza, înşelat de un zvon lansat de moldoveni şi îngrijorat de "răceala acestor doă ţări la bătaie"[69] abandonă lupta. Evident paşa Silistrei nu putea trece cu vederea o asemenea atitudine şi "s-au întorsu ... spre Dunăre cu gându foarte rău şi pre domni (e vorba de Matei şi de Moise Movilă) şi pre boieri"[70]. Într-o atare conjunctură nu pare absurd să fi încercat să substituie pe Matei cu acest pretendent, uneltind poate şi cu unii boieri pentru răsturnarea sa. Cronicarul moldovean, care confirmă deci existenţa unei stări de tensiune între cei doi, deşi bine informat asupra evenimentului, nu cunoaşte însă o asemenea manevră, el declarând doar că neînţelegerile se vor stinge repede, căci "Matei vodă fiindu-i cirac, ş-au tocmitu prea lesne lucrurile la dânsul"[71].

Totuşi eventualitatea unei asemenea încadrări cronologice – deşi verosimilă – mi se pare exclusă. Este mai probabil că întâmplările – dacă au avut cu adevărat loc – să

---

[69] Miron Costin, *Opere*, vol. I, ed. P. Panaitescu, Ed. pentru Literatură, Buc., 1965, pp. 88 – 89.

[70] *Ibidem*, p. 89.

[71] *Ibidem*, p. 90.

se fi petrecut în 1632, căci ele sunt conjugate cu înlăturarea lui Leon vodă – un fapt mai cert – şi era mai lesne a greşi raportarea la un element cifric – anul citat în text – decât la un eveniment întâmplat efectiv, căderea lui Leon. Afirmaţia aceasta este sugerată chiar în cadrul pasajului în discuţie prin aceea că însăşi căderea lui Leon este plasată cu un an mai târziu decât s-a întâmplat în realitate. Dar în această variantă temporală înţelegerea mecanismului de desfăşurare a faptelor implică nu mai puţine dificultăţi. Se poate accepta că, la sfârşitul anului 1631, când îşi lua funcţia în primire, Abaza a fost asaltat de tăbăcarul în discuţie, obţinând din parte-i oarecare semne de bunăvoinţă. După aceea însă au survenit,în mod cert, tratativele cu Matei, tratative aflate în iulie 1632 într-o fază avansată a evoluţiei lor, de vreme ce la începutul lunii următoare – acesta din urmă cuteza să treacă cu fermitate hotarul ţării la Prejna. Deci de la acesta dată orice concurs dat de Abaza lui Stenemire este exclus, deşi acesta putea fi totuşi păstrat de paşă şi înconjurat în continuare de cinstiri, pe de-o parte ca rezervă pentru orice eventualitate neprevăzută, iar pe de alta parte spre a fi folosit pentru a exercita presiuni asupra noului său protejat, Matei aga, spre a-l face pe acesta cât mai docil şi mai manevrabil. Dar afirmaţia că Abaza îi pune **acum** la dispoziţie lui Stenemire "3oo de turci"[72] cu care acesta trece Dunărea nu este de admis. Dacă a-l folosi ca marionetă e verosimil, a-i oferi armată e total exclus (între altele datorită tratativelor secrete cu Matei). Oare această concluzie justifică părerea acelora care contestă realitatea întâmplărilor în discuţie? Nu, căci văzându-se abandonat de Abaza, Stenemire putea avea unele iniţiative proprii – profitând şi de atmosfera creată de poruncile Porţii de a-l prinde şi a i-l preda pe boierul rebel din Brâncoveni. Astfel el putea fie să cumpere pe un

[72] Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, 1608 - 1665, Ed. Acad. RPR, Buc., 1965, p. 88.

subaltern direct al paşei (fapt mai puţin credibil), fie putea să cointereseze pe un alt bei învecinat Dunării (spre exemplu pe cel de Vidin) – la care s-ar fi putut chiar refugia temporar. Cu concursul unor atari forţe – care se vedeau puse la adăpost faţă de Abaza prin chiar poruncile padişahului – era posibil, fără să fi avut în cele din urmă succes, să organizeze o ambuscadă spre a-l prinde pe rival, fapt care să se fi concretizat în incidentele de la Schela Ciobanului (Bechet). Poate chiar în cursul acestor incidente de la Dunăre – sau poate câteva luni mai târziu – nu este exclus ca Matei – dorind să scape de acest concurent incomod – să fi organizat la rându-i o ripostă şi, simulând un complot organizat de boieri împotrivăi, să-l fi atras pe tăbăcar într-o cursă, încheiată, după cum relatează cronica, cu arestarea şi sluţirea acestuia. Că asemenea viclenii nu sunt neobişnuite în epocă o dovedeşte modul cum sfârşeşte Petru Aron cu vreo 163 de ani mai devreme. Insă – deşi amestecul său nu este exclus – este greu de spus în ce măsură şi pe ce căi a fost cu adevărat implicat acest personaj în incidentele amintite de pisania mânăstirii Sadova. Evenimentele se puteau petrece şi fără intervenţia sa, paşa de Vidin putând organiza o ambuscadă din proprie iniţiativă, în temeiul poruncilor primite de la Istambul.

Forţele de care dispunea viitorul domn în acest moment pot constitui obiectul unei alte analize. In primul rând Matei dispunea de oştile ardeleneşti recrutate în ţinutul Haţegului şi al Caransebeşului, aflate sub conducerea lui Vaida Bona[73]. Însă asupra efectivelor acestora izvoarele nu cad de acord. Cei favorabili lui Rakoczi, spre a-i minimaliza rolul şi vina în ochii padişahului (în legătură cu luptele

[73] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 100; I. Sîrbu, *op.cit.*, pp. 21 – 23. De menţionat că aici autorul demonstrează cu argumente convingătoare că aceste trupe nu sunt oferite de Rakoczi, ci sunt tocmite de emigranţi pe banii lor.

pentru tronul Munteniei), diminuează cifrele. Astfel un raport al ambasadorului ardelean la Constantinopol din 13 oct. 1632 arată că în capitala imperiului circula zvonul – lansat de dragomanul Porții – că e vorba de numai 300-400 de raţi (sârbi din Ardeal) şi de români[74].

E firesc să suspectăm sursa de subiectivism, având în vedere bunele relații dintre autorul zvonului şi principele Rakoczi, pe care ţinea să-l menajeze în ochii curții imperiale otomane, minimalizându-i pe cât posibil eventualul amestec în tulburările din Ţara Românească. Că afirmaţia este evident subiectivă, iar cifrele sunt într-adevăr substanțial subțiate o dovedeşte împrejurarea că, după ştiința lui Kemeny, în 1637 Matei mai dispunea încă de 500 de bănățeni din cei recrutați în 1632, înainte de a intra în Oltenia[75]. Deci după ce efectivele scăzuseră în urma pierderilor survenite în cursul luptelor din 1632 şi a reîntoarcerii altor oşteni acasă în Ardeal pe parcursul celor cinci ani scurşi, efectivele depăşeau totuşi serios cifra indicată de ambasador. In schimb o altă sursă – exact din aceeaşi vreme, însă probabil din tabăra adversă, care avea tot interesul să amplifice lucrurile spre a fabrica motive de învinovățire a lui Matei şi a susținătorului său crăiesc – vorbeşte de 3000 de oameni[76]. Este de presupus că şi această cifră păcătuieşte – însă de această dată fiind vorba de o exagerare. Oricum realitatea trebuie căutată între aceste două limite, – de altfel foarte largi – şi poate că este mai apropiată de cea din urmă.

Acestor unități li se mai adăugau corpurile de călăraşi şi dorobanți, constituite din slujitorii – cu deosebire olteni, dar şi munteni – ce i se alătură lui Matei în timp ce se află la Prejna cât şi ulterior, şi din țărani – unii dintre ei chiar

---

[74] I. Sîrbu, *op.cit.*, p.22.
[75] *Ibidem*, p. 23.
[76] E. Hurmuzaki, *Fragmente...*, III , p, 117.

dependenți –, care în schimbul eliberării au acceptat să intre în slujba sa. Că aceste corpuri – aflate sub comanda unui anume „Mârzacul”[77] – erau deja o realitate la începutul lunii septembrie o dovedesc nişte documente din anul următor, care ne arată că la Nicopole, Matei, nu numai că dispunea de ele, dar continua să le întregească, primind în rândurile lor pe rumânii din satul Jigoreni[78]. Desigur că asemenea înscrieri s-au efectuat nu numai la Prejna sau la Nicopole, ci şi pe drum, înainte şi după întâlnirea cu Abaza. In sfârşit nu se poate pune la îndoială faptul că viitorului domn i s-au alăturat şi o seamă de boieri, cu sau fără dregătorii, şi desigur aceştia nu veneau singuri, ci erau însoțiți de cetele lor. În acest sens Letopisețul cantacuzinesc declară că „boierii şi roşii şi toată țara, câți erau preste Olt... se întâmpinară cu Matei."[79]

În concluzie deci, argumentele converg spre a demonstra că întregul cuprins al pisaniei de la mânăstirea Sadova reproduce fidel un text mai vechi şi ca atare trebuie acceptat ca un izvor istoric viabil, aşa cum a socotit de altfel şi profesorul C. C. Giurescu. Acceptând izvorul ca atare, preluăm ca veridică şi informația că Matei Basarab a avut două înfruntări armate în regiunea mânăstirii, pe când se găsea în drum spre Nicopole unde urma să se întâlnească cu Abaza paşa.

În continuare se poate pune problema de a vedea dacă nu putem delimita mai precis data la care se vor fi petrecut evenimentele. Pentru a ceasta, în condițiile în care legăm confruntările de la Schela Ciobanului de vizita la Nicopole, se impune să urmărim cronologia întâmplărilor ce privesc tot drumul parcurs de emigranți şi mai ales pe acelea ce au în vedere traversarea Olteniei. Ceea ce ştim cert este că

---

[77] *D.R.H.*, seria B, vol. XXIV, p. 213 – 215 şi pp. 230 – 234.
[78] *Ibidem*.
[79] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 100.

Matei pleca în 2 august 1632 de la Caransebeş şi poposea în siliştea Preştnii sau Prejnii[80] după câteva zile, fără a fi întâmpinat în cale dificultăţi deosebite – afară de cele menţionate, privitoare la întâmpinarea şi tratativele de la Cornea. (Aşezarea menţionată de cronicar este probabil satul Prejna aflat azi în raza comunei Balta, jud. Mehedinţi[81]. Însă nu trebuie scăpat din vedere amănuntul că ceva mai la sud, dar destul de aproape, pe teritoriul comunei Şişeşti, se află satul Prejneni şi e greu de spus dacă acesta trebuie total exclus din discuţie în acest context, având în vedere că transcrierea toponimelor în cronici lasă uneori de dorit. Satul din urmă este azi desfiinţat, fiind inclus în satul Crăguieşti[82]; vezi hărţile nr. 1, 2, 3, 4 şi 5.)

La Prejna Matei va întârzia peste o lună de zile (adică până la începutul lunii septembrie 1632), preocupat în primul rând ca să-şi întregească armata prin laborioase recrutări. Desigur că în aceste împrejurări nu s-a limitat numai la atâta, ci a angajat totodată intense tratative cu paşalele dunărene şi poate chiar cu Poarta, acţionând în această ultimă direcţie mai ales prin mijlocirea lui Rakoczi şi a lui Abaza[83], dar şi direct. Concomitent căimăcămia de la Bucureşti, aflată în imposibilitate de acţiune, alarma Poarta şi factorii politici vecini, precum tătarii din Bugeac, cerându-le sprijin împotriva emigranţilor conduşi de Matei aga şi pentru a impune recunoaşterea firmanului de domnie dat la mâna lui Radu Iliaş.

Că recrutarea forţelor se face într-o zonă atât de mărginaşă nu trebuie să surprindă, deşi a generat obiecţii şi

---

80 *Ibidem*.
81 I. Iordan, P. Gâştescu, D. I. Oancea, *op. cit*, p. 211.
82 *Ibidem*.
83 I. Sîrbu, *op.cit*., pp. 16 – 17, p. 19, şi p. 20.

contestări[84]. Adevărul este că îndoielile acestea nu se justifică de fel. Nu e lipsit de semnificaţie în acest sens amănuntul că, într-o regiune învecinată se găseşte Padeşul, unde, cu ceva mai puţin de două secole mai târziu, Tudor Vladimirescu îşi va mobiliza pandurii şi odată cu ei şi mulţime de ţărani, spre a porni şi el tot asupra Bucureştiului. În linie aeriană între localităţi este o depărtare de numai 23 km., care însă, măsurată pe drum, datorită şerpuirilor impuse de relief, se dublează.

Abia la începutul lunii septembrie 1632 Matei se pune în sfârşit în mişcare, spre a se îndrepta spre Nicopole. Cum din cetatea dunăreană va pleca – după cum informează cronica – în 17/27 septembrie 1632[85] şi cum e de presupus că a poposit aici câteva zile, necesare ceremoniilor de investire şi consfinţirii acordurilor negociate anterior prin intermediari, înseamnă că incidentele de la Schela Ciobanului (Bechet) nu se puteau petrece decât în prima jumătate a lunii septembrie 1632, când întreprinde călătoria din nordul spre sudul Olteniei, mai precis spre sfârşitul acestei prime jumătăţi. Concluzionând, putem deci spune că dacă a avut loc vreo luptă pe lângă Bechet, aceasta nu se putea petrece decât în intervalul acestor câteva zile de dinainte de jumătatea lunii septembrie.

---

[84] *Ibidem*, p. 24, nota 2. Autorul pare înclinat să creadă că recrutarea trupelor nu se putea face într-o zonă atât de mărginaşă, socotind că centrul din care a fost întreprinsă şi coordonată mobilizarea oştirilor trebuie să se fi aflat mult mai spre răsărit (deci spre mijlocul ţării), căci, referindu-se din greşeală la o altă localitate din zonă, însă tot din jud. Mehedinţi, socoate că aceasta este "prea depărtată de centrul ţării" şi ca atare nu corespunde unui atare deziderat. De remarcat că la pagina citată mai sus I. Sîrbu transcrie greşit numele localităţii unde Matei şi-a aşezat tabăra. In loc de Preşina sau Prejna el notează Priseceni, evidentă confuzie cu localitatea amintită în cursul evenimentelor din 1631.

[85] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 101.

In final trebuie deci consemnat că, întrucât există motive – şi încă unele destul de îndreptățite – ca să admitem că Matei a trecut prin ținuturile Sadovei şi ale Bechetului în septembrie 1632 şi că în aceste împrejurări nu este exclus să fi fost atacat de beiul Vidinului, avem temeiuri suficiente ca să acceptăm ca veridic conținutul pisaniei mânăstirii Sadova, în ciuda obiecțiilor ce i s-au adus – în fond nici una decisivă şi de necontestat.

Se poate conchide deci, în baza acestor afirmații, că nu există motive suficiente şi îndeajuns de temeinice spre a contesta conținutul pisaniei de la mânăstirea Sadova. Iar acceptând-o trebuie să admitem că luptele s-au desfăşurat spre sfârşitul primei jumătăți a lunii septembrie 1632, Matei avându-l de adversar pe beiul de Vidin. Probabil că acesta, aflând prin iscoade că viitorul domn se îndreaptă spre Dunăre, a pus la cale o ambuscadă – căci nu putea dispune de o oaste prea numeroasă spre a organiza operații vaste, echivalente unui război. Prima tentativă de capturare a răzvrătitului pare-se că a eşuat. Matei se retrage la adăpostul ostroavelor şi mlaştinilor specifice locului spre a se edifica asupra celor întâmplate, iar apoi, după câteva zile, îşi taie drum prin mijlocul inamicilor care continuau să-l pândească. Prezența în continuare a acestora pe malul românesc poate explica prin urmare cel de al doilea rând al „marii strâmtori" evocat de pisanie.

*

2. Confruntările de lângă Bucureşti, dintre Radu Iliaş şi Matei Basarab, din 20 – 21 octombrie 1632.

Un alt moment important al luptelor pentru tron l-a reprezentat războiul cu Radu Iliaş, desfăşurat pe parcursul a două zile, 20 – 21 oct. 1632 (conform datelor corectate de P. Cernodoveanu[86]).

Evenimentele ce au urmat vizitei la Nicopole sunt bine cunoscute. Matei, înconjurat de un alai fastuos se îndreaptă spre Bucureşti unde descinde în 20/30 septembrie, alungându-i de aici pe boierii potrivnici – care se refugiază provizoriu în răsăritul ţării, apoi în sudul Moldovei – cât şi pe acel schimni ceauş, care fuge la Rusciuc.

In aceeaşi zi, Radu Iliaş părăsea Constantinopolul[87] şi probabil după vreo săptămână - durata obişnuită a unei asemenea călătorii - atingea linia Dunării. Luând cu sine pe schimni ceauşul care-i ieşise în cale şi pe boierii munteni fugari, care între timp încercaseră zadarnic să atragă de partea lor slujitorii din judeţele răsăritene ale ţării, se îndreptă spre Iaşi[88]. (De altfel, spre a curma definitiv instigările acestor boieri fugari, care îl îngrijorau cu încercările lor de a năimi oşteni, Matei trimite în ţinutul Buzăului pe Mihai Coţofeanul şi pe Radu Desa, care-i alungă pe uneltitori dincolo de hotar, în sudul Moldovei. N. Iorga, fără a indica un izvor istoric anume, crede că Matei însuşi ar fi ajuns la 21 septembrie la Buzău[89].)

---

[86] P. Cernovodeanu, *Noi precizări privitoare la bătălia câştigată de Matei Basarab în împrejurimile Bucureştiului*, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie – A. D. Xenopol, Iaşi, XXII, 1985, partea II, pp. 623 – 629.

[87] A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IX, Buc., 1937, pp. 319 – 321.

[88] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 101.

[89] N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 14. Probabil precizarea că cei doi emisari ai inamicilor îi sunt înfăţişaţi lui Matei îi sugerează istoricului ideea că domnul se afla în zona de hotar.

Apoi de ambele părți se angajează intense pregătiri militare. Matei, trimițând scrisori prin țară, își anunță instalarea în tron, chemând totodată sub arme toți bărbații valizi. (Modelul acestor documente urmează desigur tiparul sugerat de actul deja amintit, care ne vorbeşte de recrutarea românilor din Jigoreni în vreme ce Matei se găsea la Nicopole, sau în drum spre această cetate.)

Abaza însuşi va trece – cum remarcă I. Sîrbu[90] – Dunărea, instalându-se la Giurgiu spre a controla mai bine situația. Cum nu există dovezi că ar fi intervenit efectiv în lupta de la Dudeşti – Plumbuita, e de presupus că postarea sa pe malul românesc nu avea în vedere o intervenție efectivă, cu arma în mână, ci urmărea doar să intimideze, să descurajeze pe adversarii lui Matei. E poate cazul să ne întrebăm pe cine dorea să intimideze Abaza. E greu de crezut că aprigul paşă de Silistra îşi închipuia că simpla lui prezență îl va opri din drum pe Radu Iliaş şi pe tatăl său, după ce aceştia aveau în mână firmanul sultanului, aveau armată, dispuneau de sprijinul unor boieri munteni şi cheltuiseră imens spre a obține tronul.

Dacă pe acesta nu putea spera să-l abată din hotărârea sa, atunci cine era cel (sau cei) avuți în vedere? Să se fi temut că la adăpostul poruncilor împărăteşti (care nu au încetat după căftănirea lui Matei la Nicopol, ci dimpotrivă, devin mai categorice şi mai insistente) paşa de Vidin (căci alte autorități otomane nu mai existau în sudul Olteniei) va cuteza să amestece în principatul nord-dunărean? O nouă incursiune rapidă a acestuia desigur nu i se părea exclusă paşei de Silistra – în condițiile în care avea loc atacul lui Radu dinspre răsărit, susținut şi de tătari. Numai altfel se poate explica manevra pe care o întreprinsese. Deci pericolul dinspre Vidin trebuie să fi fost al doilea motiv care l-a pus în mişcare pe Abaza. (Primul motiv nu putea fi decât dorința de

[90] I. Sîrbu, *op. cit.*, p.25.

a deține controlul evenimentelor din Muntenia.) Practic venirea lui Abaza la Rusciuc şi apoi la Giurgiu nu poate avea altă justificare decât aceea că vrea să neutralizeze pe acest paşă, de vreme ce nu intenționa să intervină în lupta cu Radu Iliaş. Teama aceasta de beiul de Vidin întăreşte presupunerea că acest bei era ostil lui Matei şi că el ar putea fi socotit vinovat de înfruntările de la Schela Ciobanului, care reprezintă un fapt real. Astfel acest amănunt legat de Abaza poate susține şi el, în mod indirect, veridicitatea celor înscrise în pisania de la Sadova.

De altfel foarte zeloşi în a se înrola în lupta contra lui Matei erau – în răsărit de astă dată – tătarii din Bugeac care formal erau însă subordonați paşei de Silistra, ceea ce ne poate oferi o paralelă semnificativă pentru a înțelege poziția autorităților din Vidin şi posibila lor disensiune în raport cu poziția beilerbeiului Silistrei (fapt asupra căruia am insistat deja). Dacă tătarii, formal subordonați lui Abaza, nesocotesc luările de poziție ale superiorului lor ierarhic direct şi se aliniază ordinelor imperiale, de ce nu ar fi făcut-o paşa de Vidin, care nici formal nu ținea de scaunul de la Silistra, ci depindea de beglerbeiul Rumelici.

In aceeaşi vreme Radu definitivează – probabil prin tatăl său – colaborarea cu tătarii şi cu boierii munteni fugari (ostili lui Matei), primind totodată în ajutor şi oastea părintelui său. Urmează, după spusele cronicii, o nouă tentativă de a atrage slujitorii din județele răsăritene de partea lui Radu, dar cei doi emisari sunt capturați şi predați lui Matei care-i eliberează spre a-i trimete înapoi în Moldova cu propuneri şi făgăduieli, care să-i ispitească pe refugiați să se întoarcă alături de el. Matei, care amplasase chiar un corp de oaste la hotarul dinspre Modova spre a alunga fugarii oploşiți acolo, pare-se că revine asupra hotărârii sale şi-şi recheamă oştenii, fie îngrijorat că aceştia ar putea fi ispitiți

de propunerile exilaților – cum crede I. Sîrbu[91] –, fie pentru că nu doreşte să-şi irosească forțele în bătălii mărunte de hărțuială. Sau poate retragerea să fie legată de abandonarea planului de a ataca el primul, pătrunzând în Moldova. Matei se gândise la o asemenea eventualitate – cum singur mărturiseşte – fie pentru că dorea să dețină inițiativa, fie spre a menaja țara, ferind-o de jafurile pe care le implica trecerea unei oştiri prin sate. Insă Abaza paşa se împotrivise cu totul unei asemenea intenții[92], care nu ar fi făcut decât să complice enorm lucrurile, dând un pretext în plus adversarilor de a-l acuza pe Matei că tulbură liniştea nu numai în Țara Românească ci şi în Moldova, creând nenumărate probleme Înaltei Porți. Asemenea acuzații n-ar fi făcut decât să împiedice confirmarea lui Matei de către sultan, care nu putea dori decât o stăpânire liniştită la Dunărea de jos. Indiferent însă de motive, fapt este că Matei lasă deschis invadatorilor drumul dinspre Moldova.

Concomitent se desfăşoară şi o vasta luptă diplomatică. Matei curtează în continuare pe Rakoczi şi pe Abaza paşa, ca aceştia, la rândul lor, să-i susțină cauza la Poartă. Modelul acestor demersuri ni-l oferă scrisoarea lui Matei către craiul Ardealului din 17 octombrie 1632 în care se cere nu numai sprijin, nu numai intervenții pe lângă autoritățile locale învecinate sau pe lângă cele centrale, ci se insistă şi pentru neutralizarea inamicilor – chiar şi a acelora de mâna a doua[93]. Pe de altă parte Radu Iliaş, tatăl său şi boierii munteni fugari reclamă forurilor centrale gestul de independență al lui Matei şi amestecul celor doi vecini (Rakoczi şi Abaza) în favoarea rivalului lor.

In sfârşit, după ceva mai puțin de o lună de la plecarea din Constatinopol, Radu Iliaş (aflat în Moldova) se

---

[91] *Ibidem*, p. 32; *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 101.
[92] N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 16.
[93] *Ibidem*, pp. 16 - 17.

pune în mişcare şi, trecând hotarul Munteniei, face "multă peire şi stricăciune ţării"[94], jafurile ţinându-se lanţ până în pragul cetăţii de scaun – poate şi pentru că invadatorii aveau de însoţitori pe tătari, specialişti recunoscuţi în prădăciuni. În marginea capitalei inamicii vor ajunge sâmbătă 20 octombrie 1632, după cum demonstrează recent P. Cernovodeanu, corectând data de 25 octombrie indicată de cronică (în versiunea ei clasică). O altă variantă a Letopiseţului cantacuzinesc, mai puţin cunoscută, reda în fond data în mod corect[95].

După ciocnirea preliminarie dintre străji, petrecută în această prima zi de sâmbătă, urmează lângă Dudeşti, în ziua următoare, lupta propriu-zisă, pe nedrept numită de istoriografia ultimelor decenii bătălia "de la Plumbuita".

*

---

94 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102.

95 P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, pp. 623 - 629. (Contradicţia conţinută de data indicată de cronică a fost de mult sesizată de istoriografia noastră, 25 octombrie 1632 căzând joi, nu sâmbătă, cum indică izvorul. (Vezi de exemplu I. Sîrbu, *op.cit.*, p. 32, nota 2.) P. Cernovodeanu limitează intervalul în care se putea petrece lupta la răstimpul dintre 17/27 oct.1632 (de când ni s-a păstrat un document care arată că domnul se află în aşteptarea adversarilor, tipărit de N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, pp. 15 - 17) şi 23 oct. / 2 noiembrie, când domnitorul răsplăteşte pe Mareş, căpitan din Ploieşti, pentru vitejia arătată în luptă, act publicat în G. Potra şi N. I. Simache, *Istoricul oraşelor Ploieşti şi Târgşor (1622-1857)*, Buc., f. a., p. 139. Ori singura sâmbătă în acest interval a fost în 20 / 30 octombrie 1632, când trebuie să se fi petrecut ciocnirea din prima zi de lângă mânăstirea Plumbuita. În varianta cronicii prezentată de I. I. Georgescu, *op. cit.*, p. 536, copistul *Letopiseţului cantacuzinesc* transcrie de altfel data astfel: „octombrie 20, sâmbătă". Aceasta, în timp ce versiunea editată de Grecescu – Simionescu vorbeşte în mod eronat de sâmbătă 25 octombrie şi duminică 26 octombrie. Deci după toate probabilităţile sâmbătă 20 oct. e totuşi data corectă.

Pentru a înțelege mai bine cum s-au desfăşurat evenimentele din cele două zile este util să stabilim mai întâi traseul pe care l-a urmat Radu Iliaş pe ultima porțiune a drumului său, în vreme ce se apropia de cetatea de scaun. P. Cernovodeanu, în planul ce însoțeşte articolul la care am făcut deja referire, opinează că, de la Afumați, oştile moldoveneşti se îndreaptă direct spre Obileşti, unde încă din prima zi, încearcă să forțeze trecerea Colentinei în zona podului aflat aici, în timp ce un alt corp de oaste, în chip de diversiune, face o tentativă similară la podul aflat din jos de mânăstirea Plumbuita, în ambele locuri întâmpinând însă o dârză rezistență[96]. Trebuie însă remarcat că podul de la Obileşti slujea de regulă celor ce se îndreptau fie spre Oltenița, fie spre Ciocăneşti-Silistra (deci celor care mergeau spre sud, adică spre Dunăre), în timp ce călătorii care veneau spre capitală din Moldova urmau obişnuit (pe ultima porțiune) drumul Afumați – Plumbuita (corespunzând aproximativ şoselei Colentina de azi), preferabil poate întrucât ocolea bălțile întreținute de râul Pasărea, cât şi pădurile Gradiştea[97] şi Obileşti[98], aflate odinioară între apa

---

[96] P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 624.

[97] N. Ghinea, *Aşezări săteşti din sec. XV - XIX pe teritoriul oraşului Bucureşti*, în Bucureşti, VII, 1999, p. 239.

[98] I. I. Georgescu, *O copie necunoscută a Letopiseţului cantacuzinesc*, în Mitropolia Olteniei, XIII, 1961, nr. 7 - 9, p. 537. În ce priveşte toponimul Obileşti trebuie remarcat că în răsăritul capitalei există două localități cu această denumire şi se remarcă uneori tendința de a le confunda, de a le identifica sau de a le substitui una prin cealaltă. (Vezi *Istoria militară a poporului român*, vol. III, Ed. Militară, Buc. 1987, p. 660 - la indice.) Cum rezultă clar din documentul prezentat de P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 628, moşia Obilcştilor – la care se referă cronica în acest loc şi pe teritoriul căreia se găseşte podul pus în discuție - corespunde cu satul Pantelimon de mai târziu, cartier al capitalei de azi. Un sat omonim se află pe teritoriul comunei Valea Argovei (fostă Brâncoveni), județul Călăraşi, numit acum Silişteа.

menţionată şi cea a Colentinei. Că o asemenea preferinţă este o realitate în cursul secolului al XVIIlea şi începutul sec. al XVIIIlea o dovedesc câteva menţiuni de epocă – este drept însă, ulterioare evenimentelor în discuţie. Intervalul acesta de timp nu schimbă însă prin nimic tabloul transporturilor vremii respective, întrucât în această epocă nu s-au făcut nici un fel de amenajări rutiere.

Astfel în 1705, când primeşte oaspeţi de seamă din Moldova, Constantin Brâncoveanu porunceşte ca aceştia să fie întâmpinaţi la Plumbuita[99]. Ceva mai târziu, în 1732, trebuind să plece la Ismail, deci în sudul Moldovei, domnul "au eşit ... până în malul Colentinei, la Podul Plumbuitei"... iar "de acolo dară ... au mers la satul Afumaţii"[100].

Un lector scrupulos ar putea însă obiecta că o informaţie provenind din 1654 contrazice cu totul aceste afirmaţii. În acest an un mesager al Porţii, foarte probabil intrat în ţară pe la Silistra, este întâmpinat de noul domn de atunci, Constantin Şerban, nu la Obileşti-Pantelimon (deci la un drum dinspre Dunăre), ci la „podul Plumbuitei”[101]. Faptul nu contrazice totuşi aceste afirmaţii, căci, examinând o hartă a epocii (vezi harta 1), constatăm că de la Silistra se putea veni în capitală şi pe un alt drum decât acela direct al Obileştilor (adică drumul ale cărui repere ar fi Silistra –

(Vezi *Istoria militară a poporului român*, vol. III, loc. cit. şi I. Iordan, P. Gâştescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, p. 189.) În preajma acestui sat se găsesc ruinele caselor lui Constantin Brâncoveanu, case la care domnul se retrăgea adesea în cursul lungii sale domnii, pentru a-şi petrece verile aici.

[99] *Cronicari munteni*, ed. M. Gregorian, Ed. pt. Literatură, Buc., 1961, vol. II, p. 254. In 1694 fiica lui Brâncoveanu, care venea tot din Moldova, era întâmpinată foarte probabil tot aici, dar din păcate textul cronicii în acest punct este obscur, căci se mulţumeşte să precizeze locul întâlnirii spunând simplu: "la Colentina", fără nici o altă precizare. *Ibidem*, p. 66 şi p. 307.

[100] Radu Popescu, p. 254.

[101] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 118.

Ciocăneşti – podul Obileştilor[102]). Acest al doilea drum trecea de la Silistra spre Lichireşti iar de aici spre nord până atingea valea râului Ialomiţa, al cărui curs îl urma în continuare în amonte până ce se întretăia la Urziceni cu drumul dinspre Moldova (drumul Focşani-Buzău-Bucureşti)[103]. Şi din acest din urmă traseu era atinsă cetatea de scaun. De altfel merită să fie menţionat faptul că acest traseu, cumva ocolit, nu era neobişnuit în epocă; se întâmpla deci adesea ca de la Ciocăneşti călătorii să treacă spre valea Ialomiţei şi să urce de-a lungul râului până spre Urziceni, de unde se înturnau spre Bucureşti pe „drumul Moldovei" (Vezi şi harta 1). În această situaţie întâmpinarea la Plumbuita a unui sol venit de la Silistra nu contrazice, ci mai degrabă confirmă şi ea ipoteza că şi în această vreme drumul Moldovei atinge cetatea de scaun la sud de mănăstirea Plumbuitei.

Presupunerea că în 1654 trecerea Colentinei la Obileşti ar fi fost abandonată – poate datorită dărăpănării podului – nu se justifică, căci un document din 1752 ne spune clar că în zona pusă în discuţie, (trecând pe lângă o cruce a lui Matei vodă – aflată pe malul apei, pe aproape de măgura pe care se înalţă mânăstirea Pantelimon), „merge trăsura în lung la vale spre apa Colentinei"[104]. Afirmaţia confirmă deci – dacă nu existenţa podului în zona Obileştilor – cel puţin pe aceea a drumului, care nu fusese abandonat, continuându-se a trece pe aici peste apa Colentinei (fie şi prin vad).

---

[102] Vezi între altele harta din *Istoria României*, Ed. Acad.RPR. Buc., 1964, vol. III, p. 50.

[103] *Ibidem*. In plus vezi şi *Istoria României*, Ed Acad.RPR, f. a., vol. II, p. 300 sau Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, Ed. Spot-Turism, Buc., 1981, p. 153.

[104] P Cernovodeanu, *Noi precizări*, p 628.

Pentru a lămuri desfăşurarea evenimentelor din prima zi, se impune a clarifica şi câte ciocniri au avut loc în mod efectiv în 20 octombrie şi unde anume. Letopiseţul cantacuzinesc indică una singură, din jos de Plumbuita[105]. Radu Popescu aminteşte tot de una singură, dar localizată între Dudeşti şi mânăstirea Mărcuţa[106]. Poate pornind de aici, P. Cernovodeanu, în planul care însoţeşte articolul deja menţionat[107], propune o a treia versiune de desfăşurare a evenimentelor. Concret el trage concluzia că au avut loc două ciocniri, câte una la fiecare din cele două poduri peste Colentina.

Suntem deci puşi în faţa alternativei de a alege între aceste trei versiuni şi optăm în acest moment pentru prima dintre ele – şi anume că în prima zi a fost o singură înfruntare, aceasta având loc la Plumbuita. Evident că o asemenea opţiune se cuvine să fie argumentată.

Este în afară de orice îndoială că în prima zi a fost o singură ciocnire, căci ambele cronici prezintă astfel lucrurile. Coincidenţa nu e accidentală şi e de presupus că ambii cronicari, privitor la acest eveniment, aflaseră acelaşi lucru. Dacă apare un dezacord între cronici, acesta se referă exclusiv la locul de desfăşurare, iar divergenţa de opinii pare că se datorează dezinformării lui Radu Popescu, nu faptului că fiecare cronicar ar surprinde aspecte sau momente diferite ale evenimentelor. Cronica lui Radu Popescu se dovedeşte la acest punct mai vagă şi mai confuză, faptele părând a fi preluate din auzite. În schimb Letopiseţului cantacuzinesc dă mult mai multe detalii privind evenimentele şi tocmai din acest motiv autorul pare să fi fost nu numai martor ocular al faptelor, ci şi intim al viitorului voievod. (Se întăresc astfel afirmaţiile ocazionate

---

105 *Letopiseţul cantacuzinesc*, pp. 102 – 103.
106 Radu Popescu, p. 95.
107 P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p.624.

de tratativele de la Cornu, unde de asemenea menționam că cronicarul pare să fi fost participant direct al evenimentelor şi apropiat al lui Matei.) Din aceste considerente afirmațiile sale sunt de preferat celorlalte – ceea ce reprezintă un prim argument pentru a prelua opiniile sale ca exacte.

Un alt motiv care justifică acceptarea de veridice a afirmațiilor Letopisețului cantacuzinesc îl reprezintă acela că drumeții ce vin din Moldova se apropie în mod inevitabil de Bucureşti pe traseul şoselei Afumați. Că într-adevăr drumul Afumați – Plumbuita este cel utilizat prin excelentă (fără excepție!) de călătorii ce vin din Moldova şi nu altul, am demonstrat mai sus, deci nu mai revin. Iar pentru a ajunge în cetatea de scaun drumeții trec în continuare „vadul" Colentinei dinspre această parte, uşor de ghicit şi azi. Având în vedere că acest traseu e îndătinat era firesc ca prima dată – nişte oşti venite din această parte – să acționeze la sud de Plumbuita pentru a trece râul şi nu la podul celălalt, de la Obileşti. Vadul Colentinei de la Plumbuita era deci acela care le stă în primul rând în cale, ei neavând ce căuta la Obileşti, decât dacă vor, zor nevoie, să facă un ocol lung şi obositor. Cum am arătat, drumul care pornea de la podul Obileştilor se îndrepta printr-o ramură spre Oltenița, iar prin alta spre Ciocăneşti-Silistra, fiind prin excelență un drum al Dunării, nu al Moldovei! Iar o trecere directă de la Afumați (deci din drumul Moldovei) spre Obileşti pare-se că în epocă nu se obişnuia (şi nici nu exista), probabil din cauza bălților râului Pasărea şi a pădurilor Grozăveştilor[108] şi a Obileştilor[109]. Deci un asemenea ocol nu era uzual. Concluzia firească este că, în drumul său, Radu a întâlnit inevitabil podul Plumbuitei pe care nu avea cum să-l evite. Numai dacă, dintr-un motiv oarecare, renunța să treacă podul şi abandona singura cale lesnicioasă spre târg, s-ar fi

[108] N. Ghinea, *op. cit.*, p. 239.
[109] I. I. Georgescu, *op. cit.* p. 537.

pus problema de a căuta altă trecere. Abia în această situaţie ar fi avut motive de a coborî de-a lungul satelor presărate pe malul Colentinei spre ajunge la podul Obileşti. Ori acest pasaj de drum pare-se că nu era tocmai confortabil la acea vreme. Deci iese cu totul din discuţie alternativa că Radu ar fi putu ajunge mai întâi la podul din urmă şi abia apoi la cel dintâi, al Plumbuitei. Ori această succesiune logică exclude o luptă iniţială la Obileşti, urmată de alta la Plumbuita. Deci şi aceste aprecieri conduc la concluzia că relatarea din Letpiseţul contacuzinesc este mai apropiată de adevăr.

Implicit e improbabilă (contrară logicii) o luptă iniţială la Obileşti, în cursul căreia moldovenii să fi fost respinşi şi împinşi spre nord până la Plumbuita pe latura de vest a Colentinei, iar de aici să fi fost trecuţi dincolo de pod, de unde se reîntorc spre sud pe malul de răsărit al apei, ridică tabără de popas la Podul Obileştilor, pentru ca a doua zi să se angajeze în lupta finală de la Dudeşti. Logica se opune unei mişcări circulare de acest fel, desfăşurate în cursul unei singure zile, pe o asemenea distanţă. Deci aceste raţionamente se opun atât ideii unei înfruntări pe lângă Mărcuţa cât şi ideii unei duble confruntări în prima zi a luptelor. Deci respingând asemenea eventualitate respingem totodată ideea unei lupte în zonele sudice (deci respingem afirmaţia lui Radu Popescu), dar şi ideea a două lupte petrecute în prima zi (deci nu dăm credit nici părerii lui P. Cernovodeanu)

Nu încape îndoială că în acest conflict Matei a avut constant iniţiativa. Iniţial a avut chiar intenţia de a pătrunde în Moldova, ca să dea lupta pe meleagurile principatului vecin şi pare-se că numai Abaza paşa l-a convins să renunţe[110]. De vreme ce, în aşteptarea inamicului, Matei îşi aşează "tabăra pre marginea oraşului (Bucureşti), dăspră

[110] N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 16.

Dudeşti"[111] însemnă că el este acela care hotărăşte locul câmpului de bătaie şi că acesta nu îi este impus de manevrele inamicului. De altfel aşezarea taberei munteneşti nu se putea face amplu şi sistematic după atacul de la Plumbuita. Dacă s-ar fi întâmplat aşa, tabăra nu putea fi închipuită decât cel mult sub forma unui popas vremelnic de noapte, căci hărţuielile începuseră deja şi vadul trebuia păzit datorită iminentei primejdii. Iar un astfel de popas nu se putea face atât de departe de locul unde începuseră înfruntările (adică la Dudeşti), lăsând inamicului un nedorit şi foarte larg spaţiu de manevră. Din textul cronicii înţelegem dimpotrivă că tabăra dinspre marginea Dudeştilor este temeinic făcută, după toate regulile militare ale epocii şi nu reprezintă un simplu popas de noapte, o improvizaţie înjghebată în grabă. Dar o asemenea operaţie sistematică implică ceva vreme şi de aceea trebuia să se fi desfăşurat anterior înfruntărilor. Deci aşezarea unei tabere temeinice e o dovadă clară că Matei era acela care hotărâse să dea războiul lângă cetatea de scaun şi că rezervase bătăliei spaţiul dintre capitală şi podul Obileştilor (zona Dudeştilor). Deci existenţa taberei înainte de sosirea moldovenilor şi poziţia acesteia arată clar că Matei intenţiona dintru început să dea lupta pe câmpul ce se deschidea între capitală şi Colentina şi nu dincolo de acest râu. În acest caz de ce să-l fi oprit pe Radu să treacă apa, dacă acesta intra direct în schema jocului său? Ori acest detaliu infirmă şi el existenţa unei prime lupte la Obileşti, căci nu avea sens să-şi sacrifice oamenii pentru a opri inamicul să intre pe terenul pe care el îl aştepta spre a-l înfrunta. Avea sens s-o facă numai dacă voia să dea lupta dincolo de Colentina. Abia în această situaţie ar fi avut rost

[111] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p.102; Radu Popescu, p. 95, este şi el de acord că Matei aştepta inamicul în marginea oraşului Bucureşti şi numai în clipa confruntării a ieşit "între Dudeşti şi între mănăstirea Mărcuţii".

să se străduiască să mențină inamicul dincolo de apă. Deci aceste raționamente pledează şi ele pentru temeinicia afirmațiilor Letopisețului cantacuzinesc, şi contrazic atât ideea unui război în aceste ținuturi sudice, sugerată de Radu Popescu, cât şi presupunerea desfăşurării a două lupte în prima zi.

La aceiaşi concluzie ne duce şi o altă observație. Pentru a epuiza alternativele ce stăteau la îndemâna lui Radu Iliaş în prima zi este poate cazul să amintim o altă posibilă înşiruire a acțiunilor la care putea recurge. Astfel admițând că Radu a ajuns mai întâi cumva la Obileşti (lucru pe care l-am demonstrat ca fiind de fapt imposibil), însemnă că îşi începe instalarea aici prin tocmirea unei tabere. Cronica afirmă explicit că ajuns la podul Obileştilor ridică tabără.[112] Discutabil rămâne de ce parte o face. Logica ne-ar îndruma să credem că se aşează pe malul de răsărit, deci în raport cu Matei, dincolo de râu, în ideea de a fi apărat întrucâtva de un atac neprevăzut din partea acestuia. Aceasta cu atât mai mult cu cât pe acea parte a malului, chiar pe lângă pod se ridică un colnic care putea asigura şi o anume apărare naturală în caz de atac. Dar nu trebuie ignorată nici precizarea cronicii şi anume că tabăra lui Radu se află „la pod la Obileşti, la Colentina, ***din jos de mânăstirea lui Dan dvornicul***."[113] Dar mânăstirea se află nu pe malul de dincolo, ci pe cel de dincoace al apei (raportat la capitală şi implicit la tabăra lui Matei). Deci nu putem exclude ideea că Matei l-a lăsat pe Radu să treacă podul, mişcare ce intra în calculele sale încadrându-se planului de luptă pe care îl imaginase anterior. Prin aceasta îi îngăduia inamicului să intre pe câmpul de luptă pe care îl stabilise. Dacă lucrurile se întâmplă aşa,

---

[112] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 102.

[113] *Ibidem*. Este vorba de Mânăstirea Mărcuța. Vezi Dan Berindei, *Oraşul Bucureşti, reşedință şi capitală a Țării Românești*, Bucureşti, 1963, p. 53 şi nota de subsol 10.

evident că de o luptă aici nici nu poate fi vorba! Dar în această situație este de neînțeles şi de ce ar mai fi trimis oaste la Plumbuita spre a lupta acolo, când Matei cu toată armata se găseau chiar în fața sa? Era atât de absurd încât să-şi disperseze oamenii, şubrezindu-şi forțele? Sunt din nou realități ce contravin spuselor lui Radu Popescu şi presupunerilor lui Paul Cernovodeanu. Dar chiar dacă nu trece podul spre a tăbărî dincoace apare lipsită de sens organizarea concomitentă cu aşezarea taberei, sau imediat după aceea, a două ofensive: una la podul dinspre această parte şi alta la podul din nord, dinspre Plumbuita. Mai ales al doilea atac, cum am mai spus este de-a dreptul fără noimă. E de neconceput ca, având vrăjmaşul în față, să trimită aiurea unele unități! De altfel şi organizarea taberei i-ar fi luat mult prea mult timp pentru a mai putea organiza cele două atacuri. La fel de neverosimil este să credem că pune oamenii să facă tabără (deci, după drumul făcut, să-i lase să se aşeze de popas), iar, după ce lucrul abia a fost tocmit, să trimită o parte a lor într-aiurea.

De altfel, el nici la Obileşti nu putea fi interesat ca, abia sosit, să se aventureze – fără o prealabilă pregătire – pe celălalt mal al Colentinei, în bătaia armatei adverse aflate în aşteptare. ● replică a lui Matei ar fi fost atunci de aşteptat. Atacat pe neaşteptate, cu rândurile insuficient organizate, epuizat de drum, Radu ar fi avut de suferit. Deci e de presupus că nu dorea o înfruntare imediată cu grosul trupelor lui Matei.

Toate aceste raționamente întăresc deci ideea că nu putem accepta nici cele sugerate de Radu Popescu şi nici aprecierile lui P. Cernovodeanu privitor la două lupte.

De aceea, în temeiul tuturor observațiilor anterioare, e de presupus că Radu Iliaş a mers pe drumul obişnuit al Moldovei şi fiindu-i Plumbuita în drum probabil că a încercat să forțeze aici trecerea, dar a fost respins de străjile

lui Matei. Nu este exclus totuşi ca străjile sale să fi reuşit o incursiune de oarecare adâncime înainte de a fi oprite şi împinse înapoi. Matei desigur că i se împotrivea aici spre a-l sili să intre în sistemul de luptă pe care-l imaginase anterior. Posibil că Radu a crezut că aici la pod se află corpul principal de trupe al adversarului şi s-a gândit să-l ia prin învăluire, atacându-l cumva din spate. Deci văzând că aici a eşuat şi animat de gândul atacului neprevăzut din spate, Radu coboară de-a lungul Colentinei în speranţa de a găsi un pod nepăzit pe unde să poată trece spre a-l lua pe Matei pe unde nu se aştepta. Astfel ajunge la Obileşti, efort ce i-a luat desigur mai multe ore. Dar probabil şi aici descoperă prezenţa armatei şi atunci decide a ridica tabăra, fiind cam târziu pentru a declanşa lupta (Rămâne ipotetic dacă Matei l-a lăsat să treacă podul în aceiaşi zi, îngăduindu-i a aşeza tabăra dincoace, sau la silit să înnopteze dincolo de râu). Organizarea taberei a durat desigur şi ea câteva ore, încheindu-se abia spre seară. Deci evident, din aceste motive, lupta propriu-zisă se amâna pentru a doua zi.

De ce a preferat Matei să lupte în zona Dudeşti, este greu de spus. Putem emite doar câteva presupuneri. Judecând formal am putea spune că terenul de aici corespundea mai bine vederilor sale tactice. În plus probabil aici îşi socotea spatele mai bine apărat de lunca Dâmboviţei, evitând o surpriză dinspre această latură. Dacă bătălia se dădea în zona Târgului de Afară (deci în zona nordică) se putea teme că inamicul ar putea trece cu un corp de oaste auxiliar podul Obileştilor şi l-ar prinde între două focuri.

Dar, dacă îşi făurise dintru început planul de a lupta în sud-estul cetăţii de scaun, ne putem întreba de ce s-a opus inamicului la Plumbuita? De ce s-a străduit să-l oprească aici? Probabil pe de-o parte a dorit să ferească cetatea de scaun de a fi prădată - căci cronica atrage atenţia asupra

faptului că invazia lui Radu a fost însoțită pe tot parcursul ei de groaznice jafuri. Pe de altă parte, poate, s-a împotrivit înaintării inamicului pe la Plumbuita şi cu intenția a-i îngrădi posibilitățile de manevrare în fața şi în jurul aliniamentelor sale, ceea ce l-ar fi putut constrânge să-şi modifice planurile tactice inițiale. Dacă îl lăsa pe Radu să treacă podul Plumbuitei atacul putea surveni dintr-o altă direcție decât cea avută în vedere când îşi concepuse planul de luptă, ceea ce însemna abandonarea pozițiilor şi a soluțiilor tactice alese dintru început.

Silindu-l pe Radu să treacă podul de la Obileşti îi impunea o anume direcție de intrare pe câmpul de bătaie şi preîntâmpina aranjarea oştilor lui Radu pe pozițiile de atac preferate de acesta, prevenind totodată ocuparea unor poziții diferite de cele pe care Matei era dispus să i le cedeze. Îndrumându-l pe Radu Iliaş spre Obileşti îl silea să intre după calculele sale în dispozitivul tactic pe care-l imaginase în prealabil şi-i limita la minim posibilitățile de a alege mijloace proprii de desfăşurare ale luptei. Este clar că în aceste împrejurări domnul muntean a fost acela care a dictat atât locul unde urma să se desfăşoare lupta, cât şi coordonatele tactice de ansamblu ale confruntării.

Planul lui Matei a reuşit, căci Radu Iliaş vine la Obileşti unde îşi aşează tabăra. Poate alege pentru asta măgura pe care ulterior se va ridica mânăstirea Pantelimon, pentru că acesta era locul cel mai bine apărat natural din împrejurimi şi pe deasupra situat chiar în fața podului. Cum am mai afirmat, nu mi se pare însă exclus, în temeiul afirmațiilor Letopisețului cantacuzinesc, ca Radu să fi fost îngăduit să-şi facă tabăra chiar dincoace de Colentina. De altfel, poate trecerea apei încă din prima zi aici la Obileşti e cu putință să-l fi determinat pe Radu Popescu să afirme că încă de sâmbătă 20 octombrie se dă o primă luptă la

Obileşti, al cărei rezultat a rămas indecis. „Să loviră într-o zi şi nici o parte, nici alta nu putură birui."[114]

Şi dacă scopul era să-l aducă pe Radu la Obileşti, ce sens ar fi avut o confruntare prealabilă pe malul apei la pod, care împiedica inamicul să intre în sistemul tactic pe care-l imaginase, compromiţându-şi planurile?! Ce rost avea să-l sperie cu o armată sforăitoare amplasată la pod? De altfel Radu nici nu pare prea preocupat de vreun pericol dinspre pod, căci altfel nu e de înţeles cum de îşi ridică tabăra tocmai în faţa acestuia şi încă atât de aproape de el. Sau poate o face destul de degajat chiar dincoace de apă. (Să nu uităm că ridicarea unei tabere presupune că vreme de câteva ore oştenii puneau jos armele şi bagajele şi se ocupau de înjghebarea corturilor şi a celorlalte facilităţi specifice. Deci practic un răstimp erau total distraşi de la grijile militare, fapt de necrezut dacă la pod ar fi pândit oşti ale lui Matei, preocupate de a profita de orice clipă de slăbiciune şi de neatenţie a inamicului. Ori dinspre această parte pare-se Radu nu duce grijă deşi face tabăra atât de aproape de pod. In concluzie toate raţionamentele aici enumerate pledează împotriva unei lupte care s-ar fi desfăşurat în prima zi în zona podului de la Obileşti şi pledează implicit şi împotriva venirii lui Radu Iliaş dinspre Afumaţi direct la Obileşti, cu o întoarcere ulterioară spre Plumbuita.

Aceste observaţii ne îngăduie totodată să reconstituim evenimentele, aşa cum s-au desfăşurat ele în prima zi. Ostile lui Radu Iliaş, ajunse la Afumaţi, şi-au continuat foarte probabil marşul în direcţia Colentinei pe drumul obişnuit, adică acela ce atingea râul în preajma podului Plumbuitei. Avangărzile ajunse la pod au surpriza să întâlnească aici străjile lui Matei vodă, amplasate anume în acest punct ca să silească inamicul să abandoneze asaltul capitalei dinspre această parte şi să-l determine să recurgă la

[114] Radu Popescu, p. 95.

cel de al doilea pod – cel de la Obileşti (sau Obileasca) – fapt ce-l împingea fără voie în dispozitivul tactic pus la punct de principele muntean. Avangărzile moldovene nu au acceptat să fie deviate din drum de străjile lui Matei şi au încercat să-şi taie trecerea printre oştenii care le stăteau în cale, dar n-au reuşit.

Asupra modului concret cum s-a desfăşurat lupta în această zi de 20 octombrie informaţiile sunt nu numai sumare, ci de-a dreptul confuze. Deci datele sunt prea sumare pentru a confirma şi detalia scenariul propus mai sus. *Istoria domnilor Târii Româneşti* a lui Radu Popescu conchide doar că „să loviră într-o zi şi nici o parte, nici alta nu putură birui"[115], dând totodată de înţeles că de fapt are în vedere situaţia de la Obileşti. Deci ni se sugerează un rezultat total indecis. Din păcate nici textul Letopiseţului cantacuzinesc nu este prea clar. În mai toate variantele textului este de-a dreptul imposibil de înţeles a cui a fost victoria, căci autorul declară confuz: "lovitu-s-au străjile ... şi fură foarte rău înfrânţi"[116], fără a indica explicit despre care străji înfrânte e vorba, ale lui Matei sau ale lui Radu. Este de presupus că cel învins a fost Radu[117], cel puţin aşa presupune toată istoriografia noastră. În plus o spune chiar o variantă a cronicii[118]. Apoi şi logica faptelor ne îndrumă spre aceeaşi concluzie. Dacă învingea oastea moldovenească, aceasta şi-ar fi croit drum direct spre Bucureşti şi nu mai trebuia să opintească a ocoli prin jurul bălţilor Colentinei spre Obileşti, fapt care după ce îi impunea un efort suplimentar, o mai şi ducea direct în sistemul tactic plănuit

---

115 *Ibidem*.

116 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102.

117 Aşa cred – fără a argumenta – şi: C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, ed. II-a, Ed Sport-Turism, Buc., 1979, p. 66; N. Stoicescu, *Lupta lui Matei* ..., p. 998; Paul Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 623 – 624, cât şi N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 14.

118 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102, notele de subsol.

de Matei. Ori acest dispozitiv menit să-i pună stavilă, tocmai datorită premeditării sale de către adversar, nu le putea fi pe plac moldovenilor, căci era o concesie făcută acestuia şi implicit un avantaj pe care i-l ofereau. In plus drumul pe la Obileşti implica un ocol, în fond incomod, deci un efort suplimentar, ceea ce nimeni nu acceptă decât dacă era constrâns întru aceasta de un fapt exterior voinţei sale.

Nu este de asemenea exclus ca Radu Iliaş să fi avut chiar impresia că Matei vodă şi-a grupat forţele principale în zona Târgului de Afară, deci la nord de capitală, şi că avangărzile sale se izbiseră de corpul principal de oaste. Poate sperase ca ocolind acest obstacol va putea cădea într-o latură sau chiar în spatele dispozitivului inamic, spulberându-i planurile tactice, silindu-l să iasă din poziţiile pe care şi le stabilise şi le întărise dinainte. Poate presupunerile de acest gen ar explica de ce Radu s-a resemnat atât de uşor cu eşecul de la Plumbuita, fără să trimită ajutoare avangărzilor sale, spre a-şi croi drum asupra cetăţii de scaun. Când a avut revelaţia erorii era probabil prea târziu.

O altă problemă ce se poate ridica este aceea a locului unde s-au bătut străjile, pe malul drept sau pe cel stâng al Colentinei (adică la est sau la vest de podul Plumbuitei). Foarte probabil că ciocnirea a avut loc la apus de pod, moldovenii reuşind să traverseze apa, întrucât cronicarul precizează că s-au lovit "din jos de" mănăstire. Dacă nu reuşeau să traverseze, lupta s-ar fi dat mai degrabă "într-o latură" a lăcaşului. Desigur că argumentul nu este prea solid, căci se poate opina că ambiguitatea de exprimare nu este o raritate în cronici, iar autorul, poate, nu a acordat prea mare însemnătate determinărilor spaţiale de detaliu, substituind uşor determinativul "într-o latură" cu "în josul", cu atât mai mult cu cât o raportare spaţială atât de nuanţată, care să satisfacă pe toţi cititorii este greu de realizat verbal.

Iar lucrurile se complică dacă avem în vedere că o luptă se dă pe un perimetru ceva mai întins – mai ales când avem în față unități de cavalerie care sunt foarte mobile – ceea ce face ca o localizarea verbală să fie din start foarte relativă, putând fi surprinsă numai cu o anume aproximație o situație dată din teren, inconvenient pe care numai o reprezentare grafică o poate înlătura, dând o precizie deplină.

Insă dacă ar fi să admitem că depozitul de schelete descoperit în 1925 pe malul lacului Fundeni, în zona "Ziduri între Vii", datează din această luptă (aşa cum au presupus cei care l-au cercetat[119], idee acceptată imediat în unanimitate, deşi nu s-a putut oferi nici un argument decisiv spre a o susține), atunci nu mai poate încăpea îndoială că avangărzile moldovenilor au reuşit la un moment dat să facă o străpungere a aliniamentului străjilor instituite de Matei. Luând de bune aceste presupuneri ar însemna că lupta s-a prelungit poate până în apropiere de lacul Fundeni, dar moldovenii au fost în cele din urmă respinşi şi siliți să se retragă, înscriindu-se planului conceput de domnul muntean. Iar scheletele mormântului colectiv reprezintă în acest caz desigur resturile celor căzuți în cursul acestei confruntări.

In condițiile respingerii avangărzilor lui Radu, corpul principal de oaste ce venea în urmă, a renunțat să treacă Colentina pe aici şi, urmând linia satelor de pe malul stâng al râului, s-a îndreptat spre Obileşti unde a fost înjghebată tabăra (vezi şi schița din final). Locul cel mai potrivit unui asemenea scop, oferind o oarecare apărare naturală, era, în această zonă, măgura din fața podului, pe care ulterior se va ridica mânăstirea Pantelimon. Dar nu trebuie uitat că invocarea vecinătății mânăstirii Mărcuța de către autorul *Letopisețului cantacuzinesc* ar putea sugera că moldovenii au fost lăsați să treacă apa dincoace, aşa cum am arătat anterior.

---

[119] Paul Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 629.

S-ar părea totuşi că însăşi cronicile pledează împotriva raţionamentelor de sus, căci ambele texte[120] prezintă mai întâi aşezarea taberei lui Radu Iliaş şi apoi lupta din prima zi, încât s-ar crea impresia că Radu soseşte mai întâi la Obileşti, îşi întemeiază tabăra şi abia apoi organizează un atac de diversiune lateral la Plumbuita. Această succesiune narativă ne-ar sugera firește o ordine cronologică inversă față de cea anterior prezentată, situație care, probabil, l-a şi îndemnat pe P. Cernovodeanu să considere că oştile invadatoare au venit direct la Obileşti, de unde apoi, după instalarea taberei, au încercat dubla forţare a Colentinei (la Obileşti şi Plumbuita) – cum am arătat mai sus. Dar această succesiune din cadrul naraţiunii nu trebuie însă înţeleasă ca expresia unei riguroase ordini cronologice a faptelor efectiv întâmplate. Trebuie remarcat că această inversare nu este inspirată de considerente de succesiune. Cronicarii ajunşi cu naraţiunea la prezentarea taberei lui Matei, înjghebată cu mult înainte de sosirea inamicului, sunt tentaţi fără voie – prin firească asociaţie de idei – să prezinte prin opoziţie, făcând o digresiune, şi tabăra adversă. Drept care informaţia despre tabără e inserată neîntârziat în acest loc, iar abia după aceea, cronicarii reiau relatarea evenimentelor în succesiunea lor cronologică. Deci inversiunea aceasta, astfel înţeleasă, nu contrazice – în ciuda aparenţelor – consideraţiile anterioare. Inversiunea nu poate fi folosită ca argument ferm – de neclintit – spre a respinge raţionamentele anterioare şi a susţine o descindere directă la Obileşti, de unde se pleacă la Plumbuita.

În concluzie deci, putem consemna că Radu Iliaş vine pe drumul obişnuit dinspre Moldova. Ajunse la podul Plumbuitei, avangărzile sale întâmpină rezistenţa străjilor lui Matei. Deci conflictul se reduce doar la ciocnirea acestor corpuri de oaste. Armatele propriu-zise rămân în această zi

[120] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102 (respectiv Radu Popescu, p. 95).

în expectativă. Cu întocmirea taberei lui Radu Iliaş se încheiau astfel întâmplările celei dintâi zile a războiului - ziua de sâmbătă 20 octombrie 1632.

Asupra desfăşurării luptei de a doua zi – duminică, 21 oct. 1632 – de la Dudeşti, informaţiile, deşi mai bogate, rămân totuşi extrem de lapidare. Letopiseţul cantacuzinesc ne prezintă – în parte – oastea aliniată de Matei Basarab[121]. Călăraşii, conduşi de Teodosie spătarul Corbeanul, fiul lui Vintilă vornicul şi de Gheorghe spătarul din Măgureni, pe care Iorga îl crede în mod greşit fiul lui Lupu Mehedinţeanu[122], alcătuiau, după părerea lui Fotino – preluată şi de Bălcescu –, aripa dreaptă. Probabil mai degrabă pe baza unei supoziţii logice decât pe baza unor date certe – pornind de la – schema socotită ideală pentru desfăşurarea unei bătălii – Fotino adaugă călăraşilor şi unităţi de scutelnici şi de sărăcei (saragele ?[123]). În continuare – formând centrul – urmau dorobanţii, aflaţi sub comanda agăi Oprea şi a lui Lupu căpitanul (probabil din Ciovârnişani, numit uneori şi Buliga). Deşi cronica se opreşte aici când prezintă pedestrimea, cred că ar trebui amintite mai departe şi trupele recrutate în Ardeal, probabil predominant infanterie, conduse de Vaida Bona[124]. De altfel prezenţa acestora în respectivele momente ne este sugerată de Radu Popescu, care precizează că - Matei "strânge oşti ... de ai

---

121 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102.

122 N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 14; N. Stoicescu, *Dicţionarul ...*, p. 183 – 184. Asupra tatălui său vezi pp. 207 – 208.

123 D. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, traducere de G. Sion, Buc., 1859, vol. II, p. 90; N. Bălcescu, Opere, vol. I, Ed. Acad. RSR, Buc., 1974, p. 66.

124 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 100. Vezi şi I. Sîrbu, *op. cit.*, pp. 22 – 23. Privitor la persoana lui Vaida Bona vezi I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuţii istorice bănăţene*, Ed. Facla, Timişoara, 1980, p. 50 şi trimiterile sale bibliografice. N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. IX, p. 13, îl numeşte şi Bunca voievodul.

ţării şi ceva ... striini ce avea"[125]. În ce priveşte însă numărul oştenilor ce formau acest corp, cum am precizat anterior, părerile sunt foarte diferite, variind de la 300 la 3000. Fotino adaugă unele amănunte – şi unele dintre ele, cel puţin – par a nu fi simple deducţii logice, ci întemeiate pe un izvor pe care l-a consultat dar nu l-a citat. Astfel el susţine că exista şi o unitate de seimeni şi alta de vânători, care, ambele, s-ar fi aflat sub comanda căpitanului Lupu, iar aga Oprea ar fi dispus de cazaci şi de talpoşi. In schimb, după ştiinţa sa, dorobanţii ar fi fost conduşi de un paharnic Predescu, care însă ar putea fi Barbu paharnicul Brădescu, amintit şi de Letopiseţul cantacuzinesc, însă nu aici, ci în fruntea cetelor de roşii, deşi pe lista răniţilor i se adaugă apelativul de Băleanul. (Ivaşco Băleanul avea un fiu, Petru paharnic, care însă la vremea acesta era foarte tânăr[126]). În sfârşit, Fotino ştie şi de existenţa unui corp de pedestraşi turci, aflaţi sub comanda unui colonel al lui Abaza paşa[127]. Dar aici e cazul să ne întrebăm dacă existenţa acestui corp de oaste nu este cumva o deducţie, fiindu-i sugerată – ca şi prezenţa călăreţilor turci din aripa stângă – de afirmaţia Letopiseţului cantacuzinese, că paşa Silistrei i-a pus la dispoziţie lui Matei, când acesta pleca de la Nicopole, "surlari ... şi turci şi beşlii de ajutor"[128].

In sfârşit, aripa stângă a fost probabil formată – după obiceiul vremii – din roşii, comandaţi de Ivaşco vornicul Băleanul şi Barbu Brădescu paharnicul. La aceste date certe ale Letopiseţului cantacuzinesc, cum am mai spus, Fotino adaugă "un corp turcesc (de cavalerie), sub un agă al lor". În spatele lor e imaginată o rezervă[129] şi ea probabil presupusă

---

[125] Radu Popescu, p. 95.
[126] N. Stoicescu, *Dicţionar al dregătorilor*, p. 115.
[127] D. Fotino, *op. cit.*, p. 90.
[128] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 101.
[129] D. Fotino, *op. cit.*, p. 90.

după schema clasică a modului cum se cuvenea să fie organizată o linie de bătaie. Deşi s-ar părea că Fotino foloseşte un izvor diferit de cronicile cunoscute, unele informaţii sunt totuşi suspecte. Astfel înşiruirea saragelelor, scutelnicilor, a talpoşilor, atestaţi conform datelor deţinute de istoriografia actuală abia în a doua jumătate a secolului al XVIIlea şi a vânătorilor, documentaţi cert în Muntenia abia în sec. al XVIII-lea[130], nu pare a fi rezultatul extragerii informaţiilor respective dintr-un izvor cert, ci mai degrabă expresia unei concesii făcute prejudecăţilor istoriografiei epocii sale privitoare la structura oastei – şi a modului ideal de organizare şi desfăşurare a unei bătălii[131].

Letopiseţul cantacuzinesc ţine să pună în evidenţa în mod special grija cu care Matei si-a elaborat planul de bătaie şi atenţia cu care s-a dedicat organizării oştenilor, subliniind că, în momentul când i s-a semnalat apropierea inamicului, şi-a strâns "oştile şi puse tabăra spre marginea dăspră Dudeşti *şi-i tocmi pre fieşcare la ceata lui*"[132]. (sublinierea mea)

De partea cealaltă – alcătuind probabil aripa dreaptă a inamicului, faţă în faţă cu roşii munteni – se aliniau ostile tătărăşti, conduse de Orac Mârza. (Fotino precizează că de fapt comanda o au doi mârzaci.) In coasta lor – formând deci centrul frontului – li se alăturau ostile moldoveneşti – deci oşti de ţară –, dar şi lefegii scimeni, asupra cărora cronica face menţiune specială[133]. Corpuile acestea erau oferite fiului său de Alexandru Iliaş. Fotino pretinde în mod surprinzător că aceste trupe ar fi fost comandate de boierii munteni

---

[130] N. Stoicescu. *Curteni şi slujitori*, Ed. Militară, 1968, pp. 132 - 135 şi pp. 138 - 139.

[131] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 65 şi respectiv p. 67 prezintă un atare model general.

[132] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102.

[133] *Ibidem* – Radu vinc "cu oaste grea, moldoveni, siimeni"

transfugi şi înşiră chiar câteva nume: Dimitrie Dudescu vistiernicul, Nicolae vornicul, Pană logofătul, aga Vasilachi şi Catargi stolnicul[134].

În sfârşit pe latura stângă se afla probabil călărimea moldovenească, despre care, acelaşi Fotino, ştie că ar fi fost comandată de hatmanul Moldovei, secondat de doi boieri munteni: Mihu spătarul şi Hrizea vornicul[135]. Probabil că tot aici trebuie incluşi ceilalţi refugiaţi munteni şi poate cele câteva sute de călăreţi turci care-i alcătuiseră suita princiară la plecarea de la Istambul, cât şi ceata acelui schimni ceauş alungat de Matei de la Bucureşti. Acestuia din urmă însă Fotino îi atribuie numai rolul de a asigura garda steagului împărătesc, formând astfel un corp distinct[136].

După informaţia lui Radu Popescu oştile lui Matei s-au aliniat în spaţiul dintre satul "Dudeşti şi... mânăstirea Mărcuţii"[137], din text rămânând însă incert dacă în lungul acestei direcţii sau transversal în raport cu ea. Desigur am fi tentaţi să înclinăm spre prima variantă, căci în această situaţie armata era întoarsă cu faţa spre podul Obileştilor – direcţie din care era de aşteptat duşmanul –, părere împărtăşită şi de P. Cernavodeanu în schiţa menţionată. Indicaţia cronicarului nu urmărea pur şi simplu să delimiteze în termeni generali perimetrul câmpului de bătaie, cum s-ar putea crede la o privire superficială. In realitate aceste referinţe topografice sunt menite să ne precizeze direcţia pe care s-a desfăşurat atacul. In consecinţă trupele nu s-au aliniat în lungul acestei direcţii, ci perpendicular pe ea (vezi harta nr. 6 şi 7). Ideea poate izbi, căci am fi tentaţi să credem

---

134 D. Fotino, *op. cit.*, p.90.

135 *Ibidem.*

136 Spre a amplifica aparenta participare a forţelor turceşti, autorul *Letopiseţului cantacuzinesc* (vezi I. I. Georgescu, *op. cit.*, p. 536) face următoarea înşiruire: „cu steag împărătesc, cu sangea, cu ceauş, cu capigi başa, cu schimnea ceauş".

137 Radu Popescu, p. 95.

că Matei şi-a aşezat trupele cu faţa spre podul Obileştilor, întrucât din partea aceasta era de aşteptat inamicul şi deci trebuia să-i stea împotrivă. P. Cernovodeanu de altfel, în planul bătăliei pe care-l realizează[138], subscrie acestei păreri.

Cum am demonstrat deja, Matei este acela care a dictat locul luptei şi orientarea tactica de ansamblu a desfăşurării ei. Ori nu este de crezut că a scăpat din vedere amănuntul că aşezându-şi trupele cu faţa spre răsărit, în condiţiile în care bătălia începea dimineaţa (cum s-a şi întâmplat de altfel) comitea o gravă eroare, căci soldaţii săi ar fi fost orbiţi de soare. Acest neajuns era însă înlăturat dacă îşi aşeza oştenii cu spatele spre Dudeşti şi cu faţa spre mânăstirea Mărcuţa, cum sugerează cronica. Recurgând la o asemenea aşezare, spre prânz obţinea chiar un avantaj, căci inamicul, fiind întors cu faţa spre sud, suferea el de pe urma dezavantajului de a fi silit să privească în soare, argument în plus care pledează pentru orientarea frontului de la est spre vest.

Dar dovada decisivă, care ne ajută să stabilim indubitabil direcţia frontului, o reprezintă un citat dintr-o variantă a Letopiseţului cantacuzinesc. Aici se arată că ofensiva a fost puternică „mai întâi din sus de (= dinspre) podul Hrizei dvornic, apoi din jos dăspră Budeşti (Dudeşti)"[139]. În primul rând se impune a se lămuri care e podul Hrizei vornicul. În zona câmpului de bătaie nu apare decât un singur pod, cel de la Obileşti şi foarte probabil că acesta purta şi numele boierului în discuţie (aflat atunci în tabăra lui Radu Iliaş). Suntem înclinaţi să susţinem acest lucru întrucât, după cât se pare, Hrizea din Bălteni avea moşie în apropiere, spre nord de pod, la Dobroeşti[140]. Ori prin acest fapt putea avea deci o contribuţie la construirea

---

[138] P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 624.
[139] I. I. Georgescu, *op. cit.*, p. 537.
[140] N. Stoicescu, *Dicţionar al dregătorilor*, p. 195.

podului, care îi era şi lui necesar spre a ajunge la proprietăţile sale.

Un al doilea aspect îl reprezintă clarificarea textului în sine. Urmărind direcţia cursului râurilor din zonă (Colentina şi Dâmboviţa), „în sus" însemna fie direcţia Nord (în cazul că ne raportăm la Colentina şi la podul peste ea), fie nord-vest sau chiar vest (în cazul că avem în vedere Dâmboviţa şi Dudeştiul). Prin expresia „în jos" trebuie înţeleasă direcţia inversă. Dar de o bătălie „din jos" de Dudeşti (adică la sud / sud-est de sat) nu poate fi vorba, spaţiul dintre sat şi Dâmboviţa fiind prea restrâns şi terenul total inadecvat pentru o confruntare şi încă una atent pregătită din vreme. (Nu departe de sat, înainte de albia propriu-zisă a Dâmboviţei se afla o râpă nu prea înaltă, care fragmenta şi îngusta şi mai mult terenul). O înfruntare „din sus (la nord) de podul Hrizii" (Obileştilor) este şi ea din două motive exclusă. Dacă armata moldovenească ajungea în colţul Colentinei, la nord de pod, însemna că ofensiva era a muntenilor, care îi siliseră pe inamici să bată în retragere (deci moldovenii nu atacă!!), fapt ce vine în contradicţie cu textul sursei, care declară explicit că iniţiativa e a moldovenilor, că ei presează pe oştenii lui Matei! Apoi din cauza cotului pe care îl face Colentina spre vest şi a râpei dinspre luncă, spaţiul de la nord de pod este şi el prea îngust ca să se fi putut muta lupta aici. Prin urmare sensurile de sus şi de jos nu trebuie şi nu pot fi interpretate în înţelesul lor riguros geografic. Susul devine în gândirea celui care scrie punctul mai depărtat de târg, iar josul locul mai apropiat.

Ca atare textul trebuie înţeles mai lax, în sensul că ofensiva a fost intensă întâi în partea de sus a frontului – adică pe latura de dinspre podul Hrizei (dinspre podul Obileştilor, deci spre capătul estic) –, pentru ca în partea următoare a zilei presiunea asupra muntenilor să crească pe latura de jos a frontului, adică cea „dăspră Dudeşti" (adică dinspre

capătul vestic). Formularea exactă a textului, care poate genera unele confuzii, este următoarea: *„mai întâi din sus de podul Hrizei dvornic”*. Acest „de” poate crea probleme de interpretare, dar trebuie să-i dăm sensul de „**dăspră**”, **dinspre, de la**. Deci formula: frontul „din sus de podul" trebuie tradusă în sensul capătul „din sus, dinspre (de la) pod" adică latura din est şi nu „mai sus (mai nordic) în raport cu podul". Deci frontul se alinia dinspre pod spre nordul Dudeştilor. Radu Popescu este cel care sugerează plasarea la nord de sat. (Deci orientarea frontului este de la est la vest şi nu de la nord la sud cum puteam crede în primul moment.)

Radu Popescu reţine un amănunt nu lipsit de spectaculozitate şi anume că "bucureştenii cu copiii să suea pe garduri de să uita cum se bate războiul"[141], menţiune care desigur că se referă la evenimentele din această a doua zi şi nu la cele din cea anterioară, cum ar rezulta eronat din text. Deci istoriografia noastră actuală extinde la maxim 3 înfruntări luptele din aceste zile: bătălia de la Plumbuita, cea presupusă a fi avut loc la Obileşti şi în final cea de la Dudeşti. E firesc să ne întrebăm căreia dintre aceste trei posibile lupte i se potriveşte menţiunea cronicarului, iar în cazul ultimei lupte se ridică în plus şi problema în raport cu care dintre cele două alinieri ale fronturi (est-vest sau nord-sud) se justifica remarca.

că, – care

Începem cu lupta de la Plumbuita. În primul rând trebuie să avem în vedere că la sfârşitul sec. al XVIII-lea, spre nord-est, târgul abia de ajungea în împrejurimile bisericii Popa Rusu, fără să atingă însă vecinătăţile bisericii Olari[142] (iar la data luptei hotarul nu ajunsese nici măcar până aici!). Ori în această situaţie între marginea de atunci a

---

[141] Radu Popescu, p. 95.

[142] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor* , harta nr. 2.

oraşului şi podul de la Plumbuita erau peste trei kilometri. Având în vedere această distanţă şi faptul că oştile angajate în luptă erau reduse numeric – cronica spune explicit că este vorba numai de "străji" – înseamnă că lucrurile nu erau prea vizibile pentru privitorii din marginea târgului, chiar dacă în raza privirilor lor nu s-ar fi aflat pâlcuri de copaci sau tufe. Dar dacă ţinem seamă că lupta s-a desfăşurat în preajma Colentinei, a cărei luncă era desigur plină de arboret (ceea ce reduce şi mai mult vizibilitatea), iar încleştarea nu pare a fi fost de prea lungă durată, este cu atât mai improbabil ca dinspre oraş, privind cu ochiul liber, să se fi putut desluşi mare lucru. Se vedea cel mult străfulgerarea unor pâlcuri de călăreţi de neidentificat, ce abia de se conturau la orizont, despre care nu se putea spune de care tabără ţineau. (Fiind vorba de avangarda moldovenească desigur că, cel puţin de partea asta, era vorba de cavalerie.) Lucrările de specialitate apreciază că silueta unui om izolat se poate distinge numai până la 2 km. Distanţă. Ori până în luncă erau peste 3 km.! Deci ce-ar fi putut vedea bucureştenii?

Acceptând chiar varianta că s-ar fi dat în prima zi o luptă şi în zona podului Obileştilor (Pantelimonul de azi), aceasta avea şanse şi mai mici de a putea fi urmărită din cetatea de scaun, căci distanţa era dublă (cca. 7 km), iar celelalte condiţii erau identice cu acelea descrise în situaţia anterioară.

Deci indiferent de podul la care ar fi privit de pe gard bucureştenii în 20 octombrie, e greu de crezut că ar fi putut zări mare lucru. Ori cronicarul spune clar că spectacolul luptei era gustat de mahalagii. Menţiunea nu se putea deci referi decât la a doua zi de luptă şi asta numai în condiţiile în care războinicii erau astfel aşezaţi încât să se fi putu apropia de oraş. A doua zi, de altfel trupele au fost mai numeroase şi mişcările lor s-au desfăşurat pe o zonă mai întinsă – şi în plus Matei îşi aşezase tabăra şi aliniamentul frontului destul

de aproape de oraş –, încât teatrul bătăliei a fost îndeajuns de apropiat şi de animat ca să poată fi zărit bine din târg.

De altfel acest amănunt cu privitul de pe gard, menționat de cronicar, se constituie şi el drept un argument în plus pentru a susține alinierea frontului pe direcția est-vest, căci în cazul alinierii nord-sud corpurile de oaste ale lui Matei, care în final nu au fost străpunse cu toată presiunea exercitată asupra lor, ar fi ținut inamicul – şi implicit încleştarea – la distanță de târg (la peste 2 km de hotarul de atunci al târgului), făcând-o greu de urmărit. (Arătam mai sus că o siluetă se poate distinge numai dacă se află la mai puțin de 2 km. de privitor.) In schimb aşezarea inversă (est - vest) făcea ca, în mod firesc, luptătorii din aripa apuseană a frontului, din ambele tabere, să poată ajunge destul de aproape de cetatea de scaun – deci să se afle sub limita de 2 kilometri în linie aeriană. (Vezi şi harta 3 din anexa de hărți!) Merită să fie subliniat încă odată faptul că în contextul prezentei discuții, acest detaliu minor şi poate hazliu, susține şi el teza alinierii frontului est-vest şi nu nord-sus!

In virtutea celor aici susținute rezultă clar că fraza pusă în discuție, deşi la o lectură superficială ar părea că se referă la prima zi a luptei, o descrie în realitate pe cea de a doua. Confuzia rezultă din aceea că autorul nu a reținut exact detaliile evenimentelor, ceea ce a provocat inevitabile interferențe în gândirea sa.

In ce priveşte desfăşurarea propriu-zisă a luptei cronica precizează că a fost extrem de îndârjită, prelungindu-se "de dimineață până seara"[143]. Bălcescu subliniază că Matei Basarab recurge la "rânduiala concavă" de bătaie, iar în continuare insistă asupra faptului că

[143] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 102; D. Fotino, *op. cit.*, p. 90, reduce aproximația temporală din cronică la niște termeni mai riguroşi, afirmând că e vorba de o durată de 8 ore.

"pedestrimea s-a, luptat împotriva pedestrimii şi călărimea împotriva călărimii"[144].

In cursul bătăliei dificultăţile cele mai mari par să le fi creat lui Matei tătarii, care au făcut „mare năvală în multe rânduri". Fotino e informat că aceştia au angajat nu mai puţin de cinci asalturi, silindu-i pe adversari să bată în retragere, dar tot de atâtea ori aceştia au găsit destule resurse de energie ca să se replieze. La un moment dat s-ar părea că tătarii au fost încercuiţi printr-o manevră abilă, roşii deschizându-şi rândurile spre a-i prinde la mijloc[145]. Un alt text de cronică ne sugerează că ofensiva oştilor lui Radu trebuie să fi fost peste măsură de intensă, căci insistă că a fost "năvală mare". Semnificativ este că adaugă şi câteva detalii relevante. Astfel spune că asaltul a fost puternic "mai întâi din sus de (dinspre) podul Hrizei dvornic". După replierea muntenilor în această zonă, care corespundea aripei lor drepte, urmă un alt asalt "din jos, dăspră Dudeşti"[146], deci în aripa opusă. De fapt aceste repere au fost menţionate şi explicate şi anterior, când prezentam orientarea frontului.

Îndârjirea tătarilor face ca să se amestece în această crâncenă încleştare "unii cu alţii, bătându-se tot cu săbiile goale". In ajutorul roşilor munteni, care prind a se clătina, sar – după opinia lui Fotino – ceilalţi călăreţi, avântul cărora este însă temperat de intervenţia cavaleriei moldoveneşti. In momentul când frontul a prins a se clătina, oastea turcească a lui schimni ceauşul a trecut de partea învingătorilor (a lui Matei), ducând la totala dezorganizare a liniilor adverse (a liniilor lui Radu Iliaş), cu deosebire a aripei stângi, (în care foarte probabil că erau încadraţi aceşti turci). Împrejurarea a adus cu sine riscul cuprinderii, prin învăluire, a aripei opuse

---

144 N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 65 şi p. 67. In privinţa citatului din urmă Bălcescu face la rându-i trimetere la D. Fotino.

145 D. Fotino, *op. cit.*, pp. 90 - 91.

146 I. I. Georgescu, *op. cit.*, p. 537.

şi a centrului oastei moldovene, grăbind deznodământul. De altfel gestul ceauşului a fost bine primit de Matei, cu atât mai mult cu cât, cu acest prilej, i se închina şi steagul împărătesc, fiind implicit un act de recunoaştere a stăpânirii sale.

Spre seară, învins, Radu fuge, cu capul gol, prin pădurea Obileştilor[147] spre Afumaţi, unde, adună pe cei scăpaţi din bătălie, ce-şi găsiseră izbăvirea prin preajma satului, sau prin vecinătate, la Ştefăneşti. Se întoarce apoi în Moldova la tatăl său. Însă în principatul vecin ecoul neaşteptatei înfrângeri va crea asemenea complicaţii încât acestea vor grăbi căderea şi a părintelui său.

Bilanţul cu care se încheia bătălia era de-a dreptul tragic. Fotino – pe baza unui izvor pe care nu ni-l indică – afirma că pe câmpul de bătaie au rămas 5000 de cadavre[148], între care doi dintre inamicii cei mai înrăiţi ai domnului: Necula vistiernicul din Janina şi logofătul Papa din Greci[149]. Dintre tătari ar fi fost numai 100 de victime[150] între care şi doi mârzaci[151]. Răniţii au fost şi ei numeroşi, dar în privinţa lor ni s-au păstrat numai două nume: Ivaşcu vornicul şi Predescu paharnicul Băleanul[152]. O seamă dintre boicrii adversari scapă cu viaţă, unii căzând prizonieri, iar alţii reuşind să se refugieze în Moldova.[153] Dar majoritatea

---

147 *Ibidem.*

148 D. Fotino, *op.cit.*, vol. II, p. 91. *Letopiseţul cantacuzinesc* spune doar: "multe trupuri au căzut jos sub sabie" (p. 103). În varianta prezentată de I. I. Georgescu, *op. cit.*, p. 537, se adaugă: "şi mulţi din tătari şi din moldoveni şi de tot feliul au căzut sub sabie". Iar Radu Popescu, p. 95, conchide: "mulţi moldoveni şi tătari au perit".

149 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 103.

150 E. Hurmuzaki, *Fragmente ...*, vol. III, p. 117.

151 D. Fotino, *op.cit.*, vol. II, p. 91.

152 *Ibidem.* G. Potra, *Mulţumită domnească pentru vitejie şi credinţă* în Magazin istoric, IV, 1970, nr. 7, p. 46 şi în vol. *Matei Basarab şi Bucureştii*, Buc., 1983, p. 37, citează şi alte nume, lipsind însă indicarea surselor.

153 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 103.

acestora din urmă revin apoi în țară, împăcându-se cu Matei.[154]

După victorie – după cum ne este de altfel tuturor cunoscut – Matei, reînturnat în cetatea de scaun, nu va întârzia să-şi arate recunoştința față de cei care l-au ajutat şi ostilitatea față de cei ce-i stătuseră împotrivă. El a răsplătit o seamă de boieri dintre fidelii săi, pe unii dintre oştenii care s-au distins[155], chiar şi pe țăranii dependenți ce s-au înrolat sub flamurile sale. (Este însă adevărat că, în privința acestora din urmă, folosind pretextele oferite de foştii stăpâni care nu se puteau consola cu asemenea pierdere, a revenit în unele cazuri asupra eliberării lor din dependență[156].) Duşmanilor învederați le-a confiscat averile şi i-a urmărit mulți ani cu duşmănia sa[157]. Pe alții însă i-a iertat curând, oferindu-le chiar funcții[158]; în sfârşit față de unii atitudinea sa a fost mai

---

[154] P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 626.

[155] N. Iorga, *Studii şi doc*, vol. V, pp. 118 – 119; G. Potra şi N. L. Simache, *op. cit.*, p. 139; *D. R. H.*, B, vol. 23, pp. 623 - 624; vol. 24, pp. 5 - 7, pp. 71 - 73, pp. 157-161, pp. 277 - 278, pp. 292 - 295. *Catalogul doc. Țării Româneşti aflate în Arhivele Statului*, vol. IV, Buc., 1981, doc. 1546. Preotului Ignatie Sîrbul – căruia domnul se simte dator să-i facă pe voie, cum singur spune (*D. R. H.*, B, vol. 24, p. 233) – i se oferă o strălucită carieră ecleziastică, devenind episcop de Râmnic în 1636 şi apoi mitropolit în 1653 (M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. II, Buc., 1981, pp. 164 - 165 şi pp. 54 - 55).

[156] *D. R. H.*, B, vol. 24., pp. 213 - 215 şi pp. 230 - 234; vol. 23, pp. 633 - 634.

[157] Cei cărora li se confiscă averile sunt Necula vistierul din Ianina şi Papa din Grecci (*D. R. H.*, B, vol. 24, pp. 277 - 278, vezi şi nota 108 privindu-l pe cel dintâi). Dar au avut de suferit şi alții precum Manopost. sau Gatargicştii (N. Stoicescu, *Dicționarul* ..., p. 147, p. 208 şi pp. 217 - 218). Unele sate ale lui Necula vistierul sunt eliberate chiar şi fără ca țăranii trăitori acolo să fi participat la luptă (*D. R. H.*, B, vol. 24, pp. 282 - 285).

[158] Astfel Hrizea din Bălceni, mare vornic, ajunge mare ban şi apoi din nou vel vornic (N. Stoicescu, *Dicționar*..., pp. 195 - 196), iar

contradictorie, adică, deşi pe ei i-a ţinut la distanţă în cursul domniei, s-a arătat tolerant faţă de urmaţii lor[159].

*

Cronica menţionează de asemenea că Matei vodă a ridicat din trupurile celor căzuţi în luptă "o movilă mare în marginea oraşului, dăspră Dudeşti", (desigur acoperită apoi cu pământ); iar în amintirea luptei cu Radu Iiaş, fiul domnului moldovean, dar şi în memoria morţilor, înălţată deasupra o cruce de piatră. Cronicarul ardelean Johann Filstich relatează şi el faptul, adăugând că Matei „îngropă trupurile neînsufleţite şi porunci să se cânte acea cântare a lui Amvrosie (sfântul Ambrozie fost episcop de Milano), de făcu slujbă de mulţumire".[160]

Doi călători străini, care vizitează ţara – unul în 1636, celălalt în 1640[161] – precizează că au văzut crucea şi au avut prilejul să cerceteze îndeaproape locul şi monumentul. Localizarea acestui monument al victoriei – şi implicit a movilei cu leşuri – a iscat unele controverse în istoriografia noastră.

Descoperindu-se în 1925 un depozit de schelete pe malul sudic al lacului Fundeni, în zona "Ziduri între Vii", la

---

Dumitru Dudescu, vel sluger, devine vel vistiernic şi vel vornic (*ibidem*, p. 173).

159 Ginerele lui Hrizea din Bălteni, Dumitraşco din Bogdanei rămâne în umbră, în schimb fiul acestuia ajunge mare paharnic (N. Stoicescu, *Dicţionar...*, pp. 174 - 175 şi pp. 196 - 197). Papa din Greci moare în 1632 luptând împotriva lui Matei, iar fiul său ajunge vtori vistiernic (*ibidem*, pp. 192 - 193).

160 Johann Filstich, *Încercare de istorie românească*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 169. Probabil se cântă Te Deum = Pre tine Doamne.

161 *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1973, p. 120 şi p. 217.

circa 1200 m nord-est de Gara de Est (Gara Obor), s-a presupus că acestea reprezintă resturile movilei căutate[162] şi ulterior s-a crezut chiar că aici trebuie să se fi găsit şi crucea amintită de călătorii străini în discuţie[163]. De fapt singurul argument pe care se întemeiau aceste ipoteze era acela că nu există ştiri privitoare la vreo altă luptă care s-ar fi putut desfăşura pe aceste meleaguri.

Mai recent, P. Cernovodeanu revine asupra acestei păreri – în parte chiar de dânsul inspirată – şi pe baza unui document din 1752, cunoscut încă dinainte, publicat de N. Iorga – dar cu unele erori[164] – cercetătorul atestă existenta unei cruci a lui Matei vodă în zona Pantelimonului de azi, pe unde "merge trăsura în lung la vale spre apa Colentinii", deci foarte aproape de drumul şi podul de la Obileşti de odinioară[165]. După cum rezultă din documentul republicat de Cernovodeanu – după ce i s-au făcut cuvenitele corecţii –, monumentul e de presupus că se găsea la vreo 400 - 500 de metri spre apus de mânăstirea Pantelimon, pe malul râului de odinioară, sub apele lacului Pantelimon II de acum, la sud de capătul Bulevardului Biruinţei. Că această cruce aparţine epocii lui Matei nu poate fi pus la îndoială, afirmaţiile documentului – care menţionează monumentul în două rânduri – sunt mai mult decât edificatoare. La fel de cert este şi faptul că această cruce se află în apropierea locului unde

---

[162] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, p. 57 şi p. 66; P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 629; C.Or(ăşanu), *Inaugurarea unui monument comemorativ la Obor*, în Universul, XLIII, 1925, nr. 260, 11-XI-1925, p. 1. Reverificarea descoperirii este azi imposibil de făcut, căci locul a fost distrus de înaintarea unei cariere de nisip, ceea ce a impus o repetată reînhumare a oscmintelor. (G. Potra, în vol. *Matei Basarab şi Bucureştii*, p. 47, nota 6.)

[163] N. Stoicescu, *Repertoarul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Ed. Acad. RSR, f.a., p. 334.

[164] N. Iorga, *Studii şi doc.*, vol. V, p. 499.

[165] P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 628.

odinioară Radu Iliaş îşi aşezase tabăra, cum neîndoios este şi faptul că monumentul e plasat la marginea estică a moşiei Dudeşti, – deci în raza câmpului de luptă – motive suficiente ca să se emită presupunerea că monumentul a fost legat de evenimentele din 1632 şi chiar că este acelaşi cu cel căutat.

În continuare să analizăm cele trei izvoare care ne amintesc cruci înălţate de Matei în cinstea evenimentelor din 1632, spre a vedea dacă acestea nu ne dau suficiente informaţii pentru a putea localiza adevăratul monument funerar, ridicat de Matei cu acest prilej.

Toate cele trei izvoare (Letopiseţul cantacuzinesc şi cei doi călători străini, anterior citaţi) insistă că locul se află în hotarul capitalei. Letopiseţul cantacuzinesc declară în plus că el se găseşte "în marginea oraşului, dăspră Dudeşti"[166], dând deci o localizare ceva mai precisă (care exclude în mod categoric cele două punte topografice anterior puse în discuţie: malul lacului Fundeni şi zona fostului pod al ●bileştilor). Călătorii sugerează şi ei imediata apropiere a cetăţii de scaun, adică ei afirmă că monumentul se vede "când intri în oraş, venind dinspre Dunăre"[167], "aflându-se" de cealaltă parte a oraşului (în raport cu crucea ridicată de Leon vodă în 1631, amplasată azi în curtea bisericii Slobozia), movila ridicată de Matei fiind aşezată „între râuri"[168].

Desigur că precizarea este oarecum vagă, căci prin marginea unei aşezări se pot subînţelege şi împrejurimile, chiar pe o lăţime de câţiva kilometri. Însă Letopiseţul cantacuzinesc ne oferă o clarificare în privinţa perimetrului pe care îl are în vedere, căci cu aceeaşi expresie localizează,

---

166 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 103.

167 *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1973, p. 217.

168 *Ibidem*, p. 120.

câteva rânduri mai sus tabăra lui Matei vodă[169]. Ori aceasta nu se putea găsi decât între oraş şi satul Dudeşti şi în nici un caz dincolo de Dudeşti, spre răsărit, adică în valea Colentinei, în bătaia flintelor şi a privirilor indiscrete ale inamicului (adică acolo unde lângă pod e atestată în 1752 o cruce a lui Matei!) În plus aşezarea taberei muntene pe Colentina, în zona podului de la Obileşti (în coasta taberei adverse) ar fi blocat şi trecerea râului de către Radu Iliaş, ceea ce nu intra în vederile lui Matei, care aranjase ca lupta să se dea la vest de Colentina. În plus, dacă tabăra s-ar fi aflat pe malul Colentinei, atunci aceasta ar fi căzut în mâna în mâna lui Radu Iliaş încă înainte de începutul luptelor, căci fiul domnului moldovean, după ce trece râul, va înainte până spre Dudeşti, unde se dă bătălia. Deci malurile Colentinei intră din capul locului sub controlul său, iar o tabără aflată aici, cu tot ce se găsea în ea, ar fi încăput pe mâna sa. Ori Matei nu era atât de naiv încât să nu întrevadă riscul şi să nu încerce ca să-l evite, cu atât mai mult cu cât se pare că proiectase lupta la Dudeşti şi nu la vadul apei. Deci este clar că expresia de localizare a taberei (identică cu aceea privitoare la gorgan) nu se putea referi la o locaţie lângă Colentina, ci la una care se găsea în mod cert între Dudeşti şi Bucureşti.

La fel de puţin probabilă este şi localizarea monumentului pe malul lacului Fundeni, loc pe care cronica nu l-ar fi indicat (nici pentru tabără şi nici pentru cruce) ca aflându-se în marginea oraşului „dăspră Dudeşti", ci l-ar fi descris ca fiind departe de târg, „din sus de Mărcuţa".

Deci dintr-o dată constatăm că spaţiul în care trebuie să căutăm monumentul e destul de limitat, fiind mărginit pe latura de răsărit de satul Dudeşti, iar pe latura de apus de marginea oraşului din acea vreme, care pe atunci, pe partea

[169] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102. „Matei vodă ... pusc tabără prc marginea oraşului, dăspră Dudeşti."

aceasta, nu trecea de o linie care ar uni aproximativ Mânăstirea Radu Vodă (aflată atunci în afara oraşului[170]) cu biserica Sf. Gheorghe Nou (aflată puţin mai în interiorul hotarului)[171]. Ori, în mod evident, aceste coordonate nu corespund cu poziţia nici unuia din cele două locuri avute anterior în vedere (malul sudic al lacului Fundeni sau vadul de la Obileşti), care trebuie excluse din discuţie.

Intre marginea de vest a oraşului de atunci, care spre sfârşitul secolului al XVII-lea abia de trecea de biserica Sf. Gheorghe Nou, şi locul unde documentul din 1752 poziţionează crucea este o distanţă de circa 7 kilometri. Iar dacă în cazul unui străin, mai puţin cunoscător al locurilor – şi al satelor din jurul cetăţii de scaun – şi care străbătuse anterior distanţe imense până să ajungă la noi, putem accepta că aproximează referirile topografice cu destulă largheţe, încât noţiunile de "în apropiere" sau "în marginea" oraşului să aibă în vedre distanţe apreciabile, de kilometri întregi, nu aceeaşi e situaţia în cazul Letopiseţului cantacuzinesc. Acesta declară răspicat, şi fără a lăsa loc de dubii, că movila era în marginea capitalei dinspre Dudeşti – deci între oraş şi acest sat – şi nicidecum în hotarul nord – estic al moşiei Dudeştilor, acolo unde aceasta se învecina cu moşia Obileştilor, iar în continuare, spre sud, cu cea a Floreştilor de Sus[172]. (Deci crucea amintită în 1762 se găsea în cealaltă extremitate a moşiei Dudeştilor, opusă laturii dinspre cetatea de scaun.) Că în conştiinţa autorului cronicii cele două locuri se disting foarte clar o dovedeşte însuşi felul cum acesta prezintă poziţionarea taberelor celor doi rivali. Radu a

---

170 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 95 (pentru 1630 se spune că mănăstirea e „din jos de Bucureşti").

171 C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, harta nr. 2.

172 Asupra faptului că acest monument se află la hotarul dintre cele două moşii (Obileşti şi Dudeşti) vezi P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 628. Spre sud de cruce începea moşia Floreşti, cea a Dudeştilor fiind aşezată la vest, sau sud-vest de monument.

"tăbărât ... la pod la Obileşti" în timp ce Matei s-a aşezat "pre marginea oraşului, dăspră Dudeşti"[173]. O confuzie între cele două zone, în explicaţiile sale ulterioare, nu este deci de admis. De aceea, referindu-ne la un pasaj aflat numai câteva rânduri mai jos, în care se foloseşte exact aceeaşi formulă spaţială spre a ne descrie locul unde se află movila ("în marginea oraşului, dăspră Dudeşti"[174])–, e neverosimil ca să susţinem că autorul nu s-ar mai referi, ca mai înainte, la vecinătatea imediată a târgului (în orice caz la intervalul dintre el şi satul Dudeşti), ci că de astă dată s-ar gândi la zona Obileştilor (adică a Panteimonului de azi). Este în afară de orice îndoială că în ambele cazuri cronicarul se gândeşte la o zonă foarte apropiată capitalei, înţeleasă în raport cu hotarele ei de atunci şi nu în limitele ei de azi! Deci având în vedere identitatea de exprimare, movila trebuie căutată pe acolo pe unde fusese tabăra lui Matei. Dacă movila ar fi fost în locul indicat de documentul din 1752, atunci desigur că, exact ca şi pentru a localiza tabăra lui Radu Iliaş, cronicarul ar fi recurs la raportarea la Obileşti, la podul peste Colentina şi nu s-ar fi referit la marginea oraşului. In cazul că refuzăm temeinicia acestor raţionamente trebuie să admitem că autorul ar fi putut spune că nu numai Matei, ci şi Radu Iliaş avea tabăra în marginea oraşului, fapt contrar oricărei logici. In concluzie deci, se poate afirma că monumentul şi movila se aflau undeva la apus de Dudeşti, poate în apropierea fostei tabere a lui Matei.

Citind cu atenţie notaţiile unui membru al soliei polone a lui Krasinski, care traversează ţara în 1636, s-ar părea că putem găsi o dezlegare dilemelor – deşi explicaţiile sale nu sunt lipsite de erori şi de formulări confuze. Cea mai izbitoare este greşeala de datare ce survine în text, unde lupta de la Dudeşti, e plasată în 1635, adică se afirmă expres

[173] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 102.
[174] *Ibidem*, p. 103.

că aceasta s-a petrecut "acum un an" (povestitorul găsindu-se în 1636). Dar această vădită greşeală de datare este lesne explicabilă şi nu viciază în esența sa textul. Cum ne dăm seama din descriere, autorul vizitase mai întâi crucea lui Leon vodă şi aici i se povestise că lupta pe care monumentul o comemorează a avut loc "acum cinci ani". Apoi ajunge la movila lui Matei unde i se relatează că lupta ceastălaltă a avut ***loc cu un an în urma celeilalte***, adică cu un an mai târziu. Fie din cauza unei traduceri defectuoase în limba înțeleasă de sol, fie datorită unui capriciu al memoriei acestuia, ascultătorul reține numai parțial explicația prezentată lui. Deci expresia integrală (cum că bătălia s-a petrecut „cu un an în urma luptei dintâi"), e trunchiată arbitrar, din ea rămânând doar afirmația că lupta a doua a avut loc „cu un an în urmă", deci în anul anterior vizitei străinului şi nu cu un an în urma celei dintâi. Judecând astfel lucrurile trebuie să acceptăm că această greşeală de datare nu afectează în vreun fel exactitatea restului textului.

Cum am menționat deja, străinul constată că movila – şi implicit crucea funerară înălțată de Matei vodă – se află de cealaltă parte a oraşului în raport cu monumentul ridicat de Leon vodă în 1631. Aceasta din urmă se poate vedea azi în curtea bisericii Slobozia, ceea ce ne oferă un prim reper spațial sigur. În plus călătorul adaugă amănuntul că movila lui Matei este "aşezată între râuri"[175]. Deci, rezumând, putem conchide că în primul rând izvorul ne avertizează că între cele două monumente trebuie să fie o oarecare distantă. Iar partea a doua a propoziției ne îndreaptă atenția spre un ostrov de pe un curs de apă, ceea ce ne restrânge spațial căutarea.

De fapt în aria menționată sunt puține puncte cărora le putem aplica aprecierea că sunt în marginea oraşului şi totodată că sunt plasate între râuri. Analizând hărțile păstrate

[175] *Călători străini*, vol. V, Ed. Ştiințifică, Buc., 1973, p. 120.

ale Bucureştiului constatăm că pe cea a lui Sulzer (1781) găsim un ostrov care începe pe undeva spre colţul de nord-vest al Pieţii Unirii, întinzându-se de aici până undeva dincolo de Judecătoria sectorului 1 (vezi site-ul: https://conceptm8.files.wordpress.com/2011/01/sulzer17811.jpg). În schimb pe planul Borroczyn din 1852 acest ostrov a dispărut, apărând în schimb un altul în colţul de sud-est al Pieţii Unirii de azi, în capătul grădinilor Brâncoveneşti (vezi site-ul: http://art-historia.blogspot.ro/2009/01/planurile-bucurestilor-ale-lui.html). Ceea ce se poate constata din consultarea acestor hărţi este că din zona Pieţii Unirii de azi în aval, în epoca medievală au apărut şi au dispărut numeroase ostroave, probabil că, după fiecare ploaie intensă urmată de inundaţii, cursul Dâmboviţei se schimba, el deschizându-şi noi ramificaţii, în vreme ce unele din cele vechi se înfundau, neexistând preocupări de sistematizare a râului. Deci în această zonă pot fi citate în evul mediu mai multe locaţii aşezate „între ape". Dar acestea, fiind în general în zona pieţei unirii, nu prea puteau fi considerate ca aflându-se la data evenimentelor în discuţie în marginea oraşului, ci se situau mai degrabă în interiorul acestuia. (în orice caz în marginea interioară şi nu exterioară a aşezării). De aceea ele nu ne pot trezi interesul.

Lor li s-ar putea adăuga, cam în acelaşi sector al râului, încă o locaţie căreia i s-ar potrivi indicaţia călătorului (aceea de a se afla între ape), deşi e departe de a fi un ostrov. Cercetând harta oraşului, putem constata că în secolul al XVII-lea pe latura de răsărit a cetăţii de scaun curgea un pârâiaş numit Bucureştioara (vezi hărţile nr. 6, 8 şi 9), – care se vărsa prin două braţe în Dâmboviţa. Bifurcaţia se producea cam din dreptul lacului de la Carvasara, (din dosul spitalului Colţei de azi), unde un fir al apei făcea o amplă arcuire spre stânga, cam pe hotarul de răsărit al cetăţii de scaun şi se vărsa în matca Dâmboviţei cam din sus de

mânăstirea Radu Vodă, punct aflat pe vizavi de locaşul sfânt. Mai precis vărsarea se găsea prin dreptul fostului Institut Medico-Legal şi a Morgii[176] de acum câteva decenii (adică pe la jumătatea distanței dintre Magazinul Unirea – fața dinspre B-dul Unirii – şi Tribunalul Municipal Bucureşti din zilele noastre). Vezi şi harta nr. 8 şi 9 din anexa cartografică a articolului. Brațul apusean al gârlei atingea Dâmbovița cam pe prelungirea liniei formate de strada Şepcari. Însă în sfera noastră de interes intră numai brațul stâng (estic), care la data evenimentelor în discuție forma hotarul de est al cetății de scaun, puține case trecând – ici-colo – şi pe malul său opus[177]. Dacă crucea şi gorganul se găseau la vărsarea acestui pârâu, atunci – cuprinse fiind în unghiul format între Dâmbovița şi Bucureştioara – se putea spune de asemenea despre ele că se află între râuri. Deci acceptând că movila era situată în acest loc, atunci afirmația că se afla aşezată "între râuri" capătă de-a binelea sens, deşi nu trebuie uitat că alocuri casele oraşului treceau de acest pârâu, ceea ce ar fi impus ridicarea gorganului foarte aproape de spațiul locuit. Deci mormântul colectiv ar fi putut fi apreciat ca aflându-se cam în oraş şi nu în afara acestuia (deci nu pe un teren deschis şi liber din marginea sa).

Un alt punct ce poate fi definit prin caracteristica „între râuri" este ostrovul care era localizat odinioară la sud de mânăstirea Radu Vodă. Acest ostrov, se vede destul de clar pe harta Borroczyn din 1852 (vezi partea planului care ne interesează pe harta nr.10 de la sfârşitul articolului sau la http://4.bp.blogspot.com/_iDRlyfXvxlQ/SWY_b6REJvI/AAAAAAAABlY/CmJM5OivNhY/s1600-h/borroczvn+6.jpg).

---

[176] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, pp. 21 - 22. Ca această zonă e la marginea târgului rezultă şi din *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 95, unde se spune despre mânăstirea Radu vodă – aflată aproximativ pe vizavi de locul în discuție – că în 1630 era "din jos de București".

[177] *Ibidem*, harta 2.

El se vede la fel de distinct şi pe harta Specht, care data din 1791, deci era chiar mai veche (vezi harta nr. 7). Că această insulă de peste 2 km lungime, amplasată la o bifurcaţie a Dâmboviţei, se numea şi „între Gârle" nu cred că mai trebuie dovedit (deşi ostrovul a dispărut demult), căci o străduţă din zonă, prin numele ei de azi, conservă şi confirmă tradiţia unui atare toponim[178]. Şi nu încape îndoială că expresia „între gârle" putea fi lesne transformată, mai ales când trebuia tradusă într-o limbă străină – ca în cazul călătorului nostru –, în formula „între râuri", pe care acesta o reţine. Dacă monumentul se afla aici, foarte probabil se găsea în extremitatea nordică a insulei, căci acest capăt era mai îndreptăţit a fi socotit în 1636 ca aşezat în marginea cetăţii de scaun. Fiind zonă de luncă încărcată de verdeaţă, fiind în afara târgului şi învăluit deci de o linişte pe care o tulbura cel mult susurul molcum al undelor domoale ale Dâmboviţei, ostrovul putea predispune la reculegere şi deci putea fi socotit adecvat scopului pe care şi-l propunea Matei, acela de a ridica o movilă memorială. De menţionat însă că locul se găsea în afara oraşului propriu-zis, hotarul fiind la nord de mânăstirea Radu Vodă, cum am mai spus. (Hotarul era situat la câteva sute de metri mai spre nord.)

Distanţa mică dintre cele două locuri amintite în urmă, care nu depăşea, cum am spus, câteva sute de metri, face de altfel dificilă diferenţierea lor în raport cu izvoarele scrise de care dispunem. A opta pentru unul dintre ele devine o treabă spinoasă, căci indicaţiile de care dispunem li se potrivesc aproape în egală măsură. (Adică ambele punte topografice se găseau în marginea oraşului dinspre Dudeşti, erau vizibile de pe drumurile ce veneau de la Dunăre şi erau aşezate între două ape, aflându-se nu prea departe de crucea lui Leon vodă.)

---

[178] *Bucureşti – ghidul străzilor*, Ed. Sport-Turism, 1972, planşa 79, careul E. Vezi şi hărţile nr. 6, 7, 8, 9 şi 10 din anexa articolului.

Personal sunt înclinat să optez pentru amplasarea movilei şi a monumentului în ostrov, fără a putea oferi totuşi un argument decisiv în acest sens. Singurul raţionament care m-a îndrumat era acela că, la data luptei de la Dudeşti, în zona vărsării Bucureştioarei se găseau deja, după toate probabilităţile unele locuinţe – cu deosebire ale acelora abia oploşiţi în târg –, iar căsuţele din marginea târgurilor, nu excelau prin eleganţă şi igienă, fiind ale celor mai sărmani dintre orăşeni. In plus e ştiut că de regulă în pâraiele de mahala, se adună mulţime de gunoaie inaspectuoase şi urât mirositoare, aduse din gospodăriile din amonte. (De altfel porecla dată ulterior pârâului în discuţie pune în evidenţă acest aspect, nu tocmai agreabil[179].) Ori, chiar dacă în secolul al XVII pârâiaşul încă nu-şi dobândise răul renume de care aminteam, el foarte probabil nu oferea nici pe atunci nişte vecinătăţi tocmai agreabile. Având un curs foarte lent şi fiind şi foarte mlăştinos, nu favoriza numai depunea gunoaielor pe malurile sale, ci genera şi un groaznic miros de apă stătută şi murdară. Toate acestea nu-l făceau desigur prea atrăgător pentru un loc de cucernică reculegere, nici ca aspect şi - mai ales - nici ca miros! Ostrovul în schimb, în acel secol cel puţin, era mult mai curat şi mai pitoresc, (era în afara oraşului!), motiv suficient spre a fi preferat. Deci, prin condiţiile ce le oferea, apare ca mai potrivit pentru un monument funerar, întrunind mai bine condiţiile unei atmosfere de reculegere şi smerenie, decât pârâul plin de mizerii şi probabil urât mirositor.

M-aş opri în continuare asupra unei afirmaţii a episcopului Petru Bogdan Baksic, pe care am omis-o până acum din demonstraţie, afirmaţie care s-ar zice că ar contrazice localizarea în ostrov, propusă adineauri. Textul pare să ne îndrume alegerea spre celălalt punct. Clericul bulgar spune clar că movila o zăreşti "când intri în oraş

[179] *Ibidem*, p. 22. (Porecla este Căcaina)

venind dinspre Dunăre"[180]. În prima clipă, fiind tentaţi să ne gândim că episcopul se referă la drumul Giurgiului, – drumul principal (dar cum vom vedea nu unicul!) ce ducea atunci la Dunăre – am putea crede că acest călător face o confuzie: lângă drumul Giurgiului se afla într-adevăr o movilă cu o cruce deasupra – aceea a lui Leon vodă din 1631, cruce ce se vedea şi ea pe aproape de marginea drumului. O confuzie este însă exclusă, căci călătorul precizează în continuare că: "movila a fost ridicată ... când acest domn Matei a câştigat o luptă pentru stăpânire, împotriva moldovenilor şi tătarilor"[181]. Ori aceste detalii se potrivesc exclusiv luptei de la Dudeşti, nu şi celeilalte, fapt ce arată clar că nu e vorba de ciocnirea din 1631 cu Leon vodă. Ori, categoric, movila lui Matei nu se găsea lângă cea a lui Leon, pe drumul Guirgiului - o spune atât călătorul polonez menţionat anterior, cât şi Letopiseţul cantacuzinesc. Intre cele două monumente era oarecare distanţă.

E firesc în această situaţie să ne întrebăm dacă nu mai existau cumva şi alte drumuri ce duceau spre Dunăre, drumuri situate însă pe latura dinspre Dudeşti a oraşului. Privind harta (vezi hărţile nr. 6, 7 şi 8) observăm că ieşind din capitală în direcţia Dudeşti, se contura un drum care prin două variante ducea la Dunăre. O variantă, pornind din marginea oraşului, traversa imediat Dâmboviţa spre sud, înainte de Dudeşti şi făcea legătura cu actuala şosea a Oteniţei, iar apoi trecea prin Popeşti – actualul Popeşti – Leordeni – (cu o deviaţie spre Hereştii Elenei Năsturel, soţia lui Matei vodă), pentru a traversa pentru a doua oară Dâmboviţa, ca să se unească apoi cu drumul venind de la Obileşti ce mergea în final în direcţia Oltenitei.

Cealaltă ramură se îndrepta prin nordul Dudeştilor spre podul Obileşti, dincolo de care se bifurca la rândul ei. O

[180] *Călători străini* ..., vol. V, p. 217.
[181] *Ibidem*, p. 218.

variantă cotea imediat spre sud-est şi – coborând de-a lungul Colentinei, Dâmboviţei şi Argeşului – se îndrepta spre Oltenița şi Turtucaia, deci spre Dunăre (şi se unea cu drumul menționat anterior). Condițiile oferite de această variantă de drum erau poate mai lesnicioase față de cele întâlnite pe şleahul ce trecea prin Popeşti, căci călătoria impunea traversarea doar a unor cursuri mai mici de apă, precum Pasărea, Rasa, etc.) În sfârşit ultima ramură a şleahului ce pornea de la podul Obileştilor se îndrepta spre răsărit, traversând câmpia spre Ciocăneşti şi făcea astfel legătura cu Silistra[182].

Foarte probabil că episcopul bulgar, atunci când se referă la drumul dinspre Dunăre, se gândeşte la unul dintre aceste şleahurile ce duc spre Oltenița sau Silistra şi nu la cel ce se îndrepta spre Giurgiu. Numai urmând aceste căi nu întâlnea movila lui Leon. Cum am precizat, cele două drumuri, cel spre podul Obileştilor şi cel ce ocolea prin Popeşti se reuneau la răsărit de capitală, apropiindu-se de hotarul târgului sub forma unui şleah unic, ce era în fond tot un Drum dinspre Dunăre, opozabil celui al Giurgiului.

Revenind asupra posibilei amplasări a movilei lui Matei, trebuie să remarcăm că ambele locații propuse în alineatele anterioare pentru acest monument funerar (în ostrov sau la vărsarea Bucureştioarei) sunt pe aproape de drumul în discuție, încât ambele par a răspunde în egală măsură cerințelor evocate de izvoarele enumerate până aici. Deci datele menționate până acum nu ne îngăduie să optăm cu argumente documentare ferme pentru una sau cealaltă dintre locații. Singurele argumente ce ne stau al îndemână sunt cele de ordin logic, care în esența lor sunt destul de vulnerabile, temeinicia lor putând trezi obiecțiuni, îndoieli şi contestări.

---

[182] Pentru rețeaua de drumuri vezi *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. RPR, Buc. 1964, p. 5●, harta nr. 1.

Dar călătorul bulgar ne mai oferă un amănunt care ne-ar putea îngădui să efectuam o alegre justificată între cele două opţiuni posibile. El arată că atunci "când intri în oraş, venind dinspre Dunăre (pe drumul ce vine dinspre Obileşti, adăugăm noi), ***se vede o movilă*** (*sublinierea mea*) şi deasupra ei o cruce piatră albă, acoperită în întregime cu inscripţii în buchii sârbeşti"[183]. Deci călătorul atrage atenţia asupra faptului că **movila şi monumentul se zăresc chiar din drum, înainte de a intra în oraş**. Această afirmaţie ce nu lasă loc la îndoieli şi interpretări sugerează că dintre cele două puncte propuse pentru localizare ar fi de preferat cel aflat mai aproape de drumul spre Oltenița, acesta fiind mai vizibil pentru trecător. Ori mai aproape de drum – având deci şanse mai mari de a fi zărit de călători – era locul dinspre vărsarea Bucureştioarei aflat la mai puţin de 100 de metri depărtare de şleah. Malul ostrovului se găsea la vreo 800 metri sud-vest de drum şi în plus trebuia coborâtă o coastă spre el. De bună seamă în luncă creşteau şi pâlcuri de sălcii şi arini, lucru de natură să împiedice şi el vederea. Deci dacă movila se afla în ostrov ea ar fi fost mai greu de zărit din drum. Deci acest izvor ne-ar sugera că trebuie să optăm nu pentru ostrov, cum am afirmat mai sus din considerente logice, ci pentru vărsarea Bucureştioarei.

Aceasta ar fi deci localizarea spre care ne conduc izvoarele, prin reducerea succesivă a ariei ce poate fi avută în vedere. Dar indiferent care poziţie – din cele două propuse – o alegem, demonstraţia de ansamblu nu-şi pierde valoarea, căci toate referirile ce ni s-au păstrat capătă sens, – ne apar ca explicite –, abia dacă le raportăm la cele două puncte indicate. Abia raportate la aceste locaţii informaţiile scrise concordă, se confirmă şi se completează reciproc. Amplasamentele sunt într-adevăr în marginea de atunci a capitalei, se află pe latura dinspre Dudeşti, sunt aşezate între

[183] *Călători străini ...*, vol. V, pp. 217-218.

râuri şi în sfârşit se găsesc şi în apropierea drumurilor ce vin dinspre Dunăre, văzându-se eventual chiar din drum.

Evident, se poate obiecta că aceste consideraţii privind aşezarea monumentului la drumul spre Dunăre se potrivesc la fel de bine şi pentru crucea atestată prin documentul din 1752, căci, după cum demonstrează P.Cernovodeanu în documentatul său articol, aceasta este aşezată lângă şleah, în preajma podului de la Obileşti, în marginea moşiei Dudeşti, iar prin extindere poate fi socotită a fi şi în marginea cetăţii de scaun. Dar dintre toate indicaţiile de amplasare oferite de cele trei izvoare aduse în discuţie, de fapt numai două se potrivesc cu adevăra acestui monument. Prima dintre ele se referă la faptul că ansamblul se afla lângă drumul spre Dunăre, iar cea de a doua, că era vizibil pentru trecător. Celelalte condiţii, dacă sunt analizate riguros, sunt categoric excluse. Deci la Obileşti – Pantelimon a fost sigur un monument, dar la fel de sigur e faptul că acesta nu este cel căutat de noi, având un cu totul alt rost. În ce priveşte presupusul monumentul care s-ar fi aflat pe malul lacului Fundeni, acestuia nu i se potriveşte nici una din cerinţele invocate de cele trei izvoare. Deci, în mod evident, ne găsim în faţa a mai multor cruci şi a cel puţin două morminte colective.

Care este atunci semnificaţia crucii de la Obileşti şi a osemintelor de la Fundeni? Este de presupus că o cruce se găsea şi pe malul lacului Fundeni – căci e îndoielnic că un mormânt – şi încă unul colectiv – să nu fi avut un monument al său, indiferent de epoca din care provine! (Deci indiferent că e din vremea lui Matei, ori dintr-o altă dată.) Totuşi o dovadă certă că aici s-ar fi găsit o cruce – şi încă una a lui Matei vodă – nu avem! Rămâne incertă în primul rând plasarea în timp a respectivelor rămăşiţe umane. Nu este exclus ca ele să fi datat într-adevăr din 1632, fiind leşurile celor căzuţi în confruntarea de din jos de Plumbuita din 20

octombrie, ceea ce, dacă s-ar dovedi a fi adevărat, ar îndruma la concluzia că bătălia se va fi întins de la podul Colentinei până în apropierea acestei zone dinspre lac, deci pe un spaţiu de aproape 2 km. Chiar dacă efectivele angajate în luptă au fost reduse – fiind vorba numai de o ciocnire a străjilor, care nu puteau fi prea numeroase – distanţa nu trebuie să işte suspiciuni, căci să nu scăpăm din vedere că – cel puţin din partea moldovenilor – trebuie să fi fost vorba de un corp de cavalerie, deci o unitate destul de mobilă.

De altfel se poate observa că Matei are o preferinţă pentru a ridica movilele mortuare pe malul apelor. Cum ne spune călătorul din 1636 movila vizitată de el este între râuri, în timp ce aceea ridicată la Finta în 1653 a fost atât de aproape de malul Ialomiţei încât apa a surpat-o de mult, ştergând-o de pe suprafaţa pământului. (Poate merită reţinut şi amănuntul că această movilă funerară din 1653 se găsea totodată destul de aproape de tabăra pe care Matei şi-o înjghebase pe câmpul Fintei. Lucrul duce la ideea unei paralele. Şi în 1632 Matei putea fi tentat să ridice tumulul funerar pe lângă tabăra sa. De altfel indicaţiile privitoare la localizarea taberei şi ale monumentului pledează în acest sens. Aceste observaţii pot şi ele întări ideea aşezării movilei în locaţiile propuse anterior.) Poate această preferinţă de amplasare a dus şi la distrugerea movilei şi a crucii care comemora războiul din 1632, exact cum s-a întâmplat, dar ceva mai târziu, cu cea de la Finta.

Cum şi celelalte obiective în discuţie sunt plasate lângă Colentina, deci pe malul unei ape (atât cel de la Fundeni cât şi cel de la Obileşti), ele ar putea trece drept morminte colective ridicate de Matei. Oricum – în spiritul celor anterior susţinute, adică a preferinţei pentru înhumări pe malul apei –, putem presupune că osemintele de la Fundeni ar putea data tot din epoca lui Matei Basarab.

In ce priveşte crucea de la Obileşti, monument ce a existat neîndoios, cel puţin până în secolul al XVIII-lea şi care, la fel de neîndoios, a fost ridicat în vremea lui Matei, acesta poate isca şi deducţii de altă natură. El a dispărut şi foarte probabil locul este azi acoperit de apele lacului Pantelimon II, aflându-se la mică distanţa la sud de punctul unde acum începe Bulevardul Biruinţei. Cum am spus, întrucât crucea se afla în apropierea fostei tabere a lui Radu Iliaş şi cum este amplasată pe malul apei – în spiritul monumentelor funerare preferate de Matei – putem socoti că există motive ca şi ea să fie pusă în legătură cu războiul din 1632. Poate că aici au fost înhumaţi inamicii, sau poate toţi cei care au căzut pe această latură a câmpului de bătaie din ambele tabere.

Existenţa mai multor cruci dedicate aceluiaşi eveniment nu trebuie să ne mire. De altfel, în acest sens, însuşi P. Cernovodeanu, în articolul menţionat, ne atrage atenţia că în urma luptei de la Şoplea, a fost ridicată nu o cruce ci două[184]. De asemenea se poate remarca faptul că, alături de crucile singulare înălţate pe mormintele colective – de obicei de domni –, există obiceiul de a ridica în jur şi numeroase cruci individuale de către familiile unora dintre decedaţii mai de vază. O confirmă afirmaţia lui Paul Strassburg, care vizitând movila ridicată de Leon vodă în 1631, ne vorbeşte la plural (nu la singular !) de mormintele şi de crucile pe care le vede. El nu aminteşte numai de o cruce singulară a lui Leon vodă, ci are în faţa ochilor "*mormintele* (s. m.) celor ucişi şi *crucile* (s. m.) ridicate în semn de biruinţă"[185]. Insist asupra faptului că acest călător foloseşte pluralul şi nu singularul şi nu există îndoială că el relatează ceea ce-a văzut efectiv, adică el zăreşte nu o cruce, ci o mulţime de cruci, semn că iniţiativei domnului i se

[184] P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, pp. 627 - 628.
[185] *Călători străini...*, vol. V, p. 66.

adăugaseră şi inițiative private, ale familiilor celor căzuți, situație care se putea repeta şi în cazul victimelor luptelor din anul următor.

In realitate în ambele cazuri lucrurile rămân incerte. Osemintele de la Fundeni n-au fost şi nu pot fi deocamdată datate riguros (de altfel au fost atât de plimbate în urma a numeroase reînhumări, încât e greu de crezut că vreodată vor mai putea fi cercetate scrupulos). În ce priveşte crucea de la Obileşti (Pantelimon), demult dispărută, necunoscându-i inscripția, destinația ei rămâne ipotetică.

Oricum – în lipsa unor informații asupra textului crucii de la Obileşti – un argument ferm spre a o declara legată de aceste evenimente ne lipseşte. Pot fi invocate doar unele judecăți logice, a căror temeinicie rămâne ipotetică. (Astfel apropierea de tabăra lui Radu Iliaş şi plasarea aproximativă în marginea câmpului de luptă ne-ar îndemna să emitem unele presupuneri legate de o eventuală legătură cu războaiele din 1632. Dar o certitudine în acest sens lipseşte.) De altfel poziția crucii nu exclude şi alte eventualități. Ea se găsea exact în locul unde se întretăia hotarul a minim trei moşii (Obileştii, Floreştii de Sus şi Dudeştii)[186], în preajma unui vad şi a unui drum care pare să fi fost intens circulat la vremea aceea. Această amplasare o face susceptibilă şi de o alte interpretări. Ar putea fi, spre exemplu, o cruce-hrisov care consemna fie o hotărâre de hotărnicie, fie un privilegiu de natură economică. In epocă exista obiceiul de a marca pe teren, prin astfel de monumente, fie hotare, fie anumite privilegii acordate unui proprietar. (Nu mai vorbesc de troițele care nu vor fi lipsit nici ele în evul mediu, fiind amplasate de preferință în punctele nodale ale drumurilor de atunci!) Două astfel de cruci-hrisov, menite a consemna nişte privilegii, ni s-au păstrat chiar din epoca lui Matei Basarab. Una se găsea în

[186] P. Cernovodeanu, *Noi precizări*, p. 628.

comuna Ştefăneşti (la 4 km vest de Piteşti) pe dealul Piteştilor sau al Târgului, iar cealaltă în comuna Valea Voievozi, aflată pe malul stâng al Ialomiței, în dreptul Târgoviştei[187]. Din aceste motive, ne putem întreba dacă monumentul în discuție nu are cumva o menire similară, neavând nici o legătură cu luptele din 1632. La ora actuală, din lipsa unor dovezi explicite, nu se poate încă formula vreun răspuns definitiv şi categoric în privința destinației monumentului citat în documentul din 1752.

MATEI BASARABES SCHLACHTEN DES JAHRES 1632

Kurzfassung

Der vorliegende Beitrag beweist dass es keine Grunde gibt daran zu zweifeln dass die Schlacht von Schela Ciobanului (Bechet) nicht Stattgefunden hätte. Die Auskünfte über die Schlacht welche in der Nähe von Schela Ciobanului (Bechet) statt gefunden haben soll sind sehr gering und bestehen schließlich nur aus der Bauinschrift des Klosters Sadova, in Süd Oltenien (Klein Walachei) befindlich. Aus dieser Inschrift geht es aus dass die Schlacht vor dem Jahre 1633 stattfand, nach der allgemeinen Meinung im Jahre 1632. Auf Grund der hier vorgebrachten Argumente, beweißt es sich dass diese Streite im ersten Teil

[187] R. Georgievan, *O tocmeală a lui Matei Basarab privitoare la scutirea târgoviştenilor de unele dări pentru vin*, în Studii şi articole de istorie, IV, 1962, pp. 45 - 46 (la pag. 46 se găsesc citate textele celor două inscripții). Vezi şi N. Stoicescu, *Bibliografia localităților... din... Țara Românească*, vol. II, p. 490 şi p. 650.

des Monats September 1632 stattfinden mussten, als Matei Basarab nach Nicopolis zu Abaza Pascha reiste. Fürst Matei hatte, sehr wahrscheinlich, zu dieser Gelegenheit als Gegner den Bey von Widin. Es war die einzige Angelegenheit in den Jahren 1631-1632 wo er Grund hatte diese Gegend zu durchqueren. In dieser Schlacht standen ihm zur Verfügung beinahe 3ooo Siebenbürger und einige "dorobanţi" und "călăraşi", über welche wir sichere Nachrichten behalten, aber wahrscheinlich auch eine Menge "curteni" und Bojaren höherem Rang.

Ein Monat später, in der nähe von Bukarest entfaltete sich eine nächste Schlacht. Dieses Mal hatte Matei als Gegner den Radu Iliaş, der Sohn des Moldauischen gleichzeitigen Fürsten. Über den Verlauf dieser Schlacht, welche zwei Tage dauerte, kennt man gleichfalls wenige sichere Sachen. Am ersten Tag (2o/3o Oktober 1632), wie man hier beweißt, näherten sich Radus Truppen auf dem Weg welcher vom Dorf Afumaţi zur Hauptstadt führt. Seine Vorkämpfer stießen bald auf einen Widerstand einer Wache von Matei, bei der Brücke von Colentina, unweit vom Kloster Plumbuita aufgestellt. Die Eindringlinge wurden aber Zurückgestoßen. (Der Verlauf der Kämpfe Von 20-21 Oktober wird in einer der beiliegenden Zeichnungen dargestellt.) Durch diese Manöver bei Plumbuita wollte Matei den Gegner zwingen in die, von ihm bei Dudeşti, aufgestellte Vorrichtung rein zu fallen. Also bei Plumbuita besiegt, zog Radu Iliaş zur nächsten Brücke – die bei Obileşti – und stellte sich hier das Nachtslager auf. Den nächsten Tag verlief die Schlacht wie es die beiliegende Darstellung zeigt.

Nach dem Sieg erhob Matei einen Hügel über die Leichen der Gefallenen und setzte darüber ein Steinkreuz. Über die Stelle wo sich dieses Gedenkmonument befand entstand eine Auseinandersetzung in der rumänischen

Historiographie. Einige Historiker, weil man 1925 am Ufer des Teiches Fundeni eine Menge von Skeletten entdeckte, rechneten dass das Kreuz sich hier befinden musste. P. Cernovodeanu, auf Grund einer Urkunde aus dem Jahre 1752, wo ein Kreuz Mateius Basarab erwähnt wird, rechnet dass dieses das gesuchte Monument ist, überhaupt weil es auch neben der Brücke von Obileşti stand (heute Pantelimon, ein Bukarester Stadtviertel), wo Radu Iliaş, sein Lager anlegte. Auf Grund der Erinnerungen zweier Reisenden – welche im XVII-ten Jahrhundert die Hauptstadt besuchten – und auf Grund der Behauptungen der Chronik "Letopiseţul cantacuzinesc" ergibt es sich dass sich das Monument weder bei Fundeni, weder bei Obileşti befand (dort standen Monumente mit anderer Bedeutung - vielleicht Gräber der Feinde, im 1632 gefallen). Das gesuchte Kreuz wurde am Ufer der Dâmboviţa gebaut, unweit vom Kloster Radu Vodă. (Heutzutage fast im Zentrum der Hauptstadt.) Es sind zwei Stellungen möglich in dieser Gegend. Es konnte auf der Insel stehen, welche sich zu der Zeit unweit Südens vom dem erwähnten Kloster befand. Eine der Urkunden meint dass das Kreuz zwischen zwei Flüssen stand. In der Gegend der ehemaligen Insel gab es bis vorige Jahrzehnte eine Straße „Între Gârle" genant (= Zwischen den Bächen), welche, auch durch den Namen die Lage des Monuments andeuten kann.

Die zweite mögliche Stellung befindet sich einige hundert Meter in nördlicher Richtung gegenüber der ersten, unweit vom gewesenen Gerichts-ärztlichen Institut, wo sich im XVIIten Jahrhundert der östliche Arm des Baches Bucureştioara an die Dâmboviţa anschloss. Auch diese Stellung lag zu Matteus Zeit „zwischen zwei Flüsse", am Rande der Stadt.

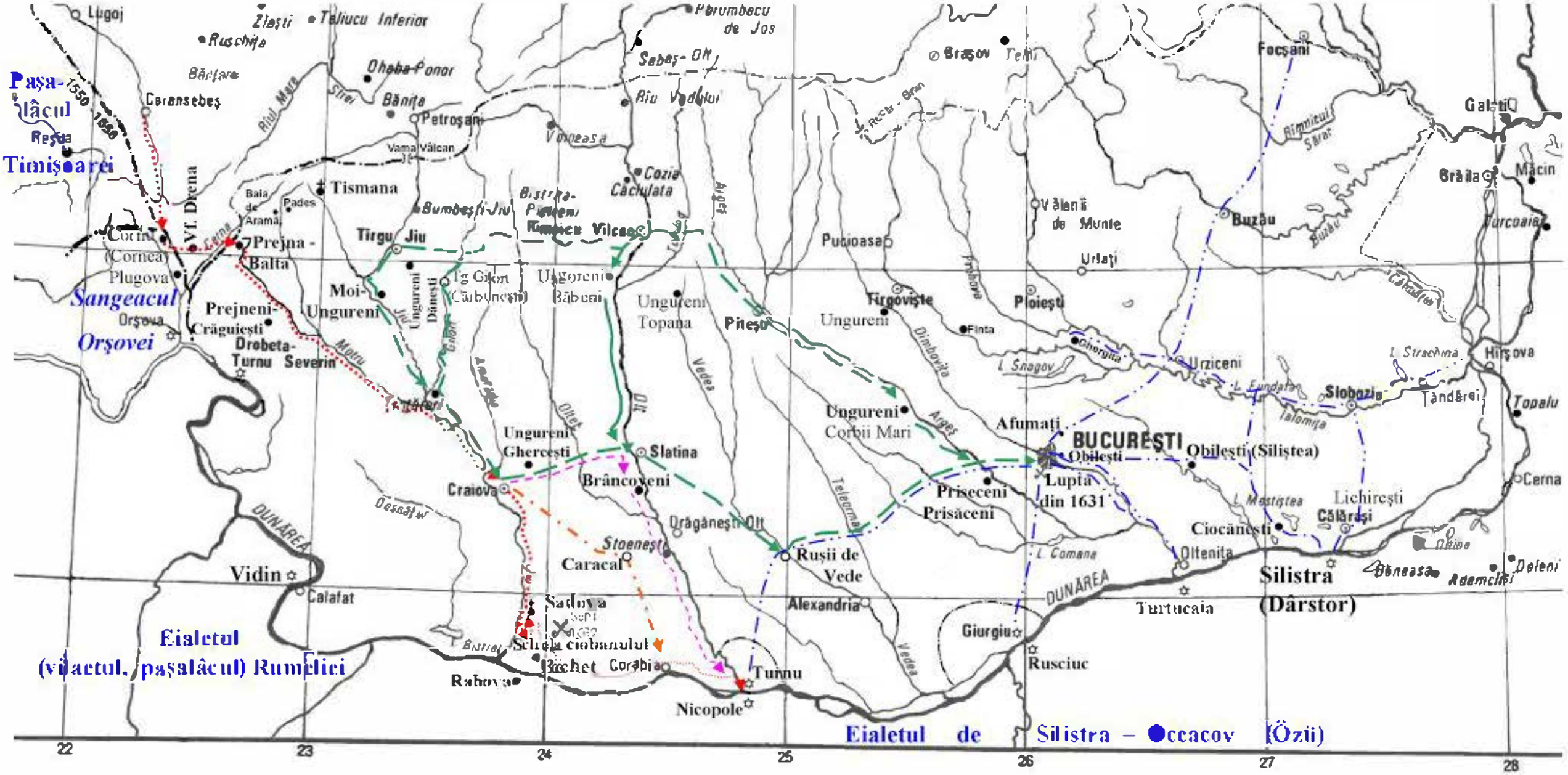

Harta nr. **1. Posibilele trasee urmate de Matei Basarab în cursul anilor 1631 – 1632 pentru a cuceri tronul țării.**

LEGENDĂ:

Albastru – drumuri principale din Muntenia, amintite în studiu;

Verde – posibilele trasee urmate de emigranți în 1631;

Trei nuanțe de roșu – traseele posibile urmate de Matei aga în 1632, în drum spre Abaza pașa care se găsea la Nicopole.

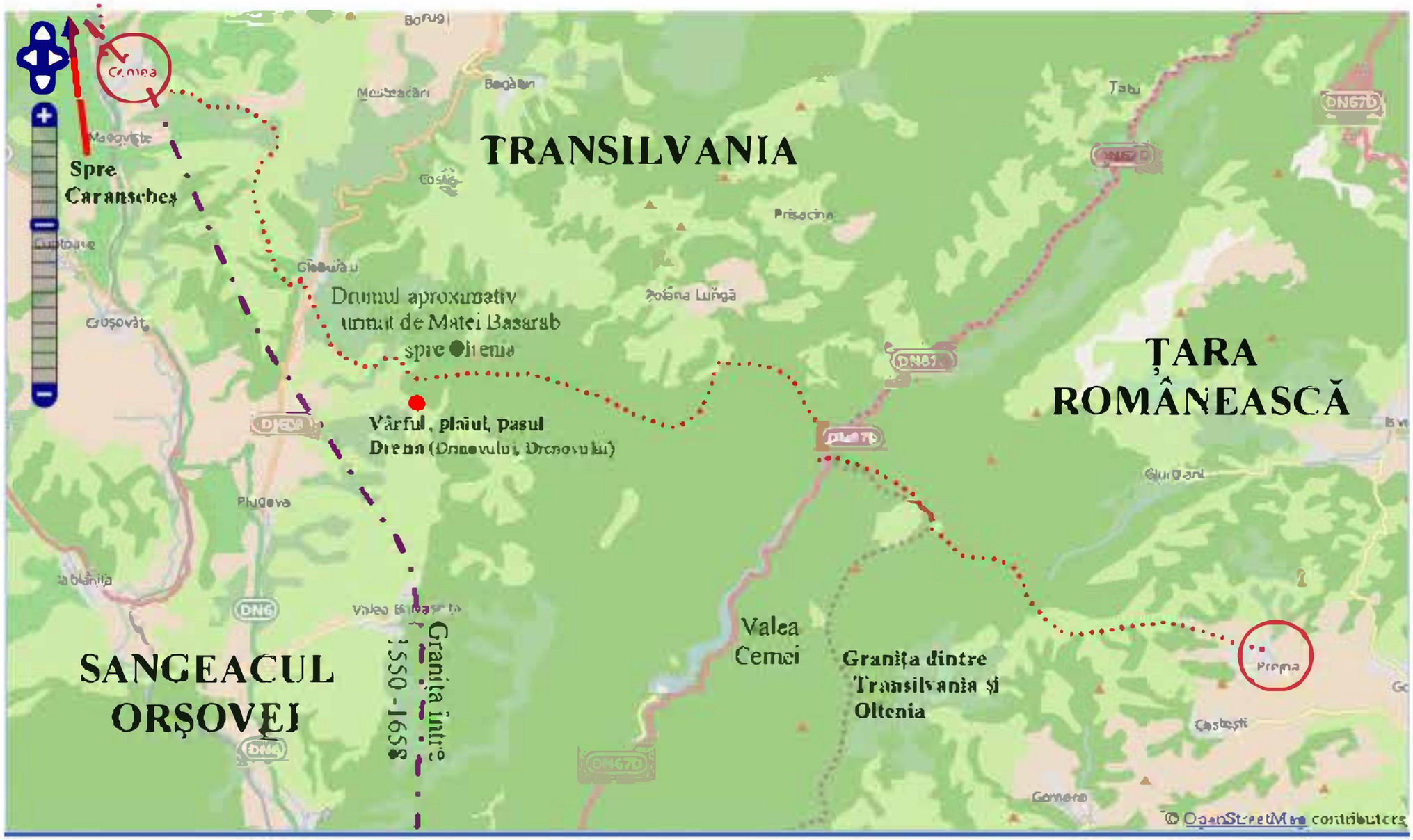

Harta nr. 2. (după http://www.geo-spatial.org/harti/; din păcate versiunea PDT corespunzătoare e inutilizabilă, lipsind partea de la sud de Drena). Din harta de mai sus, mai schematică și prin asta mai sugestivă, se vede clar că sangeacbeiul de Orșova (Ruşava) nu a admis ca viitorul domn să intre pe teritoriul sangeacului pe care-l cârmuia, silindu-l să se întoarcă în Ardeal. Asta pune sub semnul întrebării bunăvoința deosebită pe care, chipurile, slujbașul turc, conform Letopisețului cantacuzinesc, o arată domnului. E vorba mai degrabă de tratative care vizau prevenirea unui conflict militar deschis, tratative în cadrul cărora i s-a cerut lui Matei să nu treacă hotarul; iar pentru a-l îndupleca să accepte, rezolvând pașnic disensiunea, pașa îi făgăduiește în schimb unele recompense. Deci, din indicațiile hărții ne dăm seama că la mijloc numai de deosebită bunăvoință arătată viitorului domn nu e vorba. (Traseul lui Matei – linia roșie punctată.)

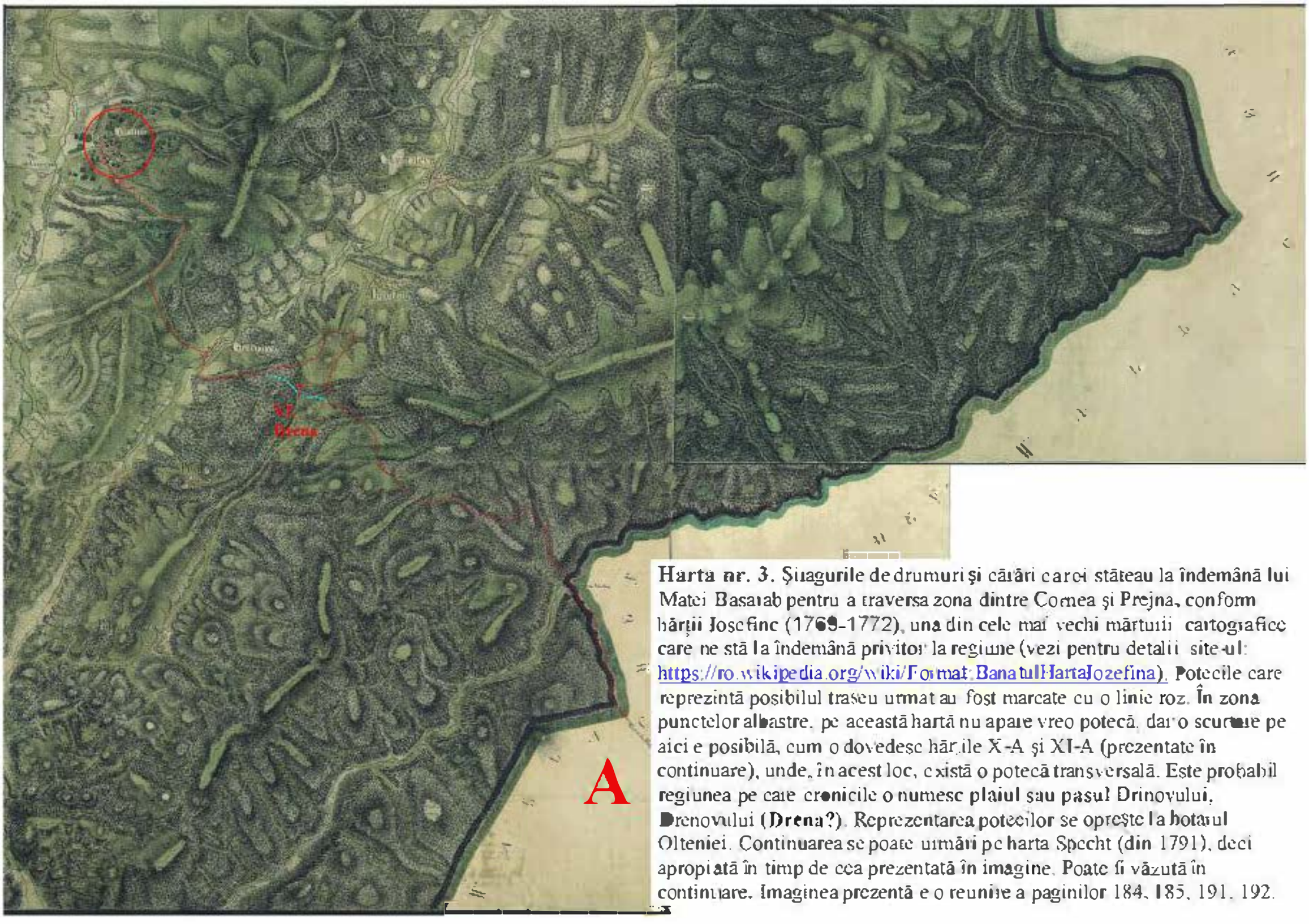

Harta nr. 3. Șiragurile de drumuri și cărări carei stăteau la îndemână lui Matei Basarab pentru a traversa zona dintre Cornea și Prejna, conform hărții Josefine (1769-1772), una din cele mai vechi mărturii cartografice care ne stă la îndemână privitor la regiune (vezi pentru detalii site-ul: https://ro.wikipedia.org/wiki/Format:BanatulHartaJozefina). Potecile care reprezintă posibilul traseu urmat au fost marcate cu o linie roz. În zona punctelor albastre, pe această hartă nu apare vreo potecă, dar o scurtare pe aici e posibilă, cum o dovedesc hărțile X-A și XI-A (prezentate în continuare), unde, în acest loc, există o potecă transversală. Este probabil regiunea pe care cronicile o numesc plaiul sau pasul Drinovului, Drenovului (Drena?). Reprezentarea potecilor se oprește la hotarul Olteniei. Continuarea se poate urmări pe harta Specht (din 1791), deci apropiată în timp de cea prezentată în imagine. Poate fi văzută în continuare. Imaginea prezentă e o reunire a paginilor 184, 185, 191, 192.

Harta nr. 4. Zona munților Mehedinți în reprezentarea hărții Specht (1791). Este marcat cu un cerc roșu satul Prejna (pe hartă e numit Bresna). Liniile albastre indică potecile care străbat acest colț al Olteniei între valea Cernei și Prejna. Punctul indicat prin litera A marcă locul unde sfârșesc indicațiile de traseu pe harta Iosefină (înfățișată anterior). Harta e realizată prin unirea a două fragmente alăturate ale hărții Specht, reprezentând paginile 2 și 3. Planșele hărții mi-au fost oferite, însoțite de cuvenitele sugestii pentru depistarea traseului lui Matei, de domul Bogdan Condurățeanu, managerul proiectului România Digitală.

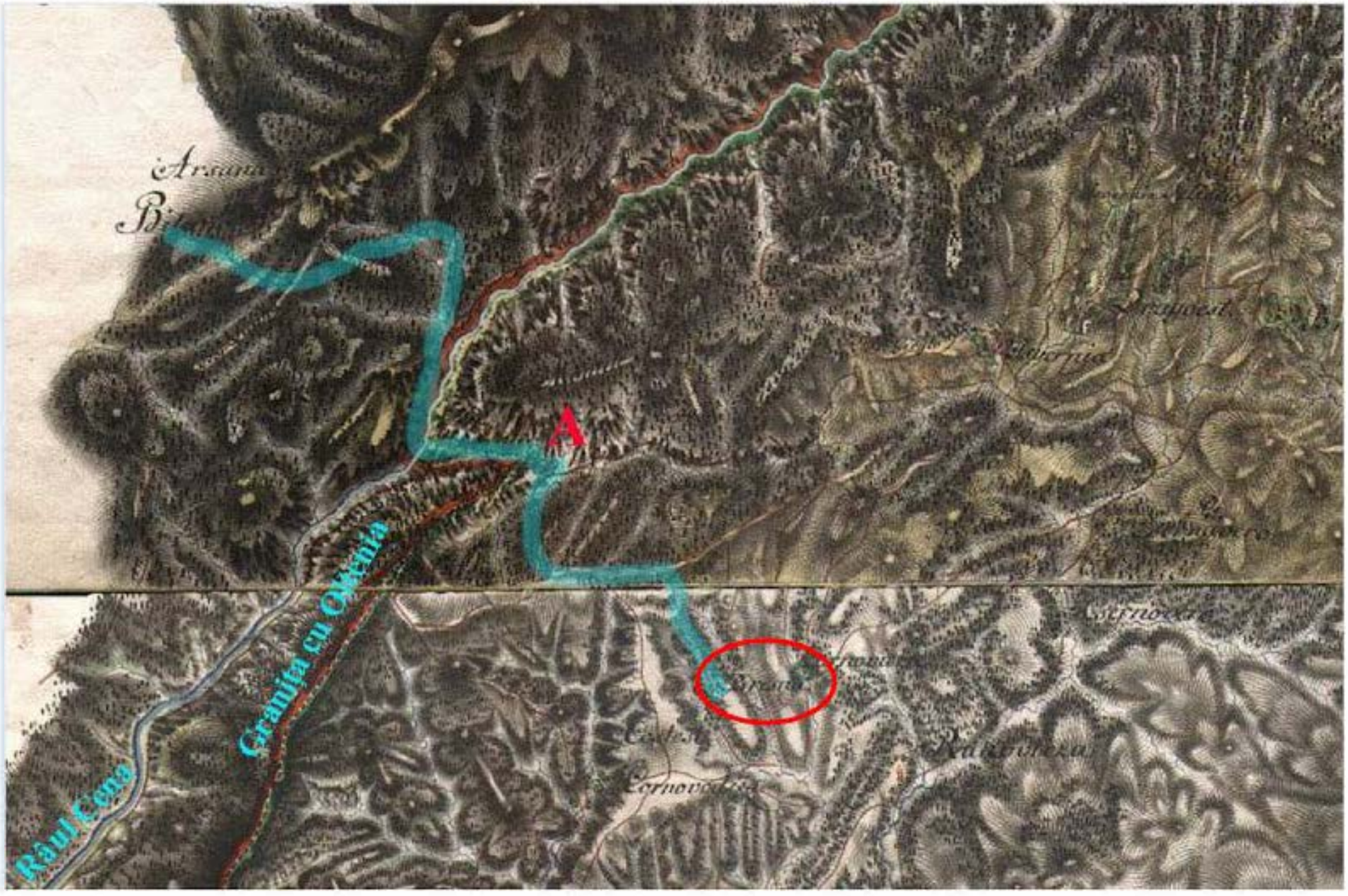

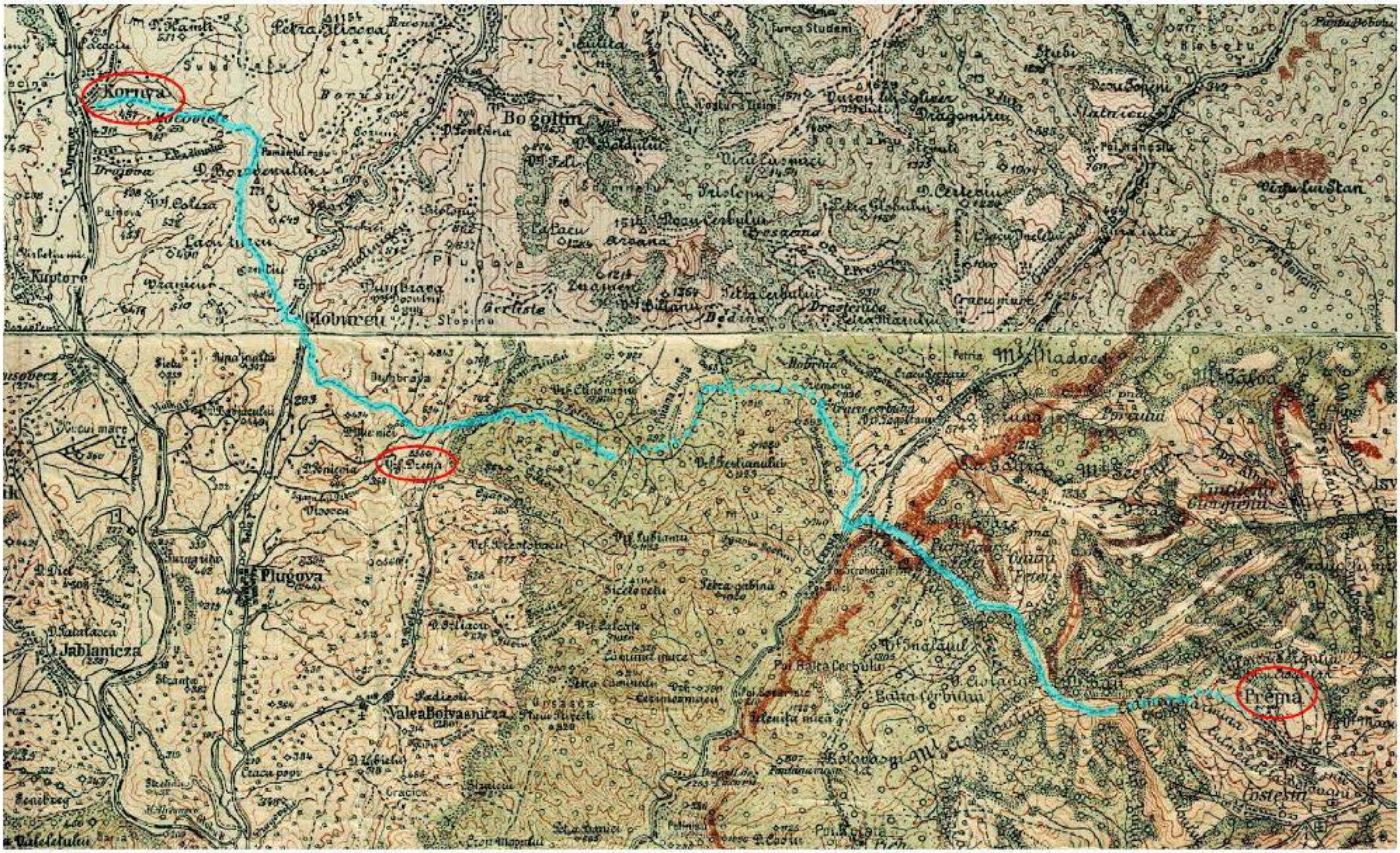
Kornya
Bogoltin
Globocica
Plugova
Jablanicza
Valeabolvasnicza
Prema
Petra Glisova
Petra Cerbului
Petra Cerbului
Petra gabina
Vf. Dreja
Vf. Inalțul
Vf. Feldianului
Vf. Lubiarnu
Vf. Feldiorului
Vf. Feldiorului
Vf. Feldiorului

Harta nr. 5. (Legendă şi unele explicaţii.)

Imaginea este o hartă riguroasă a zonei, rezultat al îmbinării planşelor X-A şi XI-A ale hărţii României editate de Serviciul Geografic al Armatei în 1915 şi 1921. Aici devine evident relieful dificil pe care a trebuit să-l parcurgă Matei după „tratativele" cu sangeac-beiului Orşovei (Ruşavei). Viitorul domn s-a văzut silit să înlocuiască un drum cât de cât confortabil, pe care cel puţin se putea circula şi cu căruţele, cu nişte poteci de picior, deosebit de dificile în destule locuri, cu pante multe şi unele destul de povârnite, străbătând uneori văi strâmte. Nu lipseau locurile unde era dificil să se meargă chiar şi călare, cel mai sigur fiind mersul pe jos. Un exemplu ilustrativ în acest sens îl reprezintă traversarea văii Cerneţi.

Deci practic nu există un drum direct şi continuu, care să unească cele 3 puncte (marcate prin ovale roşii), amintite ca reper al călătoriei făcute de Matei [Cornea <Cornu>, plaiul Drena <Drinovului, Drenovului, > şi satul Prejna, din Oltenia]. Ori având în vedere că o armată târăşte după sine provizii, armament, muniţie şi o seamă de alte poveri, opţiunea pentru o asemenea cale poate fi socotită a închipui o imensă nesăbuinţă. Deci presiunea şi ameninţările paşei trebuie să fi fost desul de drastice, de vreme ce l-au convins pe Matei să se abată din cale. Faptul că în cursul negocierilor sangeacbeiul încearcă a îndulci întrucâtva duritatea cerinţelor sale cu unele făgăduieli, nu schimbă în esenţă lucrurile, dar dă prilej cronicarilor să invoce o pretinsă bunăvoinţă a turcului, lăsându-se impresia unor favoruri care s-ar face viitorului domn, cum arată spre pildă Letopiseţul cantacuzinesc.

Linia albastră indică potecile potrivite pentru traversarea zonei. În intervalele punctate poteca nu e evidenţiată de hartă, dar din harta Josefină putem deduce că există totuşi cărări şi în aceste regiuni.

Planşele X-A şi XI-A, din care am preluat fragmente, mi-au fost oferite cu deosebită bunăvoinţă de domnul Bogdan Condurăţeanu, managerul proiectului România Digitală.

Harta nr. 6:

Luptele dinte Matei Basarab si Radu Ilias din 20 / 21 octombrie 1632 desfăsurate în apropierea Bucurestiului

Colentina
Plumbuita
Trupele lui Radu în mars spre Bucuresti 20.oct
drumul spre Afumați - Focșani
Padurea Gradistea
Avangarda lui Radu
Lupta străjilor 20-oct.
Straja lui Matei
Fundeni
20. oct. 1632
Padurea Obilesti
Dobroesti
Fugarii moldoveni 21-oct.
(Ziduri între Vii)
Depozitul de schelete descoperit în 1925
Obilesti (Pantelimon)
(Obileasca)
Drumul spre Obilestii de pe Mostistea si Ciocanesti si Silistra
Spre Oltenita si Turtucaia
Fugari moldoveni
Marcuta
Tabara lui Radu 20-oct.
Florestii de Sus
Bucuresti
Hotarul la 1700
Hotarul la 1600
Lupta din 21-oct.
tatari
seimeni mold.
mold.
turci & munteni
rosii
dorobanti
ardeleni
calarasi
Colentina
Tabara lui Matei
Drumul Craiovei
Dudesti
Lac Dudesti
Dimbovita
Spre Oltenita
Drumul Giurgiului
Fuga lui Radu 21 oct
Podul de la Obilesti
Crucea lui Matei din doc 1752
1
2km

Harta nr. 7.

Bucureştiul şi împrejurimile, aşa cum apar înfăţişate în harta Specht (1791), pagina 72. Se evidenţiază drumul Colentinei dinspre Focşani - Buzău, pe unde vine Radu Iliaş, locul ciocnirii de din jos de Plumbuita (marcat cu cifra 1), drumul urmat de armatele moldoveneşti până la podul Obileştilor (marcat cu 2) şi câmpia pe care s-a desfăşurat bătălia de la Dudeşti. Se poate remarca şi ostrovul de din jos de oraş pe care Matei Basarab a ridicat o movilă mortuară, drept mormânt colectiv pentru cei căzuţi pe câmpul de luptă (marcat cu 3). Planşa alăturată mi-a fost oferită de domnul Bogdan Condurăţeanu.

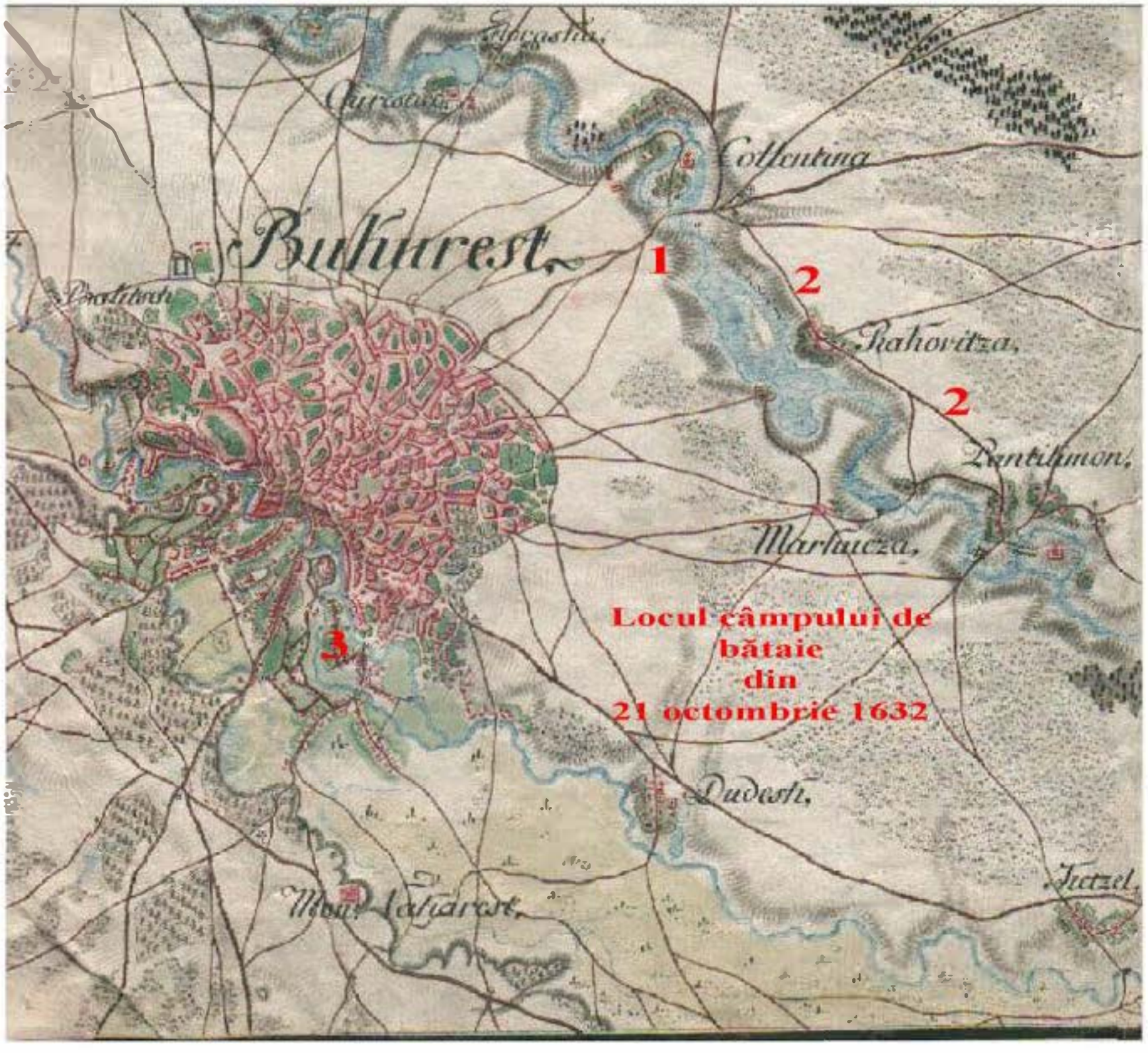

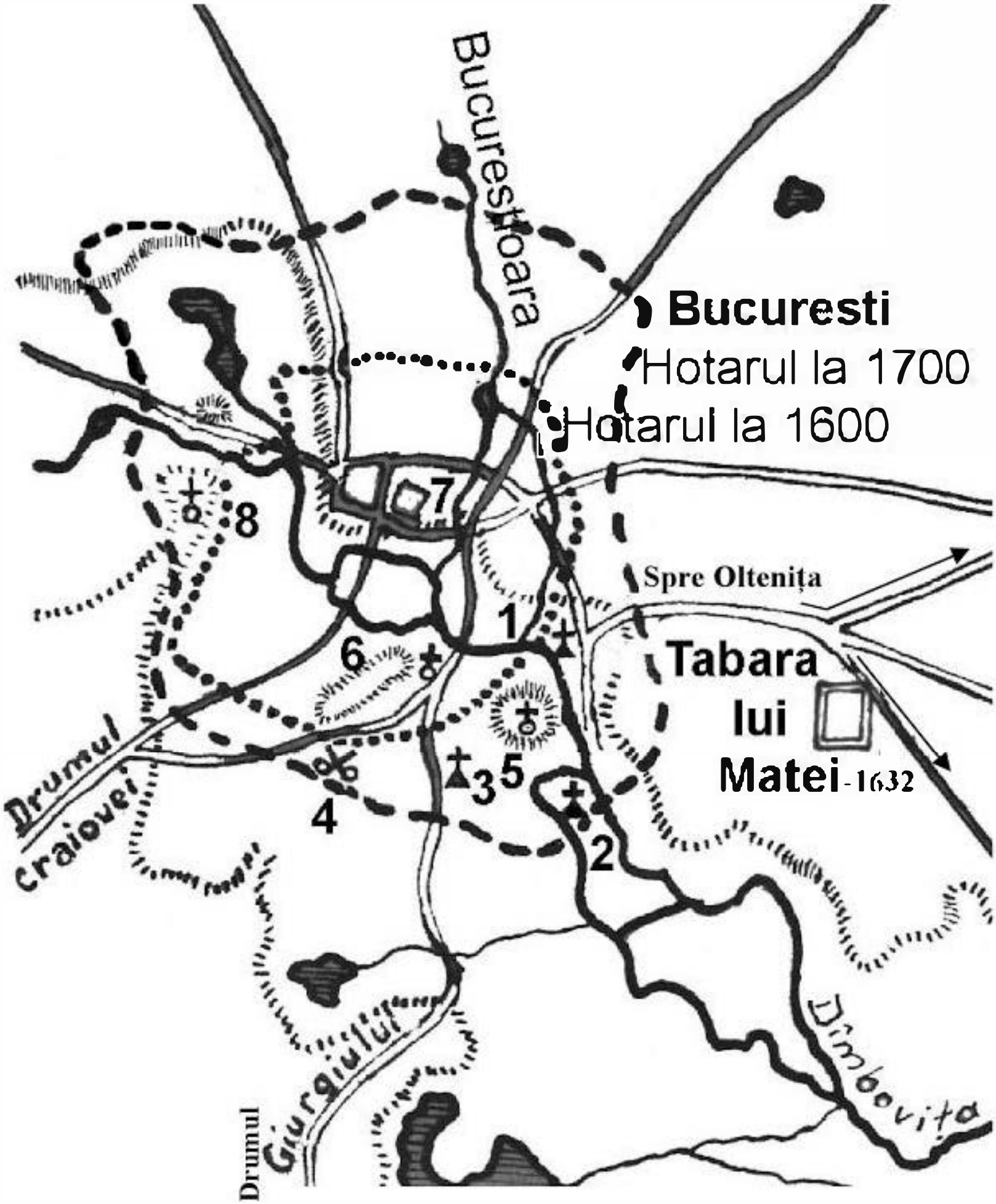

Harta nr. 8 - Bucureşti în epoca luptelor din 1632

Legenda hărții nr 8:

1. Prima poziție propusă pentru locația crucii lui Matei Basarab.
2. A doua locație propusă pentru crucea ridicată de Matei Basarab în cinstea celor căzuți în luptă.
3. Crucea înălțată de Leon vodă în amintirea luptei din 1631, aflată azi în curtea bisericii Slobozia.
4. Locul bătăliei din 1631 dintre Leon vodă şi boierii munteni răzvrătiți, în frunte cu Matei aga Basarab.
5. Mânăstirea Radu vodă.
6. Dealul acoperit de vii, pe care Constantin Şerban va ridica actuala biserică a patriarhiei. Alături, spre răsărit se vede o cruce care marcă locația mânăstirii Pană vornicul (Sf. Ecaterina).
7. Curtea Veche
8. Mânăstirea Mihai vodă

Harta nr. 9 – Bucureştiul azi, după harta Google.

Pe hartă sunt marcate cu săgetă roşie str. Între Gârle, existentă şi în zilele noastre, iar cu săgeată verde locul aproximativ unde se vărsa acum câteva secole un braţ al pârâului Bucureştioara.

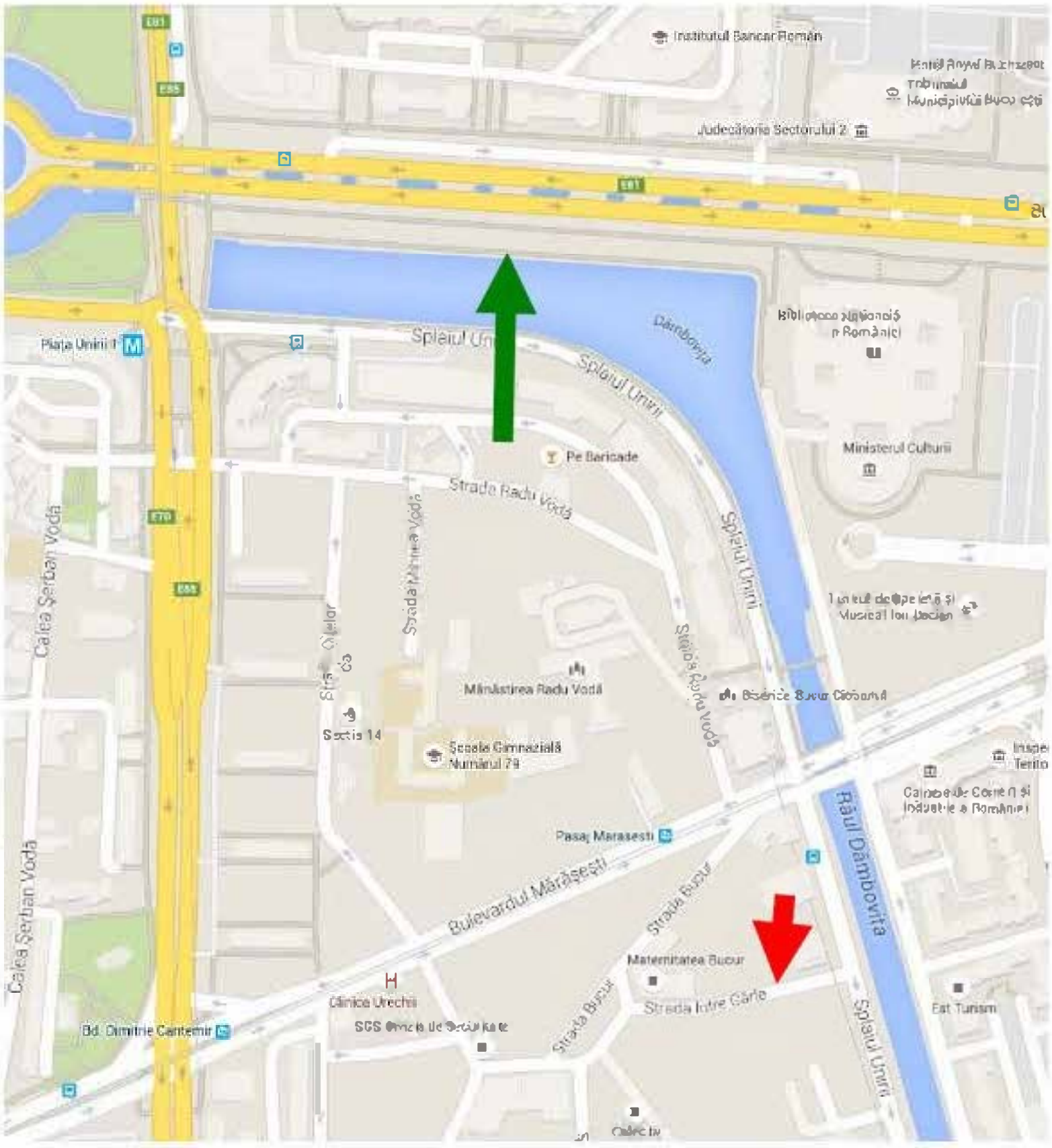

Harta nr. 10 – Bucureştiul după harta lui Borroczyn – 1852.

(pe pagina următoare)

Se observă partea de nord a ostrovului pe care se putea găsi gorganul şi crucea ridicată de Matei vodă. Cu săgeată roşie e marcată uliţa care a devenit astăzi str. Între Gârle. Vezi site

http://4.bp.blogspot.com/_iDRlytXvxlQ/SWY_b6REJvI/AAAAAAAABIY/CmJM5OivNhY/s1600-h/borroczyn+6.jpg

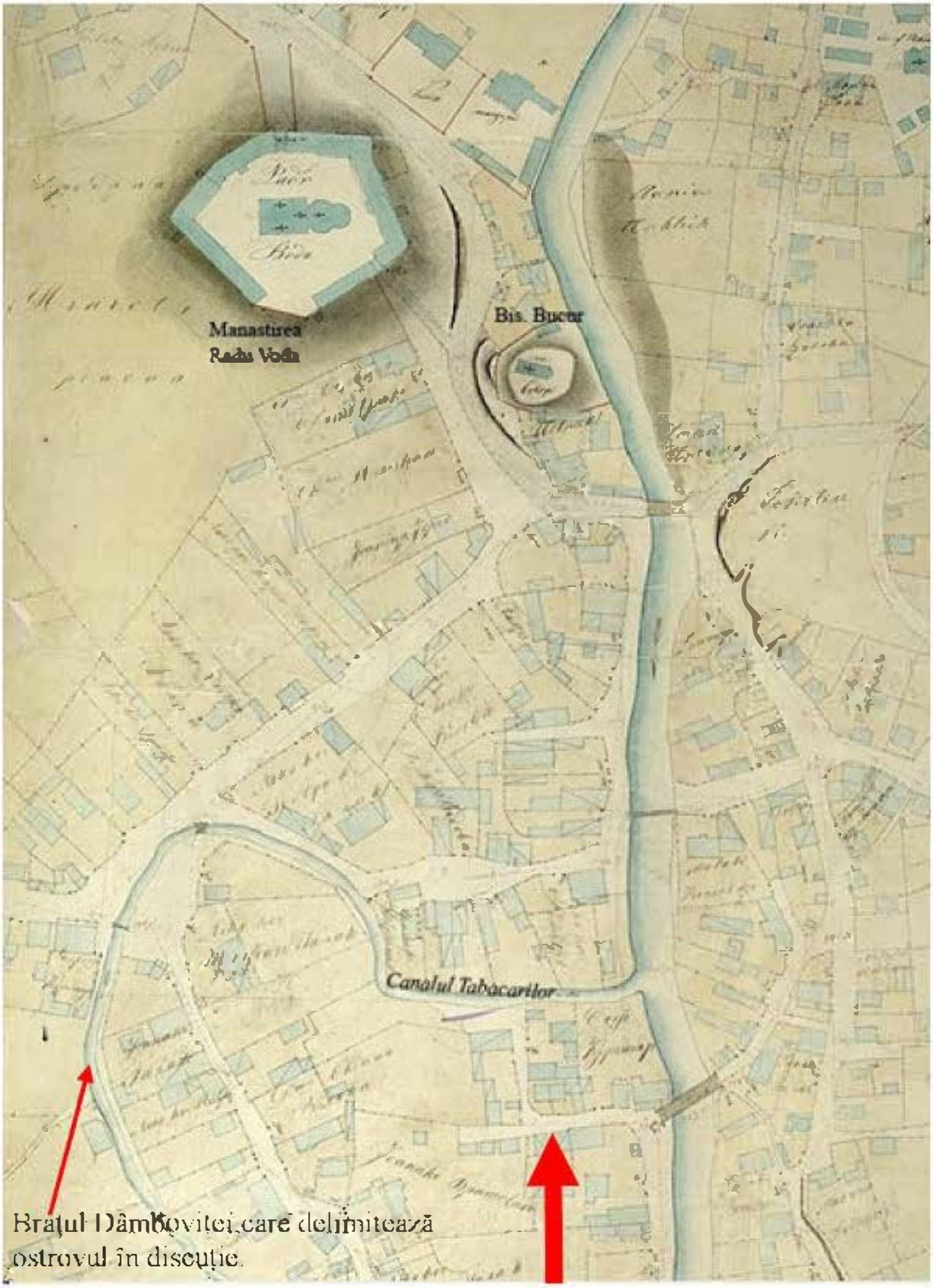
Mănăstirea
Radu Vodă
Bis. Bucur
Canalul Tabacarilor
Brațul Dâmbovitei care delimitează
ostrovul în discuție.

UNELE PRECIZĂRI CRONOLOGICE PRIVIND MIȘCĂRILE SOCIAL - POLITICE DESFĂȘURATE ÎN ULTIMUL AN AL DOMNIEI LUI MATEI BASARAB[1]

Perioada finală a domniei lui Matei vodă, prin mulțimea și amploarea contradicțiilor sociale și politice ce-o caracterizează, a suscitat interesul multor istorici care au supus-o unei minuțioase analize în studii speciale sau, afectându-i un spațiu deloc neglijabil, în lucrări de sinteză[2].

---

[1] Articolul a fost publicat într-o primă formă în revista Istros, vol. II – III, 1981 – 1983, Muzeul Brăilei, Brăila, pp. 299 - 330. Prezentul text reprezintă o versiune revizuită.

[2] N. Iorga, *Răscoala semenilor împotriva lui Matei Basarab*, în Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, seria a II-a, tom XXXIII (1910 – 1911), pp. 187 – 211; idem, *Istoria românilor*, vol. VI, *Monarhii*, București, 1938, pp. 204 – 207. Lidia Demeny, L.

În general, însă, toate studiile se opresc de preferință asupra răscoalelor oștenilor – cu deosebire seimeni şi dorobanți – care, prin cauzele lor social-economice profunde, prin multiplele implicații social-politice pe care le generează, prezintă o semnificație aparte. Dar antagonismele sociale şi frământările nu pot fi reduse doar la ele, chiar dacă importanța lor este mai mare. Alături de ele se pot semnala şi anume antagonisme care afectează numai relațiile unor pături ale boierimii cu domnul, realitate concretizată în comploturi şi tentative de atentat la viața acestuia. Dacă răscoalele sunt generate de încălcarea de către pătura suprapusă a unora dintre privilegiile oștenilor (culminând cu dispersarea în străinătate şi desființarea sau iobăgirea unor grupuri întregi dintre ei) sau de refuzul de a le satisface o sumă de pretenții materiale şi băneşti, comploturile exprimă nemulțumirea unora dintre boieri față de locul ce le este rezervat în conducerea statului, dezacordul lor față de anumite acțiuni politice ale şefului statului, protestul față de modul cum acesta intenționa să rezolve problema succesiunii la tron în cazul că ar fi decedat. În primul caz cauzele, fiind de un interes social mai cuprinzător, pun în mişcare cercuri sociale mai largi, care depăşesc cadrul strict al armatei (în fond amenințarea iobăgirii nu plana numai asupra oștenilor, ci şi asupra țăranilor liberi, care sunt de aceea şi ei antrenați; abuzurile fiscale ale boierimii afectau în aceeaşi măsură şi categorii sociale „civile" destul de largi). În cazul comploturilor, însă, cercul celor angajați este

---

Demeny, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară? 1655 Țara Românească*, Bucureşti, 1968. *Istoria României*, vol. III. Ed. Academiei RPR, Bucureşti, 1964, pp. 176 – 179. C. Rezachevici, *Fenomene de criză social-politică în Țara Românească în veacul al XVII-lea*, în Studii şi materiale de istorie medie, vol. IX, Academia R.S.R., 1978, pp. 77 – 83; N. C. Bejenaru, *Constantin Şerban înainte de domnie*, în Arhiva societății ştiințifice şi literare din Iaşi, tom XXXXI (1924), nr. 1, pp. 14 – 26.

mai restrâns, limitându-se la grupuri – adesea închise – din sânul marii boierimii cât şi a celei mijlocii, iar motivele sunt în fond strict personale. Deci dacă primul tip de acţiuni antrenează mase umane foarte largi, creează ample agitaţii şi întinse curente de opinie, comploturile au notă secretă şi angajează un număr restrâns de participaţi, cunoscuţi doar unor cercuri de iniţiaţi.

Dacă mişcările iniţiate de armată, acţionând între altele contra extinderii iobăgiei, au un profund caracter antifeudal, iar datorită audienţei în mase, sunt mişcări larg populare, comploturile au un caracter strict politic, iar obiectivele şi avantajele privesc exclusiv cercul restrâns al conjuraţilor. Primele, prin gravitatea socială a obiectivelor pe care şi le propun, vizează aspecte de fond cu implicaţii de durată; celelalte, urmăresc doar câştiguri imediate, egoiste.

Cele două tipuri de fenomene conflictuale evoluează, în general, independent – mai ales în perioada de început – chiar dacă răbufnirile lor, materializate în acte de violenţă deschisă, ne apar ca fiind concomitente. Într-o fază ulterioară, în Ţara Românească, cele două tipuri de mişcări par să conveargă, în sensul că uneori complotiştii par a fi preocupaţi să tragă foloase de pe urma perturbărilor create de răscoalele militare, exploatând în folos propriu dificultăţile prin care trece conducerea statului. Mai mult chiar, nu este exclus ca, uneori, angajând tratative cu liderii armatei nemulţumite, complotiştii să fi încercat să-i racoleze, limitând sensul şi obiectivele mişcărilor iniţiate de oaste, deturnând deci răscoalele în interes propriu.

Între situaţia din Ţara Românească şi cea din Moldova este o vădită similitudine. Şi într-o ţară şi în cealaltă suntem confruntaţi cu această dedublare a antagonismelor care survin după o perioadă de îndelungată stabilitate politică. S-ar părea că aceasta perioadă de linişte şi echilibru a reprezentat de fapt o epocă de acumulare şi

dospire înăbuşită a nemulţumirilor care, la primul prilej oferit de agravarea neînţelegerilor dintre cei trei principi (din Ardeal, Ţara Românească şi Moldova), au răbufnit violent. Nu lipsesc însă nici deosebirile: acestea se pun în evidentă mai ales atunci când raportăm între ele cele două tipuri de antagonisme şi frământări. Din acest punct de vedere situaţia din Moldova este inversă celeia din Ţara Românească. În primul principat rolul preponderent îl joacă complotul boieresc, el ducând la spectaculoasa răsturnare a lui Vasile Lupu (e drept şi în legătură cu ajutorul venit din celelalte două principate); în schimb răscoalele seimenilor, care se rezumau la acelea din vremea lui Gheorghe Ştefan, sunt limitate şi ca obiective social-politice şi ca participare – trecând pe un plan secund, antrenând mase umane restrânse. Dimpotrivă, la sud de Carpaţi, pe primul loc se situează frământările armatei, în jurul căreia se grupează şi alte forte sociale, ciocnirile culminând cu răscoala din 1655; comploturile politice, chiar dacă au şi ele urmări deloc neglijabile (culminând în cele din urmă cu înlăturarea lui Matei cu puţin înaintea decesului sau), trec pe planul secund.

*

Nodul acestei ţesături de contradicţii, acumulate vreme de vreo două decenii, a fost tăiat de Gheorghe Ştefan. În martie 1653 urzelile sale erau pe deplin coapte de vreme ce se străduieşte să părăsească în grabă Iaşii.

O primă încercare a avut loc, foarte probabil, la sfârşitul celei de a doua decade a lunii martie 1653. În acel moment, pare-se că logofătul Gheorghe Ştefan abia se întorsese dintr-o solie în Ardeal, solie prin care Lupu voise să-l împace pe crai, supărat că domnul Moldovei uneltise contra sa. (Cronica vorbeşte de scrisori adresate şi de Lupu

şi de crai paşei de la Buda, care le vinde pe fiecare părţii adverse, ca să aţâţe disensiunile dintre principatele române.) Paul de Alep adăugă amănuntul care ne poate interesa, şi anume, că vel-logofătul se dusese cu zece zile înainte la craiul maghiarilor... şi la Matei"[3]. Cum evenimentele reper relatate anterior se petrec în „a cincia duminică a postului" (care cade în anul 1653 în 27 martie/6 aprilie, deci la trei zile după fuga logofătului), ar rezulta că întoarcerea lui Gheorghe Ştefan din Transilvania ar fi survenit în jur de 17/27 martie. Din text s-ar înţelege că logofătul întreprinsese călătoria cu ştiinţa şi aprobarea Domnului. Deci în viziunea lui Lupu logofătul negocia o împăcare cu craiul, după scrisorile adresate de el paşei de la Buda, scrisori ostile craiului şi care ajunseseră în chip nedorit în mâna acestuia[4]. În realitate însă, foarte probabil că logofătul negociase ultimele detalii ale complotului său, definitivând amănuntele intervenţiei militare a ardelenilor.

Interesantă este şi împrejurarea că exact în zilele în care Gheorghe Ştefan vizita pe crai (în jur de 17 martie), în scopul înfăptuirii aceleiaşi împăcări, descinde la Iaşi unul din intimii craiului, şi anume Ioan Boroş. (El pare să se afle în Moldova între 15-22 martie). Acesta, venise chipurile cu daruri pentru domn (două butoaie cu vin unguresc), în scopul restabilirii bunelor relaţii dintre cele două principate. Cel puţin aceasta era însărcinarea declarată a solului. În secret însă Boroş avea cu totul alte însărcinări. În primul rând trebuia să-l reţină pe voievod în cetatea de scaun, împiedicându-l să plece la vânătoare în fruntea unui important corp de oaste, fapt prin care putea scăpa conspiratorilor. Dar reţinându-l la Curte pe Lupu, acesta

---

[3] *Călătoria lui Paul de Alep*, în *Călători străini despre ţările rămâne*, vol. VI., Ed. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976, pp. 72 – 73.

[4] G. Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608—1665)*, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1965, p. 153.

putea deveni o victimă sigură a complotului în proiect. Apoi consilierul craiului mai trebuia să se convingă cu ochii proprii că oştenii sunt sloboziți pe acasă în vederea sărbătoriri Paştelui şi deci că, în acele zile, domnul va fi lipsit de o apărare serioasă pe tot parcursul sărbătorilor[5]. În sfârşit, foarte probabil, Boroş trebuia să verifice şi mersul complotului şi seriozitatea acestuia.

Pare-se că, abia după revenirea logofătului din Transilvania, curierul ardelean hotărăşte să se întoarcă acasă, sosirea sa la Brețcu fiind după toate probabilitățile semnalul de declanşare a intervenției lui Kemeny în folosul complotului. Pentru a se pune la adăpost în momentul declanşării complotului, logofătul intenționa să părăsească şi el cetatea de scaun, refugiindu-se în tabăra aliaților săi de la Brețcu. Ca atare în clipa când Boroş îşi ia rămas bun de la Vasile Lupu, logofătul cere domnului învoirea de a-l însoți pe sol o parte a drumului, chipurile din curtoazie[6]. Detaliul ne indică fără dubii faptul că logofătul se întorsese din Ardeal înainte de plecarea lui Boroş. În fond, prin propunerea acestei „însoțiri", logofătul intenționa ca să ajungă la armatele ardelene mobilizate la Brețcu dimpreună cu solul ardelean, sosirea lor fiind semnalul declanşării evenimentelor. Aşa cum rezultă din izvoare, logofătul a fost refuzat de Vasile Lupu.

După eşecul acestei prime încercări de a părăsi capitala, în zilele imediat următoare, logofătul recurge la o a doua stratagemă de a scăpa din cetatea de scaun („recurge deci la un fel de plan B"). Va invoca în acest scop pretextul bolii soției sale, aflată în satul Bogdana, chipurile, pe patul de moarte. (Bogdana se găseşte undeva din jos de confluența Trotuşului cu râul Oituz, deci foarte aproape de pasul Oituz, pe unde Kemeny urma să invadeze Moldova!) Detaliile ne

[5] G. Kraus, *op. cit.*, p. 154.
[6] *Ibidem*.

sunt relatate de cronicarul Miron Costin, bun cunoscător al evenimentelor, pe care are putința de a le afla din postura de inițiat în tainele Curții Domnești. „Tocma în dzua cându cântă biserica canonul sfântului Andrei de la Critu, la 8 ceasuri de noapte"[7] (adică ora 2 după miezul nopții), logofătul se prezintă lui Vasile Lupu, explicându-i că vrea să ajungă degrabă la căpătâiul soției sale în acele clipe funeste. Domnul ia de bun pretextul invocat de sfetnicul său de credință și-i dă învoirea de a pleca.

Canonul se cântă joi, în a cincia săptămână din postul paștelui, la utrenie, a cărei oficiere începe la ora 4 dimineața[8]. Întrucât paștele în acel an se serba în 10/20 aprilie, ar rezulta că întâmplarea se petrece în noaptea de 23/24 martie (respectiv 2/3 aprilie pe stil nou) 1653[9]. Privind evenimentele prin prisma posibilei lor evoluții, data aceasta concordă cu șirul faptelor evocate de Paul de Alep.

---

[7] Miron Costin, *Opere*, vol. I, ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu, Editura pentru literatură, Buc., 1965, p. 128.

[8] *Triodul*, ed. a VIII-a, București, 1970, p. 402, vezi și *sinaxarul*, pp. 418 – 419. De altfel și indicațiile orare corespund, căci, de vreme ce oficierea slujbei începe la ora 4 după miezul nopții, era firesc ca la ora 2 domnul să-și fi început pregătirile de participare, dar boierii din suită să nu fi sosit încă, după cum ne informează Miron Costin. Canonul cel Mare al lui Andrei Cretanul se mai cântă – de regulă însă fragmentar – și cu alte ocazii, precum luni, marți, miercuri și joi la povocerniță, în prima săptămână și l-a vecernia de miercuri din a cincia săptămână din postul paștelui. În sfârșit pasagii se cântă și la vecernia din 16 octombrie (în seara premergătoare zilei care a fost dedicată Sfântului Andrei Cretanul). Este însă exclus ca Miron Costin să se fi referit la vreuna din aceste date întrucât vecernia, începând la ora 6 p. m., nu se potrivește cu indicația orară din cronică. De altfel textele bisericești socotesc utrenia de joi, din a cincia săptămână a postului mare prin excelență consacrată „după o veche predanie... marelui canon de umilință" (*lucr. cit.* p. 418).

[9] I. Sârbu, *Matein Basarabes auswärtige Beziehungen*, Leipzig, 1899, p. 326, reține data de 23 martie / 2 aprilie 1653 pentru întreprinderea lui Gheorghe Ștefan.

Acest autor îşi aminteşte că domnitorul Vasile Lupu solicitase patriarhului Macarie să oficieze o slujbă religioasă în afara oraşului „în a cincia duminică a postului" (care cade în 27 martie/6 aprilie în anul 1653, deci la trei zile după fuga logofătului). Dar domnul (Vasile Lupu) era în acea zi „tare supărat", probabil din cauza primirii scrisorii boierilor Ciogoleşti care-i dezvăluia organizarea unei conspiraţii împotrivă-i, fapt care-l împiedică „să iasă în ziua aceea", din cauza grijilor pe care ştirile aflate i le provocă. Cum am arătat deja, în continuare prelatul ne arată că în urmă cu zece zile Gheorghe Ştefan vizitase pe craiul Rakoczi şi pe Matei. Deci faptul s-ar fi petrecut în jur de 17/27 martie 1653. Dar intervalul relativ scurt dintre revenirea logofătului din Ardeal (circa 17 martie), fuga acestuia din Iaşi (circa 24 martie) şi sosirea scrisorii complicilor săi (circa 27 martie), firesc în acea atmosferă de precipitare a faptelor, ar pleda şi el în favoarea exactităţii afirmaţiei lui Miron Costin[10].

Odată declanşate, evenimentele se vor derula apoi de la sine, căci încă „de *a doua zi după purcesul* (s. a.) lui (Gheorghe Ştefan), au început a vedere a suna glas de unguri şi de munteni"[11]. Deci prima zi după purcesul logofătului era data de 24 martie (respectiv 3 aprilie), iar a

---

[10] În lucrarea semnată de Lidia Demeny, L. Demeny şi N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară?*, la p. 59, nota 16 se arată că Gh. Rakoczi ar fi sosit la Feldioara la 18/28 martie 1653, ceea ce ar fi în concordanţă cu datele cronologice de mai sus, Rakoczi aşezându-se la hotar pentru a fi cât mai aproape de evenimentele în desfăşurare. Însă în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. VI, p. 56, la care se face trimitere lucrarea menţionată, se arată că voievodul sosea în tabără la 18/28 mai (iar în vol. IV, p. 237 figura data de 20/30 mai). Deci nici vorbă de luna martie! Ori datările ce apar în aceste izvoare trebuie, de bună seamă, puse în legătură cu lupta de la Finta şi nicidecum cu răzvrătirea logofătului Gheorghe Ştefan!

[11] Miron Costin, *op. cit.*, p. 128.

doua zi ar pica în 25 martie (respectiv 4 aprilie stil nou). Deci în această zi de 25 – martie / 4 – aprilie e lansată ştirea invaziei trupelor din Ardeal în favoarea lui Gheorghe Ştefan. Deci abia în această zi află omul obişnuit, de pe uliţă, de izbucnirea complotului contra lui Vasile Lupu. Până în această clipă lucrurile se petrecuseră în ascuns, neştiute decât de intimii lui Lupu şi ai logofătului său. Din acest moment însă devin zvon public. (Dar, foarte probabil, acum trec hotarul doar avangărzile ardelene. Invazia propriu-zisă, care antrenează grosul trupelor, nu se va petrece în această clipă, ci, foarte probabil, câteva zile mai târziu.)

O notiţă întâmplătoare, făcută pe marginea unei cărţi religioase de epocă, confirmă în mod neaşteptat afirmaţiile lui Miron Costin. Notiţa contemporană, făcută de un preot oarecare, (deci adnotaţia vine din partea unui om obişnuit, neiniţiat în dedesubturile şi intrigile secrete ale Curţii Domneşti) precizează că „... în anul 7161 (1653), în luna martie, ziua 25 (stil vechi, adică 4 aprilie stil nou) s-a ridicat ... Ştefan vodă asupra lui vodă (Lupu), ca să se ştie..."[12]

---

[12] Arhiva Românească, 1940, pp. 112-113, citat după N. Stoicescu, *Matei Basarab*, Editura Militară, Bucureşti, 1982, p. 171, nota 33 şi idem, *Matei Basarab*, Editura Academiei RSR., 1988, pp. 189 - 190 şi nota 319 de la pagina 190 a respectivei lucrări. Deci între data indicată de această notiţă şi cea care rezultă din cronica lui Miron Costin contradicţia este doar aparentă. Data aceasta nu trebuie corelată cu plecare lui Gheorghe Ştefan din Iaşi, împrejurare cunoscută numai celor iniţiaţi în secretele Curţii (cum zice Costin) şi care nu marca un act de răzvrătire în ochii celor din jur. La acea dată Gh. Ştefan le apărea tuturor încă în calitate de fidel al lui Lupu. Data la care se referă nota citată mai sus trebuie raportată nu la pureesul logofătului la soţia sa bolnavă, ci la data lansării prin lume a celui „glas de unguri şi munteni" care „prind a suna în ţară" abia a doua zi după purees, cum zice cronicarul. Opinia publică ia act de începutul uneltirii abia acum, a doua zi după purees. În ochii omului de pe

Cum am afirmat deja, în această zi e lansat doar zvonul intervenției armate (marcat probabil de înaintarea avangărzilor). Invazia propriu-zisă – cu grosul trupelor – are loc, după cât se pare, abia după trei zile, adică în 28 martie (respectiv 7 aprilie), după cum ne sugerează un izvor contemporan[13].

Dar actul logofătului va avea implicații neașteptate și în Muntenia, implicații care nu se limitau doar la organizarea unui corp de intervenție condus de Diicu Buicescu și la operațiile desfășurate în legătură cu pregătirea acestuia. Iminentul război va fi prilej de răbufnire a unor nemulțumiri multă vreme refulate. Paul de Alep declară că Diicu a fost trimes de domn „în taină, fără știrea boierilor săi, căci dacă aceștia ar fi știut, i-ar fi ucis pe amândoi"[14]. Evidenta exagerare a povestitorului legată de

---

stradă abia zvonul despre acest act de invazie marcă momentul declanșării răzvrătirii. În acest sens, dacă socotim că Miron Costin s-a gândit că 24 martie este prima zi după „purcesul" lui Gheorghe Ștefan, 25 martie este a doua zi după „purces", adică ziua zvonului public despre invazie. Astfel interpretate, știrile cronologice ale celor două izvoare istorice concordă pe deplin. Deci autorul notei, privind evenimentele din afara palatului și a secretelor sale, consemnează începutul ridicării abia din clipa când faptul a fost o certitudine, recunoscută ca atare de public. (Spre deosebire de Miron Costin, care privea evenimentele dinăuntrul Palatului, din postura unui inițiat în dedesubturile evenimentelor la care participa nemijlocit, preotul privește lucrurile din afară, văzând numai ceea ce este accesibil publicului larg!)

[13] Conform izvoarelor de epocă Kemeny trece în taină spre Moldova abia în 28. III/7. IV (*Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. IV, 1903, p. 236).

[14] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 133. La data desfășurării evenimentelor la care se referă, memorialistul se găsea la Iași, el ajungând la Târgoviște abia la 29 noiembrie 1653. Însă ajuns aici, de bună seamă, gazdele și oaspeții pe care-i primește patriarhul Macarie îi vor relata și fapte petrecute anterior. De aici se poate trage concluzia că în vara lui 1653 în Târgoviște domnea potențial o atmosferă destul de ostilă

opoziția anti-domnească din Muntenia nu trebuie să ne ducă însă la concluzia că, de vreme ce amploarea împotrivirii boierimii este neverosimilă și deci pasajul respectiv e îndoielnic prin subiectivitate, opoziția ar fi lipsit cu totul. Miron Costin știe, de exemplu, că Vasile Lupu a fost informat încă din martie, pe mai multe căi, asupra uneltirii ce se punea la cale împotriva domnului Matei Basarab și a pericolelor la care se expunea el însuși, căci între altele „și de la Munteni încă au scris, ce n-au credzut Vasile-vodă"[15].

De altfel existența unui grup de nemulțumiți (sau poate concomitent a mai multora), care uneltesc pentru uzurparea domnului, iese cu deosebire la iveală în vălmășagul luptelor desfășurate pe câmpiile Munteniei, în

---

domnului. Satietatea și ostilitatea față de regim mergea până la gândul unui asasinat sugerează povestitorul, ceea ce implica ideea unui complot, care însă e îndoielnic să fi fost cu adevărat pus la punct în acel moment. Totuși informațiile trebuie preluate cu oarecare rezerve, căci e cunoscută tendința lui Paul de Alep de a exagera uneori. Apoi după toate probabilitățile ne aflăm în fața unei bârfe – luată de bună – care a fost avansată călătorilor în cursul conversației, amplificarea fiind legată și de contextul în care se emitea părerea. Apoi nu trebuie uitat că Matei, supărat că patriarhul îl vizitase mai întâi pe rivalul său, s-a arătat mai rece față de oaspeți, motiv pentru care Paul de Alep s-a dovedit foarte critic față de bătrânul domn, căruia îi aduce felurite critici, probabil prea puțin întemeiate. (Astfel îl acuză că iubește mai mult turcii decât pe creștini și biserica acestora, motiv pentru care s-a dovedit foarte zgârcit cu oaspeții săi.) Dar părerea e subiectivă și părtinitoare căci omite adversitatea pe care aceștia i-o stârniseră prin preferarea lui Vasile Lupu, iar pe de alta ignoră faptul că domnul trebuia să-și consolideze situația după înfrângerea lui Lupu, care după toate probabilitățile era simpatizat la Poartă. De altfel Paul de Alep este foarte critic față de Matei poate și din slugărnicie față de Constantin Șerban, domn ce se înalță la tron tocmai în cursul șederii lor și față de care se simte îndatorat din pricina generozității și bunăvoinței pe care acesta le-o arată. De aceea tinde să opună însușirilor de laudă ale lui Constantin Șerban, pretinsele cusururi ale predecesorului.

[15] Miron Costin, *op. cit.*, p. 127.

mai 1653. Fenomenul trădării lui Matei în momentele critice ale confruntării cu Vasile Lupu nu este cu totul nou. Cu vreo 16 ani mai înainte, în 1637, – în zilele premergătoare unei ciocniri cu vechiul său rival – „pedestrimea s-a despărțit de el şi alungând pe aga înapoi la donin, şi-a ales singură un comandant; călărimea murmura şi ea”[16]. Dar nu numai oştenii şi slujitorii, ci chiar marii boieri oscilau, acelaşi informator mărturisind în altă parte că Vasile vodă se întemeia „pe trădătorii de pe lângă” Matei, „trădătorii” fiind „dintre oamenii apropiați de el”[17]. Pentru anul 1653 Kraus înfățişează un tablou extrem de asemănător şi, deşi afirmațiile sale nu sunt verificabile prin alte surse, paralelismul le întăreşte nota de verosimil. Mobilurile care-i pun în mişcare pe boieri sunt însă diferite. În primul caz ei sunt oamenii domnitorului înlăturat de Matei, care nu se pot acomoda cu noul regim. În al doilea caz e vorba de indivizi care s-au ridicat cu noul regim, sunt creațiile acestuia, dar din motive personale – dezaprobând modul rezolvării succesiunii şi poate şi alte aspecte ale conducerii curente de stat – se detaşează de acesta. Referindu-se la o confruntare premergătoare luptei de la Finta, cronicarul sas acuză pe Ghinea Brătăşanu, vel vistiernic şi pe armaşul Radu Vărzaru a se fi înțeles să manevreze „ca nişte trădători”[18], provocând înfrângerea oştenilor adunați în jurul lui Gheorghe Ştefan, idee reluată atunci când încearcă să explice cauzele uciderii celor doi dregători în cursul răscoalei oştenilor, ocazie cu care, într-o notă marginală, aceştia sunt calificați fără

---

16 *Călători străini despre țările române*, vol. V, Editura ştiințifică Bucureşti, 1973, p. 181 (Memoriile lui Kemeny).

17 A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Țării Româneşti*, vol. X, București, 1938, p. 18 respectiv p. 17.

18 G. Kraus, *Cronica Transilvaniei (1608—1665)*, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1965, p. 158.

înconjur „boieri trădători”[19]. În aceleaşi împrejurări a fost ucis şi Socol Cornăţeanu „învinuit făţiş de trădare” de către oşteni, „deşi boierul nu avea nici o vină”, cum crede cronicarul[20]. De altfel nici în privinţa primilor acuzaţia nu pare prea întemeiată căci, după consumarea faptelor, domnitorul, preocupându-se de scoaterea clucerului Negoiţă din Pătârlage de sub acuzaţia de a fi ucis pe vistierul Ghinea, ne dovedeşte că luase măsuri de pedepsire a celor vinovaţi, ceea ce pentru nişte trădători ce complotaseră împotrivă-i desigur că n-ar fi făcut. De altfel, în acest document nu i se atribuie răposatului nici un apelativ denigrator, ci memoria îi e evocată cu bunăvoinţă[21]. În acelaşi sens, referindu-se la ciocnirile premergătoare celor de la Finta (cu deosebire la lupta de la Milcov), Matei vodă vorbeşte nu de generalii trădători, ci de lipsa unor „generali vrednici”[22]. Iar Rakoczi e informat că Matei nu numai că nu-i suspecta pe boierii în discuţie, ci „i-ar fi ocrotit bucuros ... şi nu i-ar fi extrădat”[23] dacă s-ar fi putut împotrivi răzvrătiţilor.

Dar chiar dacă aceşti boieri pare-se că ar trebui scoşi din culpă, ei fiind doar jertfa unor zvonuri răuvoitoare, trădarea pare a nu fi lipsit totuşi. Tot Georg Kraus este acela care furnizează amănuntele. Matei îndreptându-se spre Finta „se temea de o nouă trădare” din partea corpurilor de roşii aleşi şi a boierilor şi ia măsuri preventive, încadrându-i cu

---

[19] *Ibidem*. Vezi şi scrisoarea lui Gh. Rakoczi din 21 iun. 1653 în Veress, *Doc*, vol. X, doc. 173, pp. 260 – 263 unde se afirmă că soldaţii răzvrătiţi acuză pe cei doi dregători „a fi vânzători ai voivodului şi a ţării... că s-ar fi înţeles cu voivodul Moldovei”. De vreme ce şi craiul Transilvaniei o afirmă înseamnă că zvonul are o largă circulaţie.

[20] G. Kraus, *op. cit.*, p. 159.

[21] Arhivele Olteniei, 1937, p. 191

[22] A. Veress, *Doc.*, vol. X., doc. 170, p. 257—258 şi doc. 173, pp. 260 – 263.

[23] *Ibidem*, doc. 173, pp. 260 – 263.

seimeni[24]. (Miron Costin semnalează şi el măsura dar o explică exclusiv prin raţiuni militare, restrângându-i totodată şi sfera de aplicaţie numai la flancul drept muntean). Temerea pare motivată căci un alt izvor arată că „unii ostaşi trădători ai lui Matei vodă au refuzat să lupte cu fraţii lor, românii din Moldova"[25]. Măsurile preventive nu par să fi înlăturat surprizele de vreme ce „trei mişei de boieri trădători", ulterior descoperiţi şi ucişi, întorc din drum ajutorul trimis din Ardeal[26]. Până aici relatarea e verosimilă, dar adăugirea, că aceştia trei dispuneau de „cete înarmate" care ar fi fost atât de puternice încât să cuteze să se opună celor 5000 de ardeleni pe care intenţionau să-i oprească la nevoie cu forţa, e mai mult decât suspectă. Deocamdată imposibil de lămurit rămâne cine erau aceşti conspiratori, ce urmăreau, în slujba cui se găseau. Posibil să fie vorba de o grupare de boieri care, oferindu-şi serviciile lui Lupu, sperau să obţină unele avantaje. Aceasta e singura alternativă verosimilă pe care o putem presupune. Slujirea intereselor altor rivali ai lui Matei sau ai lui Diicu Buicescu, precum Mihnea al III-lea Radu sau Constantin Şerban, e imposibilă căci aceştia, chiar dacă şi-ar fi afirmat pretenţiile de acum, n-ar fi avut nimic de câştigat din victoria lui Vasile Lupu. Dimpotrivă şi-ar fi ridicat în cap un alt rival, mai tânăr ca Matei şi în caz de victorie chiar mai puternic decât acesta, la consolidarea căruia e absurd să ne închipuim că ar fi fost atât de naivi, încât să contribuie.

Dar s-ar putea tot atât de bine ca, dincolo de câştigurile imediate, complotiştii să fi fost îndemnaţi şi de scopuri altruiste, cum sugerează citatul de mai multe ori invocat de Iorga, privitor la refuzul muntenilor de a lupta cu

---

[24] G. Kraus, *op. cit*, p. 159.

[25] N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, Editura militară, 1970, p. 345; vezi şi nota 53 din respectiva lucrare.

[26] G. Kraus, *op. cit*, p. 160.

„fraţii moldoveni", semn al închegării unui „sentiment naţional"[27]. Faptul nu trebuie să pară de fel exagerat sau lozincard. Tradiţia unităţii inaugurată de Mihai Viteazul pare să se fi păstrat vie în conştiinţa voievozilor celor trei principate. La urma urmei, tentativele lui Lupu, de a dobândi pentru sine sau pentru membri ai familiei sale tronul Ţării Româneşti şi poate chiar al Transilvaniei, nu sunt reluarea aceluiaşi ideal? Nici chiar trufaşul Diicu nu pare străin de atare gânduri. Succesor recunoscut al lui Matei, odată sosit la Iaşi în ajutorul lui Gheorghe Ştefan, el e atras şi de coroana Moldovenească[28]. Ideea cunoaşte o asemenea răspândire încât chiar principii maghiari ai Ardealului, intuind această convergenţă a teritoriilor carpato-dunărene, se lasă câştigaţi. Încă din 1627 Gabriel Bethlen gândea la un regat al Daciei[29]. Era deci posibil ca unii boieri să nu fi fost opaci acestui ideal, iar faptul că, poate, vedeau posibil ca sub pavăza unor idei atât de înalte puteau să realizeze şi unele câştiguri personale, nu e cu totul reprobabil.

În ce priveşte data în jurul căreia s-a conturat această mişcare opoziţionistă se pot de asemenea face numai supoziţii. Chiar dacă ostilitatea devine publică abia în momentele decisive ale confruntării cu Vasile Lupu şi cu Timus Hmelniţki, este de presupus că ea apăruse anterior, căci o conspiraţie – oricât de „modestă" ar fi – presupune totuşi o elementară pregătire. Dacă acceptăm ideea că scrisorile primite la Iaşi în legătură cu complotul lui Gheorghe Ştefan ar fi expresia aceleiaşi opoziţii, anterioritatea e neîndoielnică şi presupune chiar o durată

---

[27] N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, p. 345 şi Idem, *Răscoala seimenilor*, p. 197; vezi şi nota 4 din respectiva lucrare.

[28] Miron Costin, *op. cit*, p. 134.

[29] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea I, Bucureşti, 1942, p. 354.

mai mare, momentul organizării lor fiind oricum anterior deconspirării logofătului moldovean (deci anterior zilei de 25 martie / 4 aprilie). Încercând deci o circumscriere în timp, se poate accepta ca posibilă conturarea opoziției în a doua jumătate a lunii martie; în urma unei creşteri lente aceasta atinge punctul culminant în mai 1653. Deci uneltirile din acest interval de timp reprezintă prima etapă a luptelor împotriva domniei lui Matei Basarab.

În zilele următoare luptei de la Finta, frământările trec într-o nouă etapă prin intrarea în acțiune tocmai a acelora în care Matei avusese încredere, însărcinându-i să-i țină sub supraveghere pe posibilii trădători dintre boieri şi militari, la nevoie trăgând asupră-le[30]. Este vorba de seimeni şi dorobanți, care vor declanşa curând o răscoală, a cărei desfăşurare e cunoscută. Nemulțumirile s-au acumulat probabil de mai multă vreme. Desigur că, în primul rând, ele stăteau în legătură cu pericolul aservirii oştenilor, cât şi cu unele abuzuri administrativ-fiscale ale autorităților. Dar nu pot fi omise nici unele pretexte imediate de conflict. Între acestea se numărau: refuzul de a plăti soldele promise; eventual suspiciuni în legătură cu comportamentul în luptă al trupelor de cavalerie – unități boiereşti conduse de vistier şi arnaş – exprimând poate o rivalitate mai veche între diferite categorii militare; în sfârşit felurite alte duşmănii personale de genul acelora care, după Kraus, ar fi provocat uciderea lui Socol Cornățeanu. Alte izvoare vorbesc de o delegație a oştenilor, formată din vreo 50 de inşi, care se prezintă armaşului spre a-i face cunoscute revendicările nemulțumiților, cererea cărora nu numai că a fost refuzată, dar s-ar fi luat chiar măsuri de represiune contră-le. Călărimea trimisă contra răzvrătiților s-ar fi unit cu aceştia, amplificând conflictul.

[30] Kraus, *op. cit.*, p. 160.

Datorită acestei ţesături de nemulţumiri unele corpuri de osteni se revoltă. După ce agită străzile cetăţii de scaun – fapt ce putea dura câteva zile – pătrund în Curtea domnească, prind pe armaşul Radu Vărzaru şi pe vistierul Ghinea Brătăşanu şi-i ucid în faţa mulţimii. Poziţia răsculaţilor pare destul de puternică de vreme ce puseseră mâna pe „tunurile şi erbăriile" de la Curte şi le scot în câmp[31]. Unele ieşiri ale răzvrătiţilor ne apar ca foarte dure. Conform cronicii unul dintre răzvrătiţi, pentru a răzbuna nişte mai vechi abuzuri ale armaşului, ar fi tăiat o halcă din acesta ca s-o frigă şi s-o mănânce cu familia.[32]

Incidentele se vor prelungi, fiind jefuite şi case boiereşti din capitală (ca spre exemplu cea a lui Socol Cornăţeanu sau aceea a armaşului Radu Vărzaru) şi poate chiar dinafara ei. Despre extinderea frământărilor în ţară ştirile sunt puţine. Într-un act emis de cancelaria domnească se spune, e drept „fiind ţara toată întărâtată"[33], dar dovezi directe deţinem numai asupra unui conflict intervenit, cam în acest interval de timp, între episcopia Buzăului şi nişte slujitori localnici[34].

Neavând mijloace pentru a reprima revolta, Matei apelează în taină la craiul Ardealului. Intrarea trupelor intervenţioniste linişteşte brusc lucrurile, slujitorii acceptând să depună jurământ domnitorului, fără să mai fie necesară o

---

[31] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, ediţie C. Greceanu, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963, pp. 108 – 109. *Istoria Ţării Româneşti 1290–1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, ediţie C. Grecescu şi D. Simionescu, Ed. Academiei R.P.R., 1960, pp. 114 – 115.

[32] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 152 (notele de subsol).

[33] Arhivele Olteniei, 1937, p. 191.

[34] Gh. Ionescu, *Lupta oraşenilor din Buzău cu episcopia 1580 – 1850*, în Studii şi articole de istorie, vol. 8, 1966, p. 81.

confruntare cu armele. În săptămânile următoare a urmat anchetarea şi pedepsirea unora dintre vinovaţi[35].

Informaţiile privind atitudinea răzvrătiţilor faţă de monarh sunt însă contradictorii. Rakoczi ştie că turbulenţii îşi trimit la palat numai doi sau trei reprezentanţi pentru a solicita pe de-o parte clemenţă – „cerând iertare de la Vodă cu toată umilinţa cuvenită"; pe de alta vor cere şi pe cei doi dregători abuzivi (vistiernicul şi armaşul), iar moartea acestora linişti spiritele, întrucât mişcarea era pornită exclusiv „împotriva unor slujbaşi din preajma voivodului"[36], a căror influenţă asupra autorităţii ar fi fost nefastă.

Iar în altă scrisoare principele Ardealului adăugă: „împotriva autorităţii voivodului n-au făcut nimic, ci chiar fără solicitarea acestuia i-au depus... jurământ de credinţă"[37]. Deci s-ar crea impresia că mişcarea este orientată exclusiv împotriva boierilor.

Cronicile ţării oferă însă o optică diferită: răsculaţii „începuseră a nu-l băgare în seamă nici cât, ci-şi bătea joc de dânsul" şi „intra unde zăcea (Matei)" şi „în multe chipuri îl pedepsea zicându-i să-şi lase de acum scaunul şi să se facă călugăr. Şi ziceau că au îmbătrânit şi şi-au ieşit din fire". În plus solicitarea armaşului şi a vistierului nu se face cu „cuviinţa" invocată de crai (cum arătam mai sus), ci oştenii „deteră năvală unde zăcea domnul lor, căutând pe

---

[35] Pentru amănunte asupra desfăşurării vezi: L. Demeny, Lidia Demeny, N. Stoicescu, *op. cit*, pp. 54 – 62.

[36] A Veress, *Doc*, vol, X, doc. 173, pp. 260 – 263. De altfel după Hurmuzaki, *Fragmente*..., vol. III, Bucureşti, 1900, p. 243, motivul imediat al răscoalei ar fi măcelărirea unei delegaţii de 50 de persoane ce se prezentase dregătorului plătitor al oştilor pentru a revendica solda pe trei luni.

[37] Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară?* Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1963, doc. II/A, p. 201.

aceşti boieri supt căpătâiul lui, supt paturi, prin poduri, prin cămări, prin lade"[38].

Aceste relatări ar dovedi că mişcarea nu viza numai pe boieri, ci pe domnitor însuşi, a cărui abdicare ar fi fost cerută. Iorga socotea – poate din acest motiv – că mişcarea ar fi inaugurat lupta pentru tron a sărdarului Constantin Şerban[39]. Nici un argument nu demonstrează însă că susnumitul boier ar fi conspirat pentru domnie **în acest moment**. De altfel, dacă ar fi făcut-o, foarte probabil că, imediat după înăbuşirea răzvrătirii, ar fi părăsit ţara, având serioase motive să se teamă de pedeapsă de vreme ce tentativa eşuase şi în plus urmase anchetarea şi sancţionarea vinovaţilor, cum ar sugera documentul anterior citat, privind scoaterea de sub acuzaţie a lui Negoiţă, clucerul din Pătârlage. Ori lucrurile nu se petrec aşa. Constantin Şerban rămâne liniştit în ţară, locuind nu numai la moşie, ci fiind – cel puţin în toamna lui 1653, dacă nu şi mai înainte – adesea prezent în capitală, în ochii Curţii, fără teamă de vreo pedeapsă, de vreme ce Paul de Alep, sosit abia de câteva luni în Muntenia, putea mărturisi, la moartea lui Matei, că sărdarul „era prietenul nostru de multă vreme"[40].

---

[38] *Letopiseţul cantacuzinesc*, pp. 114 – 115. Radu Popescu, *op. cit.*, p. 108.

[39] N. Iorga, *Răscoala seimenilor*, p. 205 şi urm.; Paul I. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor şi dorobanţilor din Bucureşti*, p. 44, împărtăşesc aceleaşi puncte de vedere. L. Demeny, Lidia Demeny şi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 65, resping această optică. C. Băjenaru în studiul „*Constantin Şerban înainte de domnie*" publicat în Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi, tom. XXXI (1924), nr. 1, p. 19 şi urm., nu numai că îl vede implicat pe sărdar dar, întemeindu-se pe unele afirmaţii discutabile ale lui Paul de Alep, îl socoteşte pe Matei filoturc şi ca atare prezintă mişcarea ca pe o ripostă a unei partide naţional-creştine, care vede în fiul lui Radu Şerban, fie el şi nelegitim, un continuator al politicii părinteşti filo-creştine.

[40] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 135.

Faptul că este improbabil ca sărdarul sau un alt rival să fi provocat răzvrătirea nu exclude şi o tentă antidomnească a mişcării. Ea e generată de împrejurarea că domnitorul era înclinat să ocrotească boierimea în general şi pe cei doi dregători abuzivi în special. Aproape toate izvoarele concordă în această privinţă, afirmând că uciderea s-a produs fără voia lui Matei. Chiar Kraus, care crede că domnitorul ar fi ordonat executarea celor doi boieri, arată că, ulterior, acesta ar fi regretat măsura[41]. Pe de altă parte, cei doi dregători, în momentul când provocau nemulţumiri prin atitudinea lor (vistierul prin spolieri fiscale, armaşul prin teroare poliţienească), o făceau în numele şi spre folosul domnitorului şi desigur că mulţimea avea toate motivele să presupună că şi cu acordul acestuia. Deci, de vreme ce Matei le apărea ca un părtaş la abuzuri (iar asprimea fiscalităţii sale este de toţi recunoscută), putem uşor înţelege ostilitatea împotrivă-i. Accentuarea spiritului antidomnesc al răscoalei se poate datora şi împrejurării că respectivul pasaj al cronicii e redactat după moartea lui Matei, sub impresia luptelor pentru tron, care realmente au avut loc, dar s-au desfăşurat ceva mai târziu. Autorul, sub impresia celor întâmplate ulterior, e înclinat să vadă în această răscoală un preludiu al viitoarelor lupte pentru succesiune, proiectând asupra trecutului implicaţii ale unor fapte mai târzii. Dacă, după toate probabilităţile, această răzvrătire nu este legată de vreo rivalitate pentru coroană, ulterior aceste nemulţumiri, cu profunde rădăcini social-economice, vor fi speculate de viitorii pretendenţi la tron.

Încadrarea cronologică a evenimentelor acestei a doua etape de frământări poate suscita unele discuţii. În timp ce cronicile ţării relatează răzmeriţa ca ulterioară luptei de la Finta, fără a oferi o încadrare mai precisă în timp, Kraus intercalează pasajul respectiv între descrierea luptei

[41] Kraus, *op. cit.*, pp. 158 – 159.

de pe valea Teleajenului (confundată şi contopită cu lupta de la Milcov) şi a celeia de la Finta[42], mişcarea apărând ca premergătoare acestui eveniment, deci anterioară datei de 17/27 mai 1653. Scrisoarea lui Rakoczi din 11/21 iunie, deja amintită, oferă dezlegarea: aceasta arată că „după lupta şi biruinţa lui Matei-vodă ... s-a întâmplat ceva zarvă din pricina oştenilor de acolo"[43]. Evenimentele sunt deci posterioare luptei de la Finta. În final scrisoarea ne arată că răscoala se liniştise probabil chiar de mai multe zile, de vreme ce slujitorii avuseseră timp să depună jurământ de credinţă voivodului lor, iar o solie, ce se prezentase la Feldioara ca să anunţe craiului pacificarea, se găsea încă din 10 iunie pe drumul de întoarcere. Ideea este reconfirmată şi de o altă scrisoare a craiului, redactată câteva zile mai târziu, în 17/27 iunie, care afirmă din nou că „ţara (lui Matei Basarab) este liniştită"[44]. De altfel, faptul că în 11/21 iunie este atestat în funcţie Bunea Vâlcu Grădişteanu, succesorul vistierului Ghinea[45], e un nou indiciu că faptele se consumaseră şi se ajunsese la o stabilizare a situaţiei. Deci mişcarea trebuie înscrisă în intervalul dintre 17/27 mai (lupta de la Finta) şi 10/20 iunie 1653 (solia amintită de crai ca aflându-se deja pe drumul de întoarcere), adică într-un răstimp de aproximativ trei săptămâni.

Să fie oare posibil să se stabilească în care parte anume a perioadei trebuiesc aşezate evenimentele? Scrisoarea craiului ne informează că în cursul mişcării l-au

---

[42] G. Kraus, *op. cit.*, p. 158. În introducerea lucrării, traducătorii socotesc că uciderea boierilor a precedat lupta de la Finta; „datarea e bună" şi „corectează în ce priveşte data" cronicile muntene, conchid ei (p. XXII; vezi şi nota 1 de la aceeaşi pagină).

[43] A. Veress, *Documente*, vol. X, doc. 173, pp. 260 – 263.

[44] Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *op. cit.*, doc. II/A, p. 201.

[45] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV–XVII*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 189.

vizitat două solii muntene. Prima survine după „primul atac de la început al acestei întâmplări" când „nevolnicul voivod temându-se de nescai alte viclenii, a trimes în taină poştă către noi pentru ajutor" (Ce înțelege aici autorul prin „primul atac de la început"? Probabil incidentele din ziua uciderii celor doi dregători pe care anterior le relatase pe larg). ● a doua solie, mai pompoasă şi mai numeroasă, compusă din „oameni de seamă, atât dintre boieri cât şi dintre slujitori" se prezintă pentru a anunța pacificarea. Când a sosit nu ştim, dar Rakoczi adaugă că „i-am trimis ieri (10/20 iunie) înapoi". Formularea ar sugera că nu sosiseră în aceeaşi zi, ci cu cel puțin o zi mai înainte. De altfel răscoala potolindu-se, motive de grabă şi de conspirativitate nu mai existau. O altă scrisoare din 12/22 iunie 1653[46] vine s-o întregească pe cea în discuție. Autorul după ce relatează sumar uciderea celor trei boieri adaugă „în joia trecută au fost în solie la domnul nostru trei boieri ai voievodului Matei din Muntenia. Dacă au zăbovit trei ceasuri, nu mai mult. Domnul nostru i-a trimis foarte zorit înapoi, nici n-au dormit acolo în Feldioara, s-au întors înapoi cu foarte mare zor". Textul prezintă două neclarități: despre care din cele două solii amintite în scrisoarea anterior citată este vorba? Pe de altă parte, ce trebuie să înțelegem prin „joia trecută" singurul element ce ne poate sluji pentru datare? Graba deosebită, nota de conspirativitate, lipsa de fast şi lipsa preocupării de a reprezenta toate cinurile ar sugera că este vorba de prima solie, cea care solicită ajutorul armat al craiului; cealaltă solie n-ar fi avut nici un motiv ca după o cavalcadă epuizată de cel puțin jumătate de zi să se reîntoarcă, fără a se odihni, după numai trei ore de şedere, de vreme ce asupra domnului nu mai plana nici o primejdie. Deci sosirea celor trei boieri (la Feldioara) ne indică „primul atac de la început al răzvrătirii", care avusese loc cu cel mult

[46] A. Veress, *Doc.*, vol. X, doc. 174, p. 264.

o zi mai înainte (trebuie să avem în vedere şi timpul necesar solilor ca să parcurgă drumul de cca. 177 kilometri, dintre Târgovişte şi Feldioara)[47]. Când anume sosea solia? Prin termenul de joia trecută se înţeleg în vorbirea curentă două date complet deosebite: uneori termenul se referă la joia abia trecută din săptămâna în curs; alteori însă joia din săptămâna curentă e indicată prin termenul, „joia asta" („joia aceasta") sau pur şi simplu „joi" fără nici un adaos, iar prin „joia trecută" se înţelege ziua corespunzătoare din săptămâna anterioară (din „săptămâna trecută"). Oare la care joi se referă informaţia ? Scrisoarea e scrisă în duminica de 12/22 iunie. Joia imediat anterioară este cea din 9/12 iunie. Imposibil însă ca la ea să se refere autorul, căci atunci abia putea sosi solia ce anunţa pacificarea şi care, ştim sigur, că nu pleca în 9/19 ci în 10/20 iunie. Deci, foarte probabil, textul are în vedere joia din săptămâna anterioară (trecută), adică ziua de 2/12 iunie 1653. Deci „primul atac de la început" ar însemna că a avut loc în jurul lui 1/11 iunie 1653 (în ziua anterioară sosirii soliei). Nu este exclus ca plecarea lui Gheorghe Ştefan spre Moldova, cu oaste muntenească de ajutor, fapt petrecut concomitent[48], să fi precipitat lucrurile. (Soldaţii vedeau conturându-se la orizont noi lupte la care puteau participa, deci noi câştiguri posibile, iar răsplata făgăduită pentru victoria de la Finta nu li se achitase încă şi nu puteau pleca!) Deci începută în jurul lui 1/11 iunie 1653, răscoala va înceta probabil la începutul săptămânii următoare, de vreme ce la jumătatea acestei săptămâni (miercuri sau joi – 8/9 iunie stil vechi) sosea solia de pacificare, care vineri (10 iunie) se reîntorcea spre casă.

---

[47] Badea Bălăccanu, vtori-postelnic, parcurge în aprilie 1654 drumul Bucureşti – Iaşi (cca. 411 km.) într-o zi şi o noapte (vezi Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţia Iorgu Iordan, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1965, p. 118).

[48] A. Veress, *Documente*, vol. X, doc. 174, p. 264.

Logica ar impune însă ca încă din ultimele zile ale lui mai să se fi semnalat unele agitații pe străzi şi chiar la curte, căci cronicarul relatează că, înainte de a se răfui cu dregătorii domneşti, răzvrătiții „striga prin curtea domnească să le dea lefi, că ei au bătut războiul, ce au avut cu Vasile vodă"[49], aducând totodată injurii autorităților. Deci uciderea celor trei boieri trebuie să fie circumscris intervalului de timp cuprins între 1 iunie şi 8/9 iunie 1653 stil vechi, respectiv 11 iunie şi 18/19 iunie stil nou.

Dar voivodul nu se va bucura prea multă vreme de linişte, căci imediat după aceea e expus unui atentat ale cărui detalii le reține un singur izvor, cronica lui G. Kraus[50], ceea ce face imposibilă verificarea informațiilor. Cu această tentativă de asasinat intrăm deci în a treia fază a frământărilor.

Un număr de unsprezece boieri – dintre care nici unul nu ne este indicat nominal – determină pe medicul curant al domnitorului, polonez de origine, să otrăvească feşele pacientului, provocându-i lent moartea. Aparent însă decesul trebuia să pară determinat de complicațiile firești, care surveneau de pe urma rănii pe care Matei o suferise. Un bărbier trimes de Rakoczi la Târgovişte va descoperi întâmplător uneltirea, salvând viața domnitorului. În ce

---

[49] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 108.

[50] Merită însă a fi menționată aici o afirmație a lui Paul de Alep, poate nu lipsită de sens dacă o raportăm la aceste evenimente, adusă anterior în discuție. La această dată, vara lui 1653, memorialistul se găsea la Iași, ajungând la Târgoviște abia la 29 noiembrie 1653. Însă ajuns în Muntenia va afla şi fapte petrecute anterior. Astfel va afla că atunci când Diicu fusese trimis în Moldova în ajutorul lui Gheorghe Ştefan, „în taină, fără ştirea boierilor, ... dacă aceştia ar fi ştiut, ia-ar fi ucis pe amândoi (pe Diicu şi pe Matei) şi nu i-ar fi lăsat să atragă asupra lor o nenorocire veşnică." (Paul de Alep, *op. cit.*, p. 133) Deci ideea asasinatului este vehiculată de bârfa târgoviștcană în toamna și iarna lui 1653 în diferite versiuni.

priveşte soarta vinovaţilor se ştie doar că unii au fost ucişi, iar altora li s-au luat averile[51].

Nu poate fi scăpat din vedere faptul că în 12/22 iulie 1653 Matei se adresează patriarhului ecumenic cerând destituirea mitropolitului Ştefan „ca unul ce este viclean şi de fire acru la maţe şi nu ştiu cum s-a dovedit că a fost în legătură cu răsculaţii”[52]. Rămâne însă de lămurit cu ce „răsculaţi” trebuie pus în legătură mitropolitul. Majoritatea lucrărilor înclină să creadă că este vorba de un aport la prima ridicare a oştenilor din iunie 1653[53], soldată cu uciderea unor boieri şi jefuirea altora. Singular, un studiu consideră „mai plauzibilă... participarea sa la complotul boierilor”[54], punct de vedere susţinut cu un argument logic şi anume că e greu de crezut că mitropolitul se angajează într-o luptă antiboierească – o luptă contra propriei caste[55] – alături de nişte oşteni de rând! Argumentul este întemeiat şi ca atare greu de respins. În plus, întârzierea cu care este depus mitropolitul, la mai mult de o lună după liniştirea tulburărilor provocate de oaste, întăresc îndoielile în legătură cu oportunitatea asocierii acestor două evenimente

---

[51] G. Kraus, *op. cit.*, pp. 160—162.

[52] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, partea I, Bucureşti, 1915, doc. CCLXXV, p. 195.

[53] Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 61. N. Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec XIV-XVII)*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968, p. 111. M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. II, Buc., 1981, p. 54. C. Băjenaru, *lucr. cit.*, p. 24.

[54] C. Razachevici, *Fenomene de criză socialpolitică în Ţara Românească în veacul al XVII-lea*, în Studii şi materiale de istorie medie, vol. IX, Editura Academiei R.S.R., 1978, p. 81.

[55] De fapt mitropolitul este de origine modestă (Virgil Cândea, *Raţiunea dominantă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 62 – vezi mai ales nota 98 din respectiva lucrare), dar ajuns la înalta condiţie socială pe care o deţinea în 1653, este greu de crezut că mai judeca împrejurările vieţii prin optica acelora din rândul cărora plecase.

şi pledează mai degrabă în favoarea asocierii cu un fapt ceva mai recent, care nu putea fi decât complotul boierilor. În răspunsul patriarhiei se precizează că mitropolitul ţesuse „uneltiri" contra domnitorului şi „s-a cunoscut că a pus gând asupra lui, făcându-se părtaş cu cei ce s-au ridicat împotriva Domniei", iar în continuare adaugă „s-a răsculat *împotriva domnitorului său însuşi*"[56](s.a.). Toate afirmaţiile pun în evidenţă o accentuată adversitate faţă de persoana domnului, care este – cum am spus – mai puţin caracteristică răscoalei slujitorilor (scrisorile lui Rakoczi – deja citate – contestau chiar cu totul o atare tentă), dar s-ar potrivi foarte bine cu relatările lui Kraus despre complotul boieresc, care viza direct pe domn şi nu nişte boieri sau structuri administrativ-politice sau fiscale. Toate aceste argumente se adaugă celui invocat de Rezachevici, consolidându-i forţa de convingere, şi îndemnându-ne să-l asociem pe Ştefan cu tentativa de otrăvire a rănilor domnului.

Stabilirea datei complotului se poate face numai cu aproximaţie, Kraus neoferind nici o informaţie directă în această privinţă. Acceptând implicarea mitropolitului, înseamnă că descoperirea complotului trebuie să se fi petrecut anterior lui 12/22 iulie 1653, data redactării scrisorii de destituire a prelatului. Însă având în vedere gravitatea acuzaţiei, este de presupus că ancheta s-a desfăşurat repede, anterioritatea presupunând un interval foarte scurt. Indicaţia că bărbierul care a descoperit otrăvirea a fost trimis „neîntârziat din tabăra de la Feldioara"[57] împinge data proximă înainte de care trebuie să se fi desfăşurat evenimentele de la 12 iulie (scrisoarea privind mitropolitul) la 5/15 iulie, zi în care Rakoczi părăsea

---

[56] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, partea I, doc. nr. CCLXXIV, pp. 196 – 197.

[57] G. Kraus, *op. cit.*, p. 161.

tabără[58], dată după la care nu mai putea expedia medicul din Feldioara.

Data proximă care delimitează dinspre cealaltă extremitate, aceea a începutului, intervalul de timp în care s-a putut desfăşura complotul otrăvirii este oferită tot de unele scrisori ale lui Racoczi. La cererea Elenei, soţia lui Matei vodă, craiul trimite la Târgovişte încă din luna mai un chirurg ce extrage glonţul care-l rănise pe domn, fapt pe care, parese, nu-l reuşise bărbierului curţii. După această intervenţie starea bătrânului domn cunoaşte o vădită îmbunătăţire, care exclude orice presupuneri privind otrăvirea rănii domnului muntean. Astfel scrisoarea din 11/21 iunie avertiza că domnitorul „s-a întremat atâta din rana căpătată la picior încât lunea trecută, s-a ridicat în picioare din propria-i putere”[59] (Ziua indicată în epistolă corespunde fie cu 6/16 iunie, lunea din săptămâna în care craiul îşi redacta scrisoarea, fie mai probabil cu 30 mai/9 iunie, adică lunea din săptămâna anterioară, funcţie de cum interpretăm termenul de lunea trecută; semnificativ este că în scrisoarea mai sus citată, craiul, referindu-se la duminica imediat premergătoare, nu o denumeşte „duminica trecută”, ci o indică fără nici un apelativ). În altă scrisoare, datată 17/27 iunie 1653, autorul precizează că Matei „s-a vindecat de rana primită la genunchi în aşa fel că duminică (12/22 iunie) a mâncat şi a băut vesel”[60]. Deci în prima jumătate a lunii iunie (chiar depăşind jumătatea acesteia) sănătatea voivodului este în plin progres.

---

[58] *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, 1915, vol. VI, p. 56 (În 5/15 iulie Rakoczi se muta la Braşov, revenind la Feldioara abia la 13/23 iulie (deci la o zi după cererea de destituire a mitropolitului). Data poate fi regăsită şi în vol. IV, p. 106 şi p. 237.)

[59] A. Veress, *Documente*, vol. X, p. 260.

[60] Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *op. cit.*, doc. II/A, p. 201.

Lipsind orice urmă de involuție, complotul putea să aibă loc numai ulterior, în cursul celor două săptămâni şi jumătate delimitate de data de 17/27 iunie (scrisoarea – deja citată – a lui Rakoczi) şi cea de 5/15 iulie 1653, (plecarea bărbierului demascator de la Feldioara). Desigur ne putem pune întrebarea de ce a avut Rakoczi inițiativa trimiterii unui bărbier la Târgoviște? Sunt trei răspunsuri posibile. La trimis din întâmplare spre a-şi dovedi bunăvoința. Dar mai probabil, prin iscoadele sale, a aflat ceva ce l-a îngrijorat. Poate aflase numai de întăutățirea stării de sănătate a lui Matei şi a voit să intervină. Dar nu e exclus ca iscoadele să-l fi informat că la Târgoviște se petrece ceva suspect, ceea ce la îndemnat pe voievod să trimită om spre cercetare. Dar indiferent de motivul care l-a determinat pe Rakoczi să trimită bărbierul, descoperirea atentatului s-a petrecut probabil a doua sau cel târziu a treia zi după aceea (după 5 iulie), deci imediat după sosirea bărbierului în cetatea de scaun. Spre aceeaşi dată îndrumă şi hrisovul de destituire a mitropolitului (căci aceasta nu putea întârzia prea mult timp după demascarea conspiratorilor, ea fiind totuşi probabil întârziată un număr oarecare de zile necesare derulării anchetei celor vinovați.) Complotul în sine însă a avut o durată ceva mai lungă, cum rezultă din detaliile date de cronicar: „din pricina oblojelii otrăvite i se umflă tot trupul nemaiputând să doarmă, nici să se odihnească timp de câteva zile şi nopți", iar în continuare se indică că somnul îi „lipsise şase zile"[61]. Deci lenta intoxicare a durat aproape tot intervalul de timp mai sus indicat, acțiunea declanşându-se în ultima decadă a lui iunie şi încheindu-se în primele zile ale lunii iulie 1653, când bărbierul ardelean demască uneltirea.

---

[61] G. Kraus, *op. cit.*, pp. 160 – 161.

Pentru identificarea unora dintre eventualii conspiratori putem folosi lista dregătorilor din această epocă, reținându-i ca suspecți pe aceia care au fost destituiți în acest interval de timp. Dintre dregătorii de sfat unul singur se găseşte în această situație şi anume marele paharnic Hrizea din Bogdănei. El este menționat ultima dată în slujbă la 11 iunie (dată la care sfatul domnesc ne apare deja reorganizat, cei uciși în timpul răzmeriței oştenilor fiind înlocuiți), succesorul său Radu Stoica Şintescu din Popeşti fiind atestat pentru prima dată la 3 septembrie 1653[62]. Fără a avea vreo altă dovadă, dar întrucât în iulie-august nu se cunosc alte evenimente care puteau determina dizgrațierea – deşi, evident, aceasta putea avea şi motive minore – se poate presupune că Hrizea era implicat în complot. (Este improbabil ca dizgrația să fi survenit în urma participării la răscoala oştenilor de vreme ce la 11 iunie spiritele erau pe deplin liniştite şi mişcarea încheiată; iar dacă i s-ar fi imputat o vină legată de acele evenimente, n-ar mai fi apărut la această dată în sfat). Oricum Hrizea nu mai este menționat în nici o funcție până după moartea lui Matei Basarab. În schimb Constantin Şerban, la numai câteva zile după ungerea sa, îl numeşte spătar, el fiind atestat în noua dregătorie din data de 25 aprilie 1654[63]. El este astfel primul membru al sfatului nou numit de domn (înlocuindu-l pe Diicu Buicescu), schimbarea generală înfăptuindu-se ulterior, cu puțin înainte de 30 mai 1654. Faptul că va fi implicat în răscoala din 1655 creându-şi o mare popularitate, că doreşte domnia şi o obține, că ulterior revine din Ardeal pentru a recăpăta tronul, indică o fire ambițioasă, îndrăzneață, întreprinzătoare, atrasă de acțiuni riscante şi de aventură – trăsături care fac verosimilă participarea sa la un complot.

---

[62] N. Stoicescu, *Dicționarul...*, p. 196 şi respectiv p. 229.
[63] *Ibidem*, p. 196.

Dintre boierii de rang inferior, Radu Ştirbei Izvoranu este amintit până în 9 iunie ca spătar (în sensul unui subordonat al marelui spătar) şi apoi din 17 decembrie 1654 (sub Constantin Şerban) ca postelnic, dar întreruperea aceasta nu dovedeşte neapărat o complicitate, deşi firea sa pare predispusă spre uneltiri. (În 1671 sub acuzaţia de a fi complotat contra domniei e scos din dregătorie; ulterior, deşi călugărit, va unelti contra lui Constantin Brâncoveanu, care-l bagă în obezi; însăşi călugărirea cu forţa ne-ar sugera că i se aplicase o pedeapsă tot pentru vreo urzeală)[64].

O ultimă chestiune, care se ridică, este aceea de a demonstra cui servea complotul. Kraus presupune că el se declanşează în urma aţâţării lui Lupu. Situaţia acestuia la jumătatea lunii iunie (când a fost probabil conceput planul) şi la începutul lunii iulie (când acesta era descoperit) era extrem de precară (retras în Moldova suferă înfrângeri, mai întâi la Valea Seacă şi apoi la 6/16 iulie la Sârca, după care fuge în Ucraina) şi e greu de crezut că un număr atât de mare de boieri – cărora nu le lipsea desigur realismul – îşi lega soarta de cea a unui învins, care în acel moment, neputându-şi apăra propriul tron, desigur nu se mai gândea şi la cel muntean. Ce atracţie mai putea exercita Lupu asupra unor complotişti munteni de vreme ce nu le mai oferea nici un fel de perspective de afirmare, ci dimpotrivă risca să-i târască şi pe ei în pierzanie?

N. Iorga presupune - cum am mai arătat – că toate frământările din această perioadă sunt expresia luptei pentru tron declanşată de Constantin Şerban, biv vel sărdarul din Dobreni. Într-un articol recent se emite părerea „că este posibil ca şi Constantin Şerban, ca boier, să fi luat parte la complotul împotriva lui Matei Basarab”[65] şi se înţelege din context că readucerea lui Ştefan în scaunul mitropolitan de

---

[64] *Ibidem*, p. 247.

[65] C. Razachevici, *lucr. cit.*, p. 80, nota 156.

către Constantin Şerban ar putea fi în legătură cu această posibilă complicitate. În spiritul acestui raţionament, reinvestirea lui Ştefan ar fi un argument care să-l implice pe Constantin Şerban, argument care s-ar putea extinde şi prin invocarea reabilitării lui Hrizea din Bogdănei într-un chip asemănător. Dacă totuşi serdarul ar fi fost implicat, este greu de crezut că autorităţile nu ar fi descoperit adevărul şi nu l-ar fi întemniţat, de vreme ce cercetarea era atât de aspră încât, cum mărturiseşte cronicarul sas, nu toţi i-au supravieţuit[66]. Deci, dacă ar fi fost implicat, serdarul ar fi fost fie executat, fie întemniţat, fie în exil. În orice caz nu putea sta lejer şi liber la curte, în cetatea de scaun sau la moşie. Ori, dacă acceptăm vinovăţia sărdarului, atunci devine inexplicabilă afirmaţia lui Paul de Alep, sosit abia în noiembrie 1653 în ţară – cum că în aprilie 1654 (când face notaţia) Constantin Şerban le este prieten „de multă vreme", fapt deja citat de mine. În iarna şi primăvara intervalului de timp ce-l am în vedere (1653 – 1654) serdarul era deci liber şi se plimba nesuspectat de nimeni şi fără teamă prin Târgovişte, de vreme ce a pătruns destul de devreme în anturajul distinsului prelat străin. S-ar putea emite părerea că după complotul din iulie (sau acceptând că e implicat în răscoala soldaţilor, încă din iunie) ar fi fugit din ţară şi l-ar fi cunoscut pe Macarie la Iaşi. Faptul este exclus, căci, din 6 iulie, Moldova aflându-se sub controlul lui Gheorghe Ştefan, nu se putea simţi aici în siguranţă. Noul domn moldovean era îndatorat lui Matei şi serdarul ar fi avut deci motive să se teamă de o extrădare. Pe de altă parte, dacă fostul serdar pribegea, devine inexplicabilă şi o altă afirmaţie a călătorului străin. El susţine că în aprilie Constantin Şărban „a venit *<de la moşie>* în oraşul Târgovişte pentru treburile sale fără să fie înştiinţat de ceea

[66] G. Kraus, *op cit.*, p. 162.

ce se petrecea"[67]. La fel de inexplicabilă ar fi în acest caz şi apariţia serdarului, în 15 ianuarie 1654, ca martor într-un hrisov[68]. Aceasta arată că nu numai că se găsea în ţară şi nu în exil, dar presupune că venise la Curte ca martor, la o judecată a Sfatului domnesc, fără să se fi temut de ceva. Ori aceste fapte de amănunt îl scot pe serdar în afara oricărei suspiciuni.

Dacă nu erau complici, cum trebuie explicată bunăvoinţa arătată mitropolitului Ştefan şi lui Hrizea din Bogdănei, după ce serdarul a luat domnia? Pentru a-şi consolida poziţia – încă critică – evident că noul domn avea nevoie de oameni de încredere; ori probabil persecutaţii vechiului regim îi inspirau acest sentiment de apreciere, căci vedea în ei nişte fideli, cu care împărtăşea aceleaşi idealuri.

Scoţându-i din discuţie pe cei doi posibili pretendenţi la tronul muntean (pe Lupu şi pe Constantin Şerban), nu înseamnă că arena rămâne goală. La 20/30 august 1653 Matei scria lui Gheorghe Rakoczi al II-lea că „omul nostru trimis ca iscoadă a sosit azi dimineaţă din Silistra" ... aducând „vestea sigură că necredinciosul Paşa Siavuş ... adună împotriva noastră mulţi turci şi spahii şi aduce cu el pe un fiu netrebnic, spunând că e fiu de domn şi vrea să-l aşeze în scaunul nostru"[69].

Istoriografia noastră a identificat acest ins, pe baza relatărilor unei cronici turceşti, în persoana viitorului domn Mihnea al III-lea Radu, fiul voivodului Radu Mihnea. Siavuş paşa care-l găsise şi-l ocrotea, îl folosea ca să stoarcă bani de la Matei Basarab[70]. De altfel personajul pare-se că

---

[67] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 134.

[68] N. Stoicescu, *Dicţionarul*, p. 158.

[69] A. Veress, *Documente*, X, doc. 180, pp. 269 – 270.

[70] Mustafa A. Mehmed, *Cronici turceşti privind ţările române, extrase*, vol. III, Bucureşti, Ed. Academiei R.S.R., 1980, pp. 105 – 106. G. Kraus, *op. cit.*, p. 182, arată că puţin mai târziu, în 1655, Siavuş paşa

anterior ştiuse să-şi facă serioase relaţii în înalta societate din jurul sultanului. Unele izvoare istorisesc că ar fi câştigat bunăvoinţa şi sprijinul lui Kenan paşa Sarî şi al „soţiei" sale, Atike-Sultan, fiica sultanului Ibrahim I, care, câţiva ani mai târziu, l-ar fi împrumutat chiar cu o sumă mare de bani pentru a ajunge domn. Evlia Celebi, relatând aceste detalii, spune chiar mai mult. În 1658 acest candidat la tron „se bucura de mare trecere în ochii membrilor divanului"[71] Înaltei Porţi. După unele zvonuri se bucura chiar de protecţia sultanei-valide[72], acea aprigă Turhan Hatice, care-şi ucisese soacra rivală cu ajutorul lui Siavuş paşa, pentru a lua ea epitropia cârmuirii. Ea era „mătuşă" a protectoarei lui Mihea, acea Atike-Sultan fiind soră cu fiul ei Mehmed al IV-lea, nevârstnicul padişah care cârmuia împărăţia otomană în acel moment. Având în vedere felul cum au evoluat evenimentele, e firesc să ne întrebăm dacă viitorul domn nu s-a bucurat şi cu câţiva ani mai devreme – deci la data evenimentelor relatate aici –, de cel puţin o parte a acestei prodigioase protecţii.

Ori, în atmosfera tulbure din ţară, provocată de mişcarea abia terminată a oastei şi de continuarea războaielor în Moldova, Mihnea al III-lea Radu putea spera să obţină tronul – bucurându-se de sprijin turcesc – dacă Matei murea pe neaşteptate şi dacă, pe deasupra, mai era sprijinit de câţiva partizani la Târgovişte. Dintre cei trei posibili suspecţi de a fi instigatorii uneltirii, logica l-ar învinovăţi în primul rând pe Mihnea al III-lea. Constantin Şerban nu pare să fi intrat în atenţia Curţii şi nici el nu pare

---

protcja pe un alt Radu, supranumit Stridia bey, fiul nelegitim al lui Leon Tomşa; pe aceasta din urmă îl opunea lui Constantin Şerban.

[71] *Călători străini despre ţările române*, vol. VI, Evlia Celebi, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 467.

[72] Marin Matei Popescu, Adrian N. Beldeanu, *Mihnea al III-lea*, Editura Militară, Bucureşti, 1982, p. 25.

să se teamă de ceva, ceea ce în cazul că s-ar fi ştiut vinovat şi complicii lui căzuseră, e absurd. Steaua lui Vasile Lupu era în vizibil declin şi deci numai cineva cu totul nerealist şi-ar mai fi putut lega soarta de el! (Şi e greu de crezut că nu mai puțin de 11 boieri şi însuşi mitropolitul ar fi fost nerealişti!). În raport cu aceştia doi, Mihnea al III-lea Radu se prezintă în plină ascensiune, doreşte tronul şi unelteşte pentru el, dispune de sprijin otoman, poate oferi partizanilor avantaje incontestabile în caz de succes, iar boala domnului - care asociată cu vârsta sugera oricum un sfârşit apropiat - era un fericit prilej de acțiune (cu atât mai mult cu cât succesorul oficial – Diicu Buicescu – nu era agreat). Dar chiar şi cronologia evenimentelor sugerează o apropiere. Scrisoarea din august a domnitorului presupune o sumă întreagă de acțiuni petrecute anterior: aflarea veştii, analiza acesteia în sfat cu toți dregătorii sau numai cu câțiva intimi, adoptarea unui plan de acțiune, verificarea veridicității ştirii printr-o iscoadă, ceea ce implică un drum dus şi întors până la Silistra şi un număr oarecare de zile de observații, eventual trimiterea chiar a unei a doua iscoade pentru o contraverificare; intervențiile pe lângă paşă pentru a neutraliza uzurpatorul, etc. Toate aceste demersuri împing cu mai multe săptămâni în urmă (față de data de 20/30 august 1653 a scrisorii lui Matei) momentul declanşării urzelilor lui Mihnea şi a momentului recrutării unor partizani la Târgovişte.

Astfel spațiul dintre şi 5/15 iulie (trimiterea bărbierului ardelean care demască complotul) şi 20/30 august 1653 (redactarea scrisorii lui Matei) se umple cu mulțime de fapte, care justifică existența intervalului. Din această perspectivă nu ne poate părea ca neverosimil faptul că Matei Basarab să nu fi ştiut de existența lui Mihnea al III-lea Radu până în momentul demascării otrăvitorilor săi. Abia după demascarea complotului de către bărbier şi în

urma declarațiilor făcute de arestați, care erau partenerii și complicii lui Mihnea, e posibil ca Matei să fi aflat de existența uzurpatorului de la Silistra și de planurile acestuia. Eșecul atentatului îl va constrânge pe pretendent să caute o altă soluție de a-și realiza planul, iar scrisoarea lui Matei, menționată mai sus, vorbește de altfel despre preparativele militare inițiate de pașa Silistrei. Ele nu se vor fructifica în nici un fel, datorită, probabil, măsurilor de prevedere ale lui Matei – atât militare cât și diplomatice – și poate datorită sprijinului lui Gheorghe Rakoczi, în privința căruia izvoarele susțin că, „dacă nu a intervenit în ajutorul vecinului cu oastea, contra lui Lupu, a făcut-o prin scrisorile de protest adresate Porții după victoria muntenilor”[73]. Posibil ca unele dintre aceste scrisori ale voievodului ardelean să nu se fi referit numai la fugarul Lupu, ci și la Mihnea Radu al III-lea și să fi determinat autoritățile centrale să ia atitudine față de inițiativele rebelului pașă de la Dunăre și a protejatului său.

Episodul următor al conflictelor sociale este relatat explicit numai de cronicile interne. În urma înzdrăvenirii salc, plecat în preumblare la Mânăstirea din Curtea de Argeș (plimbându-se „cătră Argeș”), domnitorul e oprit la întoarcere la porțile cetății, oștenii ieșindu-i amenințător înainte la „șanțul cel mare cu toate tunurile”. Oștenii îi cer „să se ducă din țară afară sau să se călugărească, că nu le mai trebuie să le mai fie el domn”[74]. După trei zile, în urma făgăduielii de a da bani răzvrătiților, conflictul principal se încheie, dar pare-se că șirul incidentelor continuă, căci Letopisețul cantacuzinesc declară că „ei (oștenii) nu să mai

---

[73] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, vol. III, București, 1900, pp. 234—255. (Încă din 13 iunie 1653 Rakoczi ruga Poarta „să dea pașalei... de Silistra îndrumările cuvenite” de a nu mai sprijini în nici un fel pe Vasile Lupu. *Ibidem*, p. 239.)

[74] Radu Popescu, op. cit., p. 109.

aşezară, ci ziua şi noaptea zbiară şi umblă pe la casele boierilor ... de-i pedepsea. Nimeni nu le poate sta împotrivă"[75].

Georg Kraus relatează şi el un incident petrecut în ultimele luni ale domniei lui Matei vodă. Nu aminteşte nimic de oprirea la porţi, ci se referă, în termeni foarte confuzi, la nişte „certuri ciudate în jurul evlaviosului Matei vodă, care s-au încheiat cu o tristă privelişte". Pretextul, în viziunea autorului, pare generat de unele dispute în legătură cu succesiunea la tron, de vreme ce aici e intercalată o întâmplare petrecută în 1646, care privea această chestiune. (De altfel şi cronicile interne sugerează legătura acestui conflict cu problema succesiunii, de vreme ce revendicarea principală a răzvrătiţilor este abdicarea domnului.) Esenţa conflictului, ne spune Kraus mai departe, ar fi legată de agravarea antagonismelor apărute încă din vremea luptei de la Şoplea între roşii aleşi şi seimeni, ca atare, „la Curte izbucni o mare dezbinare, care nu putea fi potolită nici de vodă, nici de altcineva". În încheiere se arată că seimenii se prezintă la palat şi cer voievodului doi boieri de care sunt nemulţumiţi, cercetează toate încăperile şi găsindu-i îi execută în faţa lui Matei[76]. Până la un punct relatarea ar putea fi asimilată evenimentelor semnalate de cele două cronici munteneşti anterior citate, cu oprirea la porţi şi tulburările ce nu mai conteneau. Finalul, însă, semănând prea mult cu descrierea răscoalei din iunie 1653 (soldată cu uciderea armaşului, a vistiernicului şi a slugerului), este suspect de o nedorită viciere, sugerând o interferenţă între imaginile celor două evenimente (răscoala din iunie şi oprirea la porţi şi tulburările ulterioare) – interferenţă datorată, poate, unei informări lacunare.

---

[75] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 116.
[76] Georg Kraus, *op. cit.*, pp. 168 – 169.

În privința datării acestor întâmplări din urmă părerile sunt extrem de împărțite. Unele lucrări optează pentru septembrie 1653[77] – fără a-şi argumenta opinia. Dar foarte probabil că explicațiile rezidă în aceea că aliniatul anterior, din cele două cronici munteneşti, se referă la un eveniment petrecut în luna august 1653 (moartea doamnei). Acest detaliu nu poate fi însă folosit pentru o datare cât de cât precisă, întrucât evenimentul care urmează relatării despre această răzvrătire a oastei este plasat tocmai în 9 aprilie 1654 (este vorba de decesul voivodului)! Deci intervalul temporal sugerat de cronică ar fi august 1653 - 9 aprilie 1654; deci nimic nu ne îndreptățeşte să socotim că evenimentul trebuie să aibă loc în septembrie, el putând să se desfăşoare în orice altă lună din acest interval.

Alți autori preferă a plasa mişcarea abia spre primăvară. Astfel C. C. Giurescu opinează pentru data de 20 martie 1654[78] fără a indica motivele acestei preferințe. Datarea este însă improbabilă de vreme ce Paul de Alep consemna că în 19 martie patriarhul împărțea celor prezenți flori albe aduse de pe câmp", iar în 22 martie – în miercurea sfântă – mitropoliții şi egumenii pregătesc o făclie pentru domn, iar a doua zi patriarhul e invitat la Curte în vederea oficierii slujbei spălării picioarelor[79]. Deci cele trei zile de 20-22 martie (zile în care, conform opiniei lui Giurescu,

---

[77] L. Demeny, Lidia Demeny, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 62, indică „începutul toamnei 1653"; Corneliu Dima-Drăgan şi Livia Bacîru-Constantin, *Cantacuzino stolnicul*, Ed. Albatros, f.a., p. 63, relatează decesul doamnei şi apoi adaugă că „peste o lună" se petrece revolta în discuţie, deci la jumătatea lunii septembrie.

[78] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, p. I, Buc., 1942, p. 61; în *„Istoria României în date"*, Ed. enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 139 se vorbeşte de mişcările din martie 1654, dar e o vizibilă interferență între mişcarea în discuție şi răzvrătirea armatei, care a urmat luptei de la Finta.

[79] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 126.

domnul ar fi fost silit să stea la porțile reședinței sale) par să se fi derulat fără nici un fel de perturbări, cu domnul în mijlocul Curții și a curtenilor săi! Drăghiceanu propune ziua de 26 martie 1654[80] – duminica paștelui – ca moment al declanșării răzvrătirii. Dar și aceasta este improbabilă căci același prelat relatează că „în ziua aceea (26 martie) a fost o mare serbare" patriarhul însuși fiind primit la Curte; iar în zilele imediat următoare „se slujea liturghia cu utrenia, se trăgeau clopotele cele mari în fiecare dimineață și în fiecare seară"[81]. Deci nici acum nu se semnalează o tulburare a ordinii firești a sărbătorilor, cel puțin la începutul lor. Cum Paul de Alep precizează că spre sfârșitul săptămânii luminate (prima săptămână după Paști) se petrec tulburări, supușii conspirând „ca să-l omoare pe domnitor", traducătorii conchid că pasajul s-ar referi la „mișcarea seimenilor din Țara Românească începută înainte de moartea lui Matei Basarab, căruia oștenii răsculați îi cereau să plece din țară sau să se călugărească"[82]. Detaliile din urmă, privind revendicările, ar sugera că se face referire la mișcarea ce a culminat cu oprirea voievodului la porțile cetății, fapt imposibil de admis căci același izvor ne dovedește că în acest interval de timp (din martie) domnul nu și-a părăsit reședința. De vreme ce Matei refuză să facă cu ocazia joii de după Paști, procesiunea în afara orașului, la care-l obligau datinile, de ce ar fi ieșit cu câteva zile înainte, când nu-l constrângea nici o îndatorire anume? Imediat după aceea Matei cade grav bolnav, ceea ce exclude și în zilele următoare orice ieșire.

---

[80] I. Drăghiceanu, *Morminte domnești. Matei Basarab, doamna Elina și fiul lor Mateiaș*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, VIII, 1915, p. 173.

[81] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 130.

[82] *Ibidem*, p. 132; vezi și nota 129 din respectiva lucrare.

Deci, din săptămâna patimilor până la moartea sa, domnul nu şi-a mai părăsit reşedinţa, încât datarea evenimentelor în a doua jumătate a lui martie este neîntemeiată – indiferent la care din cele trei variante în circulaţie ne referim. Contra datării mişcării în acest răstimp mai pledează şi o sumă de alte dovezi. În 30 martie 1654 patriarhul – tocmai fiind invitat la un ospăţ la Curte – îşi ia rămas bun de la domn pentru a pleca într-o excursie prin ţară[83]. Oare dacă numai cu câteva zile mai înainte domnul ar fi fost oprit la porţi, iar prin oraş ar fi continuat jafurile, prelatul s-ar mai fi încumetat la o asemenea călătorie?! Firește că nu! Nişte tulburări par a interveni abia după această dată (dar altele decât cele în discuţie), de vreme ce planul este abandonat, probabil în 2 aprilie (plecarea era fixată pentru 3 aprilie 1654 stil vechi). De asemenea, Diicu Buicescu ar fi părăsit capitala, ca să-şi vadă fiul bolnav, aflat la o moşie din Oltenia[84], dacă în cetatea de scaun ar fi fost o situaţie critică? Răspunsul firesc ar fi fost negativ. Totuşi Diicu a plecat, ceea ce ar pleda tot pentru un final de martie liniştit.

Izvoarele oare nu oferă unele indicii care să ne scoată din impas? Radu Popescu după ce relatează cele întâmplate adaugă „şi cu necazuri ca acestea *a trecut iarna*", iar Letopiseţul cantacuzinesc reţine o reflexie făcută de domnitor cu acest prilej „ci gândesc, de voi avea zile, să aduc *în primăvară* (sublinierea mea: deci încă nu era primăvară!) 30.000 de tătari şi pe craiu cu ungurii"[85]. Cele două afirmaţii, care se întăresc şi se completează reciproc, ar sugera că evenimentul a avut loc în cursul iernii, primăvara fiind categoric exclusă. Citatele nu pledează nici

---

[83] *Ibidem*, p. 131 şi p. 135.

[84] *Ibidem*, p. 134.

[85] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 109, respectiv *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 117.

pentru datarea la începutul toamnei, caz în care primul dintre ele ar fi trebuit să aibă o altă formulare şi anume „cu necazuri ca acestea a trecut toamna şi iarna", iar cel de al doilea nu ar fi avut sens, căci începutul toamnei oferea condiţii pentru o intervenţie imediată şi nu ar fi existat motive pentru a o amâna pentru primăvară. Evident, cele două informaţii sunt însă insuficiente pentru o datare riguroasă.

Cum am afirmat mai înainte, G. Kraus aminteşte nişte certuri „ciudate" izbucnite în jurul lui Matei vodă. Întrucât izvoarele nu ne indică alte incidente de amploare afară de acesta (de tulburările create de seimenii întorşi din Moldova nu poate fi vorba, căci Kraus le aminteşte ulterior), pare firesc ca afirmaţiile cronicarului sas să fie puse în legătură cu aceste evenimente, chiar dacă faptele nu se suprapun, ci mai degrabă se completează. De altfel, unele apropieri se pot remarca cu uşurinţă. În ambele cazuri este vorba de o mişcare a armatei; Kraus sugerează că pretextul e legat de dispute declanşate de problema succesiunii la tron, iar cronicarii munteni subliniază că se ceruse abdicarea voivodului. Dacă acceptăm că este vorba de acelaşi eveniment, datarea devine lesnicioasă, căci Kraus indică o dată: „în luna **martie**, pe la **lăsata secului**"[86]. Trebuie făcută însă o observaţie: cum Paştele luteran cade în 1654 tot în 26 martie/5 aprilie – ca şi cel ortodox – lăsata secului cade la 5/15 februarie 1654, deci nu în luna martie! Deci pasajul privitor la datare conţine o greşeală evidentă.

Apare ca atare ca firească întrebarea: care datare trebuie socotită corectă în citatul de mai sus (căci ambele date nu pot fi corecte în acelaşi timp)? Deci corectă e indicaţia privind luna martie, sau invocarea lăsatei secului, care trebuie asociată lunii februarie? Cum raportarea la

[86] G. Kraus, *op. cit.*, p. 168 (În mod cronat nota 2 de la p. 168, menţiona că postul Paştelui ar începe la 18 februarie.)

sărbătorile religioase este mult mai frecventă în epocă (sunt autori care adesea nici nu amintesc data calendaristică, ci numai sărbătoarea religioasă), este mai probabil ca aceasta din urmă să fie cea exactă. De altfel, după câteva pagini, după ce prezintă unele evenimente de politică externă, autorul revine la chestiuni ale principatelor şi se referă la mişcarea seimenilor din Moldova pe care o data „în duminica a 5-a înaintea de Paşti (Dominica Reminiscere) la 1 martie" 1654[87], sau conform stilului vechi, 19 februarie 1654. Cum de regulă evenimentele sunt prezentate cronologic, ar rezulta că cele relatate mai înainte sunt anterioare lui 1 martie. Ca atare, la datarea în discuţie trebuie să reţinem nu data calendaristică („martie"), ci data religioasă („lăsata secului"), adică 5/15 februarie 1654. Deci, după toate probabilităţile, incidentul se petrece încă în plină iarnă, detaliu ce reprezintă o nouă apropiere de afirmaţiile cronicilor munteneşti.

Privind datarea, se poate ivi şi o altă obiecţie: din ce cauză Paul de Alep, altfel observator atent al evenimentelor, nu aminteşte incidentul, deşi se găsea în cetatea de scaun. Analizând superficial lucrurile s-ar putea trage concluzia că mişcarea nu e consemnată pentru că s-ar fi petrecut anterior sosirii sale. Deci atunci evenimentul ar trebui cuprins între 10 august 1653, data la care doamna deceda, şi 22 noiembrie 1653 când patriarhul, aflat la Focşani, trecea graniţa Ţării Româneşti. (E foarte probabil că, între 22 noiembrie şi 27 noiembrie, când acesta intra în Târgovişte, în ţară era linişte, căci în caz contrar şi-ar fi amânat sau chiar suspendat călătoria.) Oare Kraus greşea? Analizând însă mai atent textul jurnalului de călătorie al lui Paul de Alep putem observa un fapt oarecum ciudat: între 5 februarie 1654, duminica lăsatului de sec de brânză, când „măria sa domnul a trimis (la patriarh) pe mitropolitul ţării

[87] *Ibidem*, p. 171.

să ceară iertarea păcatelor sale"[88] până în miercurea sfântă – 22 martie – când e pregătită „o făclie pentru domn"[89] nu sunt amintite nici un fel de ceremonii religioase în care să fie implicat domnul. Toate slujbele din post par să fi fost de mică amploare, patriarhul slujind numai la Stelea unde era găzduit. Abia din 18 martie – când s-a slujit cu ocazia sâmbetei lui Lazăr „o mare ceremonie" – pare să se schimbe situația. Faptul izbeşte mai ales dacă îl comparăm cu postul Paştelui petrecut de patriarh cu un an mai înainte în Moldova, unde serviciile sale sunt solicitate de domn în mai multe duminici şi prilejuiesc festivități de amploare. Iar Matei nu era atât de bolnav încât să nu poată coborî cel puțin până în biserica Curții, unde patriarhul putea fi invitat (cum s-a întâmplat de altfel în 23 şi 26 martie). Sfârşitul lui februarie şi începutul lunii martie pare, ca atare, să se fi desfăşurat sub oarecare tensiune şi îngrijorare, festivitățile religioase fiind de mai mică amploare.

Un alt amănunt oferit tot de călătorul străin, vine să întărească ipoteza. În 24 decembrie 1653 în ajunul Crăciunului, Matei părăseşte capitala, însoțit de o parte a oastei, pentru a participa la vânătoarea impusă de datină[90]. Nu pare de fel să se teamă că la întoarcere l-ar putea paşte vreo surpriză neplăcută, în schimb, în 30 martie 1654 – în prima joi după Paşti – domnul refuză să organizeze legiuita „procesiune afară din oraş", ca şi în 1653 de altfel. Explicația oferită, cum că domnul „era bătrân şi nu avea deloc putere să iasă", nu mulțumeşte[91]. Evident că „desființarea" obiceiului în 1653 (ceremonia trebuia să aibă loc în 14/24 aprilie) nu este legată de nevolnicia domnului, de vreme ce acesta, cu aproximativ o lună mai târziu, în

[88] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 125.
[89] *Ibidem*, p. 126.
[90] *Ibidem*, p. 108.
[91] *Ibidem*, p. 131.

17/27 mai, la Finta, era în stare să-şi conducă oastea la luptă, ba mai mult chiar, reuşea să lupte efectiv alături de oamenii săi, şi încă rănit! Cauza renunțării trebuie să fi fost cu totul alta: lupta dintre Vasile Lupu şi Gheorghe Ştefan. Acesta din urmă ocupase laşul în 3 aprilie dar, conform afirmației lui Paul de Alep, Lupu trecea Nistrul abia în 9 aprilie; vestea desigur a ajuns abia după câteva zile la Târgovişte. Cum situația nu se stabilizase în Moldova, iar Matei era direct implicat prin corpul de oaste aflat la Iaşi sub comanda spătarului Diicu Buicescu, tensiunea şi îngrijorarea trebuie să fi fost destul de mari, încât domnului numai la ceremonii şi procesiuni nu-i stătea gândul în acele zile. Ulterior însă – cum am arătat – în ajunul Crăciunului, domnul iese totuşi la vânătoare, pentru a respecta datina, deşi cum afirma autorul (referindu-se la slujba de Crăciun, deci la un eveniment de a doua zi) „din pricina vârstei foarte înaintate, domnul nu putea sta în picioare de la începutul până la sfârşitul liturghiei"[92]. Deci slăbiciunile vârstei nu-l reţin atunci când datina îi cere un sacrificiu. Ori de Paşti (26 martie 1654 stil vechi) starea sănătății domnului nu pare a fi mai rea decât în decembrie, de vreme ce acesta vine „în biserică *şi a stat* (în picioare – nota mea) *în dreptul jilțului* său (sublinierea mea)". Deci de astă dată nici nu avea nevoie să şadă, ci avea chiar puterea de a sta în picioare! Iar în continuare participă nu numai la tot ritualul religios, ci ia parte şi la ospățul ce a urmat, fără ca Paul de Alep să ne semnaleze nici măcar acele semne de nevolnicie ce-i reţineau atenția la slujba de Crăciun sau Bobotează![93]. Deci domnul se simţea acum mult mai bine cu starea de sănătate decât de Crăciun, când face efortul de a participa la o vânătoare impusă de etichetă. De aceea anularea procesiunii din joia de după Paşti (din 30 martie 1654, stil vechi) pare din nou determinată de un alt

[92] *Ibidem*, p. 111.
[93] *Ibidem*, p. 129.

motiv decât slăbiciunea fizică. Foarte probabil este vorba de un eveniment petrecut între vânătoarea domnească şi sărbătoarea Paştelui. Acest eveniment nu putea fi altul decât oprirea la porțile cetății şi tulburările ce au urmat. Dacă înserăm oprirea la porțile cetății de scaun în jurul datei propuse de G. Kraus (5/15 februarie 1654), evenimentul reprezenta un motiv destul de serios pentru domnitor de a renunța la o nouă ieşire din capitală! Deci, cu toate că prelatul străin omite evenimentul, impresia de modestie a festivităților din postul Paştelui şi schimbarea de atitudine a domnului față de ceremoniile ce-i impun părăsirea palatului şi a reşedinței sale par să facă credibilă ideea că memoriile lui Paul de Alep doar scapă din vedere unele întâmplări penibile, dar nu contrazic cele susținute de Kraus. Ce l-ar fi putut determina pe Paul de Alep să comită asemenea omisiuni? Poate gândul că compromițându-şi protectorul (principele Matei) – în virtutea dictonului că cine seamănă se adună – se înjosea pe sine. Poate era îndemnat de un simplu gest de curtenie față de gazda sa princiară. Poate îl suspecta pe biv vel-serdarul Constantin Şerban că ar fi fost amestecat cumva în evenimente şi nu voia să-i aducă acuzații, având în vedere că foarte curând după aceea acesta ia tronul, iar scriitorul şi ai săi ajung la mâna sa. Ce sens ar fi avut să aducă critici aceluia care de acum le hotăra soarta? Dimpotrivă era interesat să-i câştige bunăvoința şi nu s-o piardă! Avea deci toate motivele ca să menajeze sensibilitățile lui Constantin Şerban şi nu să-l irite în vreun fel! În plus merită menționat amănuntul că după ce serdarul devine domn, memorialistul mărturiseşte că acesta le este „prieten”[94] de mai multă vreme. Poate prin această prietenie se simțea şi cumva implicat sufleteşte în întâmplările petrecute în târg, motiv suficient ca să le privească cu circumspecție şi ceva mai discret.

[94] *Ibidem*, p. 135.

În concluzie deci evenimentele s-au produs în jurul lăsatei secului (5/15 februarie 1654,) foarte probabil în zilele ce au urmat, căci, conform obiceiului, în prima săptămână a postului Paştelui românii, „închid divanele de judecată şi amână judecăţile, iar domnul nu se mai arată deloc nimănui, ci numai în biserică, credincios postului, el şi toţi boierii lui şi copiii lui de casă"[95]. Este deci plauzibil ca în această săptămână de ispăşenie domnul să fi hotărât, ca semn de cucernicie, să întreprindă un pelerinaj la ctitoria de la Argeş a veneratului său strămoş, Neagoe Basarab. Din nefericire, la întoarcere de la mănăstire, a avut neplăcuta surpriză de a constata că o parte a armatei rămase la curte se revoltă împotrivă-i. Abia după tratative de trei zile reuşeşte să-i îmbuneze pe răzvrătiţi. Având în vedere că distanţa de străbătut este de circa 100 km. aş sugera următoare cronologie: pleacă din cetatea de scaun în 3 februarie, iar a doua zi soseşte la destinaţie (sau poate tot drumul a ţinut o singură zi, a plecat în dimineaţa zilei de 4 februarie, sosind seara); pe 5 februarie participă la toate ceremoniile legate de Lăsata Secului. A doua zi pe 6 februarie se întoarce în capitală şi probabil în după amiaza aceleiaşi zile sau cel târziu în ziua următoare ajunge în faţa porţii Argeşului şi Câmpu Lungului. Aici, găsind poarta zăvorâtă, stă trei zile, adică până în 9/10 februarie 1654.)

La prima vedere o propoziţie din Paul de Alep poate crea impresia incorectitudinii acestei presupuneri. Memorialistul aminteşte că în duminica lăsatului de brânză „măria sa domnul a trimis pe mitropolitul ţării să ceară iertarea păcatelor sale".[96] Păi dacă domnul trimite pe cineva la patriarh nu cumva se găsea în palatul său? Fiind plecat din târg putea trimite pe mitropolit la Macarie? Contradicţia este însă numai aparentă căci, înainte de a pleca, putea lăsa

[95] *Ibidem*, p. 56.
[96] *Ibidem*, p. 125.

vorbă mitropolitului Ignatie Sârbul că doreşte ca patriarhul Antoihiei să-i citească la Stelea rugăciunea de iertare a păcatelor. Obişnuit ruga se citeşte în prezența şi nu în absența celora în favoarea cărora este înălțată. Deci normal domnul ar fi trebuit să fie de față în asemenea momente. Şi de bună seamă nu el s-ar fi deplasat la Mânăstirea Stelea, ci ar fi poruncit patriarhului să vină la biserica mare a curții. Ori faptul că domnul transmite doar porunca oficierii rugii ce-l priveşte, ea efectuându-se în absența sa, indică faptul că el nu se găsea la palat.

Dar frământările din Târgovişte nu se opresc aici; ele nu se încheie cu acest episod. Ele se continuă cu o nouă etapă de tulburări, constând din răzvrătirea provocată de seimenii alungați din Moldova în urma agitațiilor iscate de aceştia în principatul vecin.

Cum răscoala seimenilor din Moldova se declanşează la 19 februarie/1 martie 1654, adică după puțin timp de la oprirea domnului Matei la porțile cetății, iar termenul până la care răzvrătiții trebuiau să părăsească Moldova era de numai de trei zile[97] (22 februarie /4 martie 1654), mişcarea pe care fugarii o provoacă în Țara Românească trebuie să fi succedat la interval de cel mult o săptămână şi câteva zile incidentului de la porțile oraşului, sau la mai puțin de o săptămână după tulburările din principatul vecin (deci la numai câteva zile după 22 februarie / 4 martie 1654). Ca atare evenimentele se derulau spre sfârşitul lunii februarie, stil vechi, sau în primele zile de martie, stil nou. Desfăşurarea lor e simplă. Seimenii „munteneşti" şi „ceşti de loc (din Moldova) o samă"[98] vor veni din Moldova, alungați fiind de prigoana domnească. În

---

[97] G. Kraus, *op. cit.*, p. 171. Miron Costin, *op. cit.* p. 172, pare a confirma datarea, precizând că răzvrătirea seimenilor petrecută în Moldova a avut loc „în Postul Mare" al anului 1654.

[98] Miron Costin, *op. cit.*, p. 173.

momentul sosirii fugarilor la Târgovişte desigur că Matei revenise deja în capitală la palat, după oprirea la porți, dar frământările din sânul oştirii probabil nu se stinseseră (cum sugerează Letopisețul cantacuzinesc care afirmă că „ei nu să mai aşezară"), atmosfera rămânând extrem de frământată şi tensionată. Încurajați de atmosfera tulbure din Târgovişte, noii sosiți vor ațâța „şi aici cele câteva mii de seimeni împotriva puținilor dragoni ai lui Matei"[99] (probabil în temeiul unei mai vechi rivalități dintre diferitele corpuri de oaste aflate în slujba domniei, care fiecare se bucura de un regim aparte). Dragonii, care probabil se văd în inferioritate, fug şi se ajunge la măceluri care depăşesc limitele capitalei, dar domnitorul va reuşi în cele din urmă să reprime şi această răzmeriță. Din păcate amănuntele ne lipsesc. Cele două răzvrătiri, continuându-se practic una pe cealaltă, au făcut ca primele trei-patru săptămâni din postul paştelui să fi fost peste măsură de agitate. Aceasta explică slujbele religioase de mică amploare la care participă patriarhul Macarie. Abia în martie lucrurile par să se normalizeze, cum

---

[99] G. Kraus, *op. cit.*, p. 172. Traducătorii lui Kraus identifică aceste incidente provocate de fugarii din Moldova cu răscoala ce s-a soldat cu oprirea lui Matei Basarab la porți; din context rezultă că o fac sub influența faptului că şi Kraus, pe de o parte, şi C. C. Giurescu, pe de altă parte, situează fiecare evenimentul pe care-l descrie în luna martie (*Ibidem*, p. XXII). Cum s-a demonstrat însă anterior, aşezarea evenimentelor în martie – mai ales după jumătatea lunii – este mai mult decât improbabilă. De altfel dacă vrem să facem o paralelă între afirmațiile lui Kraus privind incidentele din „martie" 1654 („certuri ciudate în jurul evlaviosului Matei vodă" şi răfuiala seimenilor cu puținii dragoni din Muntenia), şi evenimentele extrase din cronicile muntenești cred că mai potrivit ar fi să concepem corespondența astfel: primul incident, prin spiritul său mai grav, pare mai firesc să fie identificat cu răscoala amintită de cronicile muntenești (oprirea la porți), decât cu cel de al doilea. Acesta din urmă şi-ar găsi mai curând echivalență în afirmația „cu necazuri ca acestea a trecut iarna" a lui Radu Popescu.

sugerează Paul de Alep, dar, cum vom vedea, pentru numai câteva săptămâni.

Spre deosebire de mişcarea din iunie 1653, mişcarea din februarie 1654 este îndreptată deschis împotriva domnitorului, a cărui abdicare e cerută în mod expres. În schimb violența nu pare să fi fost mai mică, dacă acceptăm afirmația Letopisețului cantacuzinesc, coroborată cu cea a lui Kraus. Deci mişcarea devine mai amplă, ea neavând numai caracter social (nevizând numai boierii), ci şi un acut caracter politic (vizând direct statul şi pe domn). Cum se explică această agravare? În primul rând datorită schimbării de atitudine a lui Matei față de slujitori, odată cu înlăturarea vechiului său inamic din Moldova (acesta nemaifiind un pericol, oştenii nu se mai dovedesc atât de necesari). În al doilea rând datorită scăderii încrederii sale în oaste, cu deosebire după prima răzvrătire din iunie 1653, când oştenii nu se dovedesc prea „disciplinați" şi „supuşi". Până la mişcarea din iunie 1653 dovezile şerbirii seimenilor şi dorobanților sunt foarte vagi, fiind vorba deci de abuzul individual al unor boieri. După această dată însă măsurile contra lor devin politică de stat. Cum precizează izvoarele, o parte a seimenilor sunt dispersați, fiind puşi la dispoziția craiului Ardealului (cronica vorbeşte de 1000 de oameni)[100] şi a voievodului Moldovei[101]. Comentând tulburările din postul paştelui Kraus precizează că, drept pedeapsă, domnitorul hotărî ca „un număr de 1000 de oameni, care aveau femei şi copii, să fie **puşi la bir**, după ce li s-au luat toate libertățile şi au trebuit să lase armele. Vreo 500 au fost trimişi la Rakoczi, lângă ceilalți" (seimeni)[102]. De altfel, asocierea acestor două măsuri dovedeşte că şi cea de a doua

---

[100] *Ibidem*, p. 169.

[101] Miron Costin, *op. cit.*, p. 173, referindu-se la răscoala seimenilor de la Iaşi vorbeşte de seimeni „munteneşti".

[102] G. Kraus, *op. cit.*, p. 172.

(concesionarea unei părţi a oştirii la vecini) este gândită ca o formă de represiune şi nu ca un ajutor militar acordat ardelenilor, de altfel nesolicitat de nimeni. Poate nici „îndreptările" în oaste întreprinse de noul agă, Buliga Lupu[103] cam în aceeaşi vreme (ele sunt amintite într-un document din 25 aprilie 1654), reforme care desigur aveau în vedere şi prevenirea unor noi răscoale şi se bucurau totodată de girul oficialităţii, nu vor fi fost privite cu ochi prea buni printre oşteni. Deci represiunea oştenilor nu consolidează regimul, ci grăbeşte căderea lui Matei şi a nepotului său Diicu. Într-un cuvânt, acest crescendo al măsurilor de îngrădire a libertăţilor şi privilegiilor oştenilor nu va reduce la tăcere masa acestora, ci va avea ca replică o adâncire progresivă a contradicţiilor sociale şi politice. Dacă la început nemulţumirile vizau feudalitatea în general, pe parcursul desfăşurării frământărilor, direcţia lor se circumscrie unei arii mai restrânse, mai precise, care-l avea în centrul ei pe voievod. In aceste condiţii răzvrătiţii pot fi, tot mai lesne, atraşi de eventualii pretendenţi la tron în ţesătura uneltirilor lor.

Ajunşi la acest punct, ne putem întreba în ce măsură trebuie socotit serdarul Constantin Şerban Câmul ca implicat în evenimente. Logica ne-ar îndruma să credem că, prin intermediari, serdarul, văzând că armata e nemulţumită, să fi promis unor iuzbaşi şi căpitani bani şi restituirea privilegiilor pierdute, îndemnându-i să se răzvrătească contra lui Matei şi să-i ceară abdicarea. O stare de agitaţie şi nemulţumire exista în mod real în corpurile de slujitori, care n-are nici o legătură cu uneltirile şi intrigile boierimii în general şi cu atât mai puţin cu ale fostului serdar. Dacă n-ar fi aşa n-am putea explica mişcările din 19 februarie/1 martie

---

[103] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVIII*, Editura enciclopedică română, Bucureşti, 1971, p. 132.

1654 şi decembrie 1654 din Moldova unde, evident, Constantin Şerban nu a intervenit în nici un fel. Dar este mai mult decât probabil că la această dată (februarie 1654) Constantin Şerban se pusese deja în mişcare pentru a dobândi tronul (pe care peste circa două luni îl va şi obţine de altfel). Cum spiritele erau deja agitate, independent de urzelile sale, era numai o chestiune de tactică de a le atrage şi subordona scopurilor proprii şi de a le întărâta. Cum a acţionat în această direcţie este greu de spus, dar este cert că, cu puţin înainte de lăsata secului se găsea liber în capitală, căci la 15 ianuarie 1654 semna, ca martor, un document[104]. (De altfel Paul de Alep sugera şi el că serdarul fusese adesea în capitală de vreme ce acesta le devenise demult prieten. Cum călătorii locuiau în mod curent la Mânăstirea Stelea, nu-i putea întâlni decât venind în cetatea de scaun.)

Faptul că peste nici două luni armata îl va proclama domn nu se poate explica numai prin simplul fapt că, cu vreo 5 – 6 ani în urmă, fusese serdar – realitate poate uitată de mulţi –, ci presupune o recentă reîmprospătare a legăturilor cu oştenii, care desigur s-a realizat acum, în cursul tulburărilor din februarie şi martie 1654. Semnificativ este şi paralelismul cu cele întâmplate în Moldova în anul anterior: Gheorghe Ştefan folosise tot postul Paştelui pentru a-şi pune în aplicare ambiţiosul plan de uzurpare a lui Lupu vodă. În ce măsură contemporanii şi în primul rând oficialitatea sunt conştienţi de amestecul lui Constantin Şerban este greu de spus. Faptul că Georg Kraus mărturiseşte că boierii uneltesc pe tema succesiunii (înserând în acest loc în cronică, în acest sens, întâmplările mai vechi cu Istratie Leordeanu şi tentativele sale de a lua tronul), sau acela că în cronicile interne se precizează că în februarie oştenii au cerut făţiş abdicarea lui Matei ne

[104] *Ibidem*, p. 158.

sugerează că începuse a se înjgheba o tentativă de uzurpare a lui Matei. Dar, în condiţiile în care în februarie răsculaţii se lasă tentaţi de făgăduielile pecuniare ale domnului, îi îngăduie acestuia să revină la palat şi mai apoi trec la răfuieli cu pătura suprapusă, rolul şi vina serdarului se estompează, fiind îndoielnic că cineva îl suspecta că stă în spatele răzvrătirii. Aceste cedări şi acorduri lăsau de fapt impresia că evenimentele nu se află sub controlul serdarului, că iniţiativa o au exclusiv comandaţii militari ai cetelor răzvrătite care decid de capul lor şi nu ascultă de ordinele cuiva. Dacă ar fi ascultat de serdar cum de-şi îngăduiau a lua nişte hotărâri care contraveneau intereselor acestuia, abandonându-l de fapt. Ideea amestecului lui Constantin Şerban părea cu atât mai improbabilă multora dintre contemporani cu cât, după ce se îngăduie revenirea în cetate a domnului pare să fi urmat o răfuială a soldaţilor cu aparţinătorii păturii suprapuse din capitală (adică urmează jafuri din casele celor avuţi). Ori cine ar fi putut crede că serdarul dorea un asemenea lucru, care era la fel de primejdios şi pentru sine. Dimpotrivă, această evoluţie crea impresia că armata acţiona de capul ei. Totuşi aceste considerente nu sunt un indiciu al neimplicării sale. Sunt mai degrabă dovada că încercase a ataţa oastea contra tronului, dar că pe parcurs scăpase lucrurile din mână, nereuşind să închege dintru început mişcarea destul de bine.

Nu este însă exclus ca serdarul să fi stârnit totuşi unele bănuieli şi – el simţind acest lucru – să fi stat câteva săptămâni ascuns, până la declanşarea următoarei mişcări. Paul de Alep povesteşte că, în momentul când Matei-vodă cade bolnav, Constantin Şerban vine din întâmplare la Târgovişte şi este ales domn[105]. (Oare fraza trebuie înţeleasă în sensul că până atunci, pentru un scurt răstimp, boierul stătuse ascuns, ieşind abia în această clipă din nou la

[105] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 134.

vedere? Sau poate autorul vrea doar să spună că Şerban Basarab Cârnul, este un om lipsit de ambiţii şi orgolii de mărire şi - ca fire modestă ce era - acceptă tronul cu resemnare pentru că nu are tăria de a refuza boierii, de aceea se jertfeşte dând curs rugăminţilor pe care aceştia i le fac.) Dar indiferent de interpretarea dată acestei propoziţii a lui Paul de Alep, am putea trage concluzia că dacă anterior (la sfârşitul lui ianuarie şi începutul lui februarie) Constantin Şerban se plimba liber prin cetatea de scaun, la începutul lui aprilie acesta nu se mai găsea în capitală. De aceea putem presupune că este posibil ca, din prudenţă, să fi stat ascuns ultimele săptămâni din martie, pândind evenimentele de la adăpost.

Oricum, întrucât oştenii cad la învoială cu Matei şi conflictul se rezolvă, se pare că bănuielile de orice fel sunt abătute de la serdar, creându-se impresia că incidentele sunt rezultatul exclusiv al nemulţumirilor din armată şi că iniţiativa a aparţinut exclusiv comandanţilor militari. Este foarte sigur că autorităţile nu l-au considerat, în nici un fel, vinovat pe Constantin Şerban, chiar dacă vor fi fost unele înţelegeri subterane între el şi unele căpetenii ale oştirii. Dovada că e socotit neimplicat şi nevinovat o reprezintă faptul că rămâne liber, lucru ce-i îngăduie ca după numai şapte săptămâni să poată organiza lovitura de palat care a condus la sfârşitul domniei lui Matei. Dacă ar fi fost cumva suspectat c-ar fi implicat, desigur că ar fi fost arestat sau silit să fugă din ţară, iar manevrele de la începutul lui aprilie nu ar mai fi putut avea loc.

O întrebare care ar putea să se impună atenţiei ar fi aceea dacă între mişcarea din iunie 1653 şi cele din februarie 1654 au mai avut loc şi alte tulburări de acest gen? Izvoarele nu semnalează vreun alt caz de dezordine. Mai mult, în decembrie 1653, de sărbători – sintetizând poate o impresie formată pe parcursul unei luni de şedere în capitală

–, Paul de Alep se arată impresionat de ordinea existentă. „Noi nu am văzut în nici una din acele zile (de Crăciun) pe nimeni care să fi fost beat, nici un rănit sau ucis, nici care să fi făcut o faptă rea; ci toţi erau liniştiţi, tăcuţi”[106]. Chiar dacă la mijloc e şi puţină exagerare, din dorinţa de a găsi un pretext de a-şi moraliza concetăţenii – cum o indică rândurile care urmează în text –, totuşi ideea de linişte şi ordine e certă.

În ce priveşte descrierea atmosferei din răstimpul de după februarie 1654 nu dispunem decât de precizările destul de generale ale cronicilor ţării. Astfel într-un loc ni se spune cum că Matei vodă şi-a petrecut toată iarna „cu necazuri ca acestea”[107] (tulburări în armată). Iar în altă parte se adaugă „iar ei (oştenii) nu se mai aşezară, ci ca nişte lupi flămânzi, şi ziua şi noaptea zbiera şi umbla pe la casele boierilor, ca nişte calici, de-i pedepsea şi le cerea băutură. Nimenilea nu le putea sta împotrivă. Că umbla toţi beţi, zăcând prin pimniţe cu muieri, cu copii cu tot. Lăsară hrana lor cea bună şi se apucară de tâlhărie. ●, câtă obidă era lui Matei vodă!”... căci „acum îşi bat joc de el.”[108]

În ciuda acestor evocări negative nu trebuie să excludem totuşi ideea că pe parcursul lunii martie s-a restabilit, cel puţin aparent, o linişte deplină în cetatea de scaun. Este adevărat că toate slujbele din postul Paştelui la care participă patriarhul Macarie (dintre 5 şi 22 martie stil vechi) se desfăşoară numai la biserica mânăstirii Stelea.[109] Deci în acest răstimp prelatul nu iese în afara ograzii locaşului care-l găzduieşte şi nici la Curte nu este invitat niciodată. Dar această amploare restrânsă a sărbătorilor nu pare să fie pricinuită de eventuale tulburări ce se petrec pe

---

106 *Ibidem*, p. 109.
107 Radu Popescu, p. 109
108 *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 116.
109 Paul de Alep, *op. cit.*, p. 126.

uliță, sau de actele de tâlhărie ale răzvrătiților despre care vorbesc cronicile şi care să fi inspirat oaspeților un acut sentiment de teamă. Paul de Alep nu sugerează aşa ceva, ci declară explicit că la curte nu se țin slujbe „pentru că <domnul> era foarte bătrân şi nu mai avea puterea să stea în picioare, nici să fie de față la <slujbe>."[110] La prima vedere s-ar putea crede că memorialistul se referă strict la slujba de spălare a picioarelor, desfăşurată în joia mare, care pica în acel an în 23 martie stil vechi, pe care tocmai o descrie. Dar nu este aşa, căci domnul participă la această slujbă, cum rezultă din ansamblul descrierii. Deci vorbind de incapacitatea domnului de a fi „de față", de neputința sa de a coborî în biserică, povestitorul nu se referă la slujba în curs, la care Matei este prezent, ci o spune ca pe o considerație generală privitoare la cele petrecute până atunci. Deci în principiu domnul nu poate asista la slujbe, susține autorul.

De altfel, cum am arătat deja, aceste considerații trebuie privite cu oarecare prudență şi suspiciune. Incontestabil starea sănătății domnului s-a resimțit după mulțimea necazurilor suferite în ultimul an, dar s-ar putea să nu fie chiar atât de dezastroasă pe cât o descrie călătorul. Să nu uităm că într-un loc acesta afirmă că în 14 aprilie 1653 litania de joia de după Paşti a fost contramandată pentru că Matei „nu avea de loc puterea să iasă." Dar e îndoielnic ca faptul să fie adevărat de vreme ce în 27 mai 1657 domnul se găsea cu spada în mână în fruntea armatei sale pe câmpul de bătaie, înfruntându-şi rănit inamicul şi asta în condițiile unei vijelii în plină dezlănțuire! Iar la începutul lui februarie 1654 de asemenea nu se poate spune că e peste măsură de şubrezit, de vreme ce-şi permite să întreprindă o călătorie până la Curtea de Argeş, în plină iarnă şi pe o distanță de peste 100 de kilometri! Deci faptul că Macarie nu e invitat în acest interval de timp la curte s-ar putea să nu fie legat

[110] *Ibidem*, p. 128.

nici de slăbiciunea exagerată a lui Matei şi nici de prelungirea tulburărilor de pe ulițe, ci de preocupările domnului legate de inițierea unor măsuri de reprimare a acelora care îi contestau autoritatea şi politica de succesiune, preocupări evocate de letopisețul cantacuzinesc.[111]

În 23 martie, după o lungă pauză, Macarie e în sfârşit poftit din nou la curte. În mai multe momente ale slujbei desfăşurate în această zi domnul „a stat în picioare lângă jilțul său". Oare este chiar de tot nevolnic în acest caz? E drept că atunci când coboară ca să sărute icoanele şi să intre în altar e „sprijinit de subsiori", dar faptul poate fi şi o pretenționzitate a etichetei, căci după asta e prezentat ca stând din nou în picioare lângă scaunul său. Iar lucrurile s-au prelungit până după-amiaza.[112] Dacă domnul e atât de epuizat, cum de rezistă? Oricum, trei zile mai târziu, de Paşti, în 26 martie, când, dimineața, se oficiază o nouă slujbă de înviere, nu numai că Matei, în cursul ritualurilor, stă în picioare lângă jilțul său din biserică, dar participă şi la slujba care continuă în ogradă. Se supune aici, până la sfârşit, tuturor rigorilor practicilor impuse de tradiție. Abia „dimineața târziu" ceremonialele se încheie. Urmează liturghia la care Matei nu participă. După aceasta oaspeții sunt poftiți la ospățul de la curte, care, după obicei, durează desigur ore în şir şi de la care domnul nu putea lipsi.

După alte patru zile, în joia de după Paşti din 30 martie stil vechi, domnul refuză e drept efectuarea litaniei care-i cerea să iasă din cetatea de scaun[113], dar cheamă pe patriarh ca să făptuiască slujba agheasmei la biserica mare a

---

[111] *Letopisețul cantacuzinesc*, pp. 116-117.

[112] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 128.

[113] Să nu uităm că ieşirea survenea după oprirea domnului la porți, la întoarcerea de la Curtea de Argeş, petrecută cu puțin înainte, motiv destul de serios de a nu părăsi târgul, fără a avea nici o legătură cu starea sa de sănătate.

curții, iar lucrurile din vremea slujbei anterioare se repetă. După oficierea serviciului divin, oaspeții sunt chemați în trapezā, unde se desfăşoară cuvenita sindrofie de cinstire a sărbătorii şi care desigur a durat şi ea ore în şir. Evident domnul e prezent şi –după cum spune memorialistul – patriarhul discută cu acesta, cerându-i învoirea de a pleca în preumblare prin țară. Ori domnul nu pare a da semne că e sfârşit fizic, sau că ar suferi de vreo alinare mintală.

Toate aceste detalii ne dau de înțeles că spre sfârşitul lunii martie în capitală atmosfera de liniște şi siguranță pare să fi atins un maxim de intensitate. Spre această remarcă ne îndrumă o observație a lui Paul de Alep, care declară că în preajma Paştilor patriarhul Macarie împreună cu cei din jurul său plănuiau – cum am mai arătat – o excursie prin țară, începând cu data de 3 aprilie 1654, adică lunea de după duminica Tomii[114]. Oare dacă în târg domina anarhia de care vorbeşte cronica internă, atunci patriarhul s-ar mai fi încumetat să efectueze o plimbare tihnită pe la sfintele locaşuri din țară? Foarte probabil că nu! Deci această cerere ne sugerează că pe parcursul lunii martie 1654 în Târgovişte se reinstaurase o ordine care putea părea multora chiar durabilă şi sigură. Cel puțin aşa apăreau lucrurile la prima vedere. De altfel şi întâmplările zilelor următoare ne dau de înțeles că avem de a face cu o stare de calm şi de aşezare.

Deci ce se întâmplă în continuare? Decizia de a pleca prin țară, anunțată în joia luminată (30 martie stil vechi) voievodului, primeşte aprobarea acestuia, drept care prelatul îşi ia rămas bun. Povestitorul îşi aminteşte apoi că, întorşi la mânăstirea Stelea, toți ai săi au început pregătirile de călătorie. Totodată le soseşte şi „milostenia obişnuită" cu care îi onora domnitorul. Având în vedere „obida" ospățului, ora târzie până la care se prelungea obişnuit un asemenea eveniment, aceste fapte nu s-au putut petrece

[114] *Ibidem*, p. 135 şi 131.

desigur decât abia a doua zi (cea care a urmat după sindrofia domnească), ceea ce ar sugera că în 31 martie stil vechi – când au loc aceste preparative – continuă să fie linişte în cetatea de scaun. Nici în cursul zile de sâmbătă 1/11 aprilie nu pare să se fi petrecut nimic îngrijorător de vreme ce patriarhul acceptă invitaţia boierilor şi negustorilor de seamă din târg de a oficia a doua zi slujba de duminica Tomii „în biserica mânăstirii negustorilor" (biserica Târgului)[115]. Evident în această zi el nu se temea că s-ar expune vreunui pericol dacă ieşea în afara zidurilor de apărare ale mânăstirii ce-l găzduia.

Deşi mai încolo călătorul spune că în săptămâna de după Paşti ţara se gândea la asasinarea lui Matei, tulburări nu par să fi apărut totuşi nici în dimineaţa de 2 aprilie, de vreme ce patriarhul, total lipsit de griji, îşi ţine făgăduiala şi iese din mânăstirea care-l adăpostea spre a sluji la biserica Târgului. Dacă în cetatea de scaun ar fi fost tulburări, atunci patriarhul Macarie ar fi cutezat să se aventureze pe ulițe, în loc să stea în dosul zidurilor ocrotitoare de la Stelea? Evident, nu! De altfel dacă surveneau nişte întâmplări îngrijorătoare, nu ar fi venit la biserică nici lumea, iar slujba nu ar fi avut în faţa cui se desfăşura. Deci întrucât serviciul divin a decurs normal pe tot parcursul său, după toate probabilităţile, până la încheierea sa, nu se petrecuse nimic semnificativ în târg, acesta trăindu-şi netulburat viaţa. Totuşi ceva trebuie să se fi întâmplat în chiar cursul acelei zile de 2 aprilie, de vreme ce călătoria de a doua zi a patriarhului Macarie este contramandată. Abia în acest moment lucrurile par a se încurca.

Singura întâmplare care ni s-a semnalat a se fi petrecut în cursul săptămânii Paştelui este plecare lui Diicu din cetatea de scaun. Acesta, probabil la câteva zile după Paşti, deci la sfârşitul lui martie, primise pare-se veste că

---

[115] *Ibidem*, p. 132.

feciorul său, aflat în satul Buiceşti-Olt, ar fi căzut bolnav, trăgând să moară. Spătarul s-a dus în grabă la căpătâiul său[116]. Evident întâmplarea chiar dacă a atras poate atenţia unora, nu a stârnit nici vâlvă şi nici îngrijorare publică. A fost înregistrată ca o întâmplare oarecare, fără însemnătate pentru publicul larg Oricum plecarea sa dovedeşte neîndoios că în atmosferă nu plutea nici cel mai vag semn de îngrijorare. Dacă ar fi simţit că se petrece ceva deosebit ar fi plecat? Dacă percepea ameninţarea unei cât de vagi tulburări, dacă i s-ar fi părut că domnul e pe moarte, el, ca viitor succesor, ar fi plecat chiar fără griji să-şi caute feciorul? Evident că nu. Deci nu putem concluziona decât că în cetatea de scaun domnea un calm desăvârşit în această săptămână. Totuşi, privind lucrurile din perspectiva evenimentelor ce-au urmat, adică detronarea lui Matei şi alegerea grăbită a lui Constantin Şerban domn, această plecare a lui Diicu, deşi fapt la prima vedere minor, pare foarte ciudată. Parcă ar fi un abandon voluntar al planurilor de succesiune urzite de ani întregi dimpreună cu domnul. La fel de ciudat este faptul că acest necaz al spătarului, care-l îndepărtează într-un moment critic din capitală, survine cu numai câteva zile înainte de declanşarea catastrofei! Să fie oare vorba numai de hazard, sau la mijloc să se afle o perfidă uneltire? Nu vom putea răspunde vreodată la această întrebare. Oricum, conspiraţia – care, cum vom vedea, îl va consacra pe Constantin Şerban domn şi care era în plină desfăşurare – trebuie să se fi desfăşurat extrem de discret de vreme ce spătarul – altfel foarte ambiţios şi deloc predispus la abandon – părăseşte capitala fără alte griji decât cele familiale. Plecarea sa venea în întâmpinarea evenimentelor, căci, dacă ar fi rămas, succesiunea la tron s-ar fi adjudecat, poate, cu totul altfel, împiedicând ridicarea rivalului. Dar

[116] *Ibidem*, p. 134. Radu Popescu, p. 111.

zilele de după paşti, care păreau atât de calme, erau departe de a prevesti cele ce urmau să se întâmple.

Paul de Alep povesteşte însă că în cursul aceleiaşi săptămâni s-ar mai fi petrecut câteva evenimente, dar acestea ar fi afectat profund starea de spirit a locuitorilor. Anume s-ar fi iscat vestea că un sol muscal (moscovit) se îndrepta spre capitală, dar că acesta ar fi fost întors din drum şi alungat de Matei, lucru care putea stârni nemulţumirea cazacilor şi a ruşilor, aliaţii lor.[117] Lucrul ar fi pricinuit spaima târgoveţilor, care s-ar fi temut chipurile de un atac căzăcesc iminent, asemănător celuia din anul precedent, care, prin caracterul său nimicitor, le mai stârnea şi acum fiori. Drept care, de frică, nimeni nu mai dormea. Cam în acelaşi timp s-ar fi zvonit şi că domnul Matei „a căzut grav bolnav de o boală fără leac; el nu mai ştia ce-i cu dânsul deoarece dăduse în mintea copiilor."[118] Evident că asemenea ştiri, spre deosebire de cea de dinainte privindu-l pe marele spătar, erau de natură să bulverseze atmosfera. Dar se impune a fi subliniat că ele trebuie să se fi răspândit abia după prânzul duminicii de 2/12 aprilie, căci altfel prima parte a duminicii Tomii nu s-ar fi putut desfăşura aşa de tihnit cum ne sugerează vizita făcută în mijlocul târgului de patriarhul Macarie şi de însoţitorii săi. (De altfel dacă zvonurile acestea ar fi existat în zilele anterioare, de bună seamă nici Diicu nu pleca la moşie şi nici patriarhul nu cerea învoirea de a vizita ţara.) Deci chiar dacă Paul de Alep declară că zvonurile ar fi apărut în „acea săptămână", deci cu mai multe zile în urmă, poate odată cu plecarea spătarului Diicu la Buiceşti, este mai mult decât probabil că ele s-au făcut auzite abia în după-amiaza acelei prime duminici de aprilie. Aceasta poate explica de ce, după o slujbă divină liniştită şi lipsită de probleme, vizita prin ţară a patriarhului

---

[117] Paul de Alep, *op. cit.*, pp. 131 – 132.

[118] *Ibidem*, p. 132.

a fost dintr-o dată contramandată, după ce toate pregătirile, de bună seamă trudnice şi costisitoare, fuseseră finalizate desigur din seara anterioară, de sâmbătă. Evident, explicaţia oferită de Paul de Alep, care susţine că „întârziasem <plecarea> din voinţa lui Dumnezeu", este expresia unei vădite eschive, care încearcă să ascunde adevărul. Aceasta dovedeşte că scriitorul este destul de subiectiv atunci când el sau patriarhul Macarie ar putea fi puşi într-o lumină defavorabilă, sau când sunt implicate persoane care nu e de dorit ca să fie deranjate.

În concluzie deci, în cursul duminicii Tomei se petrecuse ceva în cetatea de scaun (apăruseră semnele unor viitoare primejdii); sau poate prelaţii străini fuseseră numai preveniţi că se va petrece ceva în scurt timp şi că ar fi mai prudent din parte-le, să nu se aventureze în zilele următoare în afara zidurilor mânăstirii în care se aflau. (Asta dacă nu cumva li s-a interzis în mod expres să părăsească târgul în urma blocării ieşirilor acestuia, cum voi demonstra în continuare că e posibil să se fi întâmplat.) Fapt cert este că, deşi plecarea era pe deplin pregătită, iar proviziile de drum erau făcute, ceva îi determină pe oaspeţi să-şi revizuiască pe neaşteptate planurile de călătorie.

Firesc este să ne întrebăm în ce constau însă tulburările care au survenit şi care i-au constrâns pe călătorii din Orientul apropiat să-şi amâne de pe o zi pe alta călătoria gata pregătită, pentru ca până la urmă să renunţe definitiv la ea?

Paul de Alep ne oferă unele explicaţii, dând o oarecare descriere a derulării evenimentelor din ultimele două săptămâni ale vieţii lui Matei, dar cele povestite sunt destul de confuze.

Ce s-a întâmplat în prima săptămână, cea a Paştelui, în parte am arătat deja. Dar lucrurile nu se sfârşesc aici. Tot în cursul acestui răstimp, sau imediat după aceea „supuşii

săi (ai lui Matei-vodă), pe care îi asuprise cumplit, au părăsit ţara, cu oştirea sa şi cu toţi boierii săi. Ei au conspirat să-l omoare (pe domn)..."[119]. Din nou vedem că la mijloc e mult subiectivism şi multă exagerare, chiar o anume lipsă de logică. Dacă cei nemulţumiţi sau înspăimântaţi ar fi plecat în mod efectiv, cum mai puteau conspira să-l omoare pe cel lăsat în urmă?! Prin corespondenţă? Cu gândul? Evident că pentru a-l putea ucide trebuia să fi rămas pe loc. Am zice mai degrabă că autorul voia să spună că, sub imperiul zvonurilor lansate duminică, mulţi locuitori ar fi fost tentaţi să fugă, dar dintr-o pricină oarecare n-au putut s-o facă şi atunci unii dintre ei s-au gândit să-l asasineze pe domn. Sau că, existând gândul şi intenţia de a-l asasina pe domn, lumea s-a speriat de riscul tulburărilor ce-ar fi urmat şi ar fi dorit să fugă. Dar nu numai o fugă în masă a armatei şi a boierilor este cu totul improbabilă în săptămâna Paştelui, ci chiar una restrânsă este exclusă. Dacă o asemenea tulburare s-ar fi petrecut - şi încă una de mare amploare -, oare Diicu Buicescu mai pleca de lângă domn, riscând pierderea succesiunii? Evident că nu. De aceea eventualitatea unui exod trebuie privită cu multă rezervă, chiar socotită ca total improbabilă. Nu a putut exista decât spaima şi intenţia unei fugi (nu o fugă efectivă), dar şi această stare de spirit a putut apărea numai după câteva zile după plecarea lui Diicu, încât acesta nu a apucat să afle de existenţa ei. (Foarte probabil ca o asemenea tendinţă să fi apărut abia în după-amiaza zilei de 2 aprilie şi era probabil legată de riscul asasinării domnului, idee intrată în circulaţie publică abia acum. Oricum, dacă ideea fugii a dus la ideea asasinării domnului sau dacă, dimpotrivă, intenţia asasinatului a dus la ideea fugii, rămâne de discutat.) În orişice caz în acest moment dezacordul unora faţă de domn – dezacord de care vorbeşte Paul de Alep – este foarte posibil să fi existat cu adevărat. Numai că

[119] *Ibidem*, p. 132.

el trebuie se fi manifestat altfel decât e descris în citatul menționat mai sus, dar călătorului nu-i convine a prezenta versiunea reală a faptelor, drept care fabulează convenabil. Le aduce din condei. Oricum e de reținut din acest text ideea că, **în acest moment**, circula zvonul că **ar fi existat un plan de ucidere a domnului, plan desigur până în acel moment secret**. (Ca dovadă a faptului că în zilele imediat anterioare nu fusese vorba de așa ceva stă plecarea lui Diicu din oraș!)

Nu este de omis nici analiza celorlalte zvonuri ce par să fi fost lansate în cursul zilei de duminică.

Printr-o bizară coincidență (și aici este din nou cazul să ne întrebăm dacă la mijloc e o întâmplare, sau o perfidă uneltire?), chiar în zilele acelea de ciudată și subterană tensiune, cum am afirmat mai sus, umbla zvonul că principele ar fi căzut „grav bolnav de o boală fără leac: el nu mai știa ce-i cu dânsul deoarece dăduse în mintea copiilor”,[120]. Observația pare pe deplin îndreptățită, ea fiind reluată - și prin aceasta confirmată - de cronicile țării, care vorbesc la modul general, e drept, de îmbolnăvirea lui Matei, fără a indica un diagnostic.[121] Întrucât însă ele arată explicit mai înainte că domnul s-a „tămăduit la picior”[122], motiv pentru care își îngăduie a face o preumblare la Argeș, e limpede că de astă dată e vorba de altă boală, nu de cea care-l chinuise în 1653; ori în această situație nu poate fi vorba decât de diagnosticul vehiculat de zvonul relatat de Paul de Alep. Afirmațiile călătorului par și de astă dată destul de contradictorii, suspecte și greu de crezut. Trebuie

---

[120] *Ibidem*, p. 132.

[121] *Letopisețul cantacuzinesc* la p. 117 reține ideea îmbolnăvirii domnului precizând că „puține zile s-au războlit”, iar Radu Popescu, p. 109, relatează și el situația prin cuvintele „și bolnăvindu-se rău au murit primăvara”.

[122] *Ibidem*.

arătat din capul locului că în cazul unui bătrân acuzaţia de ramolisment a fost în trecut şi este şi acum lansată cu destul de multă uşurinţă, chiar şi fără vreo îndreptăţire. Este de ajuns ca oarecine să fie nemulţumit de cel în cauză, pentru a-i arunca asemenea acuză. Chiar cronicile îmi confirmă această aserţiune. Astfel în timpul răscoalei oştenilor din iunie 1653 răzvrătiţii între altele îi reproşează domnului că „au îmbătrânit şi ş-au eşit din fire”[123]. Ori lucrurile erau profund neadevărate. Cel acuzat de a fi senil a izbutit să mai înfrângă câteva mişcări ostăşeşti, a nimicit un complot ce atenta la viaţa sa, a contracarat un rival care voia să-i smulgă tronul (viitorul Mihnea al III-lea) şi a putut să conducă ţara încă aproape zece luni! În plus nu trebuie să uităm că în ciuda celor spuse de Paul de Alep atât de categoric şi desluşit despre boala subită a domnului, povestitorul recunoaşte, cu numai câteva pagini mai înainte, că în 30 martie, deci cu cel mult două zile mai devreme, voievodul organiza un ospăţ la care invitase şi pe patriarh – cu care de altfel are şi o discuţie. Ori la data respectivă era încă perfect sănătos de vreme ce face faţă fără probleme cerinţelor unui asemenea eveniment monden, după ce asistase la slujba religioasă care l-a precedat. În plus, dacă domnul dăduse în mintea copiilor, care mai era rostul asasinatului? Acesta, căzut în stare de inconştienţă, oricum nu s-ar mai fi putut opune eventualilor contestatari; atunci de ce să mai fie ucis? Deci zvonurile se bat din nou cap în cap, legându-se destul de greu între ele.

Dar şi ştirile în circulaţie legate de respingerea soliei moscovite pot stârni unele întrebări şi nedumeriri similare. Povestitorul spune că atunci când a „primit vestea” că ar veni la el sol muscal, Matei trimite vorbă „să-l întoarcă din drum.” Din textul acesta rezultă clar că solia nu a ajuns la Târgovişte până în clipa când domnul „cădea bolnav” şi nici

[123] *Letopiseţul cantacuzinesc* p. 114.

după aceea. Deci, după cum sugerează chiar Paul de Alep în acest pasaj, nimeni nu văzuse solia, nimeni nu avea dovada şi certitudinea existenţei ei. Deci ne putem firesc întreba dacă ea era cu adevărat o realitate, sau ne găsim în faţa unei născociri a unor persoane interesate de a crea o stare de frământare şi nelinişte în oraş şi dornice de a găsi un pretext pentru a putea aduce acuze domnului? Existenţa unui asemenea solii e totuşi verosimilă, cum o dovedesc o seamă de documente[124]. Cu toate acestea trebuie accentuat faptul că totul pare mai degrabă un zvon gratuit pus în circulaţie de cineva interesat să creeze panică şi derută, de cineva doritor să-şi justifice o eventuală acţiune întreprinsă împotriva domnului. De altfel şi spaima care s-ar fi născut de pe urma zvonului e vădit exagerată şi neîntemeiată. Târgovişteniі chipurile „trăiau într-o frică necurmată", căci îşi puneau permanent problema că „vin cazacii, au intrat în ţară!", încât nu mai cutezau nici măcar să doarmă noaptea. Deci se afirmă explicit că muntenii ar fi fost puşi în faţa riscului iminent al unei invazii căzăceşti[125]! Istorisirea aceasta cuprinde un şir întreg de absurdităţi. Dacă solia abia fusese respinsă cu câteva zile în urmă, aceasta nu avusese vreme să se întoarcă acasă, ca să poată declanşa o replică. Vestea alungării soliei putea ajunge la Cehrin probabil abia după vreo săptămână, iar la Moscova şi mai târziu. De o iminenţă nu putea fi deci vorba. De altfel refuzul de a fi primită solia nu era pricină de război. Dar chiar dacă fruntaşii cazacilor ar fi dorit un război pentru a spăla onoarea aliaţilor lor moscoviţi, o expediţie din partele nu se putea organiza peste noapte, cu atât mai mult cu cât cazacii nu-şi limpeziseră pe deplin probleme cu Polonia. Apoi trebuie

---

[124] Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din Istoria Românilor*, vol. III, *secolul al XVIIea*, Bucureşti, 1900, p. 229. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. I, pp. 242-243.

[125] Paul de Alep, *op. cit.*, pp. 131 – 132.

adăugată şi întârzierea pe care o provoca durata drumului pe care oştile îl aveau de străbătut şi care nu era tocmai scurt! În plus se ignora împrejurarea că eventualii invadatori ar fi trebuit să traverseze Moldova în care, la acea dată, domnea nestânjenit Gheorghe Ştefan, duşman al cazacilor, care nu le-ar fi îngăduit acestora să-i calce ţinuturile! Asta ar fi fost o ameninţare directă pentru el, Vasile Lupu având strânse legături cu hatmanul Ucrainei, care-i era cuscru. Prin urmare teama de un atac căzăcesc – şi încă a unuia iminent, aşteptat a se dezlănţui în orice clipă – e lipsită de cel mai elementar temei. Deci practic neexistând riscul unei imediate expediţii căzăceşti de pedepsire, nu exista nici o pricină justificată pentru o spaimă nemăsurată ca aceea de care e face vorbire Paul de Alep, de natură să pună lumea pe fugă! Deci explicaţia că acest zvon ar fi panicat peste măsură târgovişteniii e vădit gratuită, iar dacă spaima exista (şi nu avem de ce să ne îndoim de realitatea ei), aceasta avea o cu totul altă motivaţie. E limpede că argumentul e unul căutat, vădit formal şi de loc întemeiat, menit a ascunde de fapt pricina reală a spaimei şi a dorinţei de a-l ucide pe domnitor. Numai că enunţarea pricinii reale este ocolită cu dibăcie de povestitor. Justificările invocate de autor sunt deci menite să mascheze şi să suplinească adevărul.

Deci mulţimea zvonurilor în circulaţie este lipsită de un suport temeinic şi pe deasupra spusele ce le vehiculează se cam contrazic între ele. Din toate ştirile reţinute de prelat putem deduce că din duminica Tomii încoace şi pe parcursul celei de a doua săptămâni de după Paşti, târgul era cuprins de o stare de derută, de spaimă, de panică chiar şi nu se ştia prea bine care este soarta domnului, care e starea exactă a sănătăţii sale şi cine anume conduce în acele zile ţara (de vreme ce Matei se senilizase complet). După Paul de Alep această stare de lucruri este certă, ieşind în afară de orice discuţie.

În această atmosferă de confuzie, tensiune şi mister – încă înainte ca Matei să-şi fi dat sufletul, amănunt în privința căruia concordă mai multe izvoare[126], contrar celor

[126] Miron Costin, *op. cit.*, p. 170 „încă nu icşisc sufletul din Matei vodă deplin". Paul de Alep, *op. cit.*, p. 132, „înainte de a-şi da sufletul ... au ales domn". La pasajele referitoare la moartea lui Matei (la începutul lunii aprilie 1654) surprinde reacția psihologică a lui Paul de Alep, puțin ciudată pentru un creştin, şi încă prelat pe deasupra. De regulă față de răposați – şi cu deosebire față de aceia aflați chiar în clipa morții – cei din jur arată obişnuit o atitudine iertătoare, tolerantă, scuzându-le eventualele greşeli. Arhidiaconul Paul însă, în clipa când descrie sfârşitul lui Matei devine dintr-o dată foarte critic şi acid. Despre cel în curs de decese ne spune că înainte vreme „făcea mult bine şi era milostiv" şi se sugera că acum era dimpotrivă, apoi era urât pentru răul făcut țării în asemenea măsură că i se dorea moartea, îi plăcea mai mult pe turci decât pe frații creştini, etc. Comportarea scriitorului pare puțin de-a-ndoasclea, chiar puțin nefirească. Ori ne putem întreba când devine un creştin atât de dur cu un semăn, care tocmai îşi dă duhul? Când cade victimă în asemenea împrejurare unei predispoziții de intoleranță? Obişnuit când trebuie s ă-l scuze şi să-l justifice pe cel care într-un fel sau altul aduce un prejudiciu muribundului. Judecata povestitorului e simplă. El e preocupat să dovedească cititorului că purtarea celui care aduce prejudicii e îndreptățită, căci răspunde unor acțiuni vinovate ale muribundului; deci aceste din urmă merită din plin ceea ce i se face în ultima sa clipă de viață, c răsplata dreaptă care i se cuvine pe drept. E destul de ciudată să găsim la un prelat o reacție atât de mireneasă. În împrejurările acelei clipe avea Paul de Alep de justificat şi de scuzat pe cineva pentru ceva? Oare pe cine şi de ce? G. Kraus, *op. cit.*, pp. 175 – 176 „înainte de a-şi da sfârşitul... au ales ... ca domn pe ... Constantin". Ciudate sunt zvonurile ajunse la urechile lui Kraus, pe care mai mult le sugerează decât le spune răspicat. Nu numai că plasează decesul nu în aprilie, ci tocmai pe 29 septembrie, dar după ce spune că noul domn e ales înainte ca Matei să-şi dea sfârşitul, sugerează că el ar bănui sau ar şti (că i-au ajuns la ureche) cel puțin încă două lucruri. Primul ar fi că intervalul între alegerea succesorului şi deces nu a fost tocmai scurt, căci Matei nu numai că a trăit pe tot parcursul operațiilor de alegere, dar a avut vreme la urmă să-şi dea „încuviințarea", ba nu i-a lipsit timpul ca să-i predea urmaşului „îndată tezaurul, afară de o mică parte pe care a lăsat-o prietenilor săi

stabilite mai înainte de domnitorul muribund, (hotărâre împărtășită totuși de unii dintre fidelii săi și dintre partizanii lui Diicu Buicescu care nu lipsesc[127]), va fi proclamat domn nu vel spătarul, ci fostul serdar Constantin Șerban Basarab, supranumit Câmul. Acesta, printr-o fericită coincidență „a venit în orașul Târgoviște pentru treburile sale fără să fie înștiințat de ceea ce se petrecea"[128]. Pentru a treia sau a patra oară suntem siliți să ne întrebăm dacă la mijloc e mâna hazardului sau ceva premeditare?)

Urmează apoi decesul bătrânului domn și ungerea celui nou – în aceeași zi, probabil, chiar concomitent. Iar lucrurile sfârșesc mai apoi cu înmormântarea lui Matei concomitent cu ceremonia depunerii jurământului față de nedoritul său urmaș, ceremonie ce se prelungi însă mult timp după aceea.

---

buni" (p. 176). Ori asemenea operații nu se puteau face cât ai bate din palme (chiar dacă nu erau reale, cronicarului i se păreau posibile, Matei fiind socotit încă în stare să facă asemenea lucruri). Pe de altă parte cele două amănunte sugerează și altceva, și anume că sasul ar ști că domnul nu-și ieșise din fire, nemaiștiind de sine, căci cuiva ajuns în stare de „legumă" i se cere încuviințarea și acesta și-o poate da? Iar cineva căzut în această stare deplorabilă poate preda un tezaur, reținând unele părți pentru prieteni? Ori evident, dacă Kraus ar fi știut și crezut că Matei nu mai știa de sine, că a ajuns în stare de inconștiență, ar mai fi făcut asemenea afirmații? Nu și-ar fi dat seama că spune lucruri lipsite de noimă, care sunt cu totul imposibile? Dar dacă le spune totuși, înseamnă că el le crede și posibile, crede că Matei e capabil să facă ceea ce spune el. Deci nu știm ce s-a întâmplat cu adevărat, dar din text rezultă clar că zvonul cunoscut lui Kraus arăta că Matei, în clipele de după alegere, nu era ajuns „legumă", ci că era conștient. Ba are discernământ și capacitate de decizie.

[127] Radu Popescu, *op cit.*, 111 („au fost trăgând nădejde de domnie și Diicul spătarul, căruia făcându-i veste *unii din prietenii lui* (sublinierea mea) că moare Matei-vodă".

[128] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 134. Radu Popescu, p. 110. *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 117.

Paul de Alep, după ce ne vorbeşte de atmosfera de panică ce chinuieşte târgul, de fuga unora din oraş, de frica încercată în timpul nopţilor, se străduieşte să ne convingă că alegerea şi încoronarea s-au petrecut în linişte şi legal, fără nici un fel de convulsiuni. De altfel şi cronicile interne sârguiesc să ne sugereze acelaşi lucru. Ca dovadă ni se amintesc paşii înscăunării fostului serdar. Mitropolitul Ignatie Sârbul, om de încredere şi de taină al lui Matei, convoacă sfatul care propune candidatura lui Constantin Şerban. Decizia este apoi anunţată boierilor, oştirii şi întregului norod – convocaţi cu toţii într-o mare adunare – adunare care acceptă hotărârea „arătând (o mare) însufleţire"[129]. (În ediţia Cioran pasajul e tradus altfel: „se sculară cu spiritele întărâtate"[130].) Vestea e apoi anunţată în târg şi acceptată de lume. E drept că undeva prelatul din Orient arată că „oamenii bogaţi şi negustorii erau cuprinşi de spaimă în urma morţii domnului Matei; ei se temeau ca oştirea să nu jefuiască oraşul".[131] Deci, luând în calcul aceste amănunte, trebuie să conchidem că foarte probabil cele descrise erau departe de a se fi desfăşurat pe un fond de calm şi de împăcare. Aceasta cu atât mai mult cu cât, după cum povesteşte Radu Popescu, Diicu „trăgând nădejde la domnie", înştiinţat că moare Matei de „unii din prietenii lui" „au venit în grabă în cetatea de scaun" dar n-a mai avut ce face şi s-a supus noului ales şi „i-au sărutat mâna." Oare cedarea aceasta a candidatului oficial şi mai ales a susţinătorilor săi – care-şi legaseră soarta de a sa – să se fi petrecut chiar atât de lin, cu atâta blândă resemnare, fără vreo încercare de opoziţie? Este greu de crezut.

---

[129] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 133.

[130] Emilia Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în Ţările Române 1653 – 1658*, Bucureşti, 1900, p. 109.

[131] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 135.

●are cea de a doua săptămână de după Paşti să fi decurs cu adevărat într-o atât de senină atmosferă de înţelegere şi armonie? Înlăturarea pupilei lui Matei şi înlocuirea ei prin dizgraţiatul de la Dobreni să se fi realizat fără nici o opoziţie, fără iniţierea măcar a unei lovituri de palat – ca prelungire firească a încercării de asasinare a domnului din săptămâna Paştelui, despre care ne vorbeşte Paul de Alep? Evenimentele să se fi petrecut fără ca marea tulburare ce frământa târgul în acele zile să fi înrâurit cumva lucrurile? Şi fără ca tocmai această schimbare de cârmuire, care tocmai se petrecea, să fi pricinuit mare tulburare şi agitaţie? N. Iorga, pornind de la afirmaţia călătorului străin, pe care o acceptă integral, conchide că s-ar fi declanşat şi o a treia răscoală dacă Matei Basarab nu murea în aprilie 1654[132]. Decesul însă a lichidat tensiunile şi lucrurile s-au rezolvat de la sine în modul cel mai paşnic. Paul de Alep spune în acest sens că „Dumnezeu (Rabbina?!) a îndreptat această situaţie" pricinuită de spaima dezlănţuită în târg (chipurile, de alungarea solului moscovit), „chemându-l la el" pe domnitor. Boala şi mai ales moartea voievodului să fi preîntâmpinat oare cu adevărat orice ciocniri în lupta pentru putere? Asta în condiţiile în care exista un succesor prezumtiv care avea şi susţinerea unor prieteni din înalta societate? Deci lupta pentru putere nu se ducea numai împotriva lui Matei, ci şi a pupilei sale şi a susţinătorilor ei. Din toate motivele acestea afirmaţia că decesul a dus la o rezolvare paşnică a situaţiei e greu de admis, cu atât mai mult cu cât moartea lui Matei nu e anterioară alegerii noului domn, ci survine de fapt după alegerea acestuia[133]. Deci **fiind ulterioară schimbărilor de domnie, e ciudat să fie invocată ca**

---

[132] N. Iorga, *Răscoala seimenilor...*, p. 210. Paul de Alep zice

[133] Vezi nota 126 de mai sus. Din ea rezultă în mod indubitabil că Matei moare după alegere succesorului său şi nu înainte!

motiv de salvare a situației şi de evitarea a tulburărilor! Oare un fapt petrecut ulterior poate fi cauza unuia întâmplat anterior? S-ar zice mai degrabă că, urmând logica firească a lucrurilor, nu decesul a prilejuit aceste schimbări de cârmuire, ci, dimpotrivă, schimbările au provocat decesul, întrucât ele s-au petrecut mai întâi!

De altfel nu numai invocarea oportunității decesului lui Matei, ci şi modul cum e conceput firul relatării inspiră îndoieli asupra obiectivității lui Paul de Alep în această parte a manuscrisului său. Deşi suntem asigurați că totul se petrecuse în spiritul deplinei legalități, ideea complotului general al supuşilor, cu care începe relatarea, este reluată în finalul acesteia prin enunțarea adversității boierimii muntene față de domn şi de nepotul acestuia, Diicu Buicescu, adversitate care e mai veche căci boierii „i-ar fi ucis pe amândoi"[134] dacă ar fi ştiut în prealabil de intervenția din 1653 în favoarea lui Gheorghe Ştefan. Dacă totul s-a petrecut normal şi mai ales legal de ce era necesară această insistență asupra adversității față de domn şi de succesorul său recunoscut? De ce insistența aceasta asupra dorinței de a-i ucide pe cei doi şi în 1653 şi în 1654 – fapt ce contravine nu numai legii, dar şi moralei. Oare insistența cu care caută să ne demonstreze că Matei nu este iubit de țară, nu răspundea unor raționamente ascunse, generate de nişte realități pe care le cunoştea (adică existența unui complot), dar din anumite motive ține să le treacă sub tăcere? De fapt prin această manevră justifica involuntar şi nedeclarat eventuale uneltiri contra tronului. (Un motiv al tăcerii putea fi, spre exemplu, considerația față de noul domn; acesta îi obliga pe călători să fie circumspecți prin bunăvoința ce le-o arăta, căci una dintre primele sale griji este aceea de a le

[134] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 133.

oferi „peşte şi alte alimente”[135]. Deci ei trebuia să-i fie cumva recunoscători.)

De altfel faptul că „toţi oamenii bogaţi şi negustorii erau cuprinşi de spaimă în urma morţii domnului Matei” şi că „ei se temeau ca oştirea să nu jefuiască oraşul”[136] – fapt preîntâmpinat numai de prezenţa patriarhului – ar sugera totuşi că armata juca un rol deloc neglijabil în cursul evenimentelor de la începutul lunii aprilie şi că exista riscul ca acest rol să fie depăşit. Deci din aceste consideraţii trebuie să tragem concluzia că situaţia era extrem de tulbure şi tensionată pe ulițe de vreme ce lumea era încercată „de spaimă”. Dacă cronicele munteneşti sunt extrem de lapidare, nepermiţând tragerea unor concluzii, Miron Costin ne oferă unele detalii care ne conving şi mai mult în privinţa subiectivismului călătorului străin. El sugerează nu numai că târgoveţii înstăriţi, s-au temut de o nouă răzvrătire a oastei, dar arată că unele tulburări au avut realmente loc. „**Încă nu ieşise sufletul din Matei vodă deplin** cându seimenii şi dorobanţii, care la aceia semeţie să suise den izbânda cu Matei vodă cât nici domnia, nici pre boieri întru nimica nu băga în samă, au ridicat pre Constantin vodă domn şi au dat cu puştile şi cu sânețele de veselie”[137]. Rolul deosebit pe care l-au avut păturile de jos – şi cu deosebire slujitorii – este relevat şi de alte izvoare. G. Kraus ştia că „episcopul Ţării Româneşti şi *poporul de rând* (sublinierea mea) au ales... ca domn pe fiul lui Radu vodă Constantin”[138], iar Ion Neculce era informat, „că cum a murit Mate-vodă, au rădicat domnu pe Constantin vodă *slujitorii* (sublinierea

[135] *Ibidem*, p. 135.
[136] *Ibidem*.
[137] Miron Costin, *op. cit.*, 171.
[138] G. Kraus, *op. cit.*, 176.

mea) şi boierii şi ţara"[139]. Chiar cronicele interne recunosc rolul acestor categorii sociale în influenţarea evenimentelor, Letopiseţul cantacuzinesc declarând că „se strânse toată curtea şi *toţi slujitorii* (sublinierea mea). Şi făcură cu toţi dimpreună mare sfat"[140].

De altfel faptul că primele măsuri interne ale noului domn au în vedere cu deosebire armata – căreia îi arată multă consideraţie – demonstrează rolul pe care aceasta l-a avut în desfăşurarea înscăunării şi că în momentele de început ale domniei este o forţă de care trebuie să se ţină seama. Cronicarul relatează în acest sens că noul domn Constantin Şerban „au început a face milă mare ţării, ertându-le <oştenilor> toate năpăştile. Şi au *plătit pe slujitori* cu un haraci deplin şi au ertat ţara lui de bir 3 luni. Şi *au ertat dorobanţilor şi călăraşilor dijma şi oieritul. Şi au îmbrăcat pe toţi <oşteniі> cu postav bun, şi pe căpitanii lor cu frânghii, cu coftirii, cu atlaze. Leſi încă le da dindăstul. La masă cu dânsul de-a pururea şădea cu dânsul şi-i dărnia*"[141]. Toate acestea amănunte dovedesc fără tăgadă că fostul serdar Constantin Şerban a luat frâiele ţării printr-un complot, pe care presupusa boală a lui Matei (dacă a existat) nu l-a cumnat, ci l-a favorizat[142]. Iar, pe de altă

---

[139] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţia Iorgu Iordan, Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1956, p. 117.

[140] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 117.

[141] *Ibidem*, p. 119.

[142] Poate părea surprinzător, dar s-a păstrat un document neautentificat, redactat în numele lui Matei-vodă în 10 aprilie, deci după decesul oficial al domnitorului (Arh. Statului, Bucureşti, Mânăstirea Cozia, XXIX/1; asupra documentului mi-a atras atenţia I. Cîndea de la Muz. jud. Brăila). Oare cum putem explica faptul că grămăticul din cancelaria domnească, cât şi solicitantul (apropiat al familiei princiare, de vreme ce despre el se afirmă în numele domnului „având doamna domnici mele <Elena Basarab – soţia lui Matei> pe Cârstia cluceriul şi pe jupâncasa sa Anghelina nepoata doamnei domnici mele

parte, mai dovedesc că acestui complot i s-au înregimentat şi slujitorii, care în această împrejurare „nu băga în seamă" nici pe boieri. Frământările acestora din urmă nu par să fi avut însă amploarea de mai înainte, din iunie 1653 sau februarie 1654. Probabil, prin promisiunea de a reveni asupra măsurilor restrictive ale lui Matei şi prin făgăduiala unor noi avantaje, oştenii au fost câştigaţi de conspiratori. Acţionând sub controlul riguros al acestora – oameni care doreau doar să obţină puterea şi dezaprobau răfuielile de clasă – iniţiativele proprii ale oştirii au fost desigur puţine.

O lovitură de palat devenea posibilă mai ales în zilele de sâmbătă, căci la sfârşitul fiecărei săptămâni avea loc schimbarea corpului de gardă al Curţii. Ori era cu putinţă ca în împrejurările unui asemenea eveniment să fie numită în post o strajă ai cărei comandanţi să fie cumpăraţi (sau cel puţin înţeleşi) cu eventualii conspiratori. De menţionat că data de 1/11 aprilie cădea într-o sâmbătă, deci în ziua unei schimbări a corpului de gardă. Iar a doua zi, pe 2 aprilie, Macarie îşi anulează brusc plecarea din capitală! Să fie vorba de o simplă coincidenţă? Faptele ce s-au petrecut în zilele imediat următoare ar sugera că nimic nu a fost întâmplător, ci dimpotrivă!

---

ca pe nişte feciori") nu ştiau sau mai degrabă nu credeau la data alcătuirii hrisovului în autenticitatea ştirii despre moartea voivodului? Lucrurile nu se pot explica decât acceptând existenţa unei atmosfere de confuzie şi derută, care nu putea apărea decât în cazul în care moartea lui Matei era învăluită de mister, iar alegerile ce firesc ar fi urmat nu se făceau în condiţii de deplină libertate. Ori o astfel de stare ambiguă nu putea apărea decât dacă evenimentele s-au desfăşurat sub ameninţarea unei lovituri de palat, care a dus la blocarea Curţii, dar şi a târgului, împiedicând circulaţia oricărei ştiri. Documentul poate pune chiar data decesului sub semnul îndoielii, căci în mod firesc ne putem întreba cum de un nepot al domnului (fie el şi adoptiv) putea data un hrisov cu o zi după ce el sau soaţa sa văzuseră decedatul?

Aceste câteva informații incomplete și disparate ne pot sluji totuși pentru a reconstitui cu aproximație desfășurarea evenimentelor. Pregătit în prealabil cu o discreție desăvârșită – încât Curtea să nu bănuiască nimic –, complotul urzit de fostul serdar Constantin Șerban Bsarab din Dobreni, care câștigase în prealabil o parte a armatei, cu deosebire căpeteniile, a izbucnit în ultimele zile ale lui martie.

Acțiunea începe pare-se cu îndepărtarea lui Diicu, care este determinat în mod pervers să părăsească târgul, evitându-se prin această stratagemă un conflict deschis cu el și cu susținătorii săi. (Posibil ca boala fiului său să fi fost cu grijă regizată – ca dată și desfășurare – prin administrarea unor otrăvuri care să nu provoace o moarte instantanee, ci o stare prelungită de rău). Probabil că marele spătar pleacă spre Oltenia în jur de 30-31 martie 1654, fără să bănuiască nimic din ceea ce se uneltea în urmă-i.

Apoi în cursul zilei de 1/11 aprilie urmează schimbarea gărzilor, operație care se desfășoară desigur în lungul mai multor ceasuri, fără a stârni suspiciuni. Foarte probabil că procedurile de înlocuire nu începuseră la prima oră și de bună seamă ele se vor fi prelungit timp ceva mai îndelungat, necesar vechiului corp de gardă ca să-și adune bagajele, de care nu se putuse lipsi în condițiile în care fusese obligat să stea o săptămână neîntreruptă în „cazărmile" de la Curte. Apoi oștenii noului corp de străjeri trebuiseră să-și facă instalarea în spațiile pe care înaintașii lor tocmai le eliberaseră. Deci abia după-amiază târziu sau tocmai spre seară comandanții noii garnizoane putuseră lua palatul pe deplin sub controlul lor. Cum comandanții erau probabil cumpărați de conspiratorii serdarului Constantin Șerban, curtea domnească este blocată, orice comunicare spre exterior este întreruptă, iar Matei ajunge practic să fie arestat și sechestrat în propria-i casă. Aceasta explică din ce

cauză nici apropiaţii familiei domneşti nu ştiau precis ce se întâmpla cu bătrânul voievod (cazul clucerului Cârstia şi al jupânesei sale Anghelina, nepoata doamnei Elena Basarab, amintiţi anterior într-o notă de subsol, sau al lui Boroş, solul crăiesc aflat în acele momente în capitală). Această izolare a curţii permite şi lansarea zvonului că domnul ar fi dat în mintea copiilor şi nu-şi mai poate exercita atribuţiile, fapt ce explica atmosfera deosebită de la curte, care poate fusese întrucâtva remarcată în oraş şi trebuia explicată. Sau poate, fiind seară, schimbările nu au fost remarcate, iar zvonul a fost lansat abia în cursul celei de a doua zile.

Probabil din cursul nopţii şi pe parcursul duminicii Tomii, deci în 2/12 aprilie, se iau şi măsuri de blocare a oraşului. Relevantă pentru atmosfera de restricţii din capitală este o scrisoare[143] a lui Gh Rakoczi, citată integral

---

[143] Szilagyi S., *A két Rakoczi György fejedelem családi levelezese (Corespondenţa de familie a celor doi principi Gyorgy Rakoczi)*, în Monumenta Hungariae Historica Diplomataria, vol. 24, Budapesta, 1875, doc. DXLIX din 24 aprilie 1654, pp. 483 – 484.
Al dumneavoastră fiu până la moartea etc.
Cele două <rânduri de> scrisori ale măriei tale <le-am> primit cu plecăciune; însă în calea plecării noastre <de aici> stau multe piedici; dumneavoastră puteţi veni mai uşor <în vizită la noi>, decât putem noi călători spre luminăţia voastră.
Dacă o fi adevărat, sărmanul Matei vodă a murit acum o săptămână; această ştire imposibilă ne-a fost transmisă prin poştă <printr-un curier>, dar numai prin viu grai <numai oral>, de către domnul Boroş, care a aflat-o <abia> când se găsea la poarta <la curtea> din Târgovişte; de atunci ştirea aceasta nu mai s-a reînnoit < nu s-a mai reconfirmat>; de-ar da Domnul (Dumnezeu) să nu fie adevărat; ne temem că <l-au legat> burduf <şi> probabil l-au trimis pe voicvod într-un loc ascuns <secret>. Cu toate acestea domnul Boroş ne-a transmis că i-au dat lui Konstandit <Constantin Şerban Basarab> voievodatul, care sărmanul a fost serdar în bătăliile domnului nostru <Rakoczi I> în fruntea trupelor la Havasali <în 1644>; dar nu ne vine să credem, deoarece, deşi este fiu de vodă, nu provine din căsnicie <din pat adevărat>; am făcut deja unele cercetări;

în nota de subsol, unde se arată că solul craiului nu-şi poate înştiința stăpânul asupra a ceea ce se petrecea în cetatea de scaun decât cu unele dificultăți. Se înțelege de asemenea că acesta (deşi ditai solul crăiesc, foarte respectat până atunci la curțile extracarpatice[144]) nu are acces nici la palat, de vreme ce nu ştie care este situația exactă a voievodului. Nici nu era sigur dacă acesta murise, sau mai trăia încă. Presupune chiar c-ar fi fost întemnițat într-un loc ascuns. Aceasta dovedeşte că şi palatul şi oraşul au fost închise, interzicându-se orice comunicare în afară (de aceea ştirea nu a putut fi confirmată craiului). Cu prilejul impunerii acestor măsuri restrictive informația că la curte se petrece ceva deosebit ajunge sigur la cunoştință publică. Aceasta explică de bună seamă cauza pentru care plecarea lui Macarie din 3 aprilie este anulată.

Încep să circule zvonuri din cele mai ciudate. Probabil s-a aflat că la curte controlul a fost luat de Constantin Şerban şi ai săi. Şi pentru a justifica lovitura sa de palat şi închiderea oraşului, din care nu s-a mai putut ieşi

---

<iscoade> sunt pe toate drumurile, dacă nu sunt prinse.
Fratele meu mai mic scrie <grijeşte> de vitele de la Belteki; i-am scris mai recent lui Csaki. La ora asta în starea meşterului Hok nu se vede <nici o> îmbunătățire, dar Dumnezeu e mare.
Dumnezeu să vă binecuvânteze, etc.
Ujvaratt < Ujvar >, 24 aprilie 1654
Sluga ascultătoare şi supusă, fiul <dumneavoastră> cel mare
R. György m. p.

[144] Să nu uităm că numai cu un an în urmă era primit de Lupu, împreună cu care urma să bea vinul trimis de crai ca semn de împăcare. De fapt Boroş trebuia să-l rețină pe Lupu în capitală, în vederea reuşitei complotului lui Gh Ştefan. Acum Boroş, ca sol crăiesc, nu ştie dacă Matei trăieşte sau nu, dacă a fost ascuns sau nu, deci evident nu poate ajunge la palat pentru a se informa şi nici nu are putința de a se pune în legătură cu cineva care să-i furnizeze ştiri exacte. El nu poate de aceea trimite craiului decât zvonuri nesigure şi neconfirmate, transmiterea nu îndrăzneşte s-o facă în scris, ci numai oral şi nu are libertatea de a completa sau reconfirma veştile.

câteva zile, s-a lansat zvonul cum că, din cauza alungării unui sol moscovit, pe care nimeni nu-l văzuse, ţara este ameninţată în chip iminent de un atac căzăcesc. Invocând acest pretext conspiratorii încercau deci să justifice închiderea porţilor cetăţii şi măsurile de fortificare adoptate sub ochii uimiţi ai târgoveţilor şi boierilor neiniţiaţi în conspiraţie. Toate aceste măsuri ieşite din comun bagă spaima în lume. Şi pare-se că nu atât pericolul căzăcesc îi sperie cât „se temeau ca oştirea să nu jefuiască oraşul" cum spune mai încolo Paul de Alep. El susţine că moartea domnului a creat aceste temeri (deci că ele apar abia la sfârşitul săptămânii – pe 9 aprilie – şi nu la începutul ei). Dar el inserează ideea după ce descrie scena ungerii domnului nou, deci o include în răstimpul în care exista deja un cârmuitor ales al ţării capabil de a impune ordinea! De aceea temerea aceasta de oaste este desigur anterioară şi mai mare decât frica de cazacii aflaţi dincolo de câteva ţări. Blocarea târgului era necesară şi pentru a neutraliza susţinătorii domnitorului şi ai acelora ai marelui spătar Diicu Buicescu, aceştia din urmă fiind totodată împiedicaţi s ă-şi anunţe protectorul asupra evenimentelor care se petreceau în capitală. Existenţa acestor partizani ai lui Diicu şi poziţia lor ne este atestată de izvoare, care ne relatează că „au fost trăgând nădejde de domnie şi Diicul spătarul, căruia *făcându-i veaste unii din prietenii lui* (sublinierea mea) că moare Matei-vodă, au purces de olac de la Buiceşti, de au venit"[145], însă sosirea sa este tardivă, ea survenind pare-se după ce Constantin era deja instalat de câteva zile pe tron. Deci cu toate aceste măsuri de prevedere, care au dus la instaurarea unei adevărate stări de asediu, în zilele următoare pare-se că totuşi persoane izolate au izbutit să scape din târg.

[145] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 111.

În prima zi, desigur luată prin surprindere, opoziția nu a reacționat. Abia apoi s-a dezmeticit, dar, decapitată fiind prin arestarea domnului şi plecarea lui Diicu, probabil a fost uşor înfrântă. (Poate, după cum am spus deja, îndepărtarea vel spătarului din capitală să nu fi fost datorată hazardului, ci „îmbolnăvirea" neaşteptată a feciorului său să fi reprezentat prima etapă a complotului.)

Răzvrătiții au pus desigur mâna pe palat, exercitându-şi controlul atât asupra acestuia, cât şi a întregului oraş, pe care l-au supus nu numai unui control riguros, ci şi unei exemplare izolări. Domnul devine prizonierul uzurpatorilor, pierzând legătura cu fidelii săi, care l-ar fi putut salva.

Dovada introducerii unui regim excepțional în cetatea de scaun ne-o dă scrisoarea lui Gheorghe Rakoczi al II-lea adresată mamei sale Susana Lórántffy pe la jumătatea lunii aprilie, amintită deja. În ea se relatează că Ioan Boros, care aflându-se în acele momente critice „la curtea din Târgovişte", a aflat ştirea morții lui Matei vodă. Dar a transmis-o „prin poştă <printr-un curier>, dar numai prin viu grai", deci s-a ferit să expedieze o scrisoare (o notiță scrisă), probabil faptul implicând riscuri, ceea ce indică exercitarea unui control riguros asupra celor ce încercau a părăsi în ascuns capitala. Acelaşi control e sugerat şi de altă observație a craiului. El precizează în continuare că „de atunci ştirea aceasta nu s-a mai reînnoit"[146]. Oare în condiții normale un sol crăiesc de primă însemnătate, şi încă unul care se numără printre intimii recunoscuți ai lui Rakoczi, putea fi împiedicat să transmită o scrisoare principelui său, atunci când i se năzărea?! Pare de necrezut. Şi cu toate acestea lucrul s-a întâmplat. O veste de primă însemnătate, precum moartea unui voievod – şi încă a unui aliat apropiat – nu poate fi transmisă în scris şi nici confirmată ulterior de

[146] Szilagyi S., *op. cit.*, doc. DXLIX, pp. 483 – 484.

unul din cei mai însemnaţi oameni de stat ai acelei vremi din Ardeal! Este de necrezut, dar în aceste împrejurări Ioan Boros nu o poate face! Cu mare greutate izbutise a expedia un om care să relateze numai prin viu grai unele lucruri în privinţa cărora curierul fusese instruit. Trimisul nu primeşte nici un înscris, care ar fi putut fi o probă demascatoare în cazul că era prins de cei care închiseseră Târgovişteа. Ulterior Boros nu poate reveni cu amănunte şi încă asupra unei veşti de primă importanţă pentru stăpânul său (moartea lui Matei), deşi principele, cum reiese din text, era doritor de detalii şi de certitudini. Contactul principelui cu Boros pare-se că nici el nu s-a putut realiza. Conform textului legătura dintre ei (crai şi sol) pare întreruptă. Nu sugerează oare toate aceste aspecte instaurarea în Târgovişte a unei atmosfere excepţionale? (Aceste detalii pot sugera şi că patriarhul Macarie nu a plecat din oraş nu pentru că s-ar fi speriat de evenimente şi a devenit prudent, ci pentru că nu i s-a permis să iasă din târg, acesta fiind închis!)

Supravegherea riguroasă a ieşirilor târgului este firească dacă ne gândim că trebuia prevenită informarea rivalului – a lui Diicu – dar şi a acelora din ţară sau din afară, care erau dispuşi să-i susţină pe Diicu şi pe Matei. Iar Rakoczi era unul dintr-aceştia, fiind prea legat de bătrânul voievod. Cu toată rigoarea acestor măsuri, ele au putut fi totuşi ocolite, cu ceva întârziere, e drept, atât de Boroş, cât şi de prietenii lui Diicu, care strecoară din târg curieri care duc ştirea numai „cu gura", adică „prin viu grai". Dacă însă alegerea ar fi fost una „normală" şi „legală", dacă era rodul unei largi consultări populare desfăşurate într-o atmosferă de deplină libertate şi calm desăvârşit, asemenea restricţii erau lipsite de sens. Dimpotrivă, în condiţii obişnuite, răspândirea rapidă a veştii despre „marea alegere populară" ar fi fost de dorit, căci ea legitima întronarea noului voievod

şi descuraja eventualii opozanţi. Toate detalii amintite ne duc la ideea desfăşurării în acele zile a unei lovituri de palat.

În acest context de restricţii situaţia lui Matei se prezintă extrem de confuză, el apărând mai degrabă ca prizonierul adversarilor săi. (Să nu scăpăm din vedere că craiul se teme chiar că ar fi fost întemniţat într-un loc ascuns – vezi nota 143!). Nu este exclus ca în faţa tentativei de uzurpare, bătrân şi slăbit, domnul să fi avut cu adevărat un şoc care explică boala fără leac de care se stinge curând după aceea. În orice caz, cu câteva zile mai devreme, pe 30 aprilie, Matei dădea un ospăţ la care discută cu patriarhul Macarie care-şi ia ziua bună; ori Matei nu arăta cu acest prilej nici un fel de semne de slăbiciune sau de ramolisment. Boala survine, suspect de brusc, imediat după aceea! S-ar putea mai degrabă ca boala – „nu mai ştia ce-i cu dânsul deoarece dăduse în mintea copiilor"[147] – să fi fost o simplă înscenare, o mistificare, invocată de Constantin Şerban şi de partizanii săi pentru a justifica preluarea cârmelor puterii de către conjuraţi. Uzurparea devenea astfel o „necesitate de stat", se transforma într-o cale de salvare a ţării din impasul

---

147 Paul de Alep, *op. cit.*, p. 132. Sesizăm o adevărată teamă de o întorsătură neprevăzută a evenimentelor, care ar putea duce la răsturnarea situaţiei şi implicit la eşecul conspiraţiei. Principalul semn al acestei temeri îl reprezintă graba cu care se face înmormântarea (în 10 aprilie, *ibidem*, p. 137) – fără a respecta măcar convenţia celor trei zile de priveghi, în măsura în care nu presupunem că oficialitatea lansase în acele zile zvonul că decesul s-ar fi petrecut de fapt înainte de 9 aprilie, ceea ce nu e exclus, mai ales că dovezi în acest sens există. E vorba de scrisoarea lui Rakoczi din 14/24 aprilie, adresată mamei sale. Alt semn al temerii noilor guvernanţi îl reprezintă refuzul de a-l înmormânta pe Matei la Arnota, cum cerusc acesta, – fapt ce implica un pelerinaj prin ţară, care putea înlesni eventualilor rivali organizarea unor manifestaţii de opoziţie. Ori această teamă e nefirească dacă Constantin ar fi fost ales liber, prin consens unanim, dar e de înţeles dacă acceptăm că evenimentele s-au desfăşurat pe fondul unei lovituri de stat, pe care orice imprudenţă o periclita.

de a nu putea fi guvernată şi pierdea în acest fel tot ce ar fi putut fi reprobabil în ea. Nu este exclus să se fi pus concomitent în circulaţie chiar zvonul decesului voievodului pentru a-i demoraliza pe adversari şi a îndreptăţi ceremoniile de înscăunare ale serdarului, deşi poate voievodul mai trăia, sechestrat în palatul său (izvoarele spun clar că serdarul e ales domn când nu ieşise sufletul deplin din Matei). Probabil că pe străzi domnea confuzia, fapt ce trebuie să fi răzbătut şi în comunicarea lui Boroş către craiul Rakoczi al II-lea, de vreme ce acesta se îndoia de veridicitatea ştirii asupra morţii lui Matei, el afirmând în continuarea scrisorii mai sus citate: „De-ar da Dumnezeu să nu fie adevărat". Dacă atmosfera ar fi fost normală şi ştirea ar fi putut fi verificată, dacă Boroş l-ar fi putut vedea pe răposat, cum ar fi fost normal, dacă atmosfera din târg ar fi fost una firească, atunci desigur că trimisul craiului ar fi relatat la rându-i faptele în termeni fermi, încât speranţa dezminţirii lor să fi fost exclusă. Pare-se însă că mesagerul lui Boros nu a afirmat cert că Matei a murit, ci a explicat lui Rakoczi că stăpânul i-a poruncit să arate că doar se zvoneşte că voivodul ar fi murit. În târg nu se ştie însă nimic sigur, de aceea Borş se cam îndoieşte de temeinicia zvonului. Dacă lucrurile nu s-ar fi petrecut astfel cum am presupus în fraza anterioară, este inexplicabilă concluzia craiului care spune: „De-ar da Dumnezeu să nu fie adevărat". De altfel citind cu atenţie scrisoarea observăm şi un alt detaliu şocant. Boroş trimitea voievodului său ştirea posibilei morţi a lui Matei în 7 aprilie. (În scrisoarea lui Rakoczi, care este redactată în 14/24 aprilie 1654, se precizează că domnitorul ar fi murit cu o săptămână în urmă, deci în 7/17 aprilie.) Dar dacă ştirea morţii circula în Târgovişte în ziua de 7/17 aprilie, însemna că presupusul deces trebuia să se fi petrecut chiar ceva mai devreme, adică fie la începutul zilei respective, fie chiar în ziua anterioară. Oraşul şi Boroş nu putea afla

instantaneu un lucru petrecut cu numai câteva clipe mai devreme. O anume anterioritate e de presupus. De aici tragem concluzia că decesul trebuie să se fi petrecut chiar mai devreme de clipa când ştirea e aflată de lumea din Târgovişte. Ori e ştiut că în ziua de 7 aprilie Matei mai era viu, în ciuda zvonurilor care puteau circula prin târg! Toate izvoarele declară răspicat că domnul ar fi murit abia în 9/19 aprilie 1654. Oare un sol de talia lui Boroş, om de încredere al craiului, cunoscut ca sfătuitor de taină al acestuia, dacă ar fi avut acces normal la curte, ar fi putut face o asemenea greşeală de informare? Ar fi putut să-i transmită stăpânului său ştirea că domnul aliat lor e mort, în condiţiile în care acesta trăia? Deci, în ciuda rangului şi a statului său ridicat, ardeleanul era ţinut departe de palat. De altfel am menţionat deja că Boroş se îndoia de exactitatea informaţiei pe care o transmitea în Ardeal despre moartea domnului. Dar tot el sugerează că nu poate stabili adevărul. Scrisoarea menţionată nu mai lasă îndoială în nici una din aceste privinţe.

Dar nu numai termenii incerţi în care Boroş comunică decesul, ci faptul că acesta este indicat cu câteva zile înaintea datei reale, sugerează o stare de derută şi de restricţii. Dacă nu acceptăm ideea unei atmosfere excepţionale, finalizată cu instaurarea unei blocade a Curţii domneşti şi a târgului, este inexplicabil cum de trimesul special al craiului – unul din principalii săi oameni de încredere, care se bucurase de o deosebită consideraţie la curţile extra-carpatice pe care le vizitase în mai multe rânduri – era, de astă dată, atât de dezinformat încât dădea ştiri alocuri nesigure, alocuri eronate, pe care nu avea posibilitatea să le verifice, să le reconfirme sau să le corecteze. Şi nu e vorba de o ştire de mâna a doua, banală. Dimpotrivă, moartea unui aliat precum Matei era de importanţă capitală pentru crai! În plus – dacă moartea

domnului ar fi avut cu adevărat loc – îndoielile ar fi trebuit să fi fost pe de-antregul risipite. Cum de putea Boroş să-l lase pe Rakoczi să plutească în incertitudine? Îşi bătea joc de stăpânul său? Evident, nu, dar desigur nu putuse obține date certe, lucru asupra căruia îl informase pe crai, motiv pentru care acesta spera că poate lucrurile nu sunt adevărate. (De-ar da Domnul să nu fie adevărat, zice el.) În plus în scrisoare Rakoczi afirmă că Boroş şi-a trimis ştirile prin viu grai, nu printr-o scrisoare, deci se temea că răvaşul ar putea constitui o probă materială care i-ar putea crea probleme. E semnificativă şi precizarea craiului că ulterior Boroş nu îndrăznise să confirme ştirile, nici măcar oral, necum în scris. Cum era posibil ca solul să tacă, neglijând o problemă de primă importanță pentru stăpânul său, tratând-o ca pe un fapt banal, peste care se putea trece uşor? De aici tragem concluzia că în aceste zile trimiterea unui înscris din Târgovişte pare să fi fost o treabă dificilă şi riscantă. Ni se sugerează astfel că ieşirile oraşului (nu numai ale Curții Domneşti) erau blocate, iar cei care ieşeau (pentru a ajunge la Diicu sau la Rakoczi) o făceau pe ascuns, şi fără a purta asupra lor probe (în cazul nostru scrisori), care i-ar fi putut incrimina în vreun fel.

Ne putem întreba şi când a fost transmisă lui Rakoczi ştirea despre evenimentele din Muntenia? Oricum cu mult înainte de 14 aprilie, data la care acesta redacta scrisoarea către mama sa. Dar precizându-se că Matei a murit pe 7 aprilie, înseamnă că ştirile nu puteau fi transmise înaintea acestei date. Având în vedere importanța deosebită a ştirii pentru crai, e foarte probabil ca mesagerul ce ducea cu sine vestea să fi fost slobozit din Târgovişte în aceeaşi zi în care fusese lansat zvonul morții, sau cel târziu a doua zi! (Dacă era lansat mai devreme nu putea şti de existența zvonului morții.) Deci, foarte probabil, curierul pleca în după amiaza zilei de 7 aprilie sau în cursul dimineții zilei

următoare. Deci la această dată cetatea de scaun se mai afla încă în chip sigur sub stare de asediu.

În ciuda reținerilor sale, existența în capitală a unei atmosfere anormale, tensionate, a unei adevărate terori, este de fapt sugerată chiar şi de Paul de Alep, prin informațiile deja indicate. În săptămâna dintre 2 şi 9 aprilie 1954 (stil vechi) „supuşii conspirau să-l omoare" pe domn, iar „locuitorii ... trăiau într-o frică necurmată de Hmielnițki ... Noaptea nu se mai dormea" ... „Toți oamenii bogați şi negustorii erau cuprinşi de spaimă în urma morții domnului Matei; ei se temeau ca oştirea să nu jefuiască oraşul".[148] Din aceste pasaje, reiese neîndoios că în săptămâna menționată atmosfera din Târgovişte era peste măsură de tulbure şi de frământată, iar motivele invocate spre a o justifica nu se susțin. Am arătat că legenda unei primejdii căzăceşti era o simplă născocire, un atac iminent din această parte neavând nici un temei. Ne găsim evident în fața unui simplu pretext, agitat din nevoia de a justifica existența unei primejdii, din nevoia de a arunca praf în ochii lumii. Şi ce act al autorităților putea fi justificat cu o asemenea motivație hilară? De bună seamă nişte măsuri prin care se înăsprea apărarea cetății şi se introduceau o sumă de restricții pentru locuitori. Apoi moartea domnului nu crea un hiatus care ar fi favorizat declanşarea anarhiei, nu crea un vid temporar de putere, în răstimpul căruia, din lipsa de control a unei autorități de stat, s-ar fi putut dezlănțui o răscoală militară, căci Constantin Şerban e ales domn când încă nu ieşise deplin sufletul din Matei, cum afirmă izvoarele. Deci, teoretic cel puțin, puterea nu a fost nici o clipă scăpată din mâini. Atunci de ce atâtea temeri față de declanşarea anarhiei? Aceste detalii atrag din nou atenția asupra subiectivismului lui Paul de Alep, care nu spune chiar totul. În temeiul acestui vălmăşag de fapte s-ar zice că nu moartea

[148] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 132 respectiv 135.

în sine a domnului crea neliniște și teamă, ci mai degrabă înlocuirea acestuia și modul cum decurgea aceasta. În orișice caz, din toate descrierile citate trebuie reținut că între 2/12 aprilie și 9/19 aprilie 1654 în cetatea de scaun se întâmpla ceva ce tulbura și îngrijora profund pe târgoveți. Astfel afirmațiile lui Boroș sunt confirmate într-o anume măsură de Paul de Alep.

În această atmosferă tensionată boierii aveau acum de ales între Diicu, aflat departe și lipsit de o forță reală, și, pe de altă parte, Constantin Şerban, fiu de domn – e drept nelegitim, dar totuși recunoscut de tatăl său –, care câștigase de partea sa o parte a armatei nemulțumite, deci dispunea de o forță reală și primejdioasă, care-și dovedise potențele în răzmeriţele din ultimele luni. În câteva zile cei realişti – și aceştia par să fi fost în majoritate – au trecut alături de cel care avea mai multe şanse de a învinge.

Este ciudat un citat din Paul de Alep referitor la aceste momente. Prelatul spune, imediat după ce alegerea din biserică a serdarului a avut loc, că „mai mulți boieri ai țării îl văzuseră <anterior pe serdar> în picioare în biserică în <lângă> jilțul domnilor”[149], motiv care i-a determinat să opteze pentru candidatura sa. La prima vedere ar părea o metaforă care ne sugerează că unii avuseseră, probabil în vis, viziunea lui Constantin stând în picioare lângă tronul din biserică. Dar pasajul nu exclude alternativa ca în cursul celei de a doua săptămâni de după Paşti (2/12 aprilie și 9/19 aprilie) scena în discuție să se fi petrecut efectiv, adică serdarul, stăpân pe curtea domnească ,să fi apărut în biserica mare a curții pe scările tronului. De aceea ne putem pe drept întreba dacă ne găsim în fața unei viziuni, a unei închipuiri sau a unui fapt real?

Sfatul, convocat de urgență de mitropolitul Ignatie Sârbul, desigur într-o formulă restrânsă (spătarul spre pildă

[149] *Ibidem*, p. 133.

era plecat din oraş), nu-şi desfăşoară lucrările în sala sfatului din palat, ci în biserica Curții (în Biserica Mare Domnească, căci de aici ies boierii alegători în ogradă)[150]. În cadrul acestui sfat restrâns se lansă propunerea ca serdarul Constantin Şerban să fie propus domn[151]. Era o stare de fapt creată prin forță.

Parese că în aceeaşi zi sunt chemați toți boierii mari, dar şi cei de stare mai mică, armata şi alți slujitori într-o adunare în incinta Curții domneşti, spre a li se anunța candidatura serdarului la domnie, acceptată mai înainte de mitropolitul țării şi de sfatul marii boierimi. (Sunt chemați probabil cei aflați întâmplător în acel moment în curtea domnească.)

Fapt este că în cadrul noii adunări propunerea e acceptată cu mare însuflețire de cei prezenți, conform celei mai recente traduceri a lui Paul de Alep[152]. În ediția Cioran pasajul e tălmăcit puțin diferit, ceea ce schimbă mult semnificația evenimentului. (Traducerea Cioran precizează la acest pasaj că cei din Curtea domnească „se sculară cu spiritele întărâtate"[153], sugerând astfel că atmosfera din sânul oştirii era explozivă, în cazul unei împotriviri a divaniților favorabili lui Diicu sau Matei putându-se ajunge la o răzvrătire.) În fața acestei adunări „lărgite", mitropolitul, urcat pe un loc mai înalt, îşi începe cuvântarea prin care anunța alegerea noului domn cu formula: „Domnul vostru a murit; pe cine doriți să alegem ...?"[154] Invocarea decesului justifica hotărârea sfatului pe care tocmai o aducea la ştiința celor întruniți. (Ar fi fost nefirească şi ilegală alegerea dacă Matei era viu!) Prin consultarea

---

[150] *Ibidem.*
[151] *Ibidem*, p. 132.
[152] *Ibidem*, p. 133.
[153] Cioran, *op. cit.*, p. 109
[154] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 133.

acestui simulacru de adunare populară, închipuind „ţara", se crea aparenţa că se consacra de jure situaţia creată prin voinţa sfatului restrâns din biserică; adică se socotea că „norodul" (adică adunarea celor din curte) legitima alegerea făcută de sfatul restrâns al divanilor. Oricum ne găsim în faţa unei grosolane mistificări a adevărului când se invocă moartea domnului, fapt surprinzător, mai ales că vine din partea unui apropiat al lui Matei, care până atunci i se dovedise foarte fidel şi care se bucurase de o mare încredere din parte-i. (Abia din vara anului anterior fusese ridicat la rangul de mitropolit, după ce unii îi contestaseră cu ani în urmă chiar legalitatea numirii sale ca episcop de Râmnic.) Oricum anunţul morţii este o certă inexactitate, căci e ştiut că în aceste momente sufletul nu ieşise pe deplin din domn, cum se exprimă Miron Costin. Cum arăt în continuare, unele izvoare vorbesc de data de 8 aprilie ca moment al decesului, însă majoritatea izvoarelor indică ziua de 9/19 aprilie drept clipă a funestului eveniment. Deci toate datele acestea de deces sunt posterioare adunărilor de alegere menţionate mai sus! În plus, cum am menţionat şi mai adineauri, în 10 aprilie, persoane apropiate domnului, redactau un hrisov în numele celuia acare trebuia să fie deja răposat. Pe semne nu credeau în ştirea morţii, deşi, după spusa lui Paul de Alep, în dupăamiaza aceleiaşi zile (deci probabil foarte curând după ce ei au terminat de scris uricul) are loc ceremonia de înmormântare, fără a ţine seamă de cele trei zile obişnuite de priveghi! Această situaţie este desigur semnul totalei confuzii ce domnea în oraş în acele momente, ceea dovedeşte că evenimentele nu se desfăşurau legal, la vedere, normal şi fără ascunzişuri.

Ne putem pune întrebarea în ce zi din calendar se putea petrece această scenă a anunţului, de aceea să încercăm a reconstitui cronologia evenimentelor. Cum ne spune mai departe Paul de Alep, în **dimineaţa zilei** de 9

aprilie (deci ziua unanim acceptată ca zi de deces a lui Matei) a avut loc ungerea şi încoronarea lui Constantin Şerban, „luat cu forța" şi „adus împotriva voii sale" la ceremonie. Cum solemnitatea începea în această zi de dimineață cu aducerea candidatului la Biserica Mare Domnească, în ceasurile anterioare nu se puteau petrece celelalte evenimente înşirate de prelat ca desfăşurate mai înainte. Adică este vorba de alegerea în biserică a noului domn, convocarea unei adunări în ograda palatului dimpreună cu acei boieri, militari şi slujitori care aveau curent acces la curte, desfăşurarea adunării cu anunțul morții închipuite a domnului, trimiterea unor crainici în târg cu menirea de a anunța ținerea unei adunări de alegeri lărgite, cuprinzând toți târgoveții, probabil pe esplanada din fața porților curții domneşti şi desfăşurarea acestei a doua adunări. Fiecare din aceste acțiuni dura efectiv câteva ore, fără a mai vorbi de faptul că între ele trebuiau să se interpună de asemenea alte răstimpuri de câteva ore, lucrurile neputându-se petrece instantaneu. (Să ne gândim numai la faptul că crainicii curții trebuia să străbată tot târgul, deci o bună parte a ulițelor, ca în răpăit de tobe să citească mesajul ce le fusese încredințat. Ori asemenea lucru nu se putea face cât ai bate din palme. Apoi înştiințați, târgoveții nu puteau ajunge instantaneu la locul întrunirii, eventua şi toți deodată! Ori punând cap la cap toate aceste ore scurse, putem trage concluzia că toate faptele menționate într-o frază anterioară s-au întins pe parcursul a cel puțin unei zile, sau mai degrabă chiar a două zile. Deci foarte probabil alegerea lui Constantin Şerban în biserică de o seamă dintre boierii de sfat trebuia să se fi petrecut în cursul zilei de 7/17 aprilie. Având în vederea că alegerea tocmai se efectua în acel moment, era firească, chiar necesară, lansarea zvonului decesului, căci dacă exista un domn, nu putea fi ales legal un altul. De altfel în aceeaşi zi

(de 7) mitropolitul cum am arătat deja anunța celor adunați în ograda Curții domneşti că domnul ar fi mort, deşi conform tuturor izvoarelor el era încă în viață. Poate în temeiul spuselor mitropolitului, în această zi Boroş îl informa pe crai asupra morții lui Matei, deşi probabil zvonul fusese lansat puțin mai devreme (înaintea întrunirii din biserică), pentru a justifica pentru cei de afară adunarea divaniților din sfântul locaş. Este semnificativ că, în ciuda anunțului făcut în incinta curții chiar de mitropolitul țării, – unde poate ardeleanul nu avusese acces în acele momente, dar va afla cele discutate de la participanți –, Boroş avea vădite îndoieli asupra veridicității decesului, cum rezultă din scrisoarea craiului, care, cum singur spune, credea încă faptul că vestea ar putea să nu fie adevărată şi să fie desmințită. Aceste detalii vorbesc şi ele despre atmosfera contorsionată ce trebuia să fi domnit în capitală în acea săptămână (de 3-9 aprilie 1654). Probabil în aceiaşi zi se ține adunarea celor care accidental se găseau în acel moment în curtea domnească, iar după câteva ceasuri erau sloboziți curierii prin târg pentru a înştiința lumea.

Apoi, probabil abia a doua zi, adică în 8/18 aprilie, se ține cea de a doua adunare „lărgită", a acelora din târg, convocați ca să-şi dea consimțământul la cele hotărâte de divaniți. (E îndoielnic ca sfatul divaniților din biserică, urmat de adunarea din ograda Curții domneşti să se fi petrecut în dimineața zilei de 8 aprilie, la prânz curierii să fi înştiințat târgul, iar după-amiază cei convocați să se fi întrunit în fața curții unde adunarea să fi decurs până seara. O asemenea rapiditate a manevrării unor mari grupuri de oameni este greu de acceptat. Deci nu poate fi admis că toate actele premergătoare ungerii din 9 aprilie s-au putut derula numai în cursul zilei de 8 aprilie. Foarte probabil demersurile de alegere încep cel puțin din 7 aprilie, cum am presupus mai sus.)

Sosirea pur „întâmplătoare" a pretendentului la Târgovişte cu câteva zile mai înainte, ascunderea speriată a acestuia la aflarea veştii că lumea s-a adunat la Curte spre a-l alege[155] nu erau decât nişte scene de ingenuitate sufletească pe care pretendentul – pentru a-şi crea o aureolă de onestitate – le juca obişnuit. Să nu uităm că ceva mai târziu şi Constantin Brâncoveanu refuza tronul, boierii trebuind să stăruie pentru a-l convinge[156]. (În ce priveşte ascunderea biv vel serdarului putea fi vorba într-adevăr numai de scena de onestitate ce trebuia jucată, deşi nu e exclusă şi o altă alternativă; în acele împrejurări de confuzie şi primejdie punerea sa la adăpost putea fi o necesitate, căci nu e exclus să fi existat momente când ciocnirile să fi fost mai dure şi riscul uciderii sale de potrivnici iminent.) Oricum formalismul, subiectivismul şi oportunismul prelatului, foarte prezente în descrierea de ansamblu a acestor evenimente, răzbat în mod grosier şi în aceste rânduri. Astfel într-un loc scrie că serdarul, destituit fiind de Matei a plecat la moşiile sale şi „a locuit acolo până în această clipă" <a decesului domnului>. Abia în acest moment, din întâmplare, „a venit în oraşul Târgovişte pentru treburile sale, fără să fie înştiinţat de ceea ce se petrece." [157] Ciudat este însă că serdarul, care chipurile ar fi locuit tot timpul la ţară, e declarat o pagină mai încolo „prietenul nostru de multă vreme." Pentru a putea spune acest lucru însemna că, de la venirea lui Macarie în Muntenia până în momentul decesului lui Matei (deci între 27 noiembrie 1653

---

[155] *Ibidem*, p. 134.

[156] *Cronicari munteni*, vol. II, ediţia Mihail Gregorian, Ed. pt. literatură, Bucureşti, 1961, p. 14. (Iar ingenua scenă se petrecea după ce Brâncoveanu, împreună cu doi unchi, ucisese – otrăvise – pe Şerban Cantacuzino, fratele mamei sale, pentru a-i lua locul, cum zic unele cronici!)

[157] Paul de Alep, *op. cit.*, pp. 133-134.

şi 9 aprilie 1654), patriarhul şi serdarul trebuiseră să se vadă deseori. Dar în tot acest timp Macarie nu părăsise Târgovişteа, ceea ce presupunea că, pentru a putea vorbi de o veche prietenie, în aceste patru luni şi ceva serdarul trebuise să petreacă destul de multă vreme în capitală, fiind un oaspete obişnuit al chiriarhului! Deci Paul de Alep se cam contrazice, încercând să le potrivească astfel încât să fie cât mai favorabil noului domn.

În cursul dimineţii următoare (cea de 9 aprilie), are apoi loc ceremonia ungerii noului domn şi înscăunarea propriu-zisă. Prezent la eveniment este şi patriarhul Macarie, dându-şi girul pentru cele care se petreceau. Paul de Alep declară explicit că la slujba în cauză „noi am cântat de trei ori: «vrednic este»”[158].

Poate aici este locul să ne întrebăm dacă patriarhul Macarie şi ai săi au avut vreun rol în desfăşurarea evenimentelor în discuţie. Cum precizam mai sus, relatările călătorului oriental în această parte a manuscrisului trebuie privite cu prudenţă, căci el se dovedeşte subiectiv şi părtinitor atunci când se referă la perioada de după sărbătorile Paştelui din 1654. În aceste pagini îşi schimbă brusc atitudinea faţă de Matei. El nu-şi va ascunde deloc ostilitatea faţă de domnitor şi de pupila acestuia şi simpatia pentru rivalul lor, deşi cu câteva pagini mai înainte le era mult mai binevoitor. Astfel, istoriseşte el, acum Matei ajunsese „foarte zgârcit”, „iubea foarte mult pe turci şi pe tătari”, „ura” clericii care-i solicită „milostenie”; „asuprise cumplit supuşii”; „la început făcea mult bine şi era foarte milostiv”, şi se subînţelege, că acum nu mai e cazul de aşa ceva, situaţia devenind inversă. Mai mult chiar, în primăvara lui 1653 pornirea contra domnului şi a lui Diicu ar fi fost aşa de mare încât boierii „i-ar fi ucis pe amândoi” (înainte de lupta de la Finta), iar acuzaţia este în aşa fel integrată în text

[158] *Ibidem*, p. 134.

încât se leagă nu de anul anterior, ci de tulburările şi pornirile evocate anterior în text (adică aprilie 1654), părând o firească prelungire a întâmplărilor şi a atmosferei săptămânilor de după Paşti. Diicu „era de o mândrie şi îngâmfare nemaipomenită" etc. În schimb, prin opoziţie, Constantin Şerban apare într-o lumină de tot favorabilă. „Era prietenul nostru de multă vreme" şi, spre deosebire de Matei, cunoştea multe limbi. Abia înscăunat, dă dovadă de multă generozitate, căci trimite pe dată milostenii patriarhului Macarie, dovedindu-se cu mult superior înaintaşului său[159].

Acuzaţiile la adresa lui Matei sunt însă gratuite, ceea ce dovedeşte părtinirea prelatului. După lupta de la Finta şi după amestecul în Moldova, Matei stârnise mânia şi nemulţumirea Porţii care trebuia îmbunată. Ori cum situaţia sa şi a pupilei sale se şubrezise destul de serios, se vedea silit să ia unele măsuri de contrabalansare. Deci fiindu-i soarta în joc, era firesc să curteze cu insistenţă autorităţile turceşti spre a îndrepta lucrurile şi să neglijeze probleme altor solicitanţi care nu-i aduceau nici un folos (adică clericii ce-i solicitau pomeni). Deci vina de a iubi exagerat şi vinovat pe turci era o născocire răuvoitoare, era o tendinţă de a-i căuta nod în papură. Întrucât asemenea preocupări de salvare a tronului nu sunt de fel greu de înţeles şi de acceptat, suntem tentaţi a vedea în schimbarea de atitudine a povestitorului nişte subtile dedesubturi nu lipsite de semnificaţie. El abandonează vizibil pe domn, îi caută cusururi pe care să i le poată reproşa pentru a-i justifica destituirea şi se orientează spre uzurpatorul acestuia, faţă de care devine extrem de prevenitor, ba începe chiar a-l curta. Pe bună dreptate ne putem întreba dacă ne găsim doar în faţa unui banal gest de oportunism post factum, sau la mijloc este ceva mai mult? Nu cumva lucrurile ascund o

[159] *Ibidem*, pp. 131 – 135.

anume complicitate? Deci care poate să fi fost rolul patriarhului în ţesătura încurcată a acestor neaşteptate evenimente?

Unele întrebări poate isca chiar oficierea serviciul religios de la biserica Târgului din 2 aprilie. Funcţie de cum interpretăm prezenţa patriarhului Macarie acolo în acea zi, definim locul prelatului în evenimente. Răspunsul posibil implică mai multe alternative. Una am enunţat-o deja. Am presupus că patriarhul habar nu avea de ceea ce se petrecea la curte legat de înlocuirea străjilor şi – cum avea programată din ajun slujba – s-a prezentat neştiutor la biserică spre a-şi ţine făgăduiala. Dar putem presupune că prin, sursele ce le avea, a simţit că se petrece ceva necurat în cetate şi pentru a nu rămâne în afara evenimentelor a venit la slujbă convins că astfel poate ţine o parte a celor implicaţi sub control (sub influenţa sa). Sau este cu putinţă ca în ajun cineva să-i fi şoptit că se va petrece un eveniment însemnat, de aceea e mai prudent ca să renunţe la călătoria proiectată pentru a doua zi; deci e mai nimerit ca deocamdată să rămână la adăpost. Poate i s-a sugerat totodată că ar beneficia de graţia celor care vor veni dacă le va face în mod discret jocul. Probabil că ajutorul consta în aceea că trebuia să acţioneze astfel încât să păstreze calmul târgului şi să prevină nedorite răbufniri. Ideea e sugerată chiar de autor, care arată că cei bogaţi, îngrijoraţi de eventualitatea unor jafuri cu ocazia decesului voievodului, atribuie menţinerea liniştii „prezenţei patriarhului Antiohiei printre ei”[160]. (Deci la această dată lumea aştepta o schimbare, aştepta sfârşitul iminent al lui Matei, despre care umblau probabil felurite zvonuri.) Cine puteau fi aceia care ar fi încercat să-l prevină? Evident numai cei care ştiau. Adică un conspirator din anturajul lui Constantin Şerban şi, desigur că dacă o făcea, avea învoirea acestuia întru aceasta.

[160] *Ibidem*, p. 135.

Acceptând eventualitatea unei complicități sau cel puțin a unei atitudini binevoitoare, tolerante față de uneltitori, serviciul religios de la biserica Târgului putea fi menit să câştige spiritele, să le facă docile şi manevrabile – prin autoritatea morală pe care un atât de înalt prelat o putea exercita –, prevenind astfel acte anarhice de răzvrătire şi dezordine, care loveau în egală măsură în potentații uzurpați, cât şi în cei uzurpatori. Dacă s-ar accepta ideea „complicității" de acest de acest gen, este explicabil din ce cauză Paul de Alep evită să dea amănunte despre aceste evenimente, menținându-se la generalități extrem de ermetice şi la comunicarea unor simple zvonuri. A explica cu exactitate chiar tot ce se petrecea sub ochii săi însemna să se autodenunțe, să sugereze rolul de trepăduşi pe care posibil să-l fi îndeplinit în acel context. Dar nu trebuie exclusă nici alternativa că prelații nu ştiau mai mult decât spuneau zvonurile aflate în circulație şi care erau dirijate de conspiratori funcție de nevoile lor de moment. (Vorbeau de cazaci pentru a justifica măsurile de ordin militar pe care le adoptau, sau sugerau boala şi moartea lui Matei pentru a justifica şi forța alegerea candidatului lor.)

Foarte probabil că în clipa ungerii lui Constantin Şerban Matei nu murise încă, ci o va face chiar în acele clipe tragice pentru el. Cel puțin aşa ar rezulta din izvoare.[161] Nu este exclus ca să i se fi dat şi un mic ajutor în

---

[161] Toate izvoarele concordă când indică dimineața de 9/19 aprilie ca dată a morții lui Matei Basarab. De exemplu *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 117 spune: „april 9 deni 7162, duminecă dimineața, au răposat Matei vodă". Excepție face o variantă a *Letopisețului cantacuzinesc* (p. 117 – notele de subsol) care indică ziua de 8 aprilie. Data de 8/18 aprilie apare şi în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso*, vol. VI, 1905, p. 127. G. Kraus, la p. 175 indică, vădit eronat, ziua de 29 septembrie 1654. În *Chronicon Fuchsio-Lupino Oltardinum*, vol. II, p. 56 se spune că „Matei a murit dis de dimineață, în palat în locul obişnuit, sub cerul liber (în loggia palatului) pe când

această privință, cu atât mai mult cu cât decesul îi fusese anunțat cu cel puțin o zi – două mai devreme chiar de mitropolit, deci în chipul cel mai oficial, iar bătrânul continua să se încăpățâneze să trăiască, încurcând evoluția proiectată a evenimentelor, punând chiar în cumpănă reușita lor. Supraviețuirea bătrânului devenea de-a dreptul incomodă de vreme ce pe 9 aprilie dimineața avea loc ceremonia ungerii domnului celui nou, deci încoronarea sa definitivă, iar un alt domnitor continua să existe în tron! Ori această prezență încurca rău de tot lucrurile. Deci la grijile pe care le stârnea riscul unei opoziții a lui Diicu și a susținătorilor săi, numai un bătrân care se încăpățâna să trăiască mai lipsea, creând intolerabila conjunctură a existenței a doi domni într-un singur tron. Nu trebuie să excludem deci că pe lângă lovitura de palat să fi avut loc chiar și un asasinat din criterii de oportunitate politică!

ședea în jețul lui" (După Pavel Chilia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Ed. Meridianc, București, 1974, p. 334.) Dar ce putea să caute domnul dis de dimineață (cu noapte în cap) în loggie, stând țeapăn în jilț, la începutul lui aprilie, când afară – și încă la ora aceea matinală – trebuie să fi fost destul de răcoare? Ieșise ca să aibă de ce dârdâi de frig și răci? Dar un om care a dat în mintea copiilor e scos la așa oră matinală și pe frig la acrisit? Evident că, dacă era în această stare mintală, nu mai era lăsat să acționeze singur, ci alții hotărau pentru el. Scena în principiu, din aceste motive, nu este verosimilă, fiind probabil încă unul din zvonurile lansate pentru a dovedi că cele petrecute s-au desfășurat în condiții de deplină normalitate. Se precizează ideea că decesul a survenit „dis de dimineață" pentru a nu discredita ceremonia de încoronare care avea loc în aceeași dimineață, dar ceva mai târziu, chipurile. Deci se încerca a demonstra că ungerea se făcea în condițiile în care cu adevărat nu mai exista un domn legiuit, deci actul îndeplinea pe deplin condițiile de legalitate. Se omite însă că anterior au fost trei adunări de alegeri a căror legalitate rămâne discutabilă, căci un domn exista totuși în clipa când ele aveau loc! (Prima era adunarea în biserică a divaniților, a doua cea desfășurată în curte cu cei aflați întâmplător acolo și a treia cu „norodul" capitalei).

Evident faptul nu e decât o ipoteză, care nu poate fi susținută cu informații istorice concludente; afirmația se întemeiază exclusiv pe o suită de raționamente logice.

În dimineața zilei următoare evenimentelor descrise mai sus, e vorba de lunea din 10 aprilie, începe ceremonia de depunere a jurământului față de noul domnitor, ceremonie ce se va prelungi până spre prânz. (Ea nu se va încheia acum, ci se va prelungi încă 40 de zile.) La eveniment era din nou prezent şi patriarhul Macarie. La prânz solemnitatea se întrerupe spre a lăsa loc ceremoniei de înmormântare a lui Matei. Dacă luăm de bună data de 9 aprilie pentru deces, devine surprinzător că nu au urmat după datină trei zile de priveghi, ci chiar a doua zi se face înmormântarea, deci la un interval de numai 20-30 de ore! Graba aceasta care încalcă orice tradiții este un nou indiciu că evenimentele se desfăşoară extrem de precipitat, într-un context ieşit din comun. Refuzul de a împlini dorința răposatului de a fi dus la Arnota şi astrucarea sa precipitată în biserica curții sugerează şi ea că atmosfera este extrem de încordată şi că oraşul e blocat, motiv pentru care încă nu erau de dorit ieşiri în afara sa. De asemenea era temută şi o reacție nedorită a țării.

Este foarte probabil ca evenimentele descrise să se fi desfăşurat pe fondul unor tulburări sociale. Spre această presupunere ne îndrumă sugestia lui Paul de Alep care – cum s-a arătat – spune că oamenii bogați se temeau de jafuri la aflarea ştirii despre moartea lui Matei Basarab – fapt preîntâmpinat numai de prezența patriarhului Antiohiei care se bucura de o deosebită considerație în ochii mulțimii. Ideea mai e sugerată şi de pasajul deja citat al lui Miron Costin despre slujitorii care impun noul domn înfruntând boierimea. Spre aceeaşi idee ne îndrumă şi traducerea lui Paul de Alep deja citată, în versiunea Cioran. În sfârşit, un cronicar maghiar ştie că „**după moartea** voievodului Matei

visteria a fost însă golită, împărţită, fiind golită poate chiar de popor, din cauza dezordinii sociale"[162].

Abia după încheierea înmormântării, într-una din zilele următoare, par să fi fost trimişi în sfârşit prin ţară curieri, care să vestească norodului schimbarea de domnie. Acţiunea a fost coordonată de noul spătar, Hrizea din Bogdănei[163]. Informarea ţării presupune, evident, deschiderea porţilor cetăţii de scaun. Aici ne putem întreba dacă nu dispunem de mijloace de a stabili mai exact cam când să se fi petrecut acest fapt. Este limpede că lucrul nu s-a putut petrece înainte de 14 aprilie, data la care craiul concepea scrisoarea către mama sa, căci el spune clar două lucruri. În primul rând speră ca vestea morţii să nu fie adevărată, ci totul să fie un simplu zvon, iar în al doilea rând arată explicit că ştirea nu a fost (nu a putut fi) confirmată până în acel moment de Boroş, aflat atunci la Târgovişte. Deci e limpede că un al doilea mesager nu a putut fi slobozit din Muntenia spre Ardeal înainte de 14 aprilie, ceea ce presupunea că porţile mai erau zăvorâte la acea dată, iar alte căi de ieşire erau straşnic de bine păzite (adică râpa dinspre Ialomiţa, unde nu era ridicată vreo palancă).

Dar când se slobozesc totuşi ieşirile? Într-o scrisoare adresată de crai în data de 17/27 aprilie 1654 tot mamei sale, el îşi începe epistola spunând „Să ne rugăm pentru săracul voievod (Matei)"[164]. Deci de astă dată nu mai pare a avea îndoieli asupra morţii acestuia, căci propoziţia pare a sugera ideea de se ruga pentru sufletul acestuia şi nu pentru a-l ajuta să iasă din încurcăturile care-l loviseră. Acest lucru ne duce deci la ideea că în momentul redactării acestei a doua scrisori craiului i-au fost întărite şi desluşite ştirile vestite

---

[162] J. Szadaradi, *Cele nouă cărţi ale cronicii maghiare de jale*, citat după Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *op. cit.*, anexa I, p. 193.

[163] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 137.

[164] Szilagyi S., op. cit., doc. DL, din 17/27 aprilie 1654, p. 484.

anterior şi nu mai era încercat de dubii. Deci foarte probabil primise între timp solie nouă ce-i adusese cuvenitele clarificări. Interpretând astfel propoziția citată ar însemna că deschiderea Târgovişte i s-a petrecut, după toate probabilitățile, între 14 şi 17 aprilie 1654, stil vechi.

Abia după consumarea faptelor, poate abia când curierii noului cârmuitor au ajuns în Oltenia pentru a vesti schimbarea de domnie, sosea la Târgovişte şi Diicu, dar se vede silit să abandoneze pentru a doua oară speranța de a ajunge domn. Prima dată, cum mărturiseşte Miron Costin, nădăjduise să obțină tronul Moldovei în aprilie 1653, când voise s ă-l smulgă uzurpatorului Gheorghe Ştefan, pe care fusese de fapt trimis să-l ajute[165]. Măsurile de represiune nu vor întârzia. Curând după sosire Diicu va fi scos din sfat şi însemnat la nas, fiind înlocuit în funcție cu Hrizea din Bogdănei.

În continuare ar fi poate cazul să vedem care au fost cauzele acestei ultime răzvrătiri, deosebită de celelalte pentru că armata nu a mai putut juca un rol de sine stătător, ci devenise o simplă masă de manevră pentru conspiratori. Evident, între factorii declanşatori, pe primul loc se situează dorința lui Constantin Şerban de a obține tronul. Chiar semnul pe care-l purta la nas de aproape un deceniu dovedea că era atras de acest miraj, şi încă de foarte multă vreme. În plus Constantin era conştient de rolul său de descendent princiar, realitate pe care încearcă s-o impună şi celor din jur, fapt în privința căruia Paul de Alep ne oferă o dovadă concludentă atunci când ne relatează un mai vechi incident al serdarului cu spătarul Diicu[166]. De altfel şi logica ne îndeamnă să credem că scaunul nu i-a revenit datorită întâmplării, ci că a depus eforturi pentru a-l obține. Sunt deci destule motive ca să ne îndoim de opinia conform

[165] Miron Costin, *op. cit.*, p. 134.
[166] Paul de Alep, *op. cit.*, 133

căreia succesiunea la tron s-a făcut lin şi paşnic, fără a forța lucrurile, fără tulburări şi că serdarul a primit coroana contrar dorinței sale, numai datorită înaltei prețuiri de care se bucura în ochii concetățenilor, care-l înscăunează cu forța.

Călătorul străin exagerează şi denaturează lucrurile atunci când indică drept motiv principal al mişcării contra lui Matei spaima pe care a provocat-o refuzul de a primi solia moscovită. Solia rusească trebuie pusă în legătură cu războiul ruso-polonez pe care trecerea Ucrainei sub autoritatea țarului îl declanşa şi care se va prelungi până în 1667. Să nu uităm că hatmanul cazacilor era cuscrul lui Vasile Lupu, căruia îi oferise de altfel adăpost dincolo de Nistru, afişându-se ca duşman al lui Matei şi al pupilei acestuia din Moldova, fiind vorba de Gheorghe Ştefan. Țarul dorea desigur să aplaneze conflictul dintre Hmielnițki şi Matei în ciuda prezenței lui Lupu în mijlocul aliaților săi; spera poate şi să anuleze neînțelegerile provocate de amestecul hatmanului cazacilor şi a fiului său, ginerele lui Lupu, în Moldova. Poate cazacii doreau a-şi elibera şi confrații căzuți prizonieri la Finta. Desigur că țarul dorea totodată să-l atragă pe Matei într-un front pe care să-l patroneze şi care să fie orientat împotriva Înaltei Porți. Matei însă nu putea uita şi nici nu dorea să uite că inamicul care-l atacase cu un an în urmă era protejatul țarului. Apoi grosul cazacilor prizonieri fusese executat prin crucificare de-a lungul drumului Bucureştilor, de la Fântâna Țiganului până în poarta cetății de scaun, încât nişte negocieri pe această temă ar fi fost stânjenitoare. În plus principatele par a fi fost deja atrase de tabăra adversă ruso-cazacilor, adică erau binevoitoare polonezilor[167]. În aceste condiții refuzul lui Matei e firesc şi nu avea implicații serioase nici măcar pe plan extern, necum pe plan intern. Iar pe plan militar țara nu

[167] Hurmuzaki, *Doc.*, vol. V, doc. 12, p. 8 (doc. din 14 febr. 1654).

prea avea motive să se considere în vreun fel amenințată sau dezavantajată de lipsa unor relații diplomatice cu o țară prea depărtată atunci de principate. Şi asta în vreme ce cazacii continuau războiul cu Polonia, mult mai important pentru ei decât un conflict cu Țara Românească, care nu ar fi făcut decât să complice lucrurile.

Era deci cu totul improbabil ca refuzul domnului muntean să declanşeze un război cu forțele din răsărit – cum de altfel şi evoluția ulterioară a evenimentelor a demonstrat-o. În plus deschiderea unui nou front spre Muntenia nici nu-i avantaja în vreun fel pe ruşi şi e improbabil că la această dată să se fi gândit cineva la aşa ceva. Frontul dinspre Polonia le crea şi aşa destule probleme. Cu toate acestea nu e exclus ca incidentul – dacă a avut cu adevărat loc – să fi făcut oarecare vâlvă în cetatea de scaun, căci amintirea luptelor cu cazacii şi a prădăciunilor lor erau proaspete (nu trecuseră nici unsprezece luni de atunci). Să nu uităm că fiul hatmanului participase la lupta de la Finta. Oricum povestea aceasta trebuie eliminată dintre cauzele reale ale evenimentelor descrise. Totuşi nişte intriganți îndemânatici, pornind de la de la amintirile anului trecut şi de la starea de spirit creată atunci, şi nu de la existența unei primejdii reale, puteau speculа împrejurarea pentru a atâța lumea, răspândind o panică gratuită. Deci o primejdie iminentă, reală, încât „noaptea nu se mai dormea", iar locuitorii „trăiau într-o frică necurmată de Hmelnițki şi de cazaci"[168], nu existase nici un moment. Conspiratorii puteau cel mult face caz de un atare risc imaginar pentru a găsi o justificare onorabilă – altfel inexistentă – inițiativei lor. De altfel atrăgeam mai înainte atenția că însăşi existența soliei nu reprezintă o certitudine. Ea nu a ajuns niciodată la Târgovişte, nimeni n-

[168] Paul de Alep, *op. cit.*, p. 132.

a văzut-o vreodată, doar că a circulat prin cetatea de scaun un zvon pe această temă. Dar s-ar putea ca acesta să fi fost doar o simplă născocire.

În sfârșit, cauza principală care explică atitudinea armatei – mai ales a slujitorilor – în aceste împrejurări rezidă în măsurile restrictive ale lui Matei, deja amintite, care, cu cât trecea timpul, se amplificau accelerat. De la sfârșitul unei mișcări, până la începutul celei următoare situația slujitorilor se modifica sesizabil în rău. Făgăduiala de a reveni asupra acestei politici, de a le oferi noi privilegii – fapt realizat de altfel încă de la începutul domniei lui Constantin Șerban –, explică motivele înregimentării rapide a slujitorilor alături de conspiratori. Chiar dacă în aceasta din urmă mișcare armata a jucat mai mult rolul de masă de manevră, participarea ei nu trebuie înțeleasă doar prin prisma măruntelor intrigi de la curte, ci ea se explică prin aceiași factori social-politici mai profunzi asupra cărora am mai insistat. Cum la un moment dat s-a creat impresia unei coincidențe între interesele boierilor uzurpatori și interesele armatei (și unii și ceilalți socotind că-și ating scopurile – de altfel total deosebite – prin înlăturarea voievodului), s-a ajuns la o acțiune comună. Imposibilitatea unei înțelegeri reale, de fond, neconcordanța de principiu a obiectivelor, implicând viziuni ireductibil diferite, va ieși la mai puțin de un an de zile la iveală, când, în februarie 1655, izbucni o nouă mișcare a slujitorilor, care va evolua spre o adevărată răscoală populară.

*

Sintetizând deci desfășurarea ciocnirilor sociale și politice pe parcursul ultimului an de domnie al lui Matei Basarab, autorii unui studiu recent, corectându-l pe Iorga, precizau că putem deosebi trei și nu două etape distincte: o

primă mişcare la sfârşitul lui mai şi începutul lunii iunie 1653, o a doua răzvrătire la începutul toamnei şi în sfârşit, o a treia mai vag documentată, în iarna ce a urmat[169] (ultima dedusă din fraza lui Radu Popescu „şi cu necazuri ca acestea a trecut iarna" –, frază deja comentată).

Chiar dacă în principiu trei tulburări au fost mai importante, numărul lor este mult mai mare, iar procesualitatea lor mai complexă, căci luptele sociale – care, ca formă principală de manifestare, îmbracă haina răzvrătirilor slujitorilor, susținute adesea de mase civile – se intersectează cu comploturile cu orientare îngustă, derivate din lupta pentru funcția supremă în stat.

În această evoluție a opoziției față de domnia lui Matei vodă o **primă fază** o reprezintă acea a acumulării nemulțumirilor când opoziția se conturează sub forma unor acte de trădare (de exemplu scrisori adresate lui Lupu) şi a unor mărunte comploturi antidomneşti (ca oprirea oştilor lui Rakoczi în munți); ele sunt documentate pentru lunile **martie, aprilie** şi **mai 1653**.

Evenimentele intră într-o etapă nouă – a **doua** – după victoria de la Finta şi culmincază cu răscoala din primele zile ale lunii **iunie 1653** finalizată cu uciderea a trei dregători de seamă. Atmosfera nu apucă însă să se liniştească, şi câteva săptămâni mai târziu, profitând poate de situația tulbure de după răzvrătire, în **vară** se pune la cale **asasinarea voievodului** poate cu gând de a deschide drumul spre tron lui Radu Mihnea. Aceasta era o a **treia** etapă de răbufnire a nemulțumirilor antidomneşti.

Urmează o perioadă de relativă liniște care dură câteva luni. Prin chiar măsurile restrictive ale domniei, care privesc cu deosebire seimenii şi dorobanții, antagonismele sociale se adâncesc şi se pregăteşte terenul unei noi suite de

---

[169] Lidia Demeny, L. Demeny, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 62.

tulburări, manifestările antidomneşti intrând astfel în faza a **patra**. În prima săptămână a Postului Mare, **la începutul lunii februarie 1654**, se declanşa cea de a doua mare răscoală a armatei, soldată cu oprirea domnului la porţile cetăţii de scaun. La această dată pare-se că slujitorimea este în legătură cu unii boieri conspiratori (poate din cercul lui Constantin Şerban), fără însă să se fi subordonat deplin intereselor acestora şi fără ca vina acestora să se evidenţieze. Deci conspiratorii nu par să se fi dat de gol, mişcările părând exclusiv ale oştirii. În săptămânile următoare par să mai fi fost unele tulburări pe uliţe, acte de tâlhărie cum le numesc cronicele, dar pe parcursul lunii **februarie** mişcarea armatei intră treptat în declin. Însă în **ultimele zile ale lui februarie** mişcarea cunoaşte un brusc revirimnent – de astă dată fără vreo legătură cu vreuna din conspiraţiile boiereşti care musteau în ascuns. Redeşteptarea frământărilor este exclusiv datorată venirii din Moldova a seimenilor răzvrătiţi, generate fiind de nişte disensiuni şi rivalităţi existente de mai multă vreme între diferitele corpuri de oaste. Episodul se încheie abia la începutul lui martie. El poate fi socotit, datorită apropierii în timp cât şi aceloraşi protagonişti, tot parte a fazei a patra a înpotrivirilor. Deci aceste acte de „tâlhărie" şi frămîntările celor reîntorşi din Moldova închipuie dc bună seamă evenimentele rezumate în fraza lui Radu Popescu care spune că „şi cu necazuri ca acestea a trecut iarna".

După numai câteva săptămâni de acalmie survenite în cursul lunii martie, odată cu începutul lui aprilie 1654, mişcarea intra în faza a **cincia**, faza finală totodată (finală în raport cu domnia lui Matei Basarab). De astă dată conjuraţii, probabil aceiaşi din perioada anterioară, reuşesc să capteze şi să subordoneze intereselor lor lupta pentru drepturi a oştimii – acţiunile independente ale acesteia fiind acum de mică amploare. În schimb, având la îndemână o asemenea

forță, conjurații își ating țelul, depunându-l pe domn (care imediat după aceea moare); în tronul devenit astfel vacant reușesc să-și impună propriul candidat. Convergența celor două mișcări (a armatei și a conspiratorilor lui Constantin Șerban) este cu totul vremelnică. Victoria boierimii din jurul fostului serdar Constantin Șerban și aplicarea numai parțială a măsurilor de îndreptare făgăduite de acesta, face ca slujitorii să se desprindă de sub influența cercului foștilor conspiratori și să se angajeze din nou în lupte sociale pe cont propriu chiar în cursul lui 1654 (în octombrie, în Moldova) și apoi, cu o deosebită intensitate, în februarie 1655. Aceste evenimente pot fi considerate faze următoare ale evenimentelor începute în vremea domniei lui Matei vodă (și numărate în continuare ca etape ale luptelor social-politice ale acestui răstimp).

*

EINIGE CHRONOLOGISCHE BESTIMMUNGEN ÜBER DIE SOZIAL-POLITISCHEN BEWEGUNGEN AUS DEM LETZTEN HERRSCHAFTSJAHR DES FÜRSTEN MATEI BASARAB

In den Jahren 1653 – 1654 sind mehrere Aufstände und Verschwörungen bekannt, an deren Zahl und Datierung Kontroverse eintreten können. Die erste Bewegung aus dieser Reihe, bekannter als die andern, ist der Soldaten-Aufstand welcher – wie ich hier beweise – am 1 Juni 1653 beginnt. Einige Wochen später, Anfang Juli, bricht ein Mord Anschlag gegen den Herrscher Matei Basarab aus, hinter welchem sehr wahrscheinlich der zukünftige Fürst Mihnea III Radu steckt.

Nach einer kurzen Erschlaffung, wegen der Beschränkung der Soldaten-Vorrechte, brechen neue Bewegungen aus. Zwischen diesen ist zu erwähnen der Zwischenfall als Matei durch seine Soldaten drei Tage vor den Toren seiner Residenz Târgovişte aufgehalten wurde, welches Ereignis nicht im September 1653 oder 20 – 26 März 1654 datiert werden darf, sondern kurz nach dem 5 Februar 1654. Einige Wochen später, ein neuer Aufruhr stört Târgovişte, wegen den Soldaten von fremdem Abstamme (die Seimeni), welche aus Moldau kommen; dieses neue Ereignis muss in letzten Tagen des Monat Februar 1654 datiert werden.

Schließlich auch die Geschehnisse welche im Abhang mit der Wahl des Thronfolgers Constantin Şerban stehen, müssen umgewertet und als ein Staatsstreich betrachtet werden, welcher zwischen 1 – 9 April 1654 stattfand.

Hărţi şi planuri privitoare la epoca lui Matei vodă Basarab şi a lui Vasile Lupu

1.

Răscoala lui Gheorghe Ştefan împotriva lui Lupu.

Luptele din 1653 dintre Vasile Lupu şi Matei Basarab.

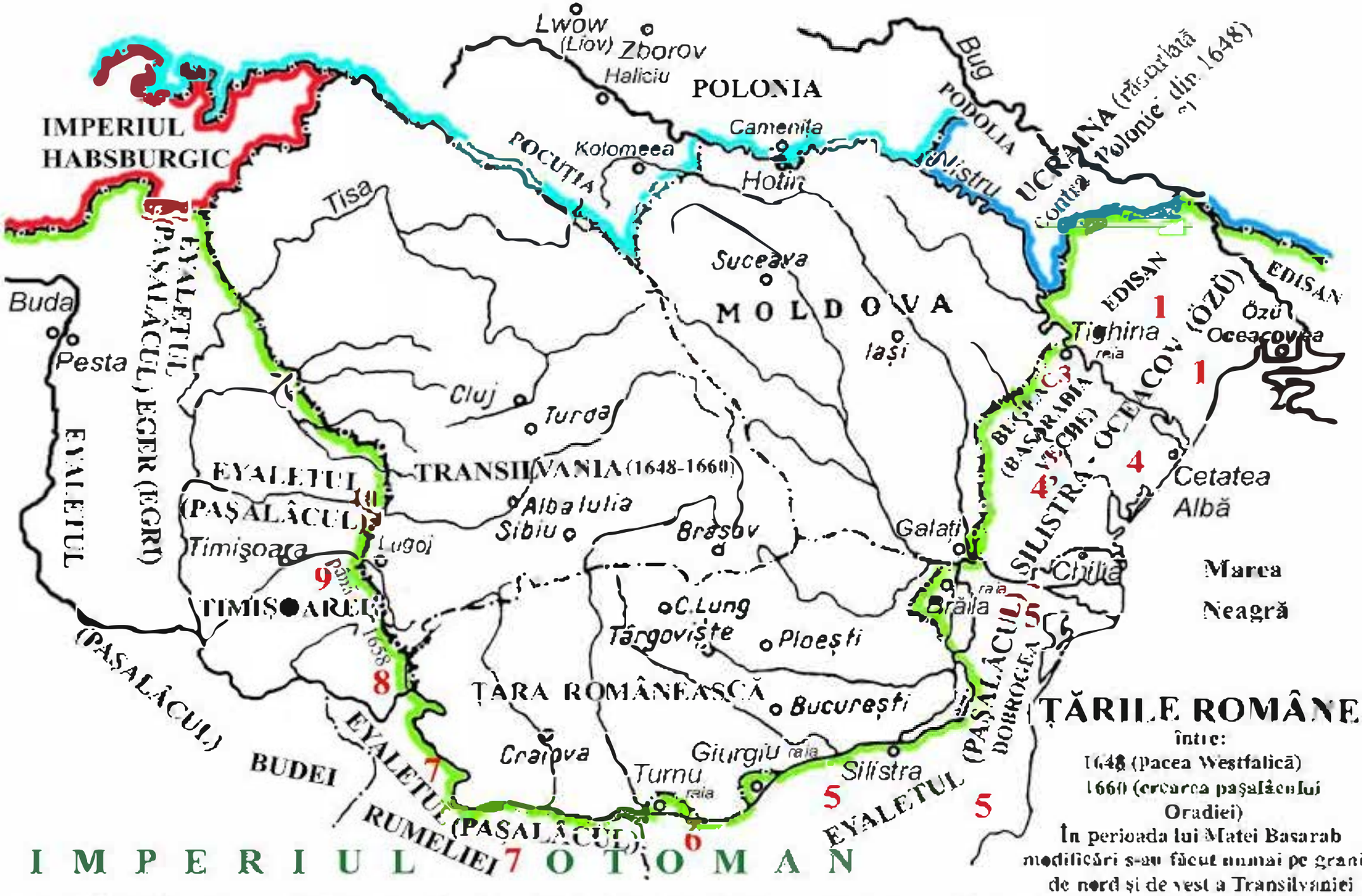

ȚĂRILE ROMÂNE

între:
1648 (Pacea Westfalică)
1660 (cucerirea pașalâcului Oradiei)
În perioada lui Matei Basarab modificări s-au făcut numai pe granița de nord și de vest a Transilvaniei

Sangeacurile din jurul Țărilor Române (după Evlia Celebi, în Călători străini despre Țările Române, vol. VI, p. 328, 331,365):

- **Eyaletul Silistra-Oceacov:** 1 - Oceacov (Oceac, Özü, Özi); 2 - Kinburn (Kâlburun); 3 - Tighina - Bender; 4 - Cetatea Albă-Akerman (uneori prezentați separat tătarii din Bugeac=4'); 5 - Silistra (fost Dârstor); 6 - Nicopole;
- **Eyaletul Rmeliei:** 7 - Vidin,
- **Eyaletul Timișoarei:** 8 - Orșovei (Rușavei); 9 - Timișoara; 10 - Lipova.

Tările Române la 1653-1654

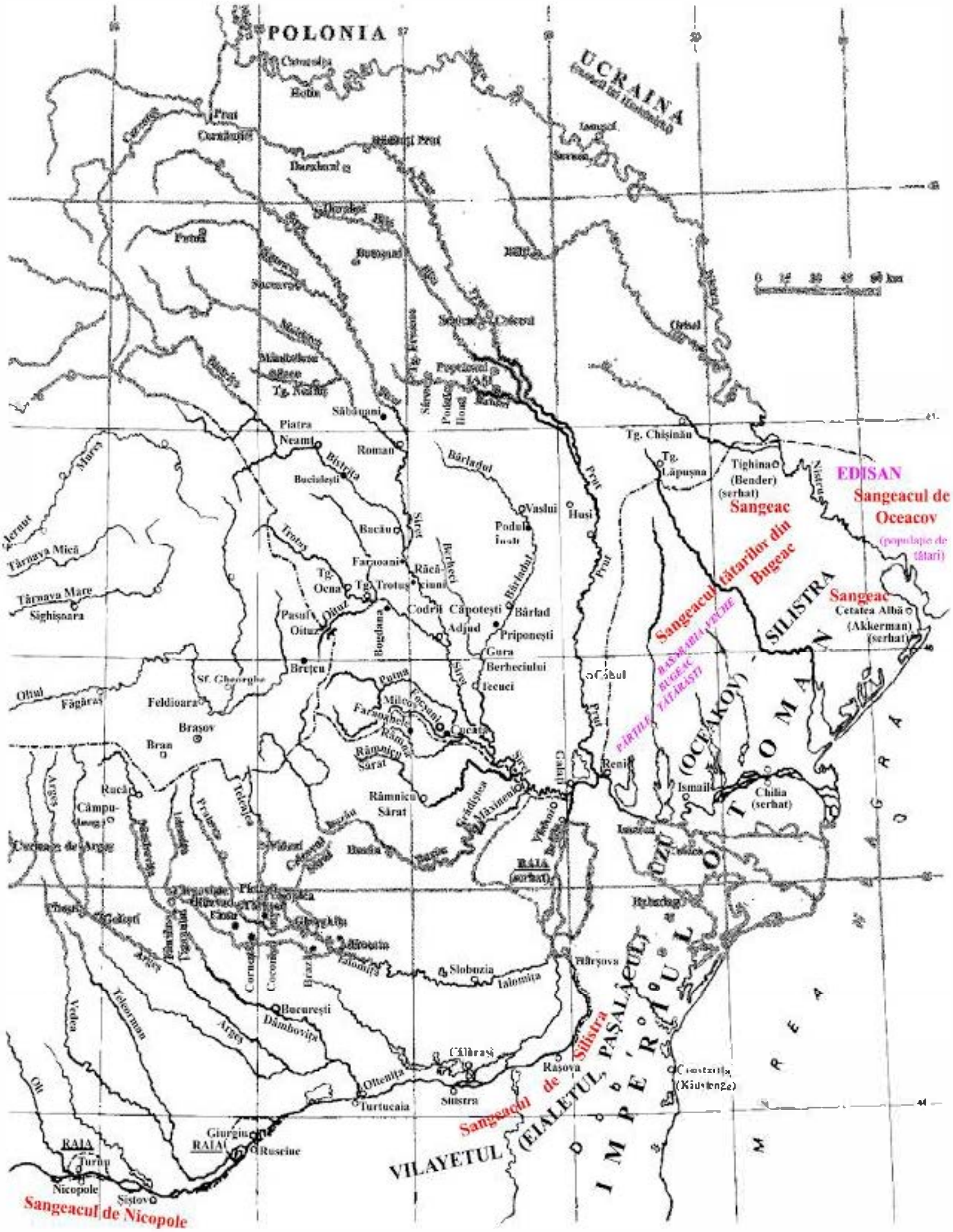

Porumbacu de Jos
Sebeș-Olt
Râu Vadului
Brașov
Bran
Rucăr
Bran
Rucăr-Bran
Pasul Tătarului
Focșani
Râmnicul Sărat
Galați
Măxineni
Grădiștea
Vădeni
Brăila
RAIA
Mărcineni
Cozia
Căciulata
Râmnicu Vîlcea
Lotrului
Arefu
Curtea de Argeș
Câmpulung
Dragoslavele
Pucioasa
Dîmbovița
Târgoviște
Răzvad
Mărcești
Finta
Valea Ialomiței
Ploiești
Colți
Ilocu Prestl
Valenii de Munte
Urlați
Mizil
Slobozia
Tîndărei
Topalu
Hîrșova
Strachina
Fundarea
Ghergița
Urziceni
Buzău
Călmățui
Pitești
Crângurile
Găiești
Vedea
Argeș
Ilfov
Afumați
BUCUREȘTI
Colentina
Balta Albă
Cerna
Buicești
Slatina
Brâncoveni
Drăgănești-Olt
Stoenești
Rusii de Vede
Alexandria
Turnu
Nicopole
Corabia
Giurgiu
Rusciuc
Turlucaia
Oltenița
Ciocănești
Lichirești
Călărași
Silistra (Dârstor)
Bănească
Adâncîți
Deleni
DUNĂREA
25
26
27
28

Drumurile principale, mai intens circulate

Muntenia în sec al XVII-lea

Micu Secuiu

Fuga lui Gheorghe Ştefan din Iaşi în 23 – 24 martie 1653

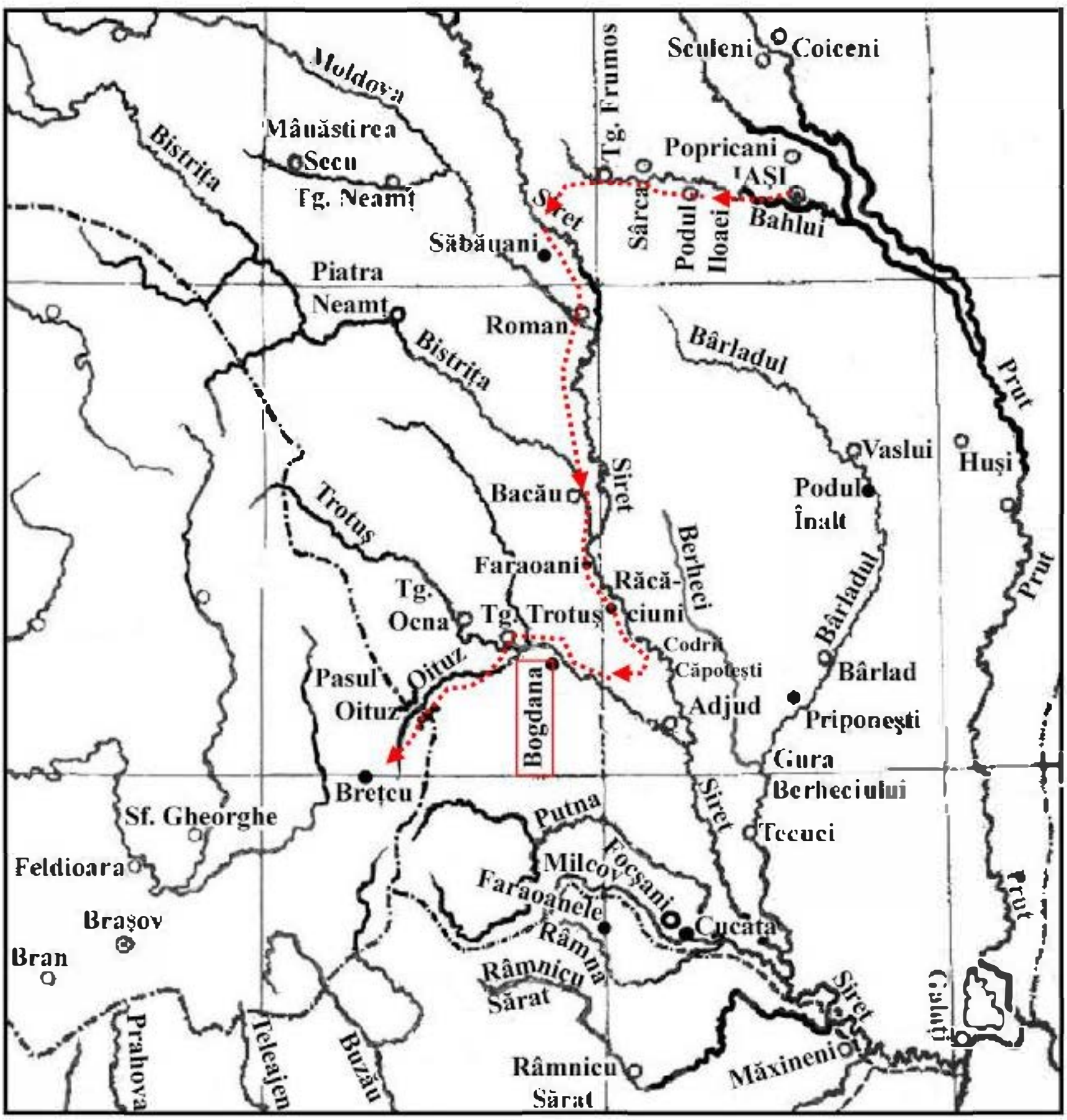

Drumul parcurs de Gheorghe Ştefan în noaptea de 23- 24 martie 1653 şi în cursul zilei de 24 martie pentru a ajunge în tabăra ardelenilor. Drumul fusese parcurs, probabil în 22 martie, de Ioan Boroş, aflat, ca mesager al lui Rakoczi, în ospeţie la Iaşi

Răscoala lui Gheorghe Ştefan. Intervenţia armatelor ardelene şi muntene şi fuga lui Vasile Lupu din Moldova

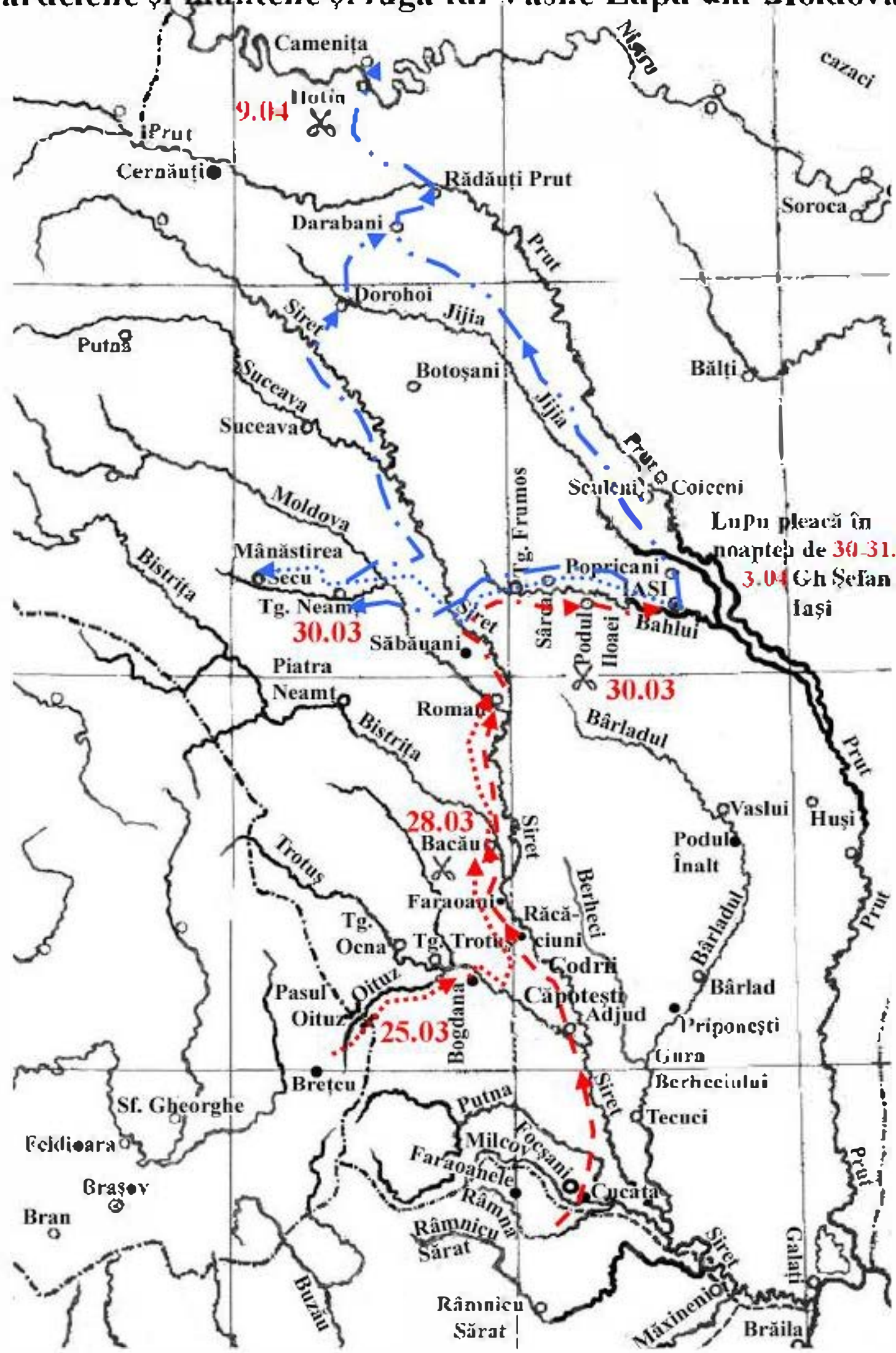

Înaintarea lui I. Kemeny — Înainarea lui Diicu — Drumul parcurs împreună — Fuga lui Lupu — Fuga mitropolitului Varlaam — Drumul lui Ştefăniţă Pahamicul pentru a recupera tezaurul

Alungarea lui Gheorghe Ştefan din Moldova şi restabilirea lui Vasile Lupu

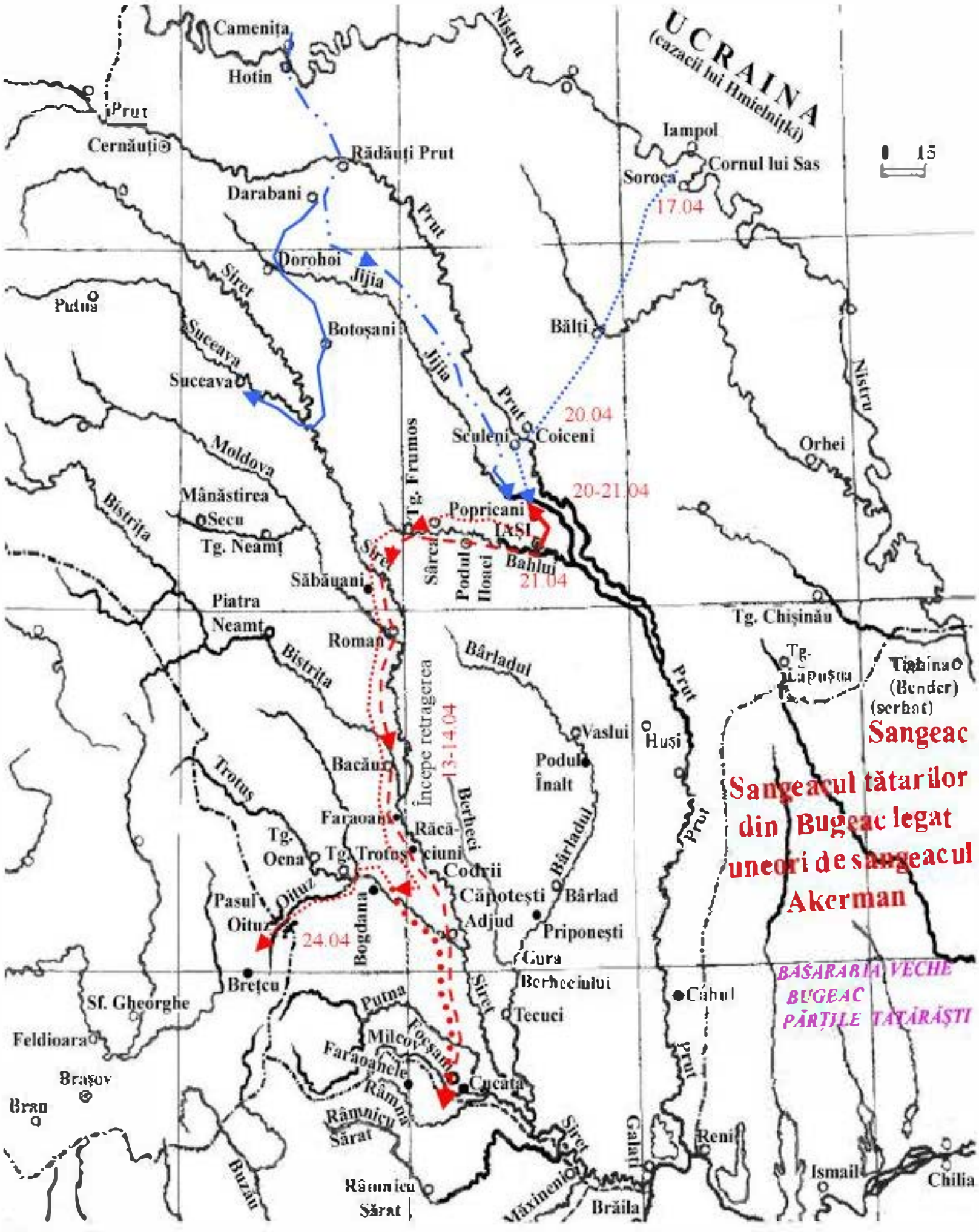

Invazia lui Timuş tezaurului şi al doamnei ardelenilor în două etape

Revenirea lui Lupu

Retragerea lui Diicu

Trecerea lui Gh Ştefan de la Kemeny la Diicu

Readucere

Retragerea

Expediția împotriva lui Matei vodă (2 – 17 mai 1653)

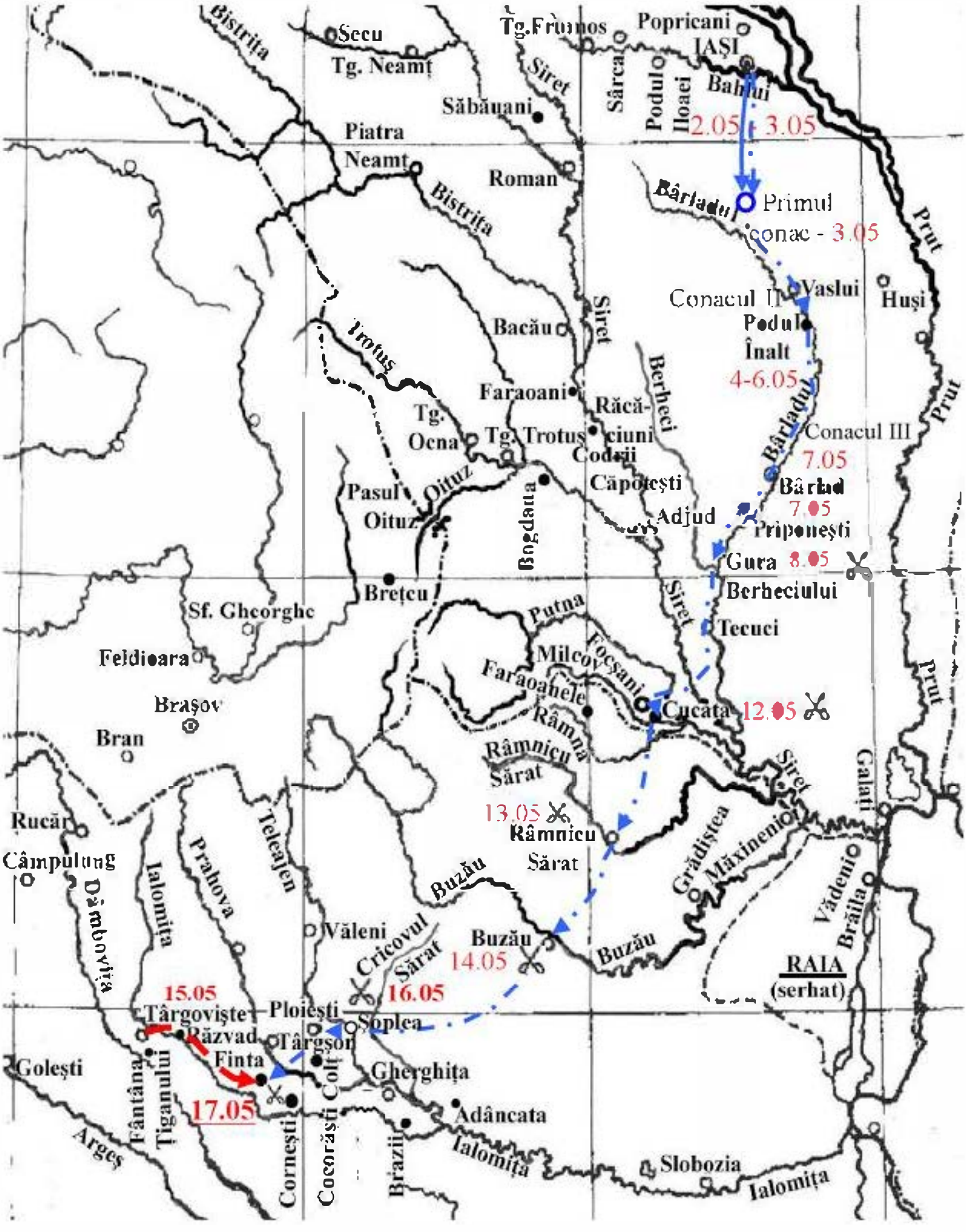

◀ · — Trupele lui Timuş Hmielniţki şi ale lui Vasile Lupu ← — Matei vodă

Localizarea pe hartă a toponimului Şoplea

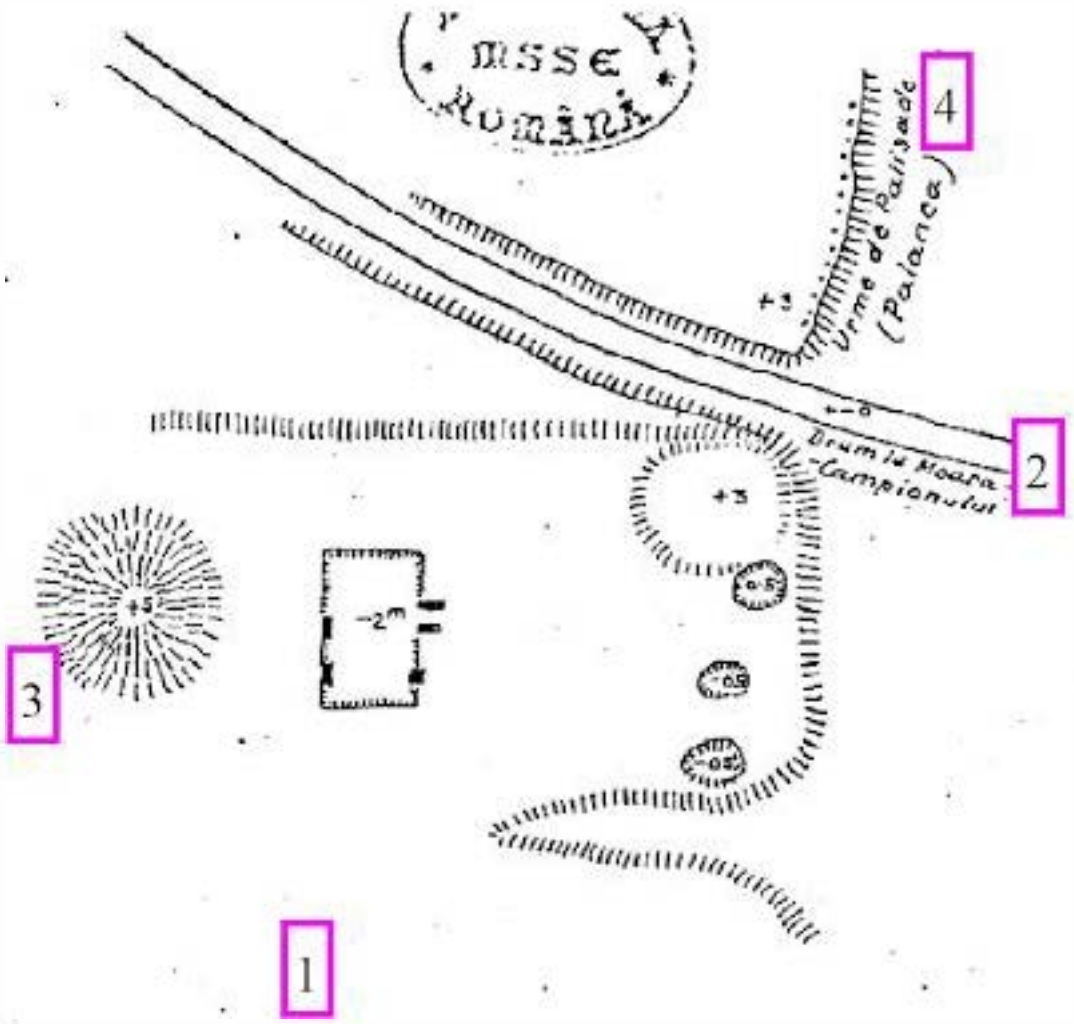

Ruinele Cet. Şoplea (la est de Ploeşti)

1cm=10m

Schiţa cartografului P. Polonic, pe care apar menţiunile următoare: 1 - cetatea Şoplea, 2 - Moarea Câmpianului şi drumul spre cătun, 3 - tumulul de 5 m, 4 - urmele de palisadă; toate aceste elemente pot sluji, în teinciul hărţilor prezentate în continuare, pentru a localiza cele reprezentate. Pe imaginea finală legată de încercarea de localizare a fortificaţiei la care se referă cartograful (pe harta compusă privind Şoplea), schiţa din imagine e marcată cu verzui-albastru.

Cătunul Şoplea a dispărut probabil în secolul al XVII-lea, aşezarea sa fiind astăzi necunoscută.

Harta Szathmary din 1864

(Vezi http://www.charta1864.ro/chartax.html)

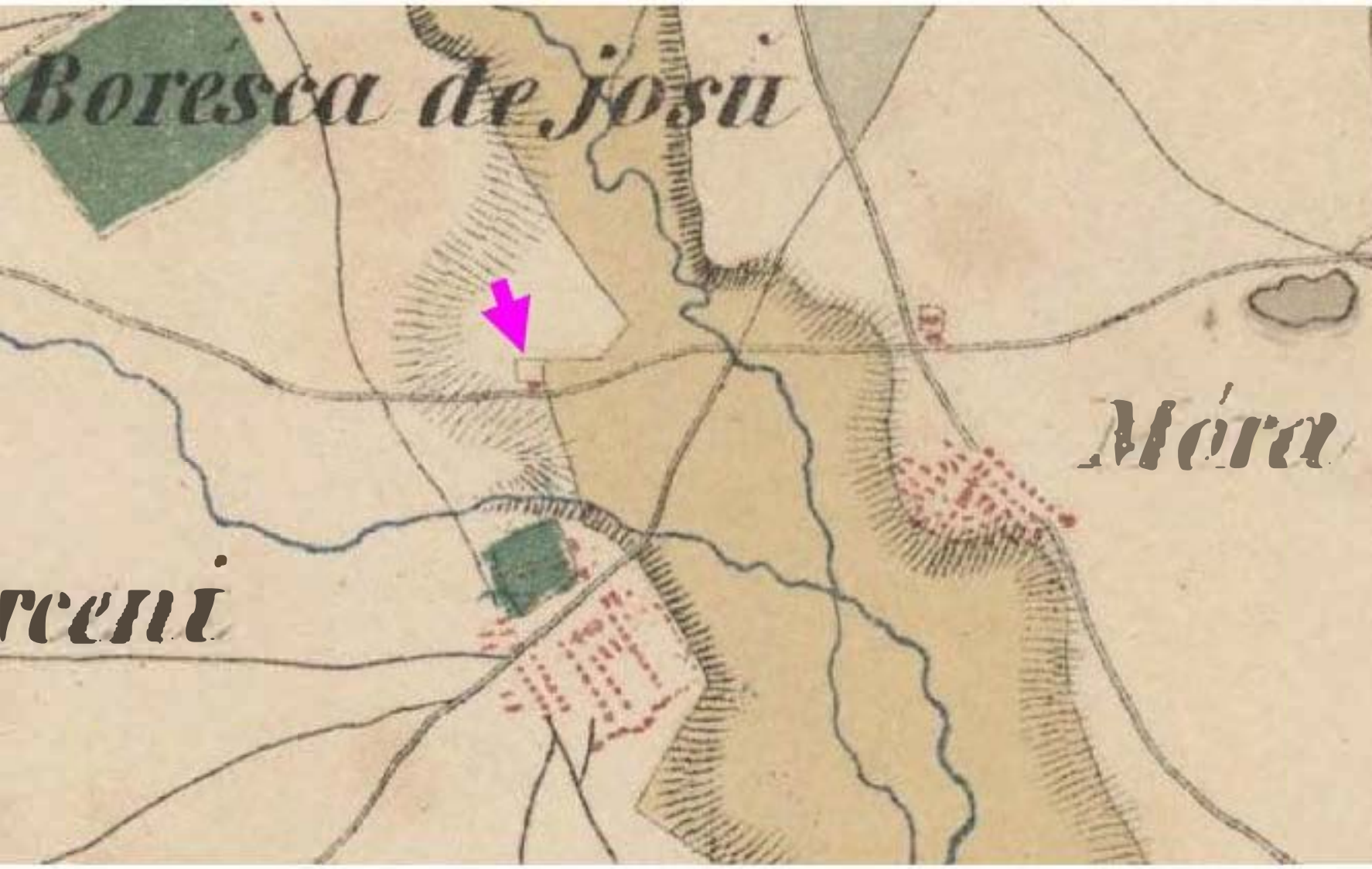

Harta Szathmary e mai puțin precisă decât hărțile următoare, fiind de altfel realizată la o scară mai mică. Elementele ei sunt marcate pe schema finală cu galben şi maro. Pe fragmentul de hartă se observă un dreptunghi gri (indicat de o săgeată roz), plasat pe coasta spre apă. Poate fi interpretată ca fundament al unei construcții distruse, urme vizibile încă în secolul al XIX-lea. Cam în acelaşi loc pe schița Polonic apare indicația: urme de palisade. Apare şi localitatea Moara Câmpianului, amintită în schiță. (În imagine, care e trunchiată, se vede numai cuvântul „Móra", continuarea fiind eliminată de mine pentru a putea realiza suprapunerea hărților.)

Planșa XI-H din harta României, editată de Serviciul Geografic al Armatei Române în 1916.

Pe schema finală compusă, planșa XI-H e marcată cu roșu. Reținatenția 3 elemente care pot fi puse în legătură cu plasarea în spațiu a schiței lui Polonic (elemente marcate cu săgeți):
- tumulul de 143 m (aflat între curbele de nivel 130 – 140, încât poate avea înălțimea de 5 m pe teren)
- drumul spre Moara Câmpianului,
- și indicația „La armanul Bercenilor", lângă care se vede simbolul pentru arie de treierat, sub desenul unei fântâni cu cumpănă.

Primele două elemente pot fi identificate și pe schița Polonic (poz. 2 și 3).

Extras din Planurile Directoare de Tragere

(vezi http://www.geo-spatial.org/harti/)

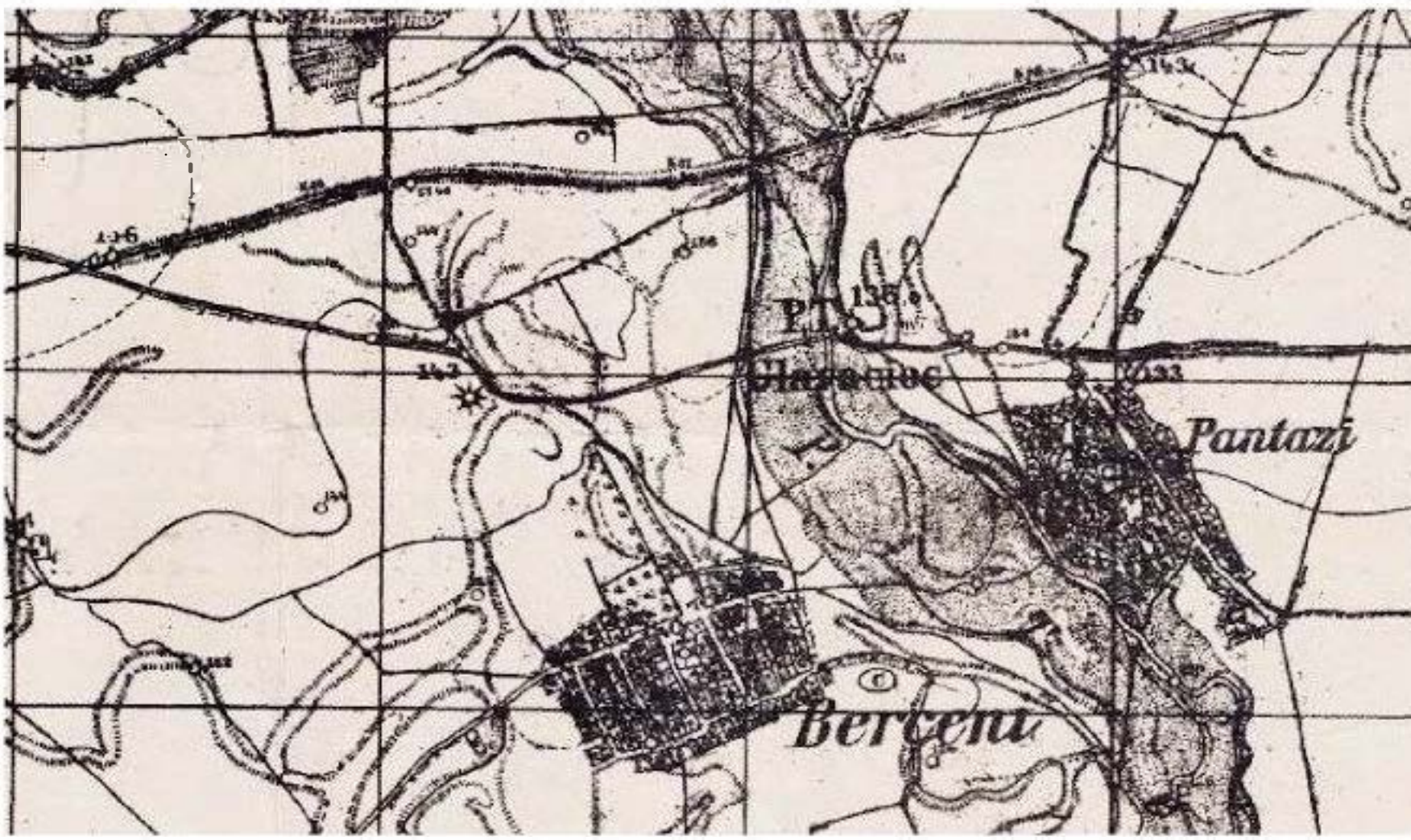

Elementele extrasului din Planurile Directoare de Tragere sunt marcate în schema finală cu negru. Atrag atenţia şi pe această reprezentare tumulul de 143 m, cât şi drumul spre Moara Câmpianului, repere aflate pe schiţa Polonic (poz. 2 şi 3). Aceste elemente din zona care ne reţine atenţia sunt înfăţişate ca existând pe coasta care coboară spre râu.

Imaginea compusă, obținută prin suprapunerea celor 4 hărți prezentate anterior.

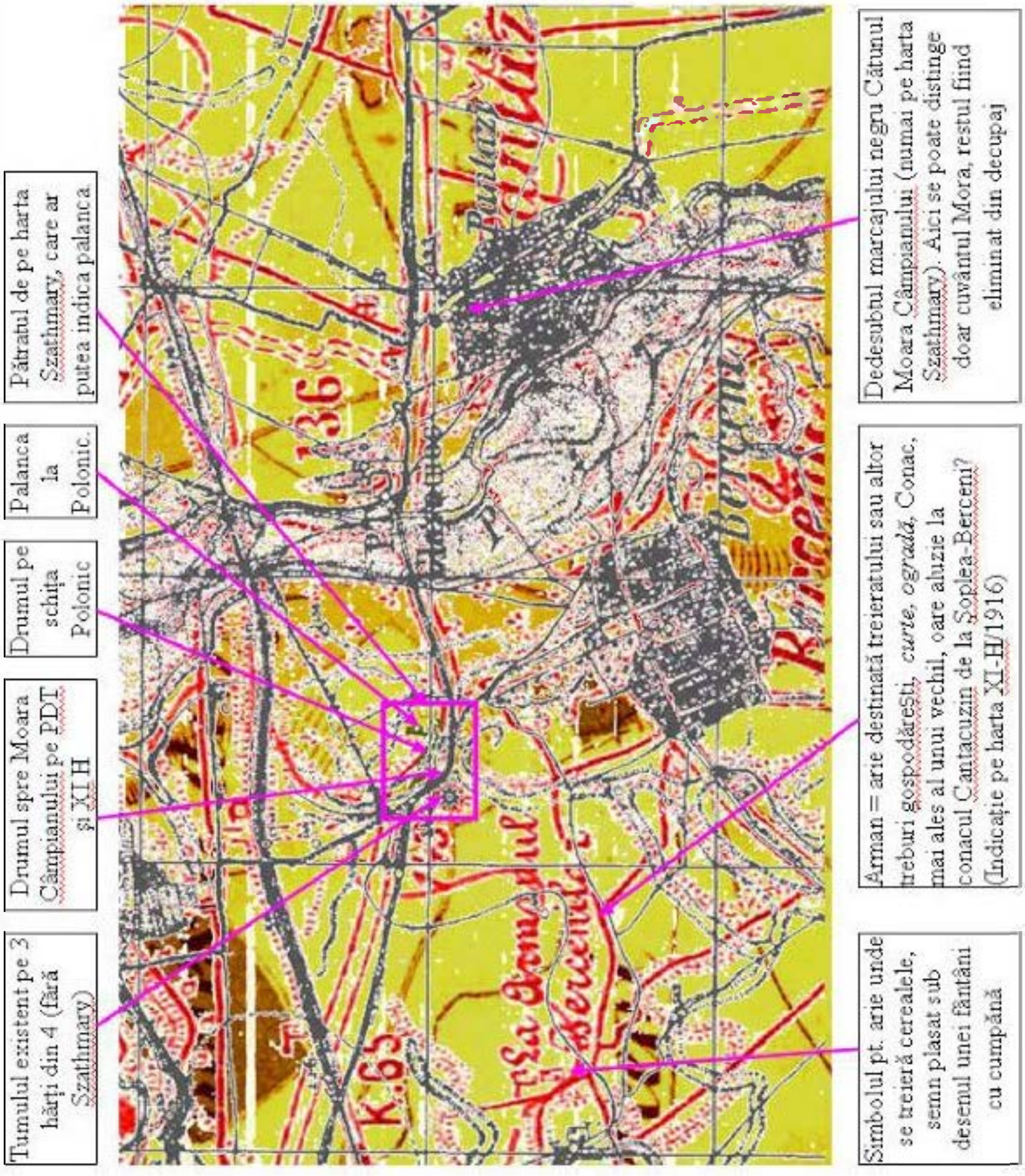

Pe desen, cu toate defecțiunile rezultate din prelucrarea prin Photoshop a hărților – și nu cu ajutorul unui program specializat –, se pot evidenția elementele comune celor 4 hărți anterioare, elemente grupate laolaltă în chenarul roz, care delimitează spațiul reprezentat de schița lui P. Polonic.

Mai jos prezint un extras din schema anterioară, pentru a înfăţişa mai clar elementele comune hărţilor în discuţie, insuficient de distincte şi de vizibile în imaginea premergătoare. (din păcate, în urma măririi, defecţiunile de prelucrare au devenit şi mai vizibile şi mai supărătoare. Dreptunghiul roz de pe harta suprapusă indică şi aici limitele schiţei Polonic.

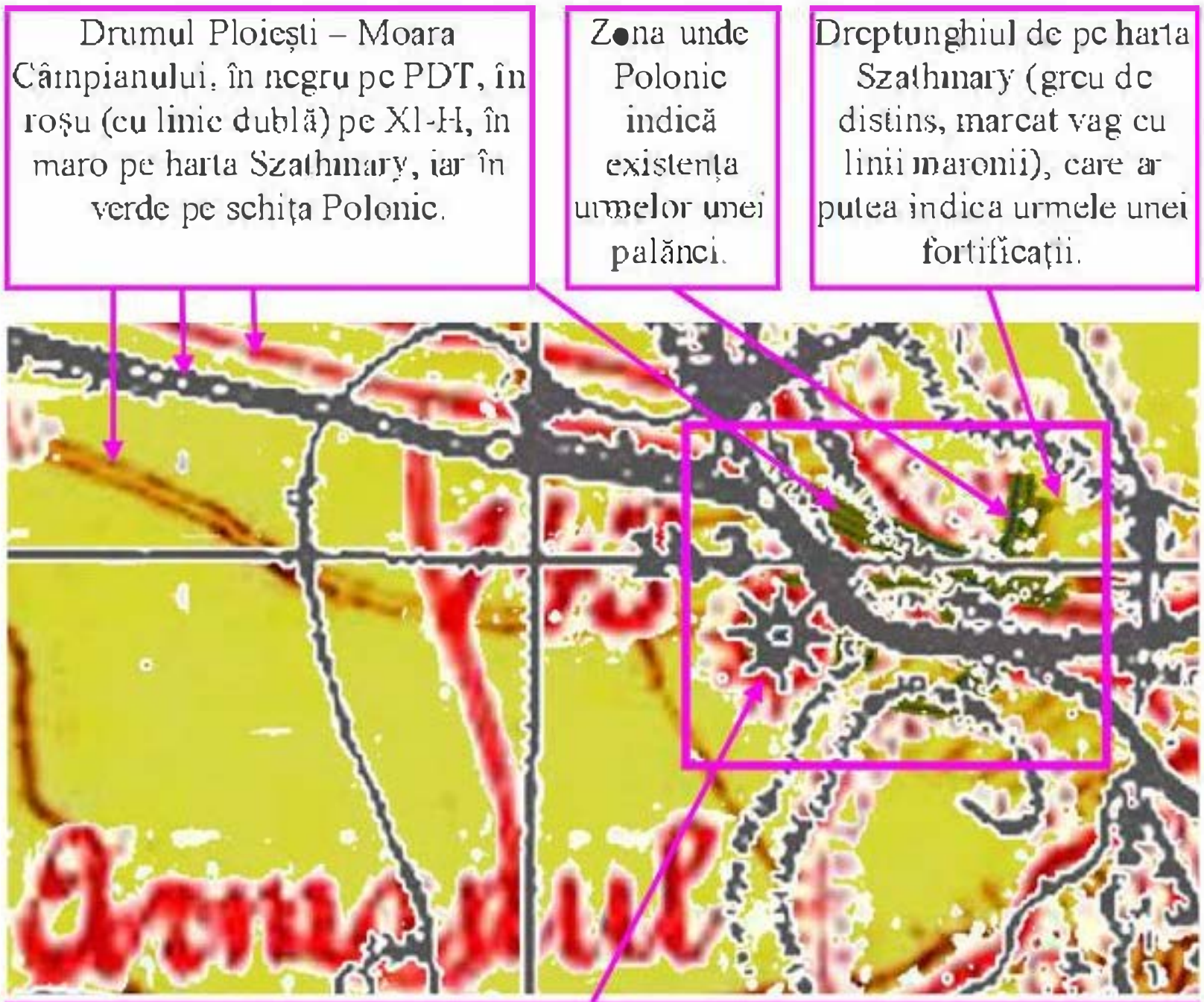

Tumulul cu altitudine 143 m (5 m la Polonic). Reprezentat cu roşu pe XI-H, negru pe PDT; iar marcajul indistinct din centrul alb aparţine lui Polonic.

Hărţile mai sus menţionate mi-au fost oferite, pe lângă multe altele, de domnul Bogdan Condurăţeanu, managerul proiectului România Digitală. Tot dânsul mi-a atras atenţia asupra „coincidenţelor" dintre ele – care permit şi argumentează o localizare –, oferindumi şi cuvenitele explicaţii lămuritoare, pentru a desluşi problemele.

Pe harta Szathmary (abia conturată) se remarcă dreptunghiul care ar putea reprezenta urmele palăncii (cetății) Șoplea, așa cum apăreau după jumătatea secolului al XIX-lea. Forma prea regulată e un indiciu în plus, care să sugereze o construcție.

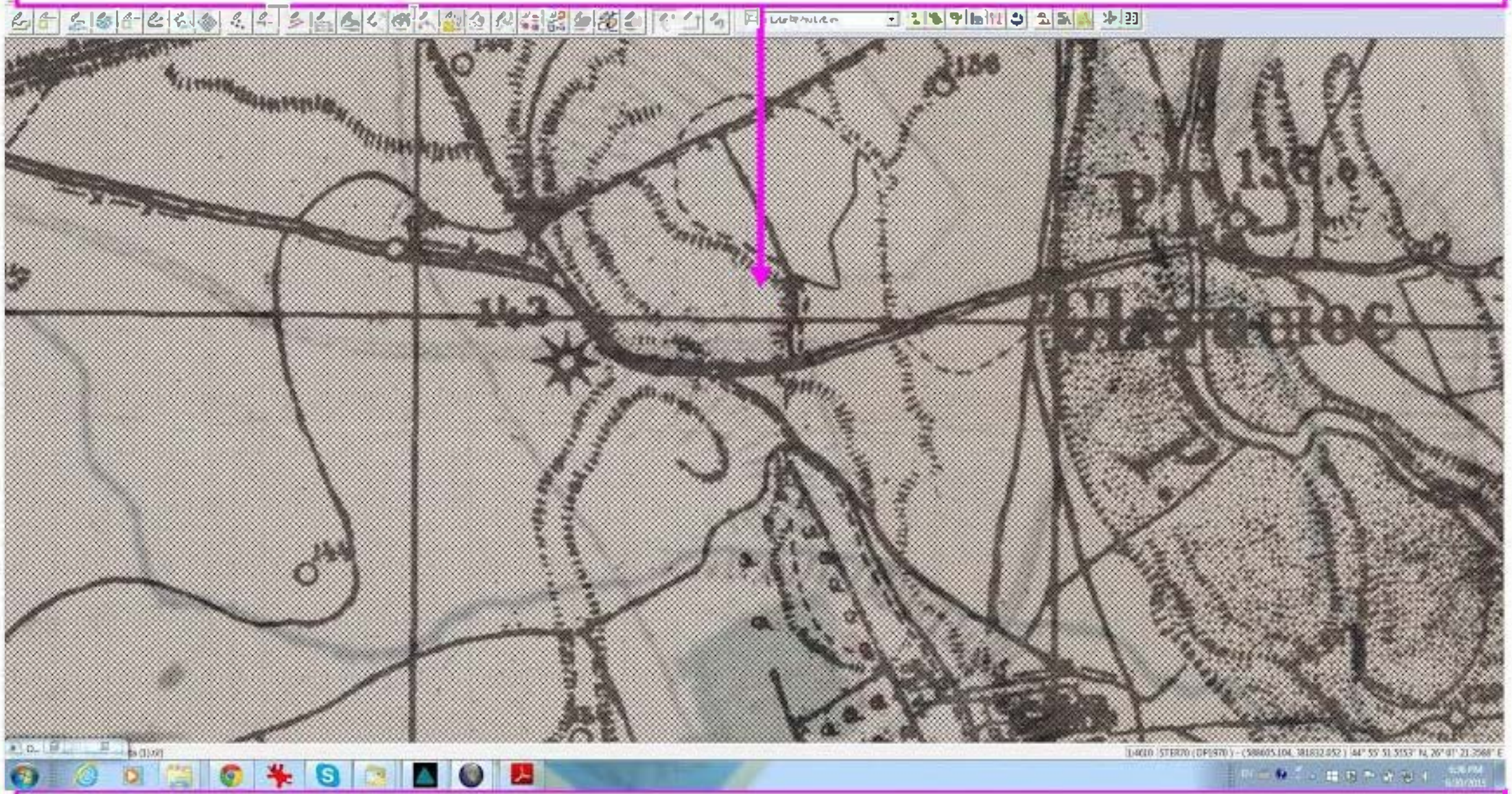

Harta Szathmary suprapusă cu 50% transparență) peste PDT, schiță realizată și oferită mie de domnul Bogdan Condurățeanu. Elementele primei hărți sunt reprezentate prin liniile maronii mai slab conturate. Liniile pronunțate aparțin hărții PDT.

Legendă la hărțile posibilei amplasări a palăncii (cetății) Șoplea (și cuvenitele explicații).

Desenul lui Polonic (prezentat mai devreme), indică existența pe teren, în secolul XX, a urmelor unei palănci Șoplea, undeva în zona geografică cuprinsă în fragmentele de hărți înfățișate mai înainte. Harta compusă este rezultatul suprapunerii a 4 hărți. În fundal, reprezentată cu galben și maro, figurează harta Szatmary din 1864 (vezi http://www.charta1864.ro/chartax.html). Peste ea a fost așezată planșa XI-H a hărții României editată de Serviciul Geografic al Armatei la 1912/1916. Pentru distincție, contururile ei sunt marcate cu roșu. Deasupra urmează un mic fragment al Planurilor Directoare de Tragere (vezi: http://www.geo-spatial.org/harti/), al căror desen e reprezentat cu negru. În final, deasupra e așezată schița cartografului P. Polonic, ale cărei elemente sunt marcate albastru-verzui.

Problema supusă analizei prin această comparație prin suprapunere este aceea de a găsi amplasarea exactă pe teren a informațiilor schiței Polonic.

Aprecierile trebuie să pornească de la ideea că obiectivul din schița lui Polonic trebuie căutat în preajma unui drum care duce spre satul Moara Câmpianului. Ori privind harta din 1864 constatăm că există numai 2 drumuri care se îndreaptă spre sat. Unul nord sud, în estul Teleajenului, care coboară direct spre cătun, fără deviații și un altul vest-est care vine din Ploiești, și față de care accesul spre așezare se face printr-o deviație.

La care dintre drumuri se referă schița? Trebuie remarcat că pe desenele lui Polonic, atunci când nu apar indicații privitoare la punctele cardinale, marginea de sus a paginii este percepută ca reprezentând direcția nord. Atunci când se abate de la această regulă, cartograful are grijă să însoțească schița cu o săgeată care să indice acest punct cardinal. (*Vezi*

ca dovadă manuscrisele Polonic de la Academie - de ex. Ms. XV – plic XV.) Această observaţie exclude din start amplasarea schiţei în zona drumului nord-sud, rămânând în discuţie numai celălalt. Din schiţă rezultă că satul în discuţie se află la est de cele înfăţişate.

Ori analizând drumul vest-est, începând de la Teleajen până la bifurcaţie (deci la est de râu), constatăm că pe această porţiune, de altfel foarte scurtă, nu putem identifica elemente ale căror caracteristici să sugereze o apropiere de schiţă, deşi, logic vorbind, pentru a împiedica accesul la vadul Teleajenului, ar fi trebuit ca fortificaţia să se găsească pe malul estic al râului, căci mai ales din această parte erau de aşteptat inamici în evul mediu.

Analizând însă drumul de la vest de râu, în zona care duce spre Ploieşti, apare ca posibilă o poziţie, care e indicată pe harta suprapusă printr-un dreptunghi roz.

Care sunt elementele care pot susţine presupunerea asocierii schiţei cu elementele zonei din dreptunghiul marcat cu roz?

1. Existenţa drumului care spre est duce la Moara Câmpianului.

2. Movila indicată prin cota 143, care ar putea corespunde cu tumulului marcat de Polonic +5. Asocierea e verosimilă, movila fiind situată, cum se poate observa din harta XI-H şi PDT între curbele de nivel 130 şi 140, mai aproape de cea din urmă. Deci în acel loc se putea găsi un tell cu înălţimea de 5 m faţă de nivelul terenului înconjurător şi care să aibă totodată cota absolută de 143 m.

3. Atrage atenţia pe harta XI-H că locul aflat la sud-vest de amplasamentul propus se numeşte „La Armanul Bercenilor". Ori e ştiut că în limbajul zonei cuvântul „arman" înseamnă arie pentru treieratul grânelor sau pentru alte munci gospodăreşti, curte, ogradă sau conac în care locuia vechilul unei moşii şi loc unde se înmagazinează recolta. (vezi: http://dexonline.ro/definitie/arman/paradigma

sau http://dexonline.ro/definitie/Arie). De altfel în stânga denumirii figurează o fântână cu cumpănă, iar sub ea un simbol pentru arie de treierat grâne. Ceea ce se mai cunoaşte din surse scrise este că, prin secolul XVII – XVIII, pe lângă Berceni şi Şoplea se găsea o curte şi un conac Cantacuzin, zis cel de la „Şoplea-Berceni", deci cumva situat între (sau pe lângă) cele 2 puncte de reper. (Vezi *România viitoare, Ploieşti, 7 sept. 1914*, p. 1, – citat după N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, I-Ţara Românească*, vol 2, p. 623.). Dacă situăm schiţa lui Polonic aici şi acceptăm că „arman" ar face aluzie la ipoteticul conac în discuţie, numele acestuia ar fi pe deplin justificat, fiind aproape de ambele repere, al căror nume îl împrumută.

4. Privind cu atenţie capătul din dreapta (din est) al dreptunghiului roz de pe hărţile suprapuse, constatăm că, în chiar marginea sa se găseşte o bună porţiune a unui dreptunghi reprezentat în linii slab conturate pe harta din 1864. Ce putea reprezenta acesta? Forma prea regulată ar sugera urmele unei construcţii (un fundament destul de vizibil la data când se aduna materialul necesar întocmirii hărţii, dar care se ghicea mai greu şi numai parţial pe vremea lui Polonic). Ori ceea ce putem constata din hărţile suprapuse este că, alăturea cu marginea stângă (vestică) a ciudatului dreptunghi, se situează ceea ce Polonic indică a reprezenta urmele unei palănci, lucru care duce evident la ideea că ne găsim în faţa aceluiaşi obiectiv reprezentat independent de cele două izvoare. Faptul că suprapunerea nu e perfectă nu trebuie să surprindă, cele 2 materiale fiind executate la scări diferite, iar harta Szathmary nu excelează prin precizie.

5. De altfel şi logica ne îndemnă să credem că era posibil ca în acel loc să se fi aflat o fortificaţie. În principiu palăncile (cetăţile) se ridicau în puncte strategice din care se putea

apăra un obiectiv. Aici obiectivul strategic ar fi putu fi (prin sec. XVII) vadul (mai târziu podul) peste Teleajen, prin zonă trecând un drum principal în epocă, care venea de la Buzău şi mergea spre Târgovişte, dar având o bifurcaţie şi spre Bucureşti. De menţionat că aici, chiar în zona vadului, dar şi dincoace de el, s-au dat două bătălii cunoscute, amândouă întâmplate în sec. al XVII-lea; prima a avut loc în 16/26 mai 1653, în vremea lui Matei Basarab, iar cea de a doua în 16/26 iunie 1655, în vremea lui Constantin Şerban, zis Cârnul, când o oaste ardelenească, una modovenească şi alta tătărască atacă soldaţii răsculaţi din Ţara Românească. Posibil ca ultima luptă să fi şi dus la dispariţia aşezării omonime. Oricum, aceste întâmplări îndreptăţesc presupunerea că descoperirea lui Polonic referitoare la o fortificaţie pot avea legătură cu acest loc.

Deci utilitatea unei fortificaţii în acest loc nu poate fi contestată. Ea, găsindu-se pe malul apei, la oarece înălţime faţă de vad, permitea supravegherea strică a trecerii apei, căci de aici se putea mătura din fort, cu focul archebuzelor, al sânetelor sau al săcăluşelor, spaţiul până dincolo de malul opus, făcând Trotuşul greu de traversat.

6. Ceea ce poate totuşi isca unele suspiciuni este faptul că „indicaţiile de relief" date de Polonic nu se potrivesc pe deplin cu cele ale hărţilor enumerate, chiar dacă deosebirile nu sunt prea mari. Dar ca element de asemănare izbeşte prezenţa tumulului de 5 m, respectiv a movilei cu altitudinea de 143 m. Dar chiar dacă aprecierile privind asemănările sau deosebirile de „relief" pot naşte controverse nesfârşite, nu trebuie totuşi uitat că între realizarea hărţilor în discuţie şi respectiv a schiţei Polonic există diferenţe importante de timp, şi deci este posibilă apariţia unor modificări pe teren, mai ales dacă ne gândim că suntem în prezenţa unei ape, unde eroziunea e mai puternică, şi a unui drum umblat, unde căruţele pot produce şi ele surpări de teren. Iar, pe de altă

parte, redarea se realizează la scări total diferite, ceea ce poate determina apariția unor omisiuni sau simplificări la hărțile cu scară mai mică. Şi pe deasupra unele hărți, precum cea din 1864, nu pot fi socotite de o precizie absolută.

7. Alte studii, pe baza unor documente de epocă, situează Şoplea (Şopleşti) între Ploieşti (ori mai exact pârâul Dâmbu) şi Teleajen (vezi Lidida şi L. Demeny, N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoală populară?*, p. 133 şi 135), de preferință în raza satului Corlăteşti (*idem*, p. 136), deci mai la sud față de poziția propusă mai sus. Totuşi ipoteza privind Corlăteştii e exclusă, în temeiul faptului că schița Polonic leagă palanca de un drum vest-est spre Moara Câmpianului. Ori acesta nu putea trece pe la Corlăteşti, localitate situată spre sud față de un asemenea traseu. Iar drumul care vine de la Corlăteşti spre vadul Teleajenului (respectiv Moara Câmpianului) are orientare de la vest-sud-vest spre est-nord-este, necorespunzând deci ca direcție cu cel din schița Polonic.

Lupta de la Șoplea (16/26 mai 1653) – faza finală –, proiectată pe harta Szathmari (1864)

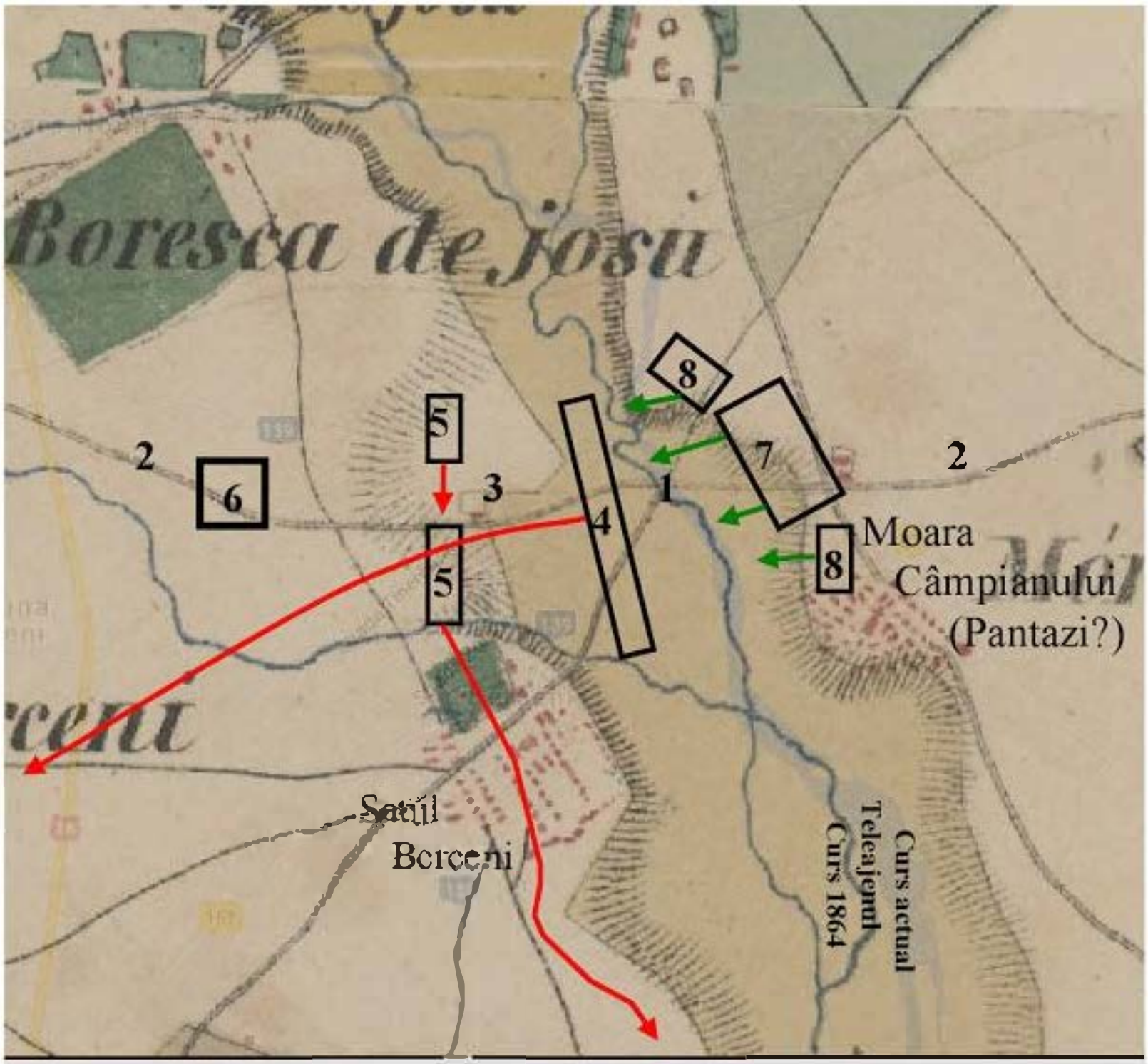

Legendă:

1 - Vadul Teleajenului; 2 – Drumul Moldovei (Buzău – Ploiești); 3 – Cetățuia (palanca) Șoplea;

Trupele muntenești

4 – Cavalcria muntcnească; 5 – Infanteria lui Matei Basarab; 6 – Tabăra (dc căruțe) a trupelor lui Diicu Buicescu;

Trupele moldo-căzăcești

7 – Cavaleria moldo-căzăcească; 8 – Infanteria moldo-căzăcească;

Lupta de la Finta din 17/27 mai 1653

În continuare e înfățișat cîmpul de luptă de la Finta (locul bătăliei dintre Matei Basarab și Vasile Lupu din 1653), așa cum a fost reprezentat în diferite viziuni cartografice.

Mai jos se poate vedea zona, așa cum apare pe cel mai vechi document cartografic cunoscut nouă; e vorba de harta Specht din 1791

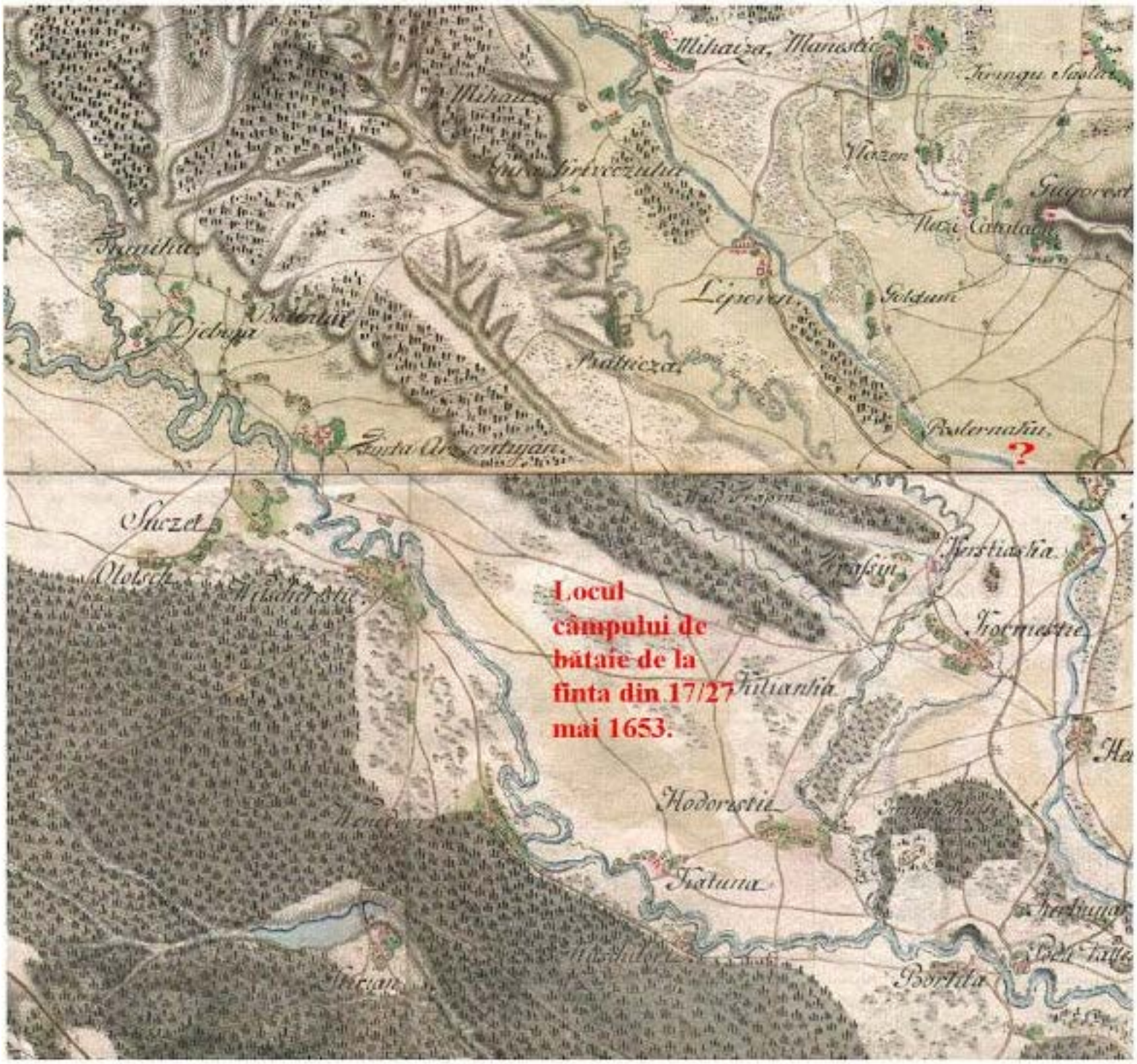

Imaginea prezintă 2 extrase din pag. 70-71 ale hărții Specht (îmbinate într-un tot). Această hartă, dimpreună cu multe alte hărți, însoțite și de numeroase sugestii, mi-au fost puse la dispoziție de domnul Bogdan Condurățeanu, managerul proiectului România Digitală.

Fragment al hărții Szathmary (1864), redând zona câmpului de luptă (vezi: http://www.charta1864.ro/chartax.html)

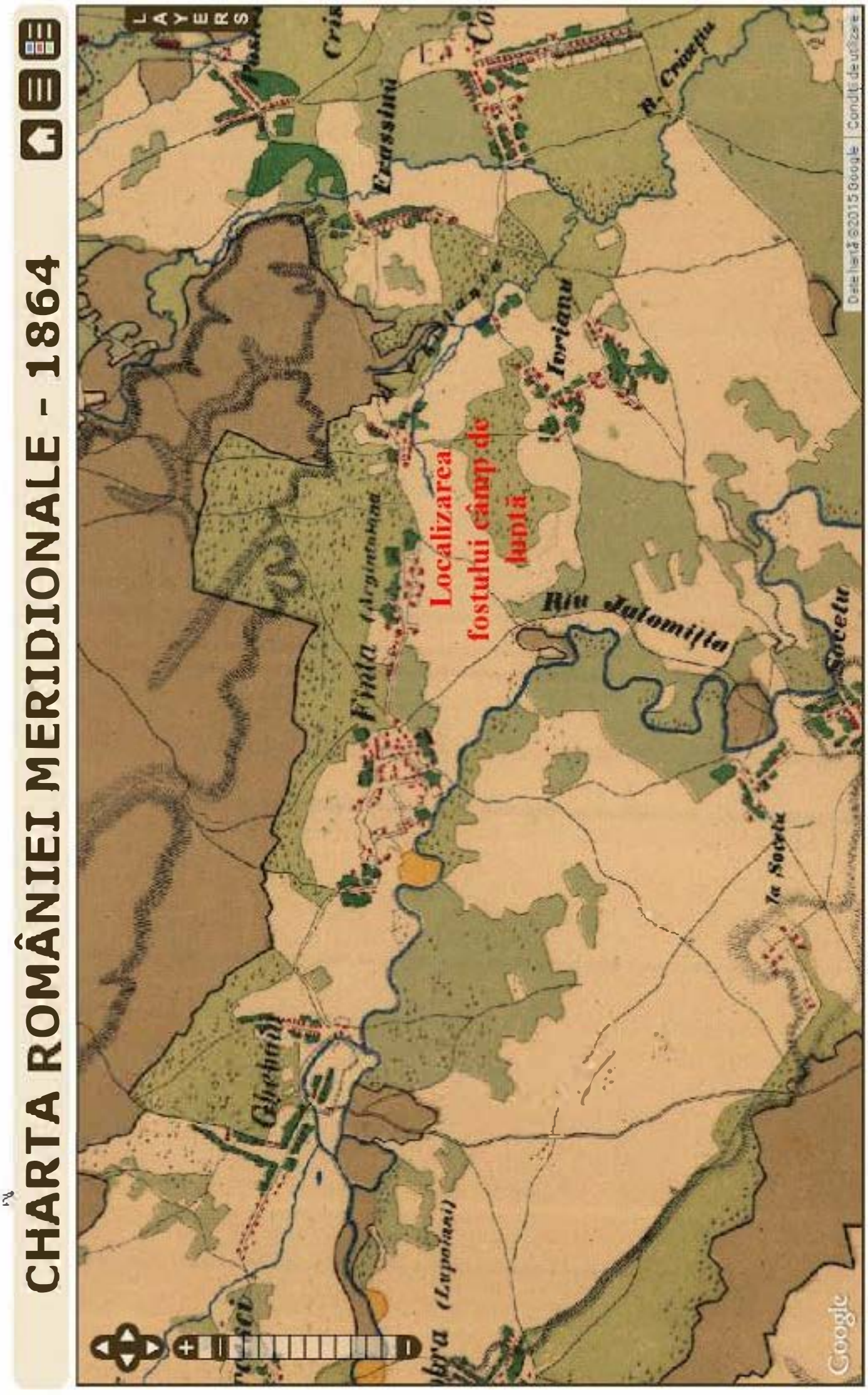

Prin suprapunerea hărții Szathmary (1864) peste cea actuală, se evidențiază modificările survenite atât în privința rețelei rutiere, cât și a cursului Ialomiței în ultimul secol și jumătate.

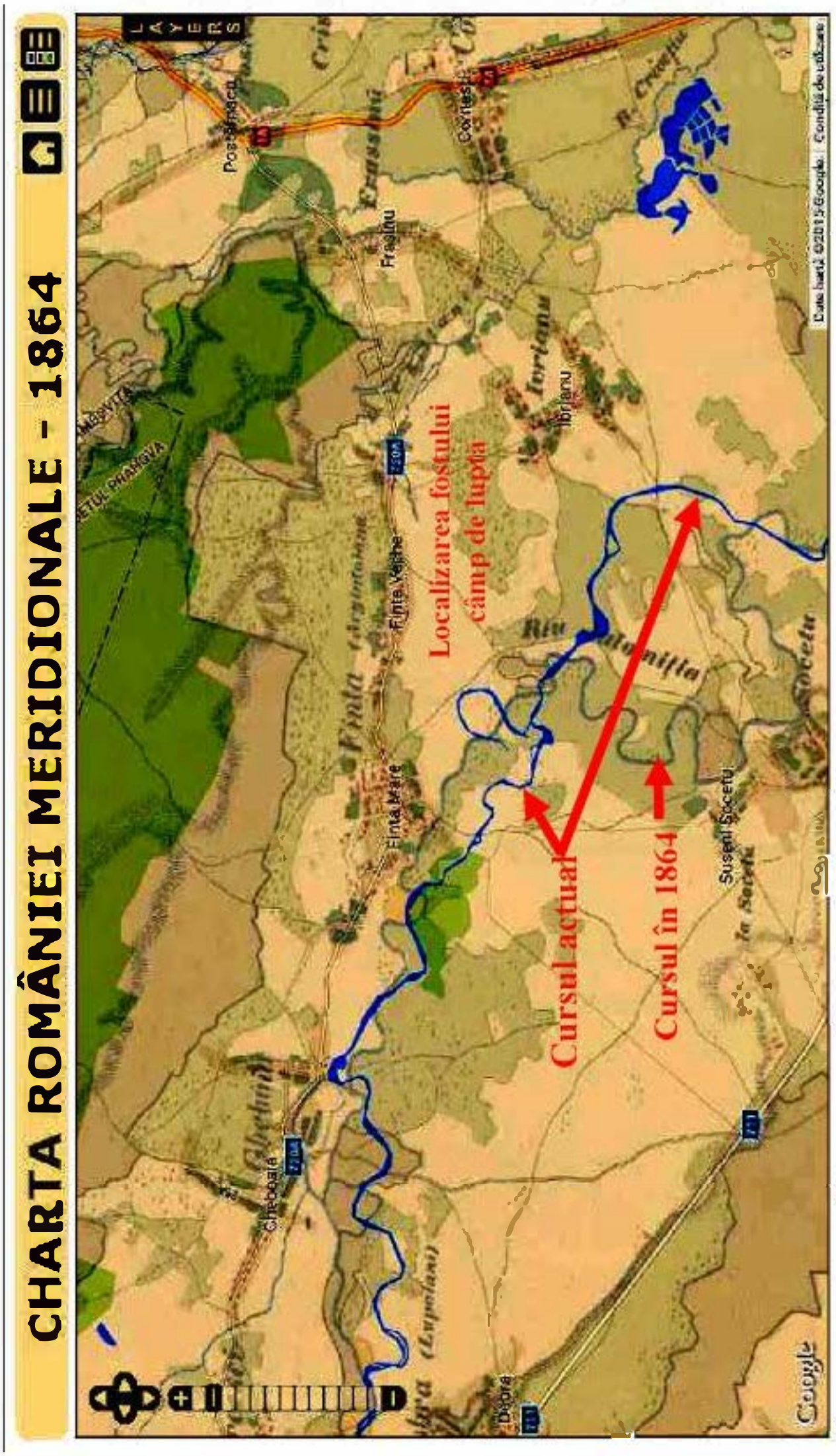

Câmpul de luptă așa cum e oglindit în **planșele XI-G și XI-H** ale hărții editate de Serviciul Geografic al Armatei (Române) în 1912/1916 (planșele sunt prezentate fragmentar în imagine)

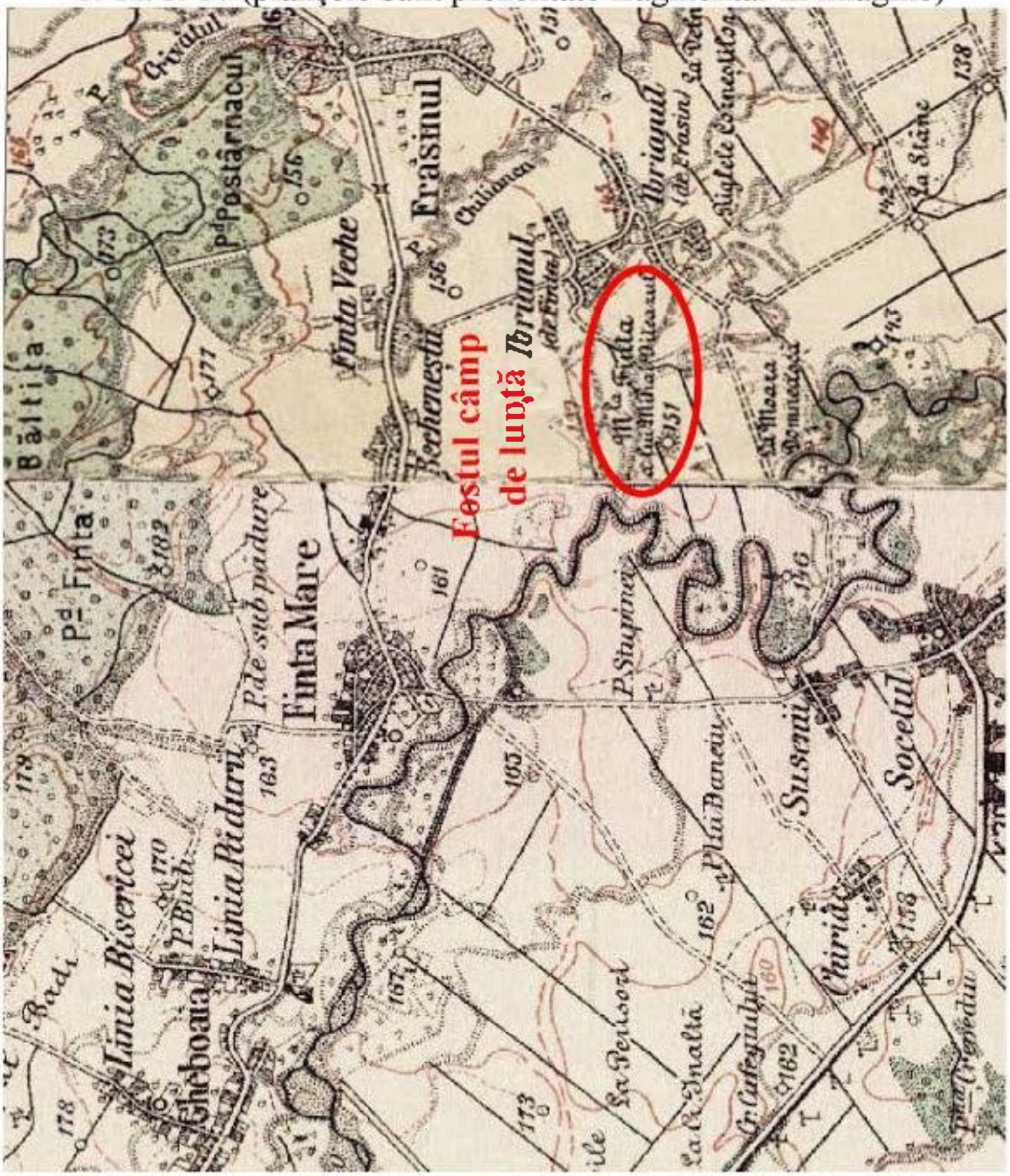

Aici se remarcă totodată și movila mortuară ridicată de Matei (încercuită cu roșu), atribuită însă de localnici, în mod greșit, lui Mihai Viteazul. Astăzi gorganul nu mai există, el fiind spălat de apă, în urma mutării cursului Ialomiței. Harta sugerează că în momentul topografierii, la începutul sec. al XX-lea, gorganul mai exista. Hărțile de mai sus mi-au fost oferite de domnul Bogdan Condurățeanu, însoțite de o seamă de sugestii.

Zona Finta în epoca noastră, într-o reprezentare Google.

Prezenta hartă este o imagine Google a zonei, care indică actuala situație de teren a regiunii, cât și cursul de azi al Ialomiței. Pentru a evidenția distrugerea gorganului ridicat de Matei Basarab (menționat în figura anterioară), mi-am permis să-l amplasez și pe această hartă, adăugând și alte câteva amănunte.

Lupta de la Finta (17/27 mai 1653)

(Situația generală a câmpului de bătaie și aliniamentul inițial al trupelor)

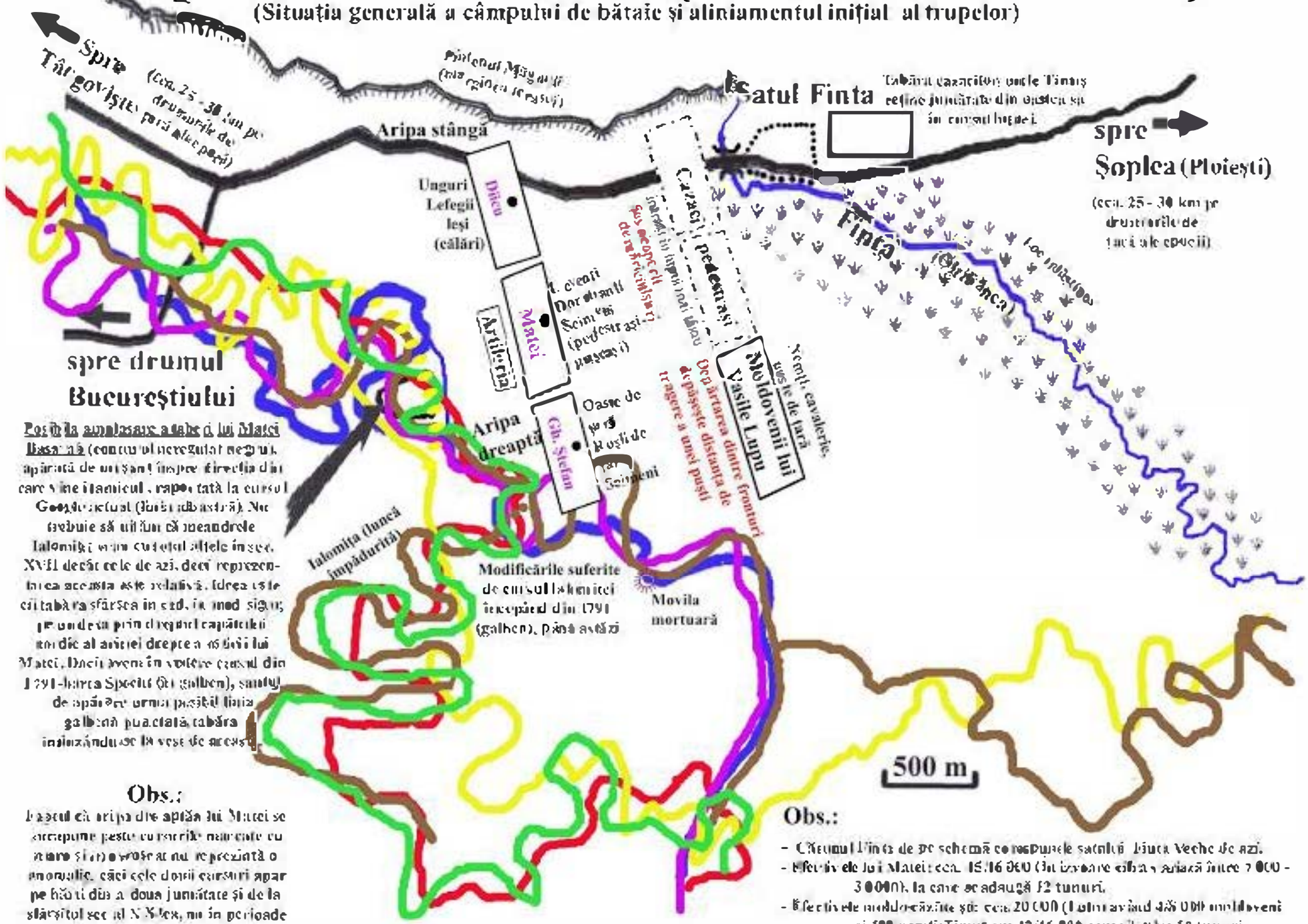

Poziția ampasarea atacă a lui Matei Basarab (contrar unei neregulat negului, apărată de un șanț în spre direcția din care vine inamicul, raportată la cursul Goagiu actual (Dâmbovița). Nu trebuie să uităm că meandrele Ialomiței erau cu totul altele în sec. XVII decât cele de azi, deci reprezentarea aceasta este relativă. Știm că tabăra s-a așezat în sud, în mod sigur; pe undeva prin dreptul capătului nordic al actualei dreptei a lui Matei. Dacă avem în vedere cursul din 1791-harta Specht (în galben), satul de spărare urmă pârâul linia galbenă punctată, tabăra înglobându-se în vest de acest

Obs.:

Faptul că aripa dinspre apă a lui Matei se întrepune peste cursurile naturale cu atare și ar fi o eroare, nu reprezintă o anomalie, căci cele două cursuri apar pe hărți din a doua jumătate și de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, nu în perioade vechi.

Obs.:

- Cătunul Finta de pe schemă corespunde satului Ialuca Veche de azi.
- Efectivele lui Matei erau: 15/16 000 (în izvoare cifra variază între 7 000 - 30 000), la care se adaugă 12 tunuri.
- Efectivele moldovenești: cca. 20 000 (Letopisețul dă 25 000 moldoveni și 100 nemți; Timuș are 12/16 000 cazaci), plus 17 tunuri.

Legenda şi explicaţiile la harta anterioară, privitoare la situaţia de ansamblu a câmpului de luptă.

Poziţionarea taberei şi amplasamentul iniţial al trupelor lui Matei Basarab au depins în bună măsură de cursul Ialomiţei la jumătatea secolului al XVII-lea. Numai că acesta nu poate fi presupus în amănuntele sale, întrucât râul şi-a schimbat cursul de numeroase ori de atunci. Practic nu cunoaştem aceste modificări decât în intervalul care începe cu anul 1791 (harta Specht) şi se termină azi. Liniile colorate din stânga (din josul) imaginii anterioare încearcă să reprezinte modificările cursului Ialomiţei de-a lungul acestui răstimp. Trebuie remarcat că dincolo de posibile greşeli de cartografiere, mai ales în cazul hărţilor mai vechi, deosebirile de curs sugerate de aceste imagini, atât de diferite, reprezintă totuşi o realitate, care nu poate fi contestată. Dar să nu uităm că pentru răstimpul dintre 1653 – 1791 ne lipsesc orice fel de date, ori – de bună seamă – nici în acest timp modificările n-au lipsit. De altfel hărţile anterior prezentate ilustrează această variabilitate de curs a Ialomiţei, justificând reprezentările schiţei sintetice din pagina anterioară.

Legenda culorilor folosite este următoarea:

Cu galben e notat cursul apei conform hărţii Specht (1791)

Cu roşu este marcat cursul conform hărţii Szatmary (1864).

Cu verde e reprezentat cursul conform planşelor XI G şi XIH ale hărţii din 1912/1916

Cu mov este redat cursul conform hărţilor topografice sovietice din a doua jumătate a sec. XX.

Cu maro e simbolizat cursul de pe hărţile topografice de la sfârşitul secolului XX.

Culoarea albastră închipuie cursul de pe harta Google, deci cursul contemporan.

Ceea ce ştim din cronici (spre ex. Miron Costin, *Opere*, vol. I, ediţia 1965, p. 149) este că tabăra era aşezată într-un cot al Ialomiţei, deci pe malul acesteia, fiind întărită cu un şanţ săpat de soldaţi, pe latura dinspre care era aşteptată apropierea inamicul. Era ştiut că vrăşmaşii urmau a veni din est, intrând pe câmpul de

luptă prin colțul de nord-est, adică prin dreptul satului Finta (zis azi „Finta Veche"), unde se găsea un podeț care traversa pârâul Chilianca (Finta), pârâu mlăştinos la acea dată, încât locul din jurul său era greu de străbătut. Având în vedere schimbările de curs ale Ialomiței (atât cele cât de cât cunoscute şi ilustrate prin hărțile mai sus aminte, cât şi cele necunoscute, anterioare anului 1791), este practic cu neputință de a ghici care era cotul ales de Matei, cu peste 360 de ani în urmă, pentru a adăposti tabăra, cât şi întinderea şi localizarea exactă a acesteia. Ceea ce ştim sigur din chiar izvorul menționat, este că tabăra se afla pe undeva pe la marginea nordică a aripii drepte a lui Matei, căci altfel nu se poate explica afirmația cronicarului, care spune că, spărgând linia de apărare a aripii drepte a potrivnicilor, Lupu a izbutit să ajungă „până în corturile muntenilor" (Costin, p. 150). Ori dacă am admite că tabăra s-ar fi aflat mai spre nord, ar însemna că Lupu ar fi reuşit să înconjoare pe la spate centrul frontului muntean, sau chiar aripa sa stângă, lucru neverosimil, căci atunci devine necredibilă împrejurarea că Matei a putut totuşi respinge moldovenii, carei spărseseră aripa dreaptă (sudică). Existența movilei mortuare, aşezate foarte probabil în marginea sudică a fostului câmp de luptă, ar sugera cu oarecce probabilitate limita sudică până la care se întinsese linia frontului.

Evident că față mulțimea de cursuri posibile ale apei, realizarea unei scheme devine dificilă, neştiind pe care s ă-l preferăm (lucrurile sunt cu atât mai încurcate, cu cât pentru intervalul 1653 – 1791 ne lipsesc orice fel de date). Deci indiferent care traseu al râului (din cele cunoscute) ar fi ales, desenul va include automat un anume grad de relativitate. Dar dincolo de acest caracter aproximativ al schemelor, ele pot fi totuşi acceptate ca valabile pentru a ne putea reprezenta evenimentele petrecute în urmă cu secole.

Pentru realizarea schemelor următoare, privind fazele bătăliei, am ales ca reper cursul actual (Google) al Ialomiței (marcat cu albastru), în opoziție cu acela atestat de harta Specht (1791), deci cel mai vechi cunoscut nouă, marcat cu galben. Din capul locului se vede că, localizând tabăra imediat din sus de marginea nordică a aripei drepte, cele două cursuri ne dau două alternative cu totul diferite pentru amplasarea şi întinderea taberei, cât şi pentru

lungimea şi forma şanţului înconjurător. Oricum, tabăra trebuie să se fi aflat cam în acea zonă.

Obişnuit se consideră că alegerea Fintei ca loc de bătălie s-ar fi întemeiat pe adânci resorturi strategice, care aveau în vedere în primul rând blocarea culoarului dintre Gheboaia şi Mărceşti (mărginit la nord de coastele Pintenului Măgurii iar la sud de Ialomiţa), închizând astfel trecerea spre cetatea de scaun. Afirmaţia nu poate fi contestată în întregul ei, cu toate obiecţiile care i s-ar putea aduce.

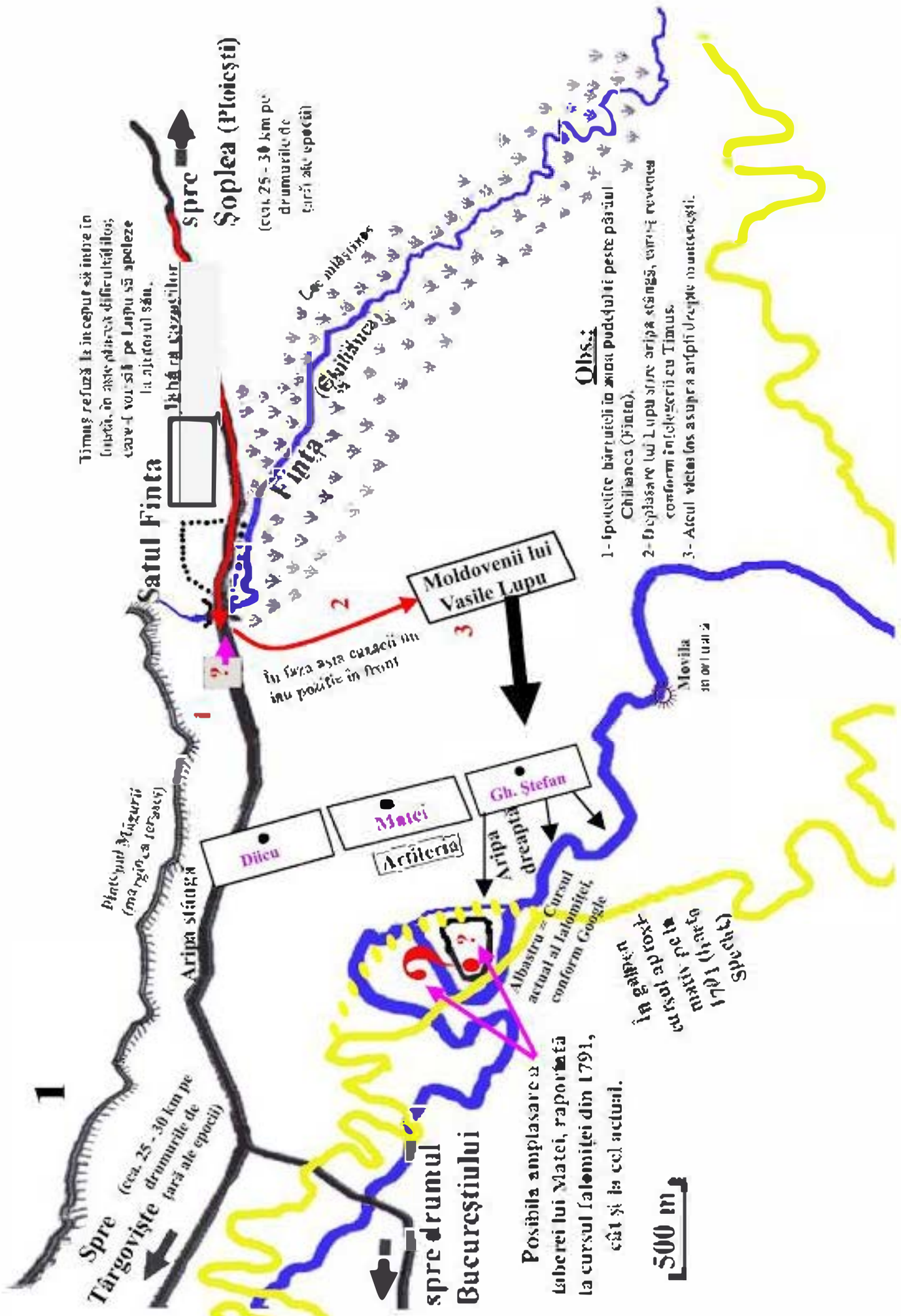
Spre Târgoviște
(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)
Aripa stângă
Blocajul Măgurii (ma pgina ierarhi)
Dîlcu
Matei
Arcitierul
Gh. Ștefan
Aripa dreaptă
Albastru = Cursul actual al Ialomiței, conform Google
Posibila amplasare a taberei lui Matei, raportată la cursul Ialomiței din 1791, cât și la cel actual.
500 m
spre drumul Bucureștiului
Moldovenii lui Vasile Lupu
În fața așa cazacii nu își pot fi în front
Satul Finta
Finta (Chilișirea)
Spre Șoplea (Ploiești)
(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)
Obs.:
1- Pozițiile bătăliei în zona podului peste pârâul Chilianca (Finta).
2- Deplasarea lui Lupu spre aripa stângă, unde revenea conform înțelegerii cu Timuș.
3- Atacul victorios asupra aripii drepte muntenești.
Movila

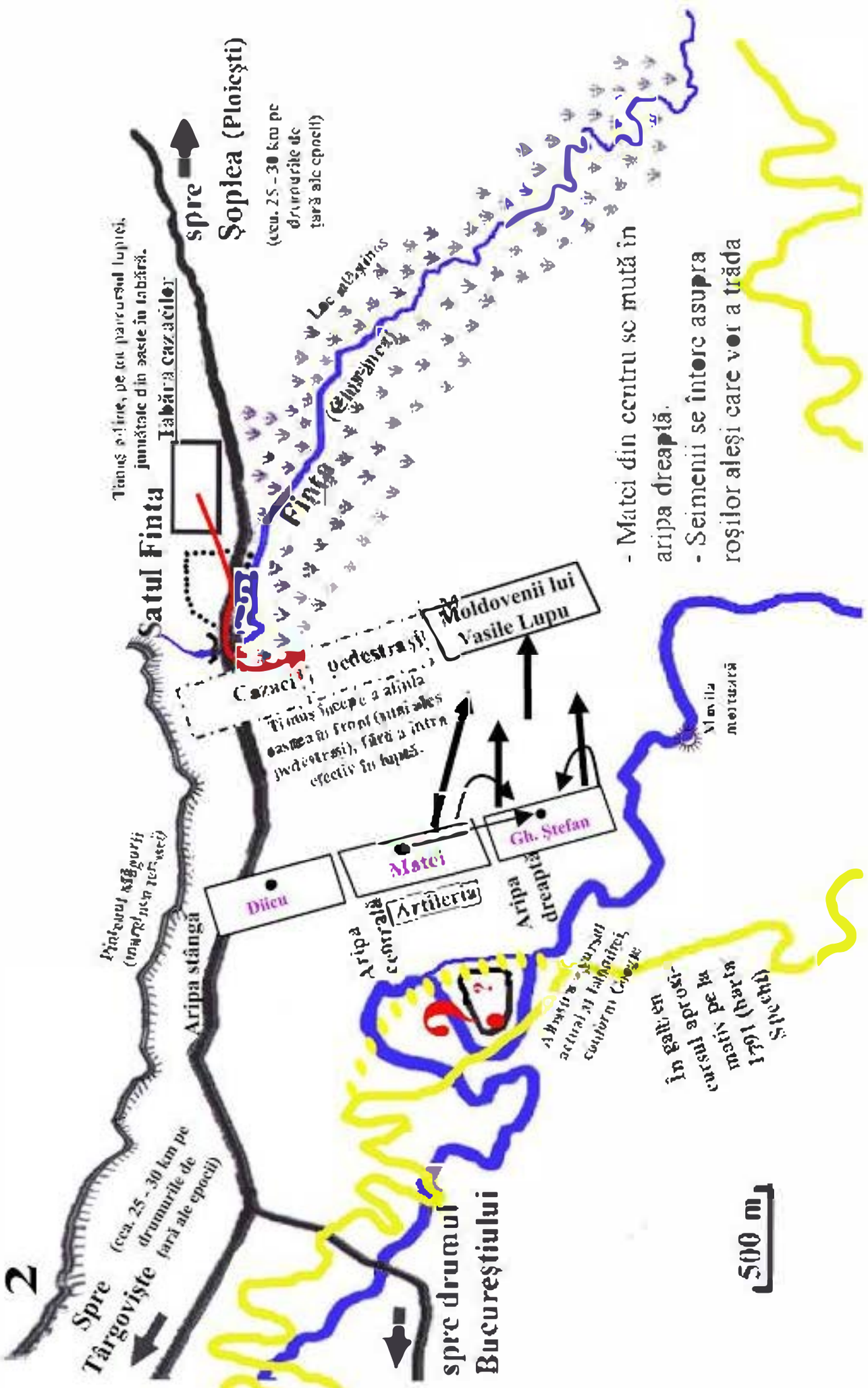
2
Spre Târgoviște
(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)
Aripa stângă
Pădurea Măgura (inexistentă în realitate)
Aripa centrală
Artilerie
Aripa dreaptă
Dilcu
Matei
Gh. Ștefan
Moldovenii lui Vasile Lupu
Cazaci
Satul Finta
Tabăra cazacilor
Finta
Lac astăzi
(eleșteu)
Spre Șoplea (Ploiești)
(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)
- Matei din centru se mută în aripa dreaptă.
- Seimenii se întorc asupra roșiilor aleși care vor a trăda
Albia a fost în cursul actual al râului
În galben cursul aproximativ pe la mijl. sec. al XVIII-lea (harta Specht)
spre drumul Bucureștiului
500 m

3

Spre Târgoviște

(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)

Finețul Măgurii (marginea terasei)

Aripa stângă

Dîlca

Artileria

Matei vine

Matei vine

Aripa dreaptă

Gh. Ștefan

Matei revine la centru

Moldovenii lui Vasile Lupu

Tunul ține în tabără jumătatea de oeste.

Satul Finta

Tabăra cazacilor

spre Soplea (Ploiești)

(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)

Fînețe

(Ghilia-Vca)

Loc mlăștinos

Cazacii pedestrași

spre drumul Bucureștiului

Albiaru = cursul actual al Ialomiței (numire Cantemir)

În galben cursul aproximativ pe la 1791 (harta Specht)

Movila mortuară

500 m

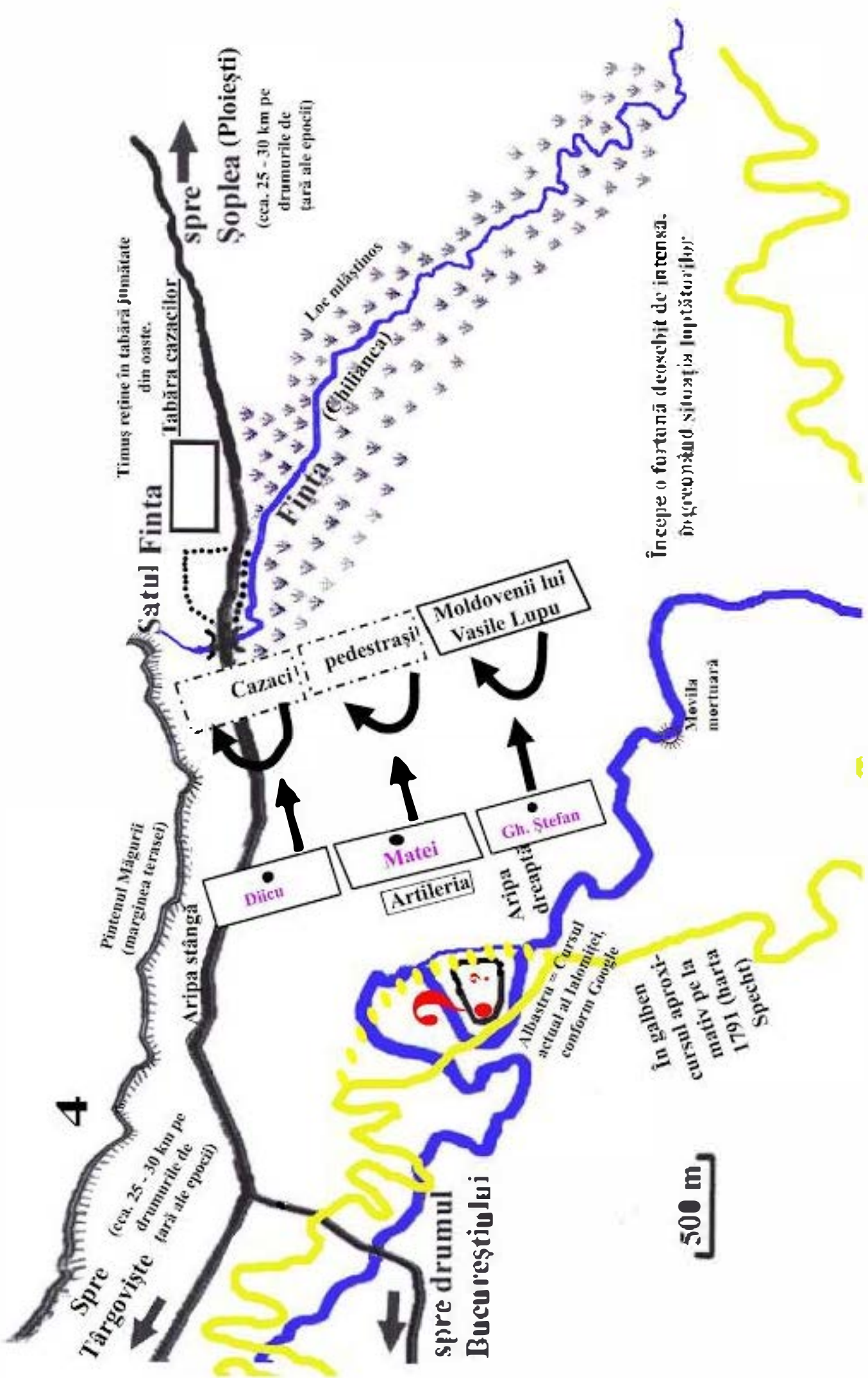
Satul Finta
Tabăra cazacilor
Timuș reține în tabără jumătate din oaste.
spre Șoplea (Ploiești)
(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)
Loc mlăștinos
Finta (Chiliianca)
Începe o furtună deosebit de intensă, dezvoltându-se luptătorii
Moldovenii lui Vasile Lupu
Cazaci pedestrași
Diicu
Matei
Artileria
Gh. Ștefan
Aripa dreaptă
Aripa stângă
Pintenul Măgurii (marginea terasei)
Albastra = Cursul actual al Ialomiței, conform Google
În galben cursul aproximativ pe la mijv pe la 1791 (harta Specht)
Spre Târgoviște
(cca. 25 - 30 km pe drumurile de țară ale epocii)
spre drumul Bucureștiului
500 m
4

S

Spre Târgoviște (cca. 25 – 30 km pe drumurile de țară ale epocii)

Pintenul Măgurii (marginea terasei)

Aripa stângă

Dilea

Artileria

Matei

Aripa dreaptă

Gh. Ștefan

spre drumul Bucureștiului

?

Albastru = Cursul actual al Ialomiței conform Google

500 m

În galben cursul aproximativ pe la 1791 (harta Specht)

Movila mortuară

Satul Finta

Tabăra cazacilor

Cazacii pedestrași

Vasile Lupu se retrage în liniile cățănești

Dații nobilovenii trec la Gh. Ștefan

Timuș fugind, pestrașii cazaci retrași în tabăra aleg o nouă comandă.

Vasile Lupu și Timuș, în fruntea cavaleriei, fug de pe câmpul de luptă spre Buzău și Brăila

spre Șoplea (Ploiești)

(cca. 25 – 30 km pe drumurile de țară ale epocii)

Finta (Chiliianca)

Loc mlăștinos

Furtuna: continuă cu violență.

Fuga lui Timuş şi a lui Vasile Lupu spre Moldova după înfrângerea de la Finta

Drumul fugarilor — Drumul lui Matei vodă spre Târgovişte

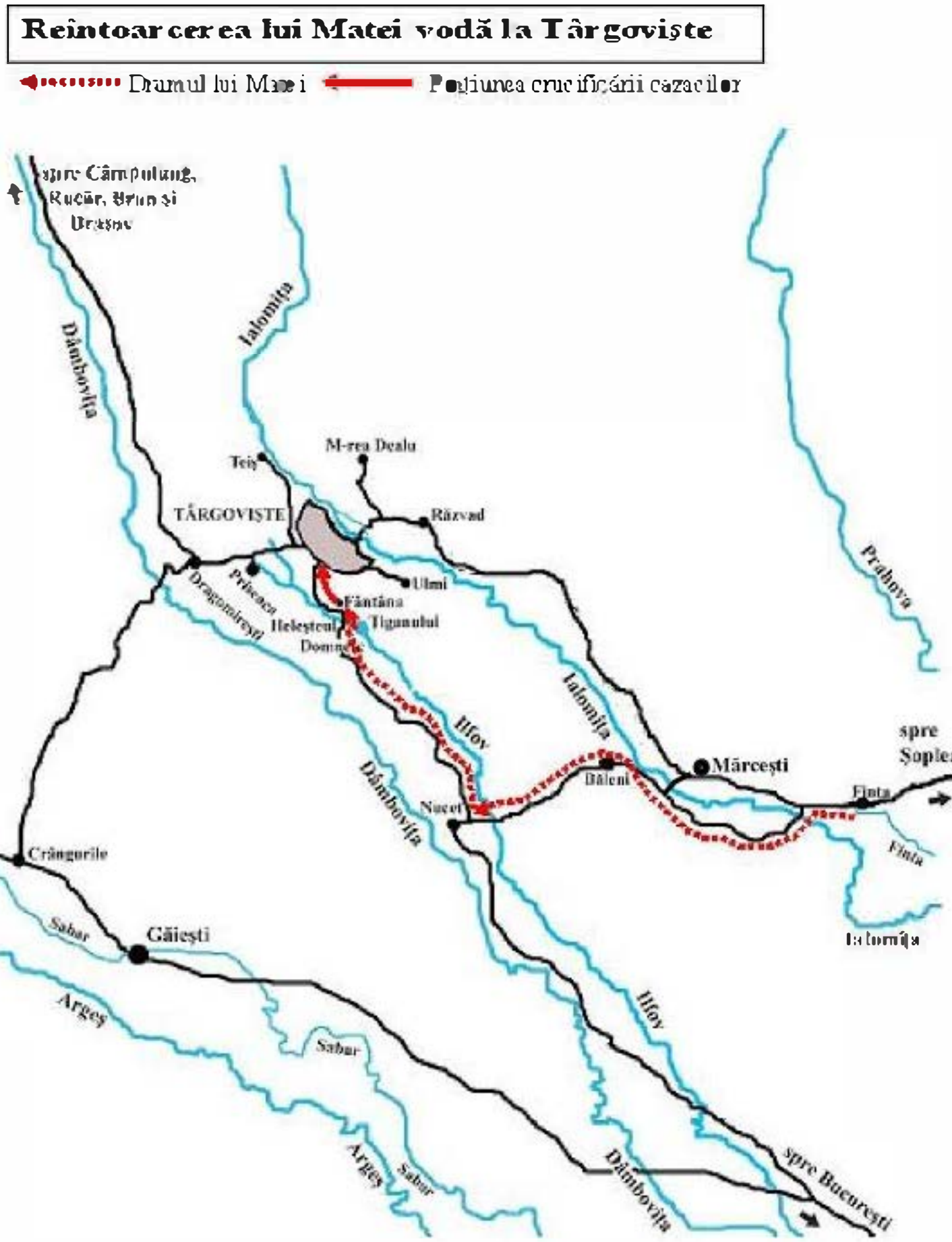
Reîntoarcerea lui Matei vodă la Târgoviște
Drumul lui Matei
Poziția crucificării cazacilor
Câmpulung,
Rucăr, Bran și
Bratești
Dâmbovița
Ialomița
M-rea Dealu
Teiș
TÂRGOVIȘTE
Răzvad
Ulmi
Fântâna
Tigănului
Dragomirești
Prisaca
Heleșteul
Domnesc
Ilfov
Ialomița
Prahova
spre
Șoplea
Mărcești
Dâleni
Fiața
Nucet
Dâmbovița
spre
Curtea
de Argeș
Crângurile
Sabar
Găiești
Argeș
Ilfov
spre București

Drumul crucificării prizonierilor de la Finta

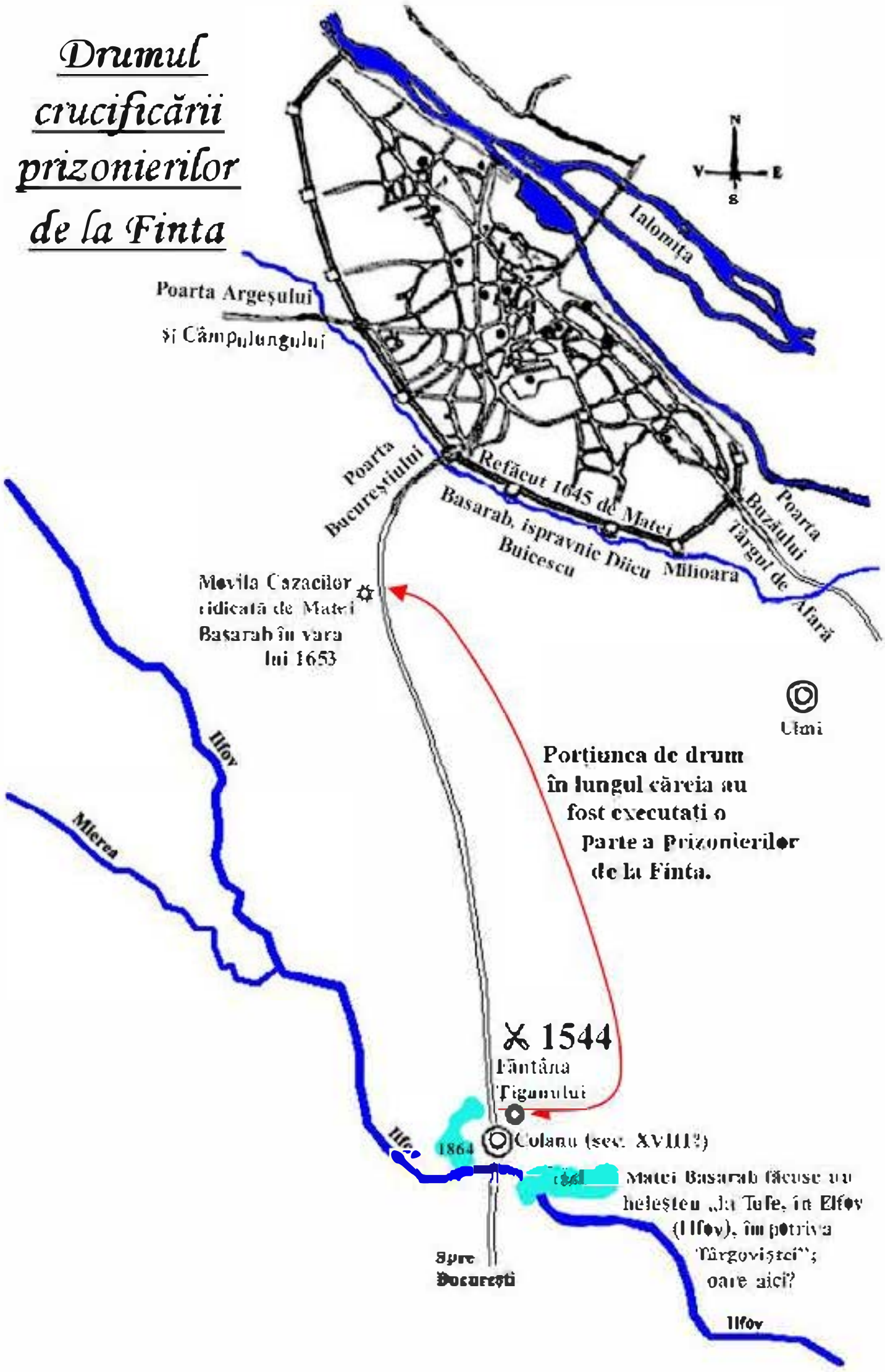

Revenirea lui Gheorghe Ștefan la tron, plecarea în surghiun a lui Vasile Lupu (1653)

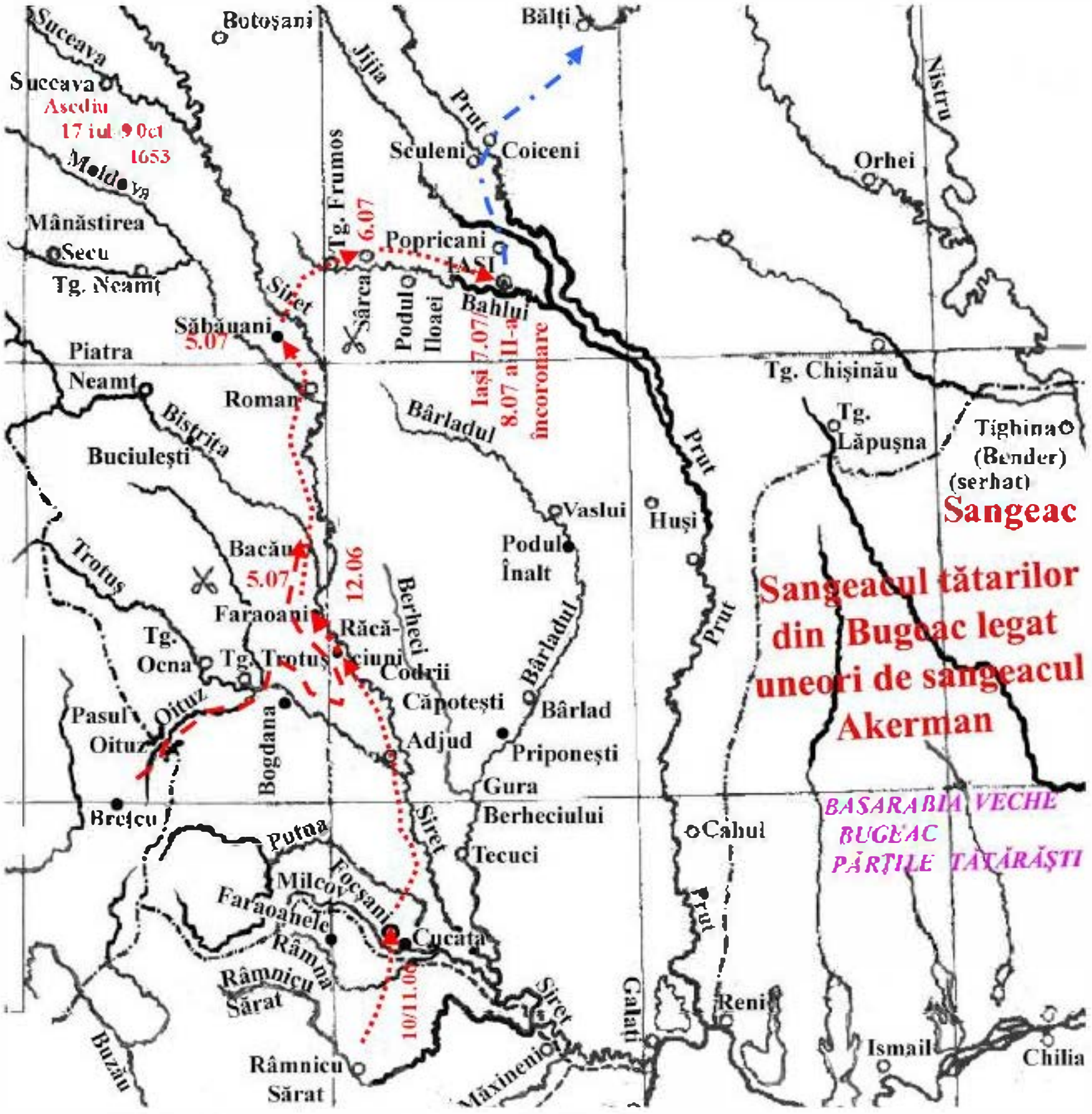

2.

Târgovişteа şi Curtea domnească în vremea lui Matei Basarab

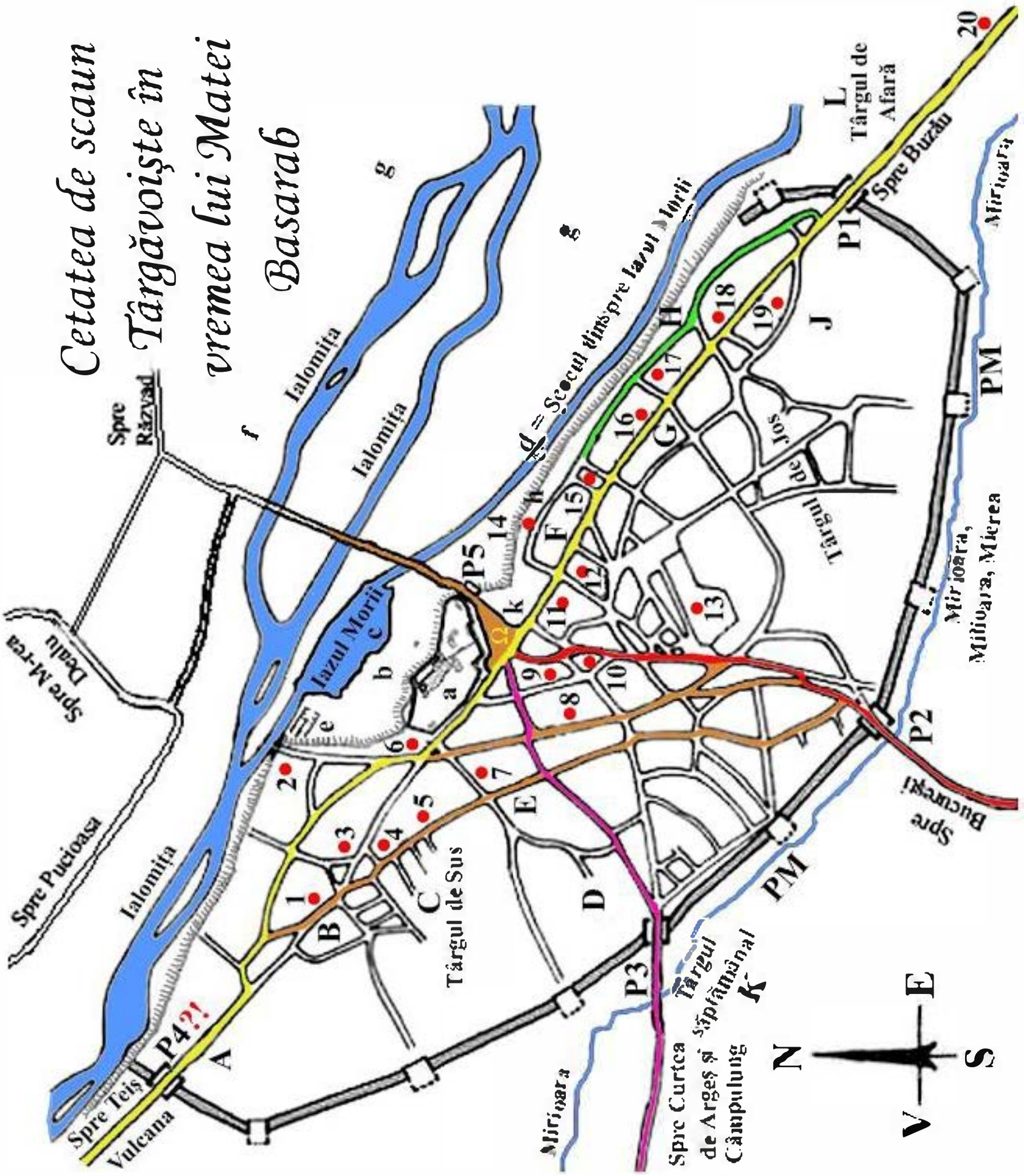
Cetatea de scaun Târgăvoişte în vremea lui Matei Basarab
Spre Răzvad
Spre M-rea Dealu
Spre Pucioasa
Spre Teiş
Vulcana
P4?!
Ialomiţa
Ialomiţa
Ialomiţa
Iazul Morii
Târgul de Sus
Târgul de Afară
Spre Buzău
Spre Bucureşti
Spre Curtea de Argeş şi Câmpulung
Târgul Sfântului Ioan
Mirioara
Mirioara, Milcovul, Mierea
P1
P2
P3
P5
PM
A
B
C
D
E
F
G
H
J
K
L
a
b
c
d = Scocul dinspre lacul Morii
e
f
g
k
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
N
S
E
V

Legenda (planul cetății Târgoviște în vremea lui Matei Basarab, lucrat parțial după reprezentările lui Cristian Moisescu):

Fortificațiile cetății

Palanca (palisada) din lemn înălțată pe un val de pământ (întărită cu vreo 10 bastioane de zid care ies în afara fortificațiilor şi 3 sau 4 turnuri ale porților, lucrate tot din zid. A cincia poartă, a Dealului sau a Vânătorilor, nu e cuprinsă în palancă, fiind alipită zidului sudic al Curții Domneşti). Întăriturile sunt ridicate de Matei Basarab şi sunt terminate în 1645, ispravnic al lucrărilor fiind vel spătarul Diicu Buicescu)

PM. Şanțurile de apărare ale cetății prin care trece pârâul Mirioara (Milioara, Mierea), întregind astfel fortificațiile printr-un şanț cu apă.

P1. Poarta Buzăului (aflată la capătul sudic al Uliței Mari sau al Căii Domneşti, cum se mai numea. Dincolo de poartă drumul continuă de-a lungul Ialomiței trecând prin Târgul de Afară, loc de execuție, apoi trece spre Finta, Gherghița, Buzău. Aici întâlneşte drumul Moldovei. O ramură se îndreaptă spre Brăila.).

P2. Poarta Bucureştilor zisă pare-se şi a Sârbilor (Drumul coboară spre sud, pe lângă Movila Cazacilor şi Fântâna Țiganului, după care traversează valea Ilfovului, trecând spre Nucet, iar mai apoi continuându-şi cursul de-a lungul Dâmboviței până ce intră în Bucureşti.

P3. Poarta Câmpulungului şi a Argeşului sau Poarta Dâlgopolului (Drumul se îndreaptă spre vest, spre Dâmbovița în apropierea căreia se bifurcă. O ramură urcă spre nord de-a lungul Dâmboviței spre Câmpulung. Înaintea oraşului Cîmpulung se află o nouă bifurcație, o ramură ducând spre târg, iar o alta cotind spre nord est,

spre Rucăr, Bran, Braşov. De la prima bifurcaţie după ieşirea din Tîrgovişte, deci după apropierea de Dâmboviţa, din ramura spre Câmpulung se desprinde o a doua ramură, care se îndreaptă spre vest, trece Dâmboviţa mergând spre râul Argeş unde, în zona satului Crângurile de Sus, întâlneşte drumul Piteştilor care duce la Curtea de Argeş şi Râmnicu Vâlcea.).

P4. Poarta spre Teiş şi Vulcana, de mulţi istorici contestată, existenţa sau inexistenţa ei stârnind controverse.

P5. Poarta zisă a Dealului sau a Vânătorilor, , care duce spre Mânăstirea Dealul sau Răzvad după trecerea Ialomiţei. Ea nu este inclusă în palanca în care e cuprinsă cetatea, fiind alipită de colţul sudic al zidurilor Curţii Domneşti

Mahalale (cartiere)

Târgul de Sus:

A. Mahalaua Teiş

B. Mahalaua Suşeni

C. Mahalaua Bărăţiei sau a Ungurilor (zona e locuită de ardeleni – saşi, unguri etc.)

D. Târgul Gloatelor

E. Mahalaua cazacilor

Târgul de Jos:

F. Mahalaua Apostoli

G. Mahalaua Sfânta Vineri

H. Mahalaua Tabacilor

J. Mahalaua Sârbească (a lefegiilor)

Zona dinafara fortificaţiilor:

K. Obor vechi (târgul săptămânal)

L. Târgul de Afară (locul execuţiilor publice)

Străzi

Calea Domnească sau Uliţa Mare

Uliţa Târgului (a Porţii Bucureştilor)

Ulița spre Poarta Câmpulungului
Ulița Tabacilor
Alte străzi medievale
Ω esplanada din fața porților Curții Domnești

Obiective civile

a. Curtea domnească
b. Grădina domnească de afară (Astăzi Parcul Chindiei)
c. Iazul morii din marginea grădinii
d. Scocul spre morile domnești (și morile domnești)
e. Baia publică (construită în sec. XVI, refăcută în 1642)
f. Ciutăria domnească
g. Livezile și viile domnului și ale orășenilor (pare-se în zonă există și un eleșteu)
h. Cutea Cantacuzinilor (localizare indicată de beciurile casei cronicarului Constantin Cantacuzino stolnicul și de Biserica Stolnicul, ulterioară epocii lui Matei).
k. Casele lui Graina stolnicul, aflate vizavi de poarta Curții Domnești, cumpărate de Constantin Brâncoveanu pentru a construi în loc în 1701 casa „Cuconilor", pentru fii săi.

Biserici

1. Biserica Sf. Gheorghe (ctitorită în sec. XVI)
2. Biserica Crețulescu (construită între 1638 – 1640)
3. Biserica Vărzaru (construită între 1645 – ante 1653)
4. Biserica Sf. Dumitru – Buzinca (ctitorită în 1639)
5. Biserica Sf. Francisc (franciscană, de rit catolic). Peste drum se află casa parohială. Construcțiile începute din sec. XV - XVI
6. Biserica Sf. Mina (azi dispărută, cunoscută doar din documente)
7. Biserica Sfinții Împărați (Sf. Nicolae al Domnului, ctitorită de Matei Basarab și Elena în 1650 în Mahalaua Cazacilor)

8. Biserica Sf. Nicolae cel Vechi sau Bis. Doamnei (Azi Bis. Androneşti, ridicată în 1527 şi reclădită de Matei Basarab şi Elena în 1653, după cutremurul din 1636, care a deteriorat-o.)
9. Biserica Sf. Arhangheli sau Biserica Sf. Voievozi (probabil ctitorită în sec. XVI) aflată în Mahalaua Arhangheli.
10. Biserica Târgului sau Biserica negustorilor cu hramul Adormirea Maicii Domnului (După unele păreri în ruină în vremea lui Matei, dar refăcută de Udrişte Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab, lucrările fiind încheiate la 2 aprilie 1654, când patriarhul Macarie ţine slujbă acolo, cum afirmă Paul de Alep)
11. Biserica Geartolu cu hramul Sf. Nicolae (probabil ctitorită în sec. XVI)
12. Mânăstirea Stelea (primele construcţii începute în sec. XVI, cele mai importante fiind efectuate de Vasile Lupu un secol mai târziu)
13. Mitropolia (ctitorită în sec. XVI)
14. Biserica Sf. Apostoli şi Marina (ctitorită în sec. XVII, dar nu se poate preciza exact perioada. Azi dispărută.)
15. Biserica Sf. Ştefan şi Adormirea sau Bis. Stolnicu (Iniţial o biserică din lemn, existentă în sec. XVII, înlocuită în 1705 de stolnicul Constantin Cantacuzino cu una de zid.)
16. Biserica Sf. Vineri (existentă în sec. XVII)
17. Biserica Roşie zisă şi Bis. lui Coadă vornicul, Bis. sf Maria, Adormirea Maicii Domnului sau Drugănescu (ctitorită în sec. XVI de Coadă vornicul în Mahalaua Tabaci).
18. Biserica Albă zisă şi Bis. Judeţul, Intrarea în biserică, Trei Ierarhi (din Mahalaua Sârbească, centru administrativ al cetăţii de scaun; aici se păstra sigiliul oraşului, aici se alege primarul – judeţul târgului de către

cei 12 pârgari care țin aici întrunirile. Crucea din piatră din curtea ei e ridicată de iuzbaşa Radu la 2-03-1653.)

19. Biserica Simuleasa zisă şi Biserica Sârbilor (Este ctitorită între iunie şi noiembrie 1654 – în vremea lui Constantin Şerban – de Mirco, mare căpitan al lefegiilor sârbi)

20. Biserica Sf. Nifon - Sârbi (Ctitorită în sec. XVI de Nifon, fostul patriarh al Constantinopolului, dar rezidită din temelie de orăşeni între 1852-1854). –

Curtea domnească din Târgoviște în vremea lui Matei Basarab

Legenda (planul curții domneşti în vremea lui Matei Basarab):

A. Curtea domnească principală (curtea din față)
B. Curtea acareturilor (curtea gospodărească)
C. Grădina din incinta îngrădită a curții (adăpostind într-o vreme şi plante exotice)
D. Grădinile exterioare incintei (grădinile din lunca lalomiței)
E. Ulița Dealului, a Vânătorilor sau a Viilor
F. Ulița Mare sau Calea Domnească
G. Ulița Târgului.
1. Cişmeaua de la poartă
2. Poarta principală (incluzând şi un turn clopotniță, scări exterioare de acces, odăi ale gărzilor, dintre care unele folosite şi ca închisoare)
3. Ziduri duble de incintă cu o galerie pentru străji de cca. 2,5 m lățime
4. Portița dinspre grădină şi camera de gardă anexă
5. Poarta zidului intermediar dintre curtea principală şi curtea acareturilor şi camera sa de gardă
6. Poarta Dealului (a Vânătorilor sau a Viilor)
7. Îngrăditură ipotetică de lemn dintre curtea băii şi curtea acareturilor
8. Latura estică a zidului de apărare a palatului vechi cu un turn circular în extremitatea sa nordică
9. Latura nordică a zidului de apărare a palatului vechi (cu acelaşi turn circular în extremitatea sa estică)
10. Turnul chindiei şi paraclisul doamnei
11. Temnița de sub turnul Chindiei
12. Altă temniță (ipotetică)
13. Palatul domnesc vechi şi beciurile sale
14. Palatul nou domnesc
15. Biserica mare domnească

16. Baia turcească a curţii domneşti şi rezervorul (haznaua) ei de apă
17. Clădirea ipotetică a grajdurilor
18. Clădirea ipotetică a şoproanelor pentru caleşti, căruţe, sănii, etc.)
19. Biserica mică domnească (Biserica Sfânta Vineri sau Sfânta Paraschiva)
20. Ipotetice acareturi destinate adăpostirii personalului curent al curţii [medic, iazagiu (secretar turc, grămătic), archebuzieri (circa 100 de oştenii alcătuiesc garda de pază a palatului. Ei fac de serviciu o săptămână, schimbându-se abia sâmbătă)]
21. Cuhniile (clădire ipotetică)
22. Chioşcul de lemn al lui Matei din grădină
23. Camera călăului din beciul palatului vechi.

Curtea domnească din Târgoviște în vremea lui Matei Basarab

(vedere din vest)

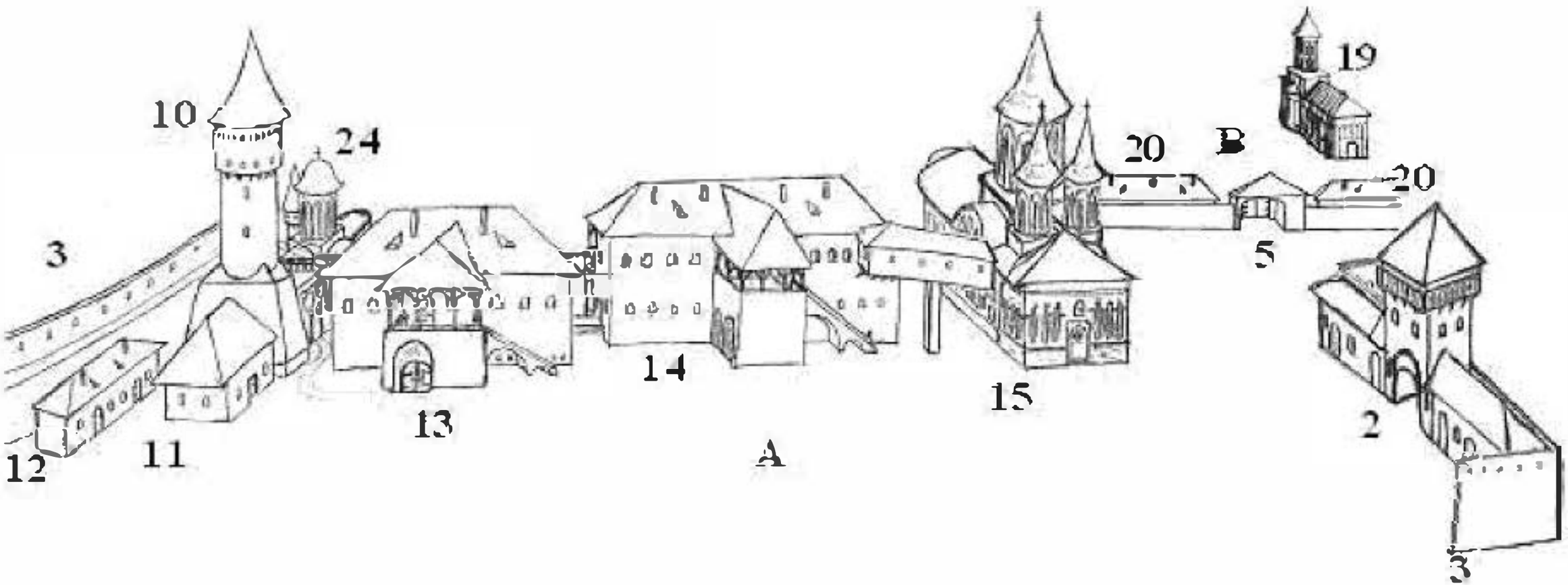

Legenda: semnificația cifrelor este explicată la legenda **planului** curții **domnești.**

24. În spatele turlei **paraclisului** doamnei se vede turnul **circular** al vechiului zid de apărare, **din** jurul palatului **vechi** (elemente de construcție probabil menținute de Matei vodă).

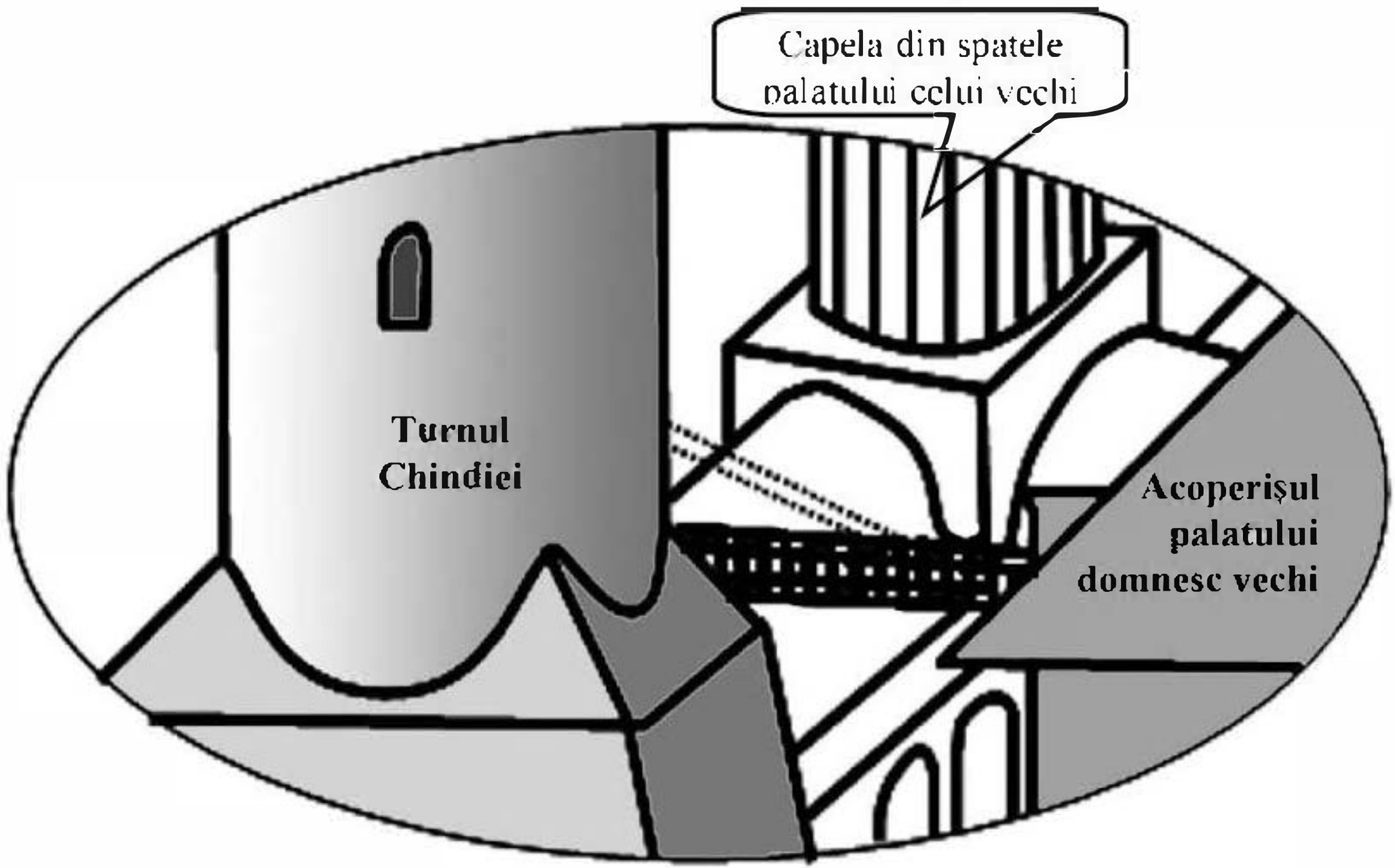

Podul mobil care permite trecerea dintre podul palatului vechi şi Turnul Chindiei.
(Podul se ridică dinspre turn)

Curtea domnească din Târgoviște în vremea lui Matei Basarab (vedre din est)

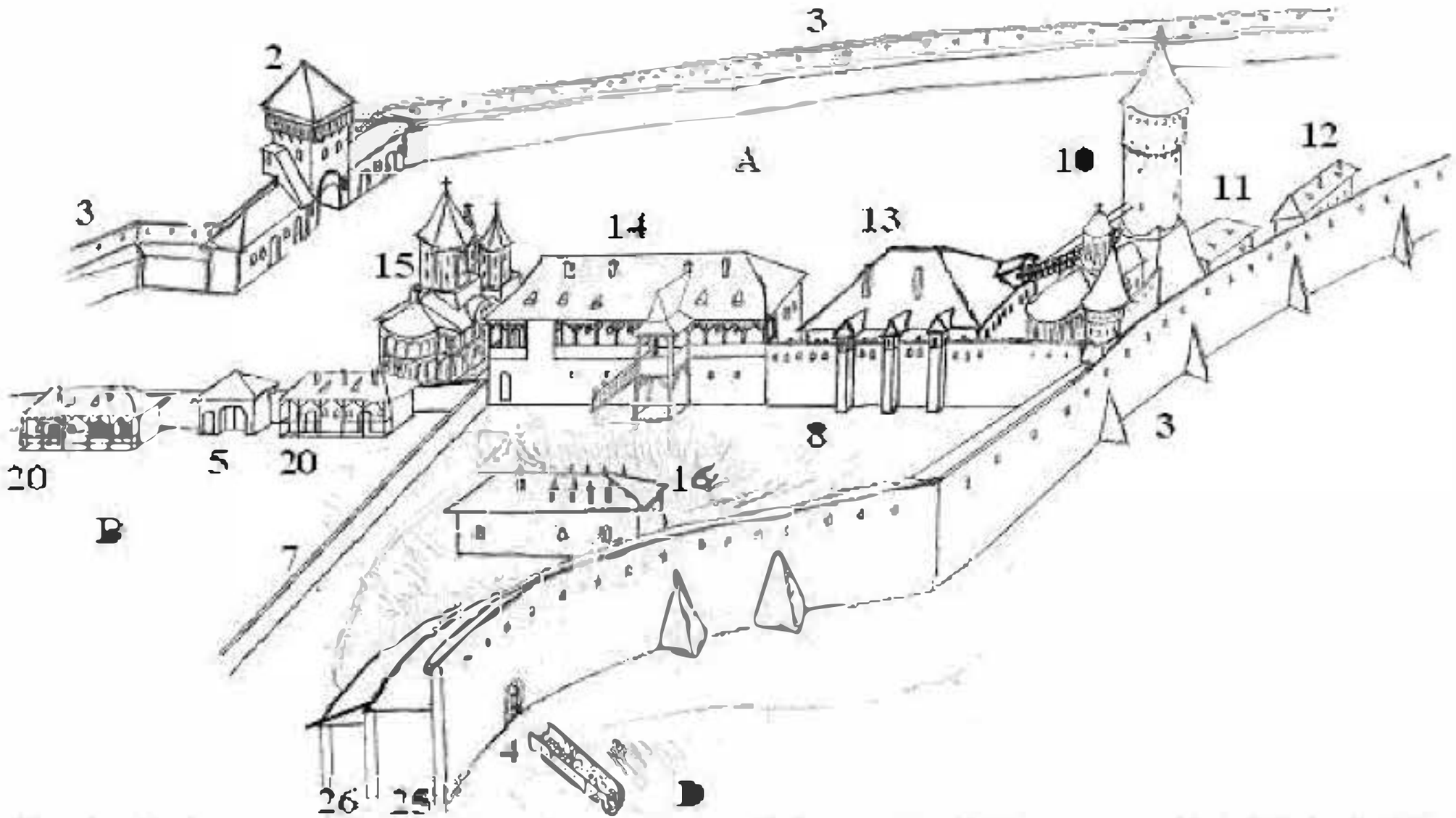

Legenda: semnificația cifrelor este explicată la legenda planului curții domnești. **25.** Secțiune a zidului de incintă (Zidul interior a fost construit de Petru Cercel. La distanță de circa 2,5 m spre exterior Matei vodă ridică un zid exterior, spațiul dintre ziduri fiind umplut cu pământ și pietriș, creându-se astfel o galerie pentru preumblarea străjilor care efectuează paza incintei. Zidul exterior e sprijinit pe dinafară de contraforturi cu secțiune triunghiulară, cu excepția zidului de vest, lipsit de contraforturi.) **26.** Camera corpului de gardă pentru cei care păzesc portița spre grădina de afară (din lunca Ialomiței).

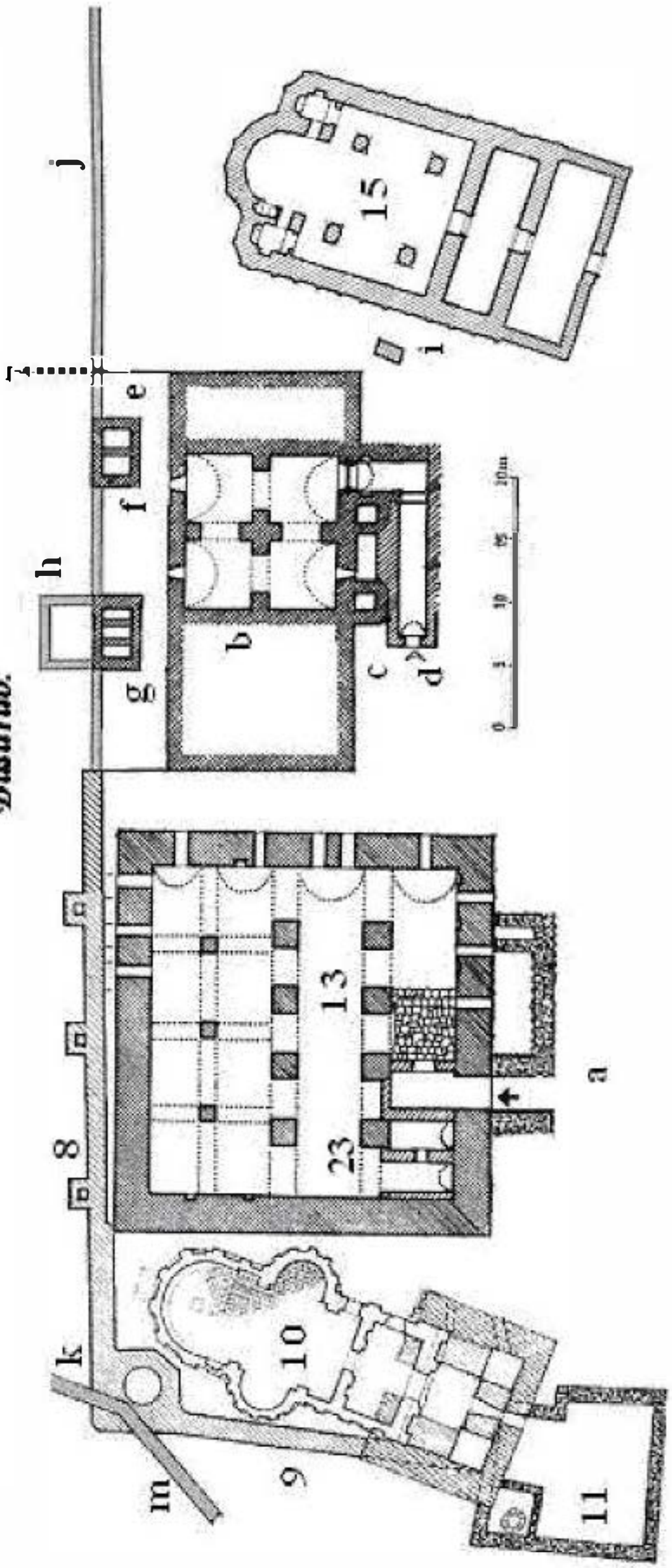

Fundațiile și beciurile construcțiilor principale din Curtea domnească în vremea lui Matei Basarab.

Legendă: (pt. planul fundațiile şi beciurile construcțiilor principale din curtea domnească)

- Semnificația cifrelor arabe este indicată în legenda planului Curții domneşti -

a. Foişorul de intrare al palatului vechi şi gârliciul (create de Matei vodă).

b. Beciurile palatului nou.

c. Puțuri de drenare a apelor de infiltrație din beci.

d. Gârliciul beciului de la palatul nou, aşa cum a fost modificat de Matei.

e. Galeria de zid destinată susținerii pridvorului creat de Matei vodă pe fațada de est (din spate) a palatului.

f. WC.uri deservind etajul palatului nou.

g. WC.uri deservind parterul palatului nou.

h. Fundamentul foişorului care îngăduie urcarea în pridvorul de pe fațada de est (din spate) a platului. (Pe vremea lui Matei, o construcție de lemn pe o fundație de cărămidă, la care era ataşată o scară de lemn. Pe vremea lui Brâncoveanu totul devine o construcție pe de-antregul lucrată din cărămidă.)

i. Stâlp de cărămidă ce susține galeria care asigură trecerea domnului de la etajul palatului nou spre cafasul bisericii mari domneşti.

j. Îngrăditură de zid care separa curtea principală de curtea gospodărească (a acareturilor), concepută şi ca oprelişte pentru năvălitorii ce ar fi reuşit să treacă prin portița spre grădina de afară.

k. Turnul circular din vechiul zid de incintă al palatului vechi (Turnul ca şi zidul din estul palatului vechi au fost de bună seamă menținute de Matei, pentru a asigura apărarea față de năvălitorii ce ar fi trecut de portița dinspre grădina de afară. Zidul vechi avea pare-se 3 mini-bastioane ce ies în afara zidului de apărare, a căror

parte inferioară servea de bună seamă şi ca puţuri de drenare a apelor de infiltraţie ce apăreau în marele beci al palatului.)

m. Zidul interior de apărare (care a fost construit de Petru Cercel şi sub Matei devine peretele de sprijin dinspre interior al galeriei străjilor Curţii.)

10. Turnul Chindiei este construit peste pridvorul paraclisului existent anterior, cele două construcţii având în această zonă elemente comune, atât la nivelul fundaţiei cât şi al parterului. Intrarea iniţială în paraclis este astfel blocată de turn şi apoi de închisoarea adăugată pe latura de vest a acestuia. Pentru a asigura intrarea în paraclis s-au practicat două uşi pe faţa sudică a paraclisului (una spre naos, o alta la nivelul pronaosului).

Parterul palatelor domneşti cât şi al construcţiilor anexe în vremea lui Matei Basarab.

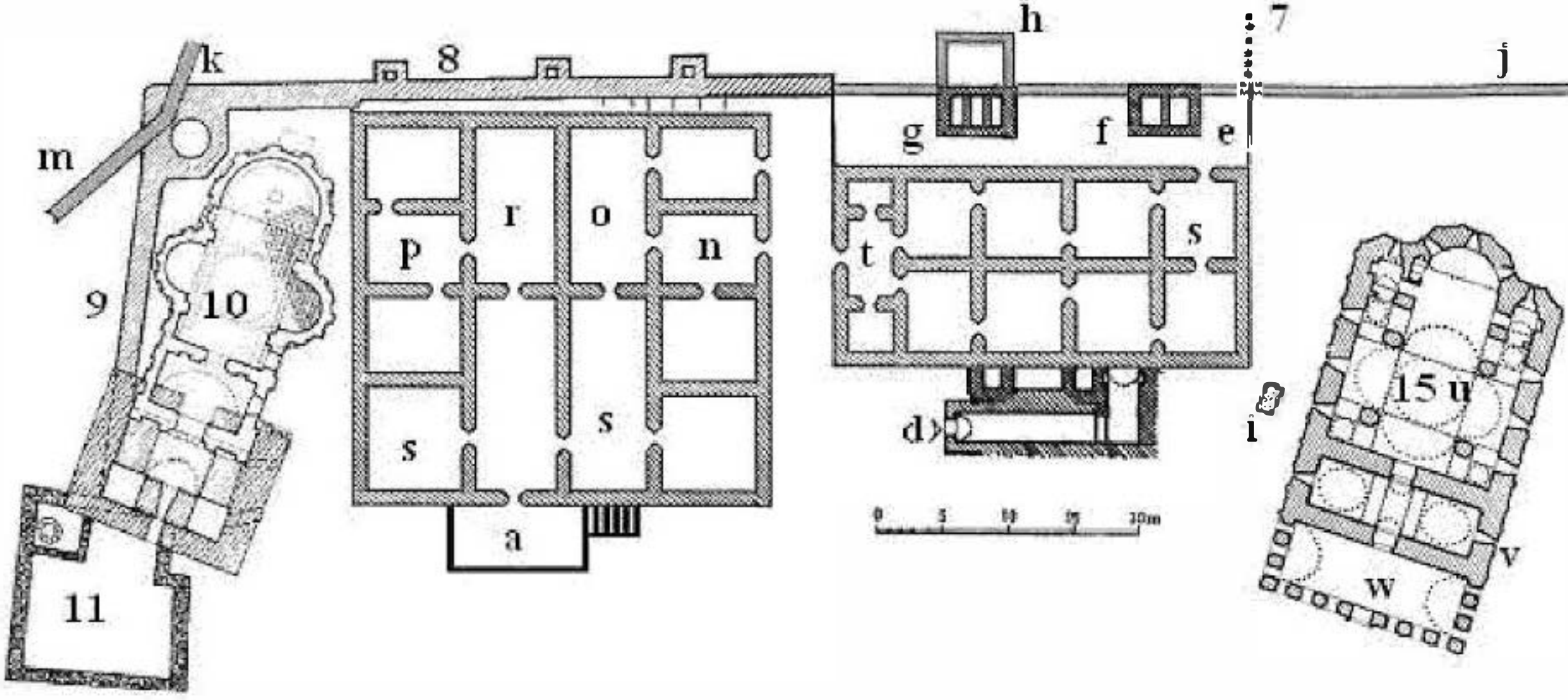

Legendă: (pt. planul parterului palatelor domneşti cât şi a construcţiilor alăturate)

- Semnificaţia cifrelor arabe este indicată în legenda planului Curţii domneşti, iar a literelor (până la m) în legenda fundaţiilor şi a beciurilor. -

Observaţii preliminare. Tavanele palatelor sunt drepte, fiind realizate din planşee de lemn sprijinite pe grinzi. Pereţii interiori ai cancelariilor sunt tencuiţi în alb-gălbui, fără a beneficia de vreo decoraţie anume. Pereţii iatacului domnului şi al aceluia al doamnei sunt în general tencuiţi, fiind decoraţi uneori cu benzi de plăci ceramice smălţuite (rotunde sau dreptunghiulare), ornate cu motive vegetale (vrejuri) sau zoomorfe, după moda turcească. Pe pereţi sunt expuse coarne de cerb. La parter podelele sunt de cărămidă şi uneori de lemn. La etaj sunt realizate exclusiv din scânduri. Pe podele se află covoare de import, sau piei de urşi sau de lupi. Sobele sunt de teracotă (din cahle smălţuite sau nesmălţuite). Geamurile sunt realizate dintr-un fel de hârtie cerată, ce lasă doar să pătrundă întrucâtva lumina zilei în interior. Singură camera de lucru şi de audienţe private a domnului (spătăria mică), aflată la etajul palatului nou are ferestre din sticlă (ochiuri poligonale de sticlă turnată, prinse în ramă de plumb, pentru a fi reunite la dimensiunea ramei ferestrei. Biroul acesta (spătăria mică) e singura încăpere care are pereţii tapetaţi în damasc. Pereţii exteriori ai palatului sunt tencuiţi. Pe exterior, cu tencuială roşie, s-au imitat benzi orizontale şi verticale de cărămidă, care delimitează panouri de tencuială albă (sau alb-gălbuie). Acoperişul palatului vechi era de şindrilă. Palatul nou şi biserica mare au fost acoperite dintru început cu ţiglă smălţuită, de culoare verde sau galbenă. Greu de spus dacă la

reparațiile efectuate de Matei Basarab s-a pus din nou țiglă smălțuită sau șiță.

10. și **15.** Pardoseala paraclisului doamnei și a bisericii mari este realizată din cărămizi.

n. Iatacul doamnei Elena

o. Sufrageria doamnei Elena

p. Iatacul domnului din palatul vechi, abandonat în favoarea iatacului de la etajul palatului nou. În vremea lui Matei încăperile acestea sunt probabil rezervate pentru felurite cancelarii.

r. Vechea sală a sfatului domnesc (totodată sală a tronului, sală de ospețe și sală de primire a soliilor importante). De la Petru Cercel o sală cu asemenea destinații e transferată la etajul palatului celui nou.

s. Încăperi destinate cancelariilor domnești (pentru vistierie, logofeție, etc.)

t. Hol și două încăperi anexe, de bună seamă destinate slujitorilor sau tot cancelariilor.

15. Biserica Mare Domnească

u. Naosul bisericii mari.

v. Pronaosul bisericii mari (Transformat apoi în gropniță. Lângă peretele nordic înmormântat în 1652 Mateiaș, fiul adoptiv al lui Matei. Lângă peretele sudic înmormântată în 1653 Elena, soția lui Matei Basarab. Așezarea sarcofagului impune suspendarea scării pentru doamnele curții, care traversa peretele urcând spre un palier care ducea la cafasul din naos, de unde doamna putea asista la slujbă, ascunsă vederii de un grilaj de lemn. În 1654 lângă Mateiaș va fi înmormântat Matei, iar după câțiva ani, alături de Elena e înmormântată Bălașa, soția lui Constantin Șerban Cârnul.)

w. Pridvorul bisericii mari domnești.

Etajul noului palat domnesc și nivelul corespunzător catului al doilea la celelalte construcții ale complexului.

Legendă: (pt. planul etajului noului palat domnesc şi nivelul corespunzător catului al doilea la celelalte construcţii ale complexului)

- Semnificaţia cifrelor arabe este indicată în legenda planului Curţii domneşti, iar a literelor (până la m) în legenda fundaţiilor + beciurile şi al parterului. Cifrele romane corespund planului etajului. -

I. Camera circulară de la etajul întâi a turnului Chindiei, dispunând de o uşă care dădea spre un pod mişcător (care lega turnul cu podul palatului vechi) şi de patru ferestre, care sunt mai mult deschideri de tragere în patru direcţii. Uşa odăii poate fi blocată din interior cu o grindă ce se aşează transversal în spatele ei.

II. Intrarea dinspre podul palatului spre puntea mişcătoare ce face legătura cu turnul Chindiei (podul se putea ridica dinspre turn)

III. Podul palatului vechi, în care se poate urca dintr-o cameră a vechiului iatac al domnului.

IV. Pridvorul (loggia din lemn) adăugat în spatele palatului nou de Matei Basarab, cu vedere spre grădini şi spre Ialomiţa. Un foişor (poate din lemn) şi nişte scări de lemn permit domnului să coboare la baia domnească şi la portiţa spre grădina din lunca Ialomiţei.

V. Biroul privat al domnului (spătăria mică), tapetat pe pereţi cu damasc şi cu ferestre din sticlă turnată.

VI. Dormitorul domnului din palatul cel nou (folosit de Matei).

VII. Sala sfatului domnesc, folosită totodată pentru ospeţe, pentru primirea soliilor importante şi ca sală a tronului (spătăria cea mare). ● ieşire dă spre est, spre pridvorul adăugat în spatele palatului, o alta, aflată în peretele de vest dă spre galeria care face legătura la cavasul bisericii mari domneşti. A treia uşă, din dreapta tronului (din

fundul sălii) permite trecerea spre odăile intime ale domnului. O altă uşă, aflată pe acelaşi perete, dar la celălalt capăt, îngăduia divaniților, solilor şi altor pricinaşi să intre în sală.

VIII. Foişorul de zid de pe latura de vest (din partea din față) a palatului şi o scară de piatră, care reprezintă intrarea principală a palatului. Din foişor se intră într-un hol (o tindă), de aici într-o anticameră şi la urmă în sala sfatului domnesc (spătăria mare). Solii cărora li se rezervă o primire particulară fastuoasă, sunt trecuți din spătăria mare, prin uşa din spate, de pe peretele nordic al sălii, în iatacul domnului trecând prin alte patru încăperi, pentru a intra într-o a cincia încăpere, biroul privat al domnului (notat cu V). Un călător spune că a trecut spre salonul domnului (în spătăria mică) ocolind prin vreo 7-8 odăi.

IX. Tinda catului de sus (anticamera, holul de intrare).

X. Cele trei odăi intime, care închipuie o parte a apartamentului privat al domnului.

XI. Odaia de trecere dintre tinda catului de sus şi tinda (anticamera) spătăriei mici

XII. Tinda (anticamera) spătăriei mici (biroul domnului) şi a dormitorului domnesc

XIII. Galeria de lemn, sprijinită pe un picior de zid care face legătura dintre palatul nou şi cafasul bisericii mari. Ferestrele sunt mici şi realizate din hârtie cerată semitransparentă, care lasă să intre întrucâtva lumina zilei de afară. Domnul poate trece astfel nevăzut spre biserică. De altfel biserica e păzită, în ea neputând intra orice persoană, mai ales când se anunța prezența domnului la slujbă.

XIV. Cafasul bisericii mari, aflat pe peretele vestic al naosului. De la cafas, în extremitatea sa sudică coboară o scară, în vremea lui Matei, de bună seamă, din lemn

(cea actuală de zid şi piatră aparţine epocii lui Brâncoveanu). Scara se opreşte la un prim palier, care îngăduie accesul la o fereastră de pe latura de sud a bisericii, de unde domnii obişnuiau a arunca de sărbători bani slujitorimii adunate în curte. De la acest palier o altă scară coboară în naos, scară pe care o urmează domnul spre a ajunge la scaunul domnesc, aşezat pe o platformă cuprinsă în structura scării. De la palierul menţionat o altă scară trece în pronaos (spre vest) printr-o galerie săpată în zidul gros, despărţitor. E scara pe care doamnele curţii din suita principesei Elena şi doamna însăşi, pot urca în cafasul bisericii pentru a asista la serviciul religios. Odată cu aşezarea sarcofagului doamnei Elena în pronaos, cam în dreptul intrării spre scară (în vara lui 1653), aceasta va fi desfiinţată (sarcofagul bloca accesul spre scară)

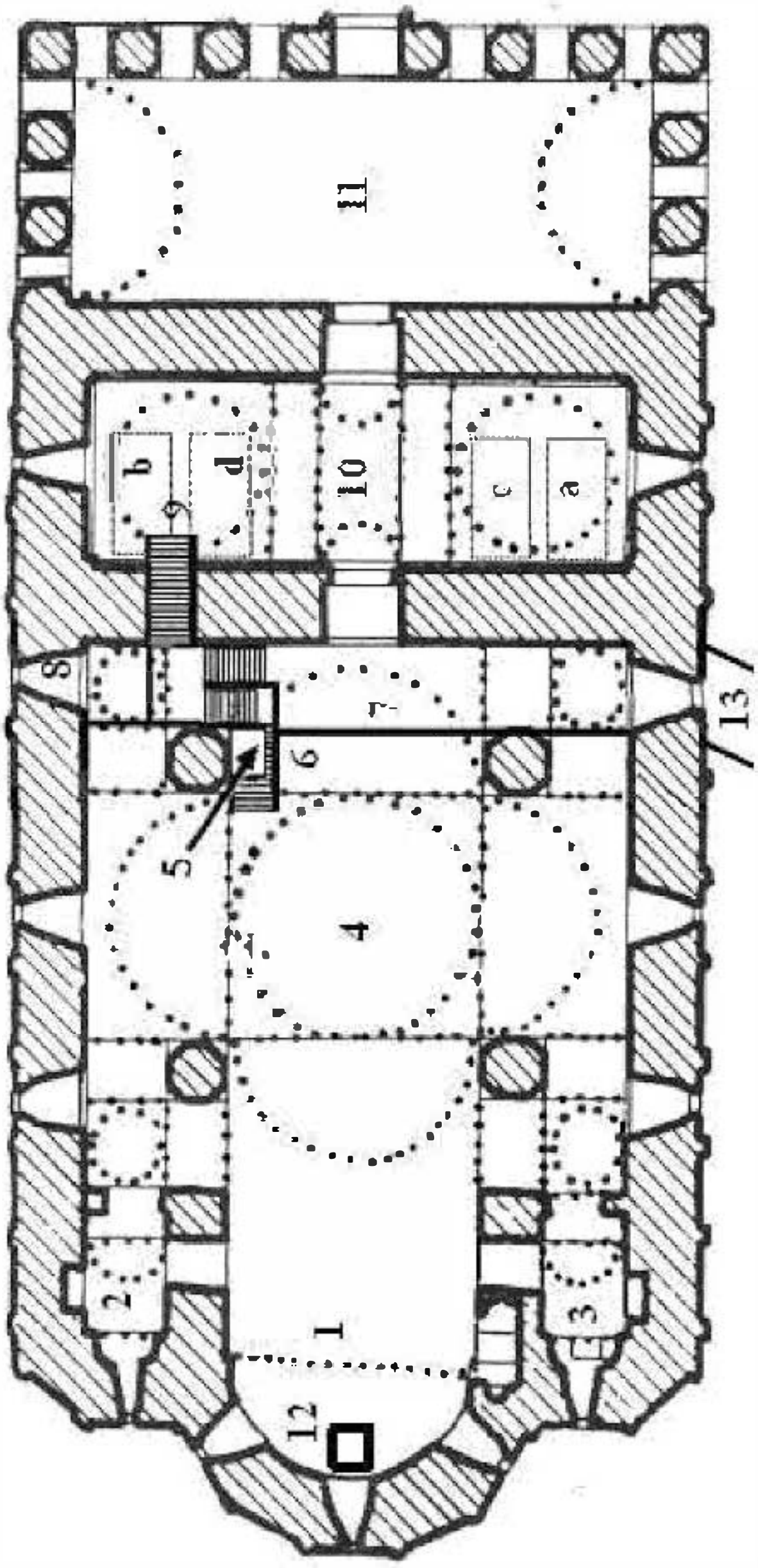

Biserica mare domnească
(plan)

Legendă: (la planul Bisericii Mari Domneşti)

1. Altarul
2. Absidiola diaconiconului
3. Absidiola proscomidiei
4. Naosul
5. Scaunul domnesc
6. Scara care urcă la cafasul bisericii [De la cafas, în extremitatea sa sudică, coboară o scară, în vremea lui Matei de bună seamă din lemn (cea actuală de zid şi piatră aparţine epocii lui Brâncoveanu). Scara se opreşte la un prim palier care îngăduie accesul la o fereastră de pe latura de sud a locaşului, de unde domnii obişnuiau a arunca de sărbători bani slujitorimii adunate în curte. De la acest palier o scară coboară în naos, scară pe care voievodul (venit în biserică prin galeria suspendată şi cafas) mai coboară câteva trepte pentru a ajunge la scaunul domnesc aşezat mai jos, pe o platformă din structura scării.
7. Cafasul bisericii mari, aflat pe peretele vestic al naosului. Pe balustrada sa se înalţă un grilaj de lemn, care, asemenea celor din moschei, ascunde doamnele, care din spatele său asistă, ascunse, la serviciul religios.
8. Fereastra de la care domnul aruncă de sărbători bani slujitorimii
9. Scara pe care doamnele curţii din suita principesei Elena şi doamna însăşi, pot urca în cafasul bisericii pentru a asista la serviciul religios. [Scara porneşte din pronaos, urcând la palierul aflat cam la jumătatea scării pe care domnul coboară (spre est) la tron; scara doamnelor trece printr-o galerie săpată în zidul gros, despărţitor, dintre pronaos şi naos. Odată cu aşezarea sarcofagului doamnei Elena în acest colţ al pronaosului (în august 1653) scara va fi desfiinţată, sarcofagul blocând accesul spre scară.]

10. Pronaos
11. Pridvorul bisericii
12. Scaunul (jilțul) arhieresc din piatră aflat în altar
13. Uşa care desparte cafasul de galeria de lemn care duce spre spătăria mare din palatul nou (în care se ținea sfatul domnesc). [Este vorba de galeria de lemn, sprijinită pe un picior de zid, care face legătura dintre palatul nou şi biserica mare. Ferestrele galeriei sunt mici şi acoperite cu hârtie cerată semitransparentă, care lasă să intre întrucâtva lumina zilei de afară. Domnul poate trece astfel nevăzut spre biserică. De altfel biserica e păzită, în ea neputând intra orice persoană, mai ales când se anunța prezența domnului la slujbă.].

a. Mormântul lui Mateiaş (1652)
b. Mormântul doamnei Elena (1653)
c. Mormântul lui Matei Basarab - 1654 (mutat ulterior la Arnota)
d. Mormântul doamnei Bălaşa (soția lui Constantin Şerban Cârnul), mutat ulterior în biserica mica domnească (Sf. Vineri)

[*În pronaosul bisericii mari, lângă peretele nordic este înmormântat în 1652 Mateiaş, fiul adoptiv al lui Matei. Lângă peretele sudic a fost înmormântată în 1653 Elena soția lui Matei Basarab. Aşezarea sarcofagului impune suspendarea scării pentru doamnele curții, ce traversa peretele urcând spre un palier ce ducea la cafasul din naos, de unde doamna putea asista la slujbă, ascunsă vederii de un grilaj de lemn. În 1654 lângă Mateiaş va fi înmormântat Matei, iar în 1657, alături de Elena e înmormântată Bălaşa, soția lui Constantin Şerban Cârmul.*]

Biserica domnească mare

(secțiune longitudinală)

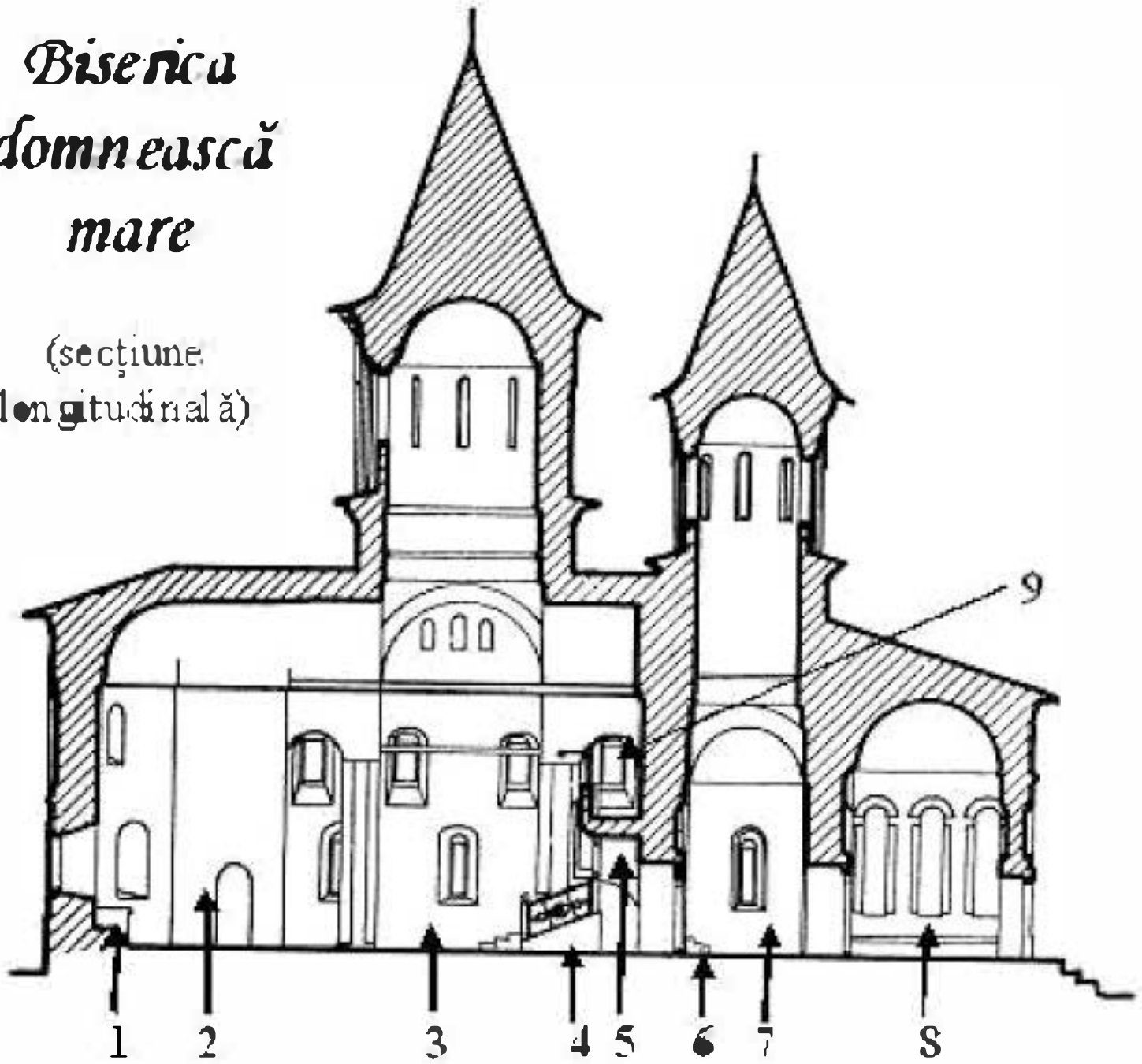

Legendă (vedere spre peretele sudic):

1. Scaunul de piatră din altar (epocă brâncovenească)
2. Altarul
3. Naosul
4. Scara pe care coboară domnul în biserică (pe scară pare să fi fost o mică platformă pe care era așezat scaunul domnesc)
5. Cafasul care duce la palat (loc din care doamnele curții asistă la slujbă)
6. Primele trepte ale scării doamnelor (care traversează zidul pronaosului spre scara cafasului)
7. Pronaosul (devenit mai apoi gropniță)
8. Pridvorul
9. Fereastra de la care domnul aruncă bani slujitorimii.

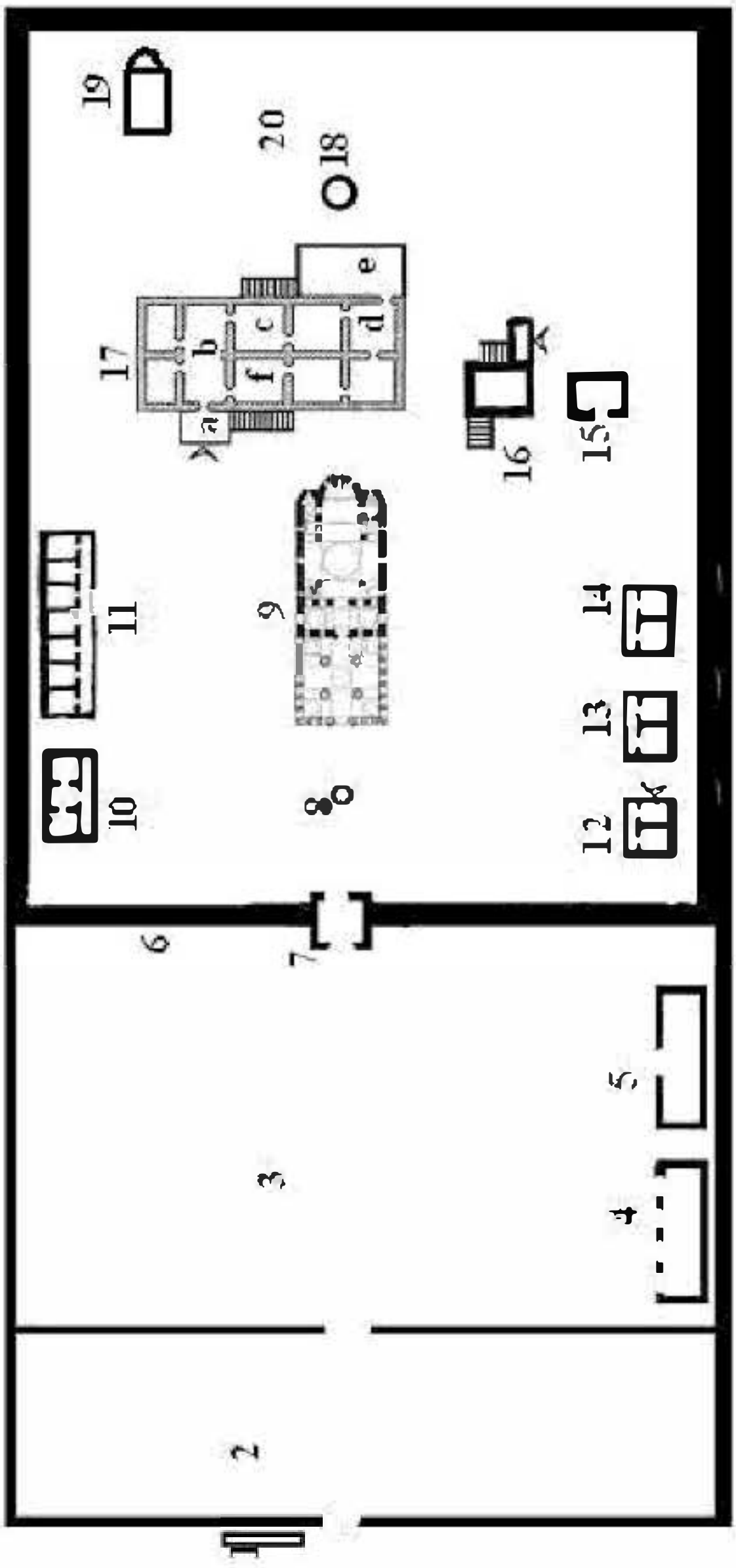

Mitropolia Sucevei în epoca
Planul ipotetic al curților în vremea lui Matei Basarab

Legenda (la planul ipotetic al curților mitropoliei din Târgoviște)

1. Fântâna de la poartă
2. Curtea întâia (curtea de păsări) cu îngrăditură de lemn
3. Curtea a doua (curtea grajdurilor şi bucătăriei) cu îngrăditură de lemn
4. Şoproane
5. Grajduri
6. Îngrăditura de zid a curții a treia
7. Turnul porții (din zid); servește și de turn clopotniță
8. Fântână
9. Biserica mitropolitană la dimensiunile din vremea lui Matei Basarab (Matei renovează biserica şi pune un nou acoperiş de plumb)
10. / 11. Chilii destinate călugărilor şi arhiereilor aflați în serviciul mitropoliei
12. Magazioară şi chilie cu beci
13. Magazie cu cămară **14.** Bucătărie şi cămară
15. Trapezărie
16. Casă cu beciuri
17. Casa mitropolitului (Palatul mitropolitan)

[Conform precizărilor lui Paul de Alep se remarcă:

a. Foişorul intrării principale cu scară înaltă de unde se trece în

b. camera de primire (holul casei) cu intrare spre **f,** şi spre **c.**

f, iatacul mitropolitului (odăile sale private)

c. două încăperi (două sacristii) cu scumpeturi, felurite alte odoare şi giuvaeruri, cu veşminte prețioase de cult aşezate pe cuiere şi obiecte de cult de mare preț sau arme şi alte podoabe.

d Urmează o sală de primire unde se desfăşoară audiențele şi discuțiile mai deosebite ale

mitropolitului (precum întâlnirea cu Patriarhul Macarie al Antiohiei și Paul de Alep).

e. Din camera de audiențe se trece spre un foișor (o galerie) cu tavan boltit și cu scară spre grădină.]

18. Fântână cu apă curgătoare (harbuzul din grădină)

19. Bolnița din grădină

20. Grădina mitropoliei

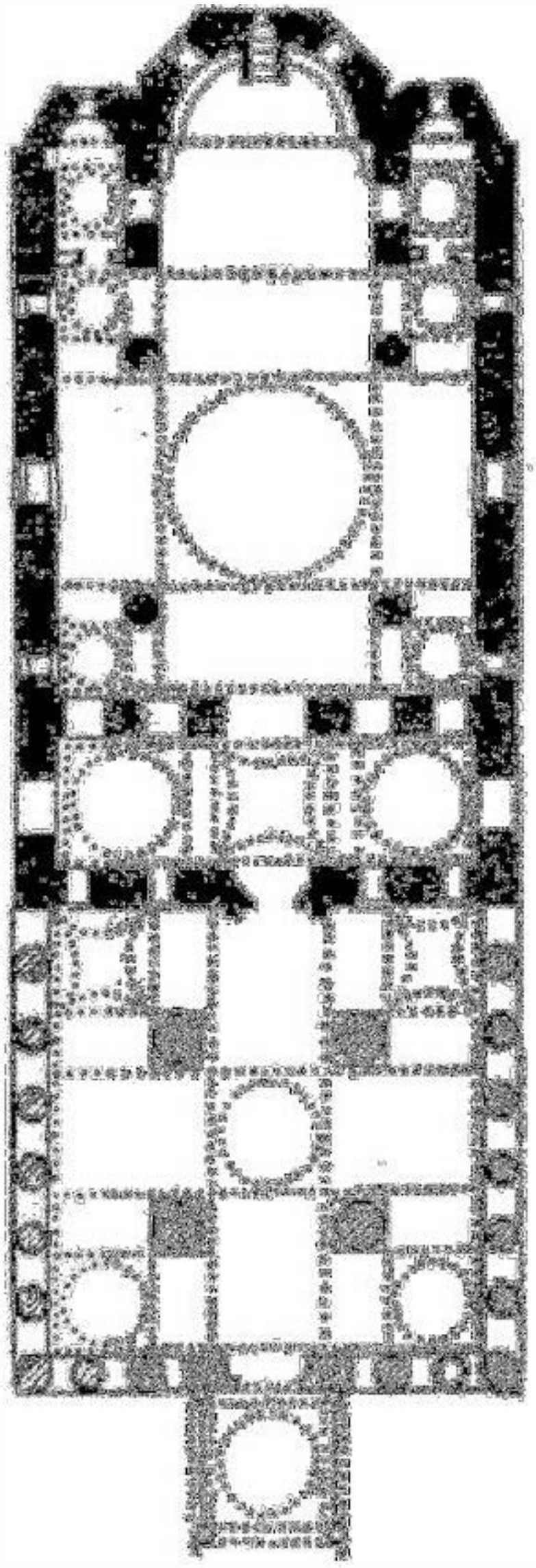

Planul vechii biserici mitropolitane din Târgoviște

3.

Iași-ul și Curtea domnească în vremea lui Vasile vodă Lupu

TARGUL IAȘILOR
(la jumătatea secolului al XVII-lea)

MAH. PĂCURARI
SAT CIUȘMEAUA LUI PĂCURAR
Spre Roman / Hârlău
MUNTENIMEA DE SUS
MUNTENIMEA DE MIJLOC
MUNTENIMEA DE JOS
Spre Hotin
SAT ALBINEȚ
Tg. Boilor
Dr. Hotinului
Mormintele turcilor
SĂRĂRIA VECHE
Curelari
SAT RUFENI
Spre Prut (Sculeni)
Dr. Sculenilor
Cacaina (Culcaina)
Eivolăria
Bis Curelari
Bis Sf Ioan din Măji
Bis Ghenghea (Sf Ilie)
Bis Tălpălari Locul Mișăilor
Ul. Goliei
Ul. Nouă
Ul. Chităria
Ul. Morților
Ul. Măjilor
Ul. Brăhăria
Ul. Christigiilor
Ul. Sărbească
Ul. Brașovenilor
Ul. Tălpălarilor
Ul. Carvasarului
Ul. Fânăriei
Ul. Ciubotari
Ul. Potcovari
Ul. Croitorilor
Ul. Arcăria
Ul. Bărboi
Ul. Negustori
Ul. Târbujenească
Ul. Surlarilor
Ul. Trapezăreasca
Ul. Piciorogoaiei
Ul. Fierbinte
Ul. Frocaiului
Ul. Mărcășilor (Meșteșugarilor)
Ul. Fânărilor
Ul. Podul Vechi
Ul. Sf Vineri
Ul. Ruseasca
Ul. Boierilor
Ul. Brătari
Ul. Păr vulețtilor
Ul. Strâmba
Ul. Podcapleniței
Ul. Nicolae
Ul. Ferdenăților
Ul. Podul Gunoaielor
Ul. Brașovenilor (Cheresteaua / a vămii)
Ul. Podul Mărcășilor (al Măcelarilor)
Ul. Podul Lung
Ul. Podul Albă
Ul. Cișmelelor
Ul. Săsească
Ul. Mare
Ul. Triștetilor
Ul. Ulicioare lui
Ul. Slobozia-Bănul
Ul. Cizmăria
Ul. Scurtă
Ul. Târgului de Jos
Ul. Podul Mare
Ul. Podul Albă
Ul. Podul Vechi
Ul. Podul Lung
Ul. Podul Gunoaielor
Ul. Podul Mărcășilor

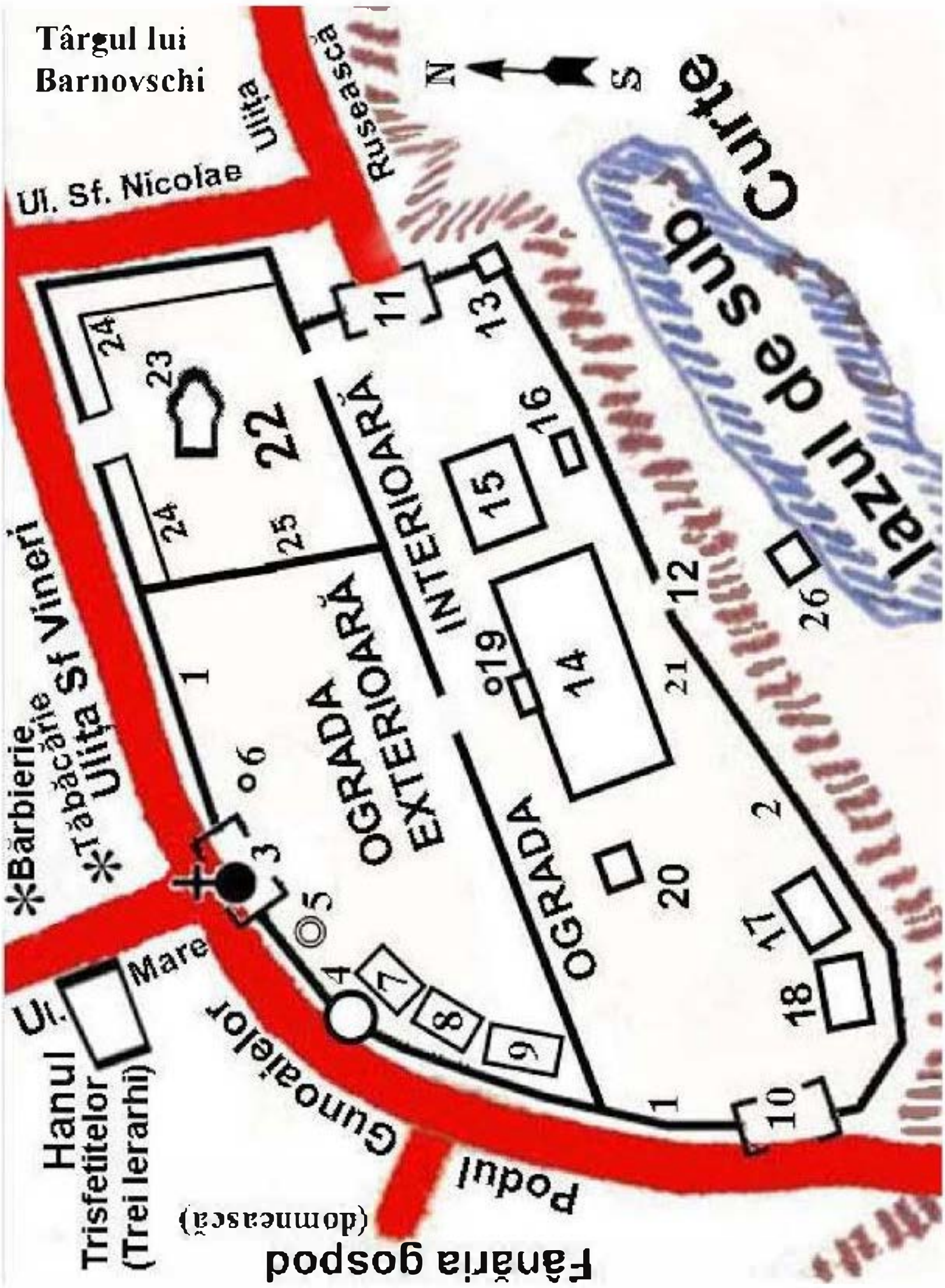
Târgul lui Barnovschi
Ul. Sf. Nicolae
Ulița Rusească
N
S
Curte de sub Inzel
Fântâna gospod (domnească)
Podul Gunoaielor
Hanul Trisfetitelor (Trei lerarhi)
Ul. Mare
*Tăbăcărie
*Bărbierie
Ulița Sf Vineri
OGRADA EXTERIOARĂ
OGRADA INTERIOARĂ
OGRADA
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

Curtea domnească din Iaşi

OGRADA EXTERIOARĂ:

1. Zid de incită realizat din piatră şi cărămidă, prevăzut cu metereze. În partea interioară, sus, e adăugată zidului o galerie pentru străji, de unde se poate supraveghea şi curtea, dar şi zona exterioară. În vremea lui Alexandru cel Bun fundamentul zidului este adânc de 1,5 m. Grosimea la nivel fundaţiei e de cca. 1 m, iar deasupra solului e de cca. 0,9 m, ceea ce sugerează că trebuie să fi fost destul de înalt. În secolele următoare zidului i se fac îngroşări, încât în vremea lui Lupu pe alocuri ajunge la 2 m.
2. Îngrăditură (palisadă) din grinzi de stejar înfipte în pământ, pe latura dinspre „râpă".
3. Poarta cea mare (domnească) sau Poarta curţii gospod, care e cuprinsă sub bolţile turnului porţii. Ea dă spre Ulița Mare zisă şi Ulița (sau Podul) Bouarilor. În faţa porţii, într-o parte a acesteia, sunt amplasate spânzurătorile pentru oamenii de rând (oamenii pot fi spânzuraţi de gât, de subsiori, de mâini, de picioare; unora li se poate administra şi o bătaie ca supliment. De ex. în 1582 se pot vedea aici expuşi doi oameni.)
4. Turn de flancare circular, cu ferestre înguste, ca la M-rea Golia, dărâmat 1834.
5. Fântâna de la poartă, lângă care se taie boierii hicleni. Mai târziu, între fântână şi dependinţele notate cu 7 pe figură este atestată în 1703 şi 1797 o vamiţă şi alături de ea o închisoare.
6. Piatra intrării la care descalecă boierii veniţi la Curte.
7. Şopron pentru rădvane, sănii, etc.
8. Cazarma corpului de gardă (odăile slujitorilor militari), atestată din 1591. Garda era formată din dărăbani, seimeni şi lefegii nemţi. În această clădire sunt închişi uneori boieri ostili regimului, spune un izvor (ar putea fi vorba de o confuzie cu închisoarea amintită la punctul 5). În 1647 poarta exterioară e păzită de 50 de puşcaşi şi pedestraşi. Se adaugă straja ogrăzii exterioare formată din 100 ieniceri. Pentru paza porţii dintre ograda exterioară şi ograda interioară sunt folosiţi încă 100 pedestraşi şi puşcaşi. Ograda interioară e păzită de 200 puşcaşi din pedestrime şi 50 de ciohodari (purtători de scuturi). Alt izvor spune că 10 căpitani cu trupele lor fac de strajă Curţii. Pare-se că schimbarea gărzilor se face sâmbăta.
9. Grajduri pentru cai durate de zid de Vasile Lupu; anterior din lemn. Caii se pot compara cu cei ai regelui Angliei sau ai ducelui Florenţei.

OGRADA INTERIOARĂ (zisă şi CEA MICĂ):

10. Poarta de jos (poarta seimenilor)

11. Poarta dragonilor (zisă şi poarta cazacilor sau a haremului). Spre poartă dă Uliţa Rusească zisă şi Uliţa Târgului de Jos, uliţă pe care se găsesc mai ales case de negustori. Pe aici se merge şi spre vama Domnească (spre chervăsărie). E o poartă mai ferită, de aceea boierii o folosesc noapte pentru a ajunge în 1653 la Lupu fără ştirea ginerelui său Timuş. Pare-se că în apropierea porţii este o intrare în incinta mânăstirii Sf. Nicolae domnesc.

12. Portiţa dinspre iaz (pe aici ies mazilii)

13. Bastion cu secţiune pătrată păstrat din vremea lui Ştefan cel Mare. (Bastionul şi o parte a zidurilor de incintă sunt păstrate azi sub tribunele teatrului de vară.)

14. Palatul cel mare (zis şi „Casa mare". Este locuinţa domnului. Uneori e numit „palatul exterior", aici având acces solicitanţii care apelează la Domn).

15. Palatul Mic (zis şi palatul haremului sau al doamnei şi al cuconilor). Beciul folosit şi ca temniţă.

16. Baia domnească

17. Cuhniile (bucătăria)

18. Cămările domneşti şi jitniceria (hambarul înalt de grânc). Aici se ţin tainurile Curţii şi ale lefegiilor.

19. Piatra scării, locul unde descalecă domnul.

20. Chioşc (umbrar) atestat din 1585, unde domnul judecă vara (obiceiul dispare în sec. XVII).

21. Terasă adesea cultivată.

OGRADA MÂNĂSTIRII SF. NICOLAE DOMNESC

22. Ogradă şi cimitir (intrări în nordul şi în sudul incintei)

23. Biserica Sf. Nicolae Domnesc, folosită de Domn de sărbători (praznice). În restul zilelor folosit paraclisul de deasupra Porţii celei Mari. De sărbători admişi şi poporenii în biserică sugera un izvor<?>.

24. Chiliile călugărilor de la mânăstire şi stăreţia.

25. Zid subţire, fără şanţ, ce desparte mânăstirea de Curte.

GRĂDINILE DE PE COASTA DIN SPATELE PALATULUI

26. Chioşc în chipul unui foişor, construit chiar pe malul iazului. Pentru a se distra, Ştefăniţă, fiul lui V. Lupu, arunca din foişor în apă pe fii de boieri pe care dorea să-i umilească. În spaţiul dintre iaz şi palisada curţii, inclusiv pe coastă sunt plantaţi feluriţi arbori autohtoni (duzi, caişi, etc.) la care V. Lupu adaugă şi arbori exotici, cultivaţi în ciubere (hârdaie), precum lămâi, migdali şi un pom mic plin cu rodii.

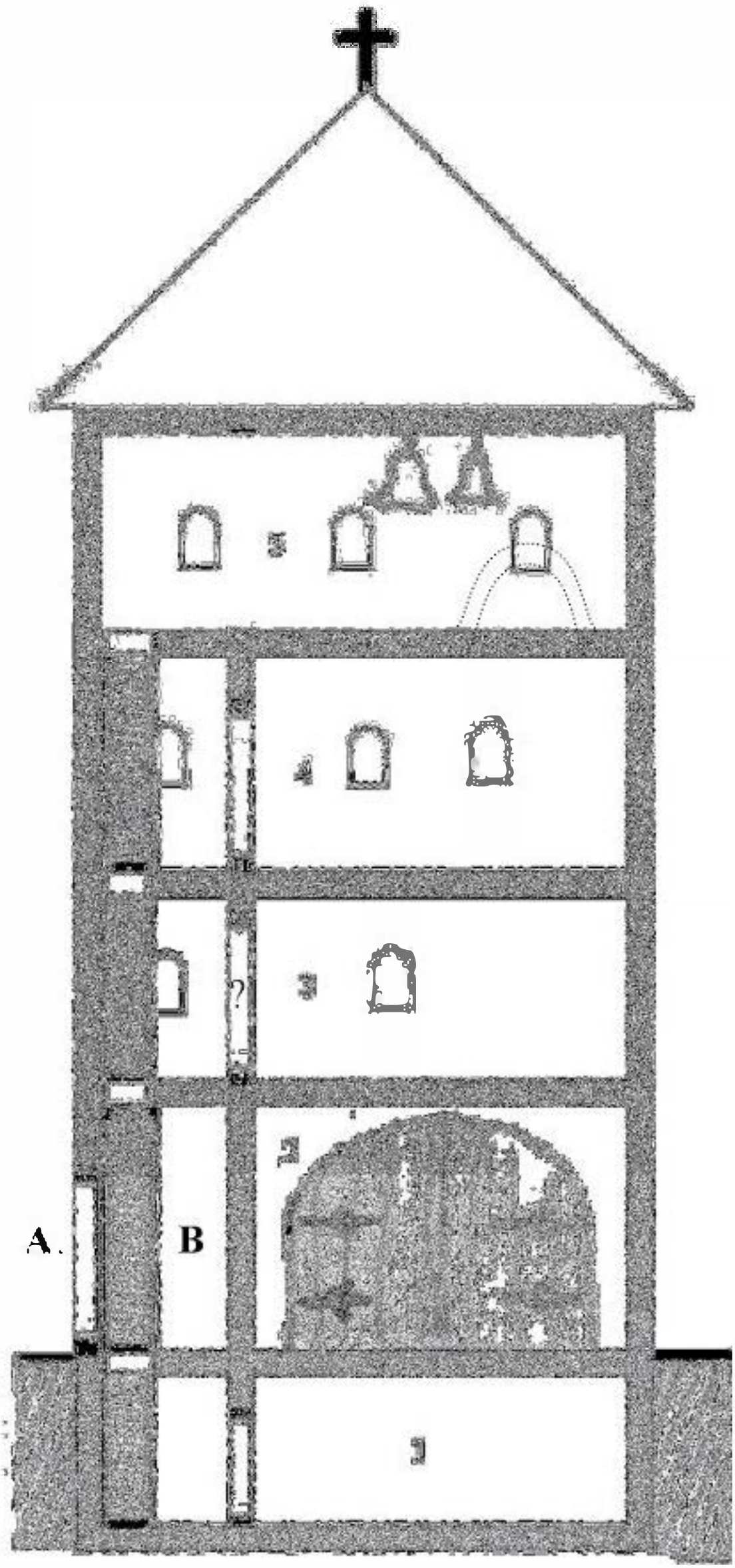
A
B
?

Curtea domnească din Iaşi –
TURNUL PORŢII CELEI MARI (poarta Gospod)

A. Intrarea în turn dinspre ograda exterioară.

B. Casa scărilor aflată pe partea de vest a turnului (vezi secţiunea nivelului care include paraclisul şi vistieria).

1. Temniţa din beciul turnului (unii se îndoiesc de existenţa unui asemenea beci).

2. Nivelul parterului. Gang boltit de intrare-ieşire cu porţi masive din blăni de stejar bătute cu fier.

3. Nivel intermediar, folosit şi ca tainiţă. Probabil că arată ca tainiţele din unele cule din Oltenia, nivelul fiind mascat printr-o concepere adecvată a scării de acces, care creează impresia că nivelul nu există. Intrarea se face probabil nu ca în desen, din lateral (din vest), ci probabil prin tavan, ca la tainiţele tradiţionale ale culelor. Pare-se că tainiţa e folosită uneori ca temniţă (de ex. pentru închiderea tâlharilor).

4. Nivel care creează impresia de a fi etajul întâi (nivelul anterior fiind mascat). La acest nivel există un paraclis construit în 1621 de Toma, folosit în mod curent de Domn pentru a asista la serviciul religios din zilele comune. Alături de paraclis există o încăpere folosită de vistierie. Vezi în continuare secţiunea în plan orizontal a prezentului nivel. Paraclisul este numit şi Biserica de pe poartă. Paraclisul e foarte mic, încât nu încap nici toţi boierii din suita princiară. Pare-se că avea hramul Sf. Gheorghe. E deservit sub Lupu de un protopop şi unul sau mai mulţi preoţi de mir. Pare-se că paraclisul are şi o turlă, ce se vede din interior, înaintând în spaţiul clopotniţei.

5. Camera clopotelor (clopotniţa), care deserveşte paraclisul. Pare-se că e o încăpere foarte înaltă şi compartimentată (în nişte încăperi nereprezentate în desen), căci şi aici sunt amenajate celule folosite ca temniţă, mai ales pentru cei ce uneltesc contra domniei. În 1751 şi 1797 turnul porţii e atestat ca având ceas. Probabil ceasul a fost montat spre exterior, cu faţa spre târg (adică pe latura nordică a construcţiei), la acest nivel. (Nu este exclus ca un ceas să fi existat la curte şi în vremea lui Lupu, dar e greu de spus dacă în acest turn. Oricum prezenţa unui ceasornicar e atestată, iar un ceas exista sigur în turnul porţii de la Mânăstirea Trei Ierarhi, aflată la o aruncătură de băţ de palat.) Unele izvoare sugerează că, legat de funcţiile de apărare ale turnului, ar fi existat şi o platformă pentru o piesă de artilerie (un tun), poate la acest nivel. Însă e posibil ca asemenea platformă să fi existat numai la celelalte porţi.

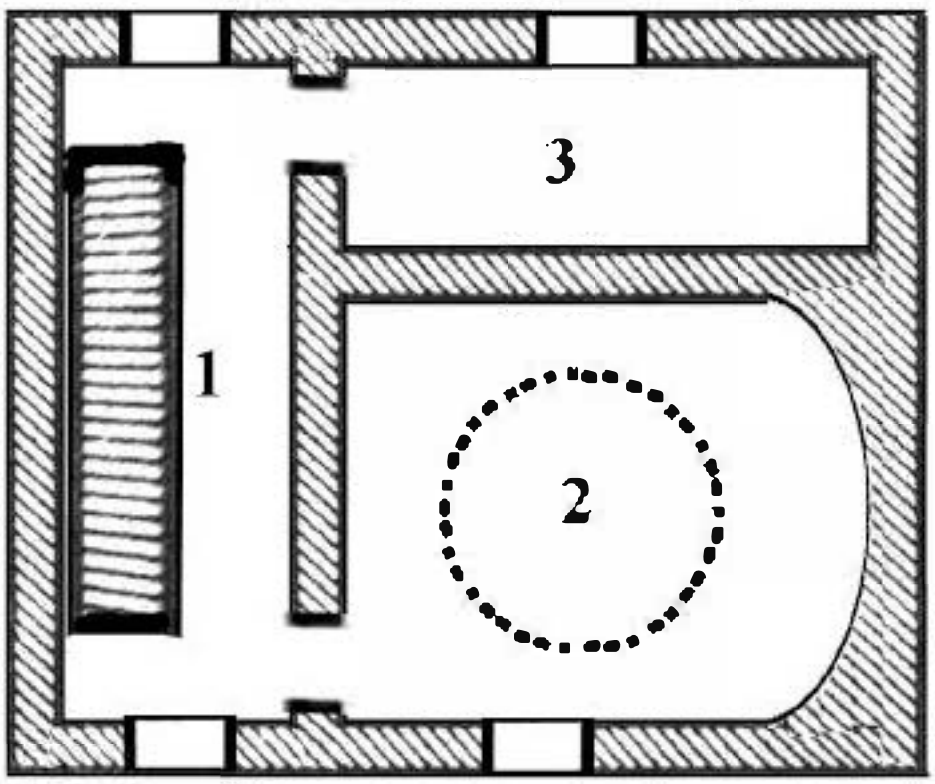

Curtea domnească din Iași

SECȚIUNE ORIZONTALĂ PRIN TURNUL PORȚII CELEI MARI (poarta Gospod) LA NIVELUL PARACLISULUI

1. Casa scărilor
2. Paraclisul de pe poartă
3. Vistieria

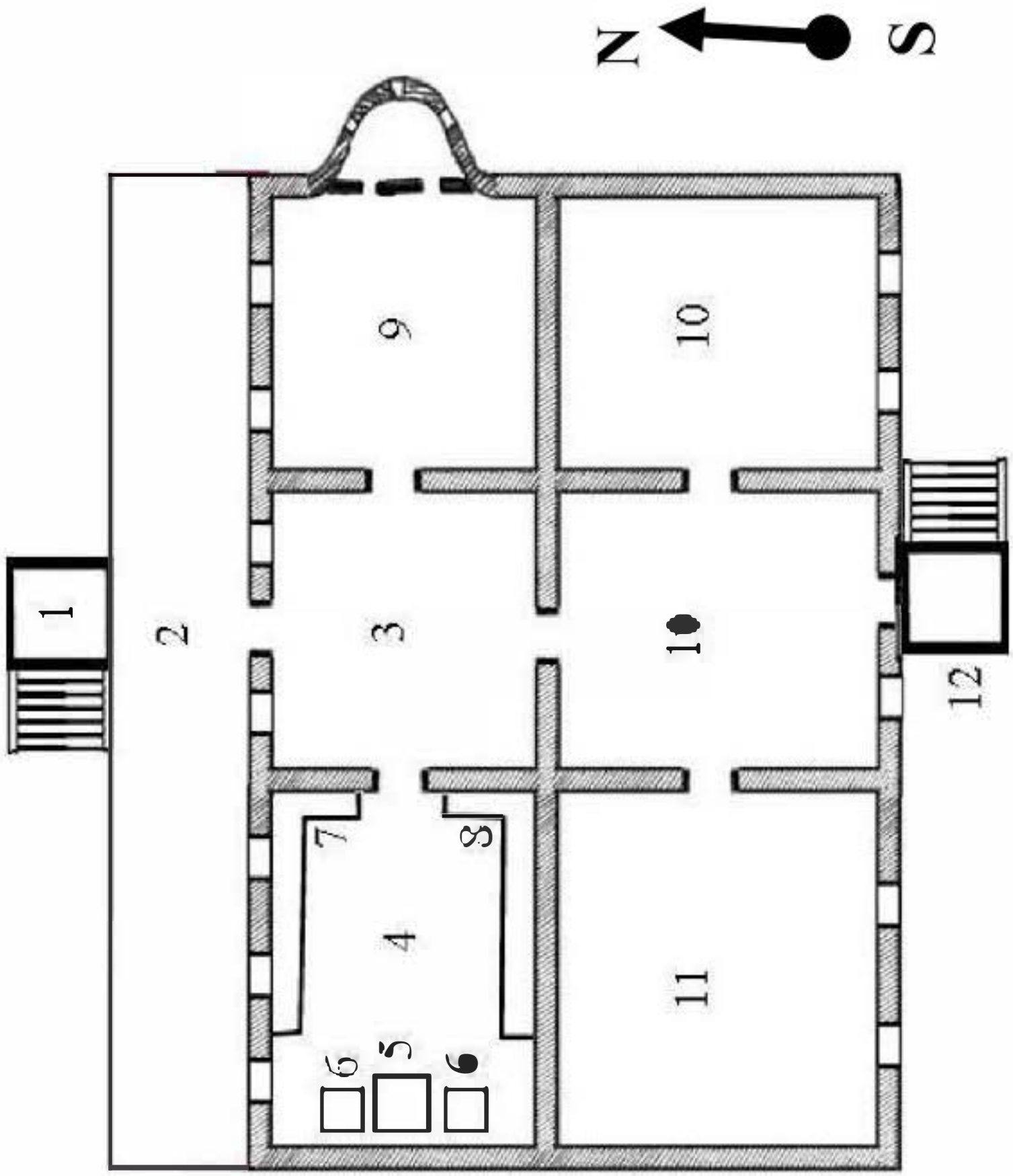
N
S
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

Curtea domnească din Iaşi

PALATUL MIC sau PALATUL HAREMULUI

(palatul doamnei şi al cuconilor sau casa cea mică a doamnei şi a cuconilor)

Până în 1593 acest palat nu e menţionat, el fiind poate adăugat abia de Ştefan Tomşa în 1623-1624 sau de Miron Barnovschi. Din 1648 existenţa îi este atestată de izvoare.

1. Scara principală şi foişorul care îi corespunde (sub foişor este o intrare într-o pivniţă boltită, care este folosită adesea şi drept închisoare pentru cei ce uneltesc contra domnici). Din foişor se trecea în pridvor.
2. Pridvorul casei doamnei. Lungimea pridvorului este de circa 40 de paşi.
3. Vestibulul (1643 „atriul extern" al) casei doamnei. În această încăpere se adună soldaţi, boieri, preoţi, chiar orăşeni. Treburile doamnei sunt coordonate de un vornic al doamnei, care se ocupa şi de oaspeţii adunaţi aici. Posibil ca încăperile publice (sala 3, 4 şi 9 - paraclisul) să aibă podele din cărămizi pavimentare hexagonale nesmălţuite sau poate unele chiar smălţuite.
4. Sala de primiri a doamnei. Domnul (mai ales Vasile Lupu) ia adesea masa aici, însoţit de numai câţiva boieri. Era obiceiul ca atunci când Domnul dădea ospeţe în Palatul cel mare, invitând toţi boierii de seamă, doamna să dea la rândul ei un ospăţ în această sală, la care poftea soţiile celor invitaţi de domn.
5. Jilţul doamnei, aranjat ca un adevărat tron.
6. Jilţurile cuconilor domneşti.
7. Strancle soţiilor de boieri de rang mai înalt, orânduite după rangul soţilor lor (la turci partea stângă e considerată mai de cinste decât partea dreaptă). Doamnele formează „Curtea doamnei".
8. Strancle soţiilor de boieri de rang mai mic, sau fără rang, orânduite după importanţa soţilor lor.
9. Paraclisul (capela) doamnei, pare-se cu hramul Sf. Gheorghe.
10. Iatacul (dormitoarele) doamnei
11. Iatacul (dormitorul) cuconilor
12. Scara din spate a Casei doamnei (scara dinspre baie) şi foişorul care îi corespunde. Probabil pe la 1677 aici s-a adăugat clădirii un pridvor, similar celui din faţă, iar scara şi foişorul au fost deplasate mai spre sud.

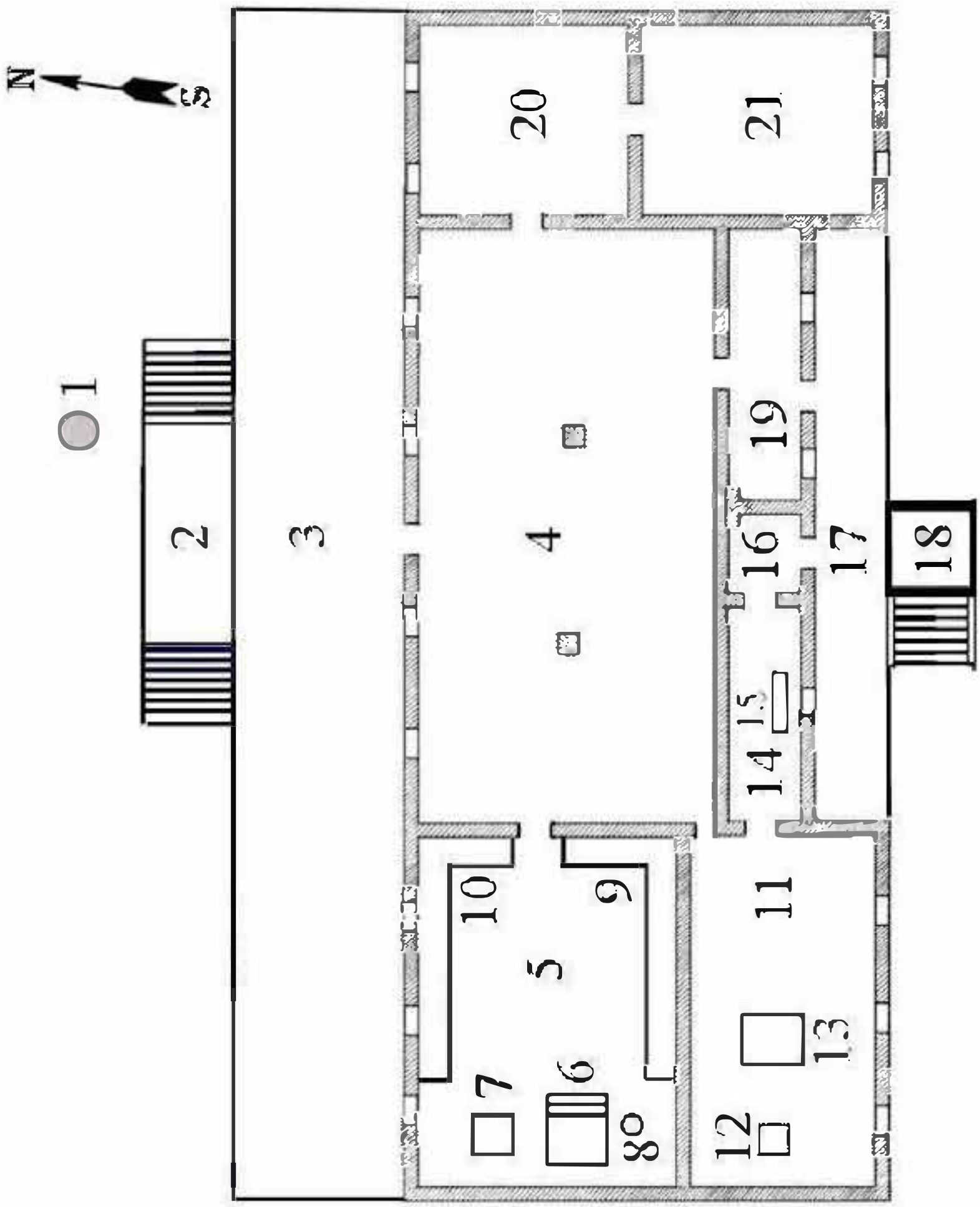

Curtea domnească din Iaşi

PALATUL CEL MARE (palatul domnului), **numit şi CASA CEA MARE**

Partea publică a palatului era numită şi Palatul exterior.

Descriere generală: Aspectul nu e impozant şi nici deosebit de frumos.

E o clădire cu un singur nivel, înălţată pe un parter înalt, ce nu are

nimic măreț în ea. Dedesubt ascunde niște pivnițe boltite. Era asemenea caselor boierești de epocă. În 1585 e clădită mai mult din lemn, numai puține părți sunt lucrate din piatră, care e însă prost potrivită. În secolul al XVII-lea, pare-se că palatul e înlocuit cu o zidire temeinică de piatră. În cursul invaziei tătarilor și cazacilor din 1650 Iașul este incendiat și jefuit. Cu acest prilej și palatul domnesc e ars până în temelii, fiind refăcut imediat după aceea de Vasile Lupu.

1. Piatra scării unde descalecă domnul.
2. Foișorul intrării principale, cu scări pe două părți (cu două aripi). Scările, fiind destinate ceremoniilor, sunt late cât să încapă 3 oameni cot la cot. Scara cuprinde circa 7 trepte, deci platforma pe care se înalță parterul este la circa 1,4 - 1,6 m deasupra solului. Posibil ca foișorul să fi fost mai lat decât scara, ieșind mai în afară decât o arată desenul.
3. Pridvorul e destinat și ceremoniilor, fiind întins pe toată fața clădirii, lung de circa 80 de pași.
4. Vestibulul palatului. E sala cea mai mare a palatului, are tavanul boltit și sprijinit pe mai mulți stâlpi ziditi (coloane). Ferestrele sunt mici și apărate de gratii, ceea ce face ca în sală să fie cam întuneric în plină zi. Uneori sunt puse și mese în sală. Podeaua sălilor publice este realizată din cărămizi pavimentare hexagonale nesmălțuite sau uneori chiar smălțuite. În această sală se văd boieri de toate cinurile, preoți, oșteni, chiar orășeni. Aici așteaptă cei care urmează a fi primiți în audiență (cineva așteaptă două ceasuri, până să fie primit de domn).
5. Sala divanului celui mare (nume dat de D. Cantemir) sau sala tronului. Este sala divanului de judecată; sala e numită și spătăria mare. Sala este folosită și pentru ospețe, ocazie cu care se introduc și mese.
6. Jilțul (tronul) domnesc e mare și e așezat pe o estradă de 3 trepte. În vremea lui Lupu și a lui Gheorghe Ștefan tronul e sculptat și aurit și are un ceas deasupra, fiind decorat - după Iorga - și cu un baldachin. Tot deasupra tronului, în spate, pe perete, se află o icoană ce înfățișează pe Iisus în fața judecății, iar dedesubtul ei e o candelă ce arde continuu.
7. Jilțul mitropolitului
8. Locul în care stă în picioare spătarul (deci în dreapta tronului)
9. Stranele pentru boierii cu slujbe mai puțin însemnate, sau pentru cei fără slujbe (aceștia sunt plasați în dreapta tronului întrucât în tradiția otomană de cinste mare se bucură cei aflați în partea stângă; partea dreaptă e rezervată celor ce se bucură de cinste mai mică)

10. Stranele pentru boierii cu slujbe mai înalte, boieri aşezaţi în partea stângă a tronului, fiind locul de cinste deosebită. Boierii se orânduiesc după rang, de la cei mai însemnaţi, aflaţi în apropierea tronului, până la aceia de rang mai mic, plasaţi mai spre uşă.

11. Sala divanului celui mic (al sfatului), numită şi spătăria mică. Este sala destinată audienţelor publice şi cabinetului (biroului) privat al domnului. Tot aici vin pe rând şi boierii pentru investire anuală în funcţii. Camera pare să fi fost îmbrăcată (tapisată) în vremea lui Vasile Lupu cu tapiserii de fir (similar biroului - spătăriei mici - a domnului muntean de la Târgovişte). Un călător vede pe perete un covor acoperit de o cortină. Pe jos e întins un covor simplu.

12. Jilţul (tronul) domnului

13. Masă acoperită cu un covor. Pe masă sunt aşezate însemnele domneşti (buzduganul, spada şi sabia dreaptă cu două tăişuri).

14. Odaie boltită cu perceţii acoperiţi cu plăci de faianţă cu desene albastre, asemănător cu faianţa olandeză. (Un călător o numeşte „pretoriul cel mic", fiind un fel de birou mai intim (privat) al domnului.

15. În faţa ferestrei e aşezată o măsuţă joasă pe care se servesc domnului şi musafirilor săi dulceaţă şi rachiu. După obicei otoman, toţi stau turceşte pe covor.

16. Vestibul (gang mic) ce permite ieşirea spre loggia aflată pe latura din spate a palatului. Posibil ca şi pereţii acestei încăperi să fi fost îmbrăcaţi cu faianţă albastră, similară celei olandeze.

17. Loggia aflată pe latura din spate a palatului.

18. Foişorul şi scara din partea din spate a palatului, care permit a se coborî în grădina aflată între palat şi împrejmuirea curţii şi permite totodată şi accesul la portiţa care duce la iazul de sub Curte şi la grădinile înconjurătoare acestuia (unde pe lângă arbori şi alte plante autohtone sunt expuse şi plante exotice, cultivate în ciubere).

19. Cameră privată, care pare a fi fost îmbrăcată şi ea în faianţă albastră.

20. şi 21. Iatacul domnului (camerele sale private). În epoca lui Lupu pereţii sunt acoperiţi cu stucaturi şi cu un tapet aurit (desenul reprezintă flori colorate pe un fond de aur). După alţi călători pereţii erau nu tapetaţi, ci decoraţi cu o zugrăveală care înfăţişa flori colorate pe un fond auriu. În 1647 se vorbeşte explicit de existenţa unui tapet aurit. În vremea lui Ştefan Tomşa, la începutul secolului al XVII-lea, pereţii erau decoraţi cu nişte covoare. Tavanul pare să fi fost şi el minunat împodobit. Ferestrele sunt mari. Jilţurile din încăperi sunt tapisate cu mătase şi catifea, care e bătută cu ţinte de argint aurit. În camere sunt sobe de olane smălţuite.

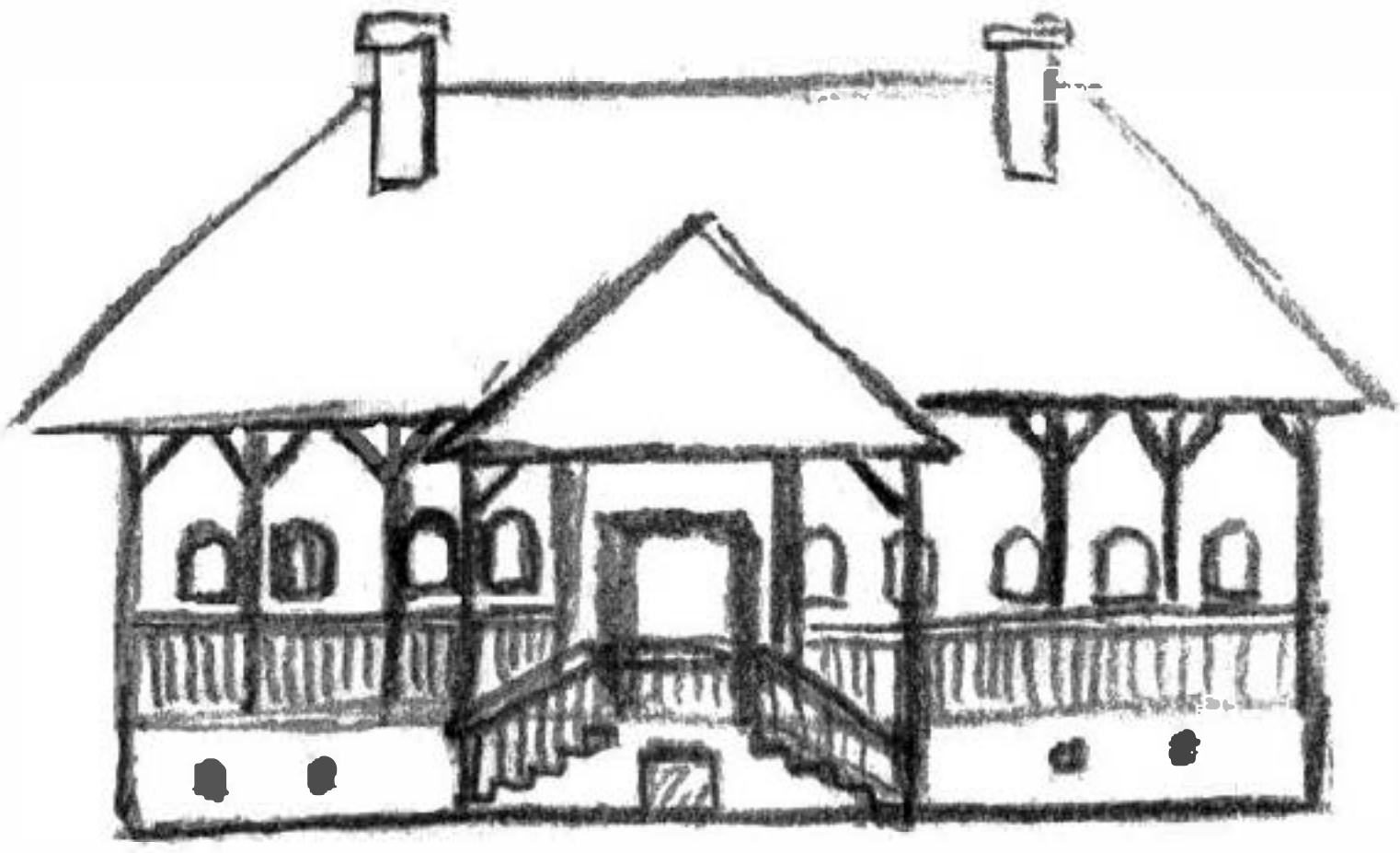

Curtea domnească din Iaşi

CASA CEA MARE (palatul domnului) văzută din faţă, adică dinspre nord. Se remarcă foişorul şi ceardacul (pridvorul) întins pe toată faţada clădirii. Spre foişor, pe ambele laturi, urcă câte o scară cu 7 trepte late cât să încapă 3 oameni alături, cot la cot. Faţada casei mici (a doamnei) arăta similar, numai că foişorul avea scară numai pe o singură parte (pe partea de vest). Sub foişor era o intrare în beci la ambele palate. Dacă faţada palatului mare era de circa 80 de paşi lungime, cea a palatului mic era de numai 40 de paşi. Evident şi numărul ferestrelor era mai redus la palatul doamnei.

Acoperişul a fost până la Vasile Lupu de şindrilă. Acest domn a înlocuit, cu ajutorul unor meşteri ardeleni, vechiul acoperiş cu unul de ţiglă. Arheologii au descoperit în majoritate ţiglă nesmălţuită, dar a apărut şi ţiglă smălţuită cu galben şi verde.

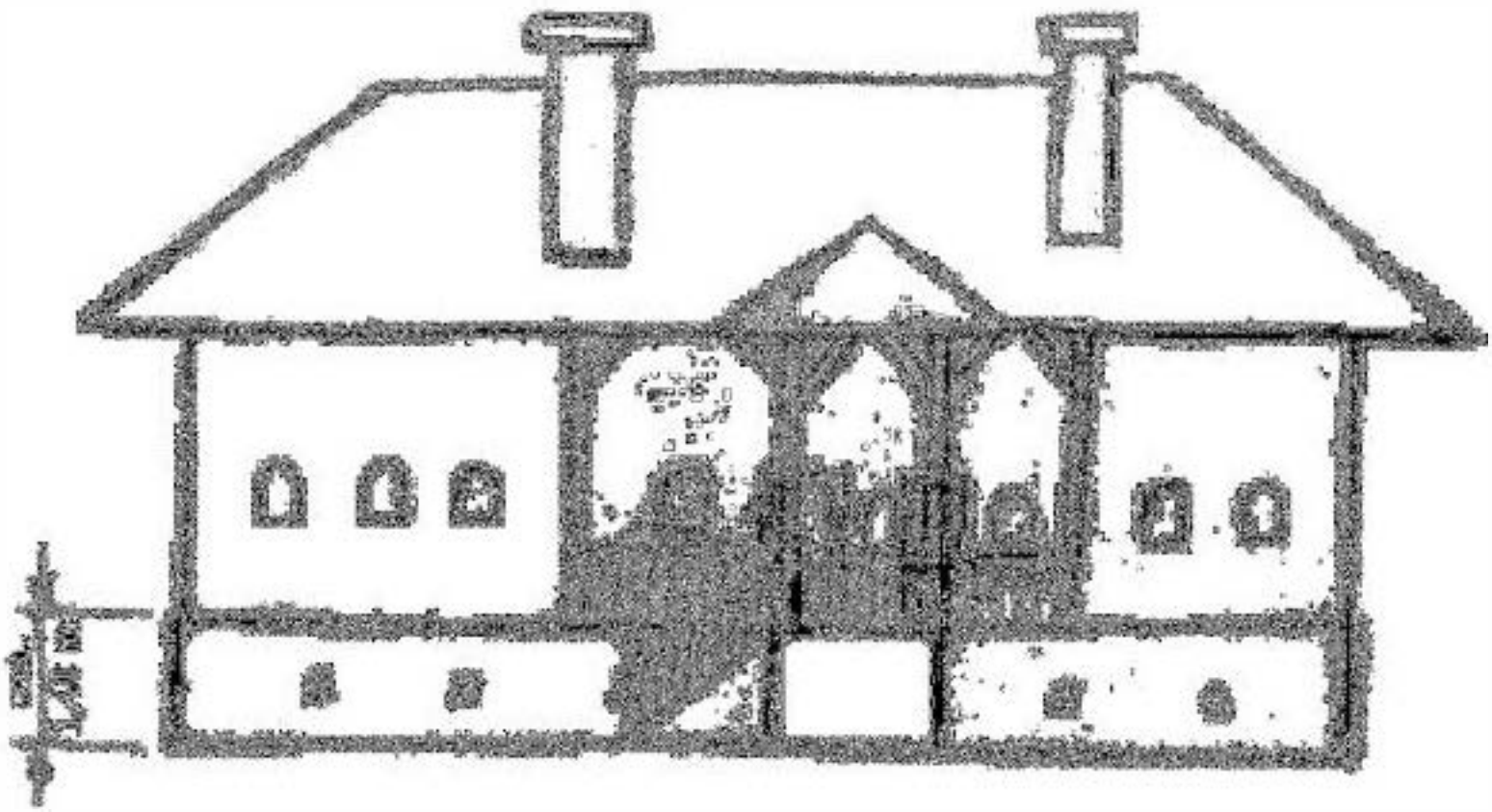

Curtea domnească din Iași

CASA CEA MARE (palatul domnului) văzută din spate, adică dinspre sud. Se remarcă o logie, căreia i se adaugă un foișor care iese în afara peretelui clădirii. El dispune de o scară pe o singură parte, scară care duce la grădina din spatele palatului și la portița care se deschide spre iazul de sub curte. Casa prezintă un parter înalt, ridicat peste o pivniță boltită.

Lungimea clădirii pe această latură este de 80 de pași.

Vederea din spate a casei mici (a doamnei) seamănă cu această reprezentare, numai că lipsește loggia și balustrada respectivă, rămânând vizibil în desen numai foișorul și scara de acces spre el. De asemenea lungimea fațadei acestui palat al haremului este de numai 40 de pași.

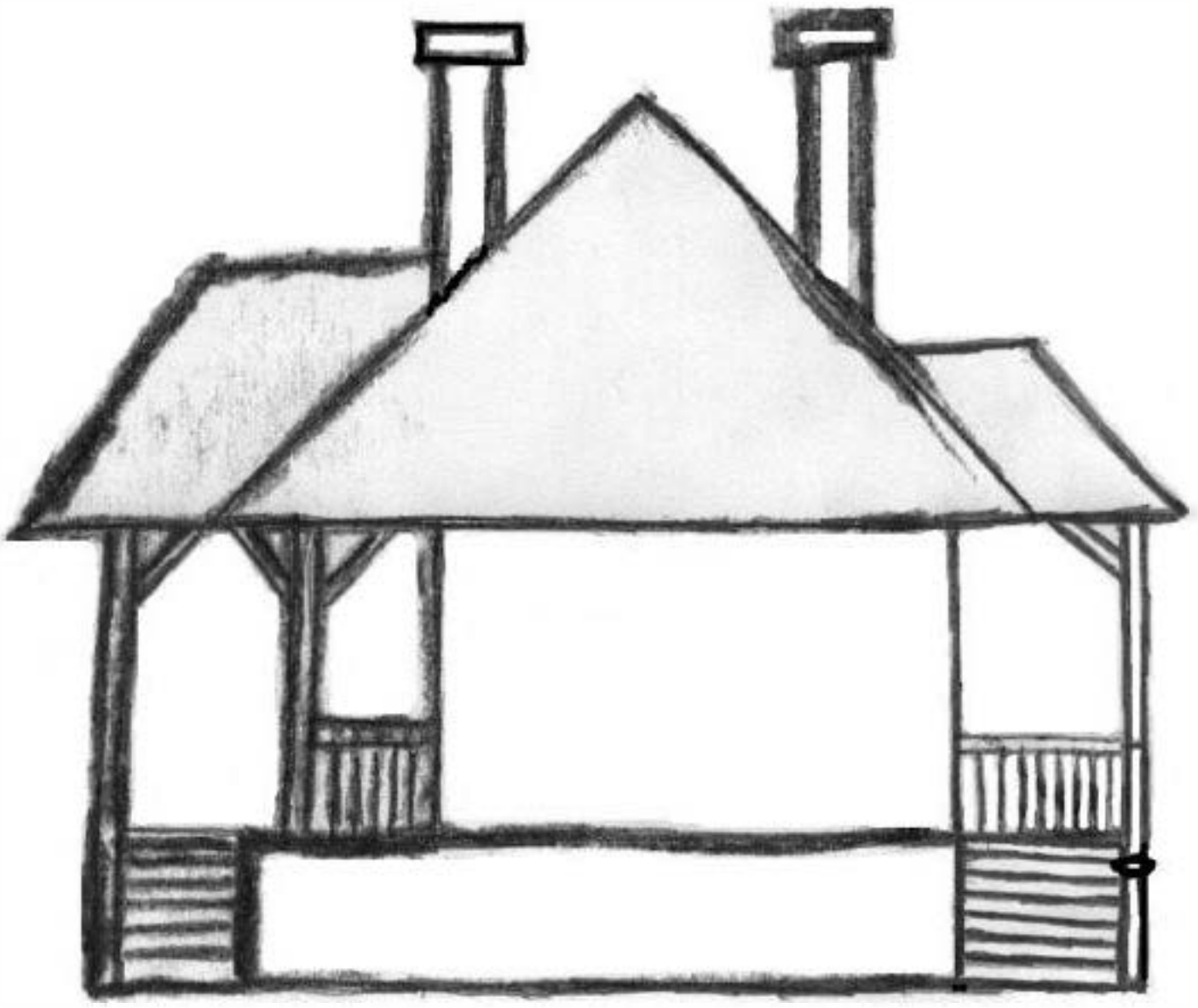

Curtea domnească din Iaşi

CASA CEA MARE (palatul domnului) văzută dintr-o parte - şi anume dinspre latura de vest. Se remarcă foişoarele aflate atât în partea din faţă, cât şi în partea din spate. Lăţimea casei mari e de 50 de paşi. Vederea casei mici (a doamnei) seamănă cu această reprezentare, numai că lungimea acestei laturi e mai mică decât aceea a casei domnului. În cazul foişorului din faţă al casei mici, scara fiind pe o singură parte, pe desen, în acest loc, în fundal apare o balustradă care delimitează foişorul spre est (exact ca la foişorul din spate al casei mari).

Curtea domnească din Iași
BAIA DOMNEASCĂ
(aflată din jos de iatacul doamnei, la sud de palatul ei)

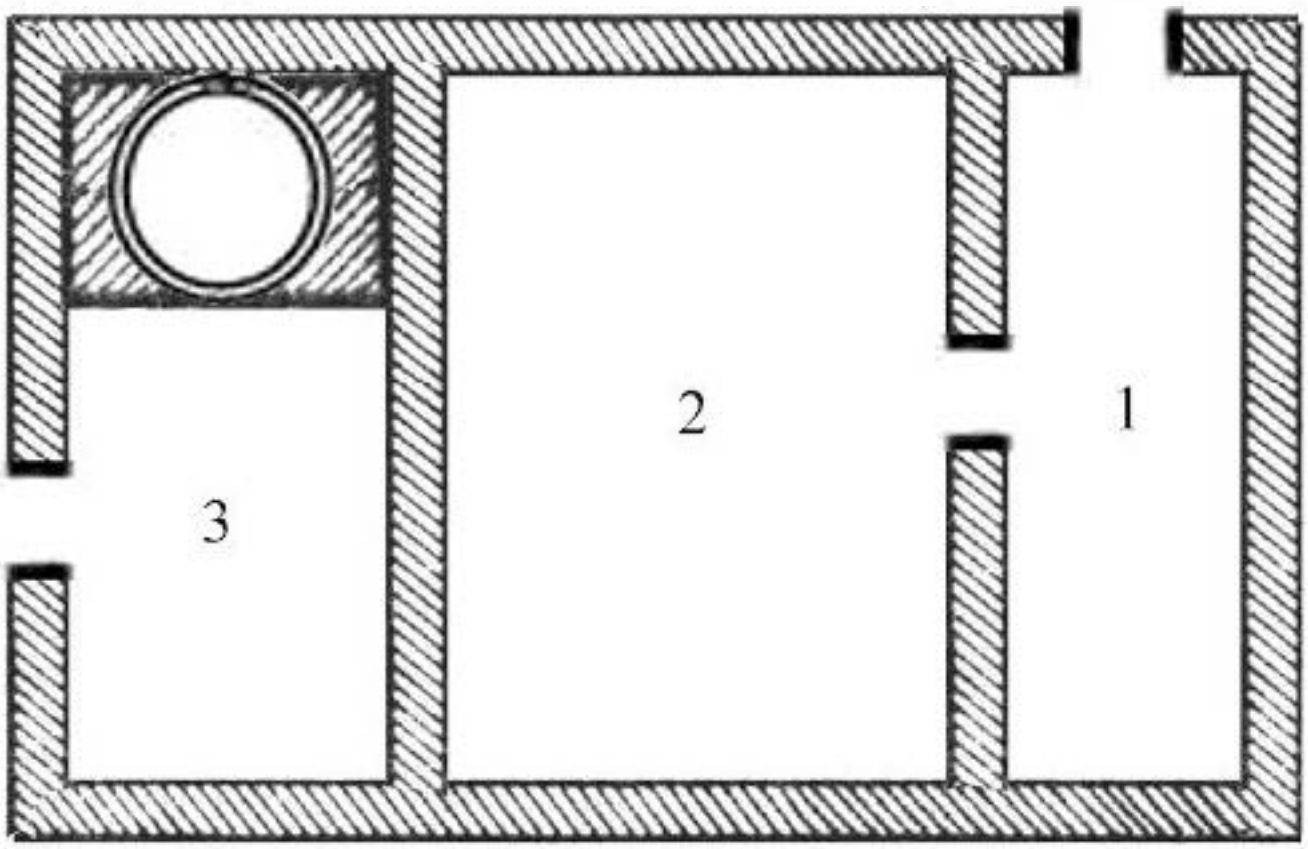

1. Vestibulul băii, unde se dezbrăcau cei ce urmau a face baie.
2. Sala de baie propriu-zisă, prevăzută cu mai multe bazine (fântâni), care era foarte elegantă, fiind pardosită cu marmură. Pare-se că și pereții erau îmbrăcați în marmură.
3. Sala băieșului și a cazanului. Apa necesară se aduce cu sacaua din iazul de sub curte.

Revoluția de la 1848 în județul Brăila

Evenimentele petrecute la 1848 la București și în general cele legate de conducerea centrală a revoluției sunt arhicunoscute și larg dezbătute. Prezentul articol nu-și propune să revină asupra lor. El urmărește doar să ilustreze chipul cum s-au concretizat și s-au particularizat evenimentele de ansamblu pe plan local, ce ecou au avut și cum au fost primite într-un județ oarecare al țării, destul de depărtat de capitală.

Prin mijlocirea explicațiilor care urmează, se poate vedea dacă ideile lansate la Izlaz și în capitală, dacă măsurile guvernului provizoriu au avut sau nu răsunet, dacă s-au bucurat sau nu de susținere, de încuviințare, dacă au antrenat lumea la făptuirea de înnoiri ori, dimpotrivă, au trezit un sentiment de opoziție și cât de întins și intens era acesta.

*

Cele întâmplate la 1848 în județul Brăila au făcut deja obiectul câtorva studii. Faptele au fost sintetizate într-un

articol semnat de N. Mocioiu[1], directorul arhivelor locale şi într-un capitol al lucrării "Istoricul oraşului Brăila" semnat de C. C. Giurescu[2]. Referiri disparate privitor la cele întâmplate în 1848 în oraşul şi județul Brăila se găsesc în toate marile culegeri de documente dedicate revoluției, dar şi în câteva numere ale Analelor Brăilei[3]. Majoritatea acestor materiale a fost grupată într-un volum de documente realizat din inițiativa forurilor locale şi publicat cu ajutorul şi cu sprijinul Direcției generale a Arhivelor Statului[4]. Culegerea este valoroasă nu numai prin imaginea de ansamblu pe care o mijloceşte, ci şi prin aceea că, alături de documentele edite, prezintă şi numeroase documente inedite, din fondurile arhivistice locale.

Buna primire de care s-au bucurat în Brăila evenimentele petrecute la Izlaz şi mai apoi la Bucureşti se explică prin nivelul atins de dezvoltarea economică, cât şi prin caracteristicile structurii sociale, specifice unui port în plină ascensiune. Fără intenția de a intra în amănunte – problema dezvoltării economico-sociale, prin volumul mare al materialului edit şi mai ales inedit, aflat în arhiva locală, putând constitui subiectul unei lucrări de sine stătătoare –, voi prezenta totuşi câteva date de referință, cât se poate de sumare, care să contureze o imagine a dinamicii dezvoltării județului şi a oraşului, pentru a putea justifica prin ele atitudinea localnicilor față de revoluție.

---

[1] N. Mocioiu, *Date privind anul revoluționar 1848 în oraşul şi județul Brăila*, în Studii, Revista de istorie, XIV, 1961, pp. 995-1012 (citat în continuare: Mocioiu, *Date*...).

[2] C. C. Giurescu, *Istoricul oraşului Brăila*, Edit. Științifică, București, 1968, pp. 183-188.

[3] Analele Brăilei, II, 1930, nr. 2/3, şi III, 1931, nr. 2.

[4] Mocioiu N., Bounegru S., Iavorschi G., Vidis A., *Documente privind istoricul oraşului Brăila (1831-1918)*, lucrare editată de Direcția generală a Arhivelor Statului din R.S.R., Bucureşti, 1975 (Citat în continuare: *Documente privind istoricul oraşului Brăila*.)

In primul rând este de semnalat o rapidă creştere demografică, favorizată între altele şi de prevederea articolului 144 al regulamentului Organic din Tara Românească, care îngăduie strămutarea clăcaşilor la oraşe, aceştia contribuind la îngroşarea rândurilor proletariatului în formare. Dacă în iunie 1828, adică în vremea războiului ruso-turc, catagrafia înregistrează 591 de familii - ceea ce ar echivala cu 3.000 – 3.500 de suflete[5] -, în martie 1843 se ajunge la circa 14.000 de locuitori[6]. Fenomenul, deşi nu poate fi cuprins în cifre exacte, este caracteristic nu numai oraşului, ci şi zonelor rurale ale județului. Odată cu desființarea raialei şi crearea domeniului Brăilei, oficialitatea a încurajat colonizarea în zonă, aşezând aici atât români cât şi străini[7].

Portul Brăila ocupa un loc aparte în zonă, căci el marca sfârşitul Dunării maritime; adică vapoarele şi corăbiile maritime puteau pătrunde pe fluviu numai până în dreptul oraşului. Prin aceasta portul era pe atunci singura ieşire a Tării Româneşti la mare, granița de răsărit fiind fixată pe talvegul Dunării. Această împrejurare sporeşte enorm importanța oraşului în cadrul economiei țării, dezvoltarea sa producându-se extrem de rapid, cu deosebire în legătură cu dezvoltarea activității comerciale. Astfel, dacă în 1831, pe parcursul întregului an, numărul vaselor intrate în port este de numai 111[8], în 1847 între 19 februarie şi 30 noiembrie (deci pe parcursul a 9 luni şi 2 săptămâni)

---

[5] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 158. (In 1833 „tabela statistică" a oraşului înregistra 4.045 suflete - Arhivele Statului Brăila, fond Primăria municipiului Brăila, dosar 16/1832, f. 27.)

[6] *Ibidem* şi vezi şi Hurmuzaki-Hodoş, *Documente*, vol. XVII, Bucureşti, 1913, ediția Nerva Hodoş, pp. 950-951. Citat în continuare Hurmuzaki-Hodoş, *Documente*, XVII

[7] Gh. T. Marinescu, *Documente privitoare la Brăila*, vol., 1, 1926, pp. 21-23.

[8] Hurmuzaki-Hodoş, *Documente*, XVII, p. 271.

numărul lor crește la 1.383[9], deci de peste 12 ori! Aceste cifre nu acoperă însă pe deplin realitatea, căci, dacă avem în vedere mărirea continuă a tonajului vaselor în această epocă, creșterea volumului materialelor rulate este în realitate cu mult mai amplă și mai rapidă. Cifre directe ale acestor creșteri nu există, dar presupunerea se poate confirma indirect. La începutul perioadei predominau numeric vasele turcești - care erau însă, în genere, de mai mici dimensiuni; prin opoziție, vasele venite din țările din apusul Europei sunt de regulă mai mari, dar destul de puține în această vreme. Ori, în intervalul în discuție, observăm o vertiginoasă schimbare a raportului numeric al acestora, prin sporirea numărului vaselor din urmă. Astfel, de exemplu, dacă în 1835 sosesc 13 vase englezești în 1847 numărul lor crește la 418[10], deci de peste 32 de ori, adică cu mult peste ritmul mediu de sporire al numărului vaselor intrate în port. Privite sub raport bănesc, aceste aprecieri se transpun într-un export în continuă expansiune care, dacă la 1831 echivala cu 995.547 lei, în 1845 ajunge la 14.774.000 lei[11] (adică sporește de peste 14,8 ori). Importul crește și el la fel de năvalnic, dar balanța comercială rămâne în permanență pozitivă. La 1831 el reprezenta 57o.ooo lei, iar în 1845 - 5.219.ooo lei[12], deci creșterea e de circa 9,1 ori. (Semnificativ este ritmul de creștere mai redus al importului față de export, ceea ce influențează favorabil balanța comercială.)

Numărul stabilimentelor industriale crește și el rapid. O statistică din 1832 menționa existența a 3 poverne pentru distilarea alcoolului și 9 mori (dintre care 5 de vânt și

---

[9] *Istoria României*, vol. III, Editura Academiei R.S.R., București, 1964, pp. 976-977.
[10] *Ibidem*.
[11] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 153.
[12] *Ibidem*.

4 acționate cu ajutorul cailor, deci destul de mici) şi "nici o fabrică". În schimb prăvăliile sunt în număr de 282[13]. Situația se va schimba radical în deceniul care urmează. Obiectivele industriale se înmulțesc vertiginos; se ridică, fabrica de pâine a lui Stavri Panadopol în anul 1834, sau aceea a lui Nicoli Paplomata Atanasiu în 184o, cu 5 lucrători. Lor li se alătură în 1842 fabrica de lumânări a fraților Simu; fabrica de făină (adică o moară mecanică de mai mari dimensiuni) a lui Constantin Petrovici, înființată în anul 1845, cea de bere a lui Radu Rânță, construită în 1845, cu 5 lucrători, o alta de macaroane, a lui Sebastian Baratino, intrată în funcțiune în 1846 şi moara lui Marinici Ion, terminată în 1848[14]. In 184o au fost extinse atelierele de reparat vase ale lui Antonie Fatuta, construite încă din 1835[15]. Acelaşi Fatuta primea în 1836 un loc pe care instalează o fabrică de spălat lână, iar alți întreprinzători înființează noi mori acționate de cai, distilerii de alcool[16] şi mai multe zalhanale[17] (abatoare). In 1835 "maistărul" Gheorghe Conduri obține permisiunea magistratului oraşului de a construi în Ostrovul Mare - aflat pe Dunăre în fața portului Brăila - un atelier pentru reparatul corăbiilor[18]. Lista este departe de a fi epuizată; alte dosare ne indică numeroase

---

[13] Arhivele Statului Brăila, fond. Prefectura municipiului Brăila, dosar 16/1832; vezi şi dos. 7/1832.

[14] Arhivele Statului Brăila, fond. Prefectura jud. Brăila. dosar 2o43/1863.

[15] *Ibidem*, dosar nr. 2/184o.

[16] Arhivele Statului Brăila, fond Primăria municipiului Brăila, dosar 3/1836. *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 27, p. 47 și doc. 28, nr. 48.

[17] *Ibidem*, dosar 5/1836, (*Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 3o, p. 49)

[18] *Idem*, dosar 3/1835, f. 3; vezi şi dos. 15/1858, (copie publicată în *Documente privind istoria oraşului Brăila*. doc. 22, pp. 42-43).

alte ateliere (uneori pretențios numite fabrici), cu un număr relativ mic de lucrători[19].

Creşterea numerică a meseriaşilor face să crească rapid numărul corporațiilor, care în 1837 ajunseseră deja la 25[20]. De altfel, încă din 1835 erau înregistrați 179 de patentari, dintre care 32 sunt pescari (vânzători), alți 81 sunt antrenați în alte forme de comerț, iar 66 practică diferite meşteşuguri[21]. Nevoile economice crescânde impun cu necesitate crearea unei bănci. Rolul acesteia fusese îndeplinit o vreme de Magistratul Brăilei, dar posibilitățile instituției erau cu mult depăşite de cifra afacerilor locale. De aceea, încă din 1846, câțiva negustori brăileni întemeiază o primă bancă din oraş[22].

Intensificarea activității economice are urmări importante în ce priveşte schimbarea structurii sociale a oraşului. Sporeşte numărul negustorilor înstăriți, a proprietarilor de fabrici şi ateliere - într-un ritm mai rapid decât în alte localități ale Țării Româneşti - aceştia constituindu-se într-o veritabilă burghezie. Li se adaugă numeroşi meşteşugari, diverşi cârciumari şi comercianți mărunți şi un număr crescând de intelectuali. Elementul muncitoresc este constituit de lucrătorii din atelierele şi din „fabricile" din oraş şi mai ales de hamalii şi căruțaşii din port, ultimele două categorii fiind acelea care predomină numericeşte. Proprietarii de moşii - în număr de circa 34 - erau grupați în zona "distinsă" a oraşului, reprezentată de "vopseaua verde" (oraşul era împărțit în 4 sectoare numite "vopsele" sau "mahalale").

---

[19] Arhivele statului Brăila, fond. Prefectura jud. Brăila, dosar 38/1832; dos. 21/1836.

[20] Arhivele Statului Brăila, fond. Primăria municip. Brăila, dosar 5/1837.

[21] C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 155-156.

[22] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 53, pp. 72-75.

Orașul Brăila la 1830 - după

http://urbanismul.blogspot.ro/2010/05/braila-veche.html

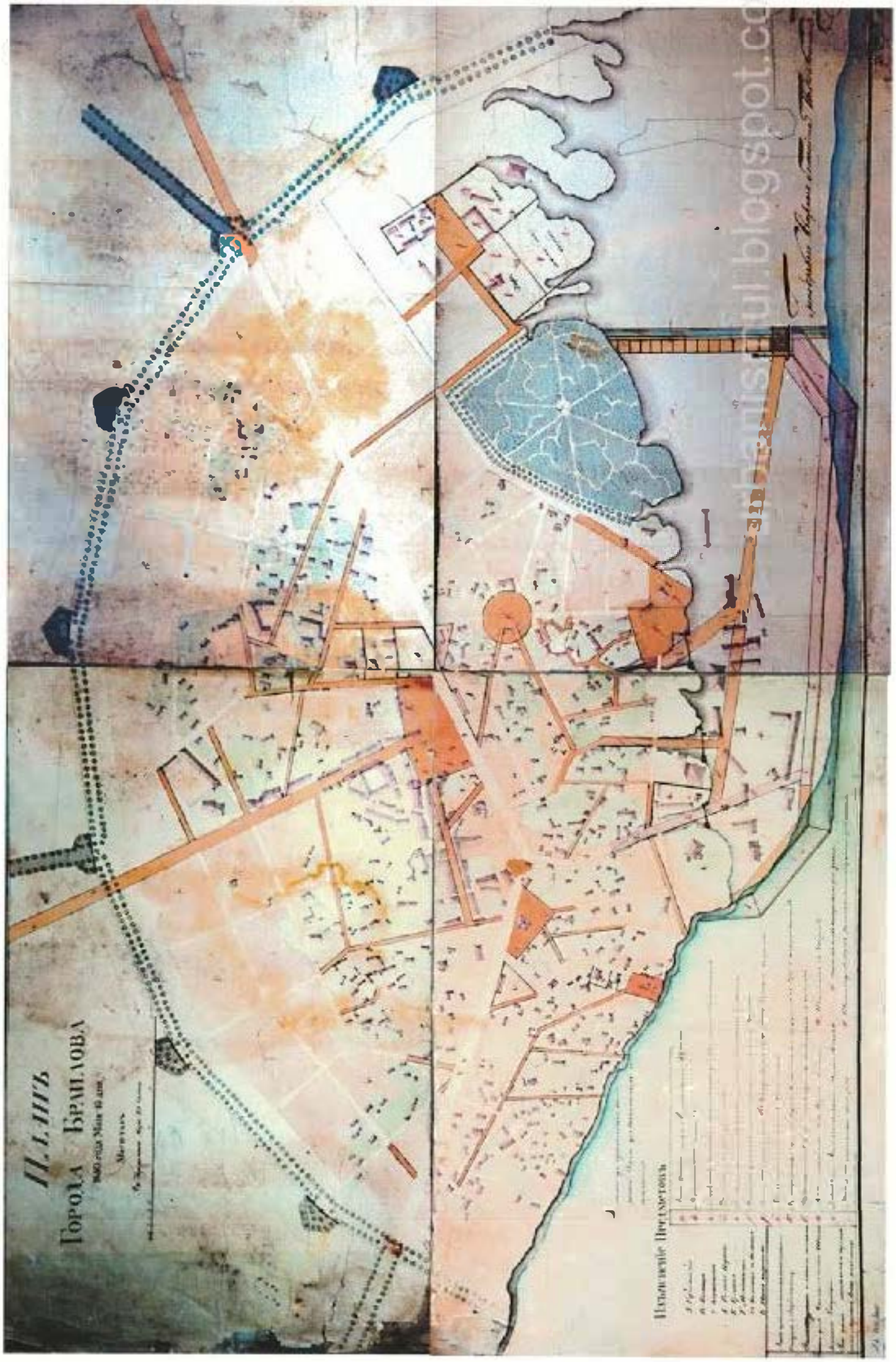

Orașul Brăila la 1834 - după

http://urbanismul.blogspot.ro/2010/05/braila-veche.html

Orașul Brăila la 1867 - după

http://urbanismul.blogspot.ro/2010/05/braila-veche.html

(Liniile punctate albastre marcă limitele „bulevardului" care margineau orașul pe harta din 1834. Linia mai groasă indică hotarul pe harta din 1830.)

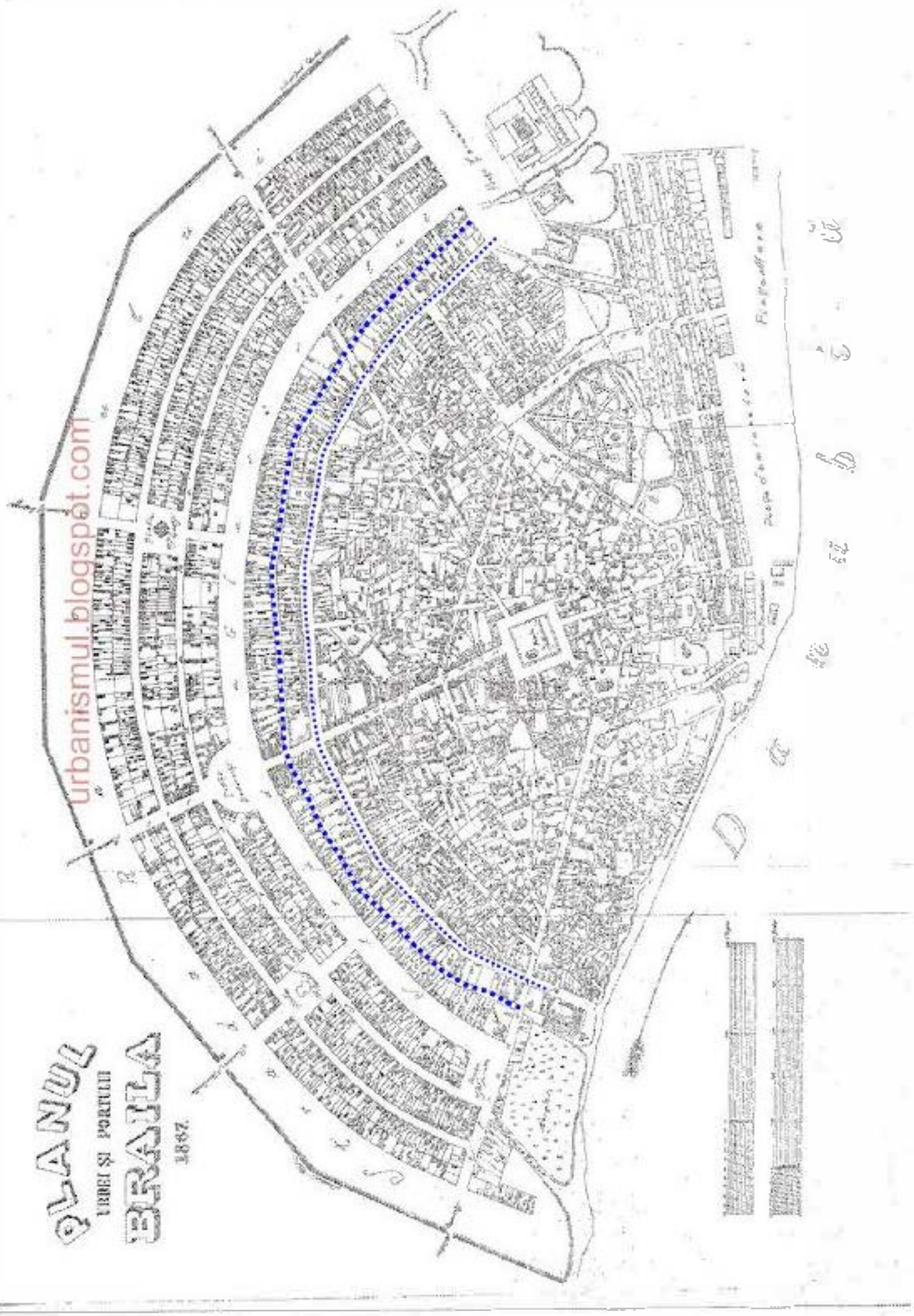

Oraşul Brăila la 1892 (după https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_Br%C4%83ilei

(Liniile punctate albastre marcă limitele „bulevardului" care mărginea oraşul pe harta din 1834. Linia mai groasă indică hotarul pe harta din 1830.)

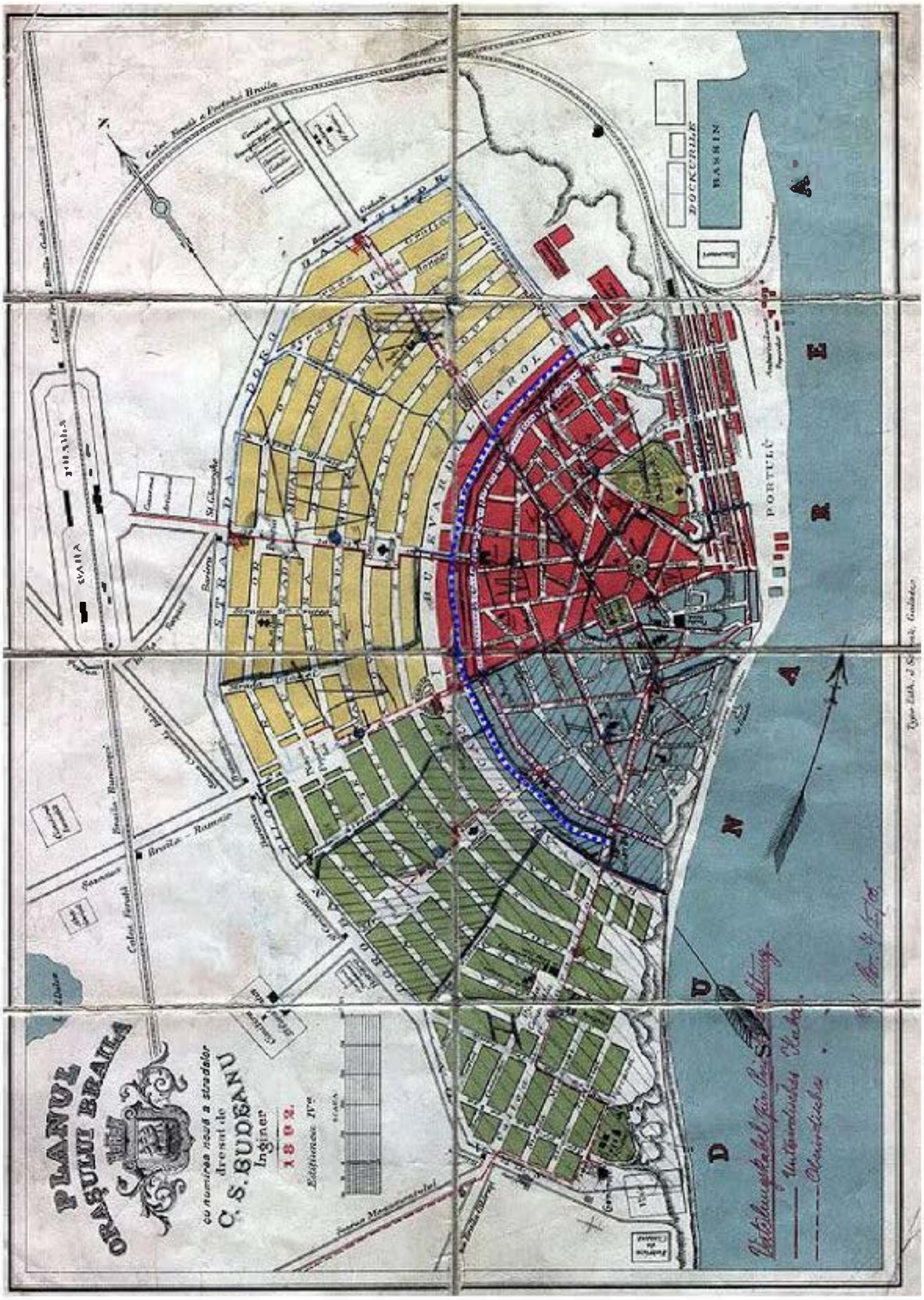

Dacă pe ansamblul oraşului este greu de conturat o statistică privind structura socială, "mitricele" parohiilor ne pot da o imagine semnificativă pentru unele cartiere. Astfel, în parohia bisericii Sf. Maria (din sectorul oraşului numit "vopseaua galbenă"), la 1848 sunt înregistrate 142 familii. Dintre acestea 54 trăiesc de pe urma ocupației de căruțaş a capului familiei, 15 îşi câştigă existența ca plugari, 12 având meseria de ciurari, 3 ca meşteşugari (un rotar, un dulgher, un dogar) şi alte 3 din negoț[23]. Numărul deosebit de mare al căruțaşilor şi ciurarilor trebuie pus în legătură cu apropierea parohiei de zona portului.

Numeroşi observatori notează, pe drept cuvânt - sintetizând imaginea înfloritoare prezentată mai sus - că e de remarcat "mişcarea acestor două porturi (Galați şi Brăila) a căror importanță, în special a Brăilei, creşte în fiecare zi şi care, tind să ia o dezvoltare realmente considerabilă"[24]. Opinia este emisă încă din 1834, când procesul era abia la începutul său. Se creează astfel un viguros mediu capitalist – în opoziție cu cel arhaic, medieval, boieresc –, oraşul fiind angajat pe calea unui nou mod de viață, mai mult decât alte zone ale țării. Această evoluție neaşteptat de intensă explică de ce racilele vechilor rânduieli se resimt aici mai acut decât în restul țării şi – în consecință – trezesc o mai înverşunată opoziție. De aici receptivitatea deosebită manifestată de localnici față de idcile noi, novatoare, receptivitate ilustrată între altele şi de mişcările revoluționare inițiate în acest mediu între 1841-1843.

---

[23] Arhivele Statului Brăila, Colecția registrelor de stare civilă parohială, biserica Adormirea Maicii Domnului, registrul 1/1848. (Nicolae Mocioiu, Gheorghe Iaverschi, Stanca Bouneagru, Gabriela Vidis, *Îndrumător în Arhivele Statului județul Brăila*, Bucureşti, 1979, p. 295. Citat în continuare *Îndrumător în Arhivele Brăila*)

[24] Hurmuzaki-Hodoş, *Documente*, XVII, p. 413 (doc. din 18 septembrie 1834); o opinie similară la p. 377 (doc. din 15 mai 1834).

Nici zonele rurale ale județului nu sunt ferite de contradicțiile specifice acestei epoci de tranziție. În județ erau trei categorii de moșii: particulare, mânăstirești și ale statului, acestea din urmă grupate în Domeniul Brăilei. Dacă în 1831 se înregistrau numai câteva mari proprietăți, numărul acestora ajunge la peste 40 în 1848. Dacă în 1831 nu se semnalează nici un arendaș, în ajunul revoluției aceștia existau pe aproape toate moșiile, inclusiv pe cele mânăstirești sau de stat[25]. Moșiile din județ erau lucrate de 5.057 familii de clăcași. (În 1832 în cele 40 de sate ale județului locuiau 4.733 familii dajnice și nedajnice[26]. Unele dintre moșii erau de mari dimensiuni; astfel Costache Șuțu, avea în satul Șuțești 451 familii; Gh. Ipsilant dispunea de 478 familii de clăcași grupate în mai multe sate (Lacu Rezi, Pârlita, Viziru de Sus, Stăncuța, Stânca și Slujitorii Albotești)[27]. Creșterea numerică a arendașilor și a proprietarilor a agravat regimul clăcii - și așa destul de apăsător în urma aplicării prevederilor Regulamentului Organic. La prestațiile impuse de lege se adăugau adesea dări suplimentare solicitate de proprietarii sau arendașii abuzivi. Astfel, un arendaș al Domeniului Brăila (al moșiilor statului) preschimba în bani cele 12 zile de clacă, care reveneau de locuitorul sătean, la valoarea „legiuită" de 156 lei, dar adaugă și o serie de alte taxe inventate ad-hoc, ca spre exemplu câte 3 lei de fiecare plug[28]. Cu cât ne apropiem de epoca revoluției situația devine mai apăsătoare. Între 1841-1843 mai mulți arendași introduc un nou sistem de taxe pentru pășunat, dezavantajos pentru țărani, taxe care în fond dublează dările, ceea ce provoacă o îndârjită opoziție,

---

[25] Arhivele Statului Brăila, fond, Prefectura jud. Brăila, dosar 50/1848 și 678/1848; dos. 674/1848 (indică 34 de proprietari).

[26] *Ibidem*, dosar 84/1832.

[27] *Ibidem*, dosar 674/1848.

[28] *Idem*, fond Tribunalul jud. Brăila, dosar 3694/1832.

care poate fi urmărită în dosarele instanţelor pe parcursul a peste două decenii[29].

Reversul firesc al acestei realităţi îl reprezintă intensificarea luptelor sociale, luptă care va culmina cu revoluţia de la 1848. Manifestările de nemulţumire, premergătoare revoluţiei, îmbracă forme din cele mai variate: depunere de jalbe[30], chemarea arendaşilor abuzivi în faţa instanţelor[31], nesupunerea la lucru[32], fuga de pe moşii[33] sau răscoala[34]. Intr-o situaţie şi mai grea se găseau robii; n-au lipsit nici încercările lor de a se elibera, mai ales prin fugă[35].

Revoluţia survenea în această atmosferă de dezvoltare tumultoasă, pe care vechiul cadru o îngrădeşte, sufocând-o. Primirea entuziastă de care s-a bucurat instituirea autorităţilor revoluţionare este ca atare urmarea evidentă a dezvoltării elementelor capitaliste pe plan local şi, în fond, frământările din 1848 din oraş şi din judeţ sunt o prelungire firească a ciocnirilor sociale din anii anteriori.

*

[29] *Ibidem*, dosar 5/1852.

[30] *Idem*, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 779/1834 şi urm. (o jalbă din 1831 adresată lui Kiseleff), dos. 284/1833, (o jalbă adresată domnitorului); dos. 22/1835; dos. 61/1835; dos. 61/1835; dos. 173/1837.

[31] *Idem*, fond Tribunal jud. Brăila, dos. 1711/1831; dos. 1704/1831; dos. 1712/1831.

[32] *Ibidem*, dos. 1632/1831; dos. 1740/1831; dos. 3888/1831; fond Prefectura jud. Brăila, dos. 2546/1831.

[33] *Idem*, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 284/1833; dos. 103/1836; dos. 30/1837; dos. 121/1837; dos. 283/1836; dos. 82/1832; dos. 121/1831.

[34] *Ibidem*, dos. 150/1832 (răscoala din 1834 din satul Ciocile).

[35] *Idem*, fond Tribunal jud. Brăila, dos. 1684/1831; dos. 1719/1831.

Județul Brăila conform hărții austriece din 1887

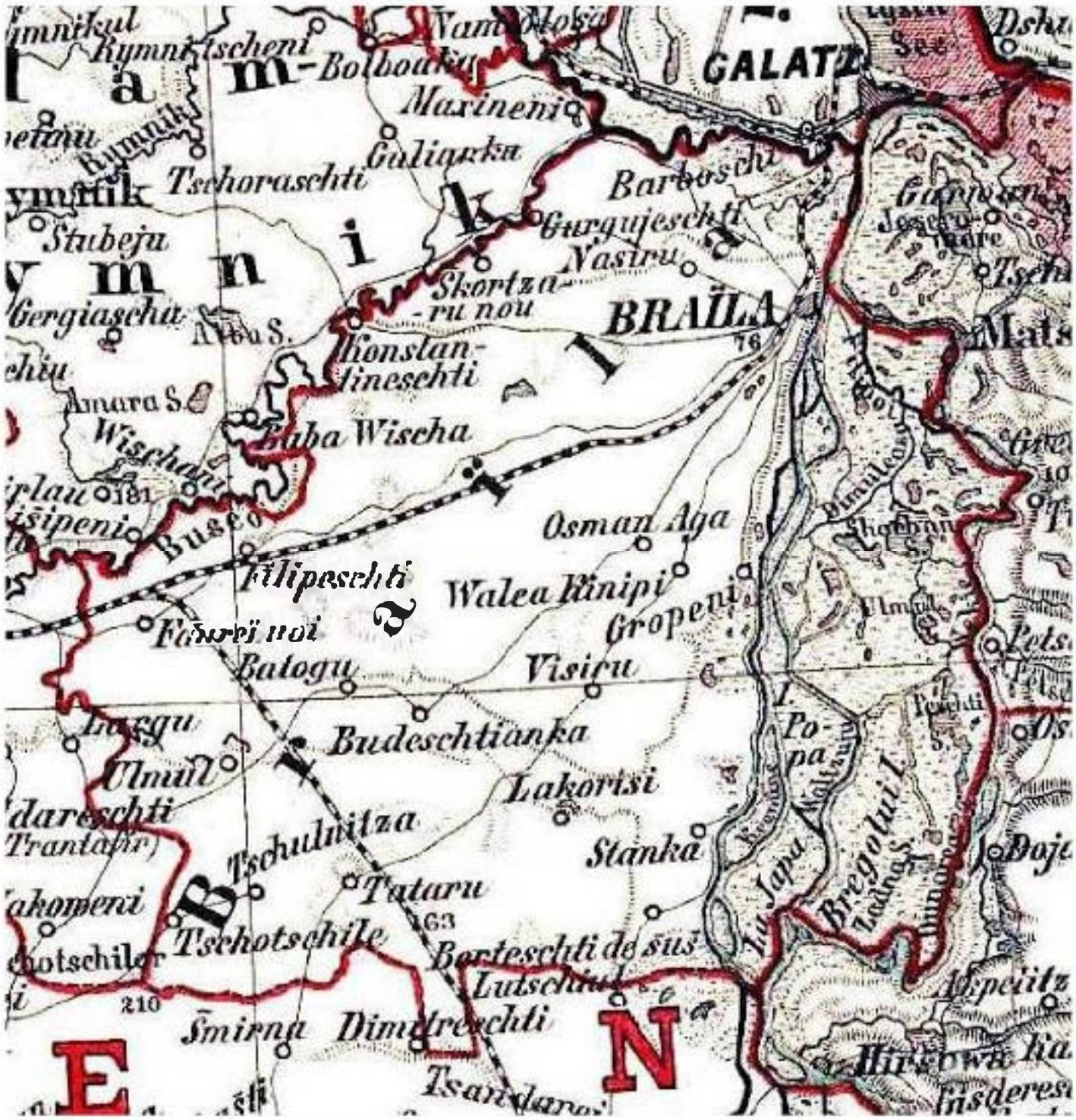

Județul este împărțit în secolul al XIX-lea în două plase. În partea nordică se găsește plasa Vădeni, iar regiunile sudice [axate pe bălțile Călmățuiului] și zona estică [malul Dunării și balta Brăilei] țin de plasa Balta (Bălții sau Bălți), a cărei subadministrație (subocârmuire) era la Viziru. În lungul acestor decenii limita dintre cele două plase va fi modificată de câteva ori, mai ales că numărul satelor e în creștere. La 1848 în plasa Balta pare să fie inclusă întreaga baltă, granița trecând Dunărea (din est spre vest) pe la sud de Brăila, continuându-și apoi traseul pe la vest de Chiscani, și pe la est de Osmanu/Unirea, după care, făcând un cot, ocolește pe la est și sud Valea Cânepii, trecând mai apoi pe la nord de Bordei Verde și Berlești, apoi pe la sudul satelor Surdila Găiscanca și Surdila Greci, iar dincolo de satul din urmă atinge marginea județului. (Pentru detalii vezi în pagina https://independent.academia.edu/IoanMunteanu articolul *Nume de sate din județul Brăila*).

Judetul Brăila în 1897.

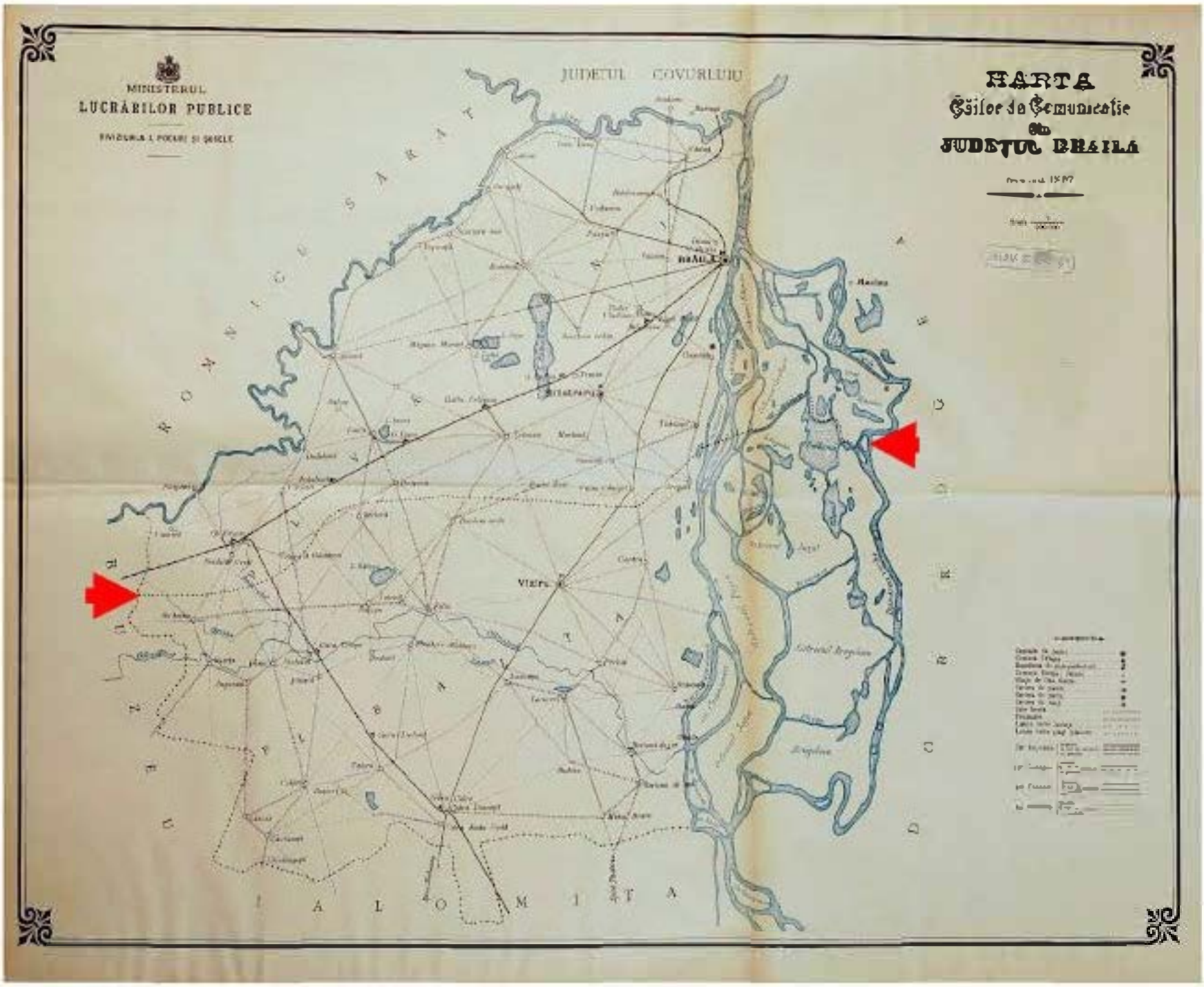

Se vede linia de demarcație dintre cele două plase componente la 1897, linie ale cărei capete (pentru a fi observate) sunt marcate în figură cu săgeți roșii. La această dată, față de situația de dinainte, plasa Balta pierduse nordul bălții Brăilei și zona din sudul orașului reședință. Granița începe la sud de lacul Blasova, ocolește lacul Șerbanu, atingând malul vestic al Dunării la sud de Tichilești; de acolo trece pe la sud de Valea Cânepii și, traversând județul, sfârșește la sud de satul Surdila Greci.

*

Brăila, tocmai prin caracterul său de oraş-port – şi încă cel mai important al Tării Româneşti, singurul care îi asigura la acea dată legătura cu marea – prezenta o mai mare deschidere spre străinătate decât orice alt colț de țară. De aceea nu trebuie să fie de mirare că a resimțit mai devreme şi mai intens seismul, care, pornind din Paris, din februarie 1848, s-a propagat rapid şi în alte țări, zdruncinând Europa.

Încă foarte devreme, cu o zi înainte de declanşarea revoluției din Moldova, în 26 martie 1848, cârmuirea județului Brăila arăta că deşi în „oraş domneşte cea mai mare linişte" în „împrejurările de acum" (când revoluția se declanşase în majoritatea statelor din apusul şi centrul Europei) se teme de eventualitatea unor „mişcări tulburătoare", cu atât mai mult cu cât „spre nimicirea întreprinderilor răilor cugetători ..., lipsindu-i mijloacele, ... <şi> nu va putea întâmpina nenorocirile ce-ar putea izvorî"[36]. De altfel, documentul atrage atenția că nu este vorba numai de răscolirea spiritelor datorită ştirilor aţâţătoare venite de afară. Există condiții optime ca aceste idei să prindă, căci mişcările din apus sunt "pricina desăvârşitei amorțiri a comerțului" (ele căzând totodată şi pe motive de nemulțumire mai vechi, izvorâte din împrejurări specific locale). Criza economică declarată în aceste împrejurări face ca în oraş să se afle „o mulțime de oameni fără lucru"[37], care, lipsiți de mijloace de subzistență, sunt nemulțumiți şi deci receptivi la evenimentele cu care se confruntă continentul. Departamentul din Lăuntru "nu crede că s-ar putea întâmpla acolo (la Brăila) împrejurări de asemenea fire, încât spre întâmpinarea lor să ceară trebuința putere înarmată", totuşi îngăduie ca la nevoie armata să fie

---

[36] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol., I, București, 1902, p. 175. (Citat în continuare "*Anul 1848-I*"). Vezi şi Analele Brăilei II (1930), nr. 3, pp. 36-37, doc. 6.

[37] *Ibidem*.

folosită pentru represiuni. De asemenea, cei rămaşi fără lucru, ca atare „rău cugetători", pentru a-i abate de „la asemenea netrebnicii", să fie angajaţi la executarea "coborâşului" spre port[38]. Prin măsurile luate, o manifestare imediată şi violentă a nemulţumirii a fost preîntâmpinată, dar încordarea e puţin probabil să fi scăzut!

Nici în zona rurală situaţia nu este mai bună. Şi aici domneşte tensiunea. În martie 1848 în mai multe sate – Ianca, Gurguieţi, Şuteşti şi Ruşeţu – ţăranii nemulţumiţi de abuzurile arendaşilor locali apelează la autorităţi. Mai mult chiar, în Gurguieţi un grup de ţărani, văzând că nu obţin recunoaşterea dreptăţii lor, bat pe "alesul satului şi pe trei oameni ai arendaşului"[39]. La toate motivele de nemulţumire enunţate deja, mai putem adaugă şi altele: proasta aprovizionare a oraşului cu bunuri de consum - şi mai ales cu alimente - şi o nimicitoare epidemie de holeră, care persistă cu toate masurile luate[40].

Prologul celor care aveau să se petreacă în acel an în Brăila îl reprezintă trecerea prin oraş a grupului de 13 revoluţionari moldoveni care, venind din Galaţi spre a fi predaţi autorităţilor otomane, în momentul traversării Dunării, au reuşit să scape de sub escortă (dar numai 6 dintre ei). Împrejurarea e bine cunoscută[41], fiind pe larg comentată în studiile de specialitate. Şederea fugarilor e de scurtă durată, căci, cu ajutorul unor paşapoarte austriece şi cu

---

[38] *Anul 1848*,vol. I, p. 223; Analele Brăilei II (193o), nr. 3, doc. 7, pp. 37-38.

[39] N. Mocioiu, *Date*..., p. 995.

[40] Arhivele Statului Brăila fond Primăria municipiului Brăila, dosar 6/1848 (vezi şi Colecţia registrelor de stare civilă parohială pe 1848, rubrica decese).

[41] C, C, Giurescu, *op. cit.*, p, 183; *Istoria României*, vol. IV, Editura Academici RSR, Bucureşti, p. 46.

călduroasa recomandare a lui Ignac Jablonczy[42], agentul lui Kossuth în Tara Românească – aflat în aprilie 1848 la Brăila –, vor ajunge în Transilvania. De altfel chiar prezența acestui personaj în oraş e semnificativă, el reprezentând în fond un guvern revoluționar, ale cărui idei le împărtăşea şi le răspândea.

*

Pe acest fundal survin evenimentele din **iunie 1848**. Odată cu preluarea puterii la centru, se ridică în fața revoluționarilor sarcina extinderii acțiunii la nivelul întregii țări. Între preocupările care vizau acest obiectiv se numără şi reorganizarea instituțiilor administrative şi înlocuirea unora dintre reprezentanții vechii autorități de stat cu oameni noi, cu vederi corespunzătoare momentului. In acest sens cârmuirea județelor s-a înlocuit cu administrația județelor, iar subcârmuirile de plasă cu subadministrația plăşilor. Aplicând aceste prevederi, la 15 iunie, prin dispoziția ministrului de interne N. Golescu, în fruntea județului este numit, Dimitrie Golescu, văr cu cel care semna ordinul[43], înlocuindu-l pe ocârmuitorul Iacobson Rozescu. De menționat este faptul că, prezentându-se la post, noul administrator îl va întâlni aici pe fratele său, maiorul Radu Golescu, comandantul punctului Brăila[44]. De altfel, imediat

---

[42] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, C. Transilvania*, vol. II, (12-29 aprilie 1848), Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1979, doc. 273, pp. 403-404.

[43] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 57, pp. 77-78.

[44] N. I. Mocioiu, *Activitatea lui Dimitrie şi Radu Golescu la Brăila în timpul revoluției române de la 1848*, în Studii şi articole de istorie, XXXVII-XXXVIII, Bucureşti, 1978, p. 59. Citat în continuare: Mocioiu, *Activitatea lui Dimitrie şi Radu Golescu*.

după aceea, acesta din urmă este ridicat la rangul de colonel şi numit la comanda Regimentului nr. 2[45].

Se impune ca în continuare să fie analizată mai ales atitudinea localnicilor față de transformările care aveau loc, față de idealurile revoluționare. Intr-o notă din 1 l iunie 1848 a "Departamentului Treburilor din Lăuntru", după ce se fac referiri la victoria repurtată în acea zi în București, se arată că în tot județul Brăila s-a statornicit liniştea[46]. Liniştea şi supunerea localnicilor exprima în acest caz – când puterea trecuse în mâinile revoluţionarilor – un acord față de cele petrecute, lipsa unei opoziții față de înnoiri. De altfel încă din 15 iunie se răspândesc prin oraş şi județ foi volante cu textul "constituției"[47] ale cărei idei sunt primite cu viu interes. Un interes chiar mai viu decât ar fi voit-o unii dintre revoluționari, de vreme ce subadministratorul plăşii Balta, încă din 19 iunie, simțea nevoia unei temperări a spiritelor, fiind preocupat "de a-i întoarce (pe țărani) din cele rele începuturi ale anarhiei, ce vin numai de la puțina înțelegere şi pricepere a frazurilor proclamației"[48]. Mai precis era preocupat de a-i scoate de sub influența mult discutatului articol 13, anihilarea efectelor acestuia în mediul rural, dând mult de furcă revoluționarilor moderați.

Preocupările revoluționare reale şi frământarea nu par să fi atins numai țărănimea. Pare-se că s-au extins şi asupra intelectualității rurale. Atrage atenția în acest sens o notă a revizorului şcolar local, adresată administratorului județului, datată iunie 1848, care menționează că cei 34 de învățători, existenți în acel moment în subordinea sa, au

---

[45] *Ibidem*.

[46] Nac A. Vasilescu, *Schițe, documente şi însemnări din orașul şi județul Brăila*, 1929, p. 32. (Citat în continuare: Nae A. Vasilescu, *Schițe, documente.)*

[47] N. Mocioiu, *Date* ..., p. 996.

[48] Nac A. Vasilescu, *Schițe, documente*, p. 33.

rugat să fie liberați „o săptămână ... ca să-şi procure cele <trebuitoare> pentru existență", dar nu s-au mai întors la posturi[49]. Deci putem presupune că şi în rândul lor s-ar semnala o anume tulburare.

Arborarea tricolorului la instituții, cocardele purtate de cetățeni şi după câteva zile şi de armată, deşi în fond manifestări strict formale, sunt totuşi exteriorizări ale aceleiaşi adeziuni entuziaste şi voluntare. De altfel impresia bunei primiri a schimbărilor o consemna la 16 iunie - a doua zi după numire - şi noul administrator al județului: "vestea stabilirii Guvernului celui nou ... s-a primit de toți aceia cărora am comunicat-o prin viu graiu". Nu lipsesc totuşi dificultățile: „„oştirea neprimind nici o ştire oficială, nu poate conlucra dimpreună cu Administratorul" şi din acelaşi motiv "nici un ofițer nu îndrăzneşte să poarte cocarda"[50]. Nu poate fi vorba în nici un caz de o opoziție a oştirii față de noile realități. Să nu uităm că unul dintre cei care aveau un cuvânt greu de spus în această privință nu era altul decât maiorul Radu Golescu, fratele noului Administrator al județului! Este o rezervă formală, care izvora firesc din principiile disciplinei militare şi va fi curând depăşită. Totuşi temporar a sădit, mai ales în sufletele celor care ezitau, "o neîncredere vătămătoare".

Lipsa vameşului, plecat la băi, cât şi boala polițaiului urbei, T. Ignat (înlocuit apoi cu P. Sgardeli), creează de asemenea greutăți noilor autorități în a se impune. Dar chestiunea cea mai spinoasă, care va mai crea dificultăți lui Dimitrie Golescu o reprezintă structura etnică a populației, "compusă din elemente eterogene: greci, turci, italieni, bulgari, sârbi şi români (şi care) nu poate avea pentru cauza națională zelul care se cere la vremile de acum". Drept care "numirea unui comisar al guvernului cu

[49] *Ibidem*, p. 55.
[50] Analele Brăilei, II (1930), nr. 3, p. 40.

misie de a pregăti duhurile în favorul nouelor instituţii ar fi de neapărata trebuinţă"[51]. Cum românii sunt totuşi populaţia majoritară, afirmaţia asupra zelului scăzut trebuie privită cu circumspecţie. Ea este rezultatul impresiei pe care i-au creat-o administratorului negustorii cu stare, cu care a avut direct şi mai mult de-a face. Ei erau într-adevăr în majoritate sudiţi (străini). Dar rezerva lor - care este o realitate certă, confirmată şi cu ocazia discuţiilor privind organizarea gărzii naţionale - este dictată nu numai de apartenenţa lor naţională (căci într-adevăr mulţi, dacă nu majoritatea, nu sunt români), ci şi de orientarea moderată pe care le-o inspira poziţia lor socială şi averea de care dispuneau. Dar că această realitate, care privea o pătură socială restrânsă, nu poate fi extinsă la majoritatea populaţiei o dovedeşte desfăşurarea manifestaţiei din 2o iunie 1848 menită a da poporului prilejul de a depune jurământ pe constituţie, cum se întâmplase cu vreo cinci zile în urmă şi la Bucureşti, pe câmpia Filaretului.

Organizarea festivităţilor este începută încă din data de 18 iunie. Pregătirea evenimentului se desfăşoară cu deosebită grijă - cum o dovedeşte întocmirea listei invitaţilor[52], cât şi listele cu cheltuieli[53]. Sărbătorirea se desfăşoară într-o atmosferă de elan înălţător. Sunt prezenţi în piaţa Sf. Arhangheli, alături de autorităţi, circa 4.ooo de locuitori, în condiţiile în care la 1843 populaţia oraşului era

---

[51] *Ibidem*. În scrisoarea din 27 iunie 1848 (deci la o săptămână după entuziasta manifestaţie în cinstea revoluţiei şi a „noii constituţii") adresată de D. Golescu fratelui său A. G. Golescu (Arăpilă) primul relatează celui de al doilea impresiile asupra stării de lucruri din judeţ, cât şi dificultăţile pe care le întâmpină (vezi şi: *ibidem*, pp. 38-39).

[52] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 58, p. 78 (Lista e datată 18 iun. 1848; unele invitaţii sunt redactate încă din ziua anterioară; vezi Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura Brăila,dosar 574/1848.

[53] Nae A. Vasilescu, *Schite, documente*, pp. 35-36.

apreciată la aproximativ 14.000 de suflete. Deci dacă am socoti că fiecare familie ar fi compusă, în medie, din numai patru persoane şi tot ar rezulta că au luat parte majoritatea bărbaților, capi de familie. Din mediul rural erau prezente două cete de dorobanți, venite din cele două plăşi din care se compunea județul. De pe tribuna ridicată în piață se citeşte proclamația, "şi pentru fiecare articol dintrânsa răsună oraşul de «ura» plin de cel mai mare entuziasm". Solemnitatea ceremoniei este marcată de sunetul grav al clopotelor şi de cele 101 salve de tun trase de pe vasele din port, în cinstea evenimentului. După cuvântările de rigoare sunt sfințite steagurile tricolore, care apoi, sunt împărțite oştirii, gărzii naționale, corporațiilor. Cu acest prilej, participanții, pentru a primi steagurile, defilează prin fața tribunei pe care stau notabilitățile şi „strigară cu lacrimi de bucurie să trăiască Constituția", lucru care închipuia jurământul depus pentru susținerea revendicărilor pe care le cuprinde. Cei prezenți se încolonează apoi şi s-au "preumblat pă toate ulițele oraşului, acompaniați de muzica legioanei", fiind întâmpinați "din partia poporului (de) aclamațiile cele mai vii". Festivitatea continuă pentru cei avuți la cele două "cazinuri", iar pentru ceilalți, prin plimbări prelungite în "piața cea mare (unde) cânta muzica" şi "pă toate ulițele", oraşul fiind în acea seara iluminat.

Menționarea în mai multe rânduri a amănuntului că sărbătoarea s-a desfăşurat "cu bună orânduială, observând liniştia cea mai desăvârşită"[54] dovedeşte lipsa oricărei opoziții, lipsa unor elemente ostile, care să fie preocupate de torpilarea evenimentului.

De altfel, festivități similare s-au organizat şi în județ. Subadministratorul plasei Bălți cerea în 19 iunie învoirea de a nu se prezenta la festivitățile din Brăila, socotind "de neapărată trebuință a asista mai bine (în aceiaşi

[54] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 59, p. 79.

zi de 2o iunie) în capul adunării de plasă", iar problema principală avută în vedere în cadrul cuvântărilor ținute cu acest prilej era dezbaterea articolului al XIII-lea, cu scopul "de a-i liniști (pe țărani) în a lor rezonale datorii"[55].

Maiorul Golescu raportează colonelului Odobescu că a doua zi, adică pe 21 iunie, şi oştenii garnizoanei Brăila se alătură sărbătoririi revoluției şi depun jurământul pe constituție (pe proclamația revoluționară), întregind festivitatea din ziua anterioară[56].

Dintr-o scrisoare adresată de administratorul județului lui N. Bălcescu, aflăm primele măsuri adoptate de acesta, imediat după preluarea funcției[57]. Astfel „polițaiul s-a schimbat îndată" cât şi un subadministrator „ce se bănuia a ne fi împotrivitor". De asemenea se iau măsuri pentru a organiza „guardia națională". Problema gărzii fiind socotită importantă şi urgentă, ministrul de interne N. Golescu trimite în 25 iunie administratorului județului instrucțiuni privind organizarea acesteia, în nădejdea de a urgenta astfel înființarea ei[58].

La câteva zile după sărbătoarea „constituției", mai sus descrisă, în 23 iunie, profesorul I. K. Massim, trimis prin județ pentru a explica sătenilor "constituția", în intenția de a-i convinge să-şi achite în continuare vechile datorii, relata că organizase în numeroase sate adunări, în genere, însă de mică amploare. Spre exemplu în Valea Cânepii "se strânseră până la 3o de țărani cu 2 preoți". De aici trece în continuare prin Tufeşti şi Viziru. În 24 iunie la Viziru era fixată şi o

---

55 Nae A. Vasilescu, *Schițe, documente*, p. 32.

56 *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească, 12 mart. 1848 – 21 apr. 1850*, Ed. Acad. RSR, București, 1983, p. 37. Citat în continuare: *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească.*

57 Analele Brăilei II (193o), nr. 2, p. 38.

58 *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, p. 43.

"serbare şi totodată bâlciu unde va asista şi domnul subadministrator". Periplul urmând a "continua apoi prin Ruşeţu şi alte câteva sate"[59]. Atmosfera acestor adunări de adeziune şi propagandă dovedeşte că aprecierile din 16 iunie privind "elanul scăzut" nu se pot referi în nici un caz la români şi mai ales nu la masele populare brăilene, la acel norod zis „de rând". Dacă unii mesageri ai noilor autorităţi se plâng că au de luptat cu "începuturile anarhiei" şi cu "liniştea (liniştirea)" ţăranilor, sârguind a le smulge făgăduiala "că vor fi supuşi pentru anul acesta vechilor rânduieli ale proprietăţii", aceasta nu indică un dezacord al maselor - în special al ţăranilor - faţă de revoluţie, ci exprimă dimpotrivă dorinţa adâncirii revoluţiei, a radicalizării ei! (Revoluţia să nu fie numai pentru "cei mari", ci şi pentru ei, "poporenii" de rând!)

De altfel, ne putem da seama de profunda rezonanţă pe care revoluţia a avut-o în judeţ - şi totodată putem aprecia măsura în care ea a prins teren - şi după numărul şi structura socială a fruntaşilor care şi-au desfăşurat activitatea aici. Listele persoanelor socotite vinovate de a fi luat parte la revoluţie, liste întocmite de organele de represiune după înfrângerea revoluţiei, ne dau indicaţii preţioase în această privinţă[60]. S-au evidenţiat în primul rând funcţionarii (în număr de 11, dacă includem aici şi pe cei 3 dragomani citaţi în actele de acuzare); urmează preoţii în număr de 6, profesorii în număr de 5 (dacă îl adăugim şi pe D. Pizu propus de C. C. Giurescu)[61], micii meseriaşi şi slugile, 5 la număr. Apoi mai sunt citaţi doi medici, 3 mici negustori (2

---

[59] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, p. 606; vezi şi Analele Brăilei, 1930 (II), nr. 3, pp. 33-34.

[60] Mihai Regleanu, *Documente privind anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească*, Direcţia generală a arhivelor statului din RPR, Bucureşti, 1962, p. 99 – 100.

[61] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 184.

cu prăvălie) şi un inginer. În ce priveşte cetăţenia, dintre cei incluşi pe listă, 26 sunt localnici, 5 ardeleni[62], 4 greci şi un sudit rus, anume bulgarul Vasile Vâlcov (trecut cu numele românizat de Vâlcu), participant activ şi la mişcările din 1841 şi 1843. Ca stare socială este de menţionat faptul că, din 36 de persoane înscrise pe listă, 26 sunt înregistrate ca neavând bunuri imobiliare, 4 au casă cu prăvălie (dintre ei unul singur pare mai înstărit, fiind menţionat ca negustor de vite), iar 5 au numai casă. Despre unul - Costache Racoviţeanu - se spune că "are stare" fără a indica în ce constă aceasta[63].

In concluzie deci, se poate observa ca situarea într-o tabără sau în cealaltă nu e determinată de naţionalitate sau de cetăţenie, ci în primul rând de starea socială. În Brăila marii negustori au avut rezerve faţă de revoluţie, repliindu-se pe poziţii extrem de moderate, nu din considerente naţionale, ci pentru că erau preocupaţi de conservarea averii proprii. Cum în prima zi a sosirii sale D. Golescu nu are nici timpul şi nici putinţa să cunoască opinia şi atitudinea omului de rând, ci numai pe aceea a acestor potentaţi, e firesc că în scrisoarea sa, el exprimă o uşoară decepţie faţă de zelul scăzut cu care e întâmpinat. De asemenea, este de menţionat rolul deosebit de activ al intelectualităţii. In sfârşit, dar nu în ultimul rând, trebuie subliniată înfrăţirea dintre romani, în ciuda fărâmiţării la carei constrângea harta politică a Europei de atunci. Ei vedeau în revoluţie nu un proces provincial, ci unul naţional, ceea ce explică convingerea cu care ardelenii aflaţi în Brăila s-au alăturat localnicilor, în dorinţa de a-şi făuri un viitor comun, care să fie mai bun.

---

[62] *Ibidem*. Giurescu ridica numărul acestora la 8, presupunând că 3 revoluţionari care s-au refugiat în sept. 1848 în Ardeal ar fi ardeleni (însă despre unul, în tabelul celor încriminaţi în revoluţie, se spune clar că este grec).

[63] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 67, pp. 86-88.

*

În fața administratorului se ridicau din primele zile câteva sarcini destul de dificile. Una dintre ele o reprezenta crearea gărzii naționale, asupra căreia i se atrăgea atenția încă din ordinul de numire. ("Să întocmeşti îndată gvardie națională, asemănat instrucțiunilor ce ți se alătură"[64], se preciza în act, reîmprospătând astfel decizia guvernului de înființare a gărzii naționale, adoptată cu o zi mai înainte, adică în 14 iunie 1848.)

Însă îndeplinirea ordinului întâmpina neaşteptate piedici, "căci negustorii vor a face o gvardie civică şi nu națională, adică numai pentru paza oraşului". Pentru a-şi justifica pretenția ei invocă structura etnică eterogenă a oraşului. Unul din cei care se înverşunează întru această opinie este un anume Geavidi George[65], negustor cu stare, care a îndeplinit şi va mai îndeplini şi ulterior diferite funcții administrative în oraş. Mențiunea este semnificativă, căci indică totodată care categorie socială anume prezenta de la început o atitudine rezervată față de revoluție. Limitând sarcina gărzii doar la "paza oraşului", deci fără promovarea unor mesaje revoluționare, această categorie socială speră să poată anihila nota amenințătoare a unei gărzi naționale ataşată noilor autorități, gardă al cărei nume îi suna prin sine prea revoluționar, prea instigator. Şi pe deasupra nădăjduia că, deturnând esența gărzii şi transformând-o într-un organism civic oarecare, va putea utiliza acest instrument revoluționar în scopul satisfacerii unor interese personale, adică concret, o va putea folosi spre a-şi apăra mai bine avutul. Aceste elemente sociale nu se opun revoluției - ar fi greşit să le etichetăm ca fiind contrarevoluționare -, căci au

[64] *Ibidem*, doc. 57, p. 78.
[65] Analele Brăilei, II (1930), nr. 9, p. 38.

colaborat cu autoritățile de după 15 iunie şi au îndeplinit chiar o serie de sarcini în aparatul administrativ sau juridic nou creat. Ele sunt preocupate doar de a modela în aşa fel noile instituții, încât să poată profita cât mai copios de urma lor. Deturnarea sensurilor lor era astfel gândită încât să îngăduie să fie manevrate într-atât încât să ajungă la cheremul lor, pentru ca în final să le apere măruntele lor interese personale, egoiste. Aceşti indivizi nu sunt în fond decât profitorii fără scrupule ai revoluției. Afară de câştigul personal nu-i prea preocupă nimic altceva. Totul e de acceptat dacă le aduce un profit sau un avantaj. La asta se reduce civismul lor revoluționar. Aceste elemente nu se opun în fond nici gărzii, ci vor doar să-i dea o asemenea organizare încât să fie siguri că nu o vor scăpa de sub controlul lor! Chiar faptul că administratorul județului conlucra cu ei dovedeşte că acesta nu vedea în ei nişte adversari. Doar că vederile lor sunt extrem de moderate. Ei privesc cu îngrijorare, dacă nu chiar cu teamă, eventualitatea unei ridicări o maselor (a "gloatei") care le-ar putea periclita situația şi afacerile, cu atât mai mult cu cât, după expresia subadministratorului plăşii Bălți (amintită într-o notă din 19 iunie), în mediul rural se semnalau deja "rele începuturi ale anarhiei"[66].

Din prudență exagerată negustorimea bogată căuta a pondera toate elanurile care ar putea îndemna la acțiune masele din oraş sau din mediul rural („gloata"). Cum rezulta din scrisoarea mai sus citată, adresată de D. Golescu lui N. Bălcescu, primul intenționa să se adreseze guvernului pentru a cere noi instrucțiuni[67] legate de modul structurării gărzii naționale. Nu ştim ce va fi răspuns ministrul N. Golescu, dar constatam că acțiunea de constituire a gărzii este declanşantă. La 21 iunie (deci a doua zi după „grandioasele"

[66] Nae A. Vasilescu, *Schițe, documente*, p. 33.
[67] Analele Brăilei, II (1930) nr. 2, p. 38.

festivități anterior descrise) se întocmesc primele liste ale gărzii, iar praporcicul Ahil Teoharie este propus la comanda ei "pentru un oarecare timp"[68] şi ulterior se stabileşte şi comitetul de conducere[69]. Acest din urmă document menționează crearea "gărzii orăşeneşti"[70] şi nu a unei gărzi naționale, încât faptul ar sugera că propunerea negustorimii a întrunit aprobarea guvernului. Câteva zile mai târziu, în 25 iunie, înscrierile în gardă fiind avansate, se poate trece la organizarea pe unități şi la alegerea "comandirilor". Pentru a accelera înscrierile în gardă, care par să meargă totuşi greu, se hotărăşte organizarea de manifestații speciale dedicate acestui scop. Drept care, prin mijlocirea poliției, a comisarilor şi a darabanilor, toți birnicii şi patentarii (plătitori de patente) din oraş sunt convocați pentru 29 iunie în grădina publică (adică de sfântul Petru şi Pavel, când e sărbătoare şi oamenii sunt liberi)[71]. Totuşi, unele corpuri ale gărzii funcționau deja, anterior datei menționate, de vreme ce în 28 iunie o atare unitate, comandată de Vasile Paleologu, efectua pe la ora 11 noaptea un raid de-a lungul malului Dunării având chiar un incident cu nişte marinari turbulenți[72]. (Conform unui decret al guvernului provizoriu, oştirile sunt ridicate de la paza Dunării, a vămilor şi a carantinei, sarcina revenind de acum încolo gărzilor naționale).

Acțiunea de organizare a gărzii este accelerată şi de ştirile îngrijorătoare, privitoare la o intervenție armată străină (rusă) ce s-ar putea face prin zona județului Brăila. Încă din 16 iunie colonelul I. Engel, comandantul polcului 2 din oraş,

---

[68] N. I. Mocioiu, *Date...*, pp. 997-998.

[69] *Ibidem*, p. 998; în acest loc se dă şi lista membrilor acestui comitet.

[70] *Ibidem*; vezi şi Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura Brăilei, dosar 674/1848.

[71] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, p. 53, doc 74.

[72] N. I. Mocioiu, *Date...*, pp. 997-998.

anunță, confuz şi numai pe bază zvonuri, că trupele țariste s-ar îndrepta prin Moldova spre Bucureşti. Vestea va sosi mult mai târziu în capitală, întărind zvonurile în circulație aici şi contribuie în oarecare măsura la fuga Guvernului spre Târgovişte[73]. De altfel la sfârşitul lunii iunie, la raportul menționat se adaugă şi un altul, adresat de astă dată de polcovnicul N. Ghica tot guvernului, care menționa cu îngrijorare că "o sumă de oştire (*rusească*) a trecut în Moldova pe la Bârlad, pentru Iaşi şi Bucureşti"[74]. Trupele țariste intrau efectiv în Moldova în 25 iunie / 7 iulie 1848, deci anterior manifestației din Grădina mare din Brăila, dar într-o primă etapă, sub presiunea statelor apusene, vor fi retrase pe moment.

In aceleaşi zile, după cum era informat Departamentul din Năuntru de către D. Golescu, de la Iaşi sosea la Galați Talaat-efendi[75]. In apropierea acestui oraş se găseau deja cantonate forțe militare otomane. De altfel, administratorul județului este convocat în oraşul moldovean de către dregătorul turc, care îi comunică între altele că trupele ruse primiseră ordin să intre în Moldova. Talaat însăşi, însoțind pe Suleiman-paşa, urma să vină la Bucureşti spre a aranja câteva articole din constituție după vederile Porții[76]. Sfârşitul lunii iunie şi primele zile din iulie, din cauza amenințării acestor mişcări de trupe turceşti (grupate în principal la Galați), au fost trăite în oraşul şi în județul Brăila într-o tensiune ieşită din comun. Zvonurile în circulație vorbesc tot mai insistent de o posibilă intervenție a

---

[73] *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. 1, Editat de Muzeul de istorie al oraşului Bucureşti, f.a., p. 257.

[74] Arhivele statului Brăila, fond Prefectura Brăilei, dos. 668/1848. Vezi şi Nae A. Vasilescu, *Oraşul şi județul Brăila odinioară şi astăzi: schițe istorice şi administrative, Brăila*, 1906, p. 89. Citat mai departe Nae A. Vasilescu, *Oraşul şi județul Brăila*.

[75] *Anul 1848 in principatele Române*, vol. III, p. 100.

[76] *Ibidem*, vol. III, p. 384.

trupelor otomane. Încă din 2 iulie cinovnicul schelei Vădeni informa conducerea județului că "viind de la pârcălăbia de la Galați au întrebat de este pod bun sau nu, şi a lăsat vorbă că mâine, până la 9 ceasuri să fie gata ca să vie oştile şi tunurile (turceşti) să treacă aici"[77]. Concomitent Pârcălăbia de Galați se informa asupra drumurilor din județ "oriunde vor mărşălui oştirile"[78]. La aflarea ştirii, locuitorii din Vădeni înspăimântați, "şi-au părăsit locuințele şi s-au împrăştiat prin bălți"[79], ceea ce impune subcârmuirii laborioase eforturi de liniştire a spiritelor. Dispoziția administrației din 4 iulie este clară în această privința. Dar oamenii par hotărâți să se apere pe sine - şi implicit revoluția -, de vreme ce un ordin din 5 iulie arată că locuitorii din satul menționat păzesc podul peste care urma să treacă armata otomană invadatoare "fără vreo poruncă, ci numai după vorbe particulare" (deci din proprie inițiativă). Dispoziția menționată cerea subcârmuitorului să risipească oamenii şi să-i convingă că nu este vorba de nici o invazie iminentă. Cu mare greutate locuitorii vor fi întorşi la casele lor[80]. Este adevărat că armatele otomane cantonate la Galați par că nu vor să intre în Tara Românească, întrucât încă din cursul lunii iulie cer să fie aprovizionate cu alimente, mai ales cu unt[81]. S-ar zice că, preocupate fiind să-şi creeze rezerve de hrană, unitățile respective se pregătesc să staționeze aici mai multă vreme. Probabil tot în legătura cu această stare de îngrijorare trebuie

---

77 C. Golescu Vartic, *Zile revoluționare*, Bucureşti , 1898. p. 2o3. Vezi și Arhivele Statului Brăila, fond Prefect. jud. Brăila. dos. 49/1848.

78 Arhivele Statului Brăila, fond Prefect. jud. Brăila. dos 49/1848.

79 *Ibidem*, dos. 674/1848.

80 N. I. Mocioiu, *Date...*, p.1oo8; *Idem*, *Activitatea lui Dimitrie şi Radu Golescu*, p. 60. Pentru amănunte în legătură cu cele întâmplate la Vădeni vezi şi Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 674/1848.

81 N. I. Mocioiu, *Date...*, p. 1oo8; *Anul 1848 în principatele Române*, vol. III, pp. 66-67.

pus şi transportul a 16 butoaie de iarbă de puşcă de la Brăila la Bucureşti în primele zile ale lunii iulie, în vederea organizării unei eventuale rezistenţe în capitală. (În 7 iulie materialul sosise în capitală.)[82]

Fapt este că în aceste zile Talaat-efendi trecea într-adevăr prin Brăila[83]. Pe fondul acestor mişcări ale trupelor turceşti, încă din 8 iulie 1848, Cristian Tell ordonă colonelului Golescu să organizeze întâmpinarea lui Talaat-efendi şi a lui Reifaat paşa la Brăila cu toate onorurile militare de cuviinţă.[84]

Această atmosferă de confuzie şi de panică a favorizat reacţiunea, care a început să răspândească zvonuri denigratoare şi demobilizatoare în legătură cu evoluţia evenimentelor din judeţ. Faptul se adăuga unor tendinţe mai vechi de acest gen. Astfel, chiar cu câteva zile mai devreme, în unele gazete străine, precum publicaţia "La Siécle", apăruse ştirea conform căreia colonelul Iacobson l-ar fi înlăturat de la cârmuire pe D. Golescu şi ar fi anulat toate "Decretele" autorităţilor revoluţionare[85], fapt concomitent cu instaurarea "căimăcămiei de-o zi" (29 iunie/11 iulie). Posibil ca reacţiunea locală, încurajată de atitudinea capitulardă a guvernului - care părăsea capitala - şi de ameninţarea intervenţiei, să fi fost tentată să încerce o schimbare la nivelul judeţului. Oricum, materialul de arhivă nu menţionează o atare încercare, care s-o copieze pe cea naţională, dar foarte probabil, dacă a existat, a rămas la stadiul de simplă intenţie. Fapt cert este că în zilele de sfârşit ale lunii iunie şi cele de început ale lunii iulie Dimitrie

---

[82] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 60, p. 80. Mihai Regleanu, *op. cit*, p. 18.

[83] N. I. Mocioiu, *Date* ..., p. 1008.

[84] *Documente privind revoluţia de la 1848 în Ţările Române, B. Ţara Românească*, p. 73.

[85] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 381.

Golescu este menționat de documente ca desfăşurându-şi activitatea fără nici un fel de întrerupere.

*

O altă direcție spre care s-au orientat preocupările autorităților revoluționare a reprezentat-o chestiunea agrară. Articolul 13 al constituției făcuse o puternică impresie asupra țărănimii, dar guvernul provizoriu începuse apoi să temporizeze lucrurile. Spre exemplu proclamația din 16 iunie îndemna țăranii să aibă răbdare încă trei luni până când o să fie împroprietăriți, urmând ca, în acest răstimp, să-şi îndeplinească conştiincioşi vechile obligații către moşierii proprietari; în 21 iunie tonul oficialităților devine mai aspru: "vi s-a poruncit ca...să vă împliniți toate datoriile voastre către proprietari şi arendaşii lor, tot aşa după cum le-ați împlinit şi până acum"[86]. În 6 iulie guvernul reia porunca într-o nouă proclamație. Atitudinea sa devenea tot mai contradictorie. Lui D. Golescu, care era un spirit destul de realist, nuanța să nu-i scapă; "în ce priveşte claca, înțelegi că lucrul este foarte delicat, pentru că, pe de o parte îi îndeamnă <pe săteni> la supunere față de proprietate, iar pe de altă parte le inspiră spiritul revoluționar"[87] scria el fratelui său Al. G. Golescu (Negrul) încă la sfârşitul lunii iunie. Totuşi, fidel noii cârmuiri, va tinde să execute conştiincios dispozițiile pe care le primea, chiar dacă avea unele rezerve față de ele.

Pentru a ieşi din impas, guvernul recurge la comisarii pentru propagandă revoluționară. Cum rezultă din actele de cercetare postrevoluționară, primii comisari de propagandă din județul Brăila, plătiți de către autorități, sunt investiți în funcție în 27 iulie 1848. Aceştia sunt Iancu

[86] *Ibidem*, vol. II, p. 17.
[87] Analele Brăilei, II (1930), nr. 2, pp. 38-39.

Rotescu, Nicolae Nenovici şi Alecu Manu[88]. Conform actului de cercetare au funcţionat în această slujbă vreme de două luni şi vor fi retribuiţi cu 1000 lei fiecare (câte 500 lei pe lună). Primul răspunde de plasa Vădeni, al doilea de plasa Bălţi, iar cel din urmă de oraş[89]. Ei "primesc doă ponunci tipărite către săteni prin care îi povăţuia <pe ţărani> a se supune la datoriile proprietăriceşti şi a strânge bucatele după câmp"[90]. Ei se alătură profesorului ardelean I. C. Massim, care activa ca voluntar de puţin mai devreme, dar îşi începuse activitatea prin aceste locuri tot din cursul lunii iunie[91].

Totuşi, rezultatele muncii lor de convingere vor fi mult sub aşteptările guvernului. Ideea emancipării era prea adânc înrădăcinată în conştiinţa ţăranilor ca să mai poată fi dezrădăcinată; ea pare de altfel hrănită de o seamă de agitatori populari pe care I. C. Massim, într-un raport către administraţia judeţului, îi numea, de altfel pe nedrept, "spioni care aţâţă şi acum (era în 23 iunie) pe ţărani"[92]. Din capul locului opoziţia ţărănimii s-a dovedit extrem de dârză. Încă din 19 iunie subadministratorul plăşii Bălţi semnala "cele rele începuturi ale anarhiei" care îl obligă de a-i linişti (pe săteni) în a lor "rezonale datorii"[93].

După câteva zile, în 24 iunie, subadministratorul plăşii Bălţi demisiona, între altele şi pentru că ţăranii nu-i dau ascultare "nevrând a se supune la datoriile lor" ca până atunci. Înlocuitorul său nu se va bucura de mai mult succes,

---

[88] Mihai Regleanu, *op. cit.*, p. 54. (Ei îşi încep activitatea din 27 iunie, cum rezultă din documentul 36.) În *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 16, p. 80 se indică data de 12 iulie.

[89] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc, 70, pp. 90 - 92.

[90] *Ibidem*.

[91] Analele Brăilei, II (1930), nr. 3, pp. 33-34. (vezi şi Nae A. Vasilescu, *Oraşul şi judeţul Brăila*, pp. 90 - 91.)

[92] *Ibidem*.

[93] Nae A. Vasilescu, *Schiţe, documente*, p. 33.

el nereuşind, cu "toate armele cuvântului" puse în joc, să-i convingă pe țărani să muncească "în favoarea arendaşilor"[94]. Dezarmat de atâta îndărătnicie raportorul considera că "țăranii nu mai dădeau ascultare şi că nu mai credeau în alte porunci decât în acea proclamație care li s-au publicat"[95].

De altfel, o ieşire pe placul guvernului era imposibilă şi datorită atitudinii recalcitrante a arendaşilor şi proprietarilor de moşii, care continuă practicile lor arbitrare şi abuzive, recunoscute de Bălcescu şi de cei cu vederi similare lui.

De altfel chiar profesorul Massim, în raportul menționat mai sus, remarcă amănuntul că nu numai „spionii" contrarevoluționari, doritori a provoca anarhie, sunt de vină pentru tulburarea pe care o remarcă prin lumea satelor. El scrie în încheierea raportului către administratorul județului că e necesar ca să „faceți să înțeleagă pe arendaşii ce s-au convocat la Brăila, că au pierit timpul lor" şi să mai renunțe la „nedreptile pretențiunile ce le au"[96]. Din aceste rânduri rezultă cât se poate de clar că toate contradicțiile semnalate în lumea satelor îşi au originea în datoriile exagerate puse pe spinarea țăranilor de rând.

Apelul său nu pare să fi avut vreun ecou. În 5 iulie, referindu-se la atmosfera instaurată imediat după fuga guvernului din capitală, M. M. Duilie, revizor al subadministratorilor[97], arată că "despotismul începuse iarăşi

---

[94] N. I. Mocioiu, *Date* ... , p. 1002.

[95] Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 655 din 1848.

[96] Nac A. Vasilescu, *Oraşul şi județul Brăila*. p. 91.

[97] M. N. Duilic este un personaj cu trecere în cercurile revoluționare, care pare-se că a jucat şi un anume rol în evenimentele de la 1848 din județ, deşi nu apare pe lista celor 36 de persoane „vinovate" de revoluția din Brăila (Mihai Regleanu, *op. cit.*, pp. 99 – 100). Duilie e un apropiat al lui Heliade Rădulescu, cu care se află încă din 1846 în corespondență în legătură cu procurarea unor tipărituri de către cel

a administra într-această plasă (Bălți)". Ca exemplificare sunt citate isprăvile arendaşului din Filiu, care "brutalizează sătenii, aduce injurii guvernului" şi din păcate, conchide raportorul, "de natura acestui arendaş sunt mulți într-această plasă"[98]. In Scorțaru se semnalează alt act de violență al unui arendaş, iar la Tătaru şi la Ruşeţu țăranilor li se percepe "mai mult decât îi ... drept prin condițiile arenduirii"[99]. Faptul va declanşa o suită întreagă de plângeri ale celor lezați; dar opoziția lor, îndreptățită de altfel, nu se va limita la atâta!

In tot cursul celei de a doua jumătăți a lunii iunie şi în cursul lunii iulie se semnalează cazuri de refuz de prestare a obligațiilor către arendaşi şi proprietarii de moşii. Exemplele abundă. In 23 iunie profesorul Massim întreprindea un periplu prin câteva sate din județ pentru a convinge pe țărani să se supună. De vreme ce persuasiunea devenise o necesitate vitală, era clar că sătenii din satele în cauză - Valea Cânepii, Tufeşti, Viziru - opuseseră rezistență oficialităților. De altfel dacă în primele două aşezări profesorul reuşeşte să smulgă localnicilor unele făgăduieli, în Viziru sugestiile sale sunt întâmpinate cu ostilitate. "Chiar domnul comisar care sosi la Viziru pe la amiază nu putu să le dea a înțelege" că trebuie să se supună, constată el. De altfel, nu este convins de durabilitatea succesului pe care alocuri părea să-l obțină, de vreme ce într-un postscriptum al

---

dintâi (din 1846 datează o primă scrisoare ce vizează pe poet). Vezi Gh. T. Marinescu, *Documente privitoare la Brăila*, vol. I, 1926, pp. 59-60. Scrisorile amintesc şi prietenii lui Duilie, dintre care unii se regăsesc pe lista „vinovaților" de revoluție. *Ibidem*, p. 60, pp. 61-64. (în 14 iulie 1847 Heliade Rădulescu îl declară „amic" pe Duilie, *Ibidem* p. 64.). Relațiile de amiciție dintre cei doi vor continua și după revoluție, scrisori ilustrative în acest sens datând dintre anii 1856-1862 (*Ibidem*, pp. 66-75). Pe lângă problemele curente, textele fac adesea referire la ideile novatoare ale vremii.

[98] N. I. Mocioiu, *Date...*, p. 1005.

[99] *Ibidem*.

raportului sugera că "un mijloc...(de a) îndupleca pe țărani ar fi o poruncă a mitropoliei cu pecete", care să se citească "în toate satele de către protopop"[100]. Argumentul rațional devenise insuficient; mai rămânea de exploatat numai teama față de mistic. Arendașul din Ciocile se plânge că țăranii nu se mai supun la lucru[101]. De altfel cu același necaz se confruntă și arendașul de pe moșia Chichinețu, numai că în plus acestuia clăcașii i-au pus și foc la hambare[102]. Constantin Suțu, proprietarul moșiei Șutești, se plângea că țăranii nu se supun obligațiilor clăcii[103], arendașul de pe Moșia Mare repeta acuzația contra țăranilor în termeni aproape identici[104]. Proprietarul moșiei Tătaru intră chiar în amănunte, arătând că clăcașii "au lăsat toate semănăturile de grâu și de orz de s-au prăpădit pe câmp"[105].

Dar nu numai țărănimea acționa ferm pentru adâncirea revoluției și pentru impunerea unor reforme cu adevărat democratice. În același sens acționau și păturile sărace din oraș, acțiunea lor culminând cu evenimentele petrecute în 20 iulie. Asupra întâmplărilor acestora ni s-au păstrat două relatări, una a lui Dimitrie Golescu, cealaltă a fratelui său Radu Golescu. Acțiunea s-a declanșat dimineața, pe la ora 8, când vreo mie de cetățeni (din cei vreo 14.000 ai urbei), purtând în frunte un tricolor - simbolul revoluției -, se îndreaptă spre casa comisarului de propagandă Alecu Manu, care răspundea de oraș. Acestuia, ieșit în balconul casei, i se prezintă motivele de nemulțumire ale celor adunați, care priveau cu deosebire deficiențe în activitatea magistratului. (În acest sens se enumără: ordinele guvernului sunt executate

---

100 Analele Brăilei, II (1930), nr. 3, p. 34.
101 N. I. Mocioiu, *Date...*, p. 1005.
102 *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 96.
103 Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dosar 80/1848.
104 *Ibidem*.
105 *Ibidem*.

cu întârziere, lipsea pâinea şi carnea din oraş, etc.) Comisarul, recunoscând justeţea cererilor, făgădui a lua măsuri, răspuns salutat cu urale de mulţime. După unele opinii, lumea ar fi fost aţâţată chiar de către membrii magistratului, care neînţelegându-se cu poliţaiul oraşului, ar fi voit pe această cale să-l înlăture, dar lucrurile s-au întors contra aţâţătorilor. Nemulţumiţi de evoluţia evenimentelor, unii membri ai magistratului, susţinuţi de câţiva dintre marii negustori - cu deosebire greci - şi chiar de către unele viceconsulate, atacă în două rânduri mulţimea neînarmată, fapt în urma căruia mulţi sunt "răniţi cu ciomegele, iar unii bătuţi foarte rău". Opoziţia este însă risipită, iar câţiva dintre agresori sunt arestaţi la cererea poporului. Lucrurile se liniştesc şi pentru prevenirea unor alte incidente sunt răspândite pe străzi două companii de soldaţi şi comanda de cavalerie. Cei adunaţi "pe la mai multe locuri" sunt împrăştiaţi cu blândeţe[106].

A doua zi, administraţia ia măsuri drastice pentru preîntâmpinarea unor noi tulburări. (Se suspendă circulaţia în timpul nopţii; se închid localurile publice după ora 9 seara, se interzice portul armelor, este reorganizată paza oraşului, etc.)[107].

Deci de regulă în documentele de epocă se arată că opoziţia din oraş (adică gruparea moderată şi cea „contrarevoluţionară") este formată din negustori, mai ales greci, un rol negativ având totodată şi viceconsulatul grec, cât şi cel englez. De aceea în explicarea incidentelor din oraş se invocă obişnuit structura etnică eterogenă a oraşului-port şi existenţa unor contradicţii naţionale preexistente. Ori

---

[106] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 62, pp. 81-82 (Raportul lui D. Golescu către "Misterul din Lăuntru") şi Analele Brăilei, II (1930), nr. 2, pp. 39-41 (Raportul lui Radu Golescu către Christian Tell).

[107] N. T. Mocioiu, *Date*..., p. 100.

această motivație nu este tocmai conformă cu realitatea. Se poate evidenția în acest sens, drept argument, cel puțin o dovadă; e vorba de persoana aceluia căruia manifestanții îi prezentau spre soluționare revendicările lor. Cel adulat de revoluționari şi contestat de partea adversă era unul şi acelaşi - şi anume comisarul Alecu Manu[108]. Dar cine e acest comisar? În listele cuprinzând participanții la revoluție din județ, întocmite ulterior, în perioada represiunii, despre comisar, la rubrica "locuitor sau sudit" se precizează "grec"[109]. Deci vedem că separația dintre cele două tabere nu se poate face în nici un caz după criteriul etnic. Aceasta cu atât mai mult cu cât tabăra cealaltă îi adresa aceluiaşi Manu "vorbe amenințătoare strigându-i «jos» ca să puie mâna pe el". Dar să nu uităm că această „opoziție" (formată din cei care aparțin mai ales curentului moderat) este în majoritate alcătuită din străini - mai ales greci, deci oameni de acelaşi neam cu cel pe care-l huiduiesc. Prin urmare elementele radicale româneşti vedeau într-un grec un om de încredere, în timp ce moderații şi contrarevoluționarii (în majoritate greci) vedeau în conaționalul lor un adversar, adică un revoluționar periculos, care le amenința liniştea şi buna stare! Opozanții sunt de fapt nu cei de o anume etnie, ci reprezentanții păturii celei mai înstărite din sânul burgheziei locale, pătură aflată în plină înflorire, dar care se situa pe poziții extrem de moderate. Ea accepta să colaboreze cu organele instituite în iunie 1848, dar cu rezerve, în limita eventualului profit ce-l putea trage şi dezaproba total acțiunile"anarhice" ale "poporului". Revoluția trebuia, după părerea acestei pături sociale, să se limiteze la a deschide câmp cât mai larg afacerilor pe care le desfăşura, fără să se intereseze de situația celora situați pe treptele mai de jos ale societății.

---

[108] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 62, p. 81.
[109] *Ibidem*, doc. 67, p. 87.

Conflictele sociale din oraş, cum este cazul celuia amintit mai sus, nu reprezintă deci o ciocnire etnică, dar nici o luptă dintre forţele revoluţionare şi cele contrarevoluţionare[110], ci întrupează confruntarea dintre curentul revoluţionar moderat pe de-o parte şi curentul radical, pe de cealaltă. Primul curent se opune adâncirii revoluţiei şi caută să profite de dificultăţile economice, lansându-se în tot felul de afaceri veroase (spre exemplu speculă cu alimente – adică pâine sau carne). Celălalt e reprezentat de oamenii de rând, grup care doreşte adâncirea revoluţiei, "democratizarea" ei. La o scară evident mult mai modestă, incidentul din 2o iulie merge pe linia ciocnirilor dintre burghezia înstărită şi masa oamenilor de rând, înfruntare de genul conflictelor din iunie 1848 din Paris sau Berlin, când guvernele revoluţionare trebuie să ia măsuri chiar împotriva conaţionalilor lor revoluţionari, care asiguraseră la început succesul mişcării, dar acum devin incomozi, căci doresc adâncirea reformelor, în folosul demosului. Acest grup era taxat de "anarhist" de cei dintâi.

Pentru a preveni noi izbucniri de acest gen, spre sfârşitul lunii iulie, administraţia locală va adopta noi măsuri restrictive, care se adaugă celora deja intrate în vigoare din 21 iulie sau doar le nuanţează pe acestea din urmă. Astfel se interzice portul armelor de foc de către cetăţeni, iar paza

---

[110] Lucrările care se referă la acest eveniment se eschivează de la aprecieri clare pe această temă; N. I. Mocioiu vorbeşte de "burghezie reacţionară, trădătoare"(N. I. Mocioiu, *Date* ..., p. 999), iar prof. C. C. Giurescu, în lucrarea deja citată, vorbeşte în termeni vagi de "opoziţie" (p. 185). "Monografia Judeţului Brăila", editată la Brăila, 1971, p. 77, foloseşte în treacăt apelativul mai dur de "elemente contrarevoluţionare", fără a-şi justifica opinia. În fond ne găsim în faţa unor persoane care vor înnoiri, deci acceptă revoluţia, dar schimbările să nu depăşească anumite limite. De aceea aceştia nu trebuie socotiţi ca formând o opoziţie contrarevoluţionară trădătoare, ci se impune să fie apreciaţi numai ca revoluţionari moderaţi.

orașului se va face în viitor numai de către ostași și de slujbașii poliției. Practic garda orășenească (formată din cetățenii de rând ai urbei) este înlăturată din serviciul de ordine (Deci cu toată detumarea impusă la organizarea ei, fiind transformată din „națională" în „orășenească", ea nu prezintă nici în forma asta încredere în ochii moderaților, care impun să se renunțe de tot la ea). Se interzice circulația pe uliție după ora 9 seara fără felinar, iar cafenele și cârciumile trebuie să tragă obloanele odată cu lăsarea serii.

Ar fi greșit să tragem concluzia - din aceste măsuri de prevenire a unor noi incidente - că administrația s-ar fi situat pe o poziție opusă revoluției, că ar fi devenit contrarevoluționară. Spuneam mai sus că însăși opoziția propriu-zisă nu este contrarevoluționară, ci doar moderată. Tonul rapoartelor întocmite de cei doi frați Goleşti este cu totul favorabil demonstranților și condamnă chiar opoziția moderată. Deci Goleștii se detașau net de curentul moderat, care la rându-i îi detestă și el pe ei. Adresa administrației locale din 2o iulie, remisă viceconsulatelor din Brăila, merge pe aceiași linie de condamnare a moderaților, fapt care provoacă grupului moderat riposte de nemulțumire[111] și duce chiar la redactarea unei scrisori colectivă de protest. Concepută în numele viceconsulatelor, cât și a marilor negustori, scrisoarea aduce acuzații forurilor locale și mai ales comisarilor de propagandă[112].

Guvernul, influențat de raportul primit din partea administratorului județului, arată că autoritățile consulare nu au "vreun drept să se amestece la dispozițiile guvernului local" și "să li se facă cuviincioasele observații"[113]. De altfel,

---

[111] Textele acestei corespondențe se găsesc la Arhivele statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 574/1848. Spicuiri din aceste documente sunt publicate de N. I. Mocioiu, *Date* ..., p. lool.

[112] Analele Brăilei, II (193●), nr. 3, doc. 1, pp. 32-33.

[113] *Ibidem*, doc. 2, p. 33.

înlocuirea după câteva zile a preşedintelui şi a unui membru al magistratului, indică aceeaşi atitudine favorabilă curentului radical (adică favorabilă maselor populare revoltate în 20 iulie). Conform dispoziţiei ministrului din Lăuntru din 23 iulie "deputaţii mahalalelor" vor alege alte două persoane în posturile rămase vacante, "unul să îndeplinească vremelniceşte datoriile de prezident, iar altul pe aceea de membru"[114]. Poate schimbarea subadministratorului plăşii Balta, hotărâtă chiar în 2o iulie[115], deci în timpul incidentului, nu este exclus să fie tot în legătură cu cele petrecute în oraş.

Pare-se că incidentul descris nu este singurul de această natură. Chiar dacă o relatare directă asupra altor ridicări ale populaţiei de rând lipseşte, un document ulterior revoluţiei ne sugerează ca atari fenomene au existat totuşi. In decembrie 1848 cârmuirea judeţului dă o dispoziţie privitoare la repararea încăperilor poliţiei întrucât "în vremea revoluţiei" se produsese "oarecare stricăciune"[116]. Proprietara clădirii, o anume Elena Divani, cerea 30 icosari noi ca despăgubire pentru stricăciunile făcute. Din păcate nu avem amănunte nici asupra datei, nici a desfăşurării şi nici a caracterului întâmplărilor care au produs aceste stricăciuni. Pare-se că e vorba de eliberarea unor persoane reţinute de poliţie în cursul revoltelor petrecute în oraş.

Luptei ţărănimii şi a oamenilor săraci i se alătură şi tulburările pricinuite de robi, în judeţ existând câteva sute de familii în această situaţie. La nivel local cei mai mulţi robi îi deţinea Constantin Şuţu. Răzvrătiri ale acestora şi tentative de fugă de la stăpân s-au putut înregistra şi în anii anteriori. După 26 iunie, dată la care guvernul anunţa că din 1o iulie robia va fi desfiinţată, frământările vor creşte în intensitate,

---

[114] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. II, p. 692.
[115] N. I. Mocioiu, *Activitatea lui Dimitrie şi Radu Golescu*, p. 62.
[116] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 68, p. 88.

mai ales că proprietarii înțeleg eliberarea fie ca pe o simplă chestiune de formă, fie refuză categoric ca să o ia în seamă.

Încă de la începutul revoluției Constantin Șuțu, ca mare deținător de robi, se plânge că nu numai țăranii, dar și robii refuză să se achite de obligațiile de mai înainte[117]. Documentele reținde asemenea că acest boier se numără și printre primii care și-au eliberat robi[118]. Totuși bilete de libertate primite - dacă opoziția stăpânului nu făcea dificilă obținerea unui asemenea bilet - nu aduceau o schimbare esențială în viața foștilor robi, căci dacă rămâneau pe moșie sau în casa vechiului stăpân trebuiau să îndeplinească și pe mai departe - pentru a se întreține - obligațiile de mai înainte. De aceea atât robii orășenești, cât mai ales cei de pe moșii își părăsesc stăpânii pentru a beneficia cu adevărat de eliberare. Acest fapt nemulțumește foștii stăpâni. Astfel C. Suțu, în septembrie 1848, făcea demersuri pentru reîntoarcerea celor peste loo de familii fugite de pe moșia Șutești. Cum din documente rezultă că aici locuiseră 1o7 familii de robi[119], înseamnă că de fapt fugiseră cu toții, amănunt ce ne poate da o imagine asupra amplorii deosebite a fenomenului.

*

Cum în 9 iulie, sub presiunea mișcărilor țărănești, guvernul dă decretul de instituire a Comisiei proprietății, agitația rurală nu se liniștește, ci, dimpotrivă, crește, țăranii sperând că în sfârșit li se va da satisfacție prin înfăptuirea

---

[117] Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 80/1848.

[118] Nae A. Vasilescu, *Schițe, documente*, p. 33. (Pe aceeași pagină sunt amintiți și alți proprietari care-și eliberează robii)

[119] N. I. Mocioiu, *Date*..., pp. loo7-loo8. Aici se dau și alte exemple privind fuga robilor.

unei reforme agrare. Pentru a tempera agitația, pe 11 iulie guvernul provizoriu dă o proclamație, care prezintă unele explicații suplimentare, care în esență cer țăranilor să se achite şi în continuare de obligațiile pe care le avuseseră. (Ea relua în fond îndemnurile la calmă aşteptare, enunțate şi în proclamațiile anterioare din 21 iun şi 6 iulie, concepute anume spre a linişti țăranii şi care răzbătuseră până în județ.)

În ciuda sfatului de a accepta pentru anul în curs îndatoririle şi orânduielile clăcăşeşti, acțiunea de organizare a comisiei proprietății va continua totuşi. Pe 14 iulie 1848 se lansa ordinul ca de fiecare județ să se aleagă câte doi delegați pentru Comisia proprietății[120], prilej de agitație şi dezbatere printre săteni. Chestiunea agrară intra astfel într-o nouă etapă de evoluție.

La 25 iulie, comisarul Nenovici, care răspundea de plasa Balta, arată că, în acest nou context, trecuse prin nouă sate (Viziru de Jos, Viziru de Sus, Lacu Rezi, Berteştii de Jos, Berteştii de Sus, Gura Călmățuiului, Polizeşti, Stanca şi Stăncuța), iar îndemnurile sale de "a se supune dispozițiunilor guvernului", de a se achita de vechile obligații sunt numai în parte ascultate. Ideea parțialei acceptări a îndemnurilor oficiale e sugerată de o afirmație din darea sa de seamă, în care ține a-şi consemna succesul, spre a-şi justifica salariul primit. Profesorul, deşi îşi supraliciteză izbânda, nu se poate reține de a însera şi o observație obiectivă, care contrazice cumva remarcile sale entuziaste. El declară că sugestiile sale s-au "şi pus în lucrare **mai de toți"** (*deci nu de toți*! - sublinierea mea). Deci există şi destui recalcitranți, ceea ce înseamnă că supunerea e numai parțială. În alte 15 sate pe care le parcursese (Lişcoteanca, Filiu, Zăvoaia, Ionesci, Batogu, Dudescu, Slobozia, Cireşu, Ulmu, Jugureanu, Ruşețu, Strâmbul,

[120] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, pp. 84-85.

Ciocile, Chioibăşescu şi Chichinețul) demersurile sale sunt total infructuoase. "Locuitorii lipseau de la câmp şi nu-i poate afla cineva acasă decât numai sărbătorile şi duminica" şi comisarul, secondat de subadministrator n-au practic cu cine discuta, şi n-au pe cine convinge. Totuşi s-au "înțeles cu preoții şi aleşii ... ca să prepare ei pe consătenii lor..."[121].

Propunerile privind alegerile pentru delegații care vor merge la Brăila pentru a stabili reprezentantul clăcaşilor pentru Comisie au fost primite cu interes de țărani. În toate cele 56 de sate ale județului s-au ținut întruniri în cadrul cărora au fost aleşi de "obştea satului" reprezentanți care într-o întrunire județeană urmau să stabilească delegatul care va fi trimes la Bucureşti. Această întrunire are loc în 25 iulie la Brăila şi încredințează sarcina de a-i reprezenta pe clăcaşi lui Dumitrache Lipan, logofăt (deci nu clăcaş) din satul Viziru de Sus[122]. A doua zi, pe 26 iulie, în prezența a numai 4 proprietari, din cei 34 existenți şi convocați, se alege reprezentantul acestora pentru comisie, stabilit în persoana lui Ioan Budişteanu, stăpânul moşiei Filiu[123]. Absența a 30 de proprietari ilustrează de fapt refuzul acestei pături de a colabora cu autoritățile revoluționare în rezolvarea unei probleme stringente, care va marca societatea românească aproape un secol, împiedicându-i de fapt progresul. Proprietarii au făcut tot ce le-a stat în putință ca să blocheze reforma agrară. Dar realizarea acesteia era o necesitate obiectivă şi ea a putut fi doar amânată, dar nu evitată sau împiedicată. (În cele din urmă a trebuit să fie înfăptuită, fie şi numai în parte, în vremea lui Cuza, spre a fi apoi desăvârşită după primul război mondial, semn al faptului că ea trebuia oricum realizată.)

---

[121] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. II, pp. 729-730.
[122] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 63, p. 82.
[123] *Ibidem*, doc. 64, p. 83.

Ambii reprezentanți brăileni vor lua parte activă la dezbaterile comisiei. D. Lipan s-a dovedit un remarcabil şi curajos apărător al clasei pe care o reprezenta. Atacă violent pe proprietari, nominalizându-i chiar pe cei peste măsură de obtuzi - cazul lui Fililp Lenş - şi evocă viața grea a țărănimii: "mai robie decât asta, (clăcăşia)... cum poate fi ?"[124] se întreba el plin de indignare. Însă pentru el problema esențială rămâne reforma agrară şi era profund nemulțumit că în această privință nu se înregistrau progrese. "De atâta vreme de când v-am cerut părticica de pământ, vedem că nici într-un chip nu ne arătați. Iar ceea ce ne arătați dumneavoastră nu se potriveşte cu duhul constituției, pe care am jurat cu toții"[125] conchidea el îndrăzneț.

De altfel şi Ion Budişteanu, care la început nu luase în serios activitatea comisiei, în ultimele zile îşi schimbă atitudinea participând chiar cu unele propuneri de fond la discuții[126].

Dar instituirea comisiei - a cărei activitate nu s-a fructificat în cele din urmă în nici un fel - nu va schimba cursul frământărilor din mediul rural. Nesupunerea țărănimii la prestațiile clăcăşeşti şi fuga robilor rămân şi în luna august principala problemă a lunii satului la nivelul întregii țări. Județul Brăila nu va face excepție. Astfel dacă în 21 iulie se constată că de pe moşia Şuteşti nu fugiseră chiar toți robii, rămânând câteva familii, care refuză însă să iasă la lucrul impus de proprietar, în august situația a continuat să se agraveze, încât "țiganii s-au ridicat cu toții de pe moşie." Dacă la aceeaşi dată - 21 iulie - țăranii clăcaşi de pe această moşie sunt în conflict cu arendaşul, întrucât acesta vrea să-i constrângă să lucreze şi terenurile aflate până atunci în grija robilor, în august un ordin al Ministerului din Lăuntru

---

[124] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 344.
[125] *Ibidem*.
[126] N. I. Mocioiu, *Date*..., p. 1004.

constată că "suszişii săteni continui a săvârşi nepravnicele lor urmări păgubitoare şi vătămătoare dreptului proprietății"[127].

De fapt, spre sfârşitul lunii, în urma presiunilor lui Soliman-paşa (Suleiman), aflat la Giurgiu din 19 iulie, guvernul provizoriu va fi înlocuit cu o locotenență domnească, iar unele articole din constituție vor fi modificate. Amenințările trupelor otomane ajunse dincoace de Dunăre creează o atmosferă tensionată şi confuză, care se prelungeşte vreo două săptămâni, lucru care face ca radicalismul revoluționar să scadă în intensitate, tendințele moderate devenind predominante.

Un semn grăitor în această privință îl reprezintă refluxul pe care-l cunoaşte activitatea comisarilor de propagandă. De altfel, pe fondul acestei stări de tensiune, de la centru se hotărî ca numărul acestora să fie redus, la nivelul întregii țări rămânând numai 35. In această situație 2 dintre cei 3 comisari care funcționau în județul Brăila îşi încetează activitatea (cei doi sunt Alecu Manu[128] a cărui demisie s-a păstrat şi N. Nenovici, care pleacă la Bucureşti, primind alte însărcinări)[129]. Iancu Rătescu, localnic, lucrând ca funcționar la tribunal, rămâne singurul comisar în funcție.

*

Sub presiunea Porții, din dispoziția lui Soliman paşa din 28 iulie, este deci instituită o locotenență domnească formată din trei persoane, care însă e sprijinită în activitate de membrii fostului guvern provizoriu. Forțele revoluționare

[127] *Ibidem*, pp. 1●●7-1●●8.
[128] *Ibidem*, p. 1●●3.
[129] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 7●, p. 91.

se tem însă de o intervenție mai dură, cu deosebire din partea Rusiei, drept care unii revoluționari lansează ideea consolidării armatei. La începutul lui august, deci după numai câteva zile (2 august), Gh. Magheru pleacă la Râureni, în Oltenia, cu scopul organizării forțelor în vederea unei eventuale rezistențe militare. Pregătirile sale se prelungesc până pe 28 septembrie, dată la care părăseşte tabăra, iar după nici două săptămâni se refugiază în Ardeal (10 octombrie stil vechi).

Sub presiunea Rusiei, otomanii întreprind o a doua intervenție în Țara Românească, forțele lor trecând de astă dată sub comanda lui Fuad paşa. Pentru a-şi lua în primire noua funcție, acesta se va deplasa pe Dunăre la Giurgiu, de unde se va îndrepta mai apoi asupra Bucureştiului. Evenimentele acestea se vor desfăşura începând cu ultimele zile ale lui august şi se vor prelungi până spre jumătatea lunii septembrie, culminând cu incidentele din Dealul Spirii (13 sept.) şi înlocuirea locotenenței domneşti cu o căimăcămie.

Un anume rol în înfăptuirea acestei acțiuni represive pare să-l fi avut şi colonelul Odobescu (cel care încercase în 19 iunie arestarea guvernului provizoriu), fugar la această dată. În ziua de 21 august el trecea pe Dunăre în jos, spre Galați, fără a face escală în Brăila. Era probabil purtătorul de cuvânt al contrarevoluționarilor care încercau o intervenție pe lângă turcii aflați la Galați. A doua zi se întoarce evitând din nou Brăila[130]. Uneltirile sale nu scapă de altfel locotenenței (implicit membrilor fostului guvern pe care aceasta îşi întemeia activitatea), care avertizează autoritățile locale să împiedice debarcarea în principat a militarului, cât şi a colonelului Solomon[131].

În Brăila însă ocupația străină a început mai devreme decât în restul țării. După vreo săptămână de la

---

[130] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 599.
[131] N. I. Mocioiu, *Date*..., p. 1009.

călătoria colonelului Odobescu, semnalată mai sus, adică în 30 august, la Brăila sosesc doi mesageri ai lui Fuad paşa cu însărcinarea de a pregăti terenul pentru pătrunderea trupelor otomane[132], stabilind locul unde se va ridica tabăra şi modalitățile de procurare a hranei necesare. În aceeaşi zi sublocotenentul Iliescu, aflat la Vădeni, comunica superiorilor săi că doi ofițeri turci "au luat în băgare de seamă podul" peste Siret, întrucât a doua zi urma să treacă spre Brăila "oştire turcească călări, ca 1.000 (de oameni)"[133].

Spre seara zilei de 30 august urca pe Dunăre însuşi Fuad paşa, îndreptându-se spre Giurgiu, spre a-şi lua în primire noua funcție, dar nu socoteşte necesar a lua legătura cu autoritățile locale. E drept că vasul său trage totuşi în port, dar oprirea este dictată din cu totul alte considerente decât dorința de a stabili un contact oficial (escala are ca scop îmbarcarea unui negustor turc)[134].

A doua zi, pe 31 august, Dimitrie Golescu raporta guvernului că unitățile conduse de Rifad paşa "au intrat în oraş ... prin două vapoare încărcate cu soldați de infanterie, ca la 1.200 şi pe uscat 600 de cavalerie şi 7 tunuri, pe care i-au aşezat în lagăr afară din oraş"[135]. În 3 septembrie căpitanul Niculescu raporta şefului oştirii confirma situația existentă, adăugând mai multe amănunte. Lagărul turcesc era aşezat în marginea oraşului, chiar lângă cazarmă. Turcii îşi ridicaseră corturile în imediata vecinătate, ei privind cu suspiciune armata română, temându-se probabil de o ripostă, semn că spiritele erau încă înfierbântate. Drept care, pentru a preveni incidente, căpitanul Niculescu instituie din l

---

[132] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 65, p. 84.
[133] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 751.
[134] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 65, p. 84.
[135] Arhivele Statului Brăila, fond. Prefectura jud. Brăila, dosar. 674/1848 (vezi şi N. I. Mocioiu, *Date* ..., p. 1009.)

septembrie caraule de noapte şi interzice ieşirea oricui din cazarmă[136].

Conform unei alte surse, în 31 august trupele turceşti pătrund în oraş, întinzându-şi corturile în câmp – în partea de sud a urbei, lângă cazarma garnizoanei româneşti, locale.[137] Adică se aşează pe o latură a şoselei Brăila – Călăraşi, din jos de Briera Silistrei (vezi harta oraşului).

Administratorul judeţului protesta ferm "în numele acestei părţi a poporului român <închipuită de locuitorii judeţului>... pentru noua invazie"[138]. Luarea sa de atitudine, de altfel relatată în presa vremii, se bucură de o deosebită preţuire, textul fiind publicat şi în „Pruncul român", nr 36 din 4 septembrie 1848. Ion Ghica, felicitându-l, îi mărturiseşte că "protestul dumitale a făcut mare impresie; toţi în Bucureşti laudă fapta dumitale"[139].

Faţă de această situaţie locotenenţa ordona căpitanului Niculescu să îndeplinească "slujba în garnizoană şi picheturi ca mai înainte", respingând pretenţiile comandanţilor otomani; iar lui Dimitrie Golescu i se cere să vegheze ca turcii să nu comită abuzuri şi mai ales să nu maltrateze sătenii, sau să înlesnească proprietarilor asemenea ieşiri samavolnice. De asemenea cere ca să fie ţinută la curent prin ştafete cu orice schimbare de situaţie[140].

In privinţa informării continui a locotenenţei domneşti asupra mişcărilor trupelor inamice, D. Golescu se achită cu prisosinţă. Ştirile sale privitoare la atitudinea

---

136 Analele Brăilei, II (193o), nr. 3, pp. 34-35 (vezi şi *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, p. 185.)

137 I. Ganea, *Un ziar revoluţionar din 1948 la Brăila*, ziarul „Înainte", nr. 7305 (din 16 iunie 1968), p. 3.

138 Analele Brăilei, II (193o), nr. 2, p. 41-43; *Documente privind istoria militară a poporului român, (ianuarie 1848 – dec. 1856*. Ed. Militară, Bucureşti, 1986, pp. 40-41.

139 Analele Brăilei, II (193o), nr. 2, p. 43.

140 N. I. Mocioiu, *Date* ..., p. 1o1o.

turcilor şi la intenţiile lor, cât şi cele ale Rusiei ţariste, pe care le va furniza amicilor şi autorităților centrale, sunt pe cât de exacte, pe atât de amănunţite. Ni s-au păstrat câteva scrisori către I. Ghica, care sunt edificatoare în acest sens. În 3 septembrie îi scria acestuia la Constantinopol că turcii, chiar dacă n-o spun deschis, vor reprimarea revoluției. Programul acesteia îi îngrijora căci, după cum îi comunicase Rifaat paşa, "votul universal şi articolul proprietății ce trebuie să se dea țăranilor sunt himere" care vor duce la dezordine, aşa cum se întâmplase şi în Franţa[141]. Iar în alt loc scrie prietenului său că din aceiaşi sursă ştie că Fuad efendi are intenția de a pregăti marşul asupra Bucureştiului cu trupele comandate anterior de Suleiman paşa. "Dacă nu se va restabili Regulamentul Organic în 15 zile, trupele aveau să intre în Tara Românească", căci aşa sunau instrucţiunile date comisarului turc. Tot el arată că un corp de armată otoman a trecut în susul Dunării (mergând deci spre Giurgiu), dar spre nedumerirea lui constată că în fruntea acestuia se afla comisarul rus Duhamel[142].

Îngrijorarea turcilor în legătură cu eventualitatea unei rezistenţe nu pare lipsită de temei căci, prin ordinul lui Magheru, Dimitrie Golescu, administratorul județului, e însărcinat a întocmi un tabel nominal cuprinzând pe toţi membrii gărzii naționale şi comandanții respectivi, atât din oraş cât şi din judeţ[143]. Din dispoziţia aceluiaşi, dorobanţii sunt "pregătiţi cu armele trebuincioase" şi sunt reparate armele defecte. Dând curs acestor indicații scrise, măsuri

---

[141] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, Bucureşti, 1903, p. 541.

[142] *Ibidem*, vol. IV, p. 1905 (referiri interesante asupra prezenței turcilor la Brăila se pot găsi și în Arhivele Statului Brăila, fond Primăria municip. Brăila, dos. 14/1848; dos. 13 și 15/1849; fond. Prefectura jud. Brăila, dos. 674 și 692/1848).

[143] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, pp. 161-162.

grabnice de pregătire se iau în ambele plase ale județului[144]. Toate măsurile menționate sugerează intenția de a organiza apărarea revoluției cu forța armelor. Din păcate măsurile se opresc aici. Nu s-a făcut apel la țărănime, deşi hotărârea ei de a se apăra era ilustrată de întâmplarea, deja citată, din primele zile ale lui iulie, când din proprie inițiativă cetățenii (concret țăranii) din Vădeni se postaseră la podul peste Siret, cu gândul de a opri invazia despre care se zvonea. Deşi decepționați de amânarea sine die a reformei agrare, nu e exclus ca un apel ferm făcut la ei să-i fi pus în mişcare.

Din ordinul lui Golescu este răspândit în oraş, dar şi în afara sa, proclamația lui C. A. Rosetti din 3 septembrie, care îndemna lumea să-şi păstreze încrederea în revoluție şi în guvern şi să nu intre în panică din cauza prezenței trupelor turceşti[145].

Situația devenea tot mai critică. Marii proprietari localnici devin tot mai îndrăzneți, socotind că riscul unei reforme agrare şi al anulării obligațiilor țăranilor prevăzute de Regualementul organic trecuse odată cu invazia trupelor străine. Ca atare ridică pretenții față de autoritățile revoluționare. Constantin Şuțu îşi revendică tot mai insistent robii fugiți. Administratorul județului, concomitent cu pregătirea unei eventuale rezistențe, se vede silit să le facă concesii. Dă astfel curs cererii lui Şuțu, făcând demersuri pe lângă autoritățile județelor învecinate, unde presupunea că s-au refugiat fugarii[146]. Atmosfera devenind tot mai încordată. La începutul lunii septembrie maiorul Radu Golescu pleacă în capitală, unde, ridicat la gradul de colonel, devine Comandantul Garnizoanei Bucureşti, numele său fiind legat

---

[144] N. I. Mocioiu, *Date...*, p. 998.

[145] Idem, *Activitatea lui Dimitrie şi Radu Golescu*, p. 63 (vezi şi Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dos. 49/1848).

[146] Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dosar 674/1848; dos. 49/1848.

și de evenimentele din Dealul Spirii. Însă fratele său rămâne în continuare la post.

În aceleași zile de încordare merită a fi evidențiată o nouă inițiativă brăileană în favoarea revoluției, lansată de tipografia Francisc Monferato. Este vorba de tipărirea unui ziar local bilingv (în limba română și greceşte), ziar denumit „Mercuriu – Ermis" cu subtitlul foaie politică, filologică și comercială. Din acest ziar vor apărea numai două numere, unul în 6/18 septembrie, cel de-al doilea în 10/22 septembrie 1848. El își încetează apariția odată cu instaurarea căimăcămiei impuse de Fuad paşa. Ambele numere se păstrează în biblioteca academiei și, deşi dau informații interesante despre atmosfera și evenimentele acelui început de decembrie, nu au fot cuprinse din păcate niciodată în vreun volum de documente. Nici studiul lor nu s-a bucurat de vreun interes, ele fiind amintite doar în unele articole de popularizare a evenimentelor de la 1848[147]. Ideea ziarului pare să fi fost avansată administratorului județului, D. Golescu, încă din cursul lunii iulie, dar materializarea ei se face abia în septembrie, în ultimele zile ale revoluției. Articolele de fond ale celor două numere, nesemnate, dar aparținând probabil proprietarului tipografiei, Francisc Monferato (după unele păreri ar putea să fi fost totuși scrise de M. N. Duilie[148]), elogiază evenimentele revoluționare, indicând clar orientarea ziarului. Astfel se precizează că revoluția a fost făcută de „națiunea întreagă". Sunt privite de asemenea cu entuziasm evenimentele din 11 iunie, iar regimul lui Gheorghe Bibescu e declarat despotic și tiranic, antipatriotic și antinațional.

Se dau de asemenea interesante detalii despre a doua intervenție a turcilor în țară, date cu incontestabilă

---

[147] I. Ganea, *Un ziar revoluționar din 1948 la Brăila*, ziarul „Înainte", nr. 7305 (din 16 iunie 1968), p. 3.

[148] *Ibidem*.

valoare de izvor istoric. Astfel se arată că la 30 august Fuad paşa trece prin portul Brăila, în drumul său pe Dunăre, spre Giurgiu. A doua zi pătrund trupele turceşti în oraş, întinzându-şi corturile în câmp – în partea de sud a urbei, lângă cazarma garnizoanei româneşti, locale. O parte a turcilor vin cu vapoarele, iar vreo 1200 vin pe uscat (cavalerie şi artilerie). Pe 2 septembrie trece prin port şi consulul rus Duhamel. Acestea sunt principalele informaţii istorice cuprinse în primul număr al ziarului. Datorită răsturnărilor care apar, al doilea număr al publicaţiei (cel din 10 septembrie) va fi şi cel din urmă.

În 12 septembrie, în preziua băii de sânge din Dealul Spirii, poziţia revoluţionarilor era încă destul de putemică în Brăila, ei bucurându-se în continuare de o deosebită popularitate, cu toată presiunea armatei intervenţioniste, care staţiona în oraş, supraveghindu-l de aproape două săptămâni. Afirmaţia este pe deplin dovedită de împrejurarea că, ţinându-se în această zi alegerile de judecători pentru tribunalul comercial şi civil, patru dintre cei zece aleşi se vor regăsi pe listele întocmite ulterior cu cei "vinovaţi" de revoluţie. Doi dintre ei, inginerul C. Racovițeanu, cu 73 de voturi, şi comisarul de propagandă Ioan Rătescu, cu 71 de voturi, situându-se pe locul întâi şi respectiv al doilea în ordinea preferinţelor. Alături de ei trebuie citat profesorul Massim (cum am văzut anterior, simpatizant al revoluţiei şi comisar de propagandă voluntar) şi medicul C. Epitos[149]. A doua zi însă, în 13 septembrie - concomitent cu intrarea turcilor în Bucureşti - Dimitrie

[149] Nac A. Vasilescu, *Schiţe, documente*, p. 36. Pt dctalii, vczi şi Nac A. Vasilcscu, *Oraşul şi judeţul Brăila,* p. 98. În documcnt aparc şi un N. Duilie, care ar putea fi M. N. Duilie care, deşi nu este cuprins în lista celor „vinovaţi de revoluţie", era un apropiat al lui D. Golescu, care-l numeşte revizor al subadminisratorilor. Ca atare numărul fruntaşilor revoluţionari alcşi în acest momcnt poatc fi ridicat la cinci.

Golescu este arestat. Lui Rifaat pașa, cu care în ultimele două săptămâni avusese mai multe întrevederi, personalitatea lui D. Golescu îi impunea respect, așa încât după câteva zile îl eliberă cu condiția să părăsească țara. Îmbarcat în port pe un vas, se îndreptă imediat spre apusul Europei, de unde nu se va mai întoarce niciodată acasă.[150]

*

În urma înlăturării autorităților revoluționare, turcii nu se simt de fel liniștiți, cum ar fi fost firesc. Probabil că își dau seama că măsura luată poate întărâta masa oamenilor de rând și armata. Oricum, spiritele trebuie să fi fost destul de înfierbântate de vreme ce Rifaat pașa e obsedat într-atâta de spectrul unei riposte armate încât, recurgând la un șiretlic, în 15 septembrie, în fruntea unei trupe de soldați împărătești (turcești), pătrunde în cazarma garnizoanei românești din Brăila, o ocupă, trimete soldații acasă, dizolvă corpul ofițeresc și interzice ofițerilor să mai poarte uniforma, confiscă armele, muniția, caii și reține efectele și hrana. Raportul căpitanului Niculescu[151] dă cuvenitele detalii asupra evenimentului.

De asemenea Rifaat ia sub control propriu toate posturile orașului, carantina și ferpostul (avanpostul)[152] și, cu toată dispoziția "cinstitei caimacamii", care-i cere să renunțe

---

[150] G. Bengesco, *Une famille de boyard lettrés roumain au dix neuvieme siécle à Paris*, p.165, citat după N. I. Mocioiu, *Activitatea lui Dimitrie și Radu Golescu la Brăila ...*, p. 63.

[151] *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, p. 393.

[152] Analele Brăilei, III (1931), nr. 2, doc. 2 pag. 108.

la aceste măsuri, nu se arată de fel dispus să cedeze poziția câştigată[153].

Drept care, încă din 18 septembrie, Căimăcămia cere căpitanului Niculescu să ia măsuri de reîntoarcere la cârmuirea județelor a oştenilor trimişi acasă de Rifaat paşa[154]. De asemenea se urmărea şi refacerea cordonului Dunării şi el distrus de turci. Reconstituirea garnizoanei se face însă cu oarecare lentoare. Astfel abia în 3 octombrie V. Mareş, subcârmuitor al plasei Bălți, comunică superiorilor săi că soldații trimişi acasă de turci au fost reîntorşi la Brăila[155]. Prin dispoziția din 11 octombrie i se încredințează căpitanului Niculescu sarcina de a reorganiza armata dizolvată de Rifaat şi de a readuce în garnizoană obiectele militare pe care soldații le luaseră cu ei la plecare[156]. Acțiunea de reorganizare a oştirii pare să fi fost încheiată abia la sfârşitul verii anului următor. În acest sens un raport din 2 august 1849 arată că la această dată se desfăşurase o inspecție la garnizoana din Brăila. Cei care efectuează inspecția se declară mulțumiți de cele constatate, drept care propun acordarea de gratificații celor înrolați[157].

Oricum în 19 septembrie 1848 viceconsulul englez Cunnigham confirmă intrarea unor noi trupe turceşti în oraşul Brăila, în număr de 35oo oameni, avându-l în fiunte pe Rifaat paşa, care se alătură celor existenți[158]. (Sau mai corect exprimat, noii veniți intră tot sub comanda lui Rifaat paşa.) Aceştia par să se cantonat tot în partea sudică a

---

[153] *Ibidem*, doc. 3, pp. 1o 8-1o9.

[154] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, p. 2o2.

[155] *Ibidem*, p. 22o.

[156] *Ibidem*, p. 238.

[157] *Documente privind istoria militară a poporului român, (ianuarie 1848 – dec. 1856*. Ed. Militară, Bucureşti, 1986, p. 1o8.

[158] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, p. 188.

orașului, în afara hotarelor acestuia, lângă cazarma garnizoanei locale, deci alături de confrații sosiți mai dinainte.

Totuși mișcarea trupelor otomane pare să fie destul de activă la această dată. Spre exemplu documentele din arhiva locală indică faptul că în 21 septembrie 1848 o parte a trupelor turcești (probabil cele abia sosite și poate o parte a celor vechi) părăsește cantonamentul din Brăila și, în drum spre București, trece prin localitățile Viziru, Ciocile, Grindu, Urziceni, Afumați[159]. Dar prezența unor unități intervenționiste în Brăila este atestată și după această dată, mai ales de izvoarele străine; ba mai mult, golul lăsat de cei plecați trebuie să fi fost curând completat, de vreme ce autoritățile otomane își puteau pune problema, conform unui raport francez din 18 ianuarie 1849, să treacă garnizoanele aflate la Brăila și Galați, de la efectivul unui regiment, la cel al unui batalion[160].

Câteva luni mai târziu, la 18 martie 1849, același informator dezvăluia intenția turcilor de a spori efectivele de ocupație din zona acestor două porturi dunărene (Galați și Brăila) cu încă 4.000 – 5.000 de soldați[161].

Concomitent supravegherea turcească e realizată cu ajutorul a trei șalupe canoniere, care patrulau pe Dunăre[162]. Abia după aproape 14 luni de ocupație, în 13/25 octombrie 1849, se consemnează plecarea trupelor turcești, care părăsesc orașul, traversând Dunărea[163] spre Dobrogea. Cum turcii urmau să rămână în cursul iernii 1848-1849 în oraș, autoritățile încep, din ordin superior, operațiile de

---

159 N. I. Mocioiu, *Date...*, p. 101.
160 Hurmuzaki-Hodoș, *Documente*, XVII, p. 112.
161 Hurmuzaki-Hodoș, *Documente*, XVII, p. 137.
162 *Ibidem*, p. 161.
163 *Ibidem*, p. 224.

încartiruire a oştilor invadatoare[164]. La dispoziţia otomanilor se vor pune unele încăperi care aparţin carantinei, altele de prin hanurile mai mari din oraş[165], iar pentru comandanţi se închiriază chiar camere prin case particulare[166].

Intervenţia străină se agravează prin intrarea în Ţara Românească, în 15 septembrie, a trupelor ţariste. Ele trec Milcovul foarte aproape de hotarele judeţului Brăila. Practic ruşii vor instaura, pentru mai mulţi ani, o administraţie militară în Ţările Române.

*

La adăpostul armatelor intervenţioniste, abia după instaurarea căimăcămiei prezidate de Constantin Cantacuzino, reacţiunea a dezlănţuit represiunea. Pe baza hotărârii comisarului turc Fuad paşa şi a caimacamului Târii Româneşti, în 21 septembrie se decide înfiinţarea consiliilor judeţene pentru cercetarea celor amestecaţi în revoluţie[167]. Comisia din Brăila era alcătuită din Anastasie Xanthos, pitarul Ilie Vrăbiescu, ambii negustori, exportatori de cereale, serdarul I. Faranga şi Paraschiva Gheorghe[168]. Ei întocmesc lista celor implicaţi în revoluţie, împărţindu-i pe trei categorii de "vinovaţi"[169]. Douăzeci dintre ei sunt socotiţi "cei dintâi demagogi ai revoluţiei", fiind apreciaţi ca persoanele cele mai primejdioase dintre toate. Lista începe

---

[164] Nae A. Vasilescu, *Oraşul şi judeţul Brăila odinioară şi astăzi: Schiţe istorice şi administrative publicate cu ocazia Expoziţiei naţionale din 1906*, p. 28.
[165] *Ibidem*. pp. 27-28.
[166] *Ibidem*. p. 24.
[167] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 66, pp. 84-86.
[168] Arhivele Statului Brăila, fond Prefectura jud. Brăila, dosar 95/1848.
[169] Mihai Regleanu, *op. cit.*, pp. 98-100.

cu fostul subadministrator al plasei Balta, D. Marinescu, şi include comisarii de propagandă şi o sumă de alte persoane asupra contribuției cărora, la mersul evenimentelor, nu ştim prea multe. Pe lista celor "care au luat parte la tulburări mai puțin decât ceilalți (deja amintiți)" figurează 5 inşi; iar alți 11 sunt trecuți în a treia categorie şi apreciați ca "nefiind deloc primejdioşi "[170]. Din cei 16 inşi incluşi în ultimele două categorii, toți au rămas pe loc şi au fost anchetați (cu o singură excepție, aceea a inginerului C. Racoviteanu, plecat la Bucureşti). Dintre cei din prima categorie numai trei rămân în oraş; şase se refugiază în Transilvania, unul în Moldova, unul la Bucureşti, iar patru sunt de negăsit; lor li se adaugă cinci preoți, care sunt trimeşi la episcopie spre a fi anchetați de forurile bisericeşti. Unii dintre clerici sunt apoi eliberați, dar fără un act de adeverire din partea episcopiei, ceea ce pune autoritățile în încurcătură[171], neştiind ce atitudine şi ce măsuri să ia față de aceştia.

Despre felul desfăşurării cercetărilor, care au loc în februarie 1849, ne putem face o imagine pe baza textelor care consemnează interogatoriul făcut profesorului N. Nenovici, arestat şi anchetat la Bucureşti[172], sau cel al parucicului Apostol Cuțarida, care făcuse serviciu vremelnic şi la Brăila[173]. Pe parcursul anchetei profesorul Nenovici se afla "arestuit în mânăstirea Văcăreşti". Comisia găsindu-l "vinovat ... va rămânea sub chezăşia care se află dat pentru hronica sa boală, până când ecselența sa generalul Duhnmel va hotărî, pentru dânsul ceia ce va hotărî şi pentru ceilalți

---

[170] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 67, pp. 86-88.

[171] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române. B. Țara Românească*, p. 283.

[172] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 70, p. 90-92. Mihai Regleanu, *op. cit.*, pp. 520-522.

[173] Mihai Regleanu, *op. cit.*, p. 554.

asemenea lui învinovățiți"[174]. Decizia de condamnare e dată în martie 1849. Aceasta a fost soarta acelora care, deşi înscrişi fiind în prima categorie a vinovaților, au refuzat să aleagă calea exilului.

Întrucât mulți dintre profesori erau arestați, motiv din care cadrele didactice disponibile lipseau, şi pentru că şcolile se dovediseră adevărate cuiburi ale răzvrătirii, căimăcămia decide închiderea tuturor „şcolilor normale" din oraşe; de asemenea şi „şcoalele din sate" se vor închide. De altfel mulți profesori vor fi concediați. Acesta e cazul profesorului Ioan Maxim, care de altfel fugise din oraş, refugiindu-se la Buzău[175]. Nu e un caz izolat. Într-o listă adresată autorităților centrale se indică un număr ridicat de cadre didactice a căror concediere se cere pentru vina de a fi participat la revoluție. Între ei figura şi D. Pizu, profesor la clasa a II-a de la şcoala normală din Brăila.[176]

Dar persecuția si teroarea n-au secătuit rezervele revoluționare ale oamenilor de rând, ale căror nemulțumiri nu-şi găsiseră rezolvarea. În plină perioadă de represiune se semnalează răbufniri ale îndârjirii mulțimilor, care nu şi-au pierdut speranțele şi nu s-au resemnat. Astfel, în noaptea de 11/12 octombrie 1848 este incendiat localul subcârmuirii plăşii Balta, din comuna Viziru. (După revoluție se revine la vechea organizare administrativă, iar administratorii respectiv administrația sunt înlocuiți prin ocârmuitori şi ocârmuire, ceea ce explică modificarea termenilor.) Cercetările efectuate şi procesul ce a urmat găsesc vinovată "întreaga obşte a satului"[177].

---

[174] *Documente privind istoria oraşului Brăila*, doc. 71, p. 92; Mihai Regleanu, *Op. cit.*, p. 522.

[175] *Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Române, B. Țara Românească*, pp. 227-228.

[176] Nae A. Vasilescu, *Oraşul şi județul Brăila odinioară şi astăzi*, p. 48.

[177] Arhivele Statului Brăila, fond Tribunalul jud. Brăila, dosar 20/1850.

Spiritul revoluționar este ținut treaz în Brăila și de numeroșii fugari veniți de prin alte locuri, foste figuri marcante ale mișcării de la 1848, care în căutare de adăpost, vor locui vremelnic aici, sau se vor afla numai în trece prin oraș. Brăila e preferată din mai multe motive: în primul rând are o populație destul de numeroasă și foarte amestecată; apoi este o urbe cu o mare afluență de străini - ca orice port mai de seamă de altfel -, încât o figură nouă atrage mai puțin atenția; în sfârșit, de aici se poate trece ușor - în caz de primejdie - în Dobrogea sau în Moldova, scăpând de urmărire (fără a mai vorbi de celebra baltă a Brăilei, unde fugarii erau de negăsit!).

Intre cei despre care anchetatorii notează "fugit în Brăila" se numără și Costache Zamfirescu fost subadministrator în plasa Marginea de Sus din județul Râmnicu Sărat[178]. Numărul românilor transilvăneni refugiați ajunge atât de mare încât în 21 ianuarie 1849 organele locale socotesc necesară adoptarea unor măsuri de ajutorare a acestora, lansând o listă de subscripție[179]. Mulți dintre acești ardeleni vor trece apoi în Dobrogea. Unii dintre ei își vor întemeia acolo un cămin și nu se vor mai întoarce niciodată în locurile natale.

Orașul fiind unul din principalele puncte de trecere ale hotarului nostru, supravegherea intrărilor și ieșirilor de persoane din țară se făcea aici cu grijă deosebită. Datele de arhivă oferă mărturii valoroase în legătură cu urmărirea revoluționarilor, datorită înregistrărilor care se făceau la acea vreme la carantină. Pe lista celor urmăriți figurează nu numai nume răsunătoare românești, ci chiar numele unor revoluționari străini de rezonanță europeană.

Dacă în primii ani după revoluție Brăila este în primul rând un punct de ieșire pentru cei care iau calea

---

[178] C.C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 187-188.

[179] *Documente privind istoria orașului Brăila*, doc. 69, p. 89.

exilului, în perioada următoare mişcarea devine inversă. Raportul inspectoratului cordonului de carantină al Dunării, adresat în 1852 Ştabului Oştirii, preciza că în mod repetat au trecut în Muntenia, de la Măcin spre Brăila, "persoane eczilate din acest principat (din Ţara Românească)"[180].

In acest fel şi Brăila şi-a adus modesta contribuţie la menţinerea nestinsă a făcliei luptelor pentru progres, libertate, structuri sociale democratice şi reforme care stau la baza societăţilor europene moderne.

*

[180] A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre şi mare - Dobrogea*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 262.